I. КЕКАВМЕН

Между византийските съчинения по военно изкуство особено място заема със своето съдържание Стратегиконът на Кекавмен. Авторът на това съчинение е живял приблизително през втората половина на XI в. Неговият дядо по майка, Димитър Полемарх, бил виден болярин при Самуил. Както се вижда от Стратегикона, Кекавмен прекарал голяма част от живота си в югозападните български земи. Той знаел добре български език и бил запознат отблизо с живота и историята на българския народ от това време.

Съчинението на Кекавмен се състои от две части. В първата част авторът дава съвети на синовете си, като често прибягва до примери от историята, а във втората част отправя съвети до императора. Отделните разкази не са наредени в хронологически ред. Ръкописът се предшествува от съдържание (*πίναξ*), което не е запазено изцяло и което досегашните издатели са поставили неправилно след първата част, за да затвърдят изказаното от тях предположение, че има две отделни съчинения от двама автори — „Стратегикон" от Кекавмен и „Съвети до императора" от Никулица.

Съчинението на Кекавмен дава извънредно ценен и богат материал за българската история от края на X и от XI в. В него са запазени многобройни непознати от други автори сведения за социалната и политическата история на България през X—XI в., за положението на българския народ под византийско владичество, за стратегията и тактиката на българите, за бита и културата на средновековна България. Изобщо Стратегиконът съдържа обилни и оригинални сведения за политическата, социално-икономическата и културната история на балканските земи. Авторът пише на говоримия език, въз основа на свои лични спомени и записки, а в отделни случаи използува и някои документи, както изглежда, от архивата на своите деди. По някои данни може да се заключи, че Стратегиконът е съставен около 1075—1078 г.

РЪКОПИС: M=cod. Mosquens. synod. gr. 436 (XIV—XV s.).

ИЗДАНИЯ: Cecaumeni Strategicon et Incerti Scriptoris de officiis regiis Libellus, ed. B. Wassiliewsky — V. Jernstedt, Petropoli, 1896. Записки историко-филолог. факультета Имп. С. Петербург. Университета, часть XXXVIII. Дадените тук текстове са взети от това издание. Отделни откъси гръцки текст и превод дава *В. Г. Васильевский*, Советы и рассказы византийского боярина XI века, СПб., 1881, отделен отпечатък от ЖМНПр., CCXV, стр. 242—249; CCXVI, стр. 102—171 и 316—357. Немски превод у *H. G. Beck*, Vademecum des byzantinischen Aristokraten. Das sogennante Strategicon des Kekaumenos, übersetz, eingeleitet und erklärt. Byzantinische Geschichtschreiber, V, 1956.

КНИЖНИНА: *М. С. Дринов*, Нов паметник за българската история, Периодическо списание, I, 1882, стр. 128—133 (=Съчинения, I, София, 1909, стр. 633—638). — *V. Valdenberg*, Nikoulitza et les historiens byzantins contemporains, Byzantion, III, 1926, pp. 95—121. — *N. Banescu*, A propos de Kékauménos, Byzantion, 13, 1938, pp. 129—138. — *G. Buckler*, Autorship of the Strategicon of Cecaumenos, Byzantinische Zeitschrift, XXXVI, 1936, pp. 7—26. — *M. Gyóni*, L'oeuvre de Kékauménos, source de l'histoire roumaine, Révue d'histoire comparée, III, 1945, pp. 96—180. — *P. Lemerle*, Prolégomènes à une édition critique et commentée des „Conseils et Récits de Kékauménos", Bruxelles, 1956. — *Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи през XI в. според „Стратегикона" на Кекавмен, ИИБИ, VI, 1956, стр. 589—630. — *Г. Г. Литаврин*, Восстание болгар и влахов в Фессалии в 1066 г., ВВр., XI (1956), стр. 123—134. — *Ив. Дуйчев*, Няколко бележки към Кекавмен, Сборник радова, IX, Виз. инст., кн. 5 (1958), стр. 59—69. — *K. Krumbacher*, GBL, p. 741. — *G. Moravcsik*, Byzantinoturcica, I², Berlin, 1958, pp. 350—352. — *А. П. Каждан — Г. Г. Литаврин*, По поводу книги П. Лемерля о „Советах и рассказах Какавмена": ВВр., XX, 1961, стр. 279—296. — *Г. Г. Литаврин*, Был ли Кекавмен, автор Стратегикона, феодалом?, сб. Византийские очерки, Москва, 1961, стр. 217—240.

CECAUMENI STRATEGICON

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΕΓΙΚΟΥ

Φρόνημος τίς τῶν εὐγενῶν καὶ εἰς τὴν στρατίαν του πρότος ὅστης ἐστρατίγησεν εἰς χώρας καὶ εἰς φωσάτα· καὶ ἐποίησεν καὶ ἴδεν, καὶ ἤκουσεν ἐκ τοὺς ἰδίους προγόνους· καὶ μάλλον ἐταξίδευσε με(τὰ) βασιλεῖς μεγάλους· καὶ εἶδεν καὶ τὰς νίκας τὸν· εἶδεν καὶ δυστοιχίας· καὶ τὸ πῶς καὶ διὰτὶ ἐσυνέβηκαν τὰ δύο· καὶ κρίμα το ἐλογίσατο να μηδὲν τα εἶχεν συγγράψαι· καὶ ἐποίησεν καὶ τὰ ἀνφότερα, καὶ ἔγραψεν καὶ δέλτον ταύτην· καὶ ὅπου κρατεί τὸ ἀνεληπῶς, ποτὲ του οὐ μὴ ἀστοχῆς.

ἡ αρχὴ τῆς βίβλου ἅμα τοῦ προλόγου διὲρρύει καὶ διὲφθη· ἐῖσος καὶ ἕτερα προιόντος τῆς βίβλου (p. 1 $_{1-10}$).

1. Bulgari divitem „βογάτον“ nuncupant

1. — — — *καὶ εἰς πάντα ἀντιλαβοῦ τοῦ ἐνδεοῦς· ὁ γὰρ πλούσιος θεός ἐστιν τοῦ πτωχοῦ διὰ τὸ εὐεργετεῖν αὐτόν. ὅθεν καὶ οἱ Βούλγαροι τὸν πλούσιον βογάτον λέγουσιν, ὅπερ δηλοῖ θεοειδῆ* (p. 3 $_{2-5}$).

2. De praecursoribus

24. *Εἰ δὲ στρατηγὸς εἶ καὶ ἐνεπιστεύθης λαὸν (στρατηγὸν δὲ φημί τὸν ὑπερέχοντα καὶ ἐξάρχοντα τοῦ φοσάτου), ἀγρύπνησον καὶ τὰς νύκτας καὶ τάς ἡμέρας καὶ ἔστω σοι μέριμνα ὅπως στήσεις τρόπαιον κατὰ τοῦ ἔθνους. καὶ εἰ μὲν εἶ ἐν πολεμίᾳ, ἔστωσάν σοι πολλοὶ καὶ πιστοὶ καὶ ἐνεργεῖς οἱ κατάσκοποι οὓς χονσαρίους οἴδαμεν καλεῖν. δι᾽ αὐτῶν γὰρ ὀφείλεις μανθάνειν τήν τε τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν καὶ τὴν πανουργίαν αὐτοῦ. ἄνευ γὰρ κατασκόπων ἀδύνατον ποιῆσαι δουλείαν. εἰ δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐνεργήσει τις, ἀλλὰ σπανίως καὶ ἐκ τῶν ἀπροσδοκήτων. οἱ δὲ κατάσκοποί σου μὴ γνωρίζωσιν ἀλλήλους· ἴσως*

КЕКАВМЕН, СТРАТЕГИКОН

ПРОЛОГ КЪМ СТРАТЕГИКОНА[1]

Някой мъдър мъж измежду знатните и пръв във войската си воювал в [далечни] страни и походи. Извършил дела и видял и чул от собствените си деди. И дори участвувал във войни заедно с велики царе. И видял и техните победи, видял и пораженията им. И как и защо претърпели едното и другото. И сметнал за осъдително да не напише нищо. И изпълнил и двете неща и написал тази книжка. Там, където всичко е налице, има нещо, което не би търсил напразно.[2]

Началото на книгата заедно с предисловието е изчезнало и погинало. Също и други места по-нататък вътре в самата книга.

1. Българите наричат имотния „богат“

1. — — — Във всичко се застъпвай за нуждаещия се. И наистина богатият е бог на бедния, понеже го облагодетелствува. Затова и българите наричат имотния богат[3], което значи богоподобен. — — —

2. За хусарите

24. Ако си стратег и ти е поверена войска (стратег наричам водача и началника на войската), трябва да бдиш нощем и денем и да се стараеш да спечелиш победа срещу чуждия народ. И ако си в неприятелска страна, ти трябва да имаш на разположение множина верни и дейни съгледвачи, които обикновено наричаме хусари.[4] Чрез тях можеш да разузнаеш бойната сила на неприятеля и неговите хитрини. Защото без съгледвачи не може да се изпълнява служба. А ако някой се опитва да действува без тях, това да става рядко и при неочаквани случаи. Съгледвачите ти не трябва да се познават по-

---

[1] Този пролог към Стратегикона не е писан от неговия автор, а по всяка вероятност от кописта. Както е известно, Стратегиконът влиза като съставна част в един сборник, съставен в края на XIV и началото на XV в. и принадлежащ на манастира Ивирон в Атон; по-късно сборникът бил пренесен под № 436 в Московската синодална библиотека (днес библиотека „В. И. Ленин“). В този сборник Стратегиконът заема л. 136—228. Началото му (л. 136) е обозначено с думите Nescio cuius *στρατηγικόν*, multis partibus mutilum (Стратегикон от неизвестен автор, повреден на много места). В края на ръкописа (л. 228) се чете според Василевски (Советы и рассказы, стр. 3) годината „,στφιβ', т. е. anno Christi 1204“. Но понеже годината ,στφιβ' отговаря на 1004 г. от н. е. (6512—5508 = 1004), която не подхожда в случая, явно е, че ,στφιβ' трябва да се коригира на ,στψιβ', т. е. 1204 г. Следователно най-старият известен досега препис на Стратегикона се отнася към началото на XIII в., когато вероятно бил написан и неговият пролог. По-късно, към края на XIV или в началото на XV в., Стратегиконът бил включен в сборника, озаглавен Accurata codicum graecorum mss. Bibliothecarum Mosquensium sanctissimae synodi notitia et recensio, edita a Christ. Frider. de Matthaei, Lipsiae, 1805, cod. № 285. [2] Тълкуването на този израз е несигурно. [3] Оттук личи, че авторът на Стратегикона е знаел български език. За етимологията на „богат“, която произлиза от „бог“, срв. *M. Miklošic*, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae, 1866, s. v. [4] *Χονσάριος*, от *χονσα* = хѫса, готски hansa, „въоръжена дружина“. Срв. *H. Grégoire*, Origine et étymologie de la Hanse, Académie royale de Belgique, Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques, 5e s., XL, 1—3 (1954), pp. 20—24; *Ив. Дуйчев*, Няколко бележки към Кекавмен, стр. 61—63.

γὰρ κρατεῖταί τις ἐξ αὐτῶν καὶ φανεροῖ καὶ τοὺς λοιπούς.

25. *Ἔστωσάν σοι δὲ καὶ ἄλλοι χουσάριοι, οἱ λεγόμενοι συνοδικοί. συνοδικοὶ δέ εἰσιν οἵτινες καὶ ὀκτὼ καὶ ἐννέα καὶ δέκα καὶ πλείονες ἀποστέλλονται παρὰ σοῦ εἰς τὸ κρατῆσαι γλῶσσαν. δῶρα δὲ μὴ ἐγκρατεύῃ διδόναι αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ ὁπόταν ποιήσωσι δουλείαν. καὶ ὁμίλει μετ' αὐτῶν πολλὰ, περιεργάζου δὲ αὐτοὺς ἐν ταῖς ὁμιλίαις, ποῖος ἔχει ἁπλοῦν φρόνημα καὶ ποῖος ποικίλον, ποῖος ψεύδεται καὶ ποῖος ἀληθεύει. χρὴ δὲ γινώσκειν ποῖος ἐξ αὐτῶν ἐστὶ γοργὸς ἢ ἀργὸς, ἢ τολμηρὸς ἢ δειλός. πλὴν μὴ γινώσκωσι τὴν βουλήν σου μήτε οἱ κατάσκοποι μήτε ἄλλος τις* (p. 9 $_{4-22}$).

между си, защото може някой от тях да бъде заловен и да издаде и останалите.

25. Трябва да имаш и други хусари, така наречени отрядни. Отрядни са тези, които се изпращат от тебе по осем, девет, десет и по повече, за да заловят пленник. Не се въздържай да им даваш подаръци, и то особено когато са на служба. Беседвай много с тях и ги наблюдавай при беседите — кой е простодушен и кой хитър, кой лъже и кой говори истината. Трябва да знаеш кой от тях е пъргав или ленив, смел или страхлив. Но не бива нито съгледвачите, нито някой друг да знае твоето намерение.

3. Patzinatzi Romaniam invadunt

47. — — — *καὶ τί τὰ προσφάτως συμβάντα καταλιπὼν ἐπὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνέδραμον; οἱ γὰρ Πατζινάκοι οὕτως εἰσῆλθον εἰς Ῥωμανίαν, καὶ οἶδα ὡς πάντες γινώσκουσι πόσα ἐλεεινὰ καὶ θρήνων ἄξια ἐξ αὐτῶν συνέβησαν. πόθεν δὲ ταῦτα συμβαίνειν εἴωθεν; οἶδα γὰρ ὅτι περισσοτέρως ἐξ ἀπειρίας τῶν ἀκριτῶν.* 48. *ἀπειρίαν γὰρ ἐχόντων τῆς στρατηγικῆς γνώσεως καὶ σοφίας καὶ μὴ συλλογιζομένων τί ἐκ τούτου καὶ τί ἐξ ἐκείνου συμβαίνειν εἴωθεν, ἀλλὰ ἀπείρως τὰ πράγματα διιθυνόντων καὶ τοῖς βασιλεῦσι τὰ πρὸς χάριν ἐπιστελλόντων καὶ λεγόντων, οὐ μόνον τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα χείρονα συμβαίνουσι. ὅθεν ἐνταῦθα μεμπτέοι εἰσὶ καὶ κολάσεως ἄξιοι* (p. 17 $_{15-25}$).

3. Нахлуване на печенеги във Византия

47. — — — Но защо, отминавайки станалото неотдавна, прибягвам към по-стари събития? Наистина печенегите[1] нахлуха по този начин в Романия[2] и зная, както и всички знаят, колко страдания и скърби причиниха те. А поради какво обикновено се случват такива неща? Зная, че това става в повечето случаи поради неопитността на граничарите.[3] 48. Защото ако те са лишени от военачалническо знание и мъдрост и ако без да съобразяват какво може да произлезе от това или от онова, неумело ръководят работите и съобщават и казват на императорите [това], което им е изгодно, случват се не само такива неща, но и други — още по-лоши. Затова трябва своевременно да бъдат порицани и подложени на наказание. — — —

4. Basilius imperator XIV milia Bulgarorum in captivitatem abducit

49. *Ἐὰν δέ ἐστιν ὁ ἐχθρὸς ἔνδον ὀχυρώματος καὶ οὐκ ἐξέρχεται καὶ οὐ γινώσκεις τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἀπ' ἐμοῦ μάθε ὅτι ὀλιγοστός ἐστι καὶ οὐκ ἔχει δύναμιν. πλὴν μὴ παρὰ τοῦτο αὐτοῦ καταφρονήσῃς, ἀλλ' ἐὰν ἔχῃς δύναμιν, μὴ ἐάσῃς αὐτὸν καθέζεσθαι, ἀλλὰ ἀπόστειλον χουσαρίους εὑρεῖν ὁδὸν τοῦ εἰσελθεῖν λαὸν κατ' αὐτοῦ. καὶ μὴ εἴπῃς μήτε μὴν πιστεύσῃς τοῖς λέγουσί σοι μὴ εἶναι ὁδόν. πῶς γὰρ δύναται φυλάσσειν διάστημα πολύ; ἔχει γὰρ πάντως τὸ ὀχύρωμα αὐτοῦ τέλος. καὶ ἐπειδὰν εὕρῃς ὁδὸν, σὺ μὲν μὴ σκυλθῇς, ἀλλὰ μεῖνον ἐκεῖσε ἐξεναντίας*

4. Император Василий II пленява 14 000 българи

49. Ако врагът стои вътре в крепостта, без да излиза, и не ти е известно каква е войската му, знай от мене, че е твърде малоброен и че няма сила. И все пак въпреки това не бива да го пренебрегваш, но ако имаш войска, не му позволявай да заседне, а изпрати хусари да намерят път, през който да нахлуе войска срещу него. И да не казваш, че няма път, нито пък да вярваш на онези, които ти казват това. И наистина как би могъл неприятелят да отбранява голямо пространство? Неговото укрепление непременно има граници. И когато намериш път, ти не излизай наоткрито, но остани насреща

[1] Вероятно авторът има пред вид нахлуването на печенегите на юг от Дунава през зимата на 1048 г. Срв. *Златарски*, История на българската държава през средните векове, т. II, София, 1934, стр. 91. Общо за печенегите срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 87—89. [2] Византия. [3] Акритите охранявали пограничните области на Византийската империя и получавали редовни годишни възнаграждения в пари или в натура. Срв. *П. Мутафчиев*, Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., СпБАН, кн. 27, 1923, стр. 32—37; *Д. Ангелов*, История на Византия, I, София, 1959, стр. 240.

αὐτοῦ, ἀπόστειλον δὲ λαὸν τοῦ εἰσελθεῖν ὅθεν εὗρες τὴν ὁδόν. ἐχέτωσαν δὲ ἄνδρα ἱκανὸν τὸν ἄγοντα αὐτούς. ποιησάτωσαν δὲ πυρσὸν εἰσελθόντες, εἴπερ ἐν νυκτὶ εἰσῆλθον, εἰ δὲ ἐν ἡμέρᾳ, καπνόν. καὶ πρόσεχε ἵνα ὁπόταν ζαλισθέντας καὶ ταρασσομένους αὐτοὺς ἴδῃς, ἐπέλθῃς καὶ σὺ κατ᾽ αὐτῶν. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ ὁ πορφυρογέννητος κῦρ Βασίλειος ὁ βασιλεὺς ἐχειρώσατο ιδ' χιλιάδας Βουλγαρίους εἰς τὸ δέμα τῶν Ζαγορίων, ἐξάρχοντος αὐτῶν τοῦ στρατηγικωτάτου Σαμουήλ (pp. 17_{27}—18_{11}).

му и изпрати войска да навлезе през откритият от тебе път. Нека имат за водач способен мъж. След като влязат, нека да накладат огън, ако са влезли през нощта, а ако са влезли през деня — да направят дим. И внимавай — когато ги видиш, че са смутени и объркани, настъпи и ти срещу тях. По този начин прочее багренородният император господин Василий[1] пленил в теснината Загора[2] четиринадесет хиляди българи,[3] предвождани от отличния войн Самуил.

5. Alusianus Thessalonicam oppugnat

5. Алусиан обсажда Солун

63. *Ἐὰν δὲ ἀπέλθῃς πολεμῆσαι ἔθνος ἢ κάστρον πρῶτον κατουνεύσας καὶ ἀπλικεύσας κατάστησον τὸν λαόν σου εἰς τὴν κατοῦναν, ἕκαστον εἰς τὴν τάξιν αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴ πλησίον πολλὰ ἀπλικεύσῃς, ἵνα μὴ κατασκοπεύῃ παρ᾽ αὐτῶν. καταστήσας δὲ τὸν στρατόν σου καὶ ἀναπαυθείς, τότε, εἰ θέλεις, χώρησον πρὸς πόλεμον κατὰ τοῦ ἔθνους τυχὸν ἢ τοῦ κάστρου. ἄκουσον γὰρ τί ἔπαθον οἱ ταύτην τὴν τάξιν μὴ φυλάξαντες.* Θεσσαλονίκη *πόλις ἐστὶν ἐπὶ .... πολυάνθρωπος ... ... μετὰ πλήθους πολλοῦ Βουλγάρων εἰς τὸ πολεμῆσαι αὐτήν, οὐκ ἔπηξε πρῶτον τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐν τόπῳ ἐπιτηδείῳ κατουνεύσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὡς ἤρχετο μετὰ τοῦ τούλδου προσπελάσας τοῖς τείχεσιν ἤρξατο πολεμεῖν. ὁ δὲ λαὸς αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τοῦ κόπου καὶ τῆς ταλαιπωρίας κεκμηκώς· ὁ γὰρ ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας κάματος ἐκλύειν οἶδε καὶ ὀκνηροὺς ποιεῖν καὶ τοὺς ῥώμῃ καὶ ἀλκῇ σώματος ὑπερέχοντας. μὴ κατουνεύσοντος, δέ, ὡς εἴρηται, ἐξαλίζοντο ἔνθεν κἀκεῖθεν, ὁ μὲν ὕδωρ πιεῖν θέλων, ὁ δὲ τὸν ἵππον αὐτοῦ ἀναπαῦσαι, ὁ δὲ ἑαυτὸν κεκμηκότα ἀνακτήσασθαι. Θεασάμενοι οὖν αὐτοὺς οἱ ἔνδον τοῦ κάστρου οὕτως ἀτάκτως πλανωμένους ἐκπηδήσαντες αἴφνης ἐπέθεντο αὐτοῖς καὶ αὐτίκα ἔτρεψαν τοὺς Βουλγάρους τροπὴν μεγάλην. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἄλλοι δὲ ἀπέθανον ὑπὸ τῆς δίψης καὶ τοῦ καύματος, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς πρόβατα ἐλαυνόμενοι ἐν μάνδρᾳ ἐζωγρήθησαν. ὁ δὲ Ἀλουσιανὸς ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος στρατιώτης μό-*

63. Ако тръгнеш да се сражаваш срещу някой народ или някоя крепост, най-напред, след като се настаниш и построиш лагер, разположи войската в стана — всеки в своята част. Но не построявай стана си много близо, за да не бъдеш наблюдаван от тях. След като настаниш войската си и си починеш, тогава, ако искаш, започни сражение било срещу населението, било срещу крепостта. Чуй в същност какво изтеглиха тези, които не спазваха това правило. Солун е град ... многолюден ... [Алусиан[4], като потеглил] с голямо множество българи, за да го покори, не разпънал най-напред шатрата си, настанявайки войската си на подходящо място, но, както се движел с обоза, се приближил към градските стени и започнал нападението. Войската му била изтощена от умора и трудности, защото от умората на пътуването може да се отпуснат и да станат бездейни и онези, които се отличават със сила и телесна здравина. И тъй като не ги бил разположил на стан, както споменах, те се пръснали насамнатам, като един искал да пие вода, друг — да даде почивка на коня си, а трети — сам да се съвземе от умората. Когато ония, които били вътре в крепостта, ги съгледали, че скитат така безредно, изскочили внезапно, нападнали българите и им нанесли голямо поражение. И едни от тях били избити, други умрели от жажда и жега, а останалите, подкарани като добитък, били затворени в една кошара.[5] А онзи възхитителен войн[6] Алусиан

[1] Василий II Българоубиец (976—1025). [2] С името Загора тук е назована областта югозападно от Пирин. За Загора срв. *А. Иширков*, Областното име Загория или Загора в миналото и сега, ИНЕМ, V (1925), стр. 80—88; *Г. Цанкова-Петкова*, О територии болгарского государства в VII—IX вв., ВВр., XVII, 1960, стр. 138 и посочената там литература. За събитията срв. *Йорд. Иванов*, Беласицката битка 29 юли 1014 г., ИИД, III, 1911, стр. 9—11. [3] Загатва се за поражението на българските войски по време на сражението в Ключката клисура на 29 юли 1014 г. Вж. *Златарски*, История на българската държава през средните векове, I, 2, София, 1927, стр. 732—740. [4] Алусиан бил вторият син на българския цар Иван Владислав (1015—1018). За събитията срв. *Златарски*, История, II, София, 1934, стр. 60—68. [5] Обсадата на Солун се отнася към октомври 1040 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 66—68; История на България, I, София, 1961, стр. 154. [6] Кекавмен нарича Алусиан „възхитителен войн" не заради неговите бойни заслуги, а заради капитулацията му пред византийския император. Както личи на много места в Стратегикона, неговият автор не се издига над интересите и мирогледа на своята класа. За принадлежността му към провинциалната военна аристокрация срв. *А. П. Каждан, Г. Г. Литаврин*: ВВр., т. XX (1961), стр. 284—285; *Lemerle*, Prolégomènes, pp. 21, 94 sq.; *Литаврин*, Был ли Кекавмен, автор Стратегикона, феодалом?, Византийские очерки, Москва, 1961, стр. 225 и сл.

νος ἀπέδρασεν, ἀποβαλόμενος καὶ τὸν θώρακα αὐτοῦ. πρόσεχε οὖν τούτοις (p. 22 $_{3-24}$).

избягал сам, като хвърлил и ризницата си. И тъй имай пред вид тези неща!

6. Patzinatzi exercitus Romanos profligant

64. *Ἐξελθόντων τῶν Πατζινάκων κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ καὶ ἐπιβάντων τοῖς ὁρίοις τῶν Ῥωμαίων ἀπεστάλη Κωνσταντῖνος ὁ ῥαίκτωρ παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως τῶν Ῥωμαίων τοῦ Μονομάχου μετὰ στρατοῦ καὶ δυνάμεως πολλῆς, πολεμῆσαι τοὺς Πατζινάκους. ὃς ἀπελθὼν καὶ θαρρήσας εἰς τὸν ἄπειρον ἐκεῖνον στρατὸν οὐκ ἐκατούνευσεν οὐδὲ ἔπηξεν τὸν παπυλεῶνα αὐτοῦ καὶ διανέπαυσεν τὸν στρατὸν κεκμηκότα, ἀλλ᾽ ὥρμησεν εὐθὺς κατ᾽ αὐτῶν εἰς πόλεμον. οἱ δὲ Πατζινάκοι ἐκπηδήσαντες ἐξ ἀναπαύσεως γαυριῶντες παρετάξαντο κατ᾽ αὐτῶν· εἴωθεν γὰρ ἡ τρυφὴ καὶ ἀνάπαυσις θαρσαλεωτέρους ποιεῖν καὶ τοὺς ἄγαν ἀτυχεῖς. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν ἀγανακτήσαντες πῆ μὲν ἀπὸ τοῦ κόπου τῆς ὁδοιπορίας πῆ δὲ ἀπὸ τοῦ καύματος καὶ τῆς δίψης οὐδὲ μικρὰν προσβολὴν αὐτῶν ἠδυνήθησαν ὑποστῆναι, ἀλλ᾽ εὐθὺς εἰς φυγὴν ἐτράπησαν, καὶ γέγονε φόνος μέγας. ἐκεῖσε γὰρ ἔπεσαν οἱ ῥωμαλεώτατοι καὶ ἀλκιμώτατοι τῶν Ῥωμαίων· ἀπώλοντο γὰρ μυριάδες πολλαί, καὶ σχεδὸν πᾶσα ἡ τῶν Ῥωμαίων χώρα ἐπλήσθη θρήνων.*

65. *Ἐὰν ἐπέλθῃ ἔθνος καὶ ἔστιν ἀπαραίτητος ὁ πόλεμος, εἰ μέν εἰσιν οἱ ἐναντίοι ἐν σπάνει χορτασμάτων καὶ νομῆς ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων, σὺ δὲ εἶ ἐν ἀφθονίᾳ πάντων, ἀναβάλλου τὸν πόλεμον ὑπουλευόμενος τὸ ἔθνος καὶ παραβιβάζων αὐτὸ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας. ἀπόστειλε δὲ καὶ τῷ ἐξάρχοντι αὐτῶν δῶρα κατακοιμίζων αὐτοῦ τὴν θρασύτητα. ἰχθὺν γὰρ δέλεαρ ζωγρεῖ, τοὺς δὲ πλείστους τῶν ἀνθρώπων λῆψις δώρων καὶ χρυσοῦ χλωρότης. παραβιβάζοντός σου γὰρ αὐτοὺς ταλαιπωρήσουσιν οἱ ἵπποι αὐτῶν ἀπὸ τῆς σπάνεως τῶν χορτασμάτων καὶ τῆς νομῆς καὶ ἁπλῶς πάντων τῶν ἀναγκαίων καὶ αὐτὸ τὸ ἔθνος κακοπαθοῦν ἀδυνατήσει. ὁπόταν δὲ μάθῃς ταλαιπωρῆσαι τούτους, τότε ἐπίθες αὐτοῖς καὶ εὖ οἶδα ὅτι σὺν Θεῷ συντρίψεις αὐτούς.*

66. *Ὡσαύτως παραβίβαζε καὶ ὁπόταν σοι λαοῦ ἐπιβουλὴ ἐπέρχεται εἰς βοήθειάν σου· πλὴν ἔσο ἀπὸ τοῦ τόπου ἐξησφαλισμένος, εἰ δύνασαι. ὅτε δὲ παραβιβάζεις φύλαττε καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὅση σοι δύναμις, ἵνα μὴ ἐπιπεσόντες σοι ἐξαίφνης οἱ ἐναντίοι διαφθείρωσί σε. εἰ δὲ οὐκ ἔχεις ἀφθονίαν πάντων οὐδὲ προσδοκεῖς λαοῦ σῶν ἐπιβουλὴν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ζῴοις σου ἐν σπάνει εἰσὶ τὰ*

6. Печенегите разбиват ромейски войски

64. Когато печенегите излезли [от страната си] по божие попущение и нахлули в ромейските предели, преблагочестивият ромейски император Константин Мономах[1] изпратил Константин Ректор с войска и голяма военна сила, за да отблъсне печенегите.[2] Той потеглил и се опълчил срещу безчислената им войска, без да се разположи на стан, да разпъне шатрата си и да даде почивка на уморената войска, а веднага се спуснал да се бие с тях. Печенегите пък изскочили, ободрени от почивката, и се построили за бой срещу тях. Защото храната и почивката правят обикновено по-смели и ония, които съвсем са загубили дух. А ромеите и конете им, отпаднали както от умората при пътуването, така и от жегата и жаждата, не могли да удържат и най-слабото им нападение, но веднага се спуснали да бягат и настанала голяма сеч. И наистина там паднали най-силните и най-храбрите от ромеите. Много хиляди загинали и почти цялата ромейска земя се изпълнила с плач.

65. Ако нападнеш [чужд] народ и войната е неизбежна, в случай че неприятелите са затруднени по отношение на фуража и пашата или им липсват необходимите припаси, а ти имаш изобилие от всичко, протакай войната, като залъгваш [чуждия] народ и го разкарваш ден след ден. Изпрати и дарове на водача им, приспивайки неговата бдителност. Защото рибата се лови със стръв, а повечето от хората — с даване на подаръци и с блясъка на златото. И наистина, докато ти ги разкарваш, конете им ще се изтощят от липса на фураж, на паша и изобщо на всички припаси, а и самите иноплеменници, изнемощели, ще останат без сила. А щом узнаеш, че те изнемогват, тогава ги нападни и уверен съм, че с божия помощ ще ги сразиш.

66. Протакай също така и когато ти идва на помощ брожение на населението, само че потърси естествена защита, ако можеш, в околността. И докато протакаш, бди с всички сили, денем и нощем, да не би неприятелите да те нападнат внезапно и да те унищожат. Ако пък нямаш изобилие от всичко и не очакваш недоволство на населението [срещу началниците си], пък и хората, и животните ти

[1] Константин IX Мономах (1042—1054). [2] Вероятно става дума за сражението между печенеги и византийци при Ямбол във войната през 1049—1050 г. За подробности вж. *Златарски*, История, II, стр. 100—103; *P. Orgels*, Kekauménos et la guerre Petschenègue, pp. 402—408. Според Оргел Константин Ректор е споменатият от Кедрин Константин Арианит.

ἀναγκαῖα, μὴ ἀναβάλῃ τὸ σύνολον, ἀλλὰ πλησιάσας αὐτοῖς ἐν χώρᾳ ἐπιτηδείᾳ διανάπαυσον τὸν λαόν σου δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, εἰ ἔχεις ἄδειαν, καὶ τότε ἀπάρας κρότησον πόλεμον. μὴ ἀργήσῃς καὶ ἐπιλιπόντων σοι τῶν ἀναγκαίων ἀπολέμητος τραπήσεται ὁ λαός σου. βραδύνοντος γὰρ καὶ ἐν σπάνει ὄντος τῶν ἀναγκαίων δειλιάσουσι καὶ ὑποχωρήσουσιν. 67. ἀλλὰ εἴπω δή σοι τι τοιοῦτον συμβάν. ὁ μοναχὸς Βασίλειος καὶ προνοητὴς Βουλγάρων ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως τοῦ Μονομάχου πολεμῆσαι τοὺς Πατζινάκας. ἀπελθὼν οὖν καὶ πλησιάσας αὐτοῖς, ἔχων καὶ τὸν ἀκόλουθον Μιχαὴλ σύνεργον αὐτῷ· στρατὸς δὲ ἦν ἀμφοτέρων πολύς· ἀπελθόντες, ὡς εἴρηται, καὶ πλησιάσαντες αὐτοῖς, ἐξ ἀπειρίας οὐκ ἠθέλησαν πολεμῆσαι αὐτοὺς αὐτίκα, ἀλλ' ἐπαρεβίβαζον ἡμέραν ἐξ ἡμέρας. ἐπιλιπούσης δὲ τῆς τροφῆς τῷ στρατῷ καὶ τοῖς ζῴοις· οἱ ἐναντίοι γὰρ ἰόντες ἀπὸ τῆς σπατάλης ἤρχοντο πλησίον τοῦ φοσσάτου ἀλαλάζοντες καὶ πάλιν ὑποχωροῦσιν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν ἀπὸ τῆς σπάνεως τῶν ἀναγκαίων ταλαιπωρήσαντες, τὸ δὲ καὶ δειλιάσαντες ἐκ τοῦ ὁρᾶν αὐτοὺς καθεκάστην καὶ ἐνωτίζεσθαι τοὺς τούτων ἀλαλαγμούς, ἐτράπησαν μόνοι χωρὶς πολέμου. νυκτὸς γὰρ ἐπιβάντες τοῖς ἵπποις ἔφυγον. ἀλλ' οὐ διέφυγον τὰς χεῖρας τῶν ὑπεναντίων, καὶ γέγονεν ἑκούσιος καὶ ἐξ ἀπειρίας κατάλυσις τοῦ στρατοῦ. τοῖς γὰρ κόπῳ καὶ καμάτῳ ταλαιπωροῦσι καὶ ἐνδείᾳ εἰ καὶ πολέμου προσδοκία ἐπίκειται, ἄχθος καὶ θόρυβον ταῖς ψυχαῖς ἐμποιεῖ καὶ ἀμαχητὶ τὴν τροπὴν ἐργάζεται. φεῦγε, στρατηγέ, τὰς ἡδονάς, ἵνα μὴ περιπέσεις ὡς ὄρνεον εἰς παγίδα (pp. 22 $_{25}$—24 $_{21}$).

страдат от недостиг на припаси, изобщо не отлагай, а като ги доближиш, дай, ако можеш в удобно време, отдих на войниците си два или три дни. Не се бави, защото, като ти липсват припаси, войската ти ще побегне без бой, и тогава потегли и започни сражение. Защото ако се бавиш и имаш недостиг от припаси, войниците ти ще се уплашат и ще се отдръпнат. 67. А сега нека ти разкажа една случка: Василий Монах,[1] който бил и управител на българите, бил изпратен от блаженопочившия император Мономах да воюва с печенегите. И тъй той потеглил и се приближил до тях, като имал за помощник аколута Михаил. И едните, и другите имали голяма войска. И тъй, като тръгнали, както казах, и се приближили до тях, поради неопитност не пожелали да започнат веднага сражение с тях, но отлагали от ден на ден, ако и храната за войската и добитъка да била привършила. Неприятелите пък, имайки всичко в изобилие, идвали близо до лагера с викове и пак се отдръпвали. Ромеите, изтощени, от една страна, от недостиг на храна, а, от друга, наплашени от това, че всеки ден ги виждали и слушали виковете им, сами обърнали гръб без сражение. Прочее през нощта те се качили на конете си и побягнали, но не избягали от ръцете на неприятелите. И тъй войската от само себе си и поради неопитност се разстроила. И наистина, ако на изтощените от труд, умора и липса [на припаси] предстои и сражение, настава тревога и смут в душите им и без бой отстъпват. Избягвай, военачалнико, удоволствията, за да не попаднеш като птичка в капан.

7. *Petrus Delianus Dimitriadem expugnat*

75. Δημητριὰς πόλις ἐστὶ τῆς Ἑλλάδος παρὰ θάλασσαν, ἀπό τέ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν κύκλωθεν βαλτῶν ἐξησφαλισμένη. ἧς ἐγκρατὴς γέγονεν [οὗτος] ὁ Δελιάνος· τοπάρχης δὲ ἦν οὗτος Βουλγάρων. ἐγκρατὴς δὲ αὐτῆς γεγονὼς ἀπέστειλεν ἐν αὐτῇ στρατιώτην ἀρχαῖον καὶ ἔμπειρον εἰς τὰ πολέμια (ὁ δὲ στρατηγὸς τῇ τῶν Βουλγάρων διαλέκτῳ τζελ-

7. *Петър Делян превзема Димитриада*

75. Димитриада[2] е крайморски град в Елада, защитен от морето и от околните блата. Делян (той бил български топарх[3]) го завладял. След като завзел града, той изпратил в него стария и опитен във военното дело войн Литовой[4] от Девол (на езика на българите стратегът се казва челник[5]) и го

[1] Когато Константин IX Мономах решил да унищожи настанените между Дунава и Стара планина печенеги, той назначил през 1053 г. за военачалник на изпратените срещу тях войски Михаил Аколут и заповядал на Василий Монах да се присъедини към него. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 13, 91, 106 и сл. [2] Димитриада е град в Тесалия, на северния бряг на Пегасийския залив (дн. Воло). Превземането на Димитриада от Петър Делян се отнася към 1040 г. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 58—59. Срв. *Lemerle*, Prolégomènes, p. 66, n. 3. [3] Топарсите били управители на независимите погранични с Византия области. Възможно било обаче едър византийски земевладелец да получи относителна самостоятелност спрямо императора. Вж. Strategicon, pp. 76_{17} и сл. Срв. *Г. Г. Литаврин*, Был ли Кекавмен, автор Стратегикона, феодалом?, Византийские очерки. Москва, 1961, стр. 224—225. В случая авторът нарича Делян „топарх", понеже застанал начело на въстание срещу империята. [4] *Ив. Дуйчев*, Няколко бележки към Кекавмен, стр. 65, сочи славянския произход на името Λυτοβόης = лютовой, „храбър войн". [5] Авторът превежда *στρατηγός* с българската дума „челник", проникнала и в новогръцки под формата *τζέλεγγας, τζέλιγγας*.

νίκος λέγεται) Αὐτοβόην τὸν Διαβολήτην, δοὺς αὐτῷ καὶ λαὸν εἰς φυλακὴν τοῦ κάστρου. ὃς ἀπελθὼν ἀνοικοδόμησε τὰ τείχη ἠμελημένα ὄντα καὶ ἐποίησε μαγγανικὰ καὶ μηχανὰς ὅσας ἐνδέχεται ποιῆσαι στρατηγόν. ὀχυρώσας δὲ τὸ κάστρον ἀπεμερίμνησεν, μὴ φοβούμενος ἔξωθεν προσβολὴν μήτε ἔνδοθεν ὑφορώμενος ἐπιβουλὴν διὰ τὸ τοὺς ἐντοπίους εἶναι ἁπλουστάτους καὶ παντελῶς ἀπείρους καὶ διὰ τὸ καὶ ὅρκῳ αὐτοὺς ἐξασφαλίσασθαι. εἴωθεν γὰρ ἡ ἀμεριμνία προσφέρειν λύπας καὶ κινδύνους ἐξαπίνης. ἐπὶ τούτοις οὖν ἀμεριμνήσας ὁ στρατηγὸς καὶ μὴ ἔχων ὑπόνοιαν εἰς τοὺς ἔνδον, προσεῖχε τῇ τρυφῇ καὶ τῇ ἀνέσει. οἱ δὲ ἐντόπιοι εἰ καὶ ἄπειροι ἦσαν, ἀλλ' ἡ φύσις διδάσκαλός ἐστι πάσης μηχανῆς καὶ πανουργίας· ἀποστέλλουσι λάθρα πρὸς τὸν δοῦκα Θεσσαλονίκης ὅπως ἀποστέλλῃ τινὰ τοῦ παραλαβεῖν τὸ κάστρον καὶ τιμῆσαι αὐτούς. ὁ δὲ δοὺξ ἀποστέλλει τινὰ πανθεώτην Ζεπὲ καλούμενον μετὰ πλοίων καὶ λαοῦ. καταχθέντων οὖν τῶν πλοίων πλησίον τοῦ λιμένος ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ, μηνύεται τοῦτο τοῖς ἐντοπιοῖς λάθρα· καὶ δὴ ἀπελθόντες αὐτίκα ἐκράτησαν τὸν στρατηγὸν καὶ δεσμήσαντες αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ φύλακας παρέδωκον τοῖς Ῥωμαίοις (p. 28 $_{9-21}$).

снабдил с войска за охрана на крепостта. Като стигнал там, той възстановил крепостните стени, които били изоставени, и направил съоръжения и машини, каквито може да направи един стратег. Прочее, като подсилил крепостта, той се успокоил, понеже не се страхувал от нападение отвън и не подозирал злоумишление отвътре, тъй като местните хора били твърде простовати и съвсем неопитни, а ги обвързал и с клетва. Наистина безгрижието обикновено донася неочаквани скърби и опасности. При това положение военачалникът се отпуснал и без да има подозрение към местните хора, се отдал на наслади и безделие. А местните хора,[1] ако и неопитни — прочее природата е учител на всякаква хитрост и лукавство, — тайно проводили [известие] при солунския дук да изпрати някого да превземе крепостта и да ги почете. А дукът изпратил някой си пантеот[2], на име Зепе, с кораби и войска. И тъй, след като корабите били доведени близо до пристанището на скрито място, това било известено тайно на местните хора. Щом като онези пристигнали, местните хора веднага заловили стратега, свързали него и стражата му и ги предали на ромеите.

8. Demetrius Polemarchus Serviam expugnat

8. Димитър Полемарх превзема Сервия

76. *Σέρβεια πόλις ἐστὶν ὀχυρὰ ἐν Βουλγαρίᾳ. ἐφύλαττε δὲ αὐτὴν στρατηγὸς ῥωμαῖος ὀνόματι Μαγηρῖνος καὶ ταξιάρχαι δύο μετὰ τῶν χιλιαδῶν αὐτῶν. ὁ δὲ πρὸς μητρὸς πάππος μου Δημήτριος ὁ Πολεμάρχιος οὕτω καλούμενος ἦν ὑπερέχουσα κεφαλὴ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἰς τὴν ἄκραν· ὃν μετὰ τὸ εἰρηνεῦσαι τὴν Βουλγαρίαν ἀνεβίβασεν ὁ μακαρίτης κῦρις Βασίλειος ὁ πορφυρογέννητος εἰς τὸ τῶν*

76. Сервия[3] е укрепен град в България[4]. Охранявал го един ромейски стратег[5], на име Магерин, и двама таксиарси с по хиляда войници. А моят дядо[6] по майка Димитър, наречен Полемарх, бил виден началник в тази област край границата. След умиротворяването[7] на България блаженопочившият император Василий Багренородни го въздигнал в

[1] Имат се пред вид византийците. [2] Значението на „пантеот" не е уточнено. Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v. Би могло да се предположи, че „пантеот" означава началник на разузнавателните отреди. [3] Превземането на Сервия от Димитър Полемарх се отнася към последното десетилетие на X в. Срв. *Lemerle*, Prolégomènes, p. 23. [4] Кекавмен употребява обозначението „България" понякога в етнически, понякога в административен смисъл: Петър Делян се бунтува в България (Strategicon, p. 97_{11}); император Михаил IV Пафлагон покорява България (пак там, p. 32_{2-4}); семействата и добитъкът на тесалийските власи се намирали през лятото „в планините на България" (пак там, p. 68_{32}); Андроник Филокалес, който бил в Петериск (дн. Петърско), се нарича „катепан на България" (пак там, p. 76_{6}). Обикновено се приема, че сведенията на Кекавмен се отнасят до югозападните български земи, които след 1018 г. били организирани като „тема България" (срв. *N. Bănescu*, Changements politics dans les Balkans après la conquête de l'empire bulgare de Samuel, Bulletin de la Section historique de l'Academie Roumaine, X, 1923, pp. 50—64; *Г. Цанкова—Петкова*, Югозападните български земи стр. 594, 614, бел. 7). [5] „Стратег" тук означава изобщо военачалник. Негови помощници са двамата „таксиарси", които според контекста са имали войскови части от по 1000 войника. [6] В Стратегикона са споменати трима дядовци на автора: 1. Димитър Полемарх (p. 29_{2}). От контекста се вижда, че той бил българин и че бил дядо по майка на автора. 2. Кекавмен (pp. 65; 72_{22} и 3. Никулица (p. 96_{5}). Мнението на *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 3—10, е възприето и от *Златарски*, История, II, стр. 75, че един потомък на Никулица и родственик на Кекавмен е автор на последната част на Стратегикона, или на „Съвети до императора". Това мнение не се подкрепя от данните на съчинението. Засега някои изследвачи приемат, че автор на Стратегикона и на „Съвети" е Кекавмен и че Никулица и Димитър Полемарх са едно и също лице (*Buckler*, Autorship of..., p. 13); други смятат, че той е дядо на жената на автора или че като сват и родственик на стария Кекавмен бил наречен „дядо" и от неговия внук, автора на Стратегикона (*Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи, стр. 596, бел. 2; *Lemerle*, Prolégomènes, pp. 54—55). [7] Т. е. след покоряването на България в 1018 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 771—790.

πατρικίων ἀξίωμα, πεποιηκὼς αὐτὸν καὶ μυστικόν. πολλὰ οὖν οὗτος κοπιάσας καὶ ἀγρυπνήσας ἐνιαυτὸν ὅλον εἰς τὸ ἑλεῖν αὐτὴν ἀπολέμητον οὖσαν κρατῆσαι οὐκ ἴσχυσεν. ὅθεν καὶ εἰς κενὸν αὐτῷ γέγονεν ὁ τοσοῦτος κόπος. χρημνοῖς τε γὰρ καὶ φάραγξι φοβερωτάταις τὴν ἀσφάλειαν ἐκέκτητο. ἦν δὲ λοετρὸν κάτωθεν τοῦ κάστρου εἰς τὸν κρημνόν, ἔνθα καὶ ἀπήρχετο ὁ στρατηγὸς καὶ οἱ ταξιάρχαι ὅτε ἠβούλοντο καὶ ἐλούοντο. μηχανᾶται οὖν μηχανὴν τοιαύτην· ἐλθὼν νυκτὸς καὶ ἔστη ἄντικρυς τοῦ κάστρου μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (ὁ δὲ τόπος ἐστὶν ὑλώδης ἔχων θάμνους) καὶ προσέταξε τοῖς σὺν αὐτῷ πᾶσι βαστάζειν θάμνους μεγάλους, κρατεῖν δὲ αὐτὰς ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ σκιάζειν καὶ ἀποκρύβειν τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἀναβάτας αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοπικήν τινα ὕλην. εἶχε δέ χονσαρίους δύο πλησίον τοῦ κάστρου εἰς τὴν ἀκρώρειαν. οἳ ἅμα τῷ κατελθεῖν τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ταξιάρχας καὶ ἄρξασθαι τοῦ λούεσθαι ἐποίησαν τὸ σημεῖον ὃ προσετάγησαν. οἱ δὲ καταπτερνίσαντες ἐκύκλωσαν τὸ λοετρὸν, κρατήσαντες τοὺς ἐν αὐτῷ. 77. ὁ γὰρ μὴ προσέχων, ἀλλὰ ἀφυλάκτως πορευόμενος πολλάκις καὶ συμφοραῖς περιπίπτει. κρατηθέντων οὖν αὐτῶν ἀναιμωτὶ τὸ κάστρον παρέλαβεν. πρόσεχε οὖν τούτοις· καὶ ἐὰν φυλάττῃς κάστρον, ἔχε ἀκρίβειαν πολλὴν καὶ εἰς τοὺς ἔξω καὶ εἰς τοὺς ἔσω, καὶ μηδὲ ἀνθρώπῳ σου πιστεύῃς καὶ ἀπολέσεις καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν λαόν (pp. 28_{32}—29_{26}).

сан патриций, като го направил и мистик[1]. И тъй той цяла година много се мъчил и прекарал безсънни нощи, за да превземе този непристъпен град, но не успял да го завладее. Поради това толкова големият му труд останал напразен. Защото крепостта била защитена със стръмни скали и най-страшни пропасти. Обаче долу под крепостта, в скалите, имало място за къпане и там слизал стратегът и таксиарсите и се къпели, когато искали. Прочее той измислил следната хитрост: отишъл през нощта и застанал с войската си срещу крепостта (това място е гористо и обрасло с гъсталаци) и заповядал на всички свои хора да носят големи клони и да ги държат пред себе си, за да се скриват под сянката им и конете, и ездачите, та да изглежда, че не са хора, а някаква тамошна гора. Той бил поставил и двама хусари на височината близо до крепостта и щом стратегът и таксиарсите слезли и започнали да се къпят, те дали определения знак. Тогава онези се втурнали, обкръжили мястото за къпане и заловили хората, които били вътре. 77. И тъй който не внимава и се движи непредпазливо, често попада в беда. Прочее, след като те били заловени, [дядо ми] превзел крепостта без кръвопролитие. Следователно имай пред вид тези неща. И когато охраняваш някоя крепост, наблюдавай много внимателно и тези, които са отвън, и онези, които са вътре, и не се доверявай дори и на свой човек, защото ще погубиш и себе си, и войската си.

9. Michael imperator exercitum Botko, Bulgarorum ducis, profligat et Boianam expugnat

80. *Ἐὰν ἔλθῃ ὁ ἐχθρὸς μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, μὴ ἐξέλθῃς ἔξω τοῦ κάστρου πολεμῆσαι αὐτῷ, ἀλλὰ φύλαττε καὶ πολέμησον αὐτῷ ἀπὸ τῶν προμαχώνων ἕως δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν. στοχασάμενος δὲ αὐτοῦ τὴν δύναμιν, τὴν ἐνέργειαν καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὰς μηχανάς, τότε, εἰ δύνασαι, ἐξαίφνης ἀκρωτηρίασαι αὐτόν. ἐξελθέτωσαν οἱ μὴ φυλάσσοντες τὰ τείχη, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τειχέων τὸ σύνολον μὴ κατιέτωσαν· ἀρκεῖ γάρ σοι καὶ τὸ φυλάττειν τὸ κάστρον. εἴπω δέ σοι τι τοιοῦτον συμβάν. ὁ Βοϊάνος κάστρον ἐστὶ βουλγαρικὸν ὀχυρόν. εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς κύρις Μιχαὴλ εἰς πόλεμον | εἰς Βουλγα-*

9. Михаил Пафлагон разбива войската на българския войвода Ботко и превзема Бояна

80. Ако неприятелят настъпи с цялата си войска, не излизай да воюваш с него вън от крепостта, но го наблюдавай и се сражавай с него от бойниците в продължение на два-три дни. А като разбереш неговата сила, боеспособност и военна техника, тогава, ако можеш, внезапно го унищожи. Нека излизат онези, които не охраняват крепостните стени, а тези, които са върху стените, изобщо да не слизат. А на тебе ти стига и това, дето пазят крепостта. Да ти разкажа един такъв случай: Бояна е здрава българска крепост. След като господарят император Михаил[2] потеглил на поход срещу България и

[1] Мистик — почетна длъжност — един вид частен секретар на императора. Вж. *Bréhier*, Les institutions de l'Empire byzantin, Paris, pp. 142, 152, 167. След 1018 г. Василий II успял чрез щедро раздаване на титли и почетни длъжности да привлече на своя страна по-голямата част от българското болярство, синовете на цар Иван Владислав и самата царица Мария. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 33—36, и *М. Андреев—Д. Ангелов*, История на българската държава и право, София, 1959, стр. 120. [2] Михаил IV Пафлагон (1034—1041).

ρίαν καὶ ἐπιβὰς τῇ Τριαδίτζῃ κατέλαβεν καὶ τὸν Βοϊάνον. ἦσαν ἐκεῖ ἄνδρες ὀνομαστοὶ καὶ πολεμισταὶ Βούλγαροι, ὁ δὲ ἐξάρχων αὐτῶν ἐκεῖσε ἦν ὁ Βότκος οὕτω καλούμενος. Θαρρήσαντες δὲ εἰς τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν ἐξέρχονται ἔξω τοῦ κάστρου πολεμῆσαι, ὥσπερ αἰσχυνόμενοι ἔνδον εἶναι τοῦ κάστρου. συναφθέντος δὲ τοῦ πολέμου καὶ τῆς μάχης κραταιᾶς γενομένης τρέπονται οἱ ὀνομαστοὶ ἐκεῖνοι Βούλγαροι. Θελόντων οὖν αὐτῶν εἰσέλθεῖν τὴν πύλην τοῦ κάστρου συνῆλθον αὐτοῖς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἑλόντες τὴν πόλιν ἐποίησαν φόνον μέγαν. πρόσεχε οὖν τούτοις (pp. 31_{28}—32_{12}).

нападнал Триадица, той стигнал и до Бояна.[1] Там имало прочути и войнствени мъже българи, а началник им бил така нареченият Ботко[2]. Уповавайки се на своята храброст, те излезли да се бият вън от крепостта, сякаш се срамували да стоят вътре. Като се завързало сражение и започнала ожесточена борба, онези прочути българи били разбити. А щом поискали да влязат през вратата на крепостта, с тях влезли и ромеите, превзели града и направили голяма сеч. Прочее имай пред вид тези неща.

10. Basilius imperator Moriam oppugnat

81. *Εἴπω δέ σοι καὶ ἕτερον τοιοῦτον συμβάν. ἔστι κάστρον ὀνομαζόμενον Μόρεια μέσον Φιλίππου πόλεως καὶ Τριαδίτζης, κατείχετο δὲ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. ὁπλισθεὶς δὲ πρὸς μάχην ὁ πορφυρογέννητος βασιλεὺς κῦρ Βασίλειος καὶ καταλαβὼν τὴν Μόρειαν ἐπιστήσας μαγγανικὰ ἐσφενδοβόλει βιαίως, εἶτα ποιεῖ χωματισμόν. ὡς οὖν ὕψωσεν ὁ χωματισμός, μηχανῶνται οἱ ἔνδον τοῦ κάστρου μηχάνημα μνήμης ἄξιον. νεωτέρους γὰρ γενναίους δώροις δεξιωσάμενοι ἀπέστειλαν· οἱ δὲ ὑπεισελθόντες ἔνδον τοῦ χωματισμοῦ διὰ τῶν ἔξωθεν ξύλων καὶ εἰς τὸ πρόσω χωρήσαντες, ἔχοντες δᾷδας καὶ ῥητίνην καὶ πυρεκβόλους ἅπτουσιν ἔνδον καὶ ἐξέρχονται. καὶ ἡ μὲν φλὸξ ἔξω οὐχ ὡρᾶτο, διὰ τὸ εἶναι εἰς βάθος ἔνδον τῶν χωμάτων καὶ τῶν ξύλων, περιλαβοῦσα δὲ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς τὰ ἐν τῷ χωματισμῷ πάντα πρὸς ὄρθρον ἐξαίφνης πρὸς ὕψος ἐρριπίσθη καὶ ἀπώλετο ὁ χωματισμός. ὁ δὲ βασιλεὺς λυπηθεὶς ἀνεχώρησε, καὶ ἔμειναν οἱ τοῦ κάστρου ἀχείρωτοι καὶ ἀήττητοι* (p. 32_{13}—$_{27}$).

10. Император Василий II обсажда крепостта Мория

81. Да ти разкажа и друга подобна случка. Има една крепост, наречена Мория[3], между Филипопол и Триадица. Тя се владеела от българите. Багренородният император господар Василий[4], като се въоръжил за бой и като пристигнал до Мория, поставил бойни машини и започнал силно да я обстрелва, а след това направил и насип. И тъй, щом като насипът бил издигнат, хората, които били вътре в крепостта, измислили хитрост, достойна за припомняне. Прочее те удостоили с подаръци смели младежи и ги изпратили [при насипа]. А последните, като се промъкнали в насипа през външната дървена част, напредвали навътре с факли, смола и огнехвъргачки. Те запалили вътрешността и се отдалечили. Пламъкът не се виждал навън, понеже бил дълбоко вътре в насипа и в дървената част. През цялата нощ огънят обхванал всичко, което било в насипа, а на сутринта внезапно лумнал нависоко и окопът рухнал. Императорът, огорчен, се оттеглил, а жителите на крепостта останали и неподчинени, и непокорени.

11. Symeon castrum quoddam in Hellade expugnat

82. . . . . [a]*ἦν τις πόλις ἐν Ἑλλάδι πολυάνθρωπος, ἀγωνισάμενος οὖν πολλὰ Συμεὼν ὁ ἄρχων,*

11. Симеон превзема крепост в Елада

82. ...[5] бил многолюден град в Елада. Тогавашният български владетел княз Си-

[a] *Καστορία, Καστρίον sive Κάστρον coni. ed.*

[1] Превземането на Бояна и изобщо потушаването на въстанието се отнася вероятно към 1041 г. Срв. *Златарски*, II, стр. 69, 75—79. [2] Името Ботко не е засвидетелствувано от други автори. Вж. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 97; *Iv. Dujcev*, Byz. Zeit., LIV, 1961, предполага, че трябва да се чете *Bolko*. [3] Локализирането на Мория е спорно. Тази крепост се отъждествява от едни с крепостта при днешното село Ветрен, Пазарджишко (*К. Иречек*, Пътувания из България, Пловдив, 1899, стр. 119; *П. Мутафчиев*, Серсем кале и Мория, ИИВ, VII—VIII (1928), стр. 165—172). Други я отъждествяват с т. нар. Серсемкале, крепост в Ихтиманско (*Г. Баласчев*, Българите през последните десетилетия на X в., София, 1930, стр. 27—31; *Г. Цанкова-Петкова*, За похода на Василий II срещу крепостта Мория, ИИБИ, III—IV (1953), стр. 279—283). Събитието се отнася към 986 г. [4] Василий II Българоубиец. [5] Името на града липсва в ръкописа. Издателите Wassiliewsky—Jernstedt допускат, че тук се крие местното име *Καστόρια*, дн. Костур в Южна Македония. *Lemerle*, Prolégomènes, p. 57, n. 3, отбелязва, че това предположение се натъква на известна трудност, защото градът, за който се говори, се намирал в Елада. Според него авторът не е посочил името на града.

Βουλγάρων ὁ τότε τύραννος, εἰς τὸ ταύτην χειρώσασθαι, εἰς κενὸν αὐτῷ γέγονεν ὁ κόπος, σοφίζεται οὖν ποιῆσαι ἀγάπην μετὰ τῶν πολιτῶν κάστρου, ὡς δῆθεν ἀποστελλόμενοι παρ' αὐτοῦ μήνυμα φέροντες. ἦσαν δὲ οἱ ἀποστελλόμενοι δεινοὶ εἰς τὸ στοχάσασθαι, ἀλκιμώτατοί τε καὶ ῥωμαλεώτατοι. ‹οἵ›τινες στοχαζόμενοι εἶδον τὰς πύλας τῆς πόλεως μετεώρους ἐχούσας τὰς στρόφιγγας καὶ τὰς πύλας ἀφεστηκυίας τῆς γῆς. κατανοήσαντες δὲ τοῦτο ἐλάλησαν εἰς τὰ ὦτα τοῦ τυράννου. ὁ δὲ ἐπιλεξάμενος ἄνδρας πέντε γενναίους ἀπέστειλεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ κάστρο προφάσει δουλείας. ἦν δὲ παραγγείλας αὐτοῖς βαστάζειν πελέκεις εἰς τὰς ζώνας αὐτῶν ὄπισθεν, ὁπήνικα δὲ τῇ πύλῃ προσβάλλουσι τοὺς μὲν τὴν πύλην φυλάττοντας διαχειρώσασθαι, τὰς δὲ στρόφιγγας τῶν πυλῶν ἀποκόψαι. ὃ δὴ καὶ ἐποίησαν. ἀποκοπέντων γὰρ τῶν στροφίγγων κατηνέχθησαν εἰς γῆν αἱ πύλαι. εὐθὺς οὖν ποιήσαντες σημεῖον ὃ ἐνετείλατο αὐτοῖς, καταλαβεῖν πεποιήκασι τάχιστα καὶ οὓς εἶχεν εἰς τοῦτο παρασκευασμένους ὁ τύραννος. θορυβηθέντων | δὲ τῶν πολιτῶν διὰ τὸ γεγονὸς εἰσεπήδησαν ἔνδον τῶν πυλῶν οἱ τοῦ τυράννου καὶ ἐκράτησαν τὴν πόλιν ἀναιμωτί (pp. 32_{28}—33_{17}).

меон много се мъчил да го завземе, но усилията му отивали напразно. Тогава той намислил да установи приятелство с жителите на [тази] крепост и изпратил хора, които уж носели известие от него. Изпратените били извънредно съобразителни, твърде смели и яки. Те, като наблюдавали, видели, че вратите на града били поставени високо на панти и били отделени от земята. Като забелязали това, те го донесли до ушите на владетеля. А той избрал петима храбри мъже и ги изпратил да влязат в крепостта уж по служба. Поръчал им да носят секири отзад на поясите си и като настъпят срещу вратите, да заловят пазачите им и да строшат пантите. Те точно така и сторили. След като пантите били строшени, вратите паднали на земята. И тъй те веднага дали знак, както им било поръчано, и накарали да пристигнат веднагаония, които владетелят бил приготвил за целта. Сред гражданите настъпила суматоха поради станалото, а хората на владетеля нахлули вътре и овладели града без кръвопролитие.[1]

12. De vectigalium exactione

95. *Μὴ θελήσῃς δὲ ὑπεισελθεῖν εἰς περισσοπρακτορίας. τὰς δὲ δημοσιακὰς δουλείας τὸ σύνολον μὴ ὑπεισέλθῃς, καὶ ἀπολέσεις τὸν ἄρτον σου καὶ τοῖς κληρονόμοις σου ἀντὶ κληρονομίας ἀγαθῆς | μέριμναν καταλίπῃς καὶ ἔσονται ἐν διηνεκεῖ σάλῳ. διηγήσομαι γάρ σοι ἱστορίαν ἣν ὁ πατήρ μου ἰδὼν εἶπέν μοι. εἶχεν γὰρ ἐξάδελφον τὸν πρωτοσπαθάριον Ἰωάννην καὶ στρατηγὸν Μάϊον, φρόνιμον καὶ ἐνεργῆ, περισσευόμενον ἐκ πάντων νομισμάτων τε καὶ πραγμάτων πολλῶν. ἔδοξε δὲ αὐτῷ ποτὲ λαβεῖν δουλείαν τὴν ἐπίσκεψιν Ἀρραβισοῦ. βουλευσάμενος δὲ ἐκεῖνον ἐκωλύετο παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ ὑπεδείκνυεν αὐτῷ τῶν πολιτῶν οἴκους λέγων ὅτι πάντες οὗτοι οἱ οἶκοι ἀπὸ τῶν δημοσιακῶν δουλειῶν συνέστησαν. τοῦ παπποῦ μου δὲ ὑποχωρήσαντος εἰς τὴν ἐνεγκαμένην, αὐτὸς λαβὼν τὴν ἐπίσκεψιν ἐξῆλθεν. μετὰ δὲ χρόνους ὀλίγους ἐλθὼν ἐν τῇ πόλει καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ χαιρετίσαι αὐτὸν οὐχ εὗρεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. λαβὼν δὲ αὐτὸν ὁ βεστιαρίτης αὐτοῦ ἤγαγεν εἰς τὸν*

12. Събиране на данъци

95. Отбягвай да се нагърбваш със събиране на данъци. Изобщо не поемай държавна служба, защото ще загубиш хляба си, а на наследниците си вместо добро наследство ще оставиш грижи и ще бъдат във вечна тревога. Прочее аз ще ти разкажа една случка, която баща ми като очевидец ми е разказал. Той имал един братовчед, Йоан Май, протоспатарий[2] и стратег, умен и способен, който разполагал с много жълтици и всякакви имущества. Веднъж той решил да поеме службата за събиране на данъците в областта Аравис[3]. Когато поискал съвет, баща ми го възпирал. А онзи му посочил къщи на граждани, казвайки: „Всички тези къщи са издигнати от държавни служби.“ След като баща ми си отишъл в родния град, онзи поел данъчната длъжност и заминал. След няколко години [баща ми] пристигнал в столицата и отишъл при него, за да го поздрави, но не го намерил в къщата

[1] Приема се, че описаното тук събитие се отнася за проникването на цар Симеон в Средна Гърция до Коринт. *Златарски*, История, I, 2, стр. 405—406, датира този поход през 920 г. *Острогорски*, Историја Византије, p. 255, б. 1, и *Lemerle*, Prolégomènes, p. 57, го отнасят към 918 г. *N. Βέης, Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν τζάρον Συμεὼν καὶ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας*, Ἑλληνικά, I, 1928, pp. 348—350, счита, че това нападение е станало към 917 г. За същото събитие срв. ГИБИ, т. V, София, 1964, стр. 232.
[2] От VII в. нататък протоспатарий е почетна титла, давана на отличили се чиновници и военачалници. [3] Аравис — град и местност в Армения. Вж. *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 52.

ἅγιον Παῦλον εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον, καὶ ἐθεάσατο αὐτὸν ἐν σκοτεινῇ καμάρᾳ καθεζόμενον ἐναπόκλειστον, ὅπερ ἔλεγον κούσπους εἶναι, δακρυρροοῦντα καὶ τὴν ζωὴν ἀπολεγόμενον. ἑξήκοντα γὰρ λίτραι ἐλοίπασαν αὐτὸν, καὶ ἀπῄτησαν ἀπ᾿αὐτοῦ ταύτας. καὶ οὐδὲ οὕτως ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐχρεώστει. ὅμως σὺ γινώσκεις τί ἔπαθον διὰ τῶν τοιούτων δημοσιακῶν δουλειῶν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ξένοι γεγόνασι τῶν ἀξιωμάτων καὶ τῶν ἰδίων ὑποστάσεων (pp. 39_8—40_2).

му. Обаче неговият вестиарит[1] го взел и го завел в сиропиталището Свети Павел. Там баща ми го видял да стои заключен в тъмна килия, наречена куспус[2], облян в сълзи и отчаян от живота. Защото не му достигали шестдесет златни литри[3] и те били търсени от него. И дори и така не се спасил, но останал длъжник и след смъртта си. Но ти знаеш какво са претърпели и мнозина други от подобни държавни служби. Те са изгубили и званията, и собствените си имущества.

13. *De angariis vectigalibusque*

96. *Ἐροῦσί σοι δὲ οἱ φίλοι σου εἴτε ἡ γυνή σου ἐξ ἀπειρίας· ἐγχειρίσθητι κἂν ἐκπροσωπικὴν ἢ τὴν ἀρχοντίαν ἢ τὸ βασιλικὸν τῆς πολιτείας ἡμῶν καὶ ἔχεις διοικηθῆναι σύ τε καὶ ὁ οἶκός σου καὶ οἱ ἄνθρωποί σου· ἀλλὰ μὴ ἀκούσῃς αὐτῶν. εἰ γὰρ πεισθεὶς τούτοις ὑπεισέλθῃς τινὰ τῶν τοιούτων δουλειῶν, ἄκουσον τί σοι συμβήσεται. εἰ μὲν ἀγωνίσῃ περιστῆσαι τὸν δημόσιον καὶ τὰς καινοτομίας σου ἀνασῶσαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων σου τὰς ῥόγας θέλεις ἀδικῆσει καὶ ἔσχατον ἐμέσεις ἃ οὐκ ἀπῄτησας· εἰ δὲ πολιτεύσῃ δικαίως, ἔχεις φυρᾶσαι. ἀλλὰ τί λέγω δικαίως; τελώνης ποταπὸς δίκαιος; ἀνθ᾿ὧν γὰρ ὤφειλες μεσιτεύειν καὶ εἰρηνοποιεῖν πάντας καὶ ἀνθ᾿ὧν ὤφειλον πάντες προστρέχειν εἴς σε ἀγαθὸν λόγον ἀκοῦσαι, φεύξονται μᾶλλον ἀπὸ σοῦ. τίς γὰρ οὐ φεύγει ἀπὸ τελώνου; ἐλεύσεται γὰρ ἄνθρωπος βασιλικὸς ζητῆσαί σε ὑποζύγιον ἀγγαρείας, σὺ δὲ τὸν μὲν ὡς φίλον ἐντραπήσῃ, τὸν δὲ ὡς συγγενῆ, ἕτερον δὲ ὡς δυνάστην, τὸν δὲ ἄνθρωπόν σου ἀποστελεῖς λαβεῖν ἢ νομίσματα ἢ ὀβολοὺς καὶ τῷ βασιλικῷ ἀνθρώπῳ ἐρεῖς ὡς· οὐχ εὗρον. καὶ αὐτὸς κρατήσας ἴσως καὶ μαστιγώσει καὶ ἀχρειώσει σε εἰς τὴν πολιτείαν σου, καὶ ἔνθα ὤφειλες τιμηθῆναι ἀτιμωθήσῃ, καὶ ἕξεις τοῦτο ὄνειδος εἰς γενεὰς γενεῶν. εἰ δ᾿οὐ φείσῃ τινὸς, | ἀλλὰ ἀγγαρεύσεις, ἐκεῖνος μὲν ὑποχωρήσει, ἐχθρανεῖς δὲ τοὺς φίλους σου, καὶ εἰ οὐ πάντες σε κακίσουσιν, ἀλλὰ κἂν εἷς ἐξ αὐτῶν βλάψαι σε ἔχει, λαβὼν καὶ τοὺς λοιποὺς συνεργούς. ἀλλὰ καὶ ἕως δέκα καὶ δεκαπέντε χρόνους οἱ ἀπαιτη-*

13. *За ангариите и данъците*

96. Ще ти кажат поради неопитност приятелите или жена ти: „Залови се с някакво пълномощничество, местна или императорска служба в нашата държава и ще се наредиш и ти, и къщата ти, и хората ти.“ Обаче да не ги послушаш! Защото ако ги послушаш и поемеш някоя от тези служби, чуй какво ще те сполети. Ако се мъчиш да отстояваш интересите на хазната и да събираш данъците си,[4] ти ще трябва да подбиеш заплатата на своите хора и най-после ще върнеш и това, което не си поискал. Ако пък управляваш справедливо, ще се объркаш. Но защо казвам справедливо? Има ли някъде справедлив бирник? И тъй, вместо да посредничиш и да помиряваш всички и вместо всички да тичат при тебе да чуят добра дума, те по-скоро ще бягат от тебе. А и кой не бяга от бирник? Ще дойде например императорски човек да иска от тебе чифт добитък за ангария, а ти ще отминеш едного като приятел, другиго като сродник, трети като влиятелен, ще изпратиш своя човек да вземе номизми или оболи[5], а пък ще кажеш на императорския човек: „Не намерих.“ А той ще те залови и може би ще те бие с бич или ще те унижи пред съгражданите ти и там, където трябваше да бъдеш почетен, ти ще бъдеш опозорен и ще носиш този позор во веки веков. Ако пък никого не пощадиш, но вземеш ангария, онзи ще си замине, а ти ще се смразиш с приятелите си и ако и всички да не ти сторят зло, поне един от тях ще ти навреди, като повика на помощ и другите. И тъй ония, от които си

---

[1] Вестиаритите били служители при гардероба или при частната хазна на императора. Тук вестиарит означава вратар. За вестиаритите срв. *Г. Г. Литаврин*, Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, стр. 204, 244—245. [2] Куспус буквално означава вид изтезание (стягане на краката); употребява се и в смисъл на тъмнична килия, карцер. Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v. [3] С други думи, той бил начетен с 60 златни литри. Една златна литра съдържа 72 номизми (жълтици), всяка от които тежала около 4,5 г. За паричното обращение през тази епоха срв. *Стр. Лишев*, За проникването и ролята на парите във феодална България, София, 1958, стр. 121 и сл. [4] Думата *καινοτομία* в смисъл на пари е упомената в Стратегикона и на стр. 17_{3-11}. [5] Дребна медна или сребърна монета.

θέντες παρὰ σοῦ εἴτε ἀερικὸν εἴτε ἄλλο τι, οὐ μόνον ἀδίκως, ἀλλὰ καὶ δικαίως, εἰς τοὺς θεματικοὺς δικαστὰς ἄξουσί σε. καὶ εἰ καὶ εὔλογα λέγεις, ὁ κριτὴς προφήτης οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ ἀπαιτήσει καὶ εἰς ὅρκους σε πέμψει. καὶ εἰ μὲν ὀμόσεις δικαίως, ὅπερ ἀπεύχομαι, πάντες στενάξουσιν ἐπὶ σοὶ καὶ ἐξουθενήσουσί σε· εἰ δ' οὐκ ὀμόσεις, πάντως ἀποδράσεις καὶ ἀναγκασθεὶς φεύξῃ καὶ ἔσῃ ἐξουθενημένος καὶ ὀνειδιζόμενος (p. 40_{3-31}).

взел или аерикон[1], или нещо друго не само несправедливо, но дори и справедливо, ще те разкарват в продължение на десет-петнадесет години по съдиите на темата. И ако и да говориш това, което е право, съдията не е ясновидец — или ще поиска да го върнеш, или ще те накара да се кълнеш. И ако се закълнеш справедливо, което не ти пожелавам, всички ще те съжаляват и ще те укоряват. Ако пък не се закълнеш, въобще ще бъдеш принуден да се скриеш и да избягаш като укоряван и посрамен.

14. De Blacchorum Bulgarorumque seditione

14. Въстание на власи и българи

168. *Ἐάν τις μουλτεύσῃ καὶ βασιλέα ἑαυτὸν ἐπιφημίζῃ, μὴ ἔλθῃς εἰς βουλὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπόστηθι ἐξ αὐτοῦ. καὶ εἰ μὲν δυνηθῇς πολεμῆσαι καὶ καταβαλεῖν αὐτὸν, πολέμησον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς τοῦ παντὸς εἰρήνης· εἰ δ'οὐ δύνασαι τοῦτον πολεμῆσαι, ἀπόστηθι, ὡς εἴρηται, ἀπ' αὐτοῦ, καὶ κρατήσας τινὸς ὀχυρώματος μετὰ τῶν ἀνθρώπων σου, γράψον πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἀγωνίζου, ὅσον δύνασαι, ποιῆσαι δουλείαν, ὅπως τιμηθῇς καὶ σὺ καὶ τὰ παιδία σου καὶ οἱ ἄνθρωποί σου. εἰ δ'οὐκ ἔχεις τινὰς ἵνα κρατήσεις ὀχυρώματος, κατάλιπε πάντα καὶ πρόσφυγε πρὸς τὸν βασιλέα. εἰ δ' ἴσως διὰ τὴν φαμιλίαν σου οὐ τολμᾷς φυγεῖν, ἔσο μὲν μετ' αὐτοῦ, ὁ δὲ νοῦς σου ἔστω πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ὁπόταν δυνηθῇς, δεῖξον ἔργον ἐπαίνου ἄξιον· ὢν γὰρ μετ' αὐτοῦ ὑποσυρόν τινας οὓς ἔχεις φίλους ὑπερψυχίους καὶ ἔργασαι αὐτὸν καὶ ἔχε πίστιν πρὸς τὸν βασιλέα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ οὐ μὴ διαμάρτῃς τῆς ἐλπίδος σου. γράφε δὲ αὐτῷ κρυφίως. καὶ εἰ μὲν οἰκεῖς εἰς κάστρον τῆς ἀνατολῆς εἴτε τῆς δύσεως, ἔχον κουλὰ, καὶ γένηται ἀποστασία, διανάστηθι καὶ περισύναξόν τινας καὶ πολέμησον τῷ ἀποστατήσαντι· εἰ δὲ καταγύρωθεν ὅλα θέλουν ἀποστατήσουν, περισύναξον τὰ γεννήματά σου καὶ τὰ παραβλήματά σου ἃ ἔχεις καὶ εἰσάγαγε αὐτὰ ἔνδον τοῦ κουλὰ, ἐπαγόρασον δὲ καὶ ἄλλα γεννήματα καὶ εἰσάγαγε αὐτὰ ἐκεῖσε, καὶ ἔχε ἐναπόθετον γέννημα ὅσον ἀρκεῖ σοί τε καὶ τῇ φαμιλίᾳ σου καὶ τοῖς δούλοις καὶ ἐλευθέροις τοῖς ὀφείλουσι μετὰ σοῦ ἐποχεῖσθαι τοῖς ἵπποις καὶ ἐξέρχεσθαι εἰς παράταξιν. τὸ δ'αὐτὸ ποιησάτωσαν καὶ οἱ λοιποὶ μικροί τε καὶ μεγάλοι τῇ συμβουλῇ σου. ἔχων δὲ ἔνδον τὰ γεννήματά σου εὖ οἶδα ὡς ὁπηνίκα δοκιμάσωσιν οἱ ἐναντίοι πολεμῆσαί σοι, Θεοῦ χάριτι καταβαλεῖς*

168. Ако някой вдигне бунт и се провъзгласи за император, не влизай в споразумение с него, но се отдели от него. И ако можеш да го надвиеш и събориш, бори се [с него] за императора и за общия мир. И ако не можеш да го надвиеш, отдели се, както казах, от него и завземи някоя крепост с хората си. Тогава пиши на императора и се старай, доколкото можеш, да изпълняваш службата си, та да бъдеш почетен и ти, и децата ти, и хората ти. А ако нямаш хора, с които да овладееш някое укрепление, остави всичко и избягай при императора. В случай пък, че не се осмелиш да избягаш поради челядта си, ти остани с него[2], но мисълта ти да е с императора и когато можеш, извърши дело, достойно за похвала. Докато си с него, привлечи някои, които имаш като задушевни приятели, премахни и убий бунтовника, остани верен на императора в Цариград и не ще се излъжеш в надеждите си. Пиши му тайно. Ако живееш в крепост на Изток или на Запад[3] и избухне въстание, надигни се, събери хора и се бий с въстаника. Ако всичко наоколо иска да въстане,[4] събери храните си и фуража за добитъка, който имаш, и ги вкарай вътре в кулата; купи и други храни и също ги прибери вътре и ще имаш в запас храна, достатъчна и за тебе, и за семейството ти, и за робите, и за свободните, които трябва да се качат заедно с тебе на конете и да излязат в сражение. Същото да направят по твой съвет и всички останали, малки и големи. Уверен съм, че ако ти държиш вътре

---

1 Обикновено се приема, че аериконът е съдебна такса, която се превръща в данък, плащан за различни правонарушения в полза както на държавата, така и на пострадалия. Срв. *А. Соловјев — В. Мошин*, Грчке повеље српских владара, Београд, 1936, стр. 383—384; *Fr. Dölger*, Das ἀερικόν, Byz. Zeitschrift, 30, 1930, p. 452 sq.; *Г. Острогорский*, К истории иммунитета в Византии, стр. 122; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 237—319; *П. Каждан*, Деревня и город Византии IX—X вв., Москва, 1960, стр. 150—156. 2 С бунтовника. 3 Със „Запад“ обикновено се означават европейските, а с „Изток“ — малоазийските области на Византийската империя. 1 Изразът е граматически неправилен. Срв. биографичните данни на Кекавмен тук по-долу, § 17.

αὐτοὺς καὶ φυγάδας ποιήσεις. εἰ δὲ καὶ μὴ καθὼς σοι ἐνετειλάμην ποιήσεις, παθεῖν μέλλεις ὅπερ ἔπαθον ἐπὶ τῷ Σαμουὴλ οἱ γονεῖς τοῦ Νικουλιτζᾶ εἰς Λάρισαν.

169. *Ἕως γὰρ ἦν ὁ μακαρίτης μου πάππος ὁ Κεκαυμένος ἐν Λαρίσῃ, τὴν ἀρχὴν ἔχων τῆς Ἑλλάδος, ἐδοκίμασε πολλάκις ὁ τύραννος Βούλγαρος Σαμουὴλ τὸ μὲν ἀπὸ πολέμου τὸ δὲ καὶ μετὰ δολιότητος κατασχεῖν τὴν Λάρισαν καὶ οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ ἀπεκρούσθη καὶ ἐνεπαίχθη ὑπ᾽αὐτοῦ. καὶ τὸ μὲν πολεμήσας ἐδίωξεν αὐτὸν τὸ δὲ καὶ δώροις αὐτόν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐκμειλιξάμενος, καὶ ταῦτα ποιῶν τήν τε γῆν ἐν ἀδείᾳ σπείρων ἐθέριζε καὶ τὸν ἴδιον λαὸν περιέσῳζεν αὐταρκείᾳ. ὁπόταν δὲ εἶδεν αὐτὸν δυναστεύσαντα παντελῶς, ἐφήμισεν αὐτὸν, καὶ οὕτως πάλιν αὐτὸν πραγματευσάμενος ἔσπειρε καὶ ἐθέρισεν. ἔγραψεν δὲ καὶ πρὸς τὸν πορφυρογέννητον κῦρ Βασίλειον ὅτι· ἐγὼ, δέσποτά μου ἅγιε, ἀναγκασθεὶς παρὰ τοῦ ἀποστάτου προσέταξα τοῖς Λαρισαίοις καὶ εὐφήμισαν αὐτὸν, καὶ ἔσπειραν καὶ ἐθέρισαν σὺν Θεῷ. καὶ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῆς βασιλείας σου συνέβαλα τοὺς καρποὺς ἀρκοῦντας τοῖς Λαρισαίοις ἐπὶ χρόνοις τέσσαρσι, καὶ ἰδοὺ, πάλιν εἰσὶ τῆς βασιλείας σου δοῦλοι. μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀπεδέξατο τὸ σόφισμα τοῦ πάππου μου.* 170. *καὶ μετὰ τρεῖς ἐνιαυτοὺς προεβάλετο ἕτερον στρατηγὸν εἰς Ἑλλάδα. μὴ ἐνδημοῦντος δὲ τοῦ πάππου μου ἐν Λαρίσῃ, ἀλλ᾽ἐν τῇ πόλει ὄντος, μήτε μὴν τοῦ στρατηγοῦ ἔχοντος ἐνέργειαν τοιαύτην εἰς τὸ σοφίσασθαί τι στρατηγικὸν, ἐλθὼν ὁ Σαμουὴλ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς θερίσαι, ἀλλ᾽ἐν μὲν τῇ σπορᾷ ἐδίδου αὐτοῖς ἄδειαν σπείρειν, ἐν δὲ τῷ θέρει οὐ παρεχώρει αὐτοῖς τοῦ ἐξελθεῖν τὸ σύνολον. τοῦτο δὲ ἐπὶ τρισὶ χρόνοις ἐποίει, ὥστε καὶ ἐπιλιπούσης αὐτοῖς τῆς τροφῆς, κυνῶν καὶ ὄνων καὶ ἄλλων τινῶν μιαρῶν ἀπεγεύσαντο κρεῶν, ἐπιλιπόντων δὲ καὶ αὐτῶν, δέρματα τὰ ἐν ταῖς κοπρίαις κείμενα συλλέγοντες ἕψεναν αὐτὰ καὶ ἔτρωγαν, παραμυθήσασθαι βουλόμενοι τὸν λιμόν. ἀλλὰ καὶ γυνὴ τεθνηκότος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἔφαγεν τὸν μηρὸν αὐτοῦ. καὶ ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀφορήτου λιμοῦ παρέλαβεν αὐτοὺς ἀναιμωτὶ ὁ Σαμουὴλ, καταδουλωσάμενος πάντας τοὺς Λαρισαίους ἐκτὸς τῆς γενεᾶς τοῦ Νικουλιτζᾶ. αὐτοὺς γὰρ μόνον μετοίκισεν ἀβλαβεῖς καὶ ἐλευθέρους μετὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς,*

храните си, когато враговете намислят да те нападнат, с божия помощ ще ги повалиш и прогониш. Ако ли не постъпиш, както ти поръчах, ще претърпиш това, което претърпяха при Самуил родителите на Никулица в Лариса.[1]

169. Докато моят покоен дядо Кекавмен бил в Лариса като управител на Елада, българският владетел Самуил[2] често опитвал ту с война, ту с хитрост да превземе Лариса и не успявал, но бил отблъсван и изигравам от него. [Моят дядо] ту го прогонвал в сражение, ту умилостивявал с подаръци него и хората му и като постъпвал така, засявал без страх земята и жънел и [така] спасявал хората си с онова, което сами били добили. Но когато видял, че Самуил получил пълно надмощие, той признал властта му и като го залъгал отново, така засял и пожънал. Той писал също и на багренородния господин Василий: „Аз, свещени мой господарю, принуден от отцепника, заповядах на ларисейците и те го признаха и така с божия помощ засяха и пожънаха. И със застъпничеството на царство ти събрах за ларисейците храна, достатъчна за четири години, и ето сега те отново са слуги на твое царство.“ Като научил това, императорът одобрил хитростта на моя дядо. 170. След три години той назначил друг стратег. Понеже моят дядо не живеел в Лариса, а бил в столицата, нито пък стратегът имал такава способност да измисли някаква военна хитрост, Самуил дошъл и не ги оставил да жънат. Във време на сеитбата той им давал възможност да сеят, а през лятото въобще не им позволявал да излизат. Това правил три години, та като не им стигала храната, те яли кучета, магарета и други някакви нечисти меса. Когато и те се свършили, събирали кожите, хвърлени на боклуците, и ги готвели и ядели, за да залъжат глада си. А една жена, когато умрял мъжът ѝ, му изяла бедрото. Принудени от непоносимия глад, те се предали на Самуил без сражение и той поробил всички ларисейци освен рода на Никулица[3]. Само тях той преселил невредими и

[1] За тези подробности при обсадата на Лариса съобщава само Стратегиконът. Според него тя е продължила шест години — три при стария Кекавмен и три след него. Не са дадени обаче указания за времето, когато е станала обсадата. *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 80, отнася тези събития към 980–986 г. *Златарски*, История, I, 2, стр. 645, 646, 660, смята, че обсадата е продължила от 976 до 979 г., докато стратег на Елада бил Кекавмен. Лариса била отново обсадена от Самуил през 980 г. и била превзета през 983 г. *Lemerle*, Prolégomènes, pp. 25, 58, смята, че Кекавмен бил стратег на Лариса от 976 до 983 г. и че падането на Лариса станало през 986 г. [2] Българският цар Самуил започнал да управлява самостоятелно в 987 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 678. *П. Петров*, Образуване и укрепване на западната българска държава, стр. 180—188, е склонен да приеме за това събитие края на 976 или началото на 977 г. [3] Т. е. родът на Никулица Делфина, син на стария Самуилов войвода Никулица — един от местните феодални владетели, чийто род бил изселен от Самуил в България. Срв. *Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи, стр. 596 и посочената там литература. *Buckler*, Autorship of the..., p. 13, приема, че Никулица Делфина е внук на стария Никулица. Влиянието на Никулица в Лариса се обуславяло и от факта, че той бил феодал, а не само от мястото, което заемал в държавния апарат (срв. *Каждан-Литаврин*, ВВр., XX, стр. 286).

εἰπὼν τοῦτο ὅτι· εὐχαριστῶ πάνυ τῷ πορφυρογεννήτῳ κῦρ Βασιλείῳ ὅτι ἐδέξατο τὸν συμπέθερόν σας τὸν Κακαυμένον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπήλλαξέ με τῶν τούτου σοφισμάτων.

171. *Καὶ εἰ μὲν νοεῖς, τέκνον μου, ὅτι οὐ δύνασαι πολεμῆσαι ἔτι τοῖς τεμουλτεύσασι τῷ βασιλεῖ οὐδέ ἐστι σοι ἄδεια σπεῖραι ἢ θερίσαι, σύνελθε καὶ φημισάτωσαν τὸν ἀποστάτην οἱ ὑπὸ σέ. καταπραγμάτευσαι αὐτὸν πῆ μεν διὰ δώρων πῆ δὲ διὰ πανουργίας, καὶ γράψον πρὸς τὸν βασιλέα περί πάντων, καὶ τὴν σωτηρίαν σου πορίζου. καὶ ὁπόταν σοι γράψῃ ὁ βασιλεύς, ὃ ἐάν σοι γράψῃ ποίησον καὶ οὐ μὴ ἀπολέσῃς τὸ κάστρον τοῦ βασιλέως καὶ τὸν λαόν.*

172. *Εἴπω δέ σοι τί ἔπαθεν ὁ Νικουλιτζᾶς ὁ Λαρισαῖος ἐπὶ τοῦ μακαρίτου βασιλέως τοῦ Δούκα. καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς προσεπάθει αὐτῷ καὶ ἐπίστευε τοῖς λόγοις αὐτοῦ. μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν εἶπεν πρὸς αὐτὸν· δέσποτα ἀγαθέ, μοῦλτον ὀφείλει γενέσθαι εἰς Ἑλλάδα, καὶ εἰ κελεύεις διηγήσομαί σοι πῶς ὀφείλει γενέσθαι. ὁ δὲ σιωπᾶν αὐτὸν ἐπέτρεψεν. αὐτὸς δὲ προσεδόκησεν ὅτι διὰ τοὺς παρεστῶτας τότε σιωπᾶν αὐτῷ προσέταξεν, καὶ κατέλιπε τοῦτο προσάπαξ. ἐπὶ ἡμέρας οὖν πολλὰς πρὸς τον πρωτοσύγκελλον κῦρι Γεώργιον τὸν Κορίνθιον ἀπερχόμενος ὑπεμίμνησκεν αὐτὸν ἵνα εἴπῃ τῷ βασιλεῖ καὶ συντύχῃ αὐτῷ κατιδίαν περὶ τῆς μελλούσης γενέσθαι ἀνταρσίας· ὁ δὲ παρεβίβαζεν αὐτὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας. ἐπὶ τριάκοντα οὖν ἡμέρας κατατριβόμενος ἕνεκε ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ πόλει καὶ μὴ τυχὼν ἀποκρίσεως, ἀγανακτήσας ὑπεχώρησεν.* 173. *μᾶλλον δὲ ἐγένετο καὶ ἀστὴρ κομήτης τότε, ὃν ἔλεγον οἱ περὶ τοῦτα δεινοὶ δοκὸν εἶναι· κακοποιὸν δὲ αὐτὸν ἔφασκον. ὁ δὲ τοιοῦτος ἦν μέγας, παρεμφερὴς δοκῷ, ἀναποδίζων καθεσπέραν ὡς ἡ σελήνη. ἦν δὲ καὶ φημιζόμενον τότε ὅτι ὁ Ῥουμπέρδος ὁ Φράγγος εὐτρεπίζεται ἐλθεῖν καθ᾽ἡμῶν. καὶ τὸ μὲν λυπηθεὶς ὅτι οὐκ ἠθέλησεν αὐτῷ ὁμιλῆσαι ὁ βασιλεύς, τὸ δὲ φοβηθεὶς καὶ διὰ τὰ ἐπιφημιζόμενα καὶ διὰ τὴν τοῦ τοιούτου ἀστέρος ἐπιφάνειαν, ὑπεχώρησεν. ἀπελθὼν οὖν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰς Λάρισαν καὶ μαθὼν ἀκριβέστερον περὶ τῆς ἐπιβουλῆς, ἔγραψεν πρὸς τὸν βασιλέα τὴν τοιαύτην πᾶσαν ἐπιβουλήν. ὁ δὲ (πῶς, εἰπεῖν οὐκ οἶδα) ἀπόκρισιν οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ. οἱ δὲ τὴν τοιαύτην ἐπιβουλὴν μελετῶντες οὐκ ἐτόλμησαν ἐκφάναι πρὸς αὐτὸν τὸ οἱονοῦν. αὐτὸς δὲ μὴ δεξάμενος ἀπόκρισιν ἀπὸ τοῦ μακαρίτου βασιλέως ἐλυπήθη. βουλόμενος δὲ καὶ κρατῆσαι τοὺς ἐξάρχοντας τῆς*

свободни с имуществото им, като казал: „Благодаря много на багренородния господар Василий, че взе твоя сват Кекавмен от Елада и ме спаси от хитрините му."

171. И ако разбереш, чедо мое, че не може вече да се бориш с бунтовниците против императора и нямаш възможност да сееш и жънеш, споразумей се с тях и нека твоите хора да признаят отцепника. Залъжи го отчасти с подаръци, отчасти с лукавство, пиши на императора за всичко и си осигури спасението. И ако ти пише императорът, направи това, което ти пише, а не погубвай крепостта на императора и хората ѝ.

172. Ще ти кажа какво претърпя Никулица Ларисейски[1] при покойния император Дука[2]. Защото императорът беше благосклонен към него и вярваше на думите му. Един ден Никулица му казал: „Добри господарю, готви се бунт в Елада и ако заповядаш, ще ти кажа как се подготвя той." Но императорът му заповядал да мълчи. Той помислил, че императорът му поръчал да мълчи поради присъствуващите в това време и че е оставил това за друг път. Много дни след това той отишъл при протосинкела[3] господин Георги Коринтиеца и му съобщил да каже на императора, че иска лично да се срещне с него относно подготвяния бунт. А императорът отлагал от ден на ден. Като прекарал около 30 дни в столицата по този повод, без да получи отговор, той се разсърдил и си заминал. 173. А освен това тогава се появила и една звезда-комета,[4] която опитните в тия неща наричали греда[5]. Казвали, че тя носи нещастие. Тя била голяма, подобна на греда, и се движела на запад като луната. Тогава се мълвяло, че франкът Роберт[6] се готвел да дойде срещу нас. И тъй Никулица, отчасти огорчен, че императорът не поискал да говори с него, отчасти уплашен и поради слуховете и появата на тая звезда, си тръгнал. Като отишъл у дома си в Лариса и като се осведомил по-точно за заговора, писал подробно на императора за тоя заговор. А той, не зная по какви причини, не му изпратил отговор. Тези пък, които замисляли този заговор, не смеели да съобщят на Никулица каквото и да било. А той, понеже не получил отговор от

[1] Никулица Делфина. [2] Константин X Дука (1059—1067). [3] Титлата протосинкел, създадена през XI в., била почетна и се давала на духовни лица. Вж. *Bréhier*, Les institutions..., pp. 499—500. [4] Сведението за появата на кометата (Strategicon, p. 68_{30}) дава възможност да се уточни датата на въстанието — 1066 г. За това въстание вж. *Г. Г. Литаврин*, Восстание влахов и болгар в Фессалии в 1066 г., стр. 123—134; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 401—412; *Г. Цанкова—Петкова*, Югозападните български земи през XI в., стр. 614—624. [5] Названието на кометата вероятно е дадено според формата ѝ (*δοκός* = греда). [6] През 1065 г. норманите в Южна Италия начело с херцог Роберт Гискар се готвели да нахлуят през Драч в Южна Македония. Този поход бил осъществен по-късно — през 1081 г. Срв. *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 81; *Д. Ангелов*, История на Византия, т. II, София, 1963, стр. 151—153.

πονηρᾶς βουλῆς ἐλογίσατο οὕτως ὅτι εἰ μὲν κρατήσει αὐτοὺς καὶ οὐ τυφλώσει οὐδὲ ἀποκεφαλίσει τούτους αὐτίκα, ἐξανάγκης ἐπαναστῆναι αὐτῷ ἔχουσιν οἱ ἑταῖροι αὐτῶν (ἦσαν γὰρ ποιήσαντες συνωμοσίαν μετὰ τῶν Βλάχων καὶ τῶν Τρικαλιτῶν) καὶ ἴσως καὶ περιγένωνται αὐτοῦ καὶ ἐκτρίψωσιν αὐτόν· εἰ δὲ καὶ ἀντιστῆναι αὐτοῖς θελήσει καὶ γένηται πόλεμος μέσον αὐτῶν καὶ σφαγῶσί τινες ἢ καὶ κρατήσας τινὰς καὶ τυφλώσει αὐτούς, πάντως ἐρεῖ αὐτῷ ὁ βασιλεύς· ἐμή ἐστιν ἡ χώρα καὶ οὐχ ἡ σή· καὶ περὶ τούτων ὑπέμνησάς με καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ εἰ ἤθελον, ἤκουσα ἄν σου. σὺ δὲ πρόσταξιν ἐμὴν μὴ ἔχων πῶς ἐτόλμησας ἢ τυφλῶσαι ἢ σφάξαι ἀνθρώπους; ἀλλὰ φθονήσας τὴν εὐπραγίαν αὐτῶν τοῦτο ἐποίησας. ἦν γὰρ ὁ μακαρίτης βασιλεὺς συμπαθὴς εἰς ταῦτα. ταῦτα οὖν λογισάμενος καὶ ὡς εἰ τοῦτο ποιήσοι, οὐκ εἰς καλὸν αὐτῷ γενήσεται ὡς παρὰ πρόσταξιν τοῦ βασιλέως ποιήσαντι (πάντως γὰρ τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἐμπρήσουσιν οἱ ἀποστάται, τοὺς δὲ δύο αὐτοῦ παῖδας καὶ τοὺς δύο ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τόν τε Θεόδωρον καὶ τὸν Δημήτριον, ἀποσφάξουσιν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, αὐτὸν δὲ εἰς τὴν πόλιν εἰσάξαντες κακοπαθεῖν καταλείψουσιν καὶ λιμῷ διαφθαρῆναι), διέμενεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ὡς μηδὲν γινώσκων, καίπερ κατασκόπους εἶχεν πολλούς, δι᾽ ὧν καὶ ἐμάνθανεν τὴν βουλὴν αὐτῶν, ἥτις καὶ ἦν ἥδε.

блаженопаметния император[1], се наскърбил. Като искал да залови водачите на злоумишлението, той размислил, че ако ги хване и не ги ослепи или обезглави веднага, техните другари могат незабавно да въстанат срещу него. Защото те били направили съзаклятие заедно с власите[2] и трикалитите[3] и може би биха го надвили и затрили. Ако пък би поискал да им се противопостави и избухне война помежду им, та някои бъдат избити, или ако залови някои и ги ослепи, императорът непременно ще му каже: „Страната е моя, а не твоя. Ти ме подсети за това веднъж и дваж и ако бих искал, аз щях да те чуя. А ти, без да имаш заповед от мене, как се осмели да ослепяваш или да убиваш хора? Ти си сторил това, понеже завиждаш на тяхното щастие.“ Блаженопаметният император бил много чувствителен към тия работи. [Никулица], като съобразил тия неща и че ако стори това, нямало да бъде за негово добро, понеже би постъпил без императорска заповед (отцепниците щели непременно да изгорят къщата му, щели да убият двамата му сина и двамата му братя — Тодор и Димитър, — също и дъщерите му, а него щели да изгонят в града и щели да го оставят да бедствува и да умре от глад), останал у дома си, като че ли нищо не знаел, ако и да имал много доносчици, чрез които и узнал техните намерения, които се състояли в следното:

174. *Βουλὴν γὰρ ἐβουλεύοντο τοιαύτην περὶ αὐτοῦ ὅτι· εἰ μὲν θελήσωμεν χωρὶς αὐτοῦ ποιῆσαί τι, οὐ μὴ δυνηθῶμεν πέρας δοῦναι τῇ βουλῇ ἡμῶν· εἰ δὲ πάλιν θελήσωμεν αὐτὸν σφάξαι, καὶ οὕτως οὐδὲν ἀνύσαι δυνηθῶμεν καὶ κακοδιοικηθῆναι ἔχομεν παρ᾽ αὐτοῦ· ἀνθρώπους γὰρ ἔχει καὶ λαὸν ἴδιον, καὶ τὸ κάστρον καὶ ἡ χώρα αὐτῷ πείθεται εἰς ὃ ἂν εἴπῃ. ἀλλὰ ἂς ἀποκαλύψωμεν αὐτῷ τὰ δόξαντα ἡμῖν. ὃ δὴ καὶ ἐποίησαν. ἀποστείλαντες γὰρ πρὸς αὐτὸν τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, τόν τε Ἰωάννην ἀποπρωτοσπαθάριον τὸν Γριμιανήτην καὶ Γρηγόριον τὸν Βαμβακᾶν ἀπεκάλυψαν αὐτῷ πάντα. αὐτὸς δὲ προσεποιήσατο πάντα ἀγνοεῖν καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὅτι· πάντως εἴ τι ποιήσετε ὑμεῖς, τοῦτο κἀγώ. τὸ ὅλον δὲ ἐσπούδαζεν ἵνα ἀφ᾽ οὗ συνέλθωσι πάντες, εἰ δυ-*

174. Те така се съвещавали по отношение на него: „Ако ние решим да направим нещо без него, едва ли бихме могли да изпълним докрай нашето намерение. Ако пък решим да го убием, и тогава не ще можем да свършим нещо и ще бъдем застрашени от него. Защото той има свои хора и своя войска и както крепостта, така и областта му се подчиняват във всичко, което той каже. Затова нека му открием нашето решение.“[4] Така и направили. Изпратили при него своите първенци — бившия протоспатарий Йоан Гримианит и Григорий Бамбака, които му открили всичко. Той се престорил, че нищо не знае, и им казал: „Изобщо каквото правите вие, ще правя същото и аз.“ Обаче той се стараел във всеки случай, когато се съберат всички, да ги отклони, ако може. Било опре-

---

[1] Константин X Дука. Думата *μακαρίτης*, „блаженопаметен“, показва, че императорът вече не бил жив. [2] В Южна Македония и Северна Тесалия освен българи и гърци имало компактни маси от власи — остатък от старото романизирано или погърчено тракийско население. [3] Жителите на Трикала, град в Северна Тесалия. [4] В привличането на Никулица за водач на въстанието се проявява характерната за средновековните селски движения черта — доверието на въстаниците към представителите на господствуващата феодална класа. Срв. *Литаврин*, Восстание болгар и влахов, стр. 126. Както се вижда, Никулица разполагал с войска и средства, имал и голямо влияние. Затова въстаниците искали на всяка цена да го привлекат към себе си. Той обаче не оправдал тяхното доверие.

νηθείη, διαστρέψαι αὐτούς. ἐκεῖνοι δὲ εἶχον τὸ συναγώγιον αὐτῶν εἰς τὴν αὔριον εἰς τὴν οἰκίαν Βεριβόου τοῦ Βλάχου. ἐπεὶ δὲ ἐμήνυσαν οὗτοι πρὸς τοὺς Βλάχους ὅτι· καὶ ὁ πρωτοσπαθάριος Νικουλιτζᾶς ὁ Δελφινᾶς συνῆλθε τῇ βουλῇ ἡμῶν (πρωτοσπαθάριος γὰρ ἦν τὸ τότε), ἐχάρησαν μεγάλως [· 8] καὶ ἠβουλήθησαν ἐλθεῖν πάντες πρὸς αὐτόν. αὐτὸς δὲ μὴ μελλήσας προέλαβεν αὐτοὺς καὶ ἀπῆλθεν ἔνθα ἦσαν συνηγμένοι. οἵτινες καὶ | ἰδόντες αὐτὸν ἄφνω καταπηδήσαντες ὑπήντησαν αὐτῷ πάντες δουλοπρεπῶς ἀποβάντος δὲ αὐτοῦ τοῦ ἵππου ἐδέξαντο καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν μέσον αὐτῶν, λέγοντες αὐτῷ· ἡμεῖς σε ὡς πατέρα καὶ αὐθέντην ἔχομεν καὶ χωρίς σοῦ οὐδὲν ἠθελήσαμεν ποιῆσαί τι· οὐδὲ γάρ ἐστι δίκαιον. καὶ ἐπεὶ ἦλθες, εἰπὲ ἡμῖν περὶ τῆς βουλῆς ταύτης, τί ἔχομεν ποιῆσαι. 175. *ἐκείνου δὲ εἰρηκότος πρὸς αὐτοὺς ὡς οὐκ ἀγαθὸν τοῦτό ἐστιν· προσκρούομεν γὰρ πρῶτον μετὰ τοῦ Θεοῦ ποιοῦντες αὐτὸν ἐχθρόν, ἔπειτα μετὰ τοῦ βασιλέως, ὃς δὴ καὶ παρακινῆσαι ἔχει ἔθνη πολλὰ καθ' ἡμῶν καὶ ἐξαλεῖψαι ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ Ἰούνιος μὴν ἤδη ἐστί, καὶ πῶς ἔχομεν θερίσαι γενομένης ταραχῆς; εἰπόντος δὲ καὶ πρὸς τοὺς Βλάχους· ποῦ εἰσὶ τὰ κτήνη ὑμῶν καὶ αἱ γυναῖκες νῦν; αὐτοὶ εἶπον· εἰς τὰ ὄρη Βουλγαρίας. οὕτως γὰρ ἔχουσι τύπον, ἵνα τὰ [τῶν Βουλγάρων] κτήνη καὶ αἱ φαμιλίαι αὐτῶν εἰσὶν ἀπὸ Ἀπριλλίου μηνὸς ἕως Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐν ὑψηλοῖς ὄρεσι καὶ ψυχροτάτοις τόποις. καὶ ἆρά γε, εἶπεν, οὐ μὴ διαρπάσωσι ταῦτα οἱ ἐκεῖσε ὄντες, ὅσοι δηλονότι εἰς μέρος εἰσὶ τοῦ βασιλέως: καὶ οἱ μὲν Βλάχοι ἀκούσαντες τούτων ἐπείσθησαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ...*[a] *καὶ εἶπον ὅτι· ἡμεῖς ἀπὸ τῆς βουλῆς ταύτης οὐκ ἐξερχόμεθα καὶ ἀποδεχόμεθα τοῦτο. ὅμως κατέλιπαν πάντα καὶ ἀνεκλίθησαν τοῦ ἀριστῆσαι. ἐγερθέντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀρίστου καὶ ἀναπαυθέντων, ἐν μεσημβρίᾳ ἦλθον πάλιν πρὸς αὐτὸν πάντες ὁμοῦ, οἵ τε Βλάχοι καὶ οἱ Βούλγαροι, ἀνατραπέντες παρὰ τῶν Λαρισαίων.* 176. *οἱ γὰρ Λαρισαῖοι οἱ συγκαστρῖται αὐτοῦ εἶπαν πρὸς αὐτοὺς ὅτι· αὕτη ἡ βουλὴ ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ κρύπτεται, μᾶλλον δὲ ὅτι καὶ οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ εἰσὶν ἐν τῇ πόλει, ὅ τε Γρηγορᾶς καὶ ὁ Παγκράτης, καὶ πάντως ἐμποδίζει ἡμᾶς ἵνα μαθὼν τοῦτο ὁ βασιλεὺς κρατήσῃ ἡμᾶς. τούτοις οὖν πεισθέντες τοῖς λόγοις λέγουσιν αὐτῷ ὅτι· πάντα ὅσα ἂν λέγῃς καλά εἰσι λίαν, πλὴν οὐ συμφέρει ἡμῖν καταλιπεῖν τοῦτο. αὐτοὶ συνδραμόντες πάντες καὶ κρατήσαντες αὐτὸν εἶπον· σὲ ἔχομεν ἀπὸ τῆς*

делено да се съберат на другия ден в къщата на Боривой[1] Влаха. Когато те[2] съобщили на власите „и протоспатарий (тогава той бил протоспатарий) Никулица Делфина се присъедини към нашето начинание", [всички] много се зарадвали и пожелали да отидат при него. Той без колебание ги приел и отишъл там, където били събрани. Щом го видели, веднага всички станали и го посрещнали почтително, а когато той слязъл от коня си, те го приели и въвели в своята среда с думите: „Ние те имаме като наш баща и господар и не поискахме да направим нищо без тебе, защото не би било справедливо. И понеже си дошъл, кажи ни какво да правим с нашето начинание." 175. Тогава той им казал: „Не е добро това нещо. Защото най-напред ние се опълчваме срещу бога, като го правим наш враг, а след това — срещу императора, който може да вдигне срещу нас много [чужди] народи[3] и да ни изтреби. Но освен това сега е вече месец юни и как ще ожънем, ако се вдигне бунт?" След това той се обърнал и към власите: „Къде са сега вашите стада и жените ви?" Те отвърнали: „В планините на България." Защото те имали такъв обичай — стадата и челядта им от месец април до септември да прекарват по високите планини и най-студените места. „Следователно — добавил той — да не би тамошните хора, които явно са на страната на императора, да ги отвлекат?" И власите, като чули това, послушали думите ... и казали: „Ние не се отказваме от този съвет и го приемаме." Прочее те оставили всичко и се разположили да закусват. Като се събрали след закуската и след почивката, власите и българите отишли по пладне всички заедно при Никулица, подтикнати от ларисейците. 176. Защото неговите съграждани, ларисейците, им казали: „Това начинание вече не е тайно, още повече че двамата му сина, Григорий и Панкрат, са в столицата, а той всячески ни забавя, за да може императорът да научи това и да ни залови." Като се съгласили с тия думи, те казали на Никулица: „Всичко, което ни казваш, е много хубаво, обаче не е добро за нас да изоставим това." След това всички се стекли, хванали го и казали: „От днес те смятаме

---

[a] Lac. ind. edd.

---

[1] Името Боривой е от славянобългарски произход. Срв. *Дуйчев*, Няколко бележки към Кекавмен, стр. 65. [2] Гримианит и Бамбака. [3] В текста *ἔθνη* — чужди племена. Авторът очевидно има пред вид войска от наемници (българи, нормани, франки и др.), които през XI в. често били викани на служба във византийската войска. Срв. *П. Тивчев*, За войнишкото население във Византия през XII в. Изследвания в чест на М. С. Дринов, София, 1960, стр. 575.

σήμερον κεφαλὴν καὶ αὐθέντην καὶ σὲ προκρίνομεν ἐν τῇ παρούσῃ ἀποστασίᾳ ὅπως προστάσσῃς ἡμῖν τί ὀφείλομεν ποιῆσαι. 177. αὐτὸς δὲ ἀπεκρούσατο αὐτοὺς καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις, ὡς τὴν εἰρήνην ἀσπαζόμενος. εἶτα ἐλθόντες τινὲς τῶν φίλων αὐτοῦ ἐξομνύμενοι αὐτῷ εἰς τὸν Θεὸν λέγουσιν· ὡς εἰ μὴ συνέλθῃς τῇ βουλῇ αὐτῶν, ἀποθνήσκεις ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν. ὅθεν καὶ μὴ βουλόμενος γέγονα αὐτοῖς κεφαλή, καὶ βουλόμενος θηρεῦσαι ἐθηράθην. ὅμως ἀναθέντες εἰς ἐκεῖνον πάντες τὴν κακὴν αὐτῶν βουλὴν ἐποίησαν αὐτὸν ξένον τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν. διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπολεσθῆναι καὶ διαφθαρῆναι τὴν γῆν αὐτῶν πᾶσαν καὶ τον λαὸν σφαγῆναι καὶ καταδουλωθῆναι διανέστην ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπέθηκεν αὐτὸν τῇ φροντίδι πάντων. ἐξῆλθεν δὲ ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐπὶ τὰ Φάρσαλα καὶ τὸν Πλήρην. ποταμὸς δέ ἐστιν οὗτος ὁ Πλήρης ἔχων πεδιάδα μεγάλην ἔνθεν κἀκεῖθεν, ὅς δὴ καὶ διέρχεται μέσον τῶν Βλάχων διαιρῶν αὐτοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν. καὶ τεντώσας ἐκεῖσε περιεσώρευσε τούς τε Βλάχους καὶ Βουλγάρους τοὺς ἐκεῖσε πλησιάζοντας, καὶ ἠθροίσθη πρὸς αὐτὸν λαὸς πολύς. ἀπέστειλεν δὲ καὶ εἰς τὸ Κίτρος παραταγὴν μίαν, προστάξας καταλῦσαι τὸ τοιοῦτον κάστρον· ὃ καὶ ἐγένετον. ἔγραψε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα ὅτι. πάντως εἶπόν σοι ἀπὸ στόματος ὅτι μοῦλτον ὀφείλει γενέσθαι, καὶ πάλιν ἔγραψά σοι ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν μου περὶ τούτου, καὶ τανῦν δηλῶ τῇ γαληνότητί σου· κἂν νῦν πίστευσον ὅτι ἐμούλτευσαν καὶ ἐποίησαν ἐμὲ κεφαλὴν αὐτῶν, εὐχαρίστησον οὖν τῷ Θεῷ ὅτι ἐγὼ ὑπέχω τὸν λαὸν καὶ ἔχω καταλῦσαι τὸν τοιοῦτον μοῦλτον, εἴπερ ἀκούσεις μου καὶ ἐκκόψεις ἃς σὺ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐποίησας αὐξήσεις καὶ φανερώσεις. ἦν γὰρ πολλῶν νομισμάτων αὐξήσεις ποιήσας. 178. ὁ δὲ ἔπεμψεν αὐτῷ ὅρκους φρικωδεστάτους ὅτι· ὅσα ἐποίησα ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἐβασίλευσα καὶ ἕως τῆς σήμερον, πάντα συμπαθῶ, καὶ οὐ μὴ ἐξορισθῇ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ μέρους σου ἢ περιορισθῇ, οὐ ζητηθῇ δημοσιακὴν βλάβην ἢ ἰδιωτικὴν, ἀλλὰ πάντα συμπαθῶ μετὰ φόβου Θεοῦ· πρὸ τοῦ δέξασθαι δὲ αὐτὸν. τὸν τοιοῦτον ὅρκον ὥρμη-

за наш водач и господар и те избираме да заповядваш какво трябва да правим в настоящото въстание.“ 177. Той ги отблъснал и веднъж, и дваж, и още много пъти като човек, който обича мира. След това при него отишли някои от неговите приятели, които го заклевали в бога и му казвали: „Ако не се присъединиш към тяхното намерение, ще загинеш от ръцете им.“ Затова той, без да иска, станал техен началник и желаейки да ги залови, сам станал техен лов.[1] И тъй всички те поверили на него своя коварен замисъл и го направили чужд на божиите заповеди. За да не погине и да не бъде разорена цялата им страна, за да не бъде избит и поробен народът, той като че ли се заловил за делото и поел върху си грижата за всичко. Излязъл от дома си и се отправил към Фарсала и Плирис[2]. Плирис е река, от двете страни на която се простира голямо поле. Тя протича между земята на власите, като ги разделя на две. Никулица построил там стана си, събрал власите и българите, които живеели наблизо, и [така] при него се събрала много войска. Той изпратил един отред и към Китрос[3], като заповядал да бъде разрушена тази крепост. Това било направено. Писал и на императора: „Аз ти казах устно много пъти, че ще се вдигне бунт, и пак ти писах за това, когато се върнах у дома си. И сега известявам на твоя светлост: поне сега повярвай, че се разбунтуваха и ме направиха техен водач. Прочее благодари се на бога, че аз задържам народа и мога да прекратя този бунт, ако ме послушаш и премахнеш увеличенията на техните данъци и постановленията.“[4] Защото той беше увеличил данъците [с] много номизми. 178. Императорът му изпратил страшни клетви[5], а именно: „Опрощавам всичко, каквото съм направил от деня на възцаряването си и до днес. Няма да бъде изселен никой от своята област, нито преместен, няма да се търсят вреди към държавата или към частни лица, но всичко прощавам със страх божи.“ Преди да получи тази клетва, той се бил отправил

[1] Глаголите в това изречение са в първо лице. Подобни форми се срещат и на други места в описанието на това въстание (ἐλυπήθην, p. 67_{11}; εἰσῆλθον, p. $71_{8,11}$), където в една и съща фраза се редуват форми в първо и трето лице. Както отбелязват издателите (стр. 67, под линия), авторът е използувал записките или дневника на самия Никулица Делфина. Тук той неволно е повторил неговите изрази. [2] Античната р. Панисос, дн. Блиури в Северна Тесалия. [3] Китрос — град в Северна Тесалия. [4] Значението на φανερῶσις не е уточнено. *Du Cange*, Glossarium, s. v. φανερώσεως δικαστήριον, дава judicium de tabulis exhibendis, съобразно с което *Г. Цанкова*, Югозападните български земи, стр. 614, го превежда като „постановление“. *Г. Литаврин*, Налоговая политика Византии в Болгарии 1018—1085, ВВр., X (1955), и България и Византия, стр. 401, бел. 15, тълкува термина като „дознание“ (за размерите на имуществото) в смисъл привеждане на размерите и доходността на земята в съответствие с общата данъчна сума. Той смята превода на този термин с „постановление“ за много неопределен (пак там, стр. 401, бел. 15). Обаче и тълкуването в смисъл на дознание по-скоро е догадка. Ние го тълкуваме като „наредба“, „постановление“. [5] Т. е. императорско клетвено писмо.

σεν κατὰ τοῦ κάστρου Σερβίων. τὸ δὲ τοιοῦτον κάστρον ἐστὶν ἐν πέτραις ὑψηλαῖς πάνυ κείμενον καὶ φάραγξιν ἀγρίαις καὶ βαθυτάταις περικυκλούμενον. ἀπῆλθεν οὖν ἐκεῖσε, οὐκ ἤθελον δὲ οἱ ἐκεῖσε ὄντες μετ' αὐτοῦ οὐδὲ αὐτὸς ὁ μοῦλτος πολεμῆσαι αὐτούς, ἀλλὰ ἀπελθὼν ἐκεῖσε παρέταξεν. στρατοπεδεύσας οὖν ἐνώπιον αὐτῶν ἐν τῇ πεδιάδι κάτωθεν τοῦ κάστρου, ἐμήνυσεν αὐτοῖς κατελθεῖν πρὸς αὐτόν. οἳ καὶ κατῆλθον πάντες ὁμοῦ καὶ ἀποβάντες τῶν ἵππων αὐτῶν ἔστησαν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου δεδεμέναις χερσί, λέγοντες ὅτι ἡμεῖς δοῦλοί σού ἐσμεν, καὶ εἰ κελεύῃς πολυχρονίζομέν σε νῦν. αὐτὸς δὲ εἶπεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι οἶδα, ἐὰν ἀπολύσω ὑμᾶς καὶ ἀπέλθητε, ἀφ' οὗ εἰσέλθητε εἰς τὸ κάστρον οὐ μὴ φυλάξητε ἃ συνέθεσθέ μοι. καὶ ἥρμοζεν ἵνα κατέχω ὑμᾶς ἐνταῦθα. ἐπεὶ δὲ νόμος ἐστὶ στρατηγικὸς ἀρχαῖος ἵνα ὁ οἰκειογνώμως ἀπερχόμενος εἴτε πρὸς βασιλέα εἴτε πρὸς τύραννον ἢ στρατηγὸν μὴ κατέχηται παρ' αὐτοῦ μὴ βουλόμενος, ἀλλὰ ἀπέρχηται πάλιν πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐλευθέρως, τούτου ἕνεκα κἀγὼ ἀπολύω ὑμᾶς, καὶ ἀπέλθετε μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ οὗ ψεύσεσθε οὐ μὴ φείσομαι ὑμῶν. οἱ δὲ μυρία αὐτῷ ἐπαγγειλάμενοι ὑπεχώρησαν. 179. *ἐκείνου δὲ αὐτοὺς προτρέψαντος ἀνελθόντες εἰς τὸ κάστρον ἤρξαντο ὑβρίζειν οἷα ἔθος ἐστὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις. λυπηθεὶς δὲ ἐκεῖνος εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν ἤρξατο τοῦ καστροπολεμεῖν αὐτοὺς διὰ τὰς ὕβρεις αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἤθελεν πολεμῆσαι αὐτούς, διότι οὐδὲ ἑκουσίως ὑπεισῆλθον τὸν μοῦλτον, ἵνα ἀγωνίζηται εἰς τὸ φημίζεσθαι αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τὸν λαόν, ἵνα μὴ σκανδαλισθέντων ὡς κακοῦργον κατεργάσωνται αὐτόν. διὰ δὲ τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν εἰσῆλθον εἰς τούτους καὶ πολεμήσας αὐτοὺς ἐν ἡμέραις δυσὶ τῇ τρίτῃ παρέλαβεν αὐτούς.* 180. *μετὰ δὲ ταῦτα κατέλαβεν καὶ ὁ τοῦ μακαρίτου βασιλέως ὅρκος καὶ εἰκών. ἔχων ὅρκους, ἐπαγγελίας ἀξιωμάτων καὶ ἄλλα πολλά (πλὴν οἱ δουλεύοντες τοῖς βασιλεῦσιν κατὰ τὰ θελήματα αὐτῶν λέγουσιν, οὐκ εἰσὶν ἐν ὀρθότητι, ἀλλὰ ψεῦδος καὶ ἀδικία ἐπὶ στόματος αὐτῶν καὶ δολιότης ἐνεδρεύει ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν. ἤθελον γὰρ μὴ γενέσθαι εἰρήνην τότε, ἀλλὰ σφαγαῖς καὶ αἵμασι τῶν χριστιανῶν μολύνεσθαι τὴν γῆν.*

срещу крепостта Сервия. Тази крепост се намира сред много стръмни скали и е заобиколена от страшни и дълбоки пропасти. И тъй той отишъл там, обаче онези, които били заедно с него, и самият бунтовник[1] не поискали да воюват срещу тях.[2] Прочее, когато отишъл там, той наредил войската. И тъй, като се разположил на стан насреща им в полето, долу под пропастта, съобщил им да слязат при него. Те слезли всички заедно и като скочили от конете си, застанали пред него в средата на стана със свързани ръце, казвайки: „Ние сме твои роби и ако ни заповядаш, веднага ще те приветствуваме." А той им отговорил: „Зная, че ако ви пусна и вие си отидете, щом влезете в крепостта, ще нарушите онова, което сте обещали, и [затова] е редно да ви задържа тук. Обаче има стар военен закон — този, който доброволно се яви било пред императора, било пред владетеля, било пред военачалника, да не бъде задържан от тях против волята си, но свободно да се връща назад у дома си. Затова и аз ви освобождавам. Идете си с радост по домовете; но в случай че излъжете, не ще ви пощадя." А те, като му обещали хиляди неща, си отишли. 179. След като той ги предупредил, те се върнали в крепостта и започнали да хулят според обичая на невъзпитаните. Огорчен от тяхното поведение, Никулица започнал да обсажда крепостта поради обидите им. И наистина той не желаел да воюва срещу тях, тъй като не се бил присъединил доброволно към въстанието, та да се прослави по този начин, но се решил да направи това заради въстаналия народ — да не би да се разгневят и да го убият като опасен за тях човек. Но поради обидите и надменността на жителите на Сервия той се отправил срещу тях и след като воювал с тях два дни, на третия ги победил. 180. След това пристигнала и клетвата на блаженопочиващия император и икона. [Никулица] вече имал клетвите, обещанията за почетни длъжности и много други неща. Обаче ония, които робуват на царете, говорят, както на тях им се иска; те не са справедливи, но лъжа и неправда е на устата им и коварство стои на езика им. Защото те искали тогава не да настане мир, но да се оскверни земята с убийства и кръв на християните,

[1] Тук изглежда, че се има пред вид водачът на бунтовниците Никулица. *Ὁ μοῦλτος*, както и *τὸ μοῦλτον* са вулгарни форми от лат. tumultus. [2] Срещу жителите на Сервия, които били сънародници на въстаниците.

ὁ συμπέθερός μου δὲ εἰ καὶ εἰς τοιαύτην συμφορὰν ἐνέπεσεν ἀπροσδοκήτως, ηὔχετο τῷ Θεῷ ῥυσθῆναι ταύτης καὶ εἰρηνεῦσαι τὰ πράγματα. ὁ δὲ ἀγαθὸς Θεὸς ἠλέησεν αὐτόν, καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι ἠδυνήθη εἰρηνεῦσαι πάντα ὅσα ἤθελεν.) ἔλαβεν οὖν τοὺς ὅρκους καὶ τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ ἄλλων ἁγίων πολλῶν τῶν ἐν τῇ εἰκόνι ὄντων, ηὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ τῷ τὴν εἰρήνην βραβεύοντι, 181. *προσκαλεσάμενος δὲ τὸν λαὸν ἐξήνεγκεν καὶ ἐνώπιον πάντων τὰς εἰκόνας καὶ ὑπέδειξεν αὐτοῖς, ἐπανέγνω δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν ὅρκον καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς εἰρηνεύειν καὶ ἕκαστον εἰς τὰ ἴδια ἀπελθεῖν. οἱ δὲ οὐκ ἤθελον, ἀλλ᾽ἔλεγον· πόλεμον ἐκίνησας, εἰρήνην μὴ ζήτει. ἐκείνου δὲ ἐνισταμένου τὰ πρὸς εἰρήνην ἐκεῖνοι οὐ κατένευον, φωνὰς ἀφιέντες μεγάλας οἷα λαὸς ἄτακτος ὀφείλει ποιεῖν. προσέταξεν οὖν ἀποκλεισθῆναι ἀπὸ μὲν τῶν Βλάχων τὸν πρόκριτον αὐτῶν ἄρχοντα Σθλαβωτᾶν τὸν Καρμαλάκην, ἀπὸ δὲ τῶν Λαρισαίων Θεόδωρον Σκρίβονα τὸν Πεταστόν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἰδόντες τοὺς τοιούτους ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον ἔφριξαν καὶ προσπεσόντες αὐτὸν πάντες ἐζήτουν τὸ συμπαθῆσαι αὐτὸν αὐτούς, λέγοντες· ποιοῦμεν ὃ ἂν προστάξεις ἡμῖν. ἐπικαμφθεὶς οὖν ἐκεῖνος ταῖς αὐτῶν παρακλήσεσιν συνεπάθησεν αὐτοὺς καὶ ἀναλαβόμενος τοὺς προκρίτους τῶν Βλάχων καὶ τῶν Λαρισαίων ἀπῆλθεν πρὸς τὸν κατεπάνω Βουλγαρίας Ἀνδρόνικον τὸν Φιλοκάλην, ὃς τον ὅρκον αὐτῷ ἔπεμψε τοῦ βασιλέως. ηὗρεν δὲ αὐτὸν εἰς τὸν Πετερίσκον, συστελλόμενον καὶ φοβούμενον αὐτὸν πολλά· οὐ γὰρ προσεδόκει ἀληθεύειν αὐτὸν τὴν εἰρήνην.* 182. *κἀκεῖθεν δὲ εἰσῆλθεν πρὸς τὸν μακαρίτην βασιλέα ἐν τῇ πόλει, ὃς ἐδέξατο αὐτὸν καλῶς, καὶ ἐπὶ τέσσαρσι μησὶ περιεπάτει ἐν τῇ πόλει ἀδεῶς μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ εἰσελθόντων προκρίτων Βλάχων καὶ Λαρισαίων. μετὰ δε τοῦτο ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν μακαρίτην πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Ἰωάννην τὸν Ξιφιλῖνον, ὡς εἴπερ βεβηλώσει ὁ πατριάρχης τὸν ὅρκον καὶ ἀθετήσει τὰ συμφωνηθέντα δι᾽ἀτοῦ, τότε ἵνα τὸν ἐργάσωνται καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. ὡς δὲ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης μᾶλλον ἐπεκύρωσε τὸν ὅρκον συμπαθήσας αὐτον μετὰ καὶ τῶν σὺν ἐκείνῳ πάντων καὶ ἀπολύσας αὐτὸν τοῦ ἐγκλήμα-*

А моят тъст[1], ако и да попаднал неочаквано в тази беда, молел се на бога да бъде избавен от нея и да настъпи мир. И добрият бог се смилил над него и с божия милост той можал да умиротвори всичко, според както желаел. Прочее той взел клетвите и светата икона на нашия бог Христос и на Богородица и на много други светци, изобразени на иконата, и отдал благодарност на бога, който му дарувал мира. 181. Като свикал народа, той изнесъл иконите пред всички и им ги показал, прочел им клетвата, след това ги подканил да се умиротворят и всички да се върнат по домовете си. Обаче те не пожелали, а казали: „Започнал си война, недей търси мир!“ Той продължавал да настоява за мир, но те не се съгласявали и викали високо, както подобава на една безредна тълпа. Тогава той заповядал да заловят от власите техния първенец Славота Кармалак, а от ларисейците — Теодор Скривон Петаст. Всички останали, като видели, че отвеждат двамата на смърт, се уплашили и падайки пред него на колене, молели го да им прости, казвайки: „Ще направим, каквото ни заповядаш!“ Тогава той се смилил над техните молби и им простил. Заедно с първенците на власите и ларисейците той отишъл при катепана на България Андроник Филокалес[2], който му бил изпратил клетвата на императора. Намерил го в Петериск[3] много разтревожен и изплашен. Защото [Филокалес] не вярвал, че Никулица наистина желае мир. 182. Оттам той отишъл в столицата при блаженопаметния император, който го приел добре. В продължение на четири месеца той свободно се движел из града заедно с придружаващите го първенци на власите и ларисейците. След това императорът[4] го изпратил при блаженопаметния патриарх на Цариград господин Йоан Ксифилин[5], та ако патриархът отхвърли клетвата и обезсили споразумението, получено чрез нея, да унищожи Никулица и дошлите с него. Понеже светейшият патриарх още повече утвърдил клетвата, като опростил и него, и всички, които били с него, оправдавайки го

---

1 *Συμπεθερός* значи „тъст“ и „сват“. Тук се предпочита първото тълкуване, тъй като по този начин се обяснява защо авторът нарича стария Никулица, бащата на Никулица Делфина, свой дядо. 2 За катепан (управител) на България Андроник Филокалес вж. *Златарски*, История, II, стр. 123—124. 3 Градът Петериск, който се намирал по пътя на Никулица от Сервия за Цариград, не е локализиран. *Златарски*, История, II, 123, бел. 1, го отъждествява с днешното село Петърско, на брега на едноименно езеро, югозападно от Островското езеро. За други отъждествявания вж. *Lemerle*, Prolégomènes, p. 21, n. 6; *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 102, и *Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи, стр. 622, бел. 4. 4 Михаил VII Дука (1071—1078). 5 Цариградски патриарх (1065—1075). Обозначението на патриарх Йоан Ксифилин като блаженопаметен (*μακαρίτης*, § 182) показва, че този откъс е съставен след смъртта му (1075). Споменаването на император Михаил VII Дука като *εὐσεβέστατος*, т. е. благочестив (§ 185), означава, че Стратегиконът е писан, докато Михаил VII бил още на престола, т. е. преди 1078 г. Тези сведения показват, че съставянето и подреждането на отделните откъси в едно съчинение трябва да се отнесат към 1075—1078 г. Срв. и *Lemerle*, Prolégomènes, p. 20.

τ.ς, ὠργίσθη δὲ φανερῶς ὁ βασιλεὺς καὶ ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἀρμενιακὸν εἰς τὸ κάστρον Ἀμασείας, καθείρξας αὐτὸν ἐν φυλακῇ τῇ λεγομένῃ μαρμαρωτῇ. ἐν ᾗ καὶ καθήμενος ἔγραψεν πρὸς τὸν πάππον μου τὸν Κεκαυμένον ἅπερ ἔπαθεν ἐν τῷ παντὶ βίῳ. 183. *τελευτήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ Ῥωμανὸς ὁ Διογένης, ἀνὴρ μνημονεύων φιλίας. ἅμα τῷ ἀναγορευθῆναι αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ ἔγραψεν πρὸς τὸν πρωτοσύγκελλον Γεώργιον καὶ πραίτωρα Ἀρμενιακοῦ τὸν Κορίνθιον ὅπως μὴ κωλύσῃ αὐτὸν τοῦ εἰσελθεῖν ἐν τῇ πόλει. ἦν γὰρ ὁ μακαρίτης Διογένης φίλος αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς, ὁπόταν ἦν κατεπάνος. ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς αὐτόν.* 184. *χαῖρον καὶ εὐφραίνου ὅτι ὁ Θεὸς ἀνεβίβασέ με εἰς τὴν βασίλειαν ἀρχὴν, καὶ ἐλθὲ τάχιον ὅπως εὐεργετηθῇς παρὰ τῆς βασιλείας μου. ὃ καὶ ἐποίησεν, καὶ εἰσῆλθεν ἐν τάχει πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, προσκυνήσας καὶ ἀπευχαριστήσας αὐτῷ περὶ ὧν ἐμνήσθη αὐτοῦ. πλὴν οὐδὲν ἕτερον ἀγαθὸν αὐτὸν πεποίηκεν εἰ μὴ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γρηγόριον ἐτίμησε πρωτοσπαθάριον σπαθαροκανδιδάτην ὄντα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παγκρατίου ηὔξησε τὴν ῥόγα. διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων φθόνον δὲ προσέταξεν ἐκεῖνον ἀπελθεῖν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ πράττειν εἴ τι καὶ βούλεται· εἶχεν γὰρ εἰς αὐτὸν ὑπολήψεις ἀγαθάς. διετέλεσεν οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ χρόνους τέσσαρας ἀναπαυόμενος καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ καὶ αὐτῷ· καίπερ πολλῶν ὄντων τῶν διαβαλλόντων αὐτὸν, ἀλλ' οὐδενὶ ἐπίστευε. ληφθεὶς οὖν ὁ μακαρίτης παρὰ τῶν Περσῶν αἰχμάλωτος, εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν βασιλεύουσαν. ἦν γὰρ τότε ὁ μεγαλοδοξότατος σεβαστοφόρος κῦρ Νικηφόρος κριτὴς Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, ἀνὴρ ἄριστος εἰς πάντα καὶ φρονιμώτατος πάνυ ἀκριβῶς τε ἐξησκημένος τήν τε στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν ἐμπειρίαν, εἰ καὶ εὐνοῦχος ἦν, μεγαλόψυχος, πάνυ ὀξύτατος, νοῶν καὶ λέγων προχειρότατα. καὶ εἶδεν καὶ συνέτυχεν αὐτῷ καὶ ἠθέλησεν ἐπαινεῖν αὐτὸν, διαδεχθεὶς γὰρ διὰ τῆς Λαρίσου, καὶ συνεβούλευσεν αὐτῷ εἰσελθεῖν ἐν*

от обвинението, императорът открито се разгневил и го пратил на заточение в крепостта Амасия[1] в Арменияк[2], като го хвърлил в затвора, известен под името мраморен. Докато лежал в него, Никулица описал на моя дядо Кекавмен какво е претърпял през целия си живот. 183. След като умрял императорът, вместо него започнал да управлява Роман Диоген[3] — мъж, който помнел приятелството. Едновременно с провъзгласяването му за император, на същия ден, писал на протосинкел Георги Коринтиеца, претор[4] на Арменияк, да не възпира Никулица да дойде в столицата. Защото блаженопаметният Диоген бил негов приятел от времето, когато бил катепан [на България][5]. А му и писал: 184. „Радвай се и се весели, че бог ме възкачи на императорския престол, и ела по-скоро, за да бъдеш облагодетелствуван от царство ми.“ Той направил това и като пристигнал бързо в столицата, поклонил му се и му поблагодарил, задето си спомнил за него. Обаче не му направил никакво друго благодеяние, освен дето почел с длъжността протоспатарий сина му Григорий, който бил спатарокандидат[6], и увеличил заплатата на брат му Панкратий. Но поради завистта на хората той му препоръчал да си отиде у дома и да прави [там], каквото си иска. Защото все пак императорът бил добре разположен към него. И тъй Никулица прекарал у дома си четири години в пълно спокойствие, като отдавал благодарност на бога и на императора. Ако и да имал много клеветници, [императорът] не вярвал никому. Когато блаженопаметният [император] бил взет в плен от турците[7], [Никулица] отново се върнал в столицата. Тогава [там] бил всеславният севастофор[8] господин Никифор[9], съдия на Пелопонес и Елада, мъж превъзходен във всичко и извънредно разумен, който имал голям опит във военните и граждански дела. Ако и да бил евнух, той бил великодушен, много проницателен, ловък в мислите и думите си. Когато Никифор преминал през Лариса, той го видял, поговорил с него и искайки да го поощри, посъветвал

[1] Град в Мала Азия в тема Арменияк. [2] Тема в Мала Азия, която обхващала планинската област на Армения и достигала на юг до планината Тавър, а на север включвала голяма част от южния бряг на Черно море. [3] Роман IV Диоген (1067—1071). [4] Тук претор означава управител. [5] Роман Диоген бил назначен за дук на България с резиденция Сердика през 1064 и 1068 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 14—15. [6] Почетна титла, създадена в VII в. По ранг спатарокандидатът стоял по-високо от спатария и по-ниско от протоспатария. Вж. *Bréhier*, Les institutions, p. 118. [7] В текста са наречени перси селджукските турци, които на 19 август 1071 г. разбили византийската войска, предвождана от Роман Диоген, в битката при Манцикерт и пленили императора. Срв. *Острогорски*, Историја..., стр. 325—326. [8] Почетна титла. Вж. *Du Cange*, Glossarium, s. v. За титлите севаст, протосеваст, севастократор и др. срв. *Bréhier*, op. cit., p. 55, 139, 142 etc. [9] Известният от други извори Никифорица, логотет на император Михаил VII Дука, който взел почти цялото управление в ръцете си. Благосклонната преценка на Кекавмен за него не е лишена от известна субективност.

τῇ πόλει διὰ τὸ ἐκ νεότητος αὐτοκρατορεῖσαι τὸν πραότατον καὶ ἡμερώτατον κῦρ Μιχαήλ. σκεψάμενος οὖν καὶ αὐτὸς ὡς ἀγαθή ἐστιν ἡ συμβουλή, εἰσῆλθεν προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ, καὶ ἀπεδέξατο αὐτὸν ὁ βασιλεύς. ἤργησε δὲ ἡμέρας πολλὰς καὶ ἐκακοπάθησε διὰ τὸ ἔχειν αὐτὸν ἀναγκαίας δουλείας. μετὰ δὲ τοῦτο ἐβάλετο αὐτὸν ἀρχηγέτην τε καὶ ἀναγραφέα τῶν τε κονταράτων καὶ τῶν πλοΐμων.

Никулица да отиде в столицата. Защото там наскоро се бил възцарил кроткият и предобър господар Михаил[1]. Никулица, като разсъдил и сам, че съветът е добър, отишъл да се поклони на императора и императорът го приел. Обаче той прекарал в бездействие много дни и се притеснявал, понеже императорът бил зает с належащи работи. След това [императорът] го назначил за началник и анаграфевс на копиеносците[2] и на морските войскови части.

185. *Ἰδὼν γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι ἀπὸ κακουργίας ἐκείνου οὐ γέγονε τὸ μοῦλτον ἐνέβαλεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κῦρ Μιχαὴλ τοῦ ἐλεεῖν καὶ προσπαθεῖν αὐτόν. οὐδέποτε γάρ τις ἐτόλμησεν ἀνταρσίαν ποιῆσαι κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Ῥωμανίας πειρώμενος διαφθεῖραι τὴν εἰρήνην, καὶ οὐκ αὐτὸς διεφθάρη.* 186. *διὰ ταῦτα οὖν παραγγέλλω ὑμῖν, τέκνα μου ἠγαπημένα, οὓς μοι δέδωκεν ὁ Θεός, εἰς τὸ μέρος τοῦ βασιλέως καὶ εἰς τὴν δούλωσιν αὐτοῦ εἶναι. ὁ γὰρ ἐν Κωνσταντίνου πόλει καθεζόμενος βασιλεὺς πάντοτε νικᾷ* (pp. 64_{15}—74_{3}).

185. Прочее бог, като видял, че поради неговата ловкост се осуетил бунтът, внушил в сърцето на преблагочестивия император господаря Михаил жалост и милост към него. Защото никога никой не е дръзвал да вдигне въстание срещу императора на Романия и да се опита да наруши мира, без сам да погине. 186. Затова прочее съветвам ви, обични мои чеда, които ми е дал бог, да бъдете винаги на страната на императора и да му служите. Защото императорът, който стои в Цариград, винаги побеждава.

15. De Blacchorum moribus

15. Нравите на власите

187. *Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο. ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ ἢ εἰς φίλον, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι, ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ, ὀμνύμενον καθεκάστην ὅρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥᾳδίως ποιοῦν τε ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενον διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους, οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξε πίστιν πρός τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἑάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν τοῦ λεγομένου Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πόλει Ῥωμαίων. οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ λεγόμενοι Δᾶκαι καὶ Βέσοι. ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρ-*

187. Вам и на вашите чеда давам следните наставления. Племето на власите[3] е съвсем невярно и покварено и не спазва истинска вярност нито към бога, нито към императора, нито към сродник или приятел, но се стреми всички да измами; много лъже и много краде, като всеки ден дава страшни клетви пред приятелите си и лесно се отмята от тях; сключва побратимства и кумства и смята чрез тях да измами наивните. Никога не е спазвало вярност към никого, дори и към някогашните римски императори. Срещу тях воювал император Траян[4], от когото те били напълно надвити и отведени в плен; и царят им, на име Децебал[5], бил убит, а главата му била набучена на копие посред град Рим. Те са в същност така наричаните даки и беси[6]. По-рано те живеели близо до река Дунав и до Саос, която река сега наричаме Сава[7], в естествено укрепени

[1] Михаил VII Дука. [2] Кондарати — войскови части, въоръжени с копия и със стрели. Вж. *Du Cange*, Glossarium, s. v. [3] За власите в Южна Македония срв. *Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи, стр. 616—617 и посочената там литература; *M. Gyóni*, op. cit., p. 96 sq. [4] Марк Улпий Траян — римски император (98—117). [5] Става дума за Децебал, вожда на въсталите в 104 г. срещу римското владичество даки. [6] Бесите били най-значителното от тракийските племена. Те живеели по горното течение на р. Марица, между северните склонове на Родопите и Стара планина. Името беси се употребявало в по-общ смисъл и е почти равнозначно на потомци на тракийците. За бесите срв. *V. Tomaschek*, Zur Kunde der Hämus Halbinsel, I, Wien, 1882, p. 42 sq.; *Г. Кацаров*, Тракийските беси, Известия на Историческото дружество в София, VI, 1929, стр. 38—39; *К. Иречек*, История Болгар, Одесса, 1878, стр. 72—73; *G. Cancova-Petkova*, La survivance de nom des Besses au Moyen Age, Linguistique balkanique, VI, 1963, pp. 93—96. [7] Има известна неточност в представата на Кекавмен за местожителството на даките. Траяновите даки, за които се разказва в този откъс, са живели на север от Дунава. Може би авторът има пред вид по-скоро образуваните при Аврелиан две Дакии — Dacia Ripensis с главен град Рациария (дн. Арчар) и Dacia Mediterranea с главен град Сердика (дн. София).

βοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυρωμάτων ἐλείζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων. ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. οἳ καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα. εἰσὶ καὶ δειλοὶ πάνυ λαγωῶν ἔχοντες καρδίαν, θάρσος δὲ ἔχοντες καὶ τοῦτο ἀπὸ δειλίας. παραγγέλλω οὖν ὑμῖν ἵνα μὴ πιστεύητε τούτοις τὸ σύνολον. καὶ εἰ γένηταί ποτε μοῦλτον καὶ ὑποκρίνονται ἀγάπην καὶ πίστιν, ἐξομνύμενοι εἰς τὸν Θεὸν φυλάξαι ταύτην, μὴ πιστεύητε αὐτοῖς. κρεῖττον γάρ ἐστιν ὑμῖν μὴ ὁρκίσαι αὐτοὺς τὸ σύνολον μήτε ὅρκον δοῦναι, ἀλλὰ παρατηρῆσαι αὐτοὺς ὡς κακούς, ἢ ὀμόσαι ἢ δέξασθαι ὅρκον. χρὴ οὖν μὴ πιστεύειν αὐτοῖς τὸ σύνολον, πλὴν ὑποκρίνου καὶ σὺ φίλος αὐτῶν. εἰ δὲ καί ποτε γενήσεται ἀνταρσία εἰς Βουλγαρίαν, καθὼς προείρηται, καὶ εἰ φίλοι σου ὁμολογοῦσιν εἶναι ἢ καὶ ὄμνυνται, μὴ πιστεύσῃς αὐτοῖς. 188. εἰ δὲ καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰσάγωσιν εἰς τὸ κάστρον τῆς Ῥωμανίας, πρότρεψον εἰσαγαγεῖν αὐτάς, πλὴν ἔνδον τοῦ κουλὰ ἔστωσαν· αὐτοὶ ἔξω ἔστωσαν. καὶ εἴπερ θέλουσιν εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς φαμιλίας αὐτῶν, δύο ἢ τρεῖς εἰσερχέσθωσαν· ὁπόταν δὲ αὐτοὶ ἐξέλθωσιν, ἄλλοι πάλιν εἰσερχέσθωσάν σοι. ἀκρίβειαν δὲ ἔχε ἐπὶ τῶν τειχέων καὶ ἐπὶ τῶν πυλῶν πολλήν. οὕτως δὲ ποιῶν ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσῃ. εἰ δὲ καὶ ἐάσεις πολλοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὰς φαμιλίας αὐτῶν, προδοθήσεται τὸ κάστρον παρ' αὐτῶν καὶ δηχθήσῃ ὑπ' αὐτῶν ὡς ὑπὸ ἀσπίδος, καὶ τότε μνησθήσῃ τῶν παραγγελιῶν μου. ἀλλ' ἐὰν φυλάξεις ταῦτα, ἕξεις καὶ αὐτοὺς ὑποχειρίους σου καί σοι τὸ ἀφρόντιστον προσγενήσεται (pp. 74_1—75_{13}).

и недостъпни места, където понастоящем живеят сърбите. Разчитайки на тях, те проявявали привидна преданост и покорност към някогашните римски императори и като излизали от укрепленията, плячкосвали римските земи. Поради това римляните възнегодували срещу тях, както бе казано, и ги унищожили. И те, като напуснали тези места, се пръснали из цял Епир и Македония, а поголямата част от тях се поселили в Елада. Те са много страхливи, имат заешки сърца, а когато проявяват смелост и това е от страхливост. И тъй аз ви съветвам никак да не им се доверявате. И ако някога избухне бунт и те проявяват престорена преданост и вярност, като се заклеват в бога, че ще ги спазват, не им вярвайте. Защото най-добре е изобщо да не вземате клетва от тях, нито да им давате клетва, но [по-скоро] се пазете от тях като от лоши хора, отколкото да им се кълнете или те да получават клетва. Не трябва прочее никак да им се вярва, обаче преструвай се и ти, че си им приятел. И ако някога се вдигне въстание в България, както се спомена, и те заявят и дори се кълнат, че са ти приятели, не им вярвай! 188. И ако поискат да вкарат жените и децата си в ромейска крепост, позволи им да ги вкарат, но самите те да не остават вътре в кулата, а да стоят отвън. А ако поискат да влязат при семействата си, нека влизат по двама, по трима, а други пък да влязат, когато излязат тези, но наблюдавай много внимателно крепостните стени и вратите. Като постъпваш така, ще бъдеш в безопасност. А ако оставиш мнозина да влязат при семействата си, градът ще бъде предаден и ще бъдеш ухапан от тях като от змия и тогава ще си спомниш за моите наставления. Ако пък ги спазваш, и ще ги държиш в подчинение, и ще ти е мирна главата.

16. Cecaumeni de vita notitiae

190. — — — Ἔτι δὲ ὀλίγα προσθεὶς καταπαύσω τὸν λόγον, παραγγέλλων σοι μηδὲν αὐθαδῶς καὶ μετὰ θυμοῦ ποιήσῃς, ἐν παντὶ δὲ λόγῳ καὶ ἔργῳ προηγείσθω σου σύνεσις καὶ σοφία καὶ φόβος Θεοῦ. εἰ δὲ καὶ εὐχὴ συνοδεύῃ τούτοις, τὸ εὐτύχημα προπορεύσεται ἄγγελος ἀγαθὸς ἔμπροσθέν σου καὶ μακάριος ἔσῃ.

191. Ἐγὼ γὰρ ἄμοιρός εἰμι λόγου· οὐ γὰρ παιδείας ἑλληνικῆς ἐν σχολῇ γέγονα, ἵνα στρογγύλην λόγων πορίσωμαι καὶ εὐγλωττίαν διδαχθῶ. καὶ οἶδα ὅτι ἐπιμέμψονταί μού τινες δρασσόμενοι τὴν ἀμαθίαν μου, ἀλλ' ἐγὼ οὐχ ὡς ποιητικὸν τοῦτο συν-

16. Какво разказва Кекавмен за себе си

190. — — — След като добавя още малко, аз ще завърша разказа си. Съветвам те: не върши нищо своеволно и с гняв, обаче във всяка твоя мисъл и дело нека те ръководи разум, мъдрост и страх от бога. А ако ги придружава и молитва, щастието като добър вестител ще върви пред тебе и ще бъдеш блажен.

191. Аз наистина съм неопитен в словото. Защото не съм бил в училище за елинско образование, та да добия изящен стил и да се науча на добър език. И знам, че някои ще ме укоряват, като ми натякват за моето невежество. Но аз съчиних настоящото не

έταξα πρὸς ἄλλους τινὰς, ἀλλὰ πρὸς σὲ καὶ τοὺς ἀδελφούς σου, τοὺς ἐμοὺς παῖδας, τοὺς ἐκ τῶν ἐμῶν σπλάγχνων, οὓς ὁ Θεός μοι δέδωκεν. συνέταξα δὲ ταῦτα οὐ κομψοῖς τισὶ λόγοις σεσοφισμένοις μύθοις μόνον καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἔχουσιν, ἀλλὰ ταῦτα ἐξεθέμην ἅ τε ἐποίησα καὶ ἔπαθον καὶ εἶδον καὶ ἔμαθον, πράγματα ἀληθῆ, ἃ καθ᾽ἑκάστην ἡμέραν πράττονται καὶ γίνονται. καὶ εἰ τάχα ἰδιωτικοί εἰσιν οἱ λόγοι, πλὴν ἐὰν ὑγιῶς προσέχῃς τοῖς λεγομένοις, ἀληθεστάτους εὑρήσεις (pp. 75_{25}—76_{12}).

като поетическо съчинение за други някои, а за тебе и за братята ти, чеда от моя плът, които бог ми е дал. Разказах тези неща не с някакви красиви слова и измислени приказки, в които няма нищо полезно, но изложих това, което сам съм извършил и изпитал, видял и узнал, истински дела, които се вършат и стават всеки ден. Може би са прости словата ми, но ако добре вникнеш в думите ми, ще ги намериш най-правдиви.

17. De toparcha

Ἐὰν εἰς ἰδίαν χώραν κάστρα τυχὸν ἢ χωρία ἔχῃς, εἶ δὲ ἐν αὐτοῖς τοπάρχης καὶ ἐξουσιαστὴς, μή σε πλανήσῃ πλοῦτος ἢ ἀξιώματα ἢ ὑποσχέσεις μεγάλαι τῶν βασιλέων καὶ δώῃς τὴν χώραν σου βασιλεῖ καὶ ἀντ᾽ αὐτῆς λάβῃς χρήματα καὶ κτήματα, εἰ καὶ τετραπλασίονα μέλλεις λαβεῖν, ἀλλὰ ἔχε τὴν χώραν σου κἂν μικρὰ καὶ οὐδαμινή ἐστι· κρεῖττον γάρ σοί ἐστιν εἶναί σε φίλον αὐτεξούσιον ἢ δοῦλον καὶ ὑπεξούσιον. ἕως τότε γὰρ θέλεις εἶναι εὐγενὴς, τίμιος καὶ ἐπαινετὸς καὶ ἔνδοξος παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ παρὰ πάντων, ἕως ἂν εἰς τὴν χώραν σου καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν σου καὶ σὺ καὶ οἱ παῖδές σου καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν ἐστέ. ὁπηνίκα δὲ ἀποβάλῃ τὴν χώραν σου καὶ ἐκπέσῃς τῆς ἀρχῆς σου, προσάπαξ ἀγαπηθήσῃ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, μετ᾽ὀλίγον καταφρονηθήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀντ᾽ οὐδενὸς παρ᾽ αὐτοῦ λογισθήσῃ, καὶ γνώσῃ ὅτι δοῦλος καὶ οὐ φίλος εἶ, τότε καὶ ὁ ὑποχείριος σου φοβερός σοι ἔσται· εἰ γὰρ λυπήσεις αὐτον, ἀπελθὼν πρὸς τὸν βασιλέα κατηγορήσῃ σου ὡς μελετᾷς κατ᾽ αὐτοῦ πονηρὰ ἢ ὅτι φυγεῖν θέλεις καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν προτέραν σου χώραν, καὶ σὺ μὲν ἴσως οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι εἶχες ὃ σου κατηγόρησε. τότε καθιεῖται κατὰ σοῦ κριτήριον φοβερὸν καὶ ἀνακρινοῦσί σε ὡς δοῦλον πονηρὸν καὶ ἐπίβουλον. καὶ σὺ μὲν λέγων τὴν ἀλήθειαν οὐ πιστευθήσῃ, ὁ δέ ποτέ σου ὑποχείριος καὶ δοῦλος ψευδόμενος πιθανὰ λέγων φανήσεται καὶ τιμὰς παρὰ τοῦ βασιλέως λήψεται. σὺ δὲ φιμωθήσῃ μηδὲ ἀποκριθῆναι δυνάμενος καὶ ἢ ἐκτυφλωθῆναι ἐξενεχθήσεταί σοι ἀπόφασις παρὰ τοῦ κρατοῦντος ἢ ὅτι· ἡ βασιλεία μου συμπαθεῖ σοι, στερηθήσῃ δὲ τῶν ὑπαρχόντων σοι καὶ ἐξορισθήσῃ ἢ ἐν φυλακῇ κατακλεισθήσῃ παρ᾽αὐτοῦ. καὶ τότε μνησθήσῃ τῆς μικρᾶς σου ἐκείνης χώρας καὶ τῆς ἐξουσίας σου καὶ ὡς ἀπὸ ἐλευθέρων δοῦλος γέγονας ἑκουσίως, καὶ ὅ ποτε κρίνων καὶ τιμωρῶν ἄλλους δικαίως ἔσῃ τότε ἀδίκως κατακρινόμενος καὶ τιμωρούμενος. καὶ τάχα καὶ ὁ βασιλεὺς ἵνα διέγνω ὅτι

17. За топарха

Ако случайно имаш крепости или села в твоя собствена страна и си в нея владетел и господар, нека не те блазни богатство или чинове или големи обещания на императорите, та да дадеш страната си на императора и да вземеш вместо нея богатства и имоти, дори и четворно повече да можеш да получиш. Но пази страната си, дори малка и нищожна да е тя. Защото по-добре е да бъдеш самостоятелен и приятел, отколкото роб и подвластен. И наистина ти ще бъдеш знатен, почитан, хвален и славен от императора и от всички дотогава, докогато и ти, и децата ти, и техните деца сте в страната си и в господарството си. И когато загубиш страната си и бъдеш лишен от властта си, веднъж императорът ще бъде любезен към тебе, а след малко ще те презре и ще те унижи и ти ще разбереш, че си роб, а не приятел. Тогава и твоят подчинен ще бъде опасен за тебе. Защото ако го наскърбиш той ще отиде при императора и ще те обвини, че замисляш предателство срещу него или че искаш да избягаш в твоята предишна област, а ти дори и не можеш да си представиш в какво те е обвинил. Тогава ти ще бъдеш изправен пред страшен съд и ще бъдеш съден като коварен роб и заговорник. И ако и да говориш истината, няма да ти повярват. А твоят някогашен роб и подвластен, ако и да лъже, ще изглежда, че говори истината и ще получи почести от императора. Ти пък ще онемееш, като не ще можеш нищо да отвърнеш, и владетелят или ще издаде присъда да бъдеш ослепен, или пък ще каже: „Царство ми те помилва"; но ще бъдеш лишен от имотите си или пък ще бъдеш изпратен на заточение или хвърлен в затвора от него и тогава ще си спомниш за онази твоя малка страна и за властта си и че от свободен си станал роб доброволно; също и за това, че ти, който някога справедливо си съдил и наказвал други, сега несправедливо ще бъдеш осъден и наказан. А дори и императорът да разбере, че лъж-

ψευδῆ κατηγορήθης, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀναλαβέσθαι αὐτὸν πάλιν ἅ σοι δέδωκε καὶ ὅσα ὑπέσχετο παραβλέψεται τὸ δίκαιον. ἔστι δέ σοι κρεῖττον ἵνα εἶ εἰς τὴν χώραν σου. καὶ τὸν μὲν βασιλέα τίμα καὶ ἀγάπα καὶ τοὺς συνηγοροῦντάς σοι πάντας.

Καὶ εἰ φρόνιμος εἶ, μὴ θελήσῃς ψεύδεσθαι τῷ βασιλεῖ καὶ λόγοις πιθανοῖς νομίζῃς ὑποκλέπτειν αὐτὸν καὶ δῶρα ἐξ αὐτοῦ πορίζεσθαι· οὐ γὰρ ἀγαθόν σοι ἀποβήσεται. εἴπω γάρ σοι περὶ ἑνὸς τοπάρχου τί ἔπαθε, τοὺς πολλοὺς παρεάσας. Ἰαδῶρα καὶ Σάλων πόλεις εἰσὶ τῆς Δαλματίας. ἦν δὲ ἐν αὐτῇ ἄρχων καὶ τοπάρχης Δοβρωνᾶς τις φρόνιμος καὶ ἱκανώτατος. ἠθέλησε δέ ποτε ἐλθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τὸν μακαρίτην βασιλέα κῦρ Ῥωμανὸν τὸν Ἄργυρον, ὁ δὲ ἐφιλοτιμήσατο αὐτὸν δώροις καὶ τιμαῖς καὶ ἀπέλυσε εἰς τὰ ἴδια μετὰ πλούτου πολλοῦ. ἡδυνθεὶς οὖν ταῖς εὐεργεσίαις ἐποίησε τοῦτο καὶ αὖθις. καὶ πάλιν φιλοτιμηθεὶς, οὐχ ὡς τὸ πρότερον ἀλλὰ σπανίως, ὑπεχώρησε. τελευτήσαντος δὲ τοῦ τοιούτου βασιλέως ἐβασίλευσεν ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κῦρ Μιχαὴλ ὁ Παφλάγων, καὶ πάλιν ἦλθεν ἐν τῇ πόλει, συνήθης δὲ γενόμενος κατεφρονήθη. ὑποχωρῆσαι δὲ αἰτησάμενος οὐκ ἠξιώθη τούτου καὶ λυπηθεὶς ἤρξατο γογγύζειν. μαθόντες οὖν γογγύζειν αὐτὸν οἱ τὰ τοῦ παλατίου διοικοῦντες ἀνήνεγκαν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐσκέψαντο βουλὴν τοιαύτη ὡς· αὐτὸν μὲν ἤδη ἐν χερσὶν ἔχοντες τὴν χώραν αὐτοῦ δεσπόσωμεν, μηδενὸς ἀνθισταμένου. ὃ καὶ γέγονε. καὶ καθείρξαντες ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ πραιτωρίου τὸν τοιοῦτον τὴν χώραν αὐτοῦ ἀπόνως κατέσχον. τὴν δὲ γυναῖκαν αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν μετοικίσαντες ἤγαγον καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ πραιτώριον. καὶ διετέλεσαν ἅπαντα τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον ἐν φυλακῇ καὶ ἀπέθανον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βασιλέως τοῦ Μονομάχου ὅ τε Δοβρονᾶς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐν τῷ πραιτωρίῳ, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καταφρονηθεὶς καὶ ἀντ᾽ οὐδενὸς λογισθεὶς μόλις ἠδυνήθη ἀποδρᾶσαι. καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ αὐτῶν (pp. 76_{16}—78_{7}).

ливо си бил обвинен, но за да си вземе обратно това, което ти е дал и обещал, той ще пренебрегне правдата. Но най-добре е да си бъдеш в твоята страна. Почитай и обичай императора и всички, които са сговорни с тебе.

И ако си мъж разумен, не се стреми да залъгваш императора и не мисли да го подмамваш с убедителни слова, та да се сдобиеш с подаръци от него. Защото няма да бъде на добро за тебе. Прочее аз ще ти кажа какво изпати един топарх, като отмина много други случаи. Задър и Салона са градове в Далмация. В нея бил княз и топарх Доброна[1], мъдър и способев мъж. Той веднъж поискал да отиде и да се поклони на блаженопаметния император кир Роман Аргир[2], а той го почел с дарове и титли и го изпратил в страната му с голямо богатство. Зарадван от благодеянията, той повторно отишъл и награден отново, но по-малко, не както първия път, си отишъл. След като този император умрял и се възцарил блаженопаметният кир Михаил Пафлагон, той отишъл отново в столицата, но като обикновен посетител бил посрещнат с пренебрежение. А когато поискал да си замине, не му било позволено и той започнал да мърмори. Онези, които се разпореждат в двореца, като научили, че той мърмори, съобщили на императора и тогава замислили следното: „Ние вече го имаме в ръцете си, нека да завладеем и страната му и никой няма да се противопостави." Така и станало. Те го хвърлили в затвора на претория н лесно завзели страната му. Като преселили жена му и сина му [в Цариград], отвели ги в затвора. Доброна и жена му прекарали останалото време от живота си в затвора на претория и там умрели при император Мономах, а синът му, презиран и за нищо незачитан, едва успял да избяга. Това се случило с тях.

18. De oficiis regiis

Τοὺς ἐθνικοὺς εἴπερ οὐκ εἰσὶν ἀπὸ βασιλικοῦ γένους τῆς χώρας αὐτῶν μὴ ἀναβίβαζε εἰς μεγάλας ἀξίας μήτε ἐμπίστευε αὐτοῖς μεγάλας ἀρχάς· πάντως γὰρ καὶ σεαυτὸν ἀχρειώσεις οὕτως πράττων καὶ τοὺς ἄρχοντάς σου τοὺς Ῥωμαίους. ὁπόταν γὰρ

18. Съвети до императора

Не издигай чужденци на високи чинове и не им поверявай големи служби, ако не произхождат от царски род в страната си. Ако сториш това, ти ще унижиш съвсем и себе си, и своите управници ромеи. Ако например

[1] В края на X в. Далмация с градовете Салона и Задър била полунезависимо княжество, намиращо се под върховната власт на Византия, която предоставила на венецианския дож правото да управлява далматинските градове. В началото на XI в. обаче там утвърдил своята власт хърватският крал Красимир II. Той подарил с грамота на своя сродник Мадий (Май) и на сина му Доброна земя в околността на Задър. След 1018 г. под заплахата, че ще го последва участта на България, Красимир II доброволно се подчинил на Византия. Окончателното покоряване на управляваните от Доброна далматински градове станало след 1036 г. Срв. *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 117—122 и посочената там литература. Срв. и История Югославии, т. I, Москва, 1963, стр. 65—66. [2] Роман III Аргир (1028—1034).

τιμήσῃς τὸν ἐξ Ἀγγέλης ἐθνικὸν ἐλθόντα πριμικήριον ἢ στρατηγόν, τί ἀξίαν ἔχεις δοῦναι τῷ Ῥωμαίῳ στρατηγίαν: πάντως ποιήσεις αὐτὸν ἐχθρόν. ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χώραν του, ἀκούσαντες εἰς τοιαύτην τον ἐλθεῖν ἀξίαν καὶ ἀρχήν, γελάσωσι πάντες καὶ εἴπωσιν· ἡμεῖς εἴχομεν ἐνταῦθα αὐτὸν ἀντ' οὐδενός, καὶ ἀπελθὼν εἰς Ῥωμανίαν ἔτυχε τοιαύτης ἀξίας· καί, ὡς ἔοικεν, εἰς Ῥωμανίαν ἄνθρωπος οὐκ ἔνι ἱκανὸς καὶ διὰ τοῦτο ὑψώθη ὁ ἡμέτερος· εἰ ἦσαν ἐνεργεῖς οἱ Ῥωμαῖοι, οὐκ ἂν ἀνεβίβασαν τοῦτον εἰς τοσοῦτον ὕψος. καὶ μὴ εἴποι ἡ βασιλεία σου ὅτι· ἐγὼ ἐπὶ τοῦτο εὐεργέτησα αὐτόν, ἵνα καὶ ἄλλοι ἰδόντες προσέλθωσιν. οὐκ ἀγαθὸς οὗτος ὁ σκοπός· εἰ γὰρ θέλῃς, πρὸς ψωμίον καὶ ἱμάτιον τοιούτους ὅσους θέλεις ἵνα σοι ἀγάγω ἐθνικούς. πολλὰ γὰρ συμφέρει τῇ Ῥωμανίᾳ, δέσποτα, τὸ μὴ τιμᾶν ἐθνικοὺς ἀξίας μεγάλας· εἰ γὰρ πρὸς ἱμάτιον καὶ ἄρτον δουλεύσωσιν, πληροφορήθητι, πιστῶς σοι δουλεύσουσιν καὶ ὁλοψύχως, ἀποβλέποντες εἰς τὰς χεῖράς σου εἰς τὸ λαβεῖν νομίσματα οὐδαμινὰ καὶ ἄρτον. εἰ δὲ τιμήσεις ἐθνικὸν ἐπέκεινα σπαθαροκανδιδάτων, ἔκτοτε γίνεται καταφρονητὴς καὶ οὐ μή σοι δουλεύσῃ ὀρθῶς. ἐρώτησον καὶ μάθε, δέσποτα, ὡς πολλαῖς περιστάσεσιν ἤλθουσαν τοῖς προβεβασιλευκόσιν, τῷ τε κῦρ Βασιλείῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τῷ πάππῳ καὶ τῷ προπάππῳ καὶ τοῖς ἐπέκεινα. καὶ τί λέγω ἀρχαίους: οὐδὲ ὁ Ἀργυρόπωλος κῦρις Ῥωμανὸς οὐδέ τις ἐκ τῶν μακαριτῶν ἐκείνων ἀνεβίβασεν Φράγγον ἢ Βράγγον εἰς τὴν τοῦ πατρικίου ἀξίαν, ἀλλ'οὐδὲ ὕπατον κατεδέξατο οὐδὲ στρατιωτοφύλακα ποιῆσαι ἐξ αὐτῶν, μόλις δέ πού τινα ἐξ αὐτῶν σπαθάριον. πάντες δὲ οὗτοι πρὸς ἄρτον καὶ ἱμάτιον ἐδούλευον, τὰς δὲ ἀξίας τὰς μεγάλας καὶ τὰς πράξεις οἱ Ῥωμαῖοι ἐλάμβανον, καὶ ἦν ἡ Ῥωμανία ἐν προκοπῇ. εἴπω δὲ τῇ βασιλείᾳ σού τι τοιοῦτον. ὁ πάππος μου ὁ Νικουλιτζᾶς πολλὰ κοπιάσας ὑπὲρ τῆς Ῥωμανίας ἔφθασε καὶ δοὺξ Ἑλλάδος φιλοτιμηθεὶς ὡς πιστὸς παρὰ τῶν κρατούντων. καὶ τὴν μὲν ἐξουσίαν ταύτην εἶχεν ἀδιάδοχον διὰ χρυσοβούλλου, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ δομεστικᾶτον τῶν ἐξκουβίτων τῆς Ἑλλάδος. προσῆλθε δέ τις ὀνόματι Πέτρος ἀδελφόπαις ὢν τοῦ βασιλέως Φραγγίας πρὸς τὸν μακαρίτην βασιλέα κῦρ Βασίλειον ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ. καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν σπαθάριον προβαλόμενος αὐτὸν δομέστικον τῶν ἐξκουβίτων Ἑλλάδος. ἔγραψε δὲ πρὸς τὸν πάππον μου· γνωστὸν

удостоиш като примикюр[1] или стратег дошлия от Англия чужденец, каква достойна служба на стратег можеш да дадеш на един ромей? Ти непременно ще направиш ромея враг. А и хората от неговата собствена страна, като чуят, че той е достигнал до такъв чин и служба, всички ще се засмеят и ще кажат: „Ние тук за нищо го не зачитаме, а той, като отиде в Романия, достигна до такава служба. Както изглежда, в Романия няма подходящ мъж и затова нашият човек се издигна. Ако ромеите бяха способни, не биха го издигнали толкова високо." И нека царство ти да не казва: „Аз за това го облагодетелствувах, за да дойдат и други, като видят това." Този способ не е добър. Защото ако искаш, аз мога да ти доведа толкова, колкото искаш, чужденци срещу хляб и дрехи. Прочее много е полезно за Романия, господарю, да не удостояваш чужденците с големи служби. Ако ти служат само срещу дрехи и хляб, бъди уверен, че ще ти служат вярно и предано, като гледат в ръцете ти, за да получат нищожни номизми и хляб. Ако пък удостоиш чужденец повече от спатарокандидат, тогава той се възгордява и няма да ти служи добре. Разпитай и узнай, господарю, че много неприятности са изпитали предишните царе — господин Василий Багренородни, неговият баща, дядо и прадядо и по-нататък. Но защо споменавам старото? Нито господин Роман Аргир, нито онези блаженопаметни императори са издигали франк или варяг до достойнството патриций, нито са допускали да направят някой от тях ипат или началник на военен стан, а най-многото — да го направят спатарий. И всички те са служили срещу хляб и дрехи. А големите служби и длъжности получавали ромеите и Романия преуспявала.

Ще разкажа на царство ти и следното. Моят дядо Никулица[2], който много беше заслужил за Романия, успя да стане и дук на Елада, почетен като верен човек от владетелите. Тази своя власт той получи пожизнено чрез хрисовул, както и длъжността доместик на екскувитите в Елада. Обаче един племенник на франкския крал, на име Петър, дошъл при блаженопочившия господар на четвъртата година от неговото царуване и той го почел с чин спатарий и го назначил за доместик на екскувитите[3] в Елада. А на дядо ми писал: „Да ти бъде

[1] По начало примикюр означава началник на низшия клир — четци, нотарии и др. В двореца великият примикюр бил придворен маршал. [2] Никулица е дядо на жената на Кекавмен и баща на неговия тъст. [3] Доместикът на екскувитите е началник на част от императорската гвардия.

ἔστω σοι, βέστα, ὡς προσῆλθεν εἰς τὴν δούλωσιν τῆς βασιλείας Πέτρος ὁ γνήσιος ἀνεψιὸς τοῦ ῥηγὸς Γερμανῶν καί, ὡς λέγει, ἐτύπωσεν εἶναι καὶ ἀποθανεῖν δοῦλος τῆς βασιλείας μου. τούτου τὴν πίστιν ἀποδεξαμένη ἡ βασιλεία μου ἐτύπωσεν αὐτὸν σπαθάριον ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου. ἐπεὶ δὲ ἐθνικός ἐστιν, οὐ κατεδέξατο ἡ βασιλεία μου προβαλέσθαι αὐτὸν στρατηγόν, ἵνα μὴ ἀχρειώσωμεν τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ προεβάλετο αὐτὸν δομέστικον τῶν ὑπὸ σὲ ἐξκουβίτων. γινώσκουσα δὲ ἡ βασιλεία μου ὅτι ἀπὸ τοῦ μακαρίτου μου πατρὸς ἔχεις τοῦτο διὰ χρυσοβούλλου, ἀντὶ τῶν ἐξκουβίτων δωρεῖταί σοι τὴν ἀρχὴν τῶν Βλάχων Ἑλλάδος. καὶ ἴδε τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πορφυρογεννήτου εἰς τὸν ἐθνικόν, εἰ καὶ νέος ἦν τότε ὁ βασιλεύς.

Εἴπω δέ σοι καὶ ἕτερον, δέσποτα ἅγιε. ὁ Σεναχηρείμ, ὃν σὺ οἶδας ἀρχαίων βασιλέων εἶναι ἀπόγονον, ἠθέλησε δοῦναι τὴν χώραν αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ κῦρ Βασιλείῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, ὡς εἶναι καὶ αὐτὸς δοῦλος αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀποδεξάμενος τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἐτίμησεν αὐτὸν μάγιστρον καὶ πλεῖον οὐδέν, καὶ τότε ἀρχαίων βασιλέων ἀπόγονον καὶ βασιλέα.

Εἰπὼν δέ σοι ἕτερον τῇ βασιλείᾳ σου καταπαύσω τὸν περὶ τούτου λόγον. Ἀράλτης βασιλέως μὲν Βαραγγίας ἦν υἱός, ἔχων δὲ ἀδελφὸν τὸν Ἰούλαβον, ὃς καὶ μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατέσχε τὴν πατρικὴν βασιλείαν, προβαλόμενος Ἀράλτην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ δεύτερον μετ᾿ αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλείαν. ὃς δὴ καὶ νέος ὢν ἠθέλησεν εἰσελθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τῷ μακαριωτάτῳ βασιλεῖ κῦρ Μιχαὴλ τῷ Παφλάγονι. καὶ ἐν θέᾳ γενόμενος τῆς ῥωμαϊκῆς καταστάσεως· ἤγαγε δὲ καὶ μετ᾿ αὐτοῦ καὶ

известно, весте[1], че постъпи на служба при царство ми Петър, истински племенник на франкския крал.[2] Както казва, той е решил да служи до края на живота си на царство ми. Мое царство, като прие клетва за вярност от него, го отреди за спатарий в хризотриклиния[3]. А понеже е чужденец, царство ми не прие да го назначи за стратег, за да не оскърбим ромеите, но го назначи за доместик на поверените ти екскувити. И тъй като царство ми знае, че ти имаш тази служба чрез хрисовул от блаженопочившия ми баща[4], вместо началник на екскувитите ти дарява управлението на власите в Елада."[5] Виж прочее предупредителността на император Василий Багренородни към чужденците, при все че тогава той беше още млад.

Да ти разкажа и нещо друго, свети господарю. Сенахерим[6], когото ти познаваш, бил потомък на древни царе. Той пожелал да даде страната си на императора господин Василий Багренородни и да стане негов служител. Той, като приел неговото подчинение, го почел с чин магистър и нищо повече, при все че онзи бил потомък на древни царе и сам цар.

Нека разкажа и още едно нещо на царство ти и ще прекратя разказа си за това. Аралт[7] бил син на краля на варягите. Той имал брат Йолаф, който след смъртта на баща си наследил бащината си власт, като определил своя брат Аралт за втори след себе си в царството. При все че бил още млад, Аралт пожелал да дойде и да приветствува блаженопаметния господар император Михаил Пафлагон и да види уредбата на ромеите. Той водел със себе си и дружина

---

[1] Вест — служител при гардероба на императора — титла и военен чин, давани след X в. на висши длъжностни лица. За титлата вест срв. *V. Laurent*: Echo d'Orient, 33, 1934, p. 419; *Bréhier*, Les institutions..., pp. 93, 131. [2] Кекавмен нарича постъпилия на византийска служба Петър веднъж племенник на краля на франките, а втори път — племенник на краля на Германия. По всичко личи, че авторът има пред вид краля на франките, когото той назовава неточно „крал на Германия". Споменатият тук Петър не е известен от други извори. Срв. *Васильевский*, Советы и рассказы, стр. 133—138; *Lemerle*, Prolégomènes, p. 58. [3] Дворцова зала, предназначена за тържествени угощения. [4] Император Роман II (959—963). [5] *Lemerle*, Prolégomènes, p. 42, изтъква, че това писмо на Василий II е автентично и че авторът го е намерил в семейните архиви. Съдържанието на писмото отбелязва два различни етапа от политическата кариера на Кекавменовия дядо Никулица: 1. Назначаването му за доместик на екскувитите в Елада от император Роман II, който му дал тази длъжност пожизнено и неотнимаемо — *ἀδιαδόχως* (срв. *Lemerle*, op. cit., p. 41, б. 1). 2. Отнемането на тази титла от Василий II през 979—980 г. (т. е. на четвъртата година от неговото управление). Вместо доместик на екскувитите Василий II дава на Никулица управлението на власите (*ἀρχὴν τῶν Βλάχων*) в Елада или, с други думи, император Василий II прави Никулица дук на Елада. В началото на § 244 Кекавмен говори общо за заслугите и титлите на своя дядо Никулица, като споменава и титлата „дук на Елада", и титлата „доместик на екскувитите в Елада". Това обстоятелство е дало повод на досегашните изследователи да смятат, че и двете титли на Никулица са му били дадени от Роман II (срв. *Lemerle*, op. cit., p. 42, 88; *Buckler*, op. cit., p. 7 sq.; *M. Gyoni*, op. cit., p. 111). Според нас „дук" в този случай означава областен управител. Тази титла била дадена на Никулица от Василий II, след като му била отнета титлата „доместик на екскувитите". В действителност Никулица бил понижен, което може да се обясни не само с разказаното тук от Кекавмен, но и с причини от политически характер. [6] Сенахерим — персийски владетел, който в 1016 г., след като Византия завладяла Хазария, предал страната си на император Василий II. [7] Харалд Хардрад — варяжки принц и по-късно норвежки крал, който служил като наемник във византийската войска заедно със своята дружина. В 1041 г. той взел участие в похода на император Михаил IV срещу въсталите българи. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 72—75.

λαὸν, ἄνδρας γενναίους πεντακοσίους· καὶ εἰσῆλθε, καὶ ἐδέξατο αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὡς ἐνεδέχετο, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ εἰς Σικελίαν· ἐκεῖ γὰρ ἦν ὁ ῥωμαϊκὸς στρατὸς, πολεμῶν τὴν νῆσον. καὶ ἀπελθὼν ἐνεδείξατο ἔργα μεγάλα. ὑποταγείσης δὲ τῆς Σικελίας ὑπέστρεψε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν μαγγλαβίτην. μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαχε τότε μουλτεῦσαι τὸν Δελιάνον εἰς Βουλγαρίαν. καὶ ἐσυνεταξίδευσε καὶ ὁ Ἀράλτης μετὰ τοῦ βασιλέως, ἔχων τὸ λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐνεδείξατο ἔργα εἰς τοὺς πολεμίους ἄξια τῆς εὐγενείας καὶ τῆς γενναιότητος αὐτοῦ. ὑποτάξας δὲ τὴν Βουλγαρίαν ὁ βασιλεὺς ὑπέστρεψεν. ἤμην δὲ κἀγὼ τότε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως κατὰ τὸ δυνατόν. ἐλθόντων δὲ ἡμῶν ἐν Μεσινοῦ πόλει, ἀμειβόμενος αὐτῷ ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ ὧν ἀγωνίσατο ἐτίμησεν αὐτὸν σπαθαροκανδιδάτην. μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ κῦρ Μιχαὴλ καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀποβασιλέως ἠθέλησεν ἐπὶ τοῦ Μονομάχου αἰτησάμενος ὑποχωρῆσαι εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ οὐ συνεχωρήθη, ἀλλὰ γέγονεν αὐτῷ στενὴ ἡ ἔξοδος. ὅμως λαθὼν ὑπεχώρησεν καὶ ἐβασίλευσεν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰουλάβου. καὶ οὐκ ἐγόγγυσεν ὑπὲρ ὧν ἐτιμήθη μαγγλαβίτης ἢ σπαθαροκανδιδάτης, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βασιλεύων ἐφύλαξε πίστιν καὶ ἀγάπην πρὸς Ῥωμαίους.

от петстотин храбри войници. И така той пристигнал и императорът го приел, както подобава, и го изпратил с дружината му в Сицилия, защото там имало ромейска войска, за да превземе острова. Аралт отишъл и извършил големи подвизи. След като покорил Сицилия, той се върнал с дружината си при императора, който го почел с чин манглавит[1]. След това се разбунтува в България Делян. Заедно с императора тръгна на поход и Аралт с войската си, която извърши срещу неприятелите дела, достойни за неговото благородство и храброст. След като подчини България, императорът се върна назад. Тогава бях там и аз, борейки се според силите си на страната на императора. Когато стигнахме в Мосинопол, императорът възнагради Аралт заради делата, които бе извършил, като го почете с чин спатарокандидат[2]. След смъртта на господин Михаил[3] и на неговия племенник, бившия император[4], той отправил молба до император Мономах да му позволи да се върне в страната си, но получил отказ и оттеглянето му било възпрепятствуваио. Все пак той успял да се оттегли незабелязано, а след това станал крал в своята страна вместо брат си Йолаф. Обаче не проявил недоволство, задето бил направен манглавит или спатарокандидат, а дори и като крал спазвал вярност и обич спрямо ромеите.

[Ἀλλὰ] μὴ θελήσῃς καταπραγματεύσασθαι τὴν πόλιν σου μηδὲ τὰς ἔξω ὑπὸ σὲ οὔσας χώρας μηδὲ τὸν στρατὸν, ἀλλὰ τοῖς πᾶσι πατὴρ γενοῦ καὶ δουλεύσουσί σοι εὐγνωμόνως. συνεβουλεύσατο δὲ ἔτερόν ἀρχαῖος οκαιὸς ἄνθρωπος τῷ πορφυρογεννήτῳ κῦρ Βασιλείῳ ἐφιέμενος τῆς τούτου καταστροφῆς, εἰπών· πτώχευε λαόν. καὶ μισήσει σε, μᾶλλον δὲ ἀντάρας ἐπαναστήσεταί σοι· μὴ γὰρ πρὸς ἄλογα ἔχεις, ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπους λογικοὺς, διαλογιζομένους καὶ νοοῦντας εἴτε ἀγαθὸν πανθάνουσιν εἴτε κακόν. χρὴ οὖν τὸ κράτος σου ποιεῖν καὶ πράττειν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον. καὶ οἱ μὲν στρατιῶται μὴ καθυστερείσθωσαν τῆς ῥόγας αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ πολῖται, καὶ ἕκαστος κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐτυπώθη, δουλεύσει σοι καὶ οὐ μὴ γογγύσει. αἱ χῶραι αἱ ὑπὸ τὸ κράτος σου μὴ δεχέσθωσαν καθημερινὰς αὐξήσεις καὶ φανερώσεις καὶ ἐπινοίας ξένας καὶ καινοφανεῖς, καὶ

Не потискай държавата си, нито чуждите страни, които са под твоята власт, нито пък войската, но бъди като баща на всички и те ще ти служат предано. Един лукав човек посъветвал багренородния господар Василий, казвайки му с цел да го погуби: „Докарай народа до просешка тояга!“ Обаче ще те намразят и дори ще се надигнат и ще се разбунтуват срещу тебе. Защото нямаш пред себе си животни, но разумни същества, които разсъждават и виждат дали се отнасяш с тях добре или зле. Трябва прочее царство ти да действува и постъпва със страх от бога. И нека войниците ти да получават редовно заплатите си, а също така членовете на синклита и гражданите. Тогава всеки ще служи и ще изпълнява длъжността си, която отначало му е била възложена, без да проявява недоволство. Страните, които са под властта ти, да не бъдат подлагани на ежедневни данъчни увеличения и наредби[5], нито

[1] Манглавитите били част от императорската охрана. Те придружавали императора при тържествени процесии. [2] Спатариите (меченосците) били част от императорската гвардия. Спатарокандидатът е [illegible]тенен чин, по-висок от спатария и по-нисък от протоспатария (началник на спатариите). [3] Михаил IV Пафлагон (1034—1041). [4] Става дума за император Михаил V Калафат (1041—1042). [5] За тълкуването на този откъс срв. *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI в., СПб., 1884; *Литаврин*, България и Византия, стр. 401 и посочената там литература.

οὐ μὴ ἀποστῶσιν ἀπὸ σοῦ, ἀλλ᾿ὁλοψύχως σοι δουλεύσουσιν, εἴπερ κατὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν τὰ ἐτήσια τέλη παρέχουσι τῷ δημοσίῳ.

Τὰς τῶν ἐθνῶν χώρας τὰς ὑποκειμένας σοι μὴ βαρύνῃς. τοῖς στρατηγοῦσι παράγγελε σωφροσύνην ἀσκεῖν καὶ εὐσέβειαν καὶ μὴ αὐθαδῶς πράττειν ἢ μηνιᾶν τινὶ, τοὺς δὲ κριτὰς ἐξασφάλισαι ἵνα κρίνωσι μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ δικαιοσύνης, καὶ τί ἐστιν ὁ νῦν βλέπομεν θέαμα; ἐκταγὴν μείζονα τοῦ κεφαλαίου καὶ οὐ μόνον εἰς τὰ ἀπαιτούμενα χρέη, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ματαίαις ἀγωγαῖς (pp. 95_4-98_{20}).

пък на необичайни и несвойствени нововъведения, за да не се отцепват от тебе, но предано да ти служат, като плащат на държавата годишни данъци съгласно своите възможности.

Не обременявай подчинените на властта ти чужди страни. Съветвай военачалниците да бъдат мъдри и благочестиви, да не се държат високомерно и грубо към когото и да било, а съдиите насърчавай да съдят със страх от бога и справедливо. А какво виждаме сега пред очите си? Лихвата е по-голяма от главницата, и то не само при изплащането на дълговете, но и при безсмислените съдебни процеси.

II. ТИПИК НА ГРИГОРИЙ БАКУРИАНИ

Григорий Бакуриани, грузинец по произход, бил един от близките и доверени хора на Алексий I Комнин (1081—1118). Той бил удостоен от императора с титлата севаст и велик доместик на Запада. В 1083 г. Бакуриани основал в околността на с. Петрич (дн. Бачково, Асеновградско) манастир, наречен от него „Св. Богородица“, който съществува и до днес под името Бачконски манастир. Бакуриани надарил основания от него манастир с обширни поземлени имоти в областите на Филипопол, Воден, Мосинопол и др. и сам съставил типика на манастира на три езика — гръцки, арменски и грузински. Този типик е един от най-ценните и достоверни документални паметници за аграрните и социално-икономическите отношения в българските земи през XI—XII в. В него се съдържат важни сведения за феодалните владения на манастира, за организацията на манастирското стопанство, за изпадането на селячеството в зависимост и за положението на отделните категории зависими селяни. Освен това в Бакуриановия типик се срещат и ценни топонимични данни.

РЪКОПИС: Cod. Bucurest. bibl. Acad. gr. № 694 (XVIII s.). — Cod. Chios. gr. bibl. Korais, 1599 (XVIII s.).

ИЗДАНИЯ: Typikon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Pétritzos (Bačkovo) en Bulgarie, ed. L. Petit. Приложение № 1 към ВВр., т. XI (1904), стр. 1—63. Дадените откъси са направени по това издание. — Typicon Gregorii Pacuriani, edidit *S. Kauchtschischvili*, Georgica, t. V, Thbilisiis, 1963.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 315, 317. — *N. A. Βέης*, *Εἰς τὸ τυπικὸν Γρηγορίου Πακουριάνου πρὸς τὴν παρ᾽ αὐτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τῆς Πετριτζοντίσσης*, ВВр., 20 (1913), III, 61—62. — *K. Amantos*, *Β' χειρογράφα τῆς μονῆς τοῦ Γρηγορίου Πακουριάνου*, *Θρακικά*, 10 (1938), pp. 232—252. — *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост над Станимака и Бачковският манастир, ИБАД, II (1912), стр. 191—230. — *Ив. Гошев*, Нови данни за историята и археологията на Бачковския манастир, ГСУбф, т. VIII, 1930—1931, стр. 341 и сл. — *M. Tarchnišvili*. Typicon Gregorii Pacuriani, Corpus Scriptorum Christianorum orientalium (143—144), Louvain, 1954. — *Jdem*, Les récentes découvertes épigraphiques et litteraire en géorgien. Muséon, 63 (1950), pp. 249—260. — *Кр. Миятев*, Манастирът св. Богородица Петричка при Бачково, БИБ, кн. 1 (1942), стр. 68—76. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 551—552. — *А. Шанидзе*, Страница из историята на грузино-българските културни взаимоотношения, ИПр., XIV (1958), кн. 4, стр. 98—104. — *Г. Г. Литаврин*, Болгария и Византия в XI—XII вв., М., 1960, стр. 98—99. — *Г. Цанкова-Петкова*, Феодалното земевладение в южните и югозападните български земи под византийско владичество, ИИИ, VIII (1960), стр. 286—288. — *П. Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение във Византия през XII в., ИИИ, IX (1960), стр. 215 и сл. — *Д. Ангелов*, История на Византия, т. II, София, 1963, стр. 166. — *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения в средновековна България XI—XIII в., София, 1964, стр. 36—41.

TYPICON BACURIANI

I

1. Τὸ τυπικὸν τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τῆς Δύσεως κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Πακουριάνου πρὸς τὴν παρ᾽ αὐτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης

Ἐπικουρίᾳ καὶ ἀγαθότητι τῆς πάντα τεκτηναμένης τε καὶ συνεχούσης σεπτῆς καὶ ζωαρχικῆς τριάδος, τοῦ προανάρχου πατρὸς καὶ τοῦ συνανάρχου υἱοῦ καὶ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ ὁμοουσίου αὐτοῦ πνεύματος, τῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ δυνάμεως, ⟨εἰς ἣν⟩ βεβαπτίσμεθα καὶ ᾗ ἐκ προγόνων λατρεύομεν, ἐλπίδι καὶ πίστει τῇ εἰς αὐτὴν βεβαίᾳ τεθαρρηκότες, ἀρξόμεθα λέγειν τε καὶ γράφειν περὶ τοῦ προκειμένου ἡμῖν ἐφετοῦ τε καὶ εὐκταίου ἔργου ἤτοι τῆς συστάσεως τῆς παρ᾽ ἡμῶν νεωστὶ ἱδρυμένης μονῆς, καθὼς ἐν τοῖς ὑπο τεταγμένοις καθεξῆς δηλωθήσεται, περί τε ὅρου καὶ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτῇ μοναζόντων καὶ περὶ τύπου καὶ κανόνος, δι᾽ ὧν πολιτεύσονται εἰς δόξαν τε καὶ τιμὴν τῆς πανυπεράγνου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ κάστρου τοῦ Πετριτζοῦ καλουμένου πάντων τῶν μοναζόντων τὴν ἰβηρικὴν ἐπισταμένων γραφὴν καὶ διάλεκτον συναθροισθέντων τε καὶ συνταχθέντων εἰς τὴν προνοίᾳ καὶ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων νεωστὶ κτισθεῖσαν μονὴν παρ᾽ ἐμοῦ Γρηγορίου τοῦ εὐδοκίᾳ θεοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δομεστίκου πάσης τῆς Δύσεως γνησίου τε υἱοῦ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Πακουριάνου, τοῦ ἄρχοντος μὲν τῶν ἀρχόντων ὄντος τε καὶ διαπρέποντος, τὴν γέννησίν τε ἐκ τῶν ἑῴων ἔχοντος ἐκ τῆς τῶν Ἰβήρων παμφαεστάτης φυλῆς, προστίθημι δὲ ὅτι καὶ κτήτορος τῆς θεοδμήτου καὶ νεοδμήτου ταύτης μονῆς καὶ κοιμητηρίου τῆς ἐμῆς ἀναπαύσεως, τῆς καὶ ὀνομασθείσης εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς μητρὸς Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ τοῦ ταύτης ἀμφιβοήτου καὶ ὡραιοτάτου ἁγίου ναοῦ καὶ τῆς ὡραιοτάτης ἐν τούτῳ σκηνῆς τοῦ θεοῦ τῆς ἀνισταμένης εἰς ἀρωγὴν καὶ λύτρωσιν καὶ σωτηρίαν ἐμήν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ μακαρίτου αὐταδέλφου μου τοῦ μεγίστου Ἀπασίου (pp. 1_1—2_8).

ТИПИК НА БАКУРИАНИ

I

1. Типик, съставен от Григорий Бакуриани, велик доместик на Запада, за основания от него манастир на пресвета Богородица Петрицонитиса

С помощта на благодатта на създалата и обхващаща всичко на света животворна Троица, на началния Отец и съизначалния негов Син и Слово и на животворящия и единосъщен негов Дух, [които са] от едно божество и сила, ⟨в която⟩ сме кръстени и на която служим открай време, като се уповаваме с надежда и вяра на нейната крепкост, ще почнем да излагаме и пишем относно предстоящото ни желано и въжделено дело, сиреч относно устройството на наскоро основания от нас манастир, както ще се покаже в по-нататъшното изложение: за броя и числото на монасите в него, за устава и закона, по който те ще се управляват за слава и чест на пресветата наша владичица Богородица. Всички монаси, които знаят иверийско писмо и четмо, бяха събрани и наредени в манастира в землището на крепостта, наречена Петрич[1], който манастир бе построен с промишлението и помощта на бога на всички от мене, Григорий[2], по божие благоволение севаст[3] и велик доместик[4] на целия Запад, роден син на блаженопаметния Бакуриани — който беше и се славеше като архонт на архонтите[5], — произхождащ от източните области от преславното племе на иверийците, а добавям — и ктитор на този богооснован и новосъздаден манастир и гробница за моите тленни останки, наречен в чест и слава на майката на Христа, нашия бог, а също и на този славен и прекрасен свет храм и на издигнатата в него прекрасна божия скиния за укрепване, очищение и спасение мое и на блажения мой брат великия Абазий.

[1] Крепостта *Πετριτζός* се отъждествява от Иречек отначало със Станимашката крепост (Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel und die Balkanpässe, Prag, 1877, p. 97), а след това — с днешното село Петрич в Панагюрско (Пътувания по България, Пловдив, 1899, стр. 343). *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост и Бачковският манастир, стр. 193—195, 205, привежда убедителни доказателства за днешното отъждествяване с крепостта при Станимака. Името на тази крепост е запазено в названието на един дол (Петрич) югоизточно от манастира.
[2] Григорий Бакуриани и неговият брат Абазий се издигнали като висши сановници и едри земевладелци още преди управлението на Алексий I Комнин. Когато на византийския престол дошли Комнините, положението на двамата братя се укрепило чрез дарения и привилегии от страна на императора. За фамилията Бакуриани вж. *L. Petit*, Typikon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Pétrizos (Bačkovó), BBp., XI (1904). Прил. № 1, стр. VI—VII; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 135—137; срв. *П. Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение във Византия през XII в., ИИИ, т. 9, 1960, стр. 233—235.
[3] Севаст е висша почетна титла, давана обикновено на членове от императорското семейство или на приближени на императора лица. Срв. *L. Bréhier*, Les institutions de l'empire byzantin, Paris, 1949, pp. 55, 139, 142.
[4] Велик доместик на Запада — върховен началник на всички войски в европейските владения на империята. За тази длъжност срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 120, 126, 133, 140.
[5] Титлата архонт на архонтите, давана от Византия на грузински князе, вероятно отговаряла на титлата куропалат. Срв. *Petit*, Typicon, Introduction, p. VI.

Κεφάλαιον ᾱ

2. Περὶ τοῦ ὅπως ἐκτίσθη ἡ εὐαγεστάτη μονὴ αὕτη τῶν Ἰβήρων

— — — *τούτων οὖν πάντων ἕνεκα ἐγὼ ὁ πολλάκις ῥηθεὶς Γρηγόριος σεβαστὸς καὶ μέγας δομέστικος, ὁ πολυαμάρτητος καὶ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος ἀνάξιος ἐκ νεότητός μου καὶ μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ τοῦ γήρως μου, κενός τε καὶ μάταιος ὢν ἐκ πάσης ἀγαθῆς ἐργασίας, μόνην λείψανον ζωῆς ἔχων τὴν ἧς ἠξιώθην ἀληθῆ καὶ ὀρθόδοξον πίστιν τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ τῶν Ἰβήρων γένους τοῦ ὁμοφωνοῦντος τε καὶ συστοιχοῦντος κατὰ πᾶσαν δογματικὴν παράδοσιν τῷ ὀρθοδοξοτάτῳ τῶν Ῥωμαίων γένει καὶ τῇ κατ᾽αὐτοὺς μεγάλῃ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, εἰ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγλιχόμην, ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τῇ αὐτῇ συνεχόμενος ἐπιθυμίᾳ κατέλαβον τὰ ἑσπέρια, καὶ ἕως τοῦ νῦν ἐφιέμην τοῦ κτίσαι ναόν τε περικαλλῆ καὶ περὶ αὐτὸν μοναστῶν καταγώγιον καὶ ἐν αὐτῷ κοιμητήριον εἰς ἀνάπαυσιν τῶν ἐφαμάρτων ὀστέων μου, διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν σφαλμάτων καὶ τῆς τοῦ κόσμου ταραχῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως καὶ τῆς ἐμῆς τόπον ἐκ τόπου ἀμείψεως καὶ φιλοζώου διαγωγῆς οὐκ ἠξιώθην εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὸ θέλημα τῆς καρδίας μου* (p. 8_{6-20}).

ᾠκοδόμησα ἐξ ὅλης καρδίας καὶ προθυμίας μου μόχθῳ πολλῷ καὶ δαπανημάτων ὑπερβολῇ ἐκκλησίας τέμενος καὶ οἶκον δόξης θεοῦ ἐπὶ τῷ αὐτῷ εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τῶν τριῶν τούτων ὧν ἀνωτέρω μεμνήμεθα ὑπερπεριδόξων ὡραῖόν τε καὶ μεγαλοπρεπέστατον κατὰ τὴν ἐνοῦσάν μοι δύναμιν καὶ κατὰ τὴν τῶν χρόνων φορὰν καὶ κατὰ τὸ ἀνίδρυτον ἔθνος τῶν οἰκούντων τὸ θέμα τῆς Φιλιππουπόλεως ἐν τοῖς βορειοτέροις μέρεσι τούτου, ἐν χειμάρρῳ τινὶ ὀχυρῷ, ἐν τοῖς ὁρίοις τε τοῦ χωρίου διακείμενον, ὃ παρὰ τῶν ἐπιχωριαζόντων ὀνομάζεται Πετριτζός, Βασιλικὶς δὲ ἐπικέκληται, ὅπερ δι᾽ εὐσεβοῦς τε καὶ τιμίου χρυσοβούλλου λόγου τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν βασιλέων ἐδωρήθη ἡμῖν ἀντὶ πολλῶν ἐμῶν καὶ μεγάλων δι᾽ αἵματος ἀγώνων καὶ σπουδασμάτων, οὓς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι τοῦ παρόντος τοῦ γήρως χρόνου διήνυσα, καὶ μηδέποτε τοῦ αἵματός μου φεισάμενος μήτε τῶν συνόντων μοι συγγενῶν, πρὸς δὲ μήτε τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν ὑπ᾽ ἐμὲ ὑπὲρ εὐαρεστήσεως τοῦ κράτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐν οἷς ἂν | προσετάγην ἔν τε τοῖς ἑῴοις καὶ τοῖς ἑσπερίοις εἰς ἐπικουρίαν

Глава I

2. Как е бил основан пресветият манастир на иверийците

— — — и тъй поради всички тези неща аз, често споменаваният Григорий, севаст и велик доместик, многогрешен и недостоен раб Христов, който от младини и до сегашните стари години съм свободен и лишен от всякакво добро деяние, но до края на живота си съм запазил християнската истинска и православна вяра, според традицията на грузинския народ, който е единодушен и съгласен с всички установени догми на всеправославния ромейски народ и с великата му божия църква, аз прочее още отрано, когато бях на Изток, съм се стремил — и обзет от това желание, аз дойдох в западните области, а го нося и досега — да основа един прекрасен храм и около него убежище за монаси и в него гробница за успокояване на грешните ми кости. Поради многото извършени от мене страшни грехове и поради светска суета и непостоянство и странстването ми от място на място, поради любовта ми към мирския живот не успях да осъществя желанието на сърцето си. — — —

От все сърце и с голямо желание, с много труд и много средства построих църковния имот и към него дом на божията слава — прекрасен и величествен, за прослава и чест на споменатата по-горе преславна Троица — според силите си и според условията на времето в северната част на тема Филипопол при неспокойния народ[1], който живее там край една буйна планинска река[2]. [Този дом] е разположен на границата на селото, което се нарича Петрич от местните жители, а носи и прозвището Василикис[3]. То ни бе подарено с благочестив и досточтим хрисовул от нашите могъщи и свети императори[4] заради многото мои и големи бойни подвизи и дела, които извърших от ранни младини чак до сегашната си напреднала възраст, като никога не пощадих кръвта си, нито тази на придружаващите ме родственици, нито пък тази на голямото множество мои подчинени в полза на могъществото на неговото царство. Тогава бях изпращан в източните и за-

[1] Под „неспокоен народ" тук очевидно се има пред вид българският народ, който непрекъснато вдигал бунтове и въстания. Както е известно, самият Григорий Бакуриани няколко години след основаването на Бачковския манастир (1086) загинал в борбата срещу въстаналите павликяни и техните съюзници печенегите някъде около Пловдив (в крепостта Белятово). Вж. Annae Comnenae Alexias, ed. Reifferscheidii, Lipsiae, 1882, vol. I, p. 224_{1-20}; *F. Chalandon*, Essai sur le règne d'Alexis Comnène, Paris, 1900, p. 105. [2] Става дума за Чепеларската река (Чая). Срв. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 192. [3] Името Василикис вероятно е запазено в названието Василица. Така се нарича днес един рид и прелез югозападно от Асеновград. [4] Някои от хрисовулите са били дадени на Бакуриани от предшествениците на Алексий I Комнин — Михаил VII Дука, Никифор III Вотаниат и др. Срв. *Литаврин*, България и Византия, стр. 135—136.

τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ὥστε καὶ ἐν αἰχμαλωσίαις δειναῖς κρατηθῆναι ἔφθην μετ' οὐκ ὀλίγων συγγενῶν τε καὶ πιστῶν προσφιλεστάτων ἀνθρώπων μου, τῶν συσχεθέντων τούτων ἁπάντων ἅμα ἐμοὶ εἰς χεῖρας ἐθνῶν. ἐὰν οὖν εἴπω, ὅτι σπανίως τις τῶν γένει τε προσηκόντων μοὶ καὶ τῶν ἐν θέῳ ἀγάπῃ ἐκδουλευόντων ἐπὶ κλίνης ἰδίας φυσικῷ θανάτῳ τέθνηκεν, οὐδαμῶς ψεύσομαι· ἅπαντες γὰρ διὰ ξίφους καὶ χειρὸς τῶν τοῦ θείου σταυροῦ ἐχθρῶν καὶ τῆς Ῥωμανίας τὰ ἑαυτῶν ἐκένωσαν αἵματα. νῦν οὖν ἐπειδὴ ὁ θεὸς ἄξιόν με πεποίηκε τελειῶσαι τὴν ἔφεσιν τῆς καρδίας μου, καὶ ἀπηρτίσθησαν αἱ ἅγιαι ἐκκλησίαι σὺν τῃ περὶ αὐτὰς τετειχισμένῃ μονῇ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ κελλίοις ἐξ οἰκείων μου πλείστων τε καὶ διαφόρων ἀναλωμάτων· τολμῶ γὰρ λέγειν, ὡς οὐκ ἐξ ἑτέρων ἀλλοτρίων τινῶν χρημάτων ἢ ἀδικημάτων τινῶν, ἔτι δὲ ἐξ ἀγγαρείας καὶ παρολκῆς καὶ ὑπερεπηρείας τῶν ἐμῶν παροίκων, βιαζομένων αὐτῶν εἰς τὰς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν κτίσεις κακοπαθεῖν ἢ εἰς τὴν τῆς περὶ αὐτὰς εἰρημένης μονῆς, ἀλλ'ἐξ ἐμῶν δικαίων καὶ ἰδιοκτήτων πόνων τε καὶ σπουδασμάτων προσγενομένων μοι (p. 9_{2-32}).

падните области в помощ на ромейската държава, така че често бях залавян в опасен плен с немалко мои родственици и верни и прелюбими мои хора, които всички заедно с мене попадаха в ръцете на чужди народи. Прочее, ако кажа, че рядко някои от тия, които ми са близки по род, и тия, които ми служат с преданост и любов, е умрял в своето легло от собствена смърт, не ще сгреша никак. Защото кръвта на всички бе пролята от меча и ръката на враговете на божия кръст и на Романия. А сега бог ме удостои да изпълня желанието на сърцето си и бяха построени със собствени мои и много различни средства светите църкви заедно съсеградения около тях манастир, както и килиите в него. Прочее осмелявам се да кажа, че това е направено не с някакви чужди пари или неправди, или чрез ангария, или с насилвания, или с извънредни изземвания от парите ми, като съм ги принуждавал да теглят за постройките на светите църкви или за постройката на манастира около тях, а с мой честен собствен труд и извършени от мене усилия.

Κεφάλαιον β̄

3. Περὶ δωρεῶν τε καὶ ἀναθημάτων τῶν ἀνατεθέντων παρ' ἡμῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ, περὶ ἧς ὁ λόγος

Δεδώκαμέν τε καὶ ἐβεβαιώσαμεν ἐκ τῶν δι'εὐσεβῶν χρυσοβούλλων δωρηθέντων ἡμῖν κτημάτων πατρικῆς κατασχέσεως λόγῳ ἐπὶ ἀναφαιρέτῳ καὶ τελείᾳ δεσποτείᾳ καὶ ἀληθεῖ ἐξουσίᾳ, ἅτινα καὶ λογίσιμα γεγονότα τοῖς εὐσεβέσι χρυσοβούλλοις λόγοις ὑπεβεβαιώθησαν, ὧν πρῶτόν τε καὶ ἀρχόμενον ἐν τῷ αὐτῷ θέματι μὲν Φιλιππουπόλεως διακείμενον κάστρον ἤτοι τὸ χωρίον ἐπονομαζόμενον Πετριτζὸς, ὃ Βασιλικὶς ὁλοκλήρως ἐγχωρίοις ἐπιλέγεται, σὺν τοῖς ὑπ'αὐτὸ ἀγριδίοις, τῷ τε ἀγρῷ τῷ λεγομένῳ Ἰάννωβα, ὅπερ νῦν μετῳκοδομήθη εἰς μοναστήριον, καὶ τῷ ἀγρῷ Βάτζοκοβα καὶ τῷ ἀγρῷ Δοβρολόγκῳ καὶ τῷ ἀγρῷ Δοβροστάνῳ καὶ τῷ ἀγρῷ Βουρσέως καὶ τῷ ἀγρῷ Λάλκουβα σὺν τῷ λεγομένῳ Ἄβροβα, καὶ οὗτοι οἱ ἀγροὶ πάντες μετὰ τοῦ προλεχθέντος κάστρου σὺν πάσῃ τῇ τούτων

Глава II

3. За даровете и посвещенията, дадени от нас на нашата света църква, за която става дума

Дадохме и потвърдихме от имотите, подарени ни с благочестиви хрисовули като бащино владение в неотнимаемо и пълно господство и истинска собственост, които, бидейки отчислени[1], бяха потвърдени с благочестиви хрисовули. От тях първият и главният имот е крепостта или селото, което се намира в същата Филипополска тема и което се нарича Петрич, а местните жители го именуват изобщо Василикис, с намиращите се под него полски имоти, т. е. местността, наречена Яново[2], в която сега бе построен манастирът, местността Бачково[3], местността Добролонг[4], местността Добростан[5], местността Бурсей[6], местността Лалково[7] заедно с така нареченото Аврово[8]. Всички тези места [се даряват] с гореспоменатата крепост и

[1] Подразбира се отчисляването на тия имоти от държавните кадастри и освобождаването им от данъци. [2] Яново — днес има Янова падина при с. Забърдо, Асеновградско. [3] Името на това място се е предало на с. Бачково, което възникнало по-късно. [4] Добролонг — сегашното село Добралък, Асеновградско. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 205. [5] Добростан — вероятно старото име добръ станъ на днешното село Чаушово. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 205. Срв. *Ив. Дуйчев*, Славянски местни и лични имена във византийските описни книги, ИИБЕ, VIII, 1962, стр. 206. [6] Бурсей — това име може да се сравни по всяка вероятност с Борцето, име на колиби в Широка лъка в Родопите. [7] Лалково — името на тази местност вероятно е запазено в названието на днешното село Лилково, Пловдивско. Вж *Иванов*, Асеновата крепост, стр. 206. [8] Аврово — днешното село Яворово, Асеновградско. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 206.

περιοχῇ καὶ διωρισμένῃ διακρατήσει καὶ ἀρχαίᾳ κατασχέσει καὶ παντοίῳ προνομίῳ καὶ πάσῃ προσόδῳ κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ προβάντος τούτων περιορισμοῦ. πρὸς τούτοις δέδωκα καὶ τὸ παρακειμένον αὐτοῖς χωρίον τὸ ἐπονομαζόμενον Στενίμαχος σὺν τοῖς παρ᾽ἐμοῦ κτισθεῖσιν ἐν αὐτῷ δυσὶ κάστροις, πρὸς δὲ καὶ τοῖς ἀγριδίοις αὐτῶν ἤγουν τοῦ τε Λιπιτζοῦ καὶ τοῦ ἀγροῦ τοῦ λεγομένου τῆς Ἁγίας Βαρβάρας τοῦ παρακειμένου τῷ Πρενέζῃ σὺν τοῖς ἡσυχαστηρίοις αὐτοῦ, τοῦ τε ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἁγίου Ἠλιοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ διακειμένου ἄνω, ὁμοίως καὶ τὸ διακείμενον κάτω πλησίον τοῦ χωρίου· καὶ ταῦτα ὁμοίως ἐξ ὁλοκλήρου μετὰ πάσης τῆς ἀρχαίας τούτων περιοχῆς καὶ διακρατήσεως καὶ κατὰ τὸν παρ᾽ἐμοῦ γενόμενον αὐτῶν περιορισμὸν ἀναμεταξὺ ἐκείνων καὶ τοῦ κάστρου μου τῶν Βοδινῶν. πρὸς τούτοις δέδωκα καὶ τὸ κάστρον τὸ ὀνομαζόμενον Βάνιστα σὺν τῇ βρύσει καὶ τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ πᾶσι χωρίοις τε καὶ ἀγριδίοις, ἔτι δὲ καὶ ταῖς πλανηναῖς μετὰ πάσης αὐτῶν τῆς περιοχῆς καὶ ἀρχαίας διακρατήσεως. ὁμοίως δέδωκα καὶ ἐν τῇ Τοπολινίτζῃ τὸ πραιτώριον τὸ ὀνομαζόμενον χωρίον Γέλλοβα μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς αὐτοῦ καὶ διακρατήσεως. ἔτι δέδωκα εἰς τὴν δηλωθεῖσαν μονὴν ἡμῶν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ἁγίας ἐκκλησίας ἐν τῷ θέματι τοῦ Βολεροῦ κατὰ τὴν τοποθεσίαν τοῦ βάνδου Μοσυνουπόλεως τὸ προάστειον τὸ ὀνομαζόμενον τοῦ Ζαούτζη μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς περιοχῆς καὶ ἀρχαίας διακρατήσεως, καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ κάστρου Μοσυνουπόλεως τὰ ἀγορασθέντα παρ᾽ἐμοῦ οἰκοστάσια καὶ τοῖς οἰκείοις ἀναλώμασιν ἀνοικοδομηθέντας ἐν αὐτοῖς οἴκους, πρὸς δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Βαρδάνη τοῦ ἀνθρώπου ἡμῶν καὶ γεγονότος προνοητοῦ ἐξ ἡμετέρου λογαρίου ἀγορασθέντα ὀσπίτια ὡσαύτως ἐντὸς τοῦ κάστρου Μοσυνουπόλεως μετὰ καὶ τοῦ ἐκτὸς μοναστηρίου, τοῦ ἐπ᾽ὀνόματι καὶ τιμῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἱδρυμένου κατὰ τὸ ὄρος τὸ Παπ-

с цялата им околност и определено землище, със старите им граници и с всички привилегии и доходи съобразно със съдържанието на предишното очертание на границите им. Освен това дадох и разположеното в съседство с тях село, наречено Стенимахос, заедно с построените там от мене две крепости, а също и техните полски имоти, сиреч Липица[1] и местността, наречена Света Варвара[2], съседна на Пренези[3], със скитовете ѝ Свети Никола[4], Свети Илия[5], Свети Георги, който се намира нагоре,[6] а също и Свети Георги, който е долу, близо до селото.[7] И тях също подарих изцяло с цялата им околност и землище според определената от мене граница между тях и крепостта ми Воден.[8] Освен тях дадох и крепостта, наречена Ваниста[9], с извора и останалите ѝ земи и имоти, а също и планинските пасища с целия им обхват и старо землище. Също дадох и в Тополница[10] общината, именувана село Гелово[11], с целия ѝ обхват и землище. Подарих още на споменатия наш манастир и на неговите църкви проастия, именуван Зауца[12], заедно с целия му обхват и старо землище, който се намира в тема Волерон[13], в територията на бандон[14] Мосинопол[15]; [подарих] и купените от мене в крепостта Мосинопол дворни места и построените в тях на мои собствени разноски къщи, освен това и купените с наши средства от нашия човек и проноит[16] Вардан къщи, които също са в крепостта Мосинопол, заедно с манастира вън от нея, въздигнат на името и в чест на свети Георги[17] на планината Папикий[18], и с

[1] Липица — това име е запазено днес в названието на р. Липча, ляв приток на Чая при с. Бачково. [2] Местността Варвара неправилно се отъждествява от *Йорд. Иванов* (Асеновата крепост, стр. 206) със с. Варвара, Пазарджишко. Тази местност се намира над с. Бачково, където има черквица „Св. Варвара". [3] Пренези — това място не е отъждествено с положителност. [4] Днес има оброк „Св. Никола" между Асеновград и Бачково. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 208, търси под това име манастир на Бяло море. [5] Свети Илия — днес оброк по р. Липча над с. Бачково. [6] Горни свети Георги — днес има стар параклис със същото име недалеч от костницата при манастира. [7] Долни свети Георги — къде се е намирал точно този параклис, не е известно. От текста се вижда, че той бил близо до манастира. [8] Воден — днес има две села — Горни и Долни Воден — в Асеновградско. Срв. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 206. [9] Ваниста (Баница). Тази крепост може би се е намирала към Нареченските бани, защото днес има рид Банище между Наречен и връх Бяла черква, южно от Асеновград, или пък трябва да се търси при махалата Баница, до с. Куклен, западно от Асеновград. Срв. за това и *Иванов*, Асеновата крепост, стр. 206. [10] Тополница — вероятно днешното село Тополово, Асеновградско. [11] Гелово — вероятно отговаря на днешното село Гело в общината на Широка лъка, Асеновградско. Срв. *Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207. [12] Зауца — тази местност се е намирала при Мосинопол. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207. [13] Волерон — област между долното течение на реките Струма и Места, подчинена административно на Солунската тема. Срв. за нея *В. Тъпкова-Заимова*, Съобщения за харистикии в нашите земи, ИИБИ, V, 1954, стр. 121—123 и посочената там литература. [14] Бандон — административна единица, част от тема. [15] Мосинопол — дн. Месинкалеси до Гюмюрджина. Срв. *Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207. [16] Проноитът бил управител на имотите на едър светски или духовен феодален владетел. Той се грижел за стопанисването на имотите, за събирането на рентата. Феодалът му делегирал част от своите права. Срв. *L. Petit*, Typicon du monastère de la Kosmosotira près d'Aenos (1152), ИРАИК, XIII (1908), p. 71_{15}; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 245—246; *П. Тивчев*, За войнишкото население, стр. 573. [17] Не е известно къде точно се е намирал този манастир. [18] Пл. Папикий вероятно е дн. Пеперуда планина, една от югоизточните предпланини на Родопите в околността на Гюмюрджина.

πίκιον, μετὰ τῶν ἀμπελώνων αὐτοῦ καὶ τῶν χωραφίων καὶ τοπίων ἁπάντων καὶ τῶν κήπων καὶ τῶν λοιπῶν ὅλων ἀκινήτων αὐτοῦ δικαίων καὶ τοῦ μετοχίου τοῦ ἐντὸς τοῦ κάστρου Μοσυνουπόλεως. ὁμοίως ἐν τῷ αὐτῷ θέματι κατὰ τὸ βάνδον τὸ Περιθεώριον τὸ ὄν τε καὶ διακείμενον καὶ λεγόμενον προάστειον τοῦ Μηνᾶ καὶ τα προστεθέντα εἰς τοῦτο χωραφιαῖά τε καὶ παντοῖα τοπία, καθὼς ἐν τῷ τῆς παραδόσεως πρακτικῷ περὶ τούτων σαφέστατα γέγραπται. καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ κάστρου τοῦ Περιθεωρίου τὴν διακειμένην αὐλὴν καὶ δεσποζομένην παρὰ Ἀπασίου τοῦ αὐταδέλφου τοῦ Ἀχσαρτάνου τοῦ τοπάρχου ἐκείνου καὶ ἡμετέρου γαμβροῦ μετὰ πάντων τῶν οἰκοδομημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς παντοίας διακρατήσεως ταῦτα δὲ πάντα, ὧν προγέγραπται ἀνωτέρω τὰ ὀνόματα, ἐδωρησάμην ἀπεντεῦθεν ἐν τῷ ἰβηρικῷ μοναστηρίῳ μου τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης μετὰ πάσης αὐτῶν τῆς ἀρχαίας περιοχῆς τε καὶ διακρατήσεως καὶ πάντων τῶν ἀκινήτων δικαίων, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ζευγαρίων, ἔτι τε καὶ ἁπάσης τῆς οὔσης ἐν τούτοις κατασπορᾶς καὶ λοιπῶν παντοίων κινητῶν τε καὶ αὐτοκινήτων εἰδῶν καὶ ἁπαξαπλῶς πάσης προσόδου καὶ προνομίου τούτοις ἁρμοζομένου.

Ὁ δὲ μακάριος καὶ γνησιώτατός μου ἀδελφὸς ὁ ἀποιχόμενος μάγιστρος Ἀπάσιος ἐτύπωσεν ἐν τῇ ἐγγράφῳ αὐτοῦ διατυπώσει, ὅτι „ἔνθα ἂν θελήσῃ ὁ αὐτάδελφός μου ὁ Γρηγόριος κτίσαι ἐκκλησίαν καὶ μοναστήριον αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τάφον, ἐν ᾧ τεθήσεται, ἐκεῖσε κἀμοῦ τὸ σῶμα ταφήτω“. πρὸς τούτῳ δὲ καὶ ἄλλοις οἷς ἔγραψε, μερίδα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐνέφηνε τὸ χωρίον αὐτοῦ, ὃ Πριλόγκιον λέγεται, τὸ διακείμενον ἐν τῷ θέματι τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν ἀρχοντείαν τὴν ὀνομαζομένην Στεφανιανᾶ, ὅπερ καὶ δι' εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου ὑπάρχει δεδωρημένον αὐτῷ εἰς ἀντάμειψιν τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, ὥνπερ ἐν τῇ μεγάλῃ, καταλέλοιπεν Ἀντιοχείᾳ, καὶ οὕτως ἐτύπωσεν ἐν τῇ δηλωθείσῃ ἐγγράφῳ αὐτοῦ διατυπώσει, ὅτι „εἰ μὲν οὐχ εὕρῃ καιρὸν ὁ αὐτάδελφός μου τοῦ οἰκοδομῆσαι ἐκκλη-

неговите лозя и ниви и всичките му земи и градини и всички негови останали недвижими имоти и метоха, който се намира вътре в крепостта Мосинопол. В същата тема, в околия Перитеорион[1], дадох също и намиращия се там проастий[2], наречен Мина[3], и принадлежащите му ниви и различни места, както ясно е упоменато за тях в практика за предаването. [Подарих] и двора[4], намиращ се вътре в крепостта Перитеорион, който се владее от Абазий, брата на Асхартан, известния топарх и наш зет, а също и всичките постройки и целия обхват на този двор. Подаряваме занапред на храма на пресвета Богородица Петрицонитиса в иверийския ми манастир всички тези имоти, чиито имена бяха написани по-горе, заедно с цялата им стара обиколка и обхват и всичките им недвижими имоти, освен това и работния добитък в тях заедно с всичките им посеви и всички останали движими и самодвижими имущества и изобщо и всичките припадащи им се доходи и права.

Блаженопочившият мой роден брат магистър[5] Абазий, умирайки, написа завещанието: „Брат ми Григорий, където реши да построи своя църква и манастир, а и гробница, в която да бъде положен, там да погребе и моето тяло.“ Към това и към другите неща, които беше написал, той определи за спасение на душата си своето село, наречено Прилонкион[6], намиращо се в Солунската тема, при войводството[7], наречено Стефаниана. То му беше подарено с благочестиво златопечатно писмо в замяна на имотите, които беше оставил във Велика Антиохия.[8] И така беше написал той в споменатото си завещание: „Ако брат ми не успее да построи църква и манастир, където се погребе тялото ми,

---

[1] Перитеорион — в старобългарските паметници перитор, крепост при дн. Бурукалеси на ез. Тахино. [2] Проастият, както и агридият (*ἀγρίδιον, ἀγρός*) съставляват части от феодалното имение, без да спадат административно към съседното село или град. Срв. *Fr. Dölger*, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung, Berlin und Leipzig, 1927, p. 112 sq. Възникването на проастия и агридия се поставя във връзка с разпадането на селската община. *Каждан*, Византийское сельское поселение, стр. 232—233. [3] Св. Мина — тази местност не е отъждествена с по-голяма точност. Срв. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207. Днес в църквата при манастира се пази икона с лика на св. Мина. [4] С двор (*αὐλή*) обикновено се означава едно стопанство с намиращите се около него селскостопански постройки, градини и пр. Срв. по-подробно за това *Каждан*, Византийское сельское поселение, стр. 216- 218. [5] Магистър — дворцова титла, давана на висши сановници. В двореца имало няколко магистри. Тази титла била давана като наследствена и на някои васални на Византия владетели. Вж. *Bréhier*, Les institutions, pp. 123, 125, 133, 136, 162. [6] Селото Прилонкион се намирало във войводството Стефаниана. Днес има село Стефаниана в Лъгадинско, край Солун. Срв. *Иванов*, Асеновата крепост, стр. 27. [7] Войводство — военно-административна област, управлявана от архонти. След 1018 г. архонти, наричани понякога стратези, заели мястото на бившите български местни воеводи. Срв. *В. Н. Златарски*, Устройство Болгарии и положение болгарского народа в первое время после покорения их Василием II Болгаробойцею, Seminarium Kondakovianum, IV (1931), стр. 51—52. [8] Бакуриани получил няколко села в замяна на имотите, които притежавал в Антиохия. Тази смяна била направена с държавното съкровище. Имотите на Абазий били свободни от данъци и целия приход от тях вземал той. Срв. *Литаврин*, България и Византия, стр. 135.

σίαν καὶ μοναστήριον, ἔνθα ἐνθάπτηται τὸ ἐμὸν σῶμα, ἐκεῖσε δοθήτω τὸ τοιοῦτον χωρίον μου τὸ Πριλόγκιον". ἐπεὶ δέ, θεοῦ ὁδηγοῦντός μοι, ᾠκοδομήθη παρ᾽ἐμοῦ ἡ εἰρημένη σεπτὴ ἐκκλησία καὶ ἡ μονή, ἐποιήσαμεν ἡμεῖς κατὰ τὴν ἐκείνου προτροπὴν καὶ διάταξιν, ἀγαγόντες τὸν τύμβον τοῦ σκηνώματος αὐτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν ἡμῶν τὴν οὖσαν ἐν τῇ μονῇ, καὶ τῷ | κοιμητηρίῳ ἡμῶν τοῦτον τεθήκαμεν, ἐνταφιάσαντες αὐτὸν ὡς θέμις ἐκ τῆς συνεχούσης με διαπύρου συνοχῆς τε καὶ λύπης περὶ τῆς ἐκείνου ἐντεῦθεν ἀποδημίας, τὰ εἰκότα ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα πεποιηκότες ἐντίμως τε καὶ φιλοτίμως, πᾶν σέβας καὶ πάντα πόθον ἡμῶν, ὃν εἴχομεν πρὸς αὐτόν, ἐνδεικνύμενοι καὶ πάντα τὰ πρὸς ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐν ἀκριβείᾳ γνησίως ὑποτυπώσαντες, ἅπαντα τὰ διανεμηθέντα ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐμαῖς χερσὶ διανείμαντες ἐκ τῶν ἐμῶν θησαυρῶν καὶ χρημάτων, εὖ τε καὶ καλῶς διαπράξαντες, ἔτι ἐν τῇ Θεοδοσιουπόλει ὑπάρχοντες. ταυνῦν δὲ εἰς τὰ ἑσπέρια παραγενόμενοι, τὸ εἰρημένον χωρίον αὐτοῦ τὸ Πριλόγκιον κατὰ τὴν ἐκείνου διάταξιν δεδώκαμεν εἰς τὴν πολλάκις εἰρημένην καθ᾽ἡμᾶς ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἐν αὐτῇ κοιμητήριον, ἐν ᾧ τέθαπται τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸ ἐμοὶ λίαν ποθούμενον, καὶ ἐτυπώσαμεν γενέσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχὰς διηνεκεῖς τε καὶ ἐκτενεῖς καὶ ἱερὰς λειτουργίας ὁσημέραι ἐκτελουμένας, ὡς παρακατιὼν γέγραπται. ἐδόθη δὲ τὸ τοιοῦτον χωρίον τὸ Πριλόγκιον μετὰ τῶν παλαιῶν κάστρων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ᾽αὐτὸ ἀγριδίων καὶ ξενοδοχείων καὶ πάσης τῆς περιοχῆς αὐτοῦ καὶ ἀρχαίας διακρατήσεως μετὰ πάντων τῶν ἀκινήτων δικαίων αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις καὶ ταῦτα προσέθηκεν ἐν τῇ ἐγγράφῳ διατυπώσει αὐτοῦ ὁ μακάριός μου αὐτάδελφος, λόγῳ ληγάτου μοι δεδωκὼς ἐκ τῶν δεδωρημένων αὐτῷ δι᾽ εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου τοπίων τὸ χωρίον, ὃ Σραβίκιον λέγεται, σὺν τῇ Καισαροπόλει τῇ διακειμένῃ ἐν τῷ θέματι τῶν Σερρῶν ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ βάνδου Ζαβάλτας μετὰ τῆς λίμνης αὐτῆς καὶ τῶν ὀψαροτοπίων καὶ τοῦ ὑπ᾽αὐτὴν ἀγριδίου τοῦ λεγομένου Γελαύνωνος, δεσπότην τέ με ἐποίησε κληρονόμον τε καὶ ἄρχοντα ἔνστατον τοῦ τοιούτου κάστρου τε καὶ τοῦ χωρίου. ἐγὼ δὲ διὰ τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἄφρητον πόθον μου καὶ διὰ τὸ μή τινος χρῄζειν με τῶν βιωτικῶν πραγμάτων (χάριτι γὰρ θεοῦ καὶ εὐδοκίᾳ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ἀντιλήψει τε καὶ χορᾷ τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν βασιλέων καὶ διὰ τῆς ἐμῆς ὑπερβαλλούσης σπουδῆς οὐδενὸς ἔχρῃζον, ὥσπερ εἴρηται), διόπερ τὸ εἰρημένον κάστρον τε καὶ χωρίον, ὃ λόγῳ ληγάτου μοι καταλέλοιπεν, ἐτύπωσα καὶ αὐτὸ εἰς τὸ δηλωθὲν ἡμῶν μοναστήριον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἁγίαν

там да бъде дадено моето село Прилонкий." И тъй като ние с божия помощ издигнахме казаната света църква и манастира, постъпихме според желанието и нареждането му — донесохме саркофага с тялото му в църквата, която се намира в манастира, положихме го в нашата гробница и го погребахме, както подобава, с налещата болка и скръб от това, че той си отива оттук. Направихме всичко, каквото подобава, достойно и почтително, като проявихме всичкото си уважение, всичката си мъка, която имахме за него, и като извършихме много старателно всяко нещо за успокоение на душата му. Всичко, което той беше определил за душевното си спасение, ние го раздадохме със собствените си ръце, като го взехме от нашите съкровищници и богатства и добре и справедливо извършихме всичко още когато бяхме в Теодосиупол[1]. И тъй, като отидохме в западните области, според неговото нареждане дадохме казаното негово село Прилонкион на често споменаваната наша църква и на гробницата в нея, в която бе погребано прелюбимото ми негово тяло, и наредихме да се извършват за него постоянни и непрекъснати молитви и ежедневни свещени литургии, както той, отивайки си, завеща. А това село Прилонкион бе дадено заедно с неговите крепости и припадащите му се полски имоти, страннноприемници, заедно с цялата му околност, старо землище и всичките му недвижими имоти.

Освен това блаженопочившият ми брат добави и това в завещанието си, предоставяйки ми като на пълномощник селото, наречено Здравикий, от подарените му чрез благочестив хрисовул места заедно с намиращия се в тема Серес Кесаропол[2], на територията на бандон Завалта[3], заедно с неговото езеро, рибни ловища и припадащия му се полски имот, наречен Гелавнон[4], и ме направи господар, наследник и постоянен началник на тази крепост и на селото. А аз поради веизразимата си мъка по него и понеже нямах нужда от средства за живот (защото с милостта на бога и по благоволението на неговата доброта и поради милостта на нашите могъщи и свети императори и поради чрезмерно усърдие от нищо не се нуждаех, както споменах), дадох заради душевното му спасение казаната крепост и селото — на което той ме остави като пълномощник — на споменатия наш манастир и на църквата

[1] Теодосиупол — дн. гр. Ерзерум. [2] Кесаропол — според *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, 1932, стр. 6, Кесаропол се намирал между планината Кушница или Пангей и езерото Тахино. [3] Завалта — името трябва да се свърже с днешното селищно име Семалто. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207. [4] Гелавнон — намирало се близо до езерото Тахино. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207.

ἐκκλησίαν καὶ εἰς ὃ τέθαπται κοιμητήριον ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας. τῶν δὲ προειρημένων κάστρων τε καὶ χωρίων καὶ προαστείων ἁπάντων τῶν καὶ δωρηθέντων εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ τὸ μοναστήριον τὸ ἰβηρικὸν τὸ καλούμενον Πετριτζὸς αἱ ὀνομασίαι πᾶσαι ἐν τῷ εὐσεβεῖ καὶ τιμίῳ χρυσοβούλλῳ, ὃ ἐγεγόνει τῇ μονῇ, πάντα ἀνατάττονται. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα εἴρηκέ τε καὶ ἐτύπωσεν ὁ δηλωθεὶς μακαρίτης αὐτάδελφός μου ἔκ τε τῶν κτημάτων καὶ τῶν χρημάτων αὐτοῦ ταῖς ἐμαῖς χερσὶ διανεμηθῆναι ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀπό τε νομισμάτων καὶ παντοίων χρημάτων ἀσιμίων τε καὶ ἱματισμοῦ καὶ ἄλλων παντοίων εἰδῶν, πρὸς δὲ καὶ τετραπόδων (καὶ γὰρ εὐδοκίᾳ θεοῦ πάντῃ πλούσιος ἦν καὶ παντοίων εἰδῶν ἀδιάλειπτος)· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐμῶν χρημάτων τε καὶ νομισμάτων, ὧν εἶχε παρακαταθήκης λόγῳ, ἀπέλαβον, ὧν τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐμῶν ἐδέξατο ἀριδήλως χειρῶν, τὸ δὲ ἐν τῷ προβληθῆναί με δοῦκα Θεοδοσιουπόλεως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐξελθεῖν πάντων τῶν κτημάτων μου τὰς προνοίας καὶ διοικήσεις παρ' ἐμοῦ διενεργεῖν προτραπείς, τὰς προσόδους τούτων αὐτὸς συνηγάγετο καὶ εἶχε παρ' ἑαυτῷ τῶν ἐνιαυτῶν πάντων, ἐν οἷς ἐγὼ ἔπραττον ἐν τῇ Ἀνατολῇ· οὐ γὰρ εἶχον κἀκείνου τινὰ πιστότερον ἢ ποθεινότερον καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου φροντίζοντα, οὔτε δ' αὖ πάλιν αὐτός τινα εἶχεν ὑπὲρ ἐμέ. ἦν δὲ πᾶν τὸ παρ' αὐτῷ φυλαττόμενον παρακαταθήκης λόγῳ καὶ αἱ τῶν κτημάτων μου πρόσοδοι παλαιὸν λογάριον ῥωμανᾶτον τραχὺ μονομαχᾶτον δουκᾶτόν τε καὶ σκηπτρᾶτον, πρὸς δὲ καὶ μιχαηλᾶτον· ἐξ ὧν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ αὐταδέλφου μου ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς ἐνταῦθα παραγενόμενος εὗρον οὐδὲν ἐκ πάντων τὸ σύνολον ὡς οὐδὲν ἐκ τῶν ἐκείνου πραγμάτων, ἅτινα δὴ ἐτυπώθησαν παρ' αὐτοῦ διανεμηθῆναι ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

Τὰ τοιαῦτα δὲ κτήματα, ὧν τὰ ὀνόματα ἀνωτέρω ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ προτέτακται, ἐν τῇ δηλωθείσῃ μονῇ παρ' ἡμῶν σὺν τοῖς οὖσιν ἐν αὐτοῖς πᾶσιν ἁπλῶς παρεδόθησαν, ἤγουν δεσποτικῶν ζευγαρίων, παροίκων καὶ τῶν αὐτοῖς ἀνηκόντων παντοίων ζῴων, γῆς παντοίας ὀρεινῆς τε καὶ πεδινῆς, πρὸς δὲ καὶ τῶν πλανηνῶν, νομαδιαίας τε γῆς καὶ ἀροσίμου καὶ ἀμπελώνων, φυτῶν παντοίων καρπίμων τε καὶ ἀκάρπων, μυλικῶν ἐργαστηρίων ὑδροκινήτων τε καὶ ζῳοκινήτων, λιμνῶν τε καὶ τῶν περὶ αὐτὰς χερσαίων γαιῶν, κάστρων τε καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς παντοίων οἰκοδομημάτων καὶ παντοίων πραγμάτων τε καὶ προσόδων τῶν ἐκ τῶν ἐντός τε καὶ τῶν ἐκτὸς ἀκινήτων κινητῶν τε καὶ αὐτοκινήτων· πρὸς τούτοις μορφώματα τίμια, ἀπεικονίσματα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων πάντων, πρὸς

в него и на гробницата, в която е погребан. А всичките имена на всички споменати по-горе крепости, села и имения, подарени на светата наша църква и на иверийския манастир, наречен Петрицос, са споменати в благочестивия и досточтим хрисовул, който бе издаден на манастира. Блаженопочившият ми брат каза и нареди да бъдат разпределени от моите ръце за душевното му спасение и много други от неговите имоти и богатства — от номизмите и всички видове неподпечатани монети, дрехи и всякакъв вид припаси, а също и добитък (защото по божия милост той беше богат с всичко и не бе лишен от каквито и да било блага). А аз не взех обратно дори и собствените си имущества и номизми, които той държеше като пълномощник. Едни от тях той беше получил направо от ръцете ми, а други — когато бях назначен за дук на Теодосиупол и заминавайки за Изток, го оставих да поеме грижата за управлението на всичките ми имоти. Той събираше и държеше у себе си приходите от тях през всичките години, докато аз бях на Изток. Защото аз нямах по-доверен и по-близък човек от него, който да се грижи за мене, както и той пък нямаше другиго освен мене. Всичко това той държеше у себе си като пълномощник, както и приходите от имотите ми: стари монети[1], монети от император Роман[2], грапави монети, монети от Константин Мономах[3], от Константин X Дука[4], монети с изображение на скиптродържец, монети от Михаил Дука[5]. Когато след смъртта на брат си аз се върнах от Изток, не намерих изобщо нищо от всички тези неща, дори и от това, което той беше определил да се раздаде за душата му. Тези имоти, чиито имена съобщих в настоящия устав, са подарени от мене на споменатия манастир заедно с всичко, което те притежават, а именно впрегатен господарски добитък, парици и принадлежащите им всякакви домашни животни, всякакъв вид земя, гори и полски имоти, планински места, пасища, орна земя, всякакви плодни и други дървета, воденици, движени с вода, езера със земята наоколо, крепости с всякакви постройки, с животни и всякакви неща в тях, приходи от недвижимите, движимите и самодвижимите имоти в тях и извън тях. Подарих освен това и честни икони, изобразяващи Спасителя Христос и всички светии, както и честни кръ-

[1] Λογάριον — общо наименование на различни видове византийски монети. Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v.
[2] Роман III Аргир. Вж. *N. Svoronos*, Recherches sur le cadastre byzantin, BCH, LXXXIII, 1, 1959, p. 99. Срв. също *Стр. Лишев*, За проникването и ролята на парите във феодална България, София, 1958.
[3] Константин IX Мономах (1042—1054).
[4] Константин X Дука (1059—1067).
[5] Михаил VII Дука (1071—1078).

δὲ καὶ τίμιοι σταυροὶ μετὰ τῶν τιμίων λειψάνων τοῦ ζωοποιοῦ καὶ θείου σταυροῦ, ἔτι δὲ καὶ ἱερὰ εὐαγγέλια κατά τε τὴν ἑλλάδα φωνὴν καὶ γραφὴν καὶ τὴν τῶν Ἰβήρων, ἅτινα πολλοῖς πάνυ ἀναλώμασι κατεσκευάσθησαν διὰ διαφόρων λίθων τε καὶ μαργάρων καὶ χρυσώσεως· ὁμοίως καὶ ἱερὰ σκεύη τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, δισκοποτήριά τε καὶ πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ διάφορα καὶ κανδήλας παντ. δαπάς, ἱμάτιά τε βασιλικὰ τιμαλφέστατα ἐν τῷ ναῷ ἀνακείμενα, ἔτι τε καὶ τὰ παρὰ τοῦ | κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου, ἐξ ὧν ἀνεδιδύσκετο τὸ πανευγενὲς καὶ τιμιώτατον σῶμα αὐτοῦ, δωρηθέντα μοι ἱμάτια, καθ᾿ὃν καιρὸν διὰ τῆς μεγάλης βοηθείας καὶ δυνάμεως τῆς θείας αὐτοῦ δεξιᾶς καὶ δι᾿εὐτυχίας καὶ χαρᾶς τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου τοὺς λίαν δεινοὺς καὶ θρασυτάτους ἐχθροὺς αὐτοῦ συνέτριψά τε καὶ κατεπάταξα, τοὺς ἀντιτασσομένους οὐ μόνον τῇ Ῥωμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ γένει τῶν χριστιανῶν, φημὶ δὴ τοὺς Πατζινάκους, ὧν τὴν συντριβὴν καὶ παντελῆ ἐξολόθρευσιν γραφῇ παραδοῦναι πάντη τῶν χαλεπωτάτων ἐστί· πέπεισμαι γάρ, ὅτι καὶ μετ᾿ἐμὴν παρέλευσιν διὰ πολλῶν χρόνων ἡ τότε γενομένη θαυματουργία τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ ἐπιλανθάνεται οὐδαμῶς· σὺν τούτοις δὲ καὶ ἅπερ μοι ἐδωρήσατο ὁ παμμέγιστος καὶ ἀγαθὸς ἡμῶν ἄναξ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Κομάνων παραγεγονότι βασιλικὰ πολύτιμα ἱμάτια, καὶ ⟨ἃ⟩ ὁ τούτου πανευτυχέστατος ἀδελφὸς ὁ σεβαστοκράτωρ ἐν ταύτῃ δέδωκεν· ἔτι τε καὶ ἕτερα βαρύτιμα ἱμάτια ἄρραφα καὶ ἄλλα τινὰ διάφορα παντοῖα σκεύη πρὸς κόσμον τε καὶ εὐπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας συντείνοντα ἐδωρησάμεθα οὐκ ὀλίγα, πίνακας ξυλίνας ἐμφορούσας ἐκτυπώματα ἁγίων διαφόρων τερπνότατα οὐκ εὐαρίθμητα, πολυκάνδηλά τε χαλκᾶ καὶ μανουάλια οὐκ ὀλίγα, ὧν ἁπάντων | τὰ κατ᾿εἶδος τούτων ἐν τῇ παρούσῃ βίβλῳ λεπτομερῶς ἀνατάττονται, πρὸς δὲ καὶ τῶν παντοίων κινητῶν καὶ αὐτοκινήτων εἰδῶν, καὶ ὁ τούτων ἀριθμὸς ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν παρ᾿ἡμῶν δοθέντων εὔδηλος ἔσεται διὰ τῆς τοιαύτης λεπτοτάτης ἀπογραφῆς τῆς ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένης (pp. 10_1—14_{30}).

стове и частици от животворния и божествен кръст, а също и свети евангелия на гръцки и иверийски език, които имат твърде скъпи украси от различни скъпоценни камъни, бисери и злато. Също така подарих и сребърни съдове на светата църква, дискоси и потири, различни сребърни полилеи и всякакви кандила, както и пречестни царски одежди, пазени в храма. Подарих още и подарените ми от могъщия и свет наш император и господии Алексий одежди, с които той обличаше преблагородното си и пречестно тяло по времето, когато благодарение на голямата крепкост и сила яа божествената му десница и благодарение на сполуката и щастието на нашия свет император аз разбих и сразих неговите много страшни и дръзки врагове печенегите,[1] които се бяха опълчили не само срещу Романия, но и срещу целия християнски род. Извънредно трудно е да се опише изцяло как бяха сразени те и напълно унищожени. Аз съм убеден, че много години след смъртта ми извършеното тогава чудо на всемогъщия бог няма да се забрави по някакъв начин. Към тези дарения прибавих и царствени скъпи одежди, които ми подари великият и благ наш господар, когато се върнах от пленяването на куманите,[2] както и одеждите, които ми подари тогава прещастливият му брат севастократорът[3]. Подарих и немалко други ценни неушити платове и всякакви други различни вещи, които допринасят за украсата и достолепието на църквата, дървени икони с безброй прекрасни образи на разни светии, медни полилеи и немалко свещници. Тези неща подробно се изброяват по вид в настоящата книга, а що се отнася до всички движими и самодвижими имоти, подарени от нас на светата ни църква, то и техният брой ще бъде ясно означен в твърде подробния списък, приложен тук.

Κεφάλαιον γ

4. Περὶ τοῦ ἐλευθέρως διάγειν τὴν παρ᾿ἡμῶν κτισθεῖσαν ἁγίαν μονὴν ἀπὸ παντοίας εἰσπράξεως

Μετὰ ταῦτα καὶ πάντα διορίζόμεθα τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ τοὺς κατ᾿ αὐτὰς ἱερωτάτους σηκοὺς καὶ τὰς ἐρήμους, ἐν αἷς αἱ τῶν ἀζύγων ἀγέλαι κοσμίως τε καὶ σεμνῶς περιέρχονται, ἀδουλώτους πάντῃ εἶναι καὶ ἀσυλώτους σὺν τοῖς ἀνωτέρω γρα-

Глава III

4. За освобождаването на основания от нас свет манастир от всякакъв данък

След всичко това постановяваме светите църкви и техните пресвети подслони и отшелнически килии, в които скромно и честно прекарва живота си братството на обреклите се на безбрачие монаси, да бъдат във всяко отношение независими и неприкосновени

[1] Тук вероятно авторът има пред вид частичните успехи, които Алексий Комнин пожънал в борбата срещу печенегите. Той обаче преувеличава значението на тия успехи, тъй като на печенегите били нанесени тежки поражения едва няколко години по-късно (през 1087, 1088 и особено през 1091 г.), когато самият Григорий Бакуриани не бил вече между живите. [2] Не е известно с положителност за какви сражения между Григорий Бакуриани и куманите става дума тук. [3] Става дума за севастократор Исак Комнин, брата на Алексий I Комнин.

φεῖσι πᾶσιν. ἔτι δὲ διοριζόμεθα καὶ περὶ τῶν δωρηθέντων τῇ πολλάκις ῥηθείσῃ μονῇ ἀκινήτων κινητῶν τε καὶ αὐτοκινήτων τὸ ἐλεύθερον ἔχειν καὶ πάντῃ ἀκαταδούλωτον ἅμα αὐτῇ ὡς αὐτεξουσίῳ, αὐταρχούσῃ, αὐτῇ ἑαυτῆς τὴν κυρίαν ἐχούσῃ, μηδενὸς τοῦ οἱονοῦν εἴδους εἰσπράξει ὑποκειμένῃ μηδαμῶς βασιλικῆς ἢ πατριαρχικῆς ἤ τινος τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν ἢ ἐπισκόπων ἢ ἄλλων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν εἴτε ἀρχοντικῶν παντοίων προσώπων ἤ τινος τῶν οἰκείων συγγενῶν ἡμῶν καὶ τῶν πόρρω, ἐν ἐξαιρέτῳ δὲ τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως βλαπτικῆς χειρὸς λαμβανούσῃ πεῖραν μήτε ὑπ' αὐτοῦ κυριευομένῃ ἔν τινι, ὥστε μηδὲ ἀναφέρεσθαι τοῦτον ὀνομαστὶ ἐν τῇ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ταύτης συναπτῇ, ἀλλὰ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιεπισκόπων κοινῶς καὶ οὗτος μνημονευθήσεται ἐν τῷ λέγειν „Ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας", ὁμοίως δὲ καὶ κοσμικῶν παντοίων ἀρχοντικῶν προσώπων καὶ κεφαλῶν ἀπὸ μεγάλων καὶ ἕως μικρῶν, καθὼς καὶ ἐν τῷ εὐσεβεῖ χρυσοβούλλῳ λόγῳ ἀνατάττονται ἅπαντες (pp. 14_{31}—15_{17}).

заедно с всички [имоти], за които писахме по-горе. Също така определихме и за подарените на често споменавания манастир недвижими, движими и самодвижещи се имущества да бъдат свободни и напълно независими заедно с него като самостоятелен, самовластен, сам господар на себе си, неподчинен на никакъв вид данък, нито императорски, нито патриаршески, нито пък на някои от боголюбивите митрополити или епископи или на някакви други, или на каквито и да било други църковни или граждански лица, или на някои от нашите собствени родственици, или на някои по-далечни; и особено да не изпита вредителската ръка на пловдивския митрополит, нито пък да бъде подвластен нему в нещо, нито той да бъде споменаван по име в литургията на светата църква, но и той да се споменава общо, с останалите архиепископи, когато се казва: „Всяко епископство православно, правоправящо слово твоя истини." Също така манастирът [не трябва да плаща] данък и на никое светско началническо и управляващо лице, от големите до малките, както са изброени всички в благочестивия хрисовул.

Κεφάλαιον ς̅

5. Περὶ ποσότητος καὶ ἀριθμοῦ τῶν μοναζόντων, ὃς ἀνελλιπὴς διετάχθη παρ' ἡμῶν εἶναι καὶ ὅτι τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐργαζομένους καὶ ὑπηρέτας εἶναι χρή

— — — ἐκ δὲ τοῦ τοιαύτου ἀριθμοῦ τοῦ ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὁ μὲν εἷς ὑπάρχει ὁ καθηγούμενος, ὃν δεῖ πάσης γνώσεως καὶ συνέσεως καὶ ἀρετῆς καὶ φόβου καὶ ἀγάπης θεοῦ εἶναι ἀνάπλεω. ἕτεροι δὲ δύο ἐκ τούτων ἐπίτροποι ἔστωσαν, ὁ μὲν εἷς ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Φιλιππουπόλεως, ὁ δὲ ἕτερος ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Μοσυνοπόλεως καὶ τῶν καθεξῆς ταύτης διακειμένων χωρῶν (p. 21_{22-27}).

Глава VI

5. За числото и броя на монасите, за който бе наредено от нас да бъде постоянен, и че измежду тях трябва да има такива, които работят и помагат

— — — От споменатия брой — петдесет и един — единият е игуменът, който трябва да бъде изпълнен с всякакво знание, разсъдливост, добродетел и със страх и любов към бога. Други двама от тях трябва да бъдат епитропи[1] — единият във Филипополската област, а другият — в пределите на Мосинопол и разположените в съседство с него земи.

Κεφάλαιον η̅

6. Περὶ τῆς τραπέζης ἑτοιμασίας καὶ τῆς τῶν διακονούντων ἐπιεικείας καὶ σιωπῆς

Τὰ δὲ κατὰ τὴν τράπεζαν καὶ τὰ τῶν διακονούντων εὐσχημόνως τελείσθω· καὶ ὥσπερ τοῖς βρώμασί τε καὶ τοῖς πόμασι μέτρον ἐθέμεθα, κατ'

Глава VIII

6. За приготвянето на трапезата и за благоприличното държане и мълчанието, което трябва да пазят прислужващите

Приготовлението на трапезата и държането на ония, които прислужват, трябва да бъде благопристойно. И както определихме мярка при храненето и пиенето и според

[1] Епитропите са църковни настоятели, архиерейски наместници или, най-общо казано, опекуни, настойници. В случая двамата епитропи били представители на манастирската управа в споменатите области и по всяка вероятност имали за задача да защищават интересите на манастира.

ἐκεῖνο καὶ ὅπερ ἐνταῦθα τελεῖται, εὔδηλα τιθέμεθα πάντα τοῦ λόγου προκόπτοντος τὰ κατὰ τοὺς διακονουμένους καὶ διακονοῦντας, τῶν τε εἰς τὴν ἑστίασιν καθεζομένων καὶ τῶν περιϊσταμένων διακονούντων, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐπιτηρούντων καὶ διοικούντων καὶ τῆς εὐταξίας τούτων καὶ καταστάσεως. οἱ μὲν οὖν ἑστῶτες καὶ πορευόμενοι περὶ τὴν τράπεζαν ἀψοφητὶ βηματιζέσθωσαν, οἱ δὲ ἀνακείμενοι εἰς τὴν ἑστίασιν μεθ' ἡσυχίας τὴν ἐδωδὴν αὐτῶν ἑστιάτωσαν, ὥστε γενέσθαι πάντα εἰς δόξαν θεοῦ, τῷ καλῷ ἠρτυμένα ἅλατι (p. 24_{7-19}).

онова, което се извършва там, в следващия разказ ще изясним всичко относно тия, които се обслужват, и ония, които обслужват — относно седналите да се хранят и тези, които стоят, за да прислужват, а също и относно тези, които наблюдават и се разпореждат и за тяхната благочинност и поведение. Тези, които стоят прави и шетат около трапезата, трябва да пристъпват безшумно, а ония, които са седнали да ядат, да приемат храната си благоприлично, така че всичко да става за слава божия, като е приготвено, както трябва. — — —

— — — ὁ ἄρτος δὲ καὶ ὁ οἶνος καὶ αἱ καθημεριναὶ συνήθεις βρώσεις μὴ ἀμειβέσθωσαν, παρορώντων διὰ φειδωλίαν τῶν προϊσταμένων ἢ προφασιζομένων ἐλεύσεις μοναζόντων τινῶν μηδὲ παραλλαττόντων τὰ τυπωθέντα παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἀδιαλείπτως τὸ τυπωθὲν παρ' ἡμῶν προσφάγιον προτεθήσεται, ἤτοι ἐν ταῖς τέσσαρσιν ἡμέραις τῆς ἑβδομάδος ὁ τυρὸς μὴ λείπῃ ἔξω ἀπὸ τὰς τεσσαρακοστάς, μήτε νὰ λείψουν τὰ τέσσαρα κρασοβόλια εἰς τὸν κάθε ἀδελφόν, καὶ τριῶν λογιῶν φαγητὰ καθ' ἡμέραν διορίζομεν νὰ βάλωνται εἰς τὴν τράπεζαν ἀπὸ ὅ τι οἰκονομήσῃ ἡ πρόνοια τοῦ θεοῦ· τὴν δὲ μεγάλην κυριακὴν τοῦ πάσχα ἡ τράπεζα νὰ γίνηται πλουσιωτέρα μὲ τὸ νὰ εἶναι κοπιασμένοι ἀπὸ τὴν ἀπερασμένην ἀγρυπνίαν οἱ ἀδελφοὶ καὶ πεινασμένοι. πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὰς ἡμέρας ἀπὸ τὴν λαμπρὰν ἕως τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς καὶ τὸ δωδεκαήμερον ὅλον τέσσαρα φαγητὰ νὰ τραπεζώνωνται καὶ εἰς τὸ δεῖπνον τούτων τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν, ὅπου εἴπομεν, καὶ τοῦ δωδεκαημέρου νὰ τραπεζώνουν τυρὶ καὶ ὅ τι ἄλλο οἰκονομήσῃ ἡ θεία πρόνοια, καὶ ἀπὸ δύο κρασοβόλια νὰ δίδωνται εἰς τὸν καθ' ἕνα. πλὴν ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος ἔχοντας διάκρισιν, ἂν στοχασθῇ ὅτι χρειάζεται καὶ ἄλλο τι νὰ τραπεζώσῃ, νὰ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν, διὰ νὰ ἐμποδίζῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν λαιμαργίαν τινῶν. | καὶ ὅ τι φαγώσιμον ἤθελε κομισθῇ εἰς τὸ μοναστήριον εἴτε ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν προαστείων εἴτε ἀπὸ τὰ κοπάδια ἢ ἀπὸ ἄλλον τινὰ χριστιανόν, κἄν τε συγγενῆ κἄν τε φίλον τοῦ ἡγουμένου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀδελφοῦ ἤθελε προσφερθῇ δῶρον διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἀδελφῶν, νὰ τὸ δέχηται ὁ κελλάρης, καὶ ὅταν πρέπῃ, νὰ τὸ ἐβγάλῃ εἰς τὴν τράπεζαν. πρὸς τούτοις πρέπει νὰ σᾶς ἐνθυμίσω καὶ τοῦτο, ἐκεῖνοι ὅπου εὑρίσκονται) φοιτῶντες ἐν τῇ ἁγίᾳ μονῇ ταύτῃ εἴτε πρὸς τὸν προϊστάμενον εἴτε πρός τινα ἐκ τῆς ἀδελφότητος λόγῳ φιλίας καὶ γνησιότητος, ὁ τοιοῦτος νῆστις μὴ ἀποπέμποιτο, ἀλλ' ἐὰν ἐν καιρῷ τῆς τραπέζης ἔσται ἡ τοῦ τοιούτου παρουσία, μεθ' ἑαυ-

Хлябът, виното и обикновените всекидневни ястия да не се променят и да не се сменят определените от мене неща поради скъперничество от страна на вастоятелите или под предлог, че са дошли на гости някои монаси, но установеното от мене ядене трябва да се поднася неотменно, а именно: сиренето да не липсва през четирите дни от седмицата освен през 40-те дни на постите, а да не липсват и по четири чаши вино за всеки брат, като определяме също на масата да се слагат ястия три пъти дневно, направени от това, което божието провидение ни е дало. На самия Великден, след като братята са изморени и огладнели от непрекъснатото бдение, трапезата да бъде по-богата. Освен това от този светъл празник до светата Петдесетница и през дванадесетте дни да се слага четири пъти ядене на трапезата. За обеда през тези петдесет дни, за които говорихме, и за другите дванадесет да има на трапезата сирене и всичко друго, което божието провидение даде, като се прибавят и по две чаши вино на всекиго. Обаче разрешава се, когато се наложи, да се поднесе още нещо на трапезата, тогавашният игумен да има това право, та да пресече по този начин лакомията на някои. Каквото и да се донесе за ядене в манастира било от приходите на имението, било от стадата или пък дадено от някой или друг християнин, или от роднина или приятел на игумена, или се случи да се поднесе като дар от някой друг брат за подкрепа на братята, икономът[1] да го приеме и да го добави на трапезата, когато подобава. Освен това трябва да ви обърна внимание и на следното: когато отнякъде някои хора дойдат в този свет манастир било при игумена, било при някой от братята като приятели или роднини, такъв

[1] Икономът се грижел за уредбата на манастирското стопанство, общо за манастирското имущество, за прибирането на реколтата, за облеклото на монасите и т. н. Освен икономи към манастирите имало и икономи към епископската църква. Те имали за задача да пазят църковното имущество, да се грижат за уреждането на благотворителни учреждения и др.

τοῦ λαμβανέτω τὸν τοιοῦτον ὁ ἀδελφός, πρὸς ὃν ἐλήλυθεν. εἰ δὲ παρῆλθεν ἡ ὥρα τῆς τῶν ἀδελφῶν ἑστιάσεως εἴτε τοῦ ὑποχωρῆσαι σπεύδων ὁ ξένος οὐκ ἀσμενεῖται ὑπομένων τὸν καιρὸν τῆς τραπέζης, παρὰ τοῦ κελλαρίου γενέσθω ἡ συνήθης πρόνοια τοῦ τοιούτου τῆς διακλήσεως κατὰ τὸ ἁρμόζον· οὐ γὰρ ἔξεστι τῷ ἀδελφῷ ἑστιάσασθαι τὸν φίλον ἐν τῇ αὐτοῦ κέλλῃ καὶ ἀγάπην τῷ τοιούτῳ ποιήσασθαι. εἰ δέ γε τῶν μοναζόντων ὁ φίλος ἔσται, ἁρμόδιόν ἐστιν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις τὸν τοιοῦτον ἀναπαῦσαι καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐφοδιάσασθαι αὐτὸν κατὰ τὸ ἁρμόζον καὶ οὕτω παραπέμψαι. εἰ δέ γε συμβῇ ἀσθένειά τις τῷ φίλῳ περιπεσεῖν, κατασχεῖν αὐτὸν δεῖ καὶ ἐπιμελεῖσθαι μέχρι τῆς τελείας ἀπαλλαγῆς τοῦ νοσήματος· εἰ δὲ τελευτήσει ἐν τῇ μονῇ, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ εὐχαῖς δεῖ τὸν τοιοῦτον στεῖλαι καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ κερδῆσαι μισθὸν παρὰ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ (pp. 24_{20}—25_{20}).

човек не бива да се изпраща гладен, но ако неговото пристигане стане по време на храненето, братът, при когото е дошъл, да го вземе със себе си. Ако е минал часът, когато братята обядват, или ако гостенинът бърза да си отиде и не иска да чака часа за ядене, икономът да вземе обичайната грижа за неговото посрещане, както подобава. Но не е позволено на брата да нагости приятеля си в килията си и така да му окаже уважение. Ако приятелят е монах, редно е да остане три дни, а на четвъртия да му дадат припаси за из пътя и така да се изпрати. А ако се случи да заболее, трябва да бъде задържан още и да се полагат грижи за него, докато оздравее съвсем. Ако пък умре в манастира, трябва да се погребе с псалми, химни и молитви. Така ще спечелите награда за него от всевишния бог.

Κεφάλαιον θ̄

7. Περὶ ἐνδυμάτων τῆς ἀδελφότητος ἢ τοῦ τούτων τιμήματος, καὶ ὅπως ὀφείλει διανεμηθῆναι τῇ ἀδελφότητι παρὰ τοῦ προϊσταμένου, πρὸς δὲ καὶ τῶν ὑποδημάτων

Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ περὶ τιμήματος ἐνδυμάτων ἐπιμε|λεῖσθαι σπουδὴν ἐθέμεθα, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὑποδημάτων καὶ λοιπῶν ἁπάντων χρειῶν· γενήσεται γὰρ διὰ δόσεως ῥογῶν, εἰ τάχα καὶ περισσοτέρα ἡ ἔξοδος λίαν γενήσεται. ἀρεστὸν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν δοῦναι ἑκάστῳ ἐνιαυτῷ ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἴδιον μέτρον, ὅπως μὴ γένηται πρόφασις τοῖς ἀδελφοῖς ἐξελεύσεως ἀπὸ τῆς μονῆς διὰ τῶν τοιούτων χρειῶν ἢ ἕνεκεν τοῦ ἀγοράσαι τι ἢ ἕνεκεν τοῦ πορίσασθαι συνδάλια παραγενέσθαι ἐν ταῖς τῶν σκυτοτόμων θύραις ἢ ἄλλων τινῶν, καὶ τῇ προφάσει ταύτῃ βλάβης γενέσθαι μέτοχον, ἀλλὰ μᾶλλον διηνεκεῖς ἔσονται ἐν ταῖς προσευχαῖς τε καὶ ὑμνῳδίαις καὶ ταῖς λοιπαῖς διακονίαις τῆς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ ἅπαν τὸ χρεὼν ἐκπληροῦν. εἰ οὖν ἦν δυνατὸν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνωτέρω ταχθεῖσαν τῆς εὐαγεστάτης μονῆς τῶν Παναγίου συνήθειαν τὴν διανομὴν τῶν ἐνδυμάτων, οὐδὲν ἦν ἕτερον τούτου ἀνώτερον ἢ ἁρμοδιώτερον· ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν χρόνων φορὰν καὶ τὸ τούτων ἀσύστατον ἐτυπώσαμεν γενέσθαι, ὡς ἤδη λέγοντες ἐλευσόμεθα. ἔστωσαν οἱ ἀδελφοὶ τάξεις τρεῖς, καὶ λαμβανέτωσαν ῥόγας ὁ μὲν καθηγούμενος τῆς μονῆς νομίσματα τριακονταέξ, οἱ ἱερουργοῦντες πρεσβύτεροι ἅμα τοῖς δυσὶν ἐπιτρόποις καὶ τῷ ἐκκλησιάρχῃ καὶ τῷ σκευοφύλακι καὶ ὅσοι τῶν ἀδελφῶν ἔγκριτοι καὶ ὁμότροποι τούτῳ, ὥστε

Глава IX

7. За това, как игуменът трябва да разпределя дрехите на братята и парите за тях, а също така и за обувките

След това си поставих за цел да се погрижа и за пари за дрехи, а също така и за обувки и за всички останали нужди. То ще става чрез даване на заплата, при все че разходът ще стане може би твърде голям. Най-добре ни се видя тя да се дава всяка година на всеки един според собствения му разред, за да не се дава повод на братята да излизат от манастира поради нужда от подобни неща. Те не трябва да влизат у обущарите или у други такива било да си купят нещо, било пък, за да си набавят сандали, и така под такъв предлог да навличат беда на душата си. Но трябва непрестанно да бъдат на молитвите, на песнопенията и на останалите служби на светата църква и да изпълняват всичко необходимо. И тъй, ако ние можехме да раздаваме дрехите според установения по-рано ред на пресветата обител Панагия[1], това би било най-доброто и най-редното. Но поради времената и неспокойното положение ние определяме това да става по начина, който ще ви кажем. Братята да се разделят на три групи и да получават заплати: игуменът на манастира — тридесет и шест номизми, а служещите свещеници заедно с двамата настоятели, еклесиархът[2], икономът и които братя са из-

[1] Манастирът „Пресвета Богородица" в Цариград. [2] Еклесиарх — църковна длъжност. Еклесиархът имал най-различни задължения — грижел се за чистотата в църквата, за осветлението, участвувал в литургията и др. Освен обикновените еклесиарси имало и велик еклесиарх при цариградския патриарх.

γενέσθαι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν | πεντεκαίδεκα, οἵτινες πρώτη τάξις ὀνομασθήσονται, λαμβάνειν δὲ ὁ καθεὶς αὐτῶν νομίσματα εἴκοσι. καὶ ἡ δευτέρα δὲ τάξις ἔστω ὁμοίως ἄνδρες πεντεκαίδεκα, λαμβάνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ ὁ καθεὶς τούτων νομίσματα πεντεκαίδεκα. ἡ δὲ τρίτη τάξις ἔστωσαν ψυχαὶ εἴκοσι, καὶ λαμβανέτωσαν ὁ καθεὶς τούτων ἀνὰ νομίσματα δέκα. ἔστω δὲ τὸ λογάριον ἅπαν τῆς ῥόγης αὐτῶν ἱστάμενον τραχύ. καὶ εἰ τάχα πᾶσαι αἱ εἴσοδοι τῶν παντοίων εἰδῶν κατὰ τὸν σεπτέμβριον μῆνα συνάγονται καὶ αἱ ἀπαιτήσεις γίνονται, καὶ τότε ἔδει τοὺς ἀδελφοὺς τὸ τίμημα τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν λαμβάνειν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἵνα μὴ ἀναγκασθῶσιν οἱ ἀδελφοὶ προφάσει τοῦ ἀγοράσαι ἐνδύματα καὶ πραγματεύεσθαι πορεύεσθαι πορρωτέρω καὶ ἀπομακρύνεσθαι τῆς μονῆς καὶ τῆς δουλείας ταύτης καὶ τῆς εὐχῆς ἀπολιμπάνεσθαι, ἐτυπώσαμεν λαμβάνειν αὐτὰς τὰς δηλωθείσας ῥόγας αὐτῶν ἤτοι τὰ τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν τιμήματα ἐν τῇ λαμπρᾷ ἀναστάσει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην κυριακὴν τοῦ πάσχα, ὅτε καὶ διωρίσθη γενέσθαι πανήγυρις παρὰ τὴν εὐαγεστάτην μονήν, ἵνα πάντες τὰς χρείας αὐτῶν ἀγοράσωσι. πάντα γὰρ τὰ χρειώδη ἐν τῇ πανηγύρει ταύτῃ εὐχερῶς εὑρεθήσονται (pp. 26_1—27_6).

брани и равни на този така, че всички те да бъдат петнадесет на брой, които ще бъдат смятани първи разред — всеки от тях да взема по двадесет номизми. Вторият разред да бъдат също петнадесет души и всеки от тях да взема по петнадесет номизми. А третият разред да бъдат двадесет души и да получава всеки от тях по десет номизми. Цялата сума на заплатата им да бъде в корубести номизми. И ако евентуално всички приходи от всякакъв вид се съберат през месец септември и постъпят взиманията и тогава е трябвало братята да получат парите за облеклото си, но поради това, за да не бъдат принудени братята да отиват по-далеч и да се отдалечават от манастира под предлог, че ще си купуват дрехи и ще пазаруват, и така да изостават от задължението си и молитвата, определихме да получават самата своя спомената заплата или парите за дрехите си на светлото възкресение на господа наш Исус Христос — на великата неделя на пасхата. Тогава е определено да става панаир при пресветия манастир, за да си купуват всичко, което им е потребно. Защото всичко необходимо те лесно ще намерят на този панаир.

Κεφάλαιον ιη

8. Περὶ τοῦ ἐλευθέραν εἶναι τὴν καθ᾽ἡμᾶς μονὴν ἀπὸ πάσης ἀρχοντικῆς τε καὶ βιαίας χειρὸς καὶ ἑτέρας παντοίας εἰσπράξεως

Βούλομαι τὴν παροῦσαν εὐαγεστάτην καθ᾽ἡμᾶς μονὴν ἐλευθέραν εἶναι ἐκ πάντων τῶν βουλομένων βλαβερᾷ χειρὶ ταύτης ἅψασθαι, ἀλλοτρίων τε πάντων καὶ ἡμῶν συγγενικῶν προσώπων, νῦν ὄντων καὶ τῶν μεθ᾽ἡμᾶς ἔσεσθαι μελλόντων, ἔτι καὶ τῶν ἡμῶν λεγαταρίων ἐπιτρόπων τε καὶ λοιπῶν παντοίων προσώπων, μὴ ἔχοντος τινος ἄδειαν μερικῶς τε ἢ κοινῶς ὄχλησιν τὴν οἱανοῦν ταύτῃ ἐπαγαγεῖν, μήτε μὴν τῶν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν τυπωθέντων κτημάτων μήτε τῶν ἐν αὐτοῖς κατοικούντων οἱῳδήτινι τρόπῳ μέχρι καὶ τοῦ τυχόντος τινὸς πράγματος κατ᾽ἐπήρειαν ἀφελέσθαι. εἰ δέ τις τῶν ἡμετέρων συγγενῶν ἀλεγάτευτος καταληφθῇ διὰ λήθην ἤ τινα ἄλλην τοιαύτην πρόφασιν καὶ φιλονεικήσῃ μερίδα τινὰ λήψεσθαι, τὸν τοιοῦτον καταργοῦμεν πάντῃ τῆς τοιαύτης πονηρᾶς ἐνθυμήσεως καὶ διοριζόμεθα δώδεκα φόλεις μόνας λόγῳ λεγάτου δέξασθαι παρὰ τῶν ἐπιτρόπων ἡμῶν καὶ παύσασθαι τῆς ἀναισχύντου ταύτης φιλονεικίας· ἐγὼ γὰρ ἔνστατόν τε

Глава XVIII

8. Нашият манастир трябва да бъде освободен от всякакво административно и насилническо посегателство и от всякакъв вид данък

Искам настоящият наш пресвет манастир да бъде освободен от всички хора, които искат да сложат върху него вредителска ръка, било че са чужди или наши роднини, настоящи или бъдещи, а също и от наши упълномощени управители и всякакви други лица. Никой да няма право частично или изцяло да безпокои манастира по какъвто и да било начин, нито да отнеме насилствено от имотите, определени за светата наша църква, нито на тия, които живеят в тях, по какъвто и да било начин и дори най-малкото нещо. Но ако някой от роднините ми остане без дарение поради забрава от моя страна или поради друга някоя такава причина и ако той се пристрасти да вземе някаква част, искаме този човек да не предприема такова злонамерено начинание, а определяме нашите настоятели да му дадат само 12 фолиса[1] във вид на дарение и така да прекратят тази алчност на безсрамника. Защото аз имам по-

[1] Фолис — дребна византийска монета, 1/288 част от номизмата.

καὶ ὑποκατάστατον κληρονόμον τῆς ἁγίας ταύτης ἐκκλησίας ἔχω καὶ τὴν περὶ ταύτην εὐαγεστάτην μονήν, καθὼς ἀνωτέρω τε καὶ ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις σαφῶς τε καὶ λεπτομερῶς διεσάφησα. ταύτην γὰρ τὴν εὐαγεστάτην μονὴν μετὰ πάντων τῶν ὑπ᾿αὐτὴν δῶρον προσῆξα θεῷ, τῷ πάντα τεκτηναμένῳ καὶ συνέχοντι, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς καὶ πολυαμαρτήτου ψυχῆς, αὐτεξούσιον καὶ ἐλευθέραν ἀπὸ πάσης τε καὶ παντοίας χειρὸς ἡμετέρων οἰκείων τε καὶ ξένων καὶ ἁπαξαπλῶς τε καὶ παντοίου προσώπου, μήτε γνώμῃ τῶν ταύτης προϊσταμένων ἢ δόλῳ καὶ προδοσίᾳ τινὸς τῶν ἐν αὐτῇ μοναζόντων ἄχρι καὶ σμικροτάτου τινὸς τῶν τῇ δεσποτείᾳ τῆς τοιαύτης ἁγίας μονῆς ὑποκειμένων ἀκποιηθῆναι ἢ ἀφαιρεθῆναι· μήτε δὲ οἱ ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ μονάζοντες ἑτέρῳ τινὶ οἰκείῳ ἢ συγγενικῷ ἡμῶν προσώπῳ εἴτε ἀλλοτρίῳ ὑποτασσέσθωσαν ἢ χώραν δότωσαν τοῦ ἐξουσίαν ἔχειν τοῦ οἱουνοῦν πράγματος τῶν ἐν αὐτῇ· μόνους γὰρ ἄρχειν καὶ ἐξουσιάζειν βούλομαι ἐν ταύτῃ τὸν καθηγούμενον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται καὶ ὡς οἱ χρυσόβουλλοι λόγοι διασαφοῦσι, καὶ ἕκαστον διάγειν ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι καὶ ὡς τὸ παρὸν τυπικὸν ὑπαγορεύει, καὶ ὑπερεύχεσθαι τῶν εὐσεβῶν καὶ κραταιῶν ἁγίων ἡμῶν βασιλέων, τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ καὶ τῆς ἐμῆς ἁμαρτωλῆς ψυχῆς καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. μὴ οὖν γένοιτο ἐξουσιάζειν τινὰ ἢ χειρὶ βλα|βερᾷ τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ μονῇ ἅψασθαι μήτε τοὺς μονάζοντας ὑποταγῆναί τινι· τὴν γὰρ τοιαύτην ἁγίαν μονὴν τοῖς μονάζουσιν εἰς κατοικίαν καὶ δίαιταν καὶ ἀνάπαυσιν τίθημι, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς αὐτεξούσιον αὐτὴν εἶναι βούλομαι καὶ αὐτοδέσποτον ἀπὸ πάντων τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων, τῶν κατὰ καιροὺς καθηγουμένων τὴν φροντίδα καὶ διοίκησιν ταύτης ἁρμοζόντως ἐχόντων καὶ τὴν διάταξιν· οὐ γὰρ ὥσπερ τινὲς μοναστήρια συνιστῶσιν ἢ ἄλλο τι τῶν ἱερωμένων καὶ τοῖς συγγενέσιν αὐτῶν ὑπ᾿ἐξουσίᾳ διδόασι κατὰ διαδοχὴν αὐτῶν μετὰ τὴν τοῦ κτίτορος ἀποβίωσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς πεποιήμεθα καὶ διορισώμεθα· ὅπερ μὴ γένοιτο ἡμῖν τοῦτο οὕτω ποιῆσαι ἢ ὅλως διανοήσασθαι, καὶ ἀντιτάξεως καὶ ἔριδος πρόφασιν διδόναι ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ ἔχθραν θεῖναι καὶ δικαστηρίων πρόφασιν, ἑκάστου τῶν ἀπηγορευμένων ἑαυτὸν κύριον καὶ δεσπότην καλοῦντος τῶν ἐν τῇ μονῇ, καθὼς πολλάκις ἐν τοῖς δικαστηρίοις τοὺς τοιούτους ἁμιλλωμένους ἐθεασάμεθα, καὶ τὰ τοιαῦτα καθεξῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτουσι· πολλάκις γὰρ οἱ ἀνάξιοι ἐν τοῖς τοιούτοις προτιμῶνται τῶν ἀξίων ψήφῳ δικαστικῇ καὶ ἄδικοι

стоянен и установен наследник в лицето на светата църква и на пресветия манастир около нея, както ясно и подробно съм означил това в по-горните нареждания. Този пресвет манастир с всичките му земи аз поднесох заради себе си и заради греховната си душа в дар на бога, който прави и държи всичко в ръцете си. Манастирът трябва да бъде независим и свободен от всяка и всякаква ръка на наши близки или на чужди хора или изобщо на каквото и да е лице, нито пък да се разхищава или ограбва със знанието на неговите игумени или чрез измама и предателство на някой от неговите монаси — чак до най-малкия, — които са подчинени на властта на този свет манастир; нито пък монасите в този манастир да се подчиняват на някое друго приближено или родствено нам или пък чуждо лице и да не му дават възможност да има власт над каквото и да е нещо в него. Аз искам само игуменът и останалите братя да управляват и да имат власт в него, както казах по-горе и както изясняват хрисовулите, и всеки да прекарва в собствения си разред, както нарежда настоящият типик, и да се моли за нашите благочестиви и могъщи свети императори, за христолюбивата войска и за моята грешна душа и за нейното спасение. Прочее да не се допусне някой да има власт, нито да сложи вредителска ръка върху работите в светия манастир, нито монасите да се подчинят някому. Защото определям този свет манастир за поселище, пребиваване и отдих за монасите и искам той да бъде завинаги самовластен и независим от всички по-горе споменати лица, като съответните игумени имат грижата за управлението и уредбата му.[1] Защото ние не направихме и не ще определим, както някои, които основават манастири или някое друго свето дело и го дават във властта на роднините си, които да го наследят след смъртта на ктитора. Дано да не се случи ние да направим, нито изобщо да помислим това, та да дава повод за спорове и разпри между роднините, да предизвика вражда между тях и да бъде повод те да се съдят, като всеки, който е получил отказ, се нарича собственик и господар на манастирските работи, както често сме виждали такива хора да се съдят в съдилищата и такива неща постепенно отиват към по-лошо. Защото често недостойните имат предимство пред достойните в реше-

[1] Манастирът бил освободен от плащане на данъци, т. е. имал финансов имунитет. Вж. *Г. Г. Литаврин*, Крестьянство Западной и Юго-Западной Болгарии в XI—XII вв., Ученые записки Института славяноведения, XIV, 1956, стр. 217; *същият*, Болгария и Византия, стр. 227 и сл. Общо за имунитета във Византия през XI—XII в. вж. пак там, стр. 219—237, 247—248.

προκρίνονται τῶν δικαίων. διόπερ οὐ βούλομαι τὸν τῷ θεῷ ἀφιερωθέντα τόπον τοῖς ἐμοῖς συγγενέσιν ἀποχαρίσασθαι ἢ ἑτέρῳ τινί, εἰ δέ γε ἀφθήσεταί τις εἴτε τῶν γνησίων ἡμῶν συγγενῶν εἴτε τῶν ὀνομαζομένων εἴτε τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ μου εἴτε τῷ μοναστηρίῳ εἴτε τοῖς ἐπ᾽αὐτὸ χωρίοις εἴτε τοῖς κάστροις καὶ ἀγριδίοις οἱῳδήτινι τρόπῳ ἀντιτάσσεσθαι βουληθείη | εἴτε οἰκίαν κτήσασθαι εἴτε τὸ λεγόμενον σιαλίον ἤτοι καταφύγιον ἐν τοῖς κάστροις καὶ κατοικεῖν ἐν αὐταῖς εἴτε οἱῳδήτινι εἴδει τῶν εἰσοδιαζομένων ἐκ τῶν τόπων ἐκείνων πλεονεκτήσῃ ἢ αἰσχροκερδήσῃ διά τινος μεγάλου πράγματος ἢ μικροῦ ἢ μόνῳ ψιλῷ ῥήματι ἢ διανοήματι τούτοις διοχλήσει, ἐν πρώτοις τὴν ἀρὰν ἐχέτω τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων καὶ ἀναθεματισμένος ἔστω τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου· καὶ ὃ ἔσται δεδομένον αὐτῷ παρ᾽ἐμοῦ, κἄν τε ἀκίνητον εἴη κἄν τε κινητὸν ἢ αὐτοκίνητον, ἐξουσίαν ἔχει ἡ τοιαύτη ἁγία ἐκκλησία μου καὶ τὸ περὶ αὐτὴν μοναστήριον ἀφελέσθαι αὐτὸ ἀπὸ τοῦ τοιούτου καὶ ἐφ᾽ἑαυτὴν καθεστῆναι. ἀλλὰ καὶ εἴ τις εὑρεθῇ ἀπὸ τῶν καθηγουμενευόντων ἐν τῇ τοιαύτῃ ἡμῶν μονῇ ἢ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν παρορβῆναί τι τῶν ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ καὶ κτήσασθαι γνώμῃ δολίῳ καὶ συνδρομῇ τινι τῶν συγγενῶν ἡμῶν ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἀπὸ τῶν ἀφιερωθέντων ἐν τῇ τοιαύτῃ ἡμῶν μονῇ ἀφελέσθαι τι ἢ καὶ αὐτῆς κατακυριεῦσαι καὶ πόδα ὅλως ἐν ταύτῃ ἐμβαλεῖν, τὴν αὐτὴν ἀρὰν ἐπισπασόμενος ἐξωσθήσεται καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς ὡς προδότης κατακριθεὶς καὶ παραβάτης τῶν ἐν τῷ παρόντι ἡμῶν τυπικῷ ἀναγραφομένων. ἀλλ᾽ ἀπεύχομαι τοιοῦτον ἀμνήμονα τῶν ἐμῶν οἰκείων γενέσθαι τινά· πάντας γὰρ αὐτοὺς εὐηργέτησα, ἀναθρέψας τε καὶ εἰς μέτρα ἀναγαγών, οὐ κατὰ χρέος ἢ | εὔλογον αἰτίαν αὐτῶν τινος ἔχοντος, ἀλλὰ ἢ μόνον διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ καὶ ἣν εἶχον φυσικὴν σχέσιν πρὸς αὐτούς. ὁ γὰρ μακαρίτης ἡμῶν πατὴρ πάλαι ταχέως θανών, πάνυ σμικροτάτους ἡμᾶς κατέλειψε καὶ ἀνήβους, καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ἡ μήτηρ ἡμῶν κατὰ γυναικείαν ἕξιν εἰς τὰ ἐπιτήδεια τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν θηλειῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δοῦσα εἰς προῖκαν, γυμνοὺς ἡμᾶς κατέλιπε καὶ κεναῖς ταῖς χερσὶ πάντων τῶν πατρῴων ἡμῶν χρημάτων, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἑαυτῆς ἤτοι μητρῴων ἡμῶν· αἱ δὲ ἀδελφαὶ ἡμῶν μετὰ τῶν προικῶν αὐτῶν ἀπελθοῦσαι εἰς τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἐν διαφόροις χώροις, πρὸς δὲ κἀμοῦ περιερχομένου ἔν τε τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ καὶ τῇ Συρίᾳ, ἔτι καὶ τῇ Ῥωμανίᾳ προσφοιτοῦντος καὶ τὴν εὐπορίαν τῆς ζωῆς μου ζητοῦντος, πολὺν ἄγαν διεβίβασα χρόνον, καὶ ταῦτα πάντα κἄν τε κτήματα κἄν τε χρήματα κἄν τε ἀξιώματα ἐχρησάμην τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τῶν ἁγίων εὐχῶν τῶν γονέων μου καὶ δι᾽ἐμῶν πολλῶν τρόπων καὶ περι-

нията на съда и несправедливите се предпочитат пред справедливите. Затова не искам мястото, което съм посветил на бога, да бъде подарено отново на роднините ми или на някой друг. Ако някои от истинските ми роднини или от тези, които се наричат така, или пък от нашите хора бъде забелязан, че иска да се противопостави по някакъв начин на църквата ми или на манастира, или на неговите села, или на крепостите и полските имоти, или пък построи къща или така наречен подслон или прибежище в крепостите и да живее там, или пък да забогатее от някои от приходите от тези места и да спечели по нечестен начин от някаква голяма или малка сделка, или им навреди само с думи или намерение, той да бъде най-напред прокълнат от 318-те богоносни отци, които са били събрани в Никея, да бъде анатемосан от християнската вяра и участта му да бъде като на Юда Искариотски. А какъвто имот му е даден от мене, движим, недвижим или самодвижим, светата ми църква и манастирът при нея имат право да му го отнемат и да си го вземат. Но ако се намери някой от игумените на този манастир или от монасите в него да наруши нещо от наредбите на настоящия устав и да спечели с хитрост или със съдействието на някои от моите роднини, или на чужди хора, или да ограби нещо от даренията на този наш манастир, или да му стане господар и изобщо да сложи крак в него, като си навлече същото проклятие, да бъде осъден и изгонен от него като предател и нарушител на писаното в настоящия наш устав. Но аз моля да не се намери такъв неблагодарник от моите близки, защото аз ги облагодетелствувах всичките, отхраних ги и им създадох положение не защото съм бил принуден или защото някой от тях е имал основателна причина, а само по божие повеление и поради естествената ми обич към тях. Блаженопочившият ни баща, който умря много отдавна, ни остави съвсем малки и невръстни и майка ни по женски обичай даде цялото негово имущество за нуждите на дъщерите си, нашите сестри, в зестра и ни остави голи и лишени от всякакви бащини имоти, както и от нейните, т. е. майчините ни имоти. Сестрите ни отидоха със зестрите си при мъжете си в различни земи. А аз обикалях из Армения, Иверия, Сирия, бях и из Романия, като търсех сполука. Прекарах извънредно много време и спечелих всичко това, както пари, така и имоти и длъжности, с помощта на бога и със светите молитви на моите родители. Това стана чрез мои трудове и из-

στάσεων γέγονεν, οὓς ὑπέστην, διά τε καμάτων καὶ δι᾿αἵματός μου ἐκκεχυμένου, οὐ διά τινος ἑτέρου ἀρωγῆς ἢ μεσιτείας· μᾶλλον δὲ πάντες οἱ συγγενεῖς μου καὶ οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦ ἐμοῦ μόχθου καὶ τῆς δουλείας καὶ τῆς πρός με τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν βασιλέων προσπαθείας καὶ φιλοτιμίας ἐδοξάσθησαν καὶ εὐηργετήθησαν καὶ ἐξ οἰκείων μου κἄν τε λεγάτον τινὶ δέδωκα ἢ ἔτι δώσω· τὰ δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ μου ἐκκλησίᾳ τυπωθέντα καὶ τυπωθησόμενα ὁμοίως ἰδιόκτητά μού εἰσι καὶ ψυχικά μου πάντα δέδωκα οἷς ἂν δέδωκα· καὶ μετὰ ταῦτα εἴ τι ἂν ἀγαθὸν εἰργασάμην εἰς τοὺς ἐμοὺς ζῶντάς τε καὶ τεθνεῶτας, οὐκ ἀπ᾿ἄλλων τινῶν δικαίων εἴτε συνηθειῶν πεποίηκα. τούτων οὖν ἕνεκεν πάντων ἠθέλησα, ἵνα ἐκ πάντων ἐλευθέρως διάγῃ τε καὶ διάξῃ παντοίως τὸ κατ᾿ἐμὲ ἱερὸν σεμνεῖον ἡμῶν τε καὶ ἀλλοτρίων καὶ παντοίων ἄλλων καὶ ὑπ᾿αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλικοῦ μέρους καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ, καθώσπερ διὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ προσκυνητῶν χρυσοβούλλων προεθεσπίσθη. οὐδὲν οὖν ἀναγκαῖόν μοι ἕτερον ἦν εὐσεβὲς χρυσοβούλλιον ἀναλαβέσθαι περὶ τῶν διαφερόντων μοι κτημάτων, τῶν πρότερον προβεβηκότων τὰ εἰκότα περὶ τούτων καιρίως θεσπιζόντων· ἀλλὰ διὰ τοῦτο θερμήν τε καὶ λιπαρὰν ἐποίησα ἀξίωσιν πρὸς τὸν κράτιστον ἡμῶν βασιλέα, ἵνα τὰ παρ᾿ἐμοῦ τυπωθέντα τε καὶ οἰκονομηθέντα κατὰ τὴν ἁγίαν μονὴν ταύτην τὴν κατ᾿ἐμὲ ἀκίνητά τε ἀμέριμνα ἐστηριγμένα καὶ βέβαια ἕως τέλους φυλάττωνται (pp. $36_{16}-39_{18}$).

питания, които понесох, и чрез много усилия и проливане на кръвта си, а не с помощта и застъпничеството на някой друг. Освен това и всичките ми роднини, и хората ми се издигнаха и бяха облагодетелствувани чрез моя труд и служба, както и благодарение на благоразположението и щедростта на нашите благочестиви императори към мене. Освен това аз им дадох дарение от собствените си имоти или тепърва ще им дам. Всичко, което е било дадено от мене на светата църква, и всичко, което ще бъде дадено, е също придобито лично от мене и на които съм го дал, всичко дадох за душата си. И освен това, ако съм направил някакво добро на живите си близки или на умрелите, не съм го направил от някои други имоти или приходи. Поради всички тези неща поисках светият мой честен манастир да бъде сега, а и в бъдеще да бъде съвсем освободен от нашите, чуждите и всякакви други хора, а също и от страна на императора[1] и патриарха[2], както беше определено по-горе чрез благочестивите и почитаеми хрисовули. И тъй не ми трябваше да взема друг благочестив хрисовул за различните ми имоти, тъй като тези, които бяха издадени по-рано, потвърждаваха съответно онова, което е необходимо за тях. Но поради това аз отправих към всемогъщия наш император гореща и настойтелна молба да запази докрай ненарушими, ненакърними, твърди и сигурни установените и наредените от мене неща относно този свет манастир.

Κεφάλαιον κα

9. Παραγγελία γενομένη παρ᾿ ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς περὶ μνημοσύνου ἐμοῦ τε καὶ τῶν προσηκόντων ἐμοὶ καὶ περὶ ἀγάπης καὶ ἑστιάσεως αὐτοῖς γενομένης κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ μνημονευόμεθα, καὶ περὶ διανομῆς χρυσίνων τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς καὶ περὶ τοῦ πᾶσαν ἐλεημοσύνην εἰς τούτους ἐνδείξασθαι

Νῦν οὖν διοριζόμεθα περὶ τῆς μνήμης τοῦ μακαρίτου καὶ ἐν ἀοιδίμῳ τῇ λήξει Ἀπασίου μαγίστρου τοῦ αὐταδέλφου μου, τοῦ ἐκτελεῖσθαι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τε λειώσεως αὐτοῦ ἤτοι τὴν εἰκάδα τοῦ σεπτεμβρίου μηνός, ἐν ᾗ τελεῖται καὶ ἡ πάντιμος ἄθλησις τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ, ἑτοιμασθῆναί τε πανδαισίαν λαμπρὰν καὶ παντοίων ἀγαθῶν ἐδεσμάτων πεπληρωμένην τράπεζαν τῶν θεόθεν παρασχεθέντων ἡμῖν, καὶ ὑπὲρ τὰ κατὰ τόπον λαμβανόμενα παρὰ τῶν ἀδελφῶν προστιθέσθω ἕτερα ἑκά-

Глава XXI

9. Нареждане, дадено от нас на братята, относно моя и на близките ни помен, за яденето и угощението, което им се дава в деня на помена, за раздаването на жълтици на братята в Христа и за това, че трябва да се оказва на тях всякаква помощ

И тъй сега определям поменът за блаженопочившия и блаженопаметен наш брат Абазий да се извършва в деня на смъртта му — на двадесети септември, в който се тачи всечестното мъченичество на светия великомъченик Евстатий и на неговите сподвижници. Тогава да се приготви изобилна и разкошна трапеза, изпълнена с всякакви хубави ястия, които бог ни е дал, и на всеки брат да се прибавят още по две чаши вино освен тези,

[1] Алексий I Комнин. [2] Цариградският патриарх Евстратий Гарида (1081—1084).

στῳ κρασοβόλια δύο· ὅσοι δὲ ἱερατεύοντες ὦσι τῶν ἀδελφῶν τῶν ὄντων ἐν τῇ μονῇ καὶ τῶν ἐν τοῖς ἡσυχαστηρίοις, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν τοῖς χωρίοις καὶ προαστείοις καὶ κάστροις καὶ πάσῃ τῇ διακρατήσει τῆς ἁγίας ἡμῶν μονῆς, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ δῶρα τῷ θεῷ προσφερέτωσαν· γενέσθω δὲ καὶ τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ διανομὴ νομισμάτων μὲν ἑβδομήκοντα καὶ δύο, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς ἁγίας λειτουργίας διανεμηθήτωσαν τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς παρατυχοῦσι ξένοις τῇ μνήμῃ αὐτοῦ νομίσματα εἰκοσιτέσσαρα (pp. 40_{27}—41_{14}).

ἐν ᾗ δὲ ἂν ἡμέρᾳ εὐδοκίᾳ θεοῦ συμβήσεται ἡ ἐμὴ Γρηγορίου τελευτή, ἐν αὐτῇ καὶ τὸ μνημόσυνόν μου ἐκτελέσαι καὶ διανεῖμαι τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς νομίσματα δύο καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ παράκλησις γενέσθω τοῖς ἀδελφοῖς διὰ δαψιλεστάτης τραπέζης καὶ πάνυ πληθούσης ἐδεσμάτων τε καὶ ποτῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἐληλυθόσιν εἰς τὴν δηλωθεῖσαν μνήμην ἡμῶν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας διανεμηθήτωσαν χρυσίου νομίσματα εἴκοσι τέσσαρα. ἐὰν δὲ περιττεύσῃ τῶν τυπωθέντων νομισμάτων ἢ ἕτερόν τι τῶν χρειῶν, καὶ ταῦτα ἐν ἑτέρᾳ φορᾷ διανεμηθήτω τοῖς ἐνδεέσι. πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς παντοίας εἰσόδου τῆς τοιαύτης ἁγίας μονῆς εἴ τι ἂν περιττεύσῃ, ὁμοίως ἀπὸ παντὸς εἴδους τούτων τὰ ἡμίση ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας μου διανεμηθήτωσαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης ἡμῶν τοῖς εὐσεβέσιν ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς, τοῖς πένησι καὶ τοῖς καθυπηρετοῦσι τῇ τοιαύτῃ μονῇ μισθίοις τε καὶ παροίκοις, πάντα διὰ τῶν καθηγουμένων καὶ οἰκονόμων διανεμόμενα μετὰ φόβου θεοῦ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει καὶ ἀδιακρίτῳ γνώμῃ, εἰδότων ὅπως κατακρίσεως ἔτυχεν ὁ τὸ γλωσσόκομον ἔχων καὶ τὰ βαλλόμενα κομιζόμενος, ὃς διὰ τοῦ νοσφισμοῦ κλέπτης τε καὶ προδότης ἀπεφάνθη, πρὸς δὲ καὶ πάλαι διὰ τῆς φιλαργυρίας ὁ Γιεζῆ οἷα καταδεδίκασται λέπρᾳ. ταῦτα δὲ πάντα ἀπαραλλάκτως τε καὶ βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς βούλομαι διατηρεῖσθαι καὶ οὐδὲν διὰ μιᾶς προφάσεως ἐκ τῶν εἰρημένων τούτων καταλιπεῖν· εἰ δέ γε ἐκ τῆς καρποφορίας τῶν ἀδελφῶν ἢ ἄλλων τινῶν συναχθῶσι νομίσματα, τὸ τούτων περίττευμα μὴ διανεμηθῆναι πτωχοῖς ἡμῶν ἕνεκεν, ἀλλὰ διατηρεῖσθαι ταῦτα τοῖς ἀγαγοῦσιν, ἐκ δὲ τῆς εἰσόδου τῆς ἁγίας μονῆς διοικεῖν τὰ ὑπὲρ ἡμῶν (pp. 41_{30}—42_{17}).

ἐν δὲ τῇ σεβασμίᾳ καὶ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης πέμπτης μνήμη τελείσθω τοῦ μακαρίτου καὶ περιδόξου πατρὸς ἡμῶν τοῦ Πακουριάνου, τοῦ ἄρχοντος τῶν ἀρχόντων, ἐν ἱεραῖς λειτουργίαις καὶ φαιδραῖς τραπέζαις· διανεμηθήτωσαν δὲ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῖς πένησι νομίσματα εἰκοσιτέσσαρα (p. $43_{10—14}$).

които братята обикновено получават. А които от братята служат в манастира или в отшелническите килии, а освен това и в селата, проастиите, крепостите и целия обхват на нашия свет манастир, в онзи ден да поднасят за него дарове на бога. Същия ден да се раздават седемдесет и две номизми на братята в Христа, а след пускането на утринната и на светата литургия да се раздадат и четири жълтици на братята в Христа и на другите чужди хора, които се случат на помена му. — — —

В деня, когато по божие благоволение се случи смъртта ми, на мене, Григорий, да ми се прави помен и да се раздават на братята в Христа седемдесет и две номизми. За утешение на братята да се дава и твърде обилна и богата трапеза с ядене и пиене, а след пускане на утринната и на светата литургия да се раздадат двадесет и четири жълтици на всички, които са дошли на споменатия наш помен. А ако остане нещо от определените номизми или нещо друго от храните, и това да се раздаде на нуждаещите се. А освен това, ако остане нещо от целия приход на този свет манастир, също така половината от всички видове храни да се раздаде за душевното спасение в деня на нашия помен на благочестивите братя в Христа, на бедните, на служещите в този манастир мистии и на париците. Игумените и икономите да разпределят всичко със страх от бога, с чиста съвест и безпристрастно, като знаят, че е бил осъден ковчежникът, който присвоява това, което се носи, и който поради кражба е бил изобличен като крадец и предател, а още повече в старо време Гиезий е бил обречен на проказа поради сребролюбие. Искам всичко това да се пази непроменено, твърдо и сигурно и да не остане под никакъв предлог нищо от казаните неща. Ако се съберат номизми от приношенията на братята или на някои други, излишъкът от тях да не се раздава на бедните заради нас, а да се пази за тези, които са направили даренията. А нашият помен да се прави от прихода на светия манастир. — — —

А на светия и почитан ден велики четвъртък да се прави помен за блаженопочившия славен наш баща Бакуриани, архонт на архонтите, със света литургия и с разкошна трапеза. Същия ден да се раздават на бедните двадесет и четири номизми.

Κεφάλαιον κδ

10. Περὶ τοῦ μὴ κατατάσσεσθαι Ῥωμαῖον πρεσβύτερον ἢ μονάζοντα ἐν τῇ κατ᾽ἐμὲ μονῇ, καὶ δι᾽ἥντινα τὴν αἰτίαν

Παρεγγυῶμαι δὲ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ μονῇ καὶ βεβαιοτάτῳ δόγματι παριστῶ, μηδέποτε ἐν τῇ κατ᾽ἐμὲ ταύτῃ ἁγίᾳ μονῇ Ῥωμαῖον πρεσβύτερον ἢ μονάζοντα ταχθῆναι εἰ μὴ μόνον νοτάριόν τινα, εἰδότα γράμματα καὶ πρὸς τοὺς κατὰ καιροὺς ἄρχοντας ἐπιστέλλοντά τε τὴν γνώμην τοῦ καθηγουμένου καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀποστελλόμενον παρὰ τούτου ἀπέρχεσθαι καὶ τὰ χρειώδη τῆς μονῆς διοικεῖν. τούτου δὲ ἕνεκεν τὴν τοιαύτην παραγγελίαν ποιοῦμαι ἐξασφαλιζόμενος, ἵνα μήπως βίαιοι ὄντες καὶ περίλογοι καὶ πλεονέκται, ἐστέρημά τι καὶ βλάβην τῇ μονῇ προξενοῦσιν, ἢ ἀντιτασσόμενόν τινα τῷ τόπῳ καθιστῶσι, σπεύδοντα τοῦ τέ τινος κατακυριεύειν ἢ τὴν ἡγουμενείαν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθει ἢ ἄλλην τινὰ κατὰ ἀπευλαίαν πρόφασιν ἰδιοποιήσασθαι τὴν μονήν, οἷαπερ πολλάκις συμβεβηκότα εἴδομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φυλῇ ἐξ ἁπλότητος καὶ γνώμης ἐπιεικοῦς. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἦν, ἡμεῖς τούτοις τῇ πίστει ὡς διδασκάλοις ἑπόμεθα καὶ τοῖς ἐκείνων πειθόμεθα δόγμασι (pp. 44_{19}—45_{3}).

Глава XXIV

10. За това, че не бива да се допуска презвитер или монах ромей в моя манастир и по каква причина

Препоръчвам на всички в манастира и нареждам с непоколебимо решение да не се приема в моя свет манастир презвитер или монах ромей освен само някой нотарий, който знае да пише и довежда до знанието на местните управници решението на игумена и бива изпращан от него да отива при тях и да урежда необходимите за манастира неща. Заради това давам тази препоръка, за да се осигуря, щото да не би някои, които са насилници, хитри и алчни, да извършат някаква вреда и щета на манастира или да поставят някой противник на това място, който би се стремил да господствува, да заграби за себе си игуменството или да си присвои манастира под някакъв друг благовиден предлог. Знаем, че това често се е случвало поради наивност и простодушие в нашето племе. Ако не беше така, ние бихме следвали ромеите като учители във вярата и бихме се подчинявали на техните решения.

Κεφάλαιον κε

11. Περὶ τῶν Ἰβήρων συγγενῶν καὶ ἀνθρώπων ἡμῶν εἰς τὴν μοναδικὴν τάξιν ἐληλυθότων καὶ ἐλευσομένων, ὅπως δεῖ αὐτοὺς δέξασθαι

Εἰ οὖν εἰσί τινες ἀπὸ τῶν ἡμετέρων συγγενῶν τῶν καθ᾽αἷμα πλησιαζόντων ἡμῖν καὶ κατὰ βαθμὸν προτιμωμένων μοναδικῇ διαζῶντες τάξει, φιλοτιμούμενοι πείρᾳ τε καὶ συνέσει καὶ ἐπιτήδειοι πρὸς τὰ τῇ ἁγίᾳ μονῇ συμφέροντα καὶ δυνατώτατοι, δέον τε καὶ συμφέρον ἡγούμεθα τὸ προτιμᾶσθαι τούτους ὑπὲρ τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἐξωτερικούς· εἰ δὲ τῆς ἱερατικῆς τάξεως πόρρω εἰσὶ καὶ τῆς κατ᾽ἀρετὴν διαγωγῆς καὶ οὐ μόνον κατὰ ταύτην ἀδύνατοι, ἀλλὰ καὶ πάντως ἀνίκανοι καὶ ἀποίητοι πρὸς τὴν τῆς κοσμιότητος ἐπιτηδειότητα καὶ οὐχ ὁλοκλήρῳ καρδίᾳ καθυπουργοῦντες γνωσθήσονται τοῖς ἱεροῖς τούτοις τύποις, μὴ γένοιτο ἐξουσίαν ἐγχειρισθῆναι αὐτοῖς· τὴν γὰρ τοιαύτην τῶν μοναζόντων κατοίκησιν βούλομαι διορίσασθαι, | ὡς πολλάκις εἴρηται, τοῦ εἶναι ἐλευθέραν πάντῃ ἀπὸ ξένων τε καὶ τῶν ἐγγυτέρων ἡμῶν συγγενῶν οὐδ᾽ ἄλλῳ τινὶ ἑτέρῳ ὑποτάσσειν ταύτην διοριζόμεθα, ἀλλ᾽ αὐτεξουσίως ἀεί τε καὶ διαπαντὸς διάγειν καὶ αὐτοδεσπότως. εἰ δέ τις τῶν εἰρημένων συγγενῶν ἡμῶν ἢ τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν ἢ καὶ ἄλλος τις ἢ τῶν Ἰβήρων καὶ ἀποκάρῃ καὶ ὁ τετυπωμένος ἀριθμὸς τῶν μοναζόντων ἐλλειπὴς ὑπάρχει, δεῖ τοὺς τοιούτους προτιμήσασθαι καὶ εἰσαγα-

Глава XXV

11. За съплеменниците иверийци и наши хора, които са достигнали или ще достигнат до монашески чин, как трябва да се приемат

Ако има някои от нашите съплеменници, които са ни близки по кръв и удостоени с чин и които преживяват по монашески ред, известни с опитността и разсъдливостта си, и които са годни и са в състояние да [допринесат] полза за светия манастир, смятам за необходимо и полезно те да бъдат предпочетени пред чуждите и външни хора. А ако са далеч от свещеническия чин и от добродетелния живот и не само са неспособни за него, но изобщо са негодни и чужди на благоприличието и благопристойността и се покажат, че служат не от цялото си сърце на тези свети наредби, нека да не им се поверява власт. Аз искам да се определи такава обител на монасите, че, както често се каза, да бъде напълно свободна от чужденци и от наши по-близки съплеменници, и постановяваме тя да не бъде подчинена на никой друг, но да бъде винаги самовластна и напълно самостоятелна. Ако има някой от казаните наши родственици или от нашите хора или някой друг от иверийците, който се подстриже, и определе-

γεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ μονῇ καὶ εἰς τοὺς τῶν ἐλλειπόντων τάσσειν τόπους πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς τετυπωμένης ποσότητος, ὀφείλοντας αὐτοὺς διάγειν κατὰ τὴν τυπωθεῖσαν τάξιν τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ ὁμονοεῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ κοινότητι ἀδελφοῖς καὶ ὑποτάσσεσθαι τῷ καθηγουμένῳ. ὁ δὲ τετυπωμένος ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ἐλλειπέτω μηδέποτε (p. 45_{3-28}).

ното число на монасите остане непопълнено, трябва те да се предпочитат, да се въвеждат в манастира и да се оставят за попълване на определения брой на местата на липсващите. Те трябва да живеят според установения за този манастир ред, да живеят в съгласие с монашеското братство и да се подчиняват на игумена. А определеният брой на монасите никога да не се намалява.

Κεφάλαιον κς

12. Περὶ τοῦ λογαριασθῆναι τὸν οἰκονόμον καὶ τοὺς λοιποὺς διακονητὰς ὑπὸ τοῦ καθηγουμένου, τὸν καθηγούμενον δὲ λογαριασθῆναι ὑπὸ τῆς τῶν ἀδελφῶν κοινότητος

Ὀφειλόμενόν ἐστι καὶ ἄξιον, ἵνα δι᾽ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ | μέγας οἰκονόμος τῆς καθ᾽ἡμᾶς εἰρημένης μονῆς λογαριάζῃ τούς τε παροικονόμους καὶ τοὺς διακονίας διαφόρους ἐγκεχειρισμένους ἅπαξ κατὰ τὸν σεπτέμβριον μῆνα καὶ αὖθις κατὰ τὸ ἅγιον πάσχα σὺν φόβῳ θεοῦ· καὶ εἴ τι ἂν εὑρεθῶσιν ἀπολειπαζόμενοι, λαμβάνων παρ᾽αὐτῶν, τούτοις ποιήσει ἀπόδειξιν· ὁ δὲ μέγας οἰκονόμος λογαριαζέσθω ὑπὸ τοῦ καθηγουμένου, καὶ λογαριαζόμενος ὑπ᾽αὐτοῦ λαμβανέτω παρ᾽αὐτοῦ ἀπόδειξιν· ὁ δὲ καθηγούμενος ἐν φόβῳ θεοῦ τῇ εἰδήσει τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν ἐξοδιαζέτω εἰς τὰς τῆς ἐκκλησίας χρείας καὶ τῆς μονῆς, καὶ τὸ καταλιμπανόμενον ἀνεξοδίαστον πρὸς ὠφέλειαν τῆς μονῆς καὶ συμφέρον δότω εἰς τὸν δοχειάριον καὶ λαμβανέτωσαν παρὰ τούτου ἀπόδειξιν. καὶ καθ᾽ἕκαστον πάσχα ὁ καθηγούμενος λογαριαζέσθω ὑπὸ τῶν οἰκονόμων καὶ τοῦ δοχειαρίου καὶ τῆς ἀδελφότητος· ὡσαύτως καὶ ὁ δοχειάριος λογαριαζέσθω δὶς τῷ ἐνιαυτῷ ὑπὸ τοῦ καθηγουμένου καὶ τῆς ἀδελφότητος. καὶ εἴ γε ἐκ τούτων τις ἐπλεονέκτησεν ἢ κατεδαπάνησεν ἀκαίρως ἢ ματαίως τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρήματα, δεῖ τὰ ἐλλείποντα καὶ ἀναλωθέντα πάλιν ἀποπληρῶσαι καὶ ἀποκαταστῆσαι, αὐτὸν δὲ ἐξῶσαι ἀπὸ τῆς ἀνὰ χεῖρα αὐτῷ δουλείας· εἴ τι δὲ περιττεύσει ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰσόδου ὑπὲρ τὰς παρ᾽ἡμῶν τυπωθείσας ἐξόδους καὶ ἄλλας δικαίας δόσεις, ὅσον ἂν εἴη τὸ τούτου, τόσον γενέσθω εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς ὠφέλειαν αὐτῆς φυλαττόμενον, ὥστε ἐν ἐπιτηδείῳ καιρῷ εὑρεθήσεται εἰς ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἐξοδιάζεται. διοριζόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀπολείψῃ ποτὲ ἀπὸ τῆς μονῆς λογάριον ἕως δέκα λιτρῶν, ὥστε ἐν καιρῷ δέοντι τὴν τῆς μονῆς χρείαν ἀποπληροῦν, τὰ δὲ ὑπερπερισσεύματα τῶν δέκα λιτρῶν δότωσαν εἰς ἀγορὰν κτήματος καὶ τὸ κτῆμα προσκυρωσάτωσαν τῇ μονῇ (pp. 45_{29}—46_{23}).

Глава XXVI

12. Икономът и останалите дякони да дават сметка пред игумена, а игуменът да дава сметка пред цялото братство

Необходимо и редно е главният иконом на речения наш манастир през годината със страх от бога да иска сметка от помощник-икономите и от ония, на които са поверени различни дяконски служби, веднъж през месец септември и втори път на Великден. И ако те биха имали някакъв недостиг, да го получи от тях и да им даде документ. Главният иконом да дава сметка пред игумена и след като му даде сметка, да получи от него документ. А игуменът със страх от бога със знанието на останалите братя да харчи за нуждите на църквата и манастира и това, което остава неизразходвано, да предаде на дохиария[1] за потребност и полза на манастира и да получи от него документ. И всяка година по Великден игуменът да дава сметка пред икономите, дохиария и братството. Също така и дохиарият да дава сметка два пъти през годината пред игумена и братството. И ако някой от тях се е обогатил или е изразходвал неуместно и напразно църковните пари, трябва отново да попълни и да набави липсващите и изразходвани пари, а той да се отстрани от службата, която заема. Ако от църковния приход остане излишък след определените от нас разходи и други справедливи дарения, какъвто и да е той, да бъде за полза на църквата и да се пази за нейна потребност, така че в случай на нужда да се намери и да се изразходва за полза на църквата, както се каза. Нареждаме и това — винаги да има в манастира сума до десет литри, така че в случай на нужда да задоволи потребностите на манастира. Излишъците над десет литри да се дават за покупка на имот, а имотът да стане собственост на манастира.

[1] Дохиарият (δοχειάριος) се грижел за склада с хранителни припаси в манастира и разпределял продуктите между монасите.

Κεφάλαιον κθ

13. Περὶ τῶν τριῶν παρ' ἐμοῦ κτισθέντων κλιμάκων τῶν κληθεισῶν παρ' ἡμῶν ξενοδοχείων ὅπως ἐτυπώσαμεν

Κάτωθεν δὲ τοῦ χωρίου τοῦ ὀνομαζομένου Στενιμάχου ἐπάνωθεν τῶν δύο ὁδῶν ἐκτίσθη ἓν ξενοδοχεῖον. διατάσσομαι οὖν καὶ διορίζομαι ἐκ τῶν προσόδων τοῦ ῥηθέντος χωρίου τοῦ Στενιμάχου δοῦναι ἐκεῖσε λόγῳ τῶν ὁδοιπόρων καὶ τῶν | πενήτων ἑκάστῃ ἡμέρᾳ, ἣν ἐποίησεν ὁ θεός, σίτου μοδίους δύο καὶ οἴνου μέτρα δύο καὶ λόγῳ προσφαγείου ἢ ἑψητοῦ, εἴ τι παράσχῃ ἡ τοῦ θεοῦ ἀγαθότης, οἷον ἐκ σπερμάτων καὶ λαχάνων. ἐτύπωσα δὲ καὶ ὑδρόμυλον ἐκ τῶν δεσποτικῶν μυλώνων τῶν ὄντων ἐν τῷ Στενιμάχῳ, ἵνα ἀλήθῃ τό τούτου ἄλεσμα, καὶ πάροικον ἕνα ἐκ τοῦ τοιούτου χωρίου ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τε καὶ δουλείας, αἷς τὸ ὅλον τοιοῦτον χωρίον ὑπόκειται, ἐλεύθερον εἶναι διωρισάμην καὶ μόνῃ ὑποκεῖσθαι τῇ τοῦ τοιούτου ξενοδοχείου ὑπηρεσίᾳ, οἷον ξυλοφορεῖν ἐν αὐτῷ καὶ ὑδροφορεῖν καὶ πᾶσαν δουλείαν τοῖς ξενοδοχείοις ἁρμόζουσαν ἐκτελεῖν, δι' οὗ διανέμεται καὶ ἡ τοιαύτη παροχὴ εἰς τοὺς πένητας καὶ τοὺς ὁδοιπόρους. γενέσθωσαν οὖν ἐν καθαρᾷ γνώμῃ καὶ φόβῳ θεοῦ καὶ διανεμέτω ἀνυποκρίτως τὴν τοιαύτην παροχὴν τῶν χρειῶν καὶ λαμβανέτω μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ τῆς μονῆς τὴν λαγχάνουσαν αὐτῷ ῥόγαν ὡς εἷς ἀπὸ τῆς τρίτης τάξεως ἀδελφός. καὶ τεθήτωσαν κράββατοι ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τούτῳ πολλοί, καὶ φοῦρνος ἔστω καὶ κλίβανος ἐν αὐτῷ, θερμοὶ ἄμφω, ἵν' ὅταν ἔλθῃ ἐν ταῖς χειμεριναῖς ἡμέραις ὁ ξένος, ἐν τῷ τοιούτῳ ξενοδοχείῳ θερμαίνηταί τε καὶ στεγανώνηται καὶ ἀναπαύηται. καὶ εἰ κινδυνεύει νόσῳ τινί τις τῶν ἐκεῖσε παραγενομένων ὁδοιπόρων καὶ φίλων, πρέπει τὸν τοιοῦτον ἀναπαῦσαι ἡμέρας τρεῖς· μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ταύτας ἡμέρας παραπέμψαι τοῦτον. εἰ δέ γε πάνυ εἰς ἀδυναμίαν τις καταντήσει καὶ οὐ δύναται ὁδοιπορεῖν, δεῖ τὸν τοιοῦτον ἕως τότε κρατεῖν καὶ ἀναπαῦσαι, ἕως οὗ τελείως ὑγιανεῖ. δεῖ δὲ οἰκοδομῆσαι πλησίον τοῦ ξενοδοχείου ἐπὶ τῷ βουνῷ πύργον τινά, καὶ εἰ συμβῇ τις ἐκεῖσε φόβος, ἐν τῷ πύργῳ φυλάττειν, ὅπως εἰ ἔλθῃ τις τῶν βιαίων, οὐ φθάσῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὸ λεγόμενον Μαρμάριον, ὅ ἐστί πλησίον τῆς γεφύρας, καὶ τὸ ἕτερον ξενοδοχεῖον, ὅ ἐστί παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς

Глава XXIX

13. Какво постановяваме за трите основани от мене лествици[1], наречени от нас странноприемници

Под селото, наречено Станимака, над двата пътя, бе построена странноприемница. Нареждам и определям там да се раздава всеки божи ден на пътниците и на бедните два модия[2] жито и две мери вино от приходите на казаното село Станимака, а също и за суха храна или готвено, каквото божията милост даде, например зърнени храни и зеленчуци. Постанових и една от господарските воденици, които се намират в Станимака, да мели това мливо и определих един парик от това село да бъде свободен от всяка тегоба и служба, на които подлежи цялото това село, и да служи само на тази странноприемница: да носи дърва и вода и да изпълнява всякаква необходима за странноприемниците работа. Чрез него да се върши и снабдяването на бедните и пътниците. Прочее той да върши добросъвестно и със страх от бога тия неща и да разпределя безпристрастно даваните припаси, като получава заедно с другите братя от манастира падащата му се заплата като брат от трети разред. И ако бъдат поставени в тази странноприемница много легла, да има пещ и огнище в нея и двете да горят, та когато дойде гост в студени дни, да се стопли в тази странноприемница, да се подслони и да си почине. И ако някой от пристигащите тук пътници и приятели заболее от някаква болест, той трябва да прекара три дни. А след тези три дни да се изпрати. Ако пък е много слаб и отпаднал и не може да върви, той трябва да се държи и да почива, докато оздравее напълно. Близо до странноприемницата, на височината, трябва да се изгради една кула и ако се случи там някаква опасност, да се запазят в кулата, та ако дойде някой насилник, ръката му да не успее.[3] В странноприемницата, наречена Мармарион, която е близо до моста[4], както и в другата странноприемница, която е край морето и при нашия манастир

[1] Лествици, т. е. стълби. Думата се употребява в преносен смисъл. Чрез тия „стълби“, с които Григорий Бакуриани означава трите странноприемници, той смятал, че ще постигне „царството небесно“. [2] Един модий като мярка за зърнени храни се равнявал на около 8,5 кг. [3] Авторът на типика взема предохранителни мерки срещу евентуални нападения. Като се имат пред вид общото положение в българските земи по това време и другите податки в типика (например „неспокойният народ“ — гл. I), това сведение може да се схване като указание за нараспалата класова борба. [4] Мармарион — днес има село Мармор. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 207. Посочването, че странноприемницата се намирала близо до моста, е дало основание на Л. Пети да предполага, че това място е било близо до р. Вардар, между Солун и Пела, където в древността имало станция Гефира (мост). Срв. *L. Petit*, Typicon, Introduction, p. XV.

μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἅτινα δύο ξενοδοχεῖα ᾠκοδομήσαμεν καὶ ἐτυπώσαμεν ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας τοῦ μακαρίτου αὐταδέλφου μου, ὁμοίως τεθήτωσαν εἰς διακονίαν τῶν ὁδοιπόρων τε καὶ πενήτων ἐκλεκτοί τινες καὶ μονάζοντες εἷς ἐν τῷ ἑνὶ καὶ ἕτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ, καὶ λαμβανέτωσαν καὶ αὐτοὶ ῥόγαν, καθώσπερ καὶ ὁ Στενιμαχίτης· δοθήτωσαν δὲ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Μαρμαρίου ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ χωρίου Πραβικίου ἑκάστῃ ἡμέρᾳ σίτου μόδιος εἷς καὶ οἴνου μέτρον ἕν, καὶ ἐλευθερωθήτω πάροικος, ὥστε καὶ τὸ ἄλεσμα ἀλήθῃ καὶ τὸ ξύλον ἀγάγῃ καὶ ἄλλην πᾶσαν ὀφειλομένην ὑπηρεσίαν τοῦ τοιούτου ξενοδοχείου πληροῖ. ὁμοίως δὲ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ ἁγίου Νικολάου δοθήτω ἀπὸ τῆς προσόδου τοῦ χωρίου Πριλόγγου | ἑκάστῃ ἡμέρᾳ σίτου μόδιος εἷς καὶ οἴνου μέτρον ἓν καὶ λόγῳ μαγειρεύματος εἴ τι ἂν τύχῃ καὶ οἰκονομήσῃ ἡ θεία πρόνοια, κἄν τε ὄσπρια κἄν τε λάχανα, καὶ πάροικος πάλιν ἐκεῖθεν ἐλευθερωθείη λόγῳ ἀλέσματος καὶ τοῦ ξυλοφορεῖν καὶ ὑδροφορεῖν καὶ τὰς λοιπὰς ὑπηρεσίας τοῦ ξενοδοχείου ἀποτελεῖν. ἐξορκίζω δὲ τοὺς μεθ'ἡμᾶς τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης καθηγουμενεύοντας, μηδέποτε τὰ τοιαῦτα ξενοδοχεῖα τῶν ἐν αὐτοῖς τετυπωμένων χρειῶν ὑφίστασθαι στέρησιν τὴν οἱανοῦν μερικῶς ἢ καθόλου, καὶ πιστεύω τῇ ἀγαθότητι τοῦ θεοῦ καὶ τῇ πρεσβείᾳ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. ἵνα εἰ καὶ μὴ ἕνεκέν τινος ἄλλου διὰ μόνα τὰ τοιαῦτα ξενοδοχεῖα τὰ τυπωθέντα καὶ νομοθετηθέντα ἅπαντα σῷα διατηρηθῶσιν ἀεὶ εἰς τὸ ἑξῆς πάντοτε ἀπὸ πάσης βλάβης τε καὶ ὀχλήσεως. εἰ δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ ἀφθονώτερον αὐξηθήσεται θείᾳ προνοίᾳ ἡ πρόσοδος τῆς καθ'ἡμᾶς μονῆς, καὶ τῆς ξενοδοχίας ὁ τρόπος ὡσαύτως αὐξηθήτω πρὸς τὸ κάλλιστον καὶ ὑπέρτερον. εἰ δ'οὖν, αὗται αἱ παρ'ἡμῶν τεθεῖσαι ἐν αὐτοῖς τοῖς ξενοδοχείοις χρεῖαι ἔστωσαν ἀδιάλειπτοι καὶ ἀνυποκράτητοι, μᾶλλον δὲ ἀπαρασάλευτοί τε καὶ πάγιοι· εἰ δὲ βουληθῇ τις τῶν μεθ'ἡμᾶς ἀπείργειν ἢ περικόπτειν τὴν τοιαύτην τυπωθεῖσαν παρ'ἡμῶν ξεναγωγίαν, εἰς μεγάλην ἁμαρτίαν λογισθήσεται αὐτῷ τοῦτο καὶ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων ἔσται ἔνοχος (pp. 48_1—49_{27}).

Свети Никола[1] — тези две странноприемници аз построих и учредих за душевното спасение на блаженопочившия си брат, — също така да се поставят в услуга на пътниците и на бедните някои избрани монаси, един в едната и друг в другата, и да получават и те заплата като онзи в Станимака. Да се дава всеки ден на странноприемницата Мармарион по един модий жито и по една мера вино от приходите на селото Правикий[2] и да се освободи един парик, за да мели мливото, да носи дърва и да изпълнява всякаква друга работа, нужна за тази странноприемница. А също и за странноприемницата Свети Никола да се дават всеки ден по един модий жито, една мера вино и за готвене, каквото божнето провидение даде и предвиди — било бобови растения, било зеленчуци от приходите на село Прилонкион. И оттам пак да се освободи един парик като воденичар, да носи дърва и вода и да изпълнява останалите работи при странноприемницата. И заклевам онези, които бъдат след нас игумени на светия този манастир, щото тези странноприемници никога да не понасят каквото и да било частично или пълно лишение от определените за тях припаси, и вярвам, че с благодатта на бога и със застъпничеството на неговите светци всичко наредено и постановено [от мене] ще се запази непокътнато навеки от всяка щета и домогване, ако не относно всичко друго, то поне само за тези странноприемници. А ако по божи промисъл доходът на нашия манастир стане по-голям и по-изобилен, нека също така и уредбата на странноприемницата да се подобрява и разширява. Във всеки случай определените от нас постъпления за странноприемниците да бъдат ненарушими и неотменими. А ако някой от нашите потомци поиска да лиши или ограби това определено от нас убежище за странници, нека това му се смята за голям грях и да бъде той съпричастник на нашите прегрешения.

Κεφάλαιον λβ̄

14. Περὶ ἐκδόσεως ἢ διαπράσεως ἀγρῶν ἢ κτημάτων εἰς πρόσωπα ἀπὸ τῆς μονῆς

Διακωλύομεν δὲ ἐκ τούτου καὶ διοριζόμεθα, οὐδαμῶς ὅλως ἄδειαν ἔχειν τὸν καθηγούμενον τῆς

Глава XXXII

14. За отчуждаване или продаване на ниви или имоти на лица от манастира

Забраняваме отсега нататък и нареждаме според устава на манастирите на Изтока и на Запада игуменът на нашия манастир да

[1] Точното местоположение на манастира „Св. Никола“ не е известно. От текста на типика може да се предположи, че той се е намирал при с. Прилонкион (на брега на Бяло море, край Орфанския залив), от чиито приходи се издържала странноприемницата на същия манастир. Срв. *Petit*, Typicon, p. 49_9. [2] Сравикий или Правикий съществува и днес под името Здравик или Здравики в Зъхненско, близо до езерото Тахино. Вж. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост и Бачковският манастир, ИБАД, II (1911), стр. 207.

ἡμετέρας μονῆς κατὰ τὸν τύπον τῶν μονῶν τῆς τε ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως διδόναι ἀδελφῷ τινι ἀπὸ τῶν κτημάτων τῆς ἡμετέρας μονῆς μήτε παροικοτόπιον μήτε γῆν ἑτέραν μήτε κῆπον ἢ ἀμπελῶνα μήτε τι τοιοῦτον τῶν διαφερόντων τῇ δηλωθείσῃ μονῇ, ὅπως μὴ καταλυθῇ ἡ καλλίστη ὁμόνοια καὶ συμφωνία τῆς ἀδελφότητος· ὁμοίως δὲ μήτε πολεῖν μήτε ἐκδοῦναι εἴς τινα πρόσωπα· οὕτω γὰρ διαπρυσίως καὶ ἀσφαλῶς παραγγέλλω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅπερ μηδὲ γένοιτο οὐ μόνον ποιεῖν, ἀλλ᾽οὐδὲ διανοεῖσθαι αὐτὸ τὸ ἐκποιήσασθαι οἱῳδήτινι τρόπῳ πρὸς ὁτιοῦν πρόσωπον ἐκ πάντων τῶν διαφερόντων τῇ ἁγίᾳ μονῇ, ἐκτὸς μόνον τῶν παροίκων τῶν δουλευόντων συνήθως αὐτῇ (p. 51_{10-23}).

няма никаква възможност изобщо да дава на някой брат от имотите на нашия манастир нито паричко място[1], нито друга земя, нито градина или лозе, нито нещо друго от притежанията на речения манастир, за да не се наруши прекрасното съгласие и единодушие на братството, нито пък да ги продава или да ги отчуждава на някои лица. Прочее така настоятелно и неотменимо нареждам и завещавам да не се допусне не само да бъде извършено, но дори и да се помисли да бъде отчуждено каквото и да било от имуществото на манастира, на което и да било лице освен само на парищите, които служат на манастира.

Κεφάλαιον λγ

15. Περὶ τοῦ ἀσφαλῶς φυλάττειν τὸν παρόντα τόμον τῆς μονῆς τῆς τυπικῆς διατάξεως τῆς πολλάκις ῥηθείσης νεοδμήτου σὺν θεῷ καθ᾽ἡμᾶς εὐαγεστάτης μονῆς καὶ τοῦ μηδὲν τῶν ἐμπεριεχομένων αὐτῷ, ὡς παρ᾽ἡμῶν τετύπωται, μετακινηθῆναι ἢ ἀλλοιωθῆναι ἢ τὴν οἱανοῦν δέξασθαι ὕφεσιν

Εἰς κύριον τὸν θεὸν ἐνορκῶ τοὺς μετ᾽ἐμὲ τὴν πρόνοιαν ποιουμένους καθηγουμένους τε καὶ λοιποὺς ἀδελφοὺς τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ τοὺς περὶ αὐτούς τε καὶ ὑπ᾽αὐτοὺς καὶ ἐπιτιμίοις ἐξασφαλίζομαι τούτους, ἵνα μὴ τολμήσωσι τῶν παρ᾽ ἐμοῦ τυπωθέντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ ἀλλοιῶσαί τι ἢ ὕφεσιν ἢ μείωσιν τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ καὶ διαφερόντων οἱῳδήτινι τρόπῳ ἐργάσασθαι ἢ παραλογίσασθαι τὰ διορισθέντα παρ᾽ἡμῶν (ἢ τὰ ἐξηγοῦν μερικὰ κατὰ τὴν γνώμην τους διὰ νὰ ἀπατήσουν καὶ τοὺς λοιπούς· πρὸς τούτοις ἐάν τις βουλήσεται) ἢ τὸ παρὸν τυπικὸν παραλλάξαι κατά τι ἢ μεταποιήσασθαι ἢ ὡς μιᾶς συλλαβῆς τούτου ἀποσπάσασθαι ἤ τε καθόλου ἀπολέσαι ἢ κλέψαι πειράσεται καὶ ἐκ τῆς μονῆς ταύτης ἀλλοτριῶσαι καὶ τῶν διατεταγμένων παρ᾽ἡμῶν ταύτην στερήσασθαι, ὁ τοιοῦτος ἔσται κατακεκριμένος ἀπὸ κυρίου θεοῦ παντοκράτορος καὶ ἀφωρισμένος πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀγανακτήσεως καὶ | ἁμαρτίας ἔνοχος καὶ ὀφειλ της τῶν ἡμετέρων παραπτωμάτων ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ἐν ᾗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀνενόχους εἶναι καὶ κατακρίσεώς τε καὶ κολάσεως, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγα-

Глава XXXIII

15. Настоящият текст на манастирския устав на често споменавания новооснован с божия помощ наш пресвет манастир да се пази сигурно и нищо от съдържащите се в него [наредби], както са издадени от нас, да не се променя или отстранява или да се обезсилва

Заклевам в господа бога игумените и останалите братя, които след мене ще имат грижата за този манастир, и тези, които са около тях и подвластни тям, че ги предпазвам посредством църковни наказания, за да не се осмеляват да променят нещо от нареденото от мене в нашия манастир или да извършат по някакъв начин осуетяване или намаляване на припадащите и принадлежащите нему имущества, или пък да изопачават нашите разпореждания, или да ги тълкуват частично по тяхно усмотрение, за да заблуждават и останалите. Освен това, ако някой поиска или да промени в нещо настоящия типик, или да го преиначи, или да заличи дори една сричка от него, или се опита изцяло да го унищожи или открадне и да го отстрани от този манастир и да лиши манастира от нашите разпоредби, този човек да бъде осъден от господа бога вседържител и да бъде отлъчен от всички божи светии. Такъв човек да понесе нашето негодуване и греховност и да отговаря за нашите прегрешеиия пред лицето на Христа в деня на страшния съд, в който дано всички ние не бъдем подложени на осъждане и наказание

[1] Паричко място — земя, владяна от зависимите селяни, смятана за тяхна собственост и предавана от тях в наследство. Вж. *А. П. Каждан*, Аграрные отношения в Византии XIII—XIV вв., стр. 111; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 160—161, 175; *М. М. Фрейденберг*, Монастирская вотчина в Византии XI—XII вв., Ученые записки Великолукского государственного педагогического института, т. IV, вып. 2, 1959, стр. 70; *П. Тивчев*, Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, LIII, 2, 1959, стр. 514—516.

θῶν ἐν μεθέξει γενέσθαι καὶ ἀπολαύσει αἰωνιζούσῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν (pp. $51_{24}-52_{15}$).

и да бъдем съпричастни във вечните блага и във вечно общение с Исуса Христа господа наш, комуто да бъде слава во веки веков, амин.

II

16. Δια τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ σεπτῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ λοιπῶν παντοίων ἀναθημάτων τῶν προσκυρωθέντων ἀφιερωθέντων τε καὶ παραδοθέντων εἰς τὴν καθ᾽ἡμᾶς δηλωθεῖσαν μονὴν ἁγίαν, ἔτι τε μὴν καὶ τῶν ὑπ᾽αὐτὴν φορβαδίων ζῴων τε καὶ λοιπῶν τετραπόδων

II

16. За свещените съкровища и честните свети икони и всички останали дарения, определени, посветени и предадени на споменатия наш свет манастир, а също така и за неговия товарен добитък и останалите четириноги

Εἰκόνες χρυσαῖ χειμευταὶ δύο ἔχουσαι ἔσωθεν τίμια ξύλα. εἰκὼν χειμευτὴ μεγάλη ἡ Μεταμόρφωσις. εἰκὼν χειμευτὴ διὰ λίθων μεγάλη ὀκτάγωνος. εἰκὼν χειμευτὴ μικρὰ διὰ θυρίδων ἡ Θεοτόκος. τίμιος σταυρὸς χειμευτὸς μέγας διὰ λίθων τῆς ἁγίας τραπέζης. σταυρὸς ἀργυρὸς στρατηγικὸς διὰ λίθων κοκκίνων. σταυρὸς ξύλινος ἠμφιεσμένος μετὰ χρυσοῦ καὶ λίθων πέντε ὑακινθίνων μενεψῶν. εἰκὼν ἡ Σταύρωσις λίθινος διὰ θυρίδων. εἰκὼν ὁ ἅγιος Γεώργιος ὑλογραφία μετὰ ἀργυρῶν περιφερίων. εἰκόνες ὑλογραφίαι μετὰ πετάλλων τὸν ἀριθμὸν εἰκοσιεπτὰ καὶ τέμπλον ἓν ἔχον τὰς δώδεκα ἑορτάς. εἰκὼν ὁ ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ ἅγιος Θεόδωρος σαρούτην μετὰ ἀργυρῶν περιφερίων.

Две икони от златна сплав, които имат отвън късчета от честния кръст. Голяма икона от златна сплав — Преображението. Голяма осмоъгълна икона от златна сплав със скъпоценни камъни. Малка икона от златна сплав с прозорчета — Богородица. Голям честен кръст от златна сплав със скъпоценни камъни на светата трапеза. Сребърен военачалнически кръст с червени камъни. Дървен кръст, обкован със злато и с пет тъмновиолетови камъка. Икона на Разпятието със скъпоценни камъни, с прозорчета. Икона на свети Георги, изписана на дърво, със сребърна обковка по края. Икони, изписани на дърво, на брой двадесет и седем, с листа и един иконостас, имащ дванадесет [изображения] на празници. Икона на свети Георги и на свети Теодор от мед със сребърна обковка по края.

Δισκοποτήρια ἀργυρᾶ διάχρυσα μετὰ λίθων ζυγὴ μία, ἐξ ὧν λείπουσι λίθοι δώδεκα. δίσκος ἴασπις διὰ χρυσοῦ καὶ χειμεύσεως. δισκοποτήρια ἀργυρᾶ ζυγαὶ τρεῖς. λαβὶς ἀργυρᾶ μία. θυμιατοὶ ἀργυροὶ τρεῖς καὶ ὕπτριον ἀργυροῦν ἕν. θήκη ἤτοι συστάριον ἁγίων λειψάνων ἀργυροῦν. πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ δύο μετὰ τῶν ἁλυσιδίων αὐτῶν, ἐξ ὧν τὸ ἕνα διάχρυσον.

Сребърни позлатени чаши с поднос, със скъпоценни камъни, една двойка, на които липсват дванадесет камъка. Дискос от сплав с яспис и позлата. Сребърни чаши и подноси, три двойки. Лъжица, сребърна, една. Кадилници, сребърни, три. Един сребърен съд. Сребърно сандъче или кивот за светите мощи. Сребърни полилеи, два, заедно със своите верижки, една от които позлатена.

Εὐαγγέλιον ῥωμαϊκὸν διὰ λίθων πολυτίμων καὶ χρυσοῦ καὶ χειμεύσεως. τετραευάγγελον ἀργυροῦν διάχρυσον ἰβηρικόν. ἕτερον τετραευάγγελον μικρὸν μετὰ ἀργυρῶν μικρῶν καρφίων. ἕτερον τετραευάγγελον μετὰ καρφίων ἀργυρῶν. εὐαγγέλιον καθημερινὸν ἀργυρὸν διάχρυσον. ἕτερον εὐαγγέλιον καθημερινὸν λιτόν.

Гръцко евангелие със скъпоценни камъни със злато и златна сплав. Грузинско четвероевангелие, сребърно, позлатено. Друго малко четвероевангелие с малки сребърни скоби. Друго четвероевангелие със сребърни скоби. Евангелие за всеки ден, сребърно, с позлата. Друго евангелие за всеки ден, без украса.

Βιβλίον ἔχον τὴν ἑρμηνείαν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην. βιβλίον ὁ Θεολόγος. | βιβλίον ἔχον τὰ Ἠθικὰ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. βιβλίον ἐκλογάδιον ἔχον τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Συμεών. βιβλία τοῦ

Книга, съдържаща тълкуването на евангелието от Йоан. Книга на Богослов[1]. Книга, която съдържа Етиката на свети Василий. Книга, която съдържа избрани места от чудесата на свети Симеон. Две книги на свети Максим,

[1] Става дума за Йоан Богослов.

ἁγίου Μαξίμου δύο. βιβλία οἱ Κλίμακες δύο. ἕτερα βιβλία δύο τῆς Θεοτόκου. βιβλίον τοῦ Στουδίτου.

Μηναῖα τρία. ὀκτάηχος μία. συναξάριον ἕν. εὐχολόγιον ἕν. ἀπόστολοι δύο. βιβλίον ψαλτικὸν ἕν. ἕτερον εὐχολόγιον μετὰ καρφίων ἀργυρῶν. βιβλίον τετράηχος. παρακλητικὴ μία. βιβλίον τοῦ ἁγίου Ἰσαάκ. ἕτερον μηναῖον ἐκλογάδιον ἕν.

Две книги Лествици. Други две книги на Богородица. Книга на Студит[1].

Месецослови - - три. Осмогласник — един. Синаксар — един. Молитвеник — един. Апостоли — два. Псалтир — един. Друг молитвеник със сребърни скоби. Четиригласник. Требник - - един. Книга на свети Исак. Друг месецослов с избрани места — един.

Ἐπιλώρικα βασιλικὰ ὀξυκάστωρα τέσσαρα, ἐξ ὧν τὸ ἓν χρυσοῦν. σφιγτούρια τέσσαρα διὰ γραμμάτων χρυσῶν. βλαττία ὀξυκάστωρα δύο. σκαραμάγκια βαρέα πέντε. βλαττὶν μαυριανίτι ἕν . βλαττὶν τριβλάττιον ἕν. σκαραμάγκιον ἕτερον ἕν.

Царски нагръдници, тъмночервени — четири, - - един от които златен. Четири дрехи със златни букви. Тъмночервени копринени покривки — две. Тежки скарамангии[2] — пет. Тъмновиолетова покривка — една. Трицветна копринена покривка - - една. Друг скарамангий - - един.

Ἐνδυτὴ τῆς ἁγίας τραπέζης μαυριανίτης μετὰ πάσης τῆς ἐξοπλίσεως αὐτῆς μία. ἐνδυταὶ δύο ὁμοίως τῶν ἁγίων τραπεζῶν τῶν ἑτέρων τῶν δύο ἐκκλησιῶν ὁλόκληροι. ἑτέρα ἐνδυτὴ τῆς ἁγίας τραπέζης ἄσπρον ἐξάμιτον ἔχουσα εἰκόνα τὴν θεοτόκον διὰ μαργάρων. ἀλλαξίματα πρεσβυτέρων. ὠμοφόρια τρία, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἔχει εἰκόνα διὰ μαργάρων. ἕτερον ὠμοφόριον σιμέντον. ἕτερα τρία ὠμοφόρια μεταξωτά.

Калъф за светата трапеза, тъмновиолетов, с всичките си приспособления — един. Други два калъфа за светите трапези на другите две църкви, напълно стъкмени. Друг калъф на светата трапеза от бяла сърма, който има изображение на Богородица с бисери. Свещенически одежди. Три омофора[3], един от които има изображение с бисери. Друг омофор от сърма. Други три омофора, копринени.

Μανουάλια χαλκᾶ μεγάλα δώδεκα. ἕτερα μικρὰ δύο. τοῦ τέμπλου μανουάλιον ὁλόκληρον ἓν μετὰ τῶν κηροπηγίων αὐτοῦ. ἕτερα μικρὰ δύο μετὰ τῶν διὰ χειρῶν κρατημάτων αὐτῶν. καμάραι μανουάλια δύο. δρακοντάρια ἐννέα μετὰ τῶν ἀβηνῶν αὐτῶν. ἕτερα δρακοντάρια δέκα ἄνευ ἀβηνῶν. πολυκάνδηλα δεκαεπτὰ μετὰ τῶν ἀβηνῶν αὐτῶν. λεκάνη τῶν Φώτων μικρὰ μία. κανίσκιον ἕν. | Χερνιβόξεστον καὶ σελίον ἕν. μουχρούτια ποτήρια δεκαεπτά. ξεστεῖον ἓν ὁμοίως. σκουτέλιον ἓν ὁμοίως. ἕτερον ξεστεῖον κρύον. ἕτερον ξεστεῖον πράσινον τὸ λεγόμενον μηνᾶ. ἕτερα ὑάλια ποτήρια. κανδῆλαι διάφοραι (pp. 52_{16}—54_2).

Големи медни ръчни свещници — дванадесет. Други малки — два. Свещник на иконостаса, напълно стъкмен, заедно с места за свещите — един. Други два малки заедно с дръжките им. Сандъчета, ръчни — две. Девет хоругви заедно с ремъците им. Други десет хоругви без ремъци. Полилеи — седемнадесет, — с верижките им. Блюдо със слънца, малко — едно. Кошница — една. Кован купел и седло — едно. Чаши, черни — седемнадесет. Още един купел. Също и едно блюдо. Друг купел за разхлаждане. Друг купел, зеленясал, наречен мина. Други стъклени чаши. Различни кандила.

17. Διὰ τῶν ζῴων

Ἄλογα ἀρρενικά τε καὶ φοράδια μετὰ καὶ τῶν πωλαρίων αὐτῶν ἀμφότερα ἑκατὸν δέκα. ὀνικὰ ἀρρενικά τε καὶ θήλη μετὰ τῶν πωλαρίων αὐτῶν δε-

17. За добитъка

Коне и кобили заедно с малките им — общо сто и десет. Магарета, мъжки и женски, заедно с малките им — петнадесет. Би-

[1] Т. с. книгата на известния богослов от края на VIII и началото на IX в. Теодор Студит, автор на редица полемични творби, насочени срещу иконоборството. В началото на IX в. направил опит да реформира монашеския институт и за целта написал устав на Студийския манастир в Цариград. В него се предвиждало за монасите освен молитви да преписват стари книги и др. По-късно този устав се разпространил и служел като образец при съставянето на типиците на други манастири. Вж. *Д. Ангелов*, История на Византия, I, София, 1959, стр. 314—315; *Ив. Гошев*, Правилата на Студийския манастир, ГСУ, XVII, 1940. [2] Скарамангият бил връхна дреха, употребявана от военните при лошо време. Имало и официални скарамангии за дворцови приеми, които се отличавали от обикновения скарамангий по цвят, материя и пр. Вж. *Du Cange*, Glossarium s. v. *σκαραμάγγιον*; срв. *N. P. Kondakov*, Les costumes orientaux à la cour de Byzance, Byzantion, I (1925), pp. 7—49; *F. Cumont*, L'uniforme de la cavalerie orientale et le costume byzantin, Byzantion, II (1925), pp. 181—191. В случая се имат пред вид скъпи църковни одежди. [3] Омофор — част от одеждите на висшите църковни служители. Той се състоял от две тесни, немного дълги парчета плат, които се спускали отпред и отзад през раменете. Първоначално омофорът служел за украшение на източноримските императори; постепенно и патриарсите на Източната църква започнали да носят омофор като признак на висша църковна власт. Омофорите били правени от скъпи материи и богато украсявани.

καπέντε. βουβάλια ἀμελγάδια τέσσαρα. μοσχάρια δύο. βόες καματεροὶ διὰ τῶν ὄντων ἐν πᾶσι τοῖς κτήμασι τῆς μονῆς, ζευγάρια τεσσαράκοντα ἑπτά. ἀγελάδια καὶ ταυρία ἑβδομήκοντα δύο. πρόβατα ἀμελγάδια διακόσια τριάκοντα ὀκτώ. κριάρια ἐννενήκοντα τέσσαρα. αἶγες πεντήκοντα δύο (p. 54_{2-9}).

волици, дойни — четири. Телета — две. Волове, работни, във всички имоти на манастира — четиридесет и седем чифта. Пасищни говеда и бикове — седемдесет и два. Овце, дойни — двеста тридесет и осем. Овни — деветдесет и четири. Кози — петдесет и две.

18. Διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν φυλαττομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὴν τοῦ θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν

Χρυσοβούλλια τρία περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτημάτων ἡμῶν ἤγουν τὸ μὲν ἓν τοῦ μέρους τοῦ Ἀνίου, τὸ δὲ ἕτερον τοῦ Ταΐς, καὶ τὸ ἕτερον τοῦ Τζούρμερη. — Χρυσόβουλλα δύο περὶ τῶν ἐν τῷ θέματι τῶν Ἀρμενιακῶν κτημάτων μου, τὸ μὲν ἓν ἐν τοῖς Λάβακας, τὸ δὲ ἕτερον τοῦ Ἀρνασακίου καὶ Μαρτισαπαῶ. — Χρυσόβουλλα ἐν ταῖς μοναῖς τῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης τοῦ χωρίου Λιβασίου. — Χρυσόβουλλα τρία τοῦ κὺρ Μιχαὴλ περὶ τῶν ἐν Μοσυνοπόλει κτημάτων μου. — Χρυσόβουλλα τέσσαρα περὶ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτημάτων μου. — Χρυσόβουλλα ἀθφώσεως τῆς ἐν τῷ Κάρσε πράξεώς μου. | χρυσόβουλλα δύο ἀθφώσεως τῆς ἐν Θεοδοσιουπόλει πράξεώς μου. — Χρυσόβουλλον ἕτερον ἐξκουσίας περὶ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτημάτων μου καὶ τῆς Μοσυνοπόλεως. — Χρυσόβουλλον περὶ τοῦ χωρίου τῆς Ξανθείας. — Χρυσόβουλλον τοῦ Μάργωνος ξυλοχάρτιον, ὅπερ ἔχω ἐν τάξει ἐνεχύρου.

Λίβελλοι δύο, ὁ μὲν εἷς περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Εὐδοκίμου, ὁ δὲ ἕτερος περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Κοτρέσι. — Ἡ σημείωσις τοῦ κυροῦ Μιχαὴλ περὶ τῆς κινηθείσης τότε ὑποθέσεως τοῦ Μπατζινάκου. — Ὁμοίως ἑτέρα σημείωσις τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως. — Ἑτέρα σημείωσις τοῦ Βοτανιάτου περὶ τῶν κτημάτων τῆς Φιλιππουπόλεως. — Βασιλικὰ πιττάκια τὰ καταστρωθέντα εἰς διάφορα σεκρέτα καὶ ἕτερα πιττάκια περὶ διαφόρων ὑποθέσεων ἑξήκοντα καὶ πέντε. — Εἰσὶ δὲ τὰ ἴσα τῶν τριῶν χρυσοβούλλων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτημάτων μου (p. 54_{10-32}).

18. За хрисовулите, които се пазят в Цариград в църквата Света София

Три хрисовула за нашите имоти на Изток, сиреч един за областта Ани, другият — за Таис, и третият — за Цурмери. Два хрисовула за имотите ми в тема Арманиак. Единият за имотите в Лавака, а другият — за Арнасакий и Мартисапао. Хрисовул в манастирите на госпожа Ефросина за село Ливадион[1]. Три хрисовула на господин Михаил[2] за имотите ми в Мосинопол. Четири хрисовула за имотите ми във Филипопол. Хрисовули за изпълнение на службата ми в Карс. Два хрисовула за изпълнение на службата ми в Теодосиупол. Друг хрисовул за ексусия на имотите ми във Филипопол и Мосинопол. Хрисовул за селото Ксантея. Хрисовул на Маргон, книжен, който държа като залог.

Два описа, единият за селото Евдоким, а другият — за селото Котрес[3]. Решение от господин Михаил[4] за повдигнатата тогава тъжба от Бацинак[5]. Друго такова разрешително от същия за [имуществото] на филипополския митрополит. Друго разрешително от Ботаниат[6] за имотите във Филипопол. Императорски питакии[7], заверени в различни служби, и други питакии за различни случки — шестдесет и пет. Имам и копията на трите хрисовула за имотите ми в Изтока.[8]

19. Διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν ἐναποκειμένων καὶ παραφυλαττομένων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μονῇ

Χρυσοβούλλια δύο ἀθφώσεως τῆς πράξεώς μου τοῦ μεγάλου δομεστικάτου. — Χρυσόβουλλον ἓν τοῦ κάστρου Βάνιστας καὶ τοῦ χωρίου τῶν Τζερβε-

19. За хрисовулите, които се намират и пазят в нашия манастир

Два хрисовула за изпълнение на службата ми на велик доместик. Един хрисовул за крепостта Ваниста и селото Червен[9]. Хри-

[1] Ливадион — с името Ливади днес се нарича една равнина с ниви над Наречен. [2] Михаил VII Дука. [3] Котреш или Котрес — селото не е отъждествено. [4] Вероятно пак император Михаил VII Дука. [5] *τοῦ Μπαζινάκου* — лично име Бацинак или пък става думи за някакъв печенег. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 136; той смята, че имало заселени печенеги и около Пловдив. [6] Никифор III Ботаниат. [7] Питакий — вид императорска грамота, която се отличава от хрисовула главно по това, че не е снабдена със златен печат. С императорски питакии се правели по-ограничени разпоредби. [8] В резултат на даренията от недвижими имоти, добитък и др., направени от Григорий Бакуриани, Бачковският манастир се превърнал в едър феодален собственик. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 159 и сл.; *Г. Цанкова-Петкова*, Феодалното земевладение в южните и югозападни български земи под византийско владичество, ИИИ, VIII, 1960, стр. 286—289; *Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение във Византия, стр. 233—235. [9] Червен — днешното село Червен, югоизточно от Асеновград. Срв. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 208.

νῶν. — Χρυσοβούλλιον περὶ τῶν ἐν τοῖς κτήμασί μου βελτιώσεων, οἰκοδομῆς κάστρων, χωρίων τε καὶ μοναστηρίων. — Ἕτερον χρυσοβούλλιον τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, καί εἴ γε παννυπέρπλεως γένηται ἡ τῶν κτημάτων ἡμῶν πρόσοδος, τοῦ ἔχειν ἐμέ τε καὶ τοὺς μετ᾽ἐμὲ τὸ ἀφρόντιστον. — Χρυσοβούλλιον τῆς καθ᾽ἡμᾶς μονῆς τοῦ Πετριτζοῦ περί τε τῆς κυριότητος καὶ αὐτεξουσιότητος τῆς αὐτῆς μονῆς παντοίας ἐλευθερίας καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκυρωθέντων κτημάτων μου. — Χρυσοβούλλιον περὶ τοῦ Σπάσματος καὶ τοῦ Παγκαλίτζι.

Χρυσοβούλλια δύο περὶ τοῦ ἀθρόους καὶ ἀλογαριάστους διατηρηθῆναι ἡμᾶς ὑπὲρ ὧν κατεβαλόμεθα βασιλικῶν λογαρίων εἰς τὴν μετάκλισιν τῶν Κομάνων. — Χρυσοβούλλιον περὶ τῆς ἀθρώσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων. — Χρυσοβούλλια δύο περὶ τῶν ἐν Ἀχρειδῷ κτημάτων μου, τοῦ τε χωρίου Σικονίου καὶ τοῦ χωρίου Χαπετικίου.

Χρυσοβούλλιον περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἱερῶν τῆς εὐαγεστάτης μονῆς τοῦ Χαχοῦ. — Χρυσοβούλλιον τοῦ ἔχειν με ἐπ᾽ἀδείας παραπέμψαι τὰ κτήματά μου, ἔνθα και βούλομαι, καὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ ἀνθρώπους μου, κἂν τῆς θρησκείας τῶν Ἀρμενίων τυγχάνωσιν.

Ἴσον χρυσοβουλλίου τῶν ἐν τῷ Βολερῷ καὶ τῇ Μοσυνοπόλει κτημάτων μου. — Ἕτερον ἴσον χρυσοβούλλου περὶ τῶν κτημάτων μου τῆς Φιλιππουπόλεως. — Ἕτερα ἴσα χρυσοβούλλων τρία περὶ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτημάτων μου. — Ἴσον χρυσοβουλλίου περὶ τῆς ἐν Θεοδοσιουπόλει πράξεώς μου. Πιττάκιον βασιλικὸν περὶ τοῦ λογισθῆναι τὰ κτήματά μου ἅπαντα. Ἕτερα πιττάκια τρία ἀποσχιδευμοῦ. ἕτερον πιττάκιον περὶ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων. ἡ ἀπόδειξις ἧς ἔλαβον οἱ Φράγκοι φιλοτιμίας τῶν τριῶν κεντηναρίων καὶ τὸ περὶ τούτων πιττάκιον. ἕτεραι ἀποδείξεις διάφοραι. σημείωσις τοῦ χαρτοφυλάκου καὶ πιττάκιον πρὸς θεματικὸν δικαστὴν πρὸς εἰδήσεις καὶ ἀποδείξεις τῶν χρυσοβούλλων ἡμῶν καὶ λοιπῶν δικαιωμάτων τῶν ἐναποκειμένων ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Τὸ ἰσοκώδικον τοῦ Πραβικίου καὶ αἱ ἀσφάλειαι τῶν χωριτῶν τοῦ αὐτοῦ χωρίου. τὸ ἰσοκώδικον τοῦ

совул за подобренията в имотите ми, за постройка иа крепости, села и манастири. Друг хрисовул за същото имущество и че ако приходът от нашите имоти бъде извънредно голям, аз и тези, които са след мене, да бъдат обезпечени. Хрисовул за нашия Петрички манастир, за господството и самовластието и пълната свобода на същия манастир и за предоставените нему мои имоти. Хрисовул за Спасма и Панкалица[1].

Два хрисовула, с които да сме оправдани и отчетени за императорските пари, които изразходвахме при наемането на куманите.[2] Хрисовул за отчитане на Смоленската тема. Два хрисовула за имотите ми в Ахрида[3] — селото Сиконий[4] и селото Хапетикий[5].

Хрисовул за имуществото на свещениците на пресветия манастир Хаху[6]. Хрисовул, който ми дава право да прехвърлям имотите си, където искам, и на моите родственици и хора, дори и да са от арменско вероизповедание.

Копие от хрисовула за имотите ми във Волерон и Мосинопол. Друго копие от хрисовул за имотите ми във Филипопол. Други три копия от хрисовули за имотите ми във Филипопол. Копие от хрисовула за службата ми в Теодосиупол. Императорски питакий за отчисляването на всичките ми имоти. Други три питакия за освобождаването от данъци. Друг питакий за Смоленската тема[7]. Разписка за възнаграждението от три кентинария[8], което франките[9] получиха, и питакий за тях. Други различни разписки. Разписка на хартофилакса[10] и питакий до темния съдия за сведение и удостоверяване на нашите хрисовули и останалите документи, които се намират в Света София[11].

Копие от данъчния опис на Правикий[12] и свидетелства на жителите на същото село.

---

[1] Спасма и Панкалица — неотъждествени. [2] Става дума за средства, изразходвани като заплата за набиране на куманска наемна войска. По всяка вероятност в случая се имат пред вид кумански отреди, привлечени от Алексий I Комнин за борбата му срещу норманите. [3] Ахрида — тази област се намирала в Родопите, по долината на Средна и Долна Арда. За името вж. *К. Иречек*, Пътувания по България, Пловдив, 1899, стр. 393—394. Днес има запазено име на местност — Ахренското — североизточно от Момчиловци, Смоленско. [4] Сиконий — село в Ахридската област, неуточнено. [5] Хапетикий — това село не е отъждествено. Срв. *Йорд. Иванов*, Асеновата крепост, стр. 208. [6] Манастирът Хаху — неотъждествен. [7] Смоленската тема се намирала източно от Серската тема. Точните ѝ граници не са определени. Вж. *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, стр. 6 и сл. [8] Кентинарият се равнявал на 100 златни литри, а една литра — на 72 номизми. [9] Т. е. норманите. Тук се има пред вид Боемунд, синът на норманския владетел Роберт Гискар, който предвождал норманските войски, нахлули в Епир, Македония и Тесалия. Ерусалимският патриарх Евтимий бил изпратен от Алексий I Комнин да преговаря за мир с него. За събитията вж. *Г. Острогорски*, Историја Византије, Београд, 1959, стр. 337; *Ангелов*, История на Византия, II, стр. 153—154. [10] Хартофилаксът бил един от най-важните помощници на патриарха. Той съхранявал патриаршеската архива и библиотеката, завеждал канцеларията на патриарха, притежавал власт при избирането и одобряването на епископите и другите висши църковни лица, имал съдебни функции и др. За изпълнението на многобройните и разнообразни задължения хартофилаксът разполагал със значителен административен апарат. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 501—503. [11] Църквата „Св. София" в Цариград. [12] Правикий е вероятно вариант в предаването на споменатото име Зравикий. Срв. тук стр. 59, бел. 2.

χωρίου Πριλόγκους. τὰ ἀγοραστήρια χαρτία τοῦ Βαρδάνι περὶ τῆς ἐν Μοσυνοπόλει αὐλῆς καὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐν τῷ Παππικίῳ. αἱ ἀποδείξεις περὶ τοῦ εἰσκομισθέντος λογαρίου περὶ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων. Τὸ πρακτικὸν καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτημάτων μου. τὸ πρακτικὸν καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν κτημάτων μου τῆς Μοσυνοπόλεως, ὡσαύτως καὶ αἱ ἀποδείξεις τοῦ οἰκονόμου περὶ τοῦ δημοσίου τοῦ λιβελλικοῦ. τὸ λογίσιμον πιττάκιον τῶν κτημάτων τῆς Μοσυνοπόλεως. τὸ πρακτικὸν καὶ παραδοτικὸν τῆς Λάβακας. αἱ ἀσφάλειαι καὶ αἱ ἀποδείξεις τῶν πανηγυριστῶν τοῦ Στενιμάχου καὶ τὸ ὑπόμνημα ὃ ἐποίησεν ὁ Μεσοποταμίτης ἐκ προστάξεως βασιλικῆς περὶ τῶν Βοδινῶν καὶ τοῦ χωρίου τοῦ Ζαχαρίου.

Копие от данъчния опис на село Прилонкион. Документи за купените от Вардан двор в Мосинопол и манастир Свети Георги в Папикий. Разписки за сумата, която бе внесена за изземането на Смоленската тема. Практик и описание на границите на имотите ми във Филипопол. Практик и описание на границите на имотите ми в Мосинопол, както и разписки на иконома за описа на държавното съкровище. Отчислителен питакий за имотите ми в Мосинопол. Практик за предаване на Лавакас[1]. Свидетелства и удостоверение на ония, които правят панаири от Станимака, и разпоредбата, която направи Месопотамит по императорска заповед за Воден и селото Захариу[2].

* * *

Τὸ δὲ παρὸν τυπικὸν ἐγράφη ῥωμαϊκόν, ἰβηρικόν τε καὶ ἀρμενικὸν τῆς καθ'ἡμᾶς εὐαγεστάτης μονῆς τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης κατὰ τὸν δεκέμβριον μῆνα τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος ἔτους ,ςφϟβʹ: καὶ ὑπεγράφη παρ'ἐμοῦ τε αὐτοῦ τοῦ σεβαστοῦ Γρηγορίου καὶ μεγάλου δομεστίκου τῆς δύσεως τοῦ Πακουριάνου διὰ ἀρμενικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Εὐθυμίου πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίστωσιν πάντων τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγεγραμμένων, ὡς παρατυχόντος αὐτοῦ ἐνθάδε διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἐκ προστάξεως τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως διάγειν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἕνεκεν εἰρήνης τοῦ ἀλάστορος Φράγκου καὶ αὖθις ὑποστρέψαντος καὶ μεθ' ἡμῶν καταλαβόντος ἐνταῦθα ἐν τοῖς Φιλιππουπόλεως κτήμασί μου· ἐγράφη δὲ ῥωμαϊκόν, ἰβηρικὸν καὶ ἀρμενικὸν διὰ τὸ τοὺς μοναχοὺς τῆς τοιαύτης μονῆς Ἴβηράς τε τυγχάνειν καὶ μὴ ἐπίστασθαι ῥωμαϊκὰ γράμματα· ἀλλ'ὀφείλει μετέρχεσθαι τὸ τοιοῦτον τυπικὸν διά τε τῶν ἰβηρικῶν καὶ ἀρμενικῶν γραμμάτων· τὸ κῦρος δὲ τυποῦμεν ἔχειν τὴν ἐνταῦθα ῥωμαϊκὴν ἅπασαν γραφήν, ὅτι καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ταύτης ὕφους τὴν ὑπογραφὴν ἐδέξατο. γέγονε δὲ καὶ τὸ τούτου ἴσον καὶ ὑπεγράφη ὁμοίως καὶ ἐναπετέθη εἰς τὴν | εὐαγεστάτην μονὴν τῶν Παναγίου τὴν οὖσαν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, ὅπως εἰς τὸ διηνεκὲς ἐναπόκειται καὶ παραφυλάττεται ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ· καὶ εἴ γε (ὅπερ ἀπεύχομαι) τὶς τῶν καθηγουμενευόντων ἐν τῇ δηλωθείσῃ καθ'ἡμᾶς ἁγίᾳ μονῇ ἢ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν πρὸς λύμην ταύτης καὶ τῶν ταύτῃ διαφερόντων ἐξανίσταται καὶ πειραθῇ ἀθετῆσαι τὰ ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ ἀναγεγραμμένα καὶ πρὸς κατάλυσιν καὶ ἀπώλειαν αὐτοῦ διεγερθῇ, τὸ παρὰ τῇ δηλωθείσῃ μονῇ

Настоящият типик на нашия преблагочестив маиастир на пресвета Богородица Петрицонитиса бе написан през месец декември, седми индикт, 6592 г.[3], на гръцки, грузински и арменски; и бе подписан от самия мене, севаст Григорий и велик доместик на Запада Бакуриани, с арменски писмена и от светейшия патриарх иа Ерусалим господин Евтимий за утвърждаване и удостоверяване на всичко, което се съдържа в типика. Патриархът се случи там, понеже пребиваваше в Солун по нареждане на могъщия и свет наш император за усмиряване на дръзкия франк[4], и отново се върна и пристигна с нас в имеиията ми във Филипопол. А бе написан на гръцки, грузински и арменски, поиеже монасите на този манастир са грузинци и не знаят гръцко писмо, но трябваше този типик да се преведе на грузинско и арменско писмо. Обаче нареждаме да бъде в сила целият гръцки текст, който е тук, понеже под него бяха поставени подписи. Бе направено и копие от него и също така бе подписано и бе оставено на съхранение в преблагочестивия манастир на света Богородица, който се намира в богохранимия град[5], за да се намира завинаги и да се пази в този манастир. И ако — дано да не става това — някой от игумените на споменатия наш свет манастир или някой от монасите се надигне да ощетява него и имуществата му или се опита да иаруши изложеното в настоящия типик и действува за неговото унищожение и погибел, ще бъде показан оставеиият в споменатия манастир на света Богородица

---

[1] Лавакас — неотъждествено. [2] Захариу = Захариево — това село е отъждествено сравнително с поголяма точност. Срв. *Йорд. Иванов,* Ассновата крепост, стр. 208. [3] 6592 г. отговаря на 1083 г. [4] Т. е. Боемунд Тарентски. [5] Т. е. Цариград.

τῶν Παναγίου ἐναποκείμενον τυπικὸν ἐμφανισθήσεται καὶ ἀπελέγξει τὸν κατατολμήσαντα τὸ τοιοῦτον ἀτόπημα διαπράξασθαι, καὶ εὐθυνθήσεται μὲν οὗτος ὡς εἰκὸς καὶ ἀπαιτηθήσεται εἴ τι ἂν καὶ ἁμαρτήσῃ, ἐξωθήσεται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς μονῆς. εἶθ' οὕτως αὖθις τὸ τοιοῦτον τυπικὸν ἀποτεθῇ εἰς τὴν εἰρημένην τῶν Παναγίου μονήν· οὐδόλως γὰρ βουλόμεθα ἔξωθεν ταύτης ἢ τῆς πόλεως μεταπεμφθῆναι ἢ παραφυλαχθῆναι· τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ τοὺς καθηγουμενεύοντας ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἐνορκοῦμεν εἰς αὐτὴν τὴν πανάχραντον καὶ θεομήτορα θεοτόκον ἡμῶν, ὅπως κρατήσῃ ἡ παροῦσα ἡμετέρα βούλησις καὶ φυλαχθήσεται ἐν αὐτῇ τὸ τῆς καθ' ἡμᾶς μονῆς τυπικόν, καὶ μᾶλλον εἰ χρεία ἐστὶ τούτου παρά τινων ἐν | τοῖς ἔξω κατά τι ἀμφιβαλλόντων εἰς τὸ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ ἀποκείμενον τυπικόν, ὀφείλει μεταγραφῆναι καὶ τὴν πίστωσιν παρὰ τοῦ καθηγουμένου καὶ τῶν ἀδελφῶν λαβεῖν καὶ μεταπεμφθῆναι πρὸς αὐτούς, τοῦ πρωτοτύπου, ὡς δεδήλωται, μὴ μετακινουμένου πώποτε ἀπὸ τῆς μονῆς.

⟨Γρηγόριος Πακουριάνος, σεβαστὸς καὶ μέγας δομέστικος τῆς δύσεως, τὸ παρὸν τυπικὸν τῆς ἱερᾶς μου μονῆς τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης οἰκείᾳ χειρὶ ὑπέγραψα⟩.

Εὐθύμιος, ἐλέῳ θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως πόλεως Ἱεροσολύμων, τὸ παρὸν τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς ἰβηρικῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δομεστίκου τῆς δύσεως κὺρ Γρηγορίου τοῦ Πακουριάνου ὑπέγραψα οἰκείᾳ χειρί (pp. 55_1—57_{19}).

типик и ще изобличи онзи, който е дръзнал да извърши такова непозволено нещо. Този ще бъде наказан, както подобава, и ще бъде изискано оиова, което е прегрешил, а освен това и ще бъде изгонен от манастира. След това този типик пак да бъде оставен по същия начин в споменатия манастир на Богородица. Защото ние никак не искаме той да бъде препращан или пазен извън манастира или града[1]. Заклеваме в самата всесвета Богоматер и наша Богородица игумените в този манастир и останалите братя за това, щото настоящото наше желание да бъде в сила и да се пази в него типикът на нашия манастир и най-вече, ако някои хора вън от манастира, които спорят върху нещо от типика, оставен в нашия манастир, се нуждаят от него, то трябва да бъде преписано, да получи заверка от игумена и братята и да им бъде изпратено, като първообразът, както се каза, никога не се изнася от манастира.

⟨Григорий Бакуриани, севаст и велик доместик на Запада, подписах саморъчно настоящия типик на светия ми манастир Пресвета Богородица Петрицонитиса⟩.

Евтимий[2], по божия милост патриарх на Ерусалим, град на светото възкресение на нашия бог Христос, подписах собственоръчно настоящия типик на грузинския манастир Пресвета Богородица Петрицонитиса на севаста и великия доместик на Запада господин Григорий Бакуриани.

[1] Подразбира се Цариград. [2] Ерусалимският патриарх Евтимий.

III. ЗАВЕЩАНИЯ НА СИМВАТИЙ И КАЛИ БАКУРИАНИ

Симватий Бакуриани, грузинец по произход, бил сродник на известния основател на Бачковския манастир Григорий Бакуриани. За неговия живот и за живота на неговата съпруга Кали, дъщеря на куропалат Василаки, не притежаваме почти никакви други сведения освен данните, запазени в техните завещания. През 1093 г. куропалат Симватий Бакуриани направил своето завещание, с което оставил за наследници на притежаваните от него имоти своята съпруга Кали и брат си Сергий Бакуриани. От този документ узнаваме, че Симватий Бакуриани бил едър феодален собственик, към чиито владения спадали именията Радоливо, Судага, Велемисда и Мущениана в областта на гр. Сяр. Той имал също така зависими от него селяни — парици и елевтери — и многобройни роби, а също така значителни движими имущества. След неговата смърт съпругата му Кали решила да постъпи монахиня в манастира Ивирон. Скоро след като се замонашила, тя направила (през ноември 1098 г.) своето завещание, с което подарила на манастира Ивирон селото Радоливо.

Това завещание, което досега не е било достатъчно проучено, е нов извор за стопанската мощ на настанените в българските земи византийски феодали. Освен поземлени имоти Симватий и Кали Бакуриани притежавали огромни запаси от добитък, храни, богати одежди, скъпоценности. Ценни сведения се съдържат в тези два документа и за феодалната рента, както и за социалния състав на иаселението в българските земи около края на XI в.

ИЗДАНИЕ: *Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτης, Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν ἁγίῳ ὄρει ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων Βυζαντιναὶ διαθῆκαι, Ὀρθοδοξία*, V, 60, 1930, σ. 614—618; VI, 66, 1931, σ. 364—371. Изданието не е критично.

КНИЖНИНА: *К. Ἄμαντος. Ἑλληνικά*, V, 1932, pp. 231—232. — *Стр. Лишев,* За проникването и ролята на парите във феодална България, София, 1958. S. *Vryonis Junior*: ДОР, XI, 1957, p. 263, n. 1. — *Литаврин,* Болгария и Византия, стр. 179, 187—188. — *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения в средновековна България, стр. 41—43, 174—192. — *Г. Острогорски,* Радоливо, Сборник радова, т. 7, 1961, стр. 67. — *P. Tivčev — G. Cankova-Petkova,* Au sujet des relations féodales dans les territoires bulgares sous la domination byzantine, Byzantinobulgarica, II, 1966, pp. 109—125.

SYMBATII KALISQUE TESTAMENTA

1. Διαθήκη τοῦ Συμβατίου Κουροπαλάτου τοῦ Πακουριάνου, τοῦ μετὰ ταῦτα Σάββα τοῦ Μοναχοῦ

„Οὐδὲν εἰσενεγκόντες εἰς τὸν κόσμον, οὔτε ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα“ τῆς θείας ἤκουσα Γραφῆς λεγούσης με . . . τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων τοῦτο μεμάθηκα ὅτι „οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον“. Διά τοι τοῦτο κἀγὼ Συμβάτιος Κουροπαλάτης ὁ Πακουριάνος, Θεοῦ χάριτι ὅλος ὑγιὴς ὤν, καὶ τὰς φρένας σώας καὶ ἐρρωμένας ἔχων· πτοούμενος δὲ τὸ ἄδηλον καὶ ἀπαραίτητον τοῦ θανάτου φρικτὸν μυστήριον· καὶ εἰς νοῦν λαβὼν τὸ . . .[a] πολλάκις καὶ ἐπ' ἐμοὶ ἐπέλθῃ ἄφνω τοῦ θανάτου . . . . καὶ ἄδηλα καὶ ἀδιατύπωτα τὰ κατ' ἐμὲ ἐαθῶσιν· Ἐν τούτῳ ἠθέλησα σήμερον φανερὰν διαθέσθαι. Καὶ γὰρ ὅτε νομίμως συνήφθην πρὸς γάμου κοινωνίαν. Καλῇ τῇ γνησίᾳ θυγατρὶ Βασιλακίου Κουροπαλάτου τοῦ ἀποιχομένου καὶ Ζωῆς Κουροπαλατίνας παρέλαβον εἰς πρόσωπον[β] καὶ προῖκα αὐτῆς λίτρας πεντήκοντα διὰ χαράγματος, δι' ὧν καὶ ἐξωνησάμην ἀργύρεια σκεύη διάφορα, ἅτινα καὶ κατέχονται παρ' αὐτῆς . . . χρόνους τινὰς ἀμφότεροι συμβιοτεύοντες, ἄτεκνοι, ὡς ὁ Θεὸς ἠθέλησε διεφυλάχθημεν. Καὶ βούλομαι τὸ συμφωνηθὲν αὐτῇ ὑποβολοθεώρετ⟨ρ⟩ον λήψασθαι ἀπὸ τῆς κινητῆς μου ὑποστάσεως, καὶ ὑπὲρ ἀνδρῴας φιλοτιμίας καὶ λεγάτου κομίσασθαι ταύτην κατὰ τελείαν καὶ ἀναφαίρετον δεσποτείαν, τὸ προάστειόν μου τὴν Ραδολήβους· τὸ ἕτερον Προάστειόν μου τὸ λεγόμενον Σουδάγα καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως τοῦ ἁγίου δωρηθέν μοι τὸ κατὰ τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας διακείμενον· καὶ τὸ ἕτερον Προάστειόν μου τὴν Βελημίσδαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ τὰ ἐν τοῖς γαμηλίοις ἡμῶν Συμφώνοις ἀναγραφόμενα κτήματα εἰς πρόσωπον αὐτῆς· καὶ τὰ περὶ αὐτῶν διοικοῦσα καὶ οἰκονομοῦσα ἐν ζωῇ καὶ μετὰ θάνατον αὐτῆς ὡς βούλεται καὶ θέλει ἔχει. Ἐκ δὲ τῷ Κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν Βασιλεῖ ὑπὲρ λεγάτου καὶ μικρᾶς ὑπομνήσεως ἀπὸ τῶν

[a] lacunam ind. ed. [β] *„ἄσωπον“ οὕτως* in ed.

ЗАВЕЩАНИЯ НА СИМВАТИЙ И НА КАЛИ

1. Завещание на куропалат Симватий Бакуриани, след това приел като монах името Сава[1]

„Нищо не сме допринесли в света, нито пък можем нещо да допринесем“ съм чул да се казва в свещеното писание, . . . що се отнася до мене, аз от собствен опит научих, че „няма човек, който да е живял и да не е видял смъртта“. Затова и аз, куропалат Симватий Бакуриани, който съм напълно здрав по божия милост и със съвършено запазен разсъдък, боейки се от непонятната, загадъчна и страхотна тайна на смъртта, реших . . ., тъй като често ми е идвало на ум, че смъртта . . . . и работите ми биха останали неизяснени и висящи. Затова пожелах да направя днес явно завещание. Прочее, след като се съединих в законен брак с Кали, родна дъщеря на покойния куропалат Василаки и на куропалатиса Зоя, получих в наличност и като зестра от нея петдесет литри[2] в монети. С тях купих различни сребърни прибори, които се намират у нея, . . . двамата преживяхме заедно няколко години и по волята божия останахме бездетни. И тъй аз желая да отделя от движимото си имущество дадените ѝ от мене сватбени подаръци и [освен това] като съпружески и посмъртен дар ѝ оставям в пълна и неотнимаема собственост имението си Радоливо[3], другото си имение Судага[4], което се намира в тема Македония и ми е подарено от свещения ни господар императора, и другото си имение Велемисда[5], освен тях и другите ни имения, вписани на нейно име в брачния ни договор. Тя може да ги стопанисва и да се разпорежда с тях и приживе, и след смъртта си, както иска и намери за добре. [Оставям] вън от това на всесилния ни и свет наш господар като посмъртен дар и ма-

---

[1] От заглавието на завещанието се вижда, че то е съставено, след като Симватий Бакуриани се подстригал за монах и приел името Сава. По всяка вероятност той постъпил в манастира Ивирон, където пожелал да бъде погребан. Неговата съпруга Кали била дъщеря на куропалат Василаки. Може би това е същият Георги Василаки, който е споменат без никакви титли на две места у Ана Комнина. Вж. Annae Comnenae Alexias, ed. Reifferscheid, pp. 158_{12}; 160_{21}. Срв. *Острогорски*, Радоливо, стр. 67, бел. 2. *Dölger*, Aus den Schatzkammern, p. 180, и *Острогорски*, пос. съч., стр. 67, смятат, че тези две завещания не са издадени, и погрешно отъждествяват Симватий Бакуриани с Григорий Бакуриани. Срв. по-подробно за това *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, стр. 42 и сл. [2] Литрата е мярка за тежест. Една златна литра съдържала 72 номизми, всяка от които тежала около 4,5 г. [3] Радоливо било село в околността на Сяр. Едно извлечение от кадастралния опис на това село, направено през август 1098 г., показва, че по това време в него имало 13 стопанства. С този документ данъците, плащани от селото, се зачислявали в полза на Кали, приела като монахиня името Мария. Срв. *Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, стр. 42—44; *Острогорски*, Радоливо, Зборник радова византолошког института, т. 7, 1961, стр. 67. [4] Местното име Судага е неуточнено. Може би то е едно и също със селото Сякавче, дн. Ливадохори, Нигритско. [5] Името на село Велемисда е славянско, напомня твърде много *Βελεβοῦσδον* — Велбужд, средновековното име на Кюстендил. Днес има местност, на име Велебид, в Мелнишко.

ἐχόντων μοι εὑρεθῆναι εὐνούχων ἀλόγων ἄλογα ὀκτώ. Τῷ δὲ αὐταδέλφῳ μου τῷ Μαγίστρῳ Κὺρ Σεργίῳ καταλιμπάνω ὑπὲρ λεγάτου καὶ μνήμης μου χάριν, τὸ Προάστειόν μου τὴν Μουστενιάνην· καὶ ἀπὸ τῶν εὑρεθησομένων μοι σφακτῶν καὶ ἀγελάδων ἐν τῇ τελευτῇ μου τὰ ἥμίση· καὶ ἀπὸ τῶν φορβαδίων μου, φορβάδια εἴκοσιν. Ἔτι ἐῶ καὶ ὑπὲρ λεγάτων καὶ μνήμης μου χάριν Νικήτα ἀέδει⟨;⟩ τῷ γυναικαδέλφῳ μου τὸ χρυσοῦν μου σελοχάλινον. Θωμᾶ (;) τῷ ἀνθρώπῳ του τὸ ἱμάτιόν μου τὸ δωρηθέν μοι παρὰ τοῦ Βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου. Τὸ ὀξύ μου ἱμάτιον τὸ μετὰ τῆς γούνας, καὶ τὸ καβάδιόν μου τὸ χρυσοῦν. Τῷ δὲ ἀνθρώπῳ μου τῷ ἀπελγαρίπῃ, ἐῶ ἱμάτια χάσδια δύο· ἐξ ὧν τὸ ἓν μετὰ γούνας ἄσπρης. Καὶ ὅσοι ἕτεροι ἴδιοι μου ἀμνημόνευτοι εὑρεθῶσι, λάβωσιν ἀνὰ φο⟨;⟩[a] ἕξ. Τῷ Βασιλικῷ βεστιαρίῳ ἀφίημι νόμισμα ἕν. Καὶ τοὺς μάρτυρας τῆς παρούσης μου διατυπώσεως σὺν τῇ Γραφεῖ ταύτης, ἀνὰ νομίσματα τρία. Ὅσα δὲ ψυχάρια εὑρεθῶσί μοι ἀρρενικά, θέλω τοῦ ἀπέρχεσθαι ἀπὸ ὥρας καὶ ἡμέρας τῆς ἐμῆς τελευτῆς, ἐλεύθερα τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, κομιζόμενα ἅπαντα τὰ πρὸς φορεσιὰν αὐτῶν ἱμάτια καὶ ἔγκοιτα καὶ πεκούλια. Ἔτι δὲ καὶ τά ἄλογα καὶ τὰ ἅρματα αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ λεγάτων καὶ ψυχικὴν μου σωτηρίαν . . .[β] Ὅσοι δὲ χοῖροί μοι εὑρεθῶσι προστάσσω τοῦ ἐπιμοιρασθῆναι παρά τε τῆς συμβίου μου καὶ τοῦ αὐταδέλφου μου ἐπίσης. — Τὸ δὲ ταπεινὸν καὶ ἁμαρτωλόν μου λείψανον, βούλομαι τοῦ ἀποκομισθῆναι καὶ τεθῆναι ἐν τῇ Σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῶν Ἰβήρων. Καὶ παράσχῃ ἡ σύμβιός μου ὑπὲρ καταθεσίμου, εἴ τι ἂν συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἐκεῖ ἀσκούντων μοναχῶν. Καὶ ὑπὲρ ψυχικῆς μου σωτηρίας εἰς διανομὴν πενήτων ἐπιδώσει ἀφ᾽ οὗπερ κέκτημαι χρυσίου τὰς δώδεκα τροχων⟨;⟩ λίτρας· ἐξ ὧν τὰς ἓξ χιχάτ⟨;⟩· τὰς ἑτέρας δὲ ἓξ πρωτοχαραγ. τὰς ἓξ χιχατ. λίτρας, καὶ γέννημα χιλιάδας τρεῖς· τὰς δὲ ἑτέρας ἓξ πρωτοχα-

лък спомен осем коня от скопените ми жребци. На моя брат господин магистър Сергий оставям като дар и за спомен имението си Мущениана[1], половината от дребния и едър добитък, който се окаже налице при смъртта ми, и двадесет кобили от кобилите ми. Оставям също така на Никита, брата на моята съпруга, златната сбруя; на моя човек[2] Тома — наметалото си, подарено ми от светия ни господар, лилавото си наметало с гугла и златното си ковчеже. На моя човек Апелгарип — две наметала от плътна коприна — едно от които с бяла гугла. Но които други от собствените ми люде останат неспоменати, нека получат по шест номизми⟨?⟩[3]. На императорското съкровище оставям една номизма.[4] И на свидетелите на настоящото писмено завещание — по три номизми. А колкото мъже роби се окажат налице, искам от часа на смъртта ми да бъдат освободени от ярема на робството,[5] като си запазят за свое ползуваие всички дрехи, жилищата си и обработваемия къс земя, а също добитъка и колите си — като посмъртен дар и за душевното ми спасение . . . А колкото свине се окажат налице, желая да бъдат разделени поравно между съпругата ми и брат ми. А нищожното и грешно мое тяло желая да бъде погребано и положено в досточтимия манастир Ивирон в Света гора. И нека моята съпруга да даде разноските за погребението, според както се уговори с подвизаващите се там монаси. И нека също се раздадат иа бедните за душевното ми спасение дванадесетте литри в грапави монети[6] от парите, които притежавам. От тях шестте литри нови⟨?⟩[7], а другите шест — със старо клеймо.[8] Шестте литри иови⟨?⟩ и трн хиляди мери зърно [на бедните], а другите шест литри да даде на

[a] *φō* ed., *νō* conj. [β] lac. ind. ed.

[1] Споменатото тук село Мущениана е може би едно и също със селото Мостеница при Струмица, което се среща в документи от XIV в. Срв. за него *А. Соловјев — В. Мошин*, Грчке повеље српских владара, Зборник за историју, език и књижевност српског народа, III, кн. 7, Београд, 1936, стр. 46. [2] Т. нар. антропи (*ἄνθρωποι* — людиє) са вид зависими селяни, между които има и бивши роби. Обикновено те били домашна прислуга във феодалното имение и изпълнявали различни други задължения в стопанството. [3] В текста *φο*, което следва да се прочете като фолиса. Фолисът е дребна монета, на стойност 1/288 от номизмата. Възможно е обаче и четенето *νο*, което трябва да се изтълкува като номизми. [4] На императорското съкровище Симватий Бакуриани оставя сравнително малък дар — само една номизма. Общо за тези дарения срв. *P. Tivčev — G. Cankova*, op. cit., pp. 110—115. [5] Редом с феодалното зависимо селячество имало все още и роби. Падането на България под византийска власт създало условия за съживяването на робския институт. Срв *Д. Ангелов*, Робството в средновековна България, ИПр., год. II, 1946, кн. 2, стр. 151—153; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 182—191. [6] Грапави (*τροχῶν* следва да се прочете като *τραχέων*) се наричали новите, неизтрити и неизлъскани от обращение номизми, които по това време били с намалено златно съдържание. Стойността им се изчислявала между 4 и 9 сребърни милиарисия, докато една пълноценна златна монета струвала 12 милиарисия. Срв. *N. Svoronos*, Recherches sur le cadastre byzantin, BCH, 83, 1959, 1, pp. 99—105. [7] Текстът не е съвсем ясен. Тълкуването на *χιχάτ* е несигурно. Ако приемем, че с *χιχάτ* са означавали новите монети, *πρωτοχαραγ* ще означава монетите с някогашно, старо клеймо, т. е. пълноценни монети. [8] За видовете монети срв. *Стр. Лишев*, За проникването и ролята на парите, стр. 143.

ραγ. ἐπιδώσει πρὸς το`ς ἔχοντας εὑρεθῆναι ἐκδουλεύοντάς με ἐλευθέρους ἀνθρώπους μου. Τούτων δὲ πάντων τῶν παρ' ἐμοῦ διορισθέντων καὶ διατυπωθέντων ἐξερχομένων καὶ ἀποπληρουμένων, τὰ ἔχοντα περισσεῦσαι εἰς τὴν ἐμὴν περιουσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀπό τε νομισμάτων, εἰδῶν γεγημάτων καὶ λοιπῶν· ἔτι καὶ αὐτῶν τῶν οἰκετικῶν θηλυκῶν μου ἀσώπων, θέλω τοῦ κατακληρονομῆσαι ταῦτα πάντα παρὰ τῆς δηλωθείσης ποθεινοτάτης συμβίου μου Κυρ. Καλῶς, τῆς καλῆς καὶ πρεπόντως ἐκδουλευσάσης καὶ ἀναπαυσάσης με, καὶ αὐτὴ ποιήσει τὴν ἔξοδον τῆς κηδείας τοῦ λειψάν.ν μου, σὺν τοῖς τριτοεννάτοις καὶ τεσσαρακοστοῖς μου· ἔτι δὲ καὶ λειτουργικοῖς καθὼς ὁ Θεὸς αὐτὴν ὁδηγήσει. Ταύτην δὲ τὴν ποθεινοτάτην καὶ γνησίαν μου .... καταλιμπάνω Ἐπίτροπον ἀνάγραφον, ἀνεπιτήρητον καὶ ἀλογάριαστον ταύτης μου τῆς φανερᾶς διατυπώσεως καὶ τὴν ψυχήν μου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς ἀνατίθημι· — — —

Ἐγράφη διὰ Ἐλευθερίου νοταρίου τῆς μονῆς τῶν ἁγ. τεσσαράκοντα. Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ιά Ν. ά. Ἔτει ,ςχά.

— Μηνὶ Αὐγούστῳ Ν'. πέμπτῃ Ἔτους ,ςχά (pp. 314—318).

наличните мои хора елевтери[1], които са ми служили. След като всички тези мои повели и разпоредби бъдат приведени в изпълнение, онова, което остане от моето богатство и имоти, от парите, храните и всичко останало[2] и от домашната ми женска челяд, желая всичко това да бъде наследено от споменатата прелюбима моя съпруга, госпожа Кали, която добре и прилично ми служи и ме отморяваше и която ще прави разходите за погребението на останките ми и за третините, деветините и четиридесетините, а също и за литургиите, според както бог я напъти. Тази моя прелюбима и законна .... оставям чрез подписа си за безответна и независима изпълнителка на това мое явно завещание и полагам душата си в нейните ръце. — — —

Написа се от нотарий Елевтерий в манастира Свети четиридесет [мъченици] на единадесети януари, първи индикт, 6601 г.[3] — — —

Месец август, пети индикт, 6601 г.[4]

2. Διαθήκη τῆς Καλῆς, θυγατρὸς Βασιλακίου Κουροπαλάτου, συζύγου τοῦ Συμβατίου Κουροπαλάτου τοῦ Πακουριανοῦ, τῆς μετὰ ταῦτα Μαρίας μοναχῆς

Δικαιόν ἐστι καὶ λίαν ἁρμόδιον, πάντας θνητοὺς γεγονότας, καὶ τὴν τοῦ θανάτου ... φροντίδα ποιεῖσθαι· πλέον δὲ τῶν ἄλλων, τοὺς τὸν μονήρη βίον ἀσπασαμένους καὶ συνθήκας πρὸς Θεὸν ἔχοντας, ἀποτάξασθαι μὲν τοῖς γηΐνοις, ποθῆσαι δὲ τὰ οὐράνια· διάτοι τοῦτο κἀγώ, Μαρία μοναχὴ ἡ θυγάτηρ Βασιλακίου Κουροπαλάτου ἀποιχομένου καὶ Ξένης μοναχῆς τῆς Διαβατίνας τῆς καὶ περιούσης, νόσῳ μὲν περικειμένη, τὸν δὲ νοῦν ἐρρωμένον καὶ τὰς φρένας ἀβλαβεῖς ἔχουσα τῇ τοῦ Θεοῦ μου χάριτι, ἠθέλησα τὴν σήμερον φανερὰν διαθέσθαι. δειλιάσασα μὴ ἐπ' αἰφνιδίας τῆς τοῦ θανάτου .... ἐπελθούσης μοι, ἀδιοίκητα καὶ ἀπρονόητα ἐαθῶσι τὰ ... πάντα. Ἐπειδὴ γὰρ παρὰ τῶν προγεγραμμένων || αὐθεντῶν καὶ γονέων μου πρὸς γάμου κοινωνίαν συνεζεύχθην τῷ ἀποιχομένῳ Κουροπαλάτῃ Κὺρ Συμβατικίῳ τῷ Πακουριάνῳ παραλαβόντι προ-

2. Завещание на Кали, дъщеря на куропалат Василаки, съпруга на куропалат Симватий Бакуриани и след това монахиня Мария

Справедливо и напълно редно е всички, които са родени смъртни, да помислят ... и за смъртта. А повече от всички — онези, които са избрали монашеския живот и са обещали на бога да се отвърнат от земните неща и да възлюбят небесните. Затова и аз, монахиня Мария, дъщеря на покойния куропалат Василаки и на монахиня Ксени Диаватина, която е още жива, ако и да съм болна, но благодарение на бога умът ми е още бодър и разсъдъкът — непокътнат, поисках днес да направя своето явно завещаиие. Защото се боя да не би внезапно да ме споходи смъртта и всичко .... да остане объркано и неуредено. Аз бях свързана от споменатите по-горе благородни мои родители в брачен съюз с покойния ми съпруг господин куропалат Симватий Бакуриани, който полу-

[1] Елевтерите са категория зависими селяни. Те се характеризират в изворите като „свободни от данъчно облагане", „незаписани в данъчните списъци". Между тях има разорени селяни, освободени, избягали роби. Твърде често те били настанявани във феодалното имение, снабдявани били със земя, инвентар и работен добитък и се превръщали в крепостни селяни. Срв. *А. П. Каждан*, Аграрные отношения в Византии в XIII—XIV в., Москва, 1952, стр. 234—235; *Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи, стр. 604—605; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 177—179; *Г. Острогорский*, Византийские писцовые книги, BSl, IX, 2, 1948, стр. 251—286. [2] Както се вижда от този документ, настанените в българските земи византийски феодали разполагали с огромни запаси от пари и всякакви движими имущества. [3] Т. е. 11 януари 1093 г.
[4] Завещанието на Симватий било съставено през януари 1093 г., а било заверено и разпечатано в присъствието на съпругата му през август същата година.

σώπῳ ἐμῷ καὶ προῖκα ὅσην τὰ γαμήλιά μου σύμφωνα παρέχουσι· μικρὸν δὲ τῷ βίῳ ἄμφω ἡμῶν συμβιωσάντων, | ἐκεῖνος μέν, οἴμοι τῇ τρισαθλίᾳ! αἰφνιδίως τῶν τῇδε ἀπέπτη, ἐν αὐτῷ τῷ τῆς νεότητος ἄνθει· ἐγὼ δὲ ἀπροστάτευτος καὶ ἀπαραμύθητος καὶ μεμονωμένη καταλιμπάνομαι· ἄμοιροι γὰρ παίδων διετηρήθημεν, πράγματος ἐπονειδίστου τοῖς ἅπασι, μᾶλλον δὲ γυναιξί, καὶ ἵνα μὴ κατάλεπτον τὴν ἐμὴν ἐλεεινολογήσωμαι τύχην· ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν προκειμένην βαδίσω ὑπόθεσιν. — Ὁ μὲν μακαρίτης ἐκεῖνος αὐθέντης καὶ σύμβιός μου, φανερὰν διαθήκην ἐποίησε, καὶ τὴν αὐτοῦ θέλησιν ταύτην δήλην καθίστησιν καὶ κυρίαν καὶ ἐξουσιάσιριαν | ἀλογοθέτητον, ἀλογαρίαστον καὶ ἀνεπιτήρητον ἐμὲ τῆς ὅλης οὐσίας αὐτοῦ, ὅση ἐν κινητοῖς καὶ ὅση ἐν ἀκινήτοις πεποίηκεν. Ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν πάντων, ὧν διέθετο, ἀνέθετο ἐπ᾽ ἐμὲ καὶ τὸν ἑτεροθαλῆ τούτου αὐτάδελφον τὸν Μάγιστρον κύριον Σέργιον. || Καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μου χάριτι καὶ ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου μου, πάντα τὰ παρ᾽ ἐκείνου ἐνταλθέντα κατὰ τὴν ἐκείνου θέλησιν καὶ τὸ τέλος ἀπείληφε· καὶ οὐκ ἐντραπήσομαι τοῦτον ἐν τῇ φρικτῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ἢ λόγον ἀποδώσω αὐτῷ, ὡς μέχρι καὶ τοῦ τυχόντος || παριδοῦσά τι ὧν διωρίσατο, ἢ μὴ ποιήσασα πάντα ὅσα προσέταξε καὶ ὡς προσέταξεν. Ἐπεὶ καὶ τὴν τούτου διαθήκην, ἐπὶ τοῦ Κοιαιστορικοῦ βήματος ἤνοιξα, καὶ τὸ κῦρος ἔλαβεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸν ἐπίτροπον ταύτης ἠσπασάμην καὶ μετὰ τοῦ Μαγίστρου | Κύρη Σεργίου τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ τὸν διαμοιρασμὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς καταλειφθεῖσι αὐτῷ καὶ ἐμοὶ παρὰ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ ἐποιησάμην, καθὼς ἐκεῖνος διέθετο· καὶ πᾶσαν τὴν ἐπιλαγχάνουσαν αὐτῷ μερίδα πρὸς τοῦτον κατεβαλόμην καὶ ἀπόδειξιν ἐκ τούτου | ἀνελαβόμην. Ἀλλὰ καὶ τοῖς λεγαταρίοις ἀπελευθέροις τε καὶ ἐλευθέροις τὰ ἐαθέντα λεγάτα αὐτοῖς παρὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν δέδωκα πρὸς αὐτοὺς καὶ αἱ τούτων ἀποδείξεις εἰσὶ παρ᾽ ἐμοί. Καὶ οὐδὲν τῇ τῆς Θεοτόκου μοι χάριτι ὑποχρεωστεῖται ἔτι λαβεῖν ἐκ τῆς οὐσίας | ἐκείνου· μᾶλλον δὲ γράψαντος ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου ἐκείνου αὐθεντὸς καὶ συνεύνου μου κηδευθῆναι ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἰβήρων καταβαλλομένου μου ὑπὲρ καταθεσίμου, ὅπερ ἂν ἀνὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν μαναχῶν τοποθέσιον κατεβαλόμην πρὸς τοὺς μοναχοὺς || τῆς τοιαύτης Μονῆς δι᾽ ἀποδείξεων αὐτῶν λίτρας ἑπτὰ χιλιάδας χρυσᾶ νομίσματα· καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ Μονῇ τὸ ποθεινότατον ἐμοὶ ἐκείνου σῶμα ἐνεταφίασα, καθὼς καὶ ἐκεῖνος ἠσπάσατο. Διὸ καὶ

чи от моя страна и като зестра описаните в брачния договор имоти. Обаче преживяхме кратко време заедно, тъй като той — о уви, аз, трижнещастната — внезапно напусна този живот, в самия разцвет на младостта си, а аз останах беззащитна, безутешна и самотна. Ние бяхме бездетни — най-тягостното от всички неща и особено за жените, — така че останах лишена и от тази малка утеха в своето нещастие. Но нека се върна на въпроса, който ме занимава. Блаженопочившият мой господар и съпруг направи явно завещание и обяви открито това свое желание, като ме направи господарка и независима, безотчетна и пълновластна владетелка на цялото си — както движимо, така и недвижимо — имущество. Той възложи също така на мене и на своя брат от друга майка, господин магистър Сергий, управлението и стопанисването на всички [имоти], които той притежаваше. И благодарение на божията милост към мене и застъпничеството на Богородица господин магистър Сергий получи всичко определено от съпруга ми според неговата воля и желание. И няма да отвръщам лице от него в деня на страшния съд или да се оправдавам, че съм пренебрегнала и най-малкото от онова, което той е наредил, и че не съм изпълнила всичко, което той е определил и както го е определил. Когато отворих неговото завещание пред бюрото на квестора и то влезе в сила по този начин, аз одобрих неговия довереник и заедно с него — брат му господин магистър Сергий — направихме подялба на всичко оставено нему и на мене от покойния му брат, според както той бе завещал. И аз му прехвърлих целия припадащ се нему дял и получих от него разписка. Дадох също така и на освободените, и на свободните люде,[1] посочени като наследници, дяловете, оставени им от техния господар, и взех за това разписка. И тъй по милостта на Богородица не остава вече никой нищо да получава от неговото имущество. Дори блаженопочившият мой господар и съпруг бе писал в завещанието да бъде погребан в манастира Ивирон, оставяйки на мене грижата за погребението. Аз откупих гробно място от монасите, за което място заплатих на монасите от този манастир срещу разписка седем хиляди златни номизми в литри.[2] И в този манастир аз погребах скъпото за мене негово тяло, според както той пожела. И затова,

[1] Освободените, т. е. бившите роби, и свободните, или т. нар. елевтери. Срв. *Литаврин,* България и Византия, стр. 187—188. [2] Кали заплатила за гробно място на съпруга си значителната сума от седем хиляди златни номизми. Може би по този начин тя направила дарение на манастира.

τὸν τοῦ αὐτοῦ μου ἀνδρὸς πόθον ἀεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν φέρουσα καὶ αἰωνίως | τοῦτον μνημονεύεσθαι θέλουσα, ἐπαφίημι τῇ αὐτῇ Μονῇ εἰς ψυχικὴν τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος αὐθεντὸς καὶ συμβίου μου καὶ εἰς τὴν ἐκείνου ἀπόφλησιν τῶν ἐμῶν πολλῶν ἁμαρτημάτων, τὸ κτῆμά μου τὴν Ραδολίβοις μετὰ καὶ πάντων τῶν δικαίων | καὶ προνομίων αὐτοῦ ἄνευ τῶν ἐκεῖσε ἐχόντων εὑρεθῆναι ζώων ἁδρῶν τε καὶ λεπτῶν καὶ τῆς ὅλης εἰσόδου τοῦ τε σίτου καὶ κριθῆς τῶν εἰσοδιασθέντων κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου μου καὶ τῶν προεισοδιασθέντων· ἅπασαν γὰρ εἰσοδίαν τοῦ τότε καιροῦ καὶ | πᾶν τὸ ἀλλαχοῦ βούλομαι διασκορπισθῆναι· Μετὰ δὲ τοῦτο ἵνα εἰσοδιάζωσι πᾶσαν εἴσοδον οἱ μοναχοὶ τῆς τοιαύτης Μονῆς ὡς κύριοι καὶ δεσπόται αὐτοῦ· ὀφείλοντες καταβάλλεσθαι εἰς τὰ μνημόσυνα τοῦ ἀνδρός μου ἐν ἑκάστῳ χρόνῳ σίτου μοδίους ἑκατὸν | σφακτὰ δέκα καὶ οἴνου μέτρα ἑκατόν, εἴς τε τὸ πνευματικὸν συμπόσιον καὶ εἰς διαδόσεις τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν μου. Ἑτέρους δὲ πάλιν ἑκατὸν μοδιοὺς σίτου καὶ ἑκατὸν μέτρα οἴνου καὶ δέκα σφακτὰ θέλω ἐξοδεύεσθαι παρὰ τῶν αὐτῶν μοναχῶν καὶ εἰς τὰ μνημόσυνα | ἐμαυτῆς τῆς ἁμαρτωλῆς. Εἰ δέ γε ταῦτα πάντα ἃ διωρισάμην διαφυλάττουσιν οἱ μοναχοὶ τῆς τοιαύτης Μονῆς, ἀλλ' εἰς ἀνατροπὴν ἑνὸς καὶ μόνου χωρίσουσιν τῶν παρ' ἐμοῦ προσταχθέντων, μερικῶς ἢ καθόλου, θέλω τοὺς Ἐπιτρόπους μου, κινεῖν κατ' αὐτῶν δικα || στήριον, ὅπως καὶ τῶν μοναχῶν μὴ θελόντων, παντα ὅσα διωρισάμην φυλάττονται καὶ τὸ βέβαιον ἔχουσιν. Ἀλλ' οὐδὲ ἐξουσίαν ὀφείλουσιν ἔχειν οἱ μοναχοὶ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων πωλεῖν, ἢ δωρεῖσθαι, ἢ ἀνταλλάττειν τὸ κτῆμα, ἀλλὰ ἀεὶ παρὰ τῇ Μονῇ θέλω εἶναι αὐτό· || ὡς διὰ τῶν ἀπὸ τούτου ἐτησίων προσόδων εἰς μνήμην ἡμῶν τῶν δωρησαμένων οὗτοι ἐρχόμενοι ὑπερεύχωνται καὶ τοῦ ἀνδρός μου καὶ ἐμοῦ τῆς ἁμαρτωλῆς. Ἔτι θέλω τεθῆναι ἐν τῷ μνήματι τοῦ αὐθεντὸς καὶ ἀνδρός μου τὴν εἰκόνα μου τὴν μεγάλην, τὸν Χριστὸν καὶ Θεόν μου, καὶ τὴν ἑτέραν μου εἰκόνα τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Βλαχερνίτισσαν τὴν καὶ οὖσαν μετὰ περιφερείας ἀργυρᾶς· τὸν σταυρὸν τὸν ἀργυροῦν καὶ τὰ δύο μανουάλια τὰ χιτὰ τὰ ἐξαφώτια. Ἀφίημι τῇ αὐθέντῃ καὶ μητρί μου εἰς λεγάτον καὶ μνήμης μου χάριν τὴν ἀπιλαρέαν μου | τὴν μεγάλην τὴν ἔχουσαν ἔγκαυσιν ἐν τῷ χείλει· τὸ βηλάριον τὸ ὀξὺν καὶ χρυσίου λίτραν μίαν Ρωμανάτων. Τῇ αὐταδέλφῃ μου Κυρ(ίᾳ) Μαρίᾳ τῇ Προεδρίσσῃ τὸν μανδύαν τὸν ὀξὺν τὸν ἔχοντα τὰ μαργαριτάρια· τὴν θάλασσάν μου τὴν ἀληθῆ· τὸ ζωσμάτον μου τὸ πράσινον καὶ | τὰ βραχιόνιά μου τὰ χρυσᾶ τὰ χειμειτὰ τὰ πλατέα τὴν μίαν ζυγήν. Τῇ αὐταδέλφῃ μου τῇ Προεδρίσσῃ Κὺρ Εὐδοκίᾳ τὸν μανδύαν μου τὸν χασδόν μου τὸ(ν) κόκκινον τὸν ὄντα μετὰ κατα-

имайки винаги пред очи желанието на моя мъж и искайки да бъде вечна паметта му, аз дарявам на манастира за душевното спасение на често споменавания мой господар и спътник в живота и за да ми опрости той многото ми грехове, моето село Радоливо заедно с всичките му имоти и права[1], без едрия и дребен добитък, който се намира в тях, и без целия доход от жито и ечемик, който ще постъпи в годината на смъртта ми и от предишните години. Защото аз искам целият доход от тази година и всички предишни доходи да бъдат раздадени за помен. А след това нека монасите от този манастир да събират целия приход като господари и собственици. В памет на моя съпруг те трябва да дават всяка година сто модия[2] жито, десет овце и сто мери вино на гощавката за помена и за раздаване между братята в Христа. А други пък сто модия жито и сто мери вино и десет овце искам да бъдат изразходвани от братята за помен на мене, грешната. Нека монасите на този манастир спазват всичко това, което съм наредила, а ако погазят частично или изцяло дори и само една от моите наредби, желая моите довереници да ги дадат под съд, та монасите да спазват и да смятат за ненарушими моите наредби дори и без да искат. И монасите не могат да имат правото да продават, даряват или да разменят имота, но искам той винаги да бъде на манастира. Така че от неговите годишни доходи монасите да отправят молебствия в памет на нас, дарителите — и за моя съпруг, и за мене, грешницата. Желая също в памет на моя господар и съпруг да бъде положена [в църквата] голямата ми икона на Христа бога наш и другата ми икона на пресвета Богородица Влахернска, която е със сребърна обкова, също и сребърният кръст и двата излени свещника с по шест поставки. Оставям на благородната ми майка като дар и за спомен от мене големия си черпак със сребърна обкова по горния ръб, лилавото наметало и една литра злато в номизми романати[3]. На сестра ми госпожа Мария проедърка — лилавия си плащ, украсен с бисери, одеждата си от червена тафта, зеления си пояс и един чифт гривни от изляно злато. На сестра ми госпожа Евдокия проедърка — червеното си наметало от плътна коприна със златни ивици и с кенари и забрадката си със златни орнаменти. На сестра ми

[1] С права (*δίκαια*) се означават юридическите права на собственика върху даден имот и неговите доходи, а също и самият имот. [2] Модият като мярка за тежест се равнявал на 8,40 кг, а като мярка за вместимост — на 8,76 л. Срв. *H. Bibicou*, Recherches sur les douanes à Byzance, Paris, 1963, p. 78. [3] Романатите били златни монети, сечени от император Роман III Аргир (1028—1034).

βατῶν χρυσοναρθήκην καὶ τὸ φακιόλιόν μου τὸ ἔγχρυσα γράμματα. Τῇ αὐταδέλφῃ μου || τῇ μοναχῇ Κὺρ Εἰρήνῃ τὰ μεσοσκόντελον τὸ ἄσπρον τὸ λεῖον τὸ μονὸν καὶ τὸ καυκίον τὸ διάχρυσον τὸ σκεπαστόν. Τῷ Φιλαρέτῳ τῷ αὐταδέλφῳ μου καφούρια δύο μετὰ ζωναρίων ἐγκαῦτων ἐν τῷ μέσῳ καὶ κανεῖον διάχρυσον σκεπαστόν. Τῷ ἀνδραδέλφῳ μου τῷ || Προέδρῳ Κὺρ Σεργίῳ ἀφίημι εἰς μνημόσυνον, ἧς εἶχον πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, διὰ χαράγματος λίτρας πεντηκοντατέτταρας. Τῷ ἀνεψιῷ μου τῷ Βασιλάκῃ τὸ σελοχάλινον τὸ ὁλόχρυσον τοῦ ἀνδρός μου. Τῷ Πρωτοβεστιαρίῳ Κὺρ Λέοντι τῷ ἐξαδέλφῳ μου, τὸ βιβλίον μου || τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Κλίμακος καὶ τὸ προάστειόν μου τὴν Σουδάγην τὸ ἐν τῷ πέ(μ)πτῳ τῆς Μακεδονίας τυγχάνον καθὼς ἐστὶ καὶ μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς καὶ διακρατήσεως καὶ προνομίων αὐτοῦ. Τοῖς ἐν τῷ ὁδίῳ Ἄθῳ καὶ ἀδελφοῖς μοῦ τὸ βραχιόνιόν μου τὸ κλειστὸν τὸ χρυσοῦν || τὸ ἱστοῦν λίτρας δύο, ἐξαγία δώδεκα καὶ τὸ ἱμάτιόν μου τὸ ἐξάμιτον τὸ κίτρινον. Τὸ δέ γε κατζίον μου τὸ μέγα τὸ σκεπαστὸν καὶ ἀργυρὸν καὶ τὸ σταμνίον τὸ μέγα τὸ ἀργυρόν, τὸ χερνιβόξευτον τὸ ἀργυρόν, τὸ οἰνανθόριον τὸ μέγα τὸ Σαρακηνικὸν τὸ διώτιον τὸ Διάχρυσον || τὸ σκεπαστόν, τὸ ἕτερον κανεῖον τὸ διάχρυσον καὶ τὰ δύο βλατεῖνα τυλοπροσκέφαλα τὰ καινουρέα, θέλω πραθῆναι καὶ δοθῆναι τοῖς ἐν Χῷ αὐθένταις καὶ ἀδελφοῖς μου. Ἀφίημι τῷ Βελικωνᾷ τῷ υἱῷ τοῦ ἀνδραδέλφου μου ἐπιλήρικον ὀξύν, σταυρωτόν. Τῷ δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ μου || τῷ μοναχῷ κὺρ Σάββᾳ, τῷ μαθητῇ τοῦ Πατριάρχου, ἀφίημι τὸ ἐγκόλπιόν μου τὸ χρυσοῦν τὸ ἔχον ἔσωθεν τίμιον καὶ ἱστοῦν ἐξάγια εἰκοσιτέσσαρα. Τῷ πνευματικῷ μου Πατρὶ τῷ μοναχῷ κὺρ Θωμᾷ τρεῖς τέταρτον. Τῷ μοναχῷ Κὺρ Θεοδώρῳ τῷ ἡγουμένῳ τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ραβουλᾶ, Βιβλίον || τὸν ἅγιον Βασίλειον, καὶ τὸ ψαλτήριόν μου τὸ μικρὸν τὸ ἀργυρότζουνον. Τῷ μοναχῷ Συμεῶνι, τῷ μαθητῇ τοῦ μακαρίτου πνευματικοῦ πατρός μου κὺρ Θεοδοσίου τὸ Βιβλίον τὸ Πανηγυρικόν, τὸ ὂν ἐνδεδυμένον μετὰ τομαρίου μαύρου καὶ τὴν Ὀκτάηχον τὴν μονοκάνονον. Τῇ Εὐλαβεστάτῃ || Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου τὰς εἰκόνας μου, τήν τε δέησιν τὴν οὖσαν μετὰ περιφερείας ἀργυρᾶς καὶ τὴν Βάπτισιν τὴν ὑλό(γραφον) καὶ τὰ ἐπίλοιπα Βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μου. Τῷ ἀνθρώπῳ μου τῷ Βάρδᾳ σκοντελοπὶν ... ἀργυροῦν λεῖον, φορβάδια δύο ἀπὸ τῶν ὄντων εἰς τὸν || βουνὸν καὶ διὰ χαράγματος λύτρας μίαν τραχέαν καινουρέαν. Τῷ ἀνθρώπῳ μου τῷ ἀπελγαριπῷ φορβάδια δύο ἀπὸ τῶν νεμομένων εἰς τὸ βουνίον. ἀγελάδιον ἕν, ζευγάριον ἓν καὶ χρυσοῦ λίτραν μίαν τραχέαν καινουρέαν. Τῷ Χαασανίῳ τῷ ἀνθρώπῳ

монахинята госпожа Ирина — една бяла лъскава купа и позлатената кутия с похлупак. На брат ми Филарет — две сандъчета със сребърни ленти по средата и позлатено покрито ковчеже. На брата на моя съпруг, господин Сергий, оставям за спомен от привързаността си към него петдесет и четири литри в монети. На племенника ми Василаки — златната юзда и седло на мъжа ми. На братовчед ми господин протовестиарий[1] Лъв — книжката Свети Йоан Лествички и имението си Судага, което се намира в тема Македония заедно с цялата му околност и землище и с всичките му права. На братята от светата атонска Лавра — златната си гривна със заключалка, струваща[2] две литри, дванадесет мерки[3] [за тежест] и жълтия си златотъкан плащ. Големият ми сребърен ковчег с капак, голямото ми сребърно котле, сребърният леген, позлатеното сарацинско блюдо с похлупак и с две дръжки, другото позлатено ковчеже и двете нови копринени възглавници искам да бъдат продадени и парите да се дадат на благородните ми братя в Христа.[4] Оставям на Велико[5], племенник на мъжа ми, лилавата туника, украсена с кръстове. На моя уважаем господар наставник господин монах Сава, ученик на патриарха, оставям златния си медалион с честен кръст от външната страна, тежащ двадесет и четири мерки[6]. На духовния ми отец, монаха господин Тома — три [литри] и четвърт. На монаха господин Теодор, игумен на светия наш манастир Отец Равула — книгата на свети Василий и малкия си обкован със сребро псалтир. На монаха Симеон, ученик на блаженопочившия ми духовен отец господин Теодосий — панагирика, подвързан с черна кожа, и октоиха[7] моноканон. На благочестивия Ватопедски манастир — моите икони Молитвата на Христос, която е със сребърно кръжило, Кръщението, рисувано на дърво, а също и останалите книги от църквата ми. На моя човек Вардан — сребърно ... лъскаво котле, две кобили от тия, които пасат в планината, и една литра в нови, грапави монети. На човека ми Апелгарип — две кобили от тия, които са на паша в планината, една юница, един чифт волове и една златна литра в нови грапави монети. На моя човек Хасан — четиригодишно конче и кобила от същите, една юница, един вол

[1] Протовестиарий — титла и длъжност. Протовестиарият бил началник на императорския гардероб. [2] *ἱστοῦν* от *ἱστόω* — тежа — от този термин произхожда наименованието на монетите stamina, което се среща у някои западни автори. [3] *ἐξάγιον* — вид мярка за тежест, една шеста (sextula) от унцията (една унция = около 27 г). Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v. С други думи, един екзагий тежал около 4,5 г, т. е. колкото една номизма. [4] Братя в Христа са тук навярно членовете на братството в манастира Ивирон. [5] Заслужава да се отбележи славянобългарският произход на това лично име. [6] Срв. тук бел. 3. [7] Т. е. Осмогласник.

μου πηλάριον τετραετές, φορβάδα || ἀπὸ τῶν αὐτῶν· ἀγελάδιον ἕν, βοΐδιον ἓν καὶ χρυσοῦ λίτραν μίαν τραχέαν καινουρέαν. Τῷ Ἰωσὴφ τῷ ἀνθρώπῳ μου, φορβάδιον ἓν ἀπὸ τῶν αὐτῶν, ἀγελάδιον ἕν, καὶ χρυσοῦ λίτραν μίαν τραχέαν καινουρέαν. Τῷ Πατρικίῳ μαθητῇ τῷ ἀνθρώπῳ μου σκουτελογαβαθητόν· φορβάδα ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ χρυσοῦ λίτραν μίαν τραχέαν. || Τῷ μοναχῷ Ἀντωνίῳ καὶ ἱερεῖ τῷ ἀνθρώπῳ μου, νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα καὶ... τὴν πορφυρᾶν. Τῷ ἀνθρώπῳ μου τῷ Βασιλείῳ τῷ Εὐνούχῳ, Καφούριν ἄσπρον λεῖον, φορβάδιον ἓν καὶ χρυσοῦ λίτραν μίαν τραχέαν. Τῷ ἀνθρώπῳ μου τῷ Σαλακούσῃ, ἀγελάδιον ἓν καὶ βοΐδιον ἕν. Νικολάῳ Εὐνούχῳ | τῷ ἀνθρώπῳ μου, τὸ ἄλογον τὸ σιδηραῖον τὸν Δαιμονίτζιν, καὶ χαράγματος λίτραν μίαν τραχέαν. Οὗτοι δὲ οἱ ἄνθρωποί μου, εἴτε μετ' ἐμοῦ εὑρεθῶσιν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου μου εἴτε ἀλλαχοῦ ἐκδουλεύουσιν, ἵνα λαμβάνωσιν τὸν λεγάτον αὐτῶν. Ἔτι ἀφίημι Θεοδώρῳ τῷ ἀνθρώπῳ μου | τῷ Ἰωαννοκαμπίτῃ ζευγάριον ἓν ἀπὸ τῶν ὄντων εἰς τὸ κτῆμά μου τὴν Σουδάγαν ἀγελάδιον ἕν, πωλάριον ἓν τετραετὲς ἀπὸ τῶν εὐσωγενῶν μου ἀλόγων καὶ χρυσοῦ λίτραν μίαν τραχέαν καινουρέαν. Τῷ Τουγάνῳ, τῷ ἀπελευθέρῳ μου, τὸ πωλάριον τὸ μαῦρον, τὸ ἐπιλώρικον τὸ Ἀντιοχίτικον. || Τὸ φορεμὸν τὸ ὂν κατασωφορίου τὸ σφικτοῦτζι(μον) τὸ φουφοῦδι τὸ ἀληθινόν. Βηλάρια δύο βαμβακηρά, τὸ ἓν πράσινον καὶ τὸ ἕτερον βένετον· νομίσματα ἑκατὸν τραχέα καὶ ζευγάριον ἕν. Τῷ Χαρατζᾷ τῷ ἀποδούλῳ μου, φορβάδιον ἕν, ἀγελάδιον ἕν, λίτραν μίαν τραχέαν καινουρέαν καὶ βηλάρια δύο βαμβακηρά, || ἓν πράσινον καὶ ἓν ἀληθινόν. Τῷ Τάπανῃ, τῷ ἀπελευθέρῳ μου, πωλάριον τριετές, λίτραν μίαν τραχέαν· καυκίον ἀργυροῦν ἄσπρον λεῖον καὶ βηλάρια δύο βαμβακηρὰ ἓν ἄσπρον καὶ τὸ ἕτερον βένετον. Τῷ Σολιμᾷ, τῷ ἀποδούλῳ μου, φορβάδιον ἓν καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Τῷ Προκοπίῳ, τῷ ἀποδούλῳ μου, βοΐδιον ἓν || καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Τῷ Ἰωάννῃ τῷ Στρατῇ νομίσματα εἰκοσιτέσσαρα τραχέα. Τῷ Χαστούρῃ τῷ Βαλμᾷ φορβάδιον ἓν καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Ἵνα δὲ ἔχωσιν οἱ αὐτοί μου ἀπόδουλοι πᾶσαν τὴν ἱματιοφορεσίαν αὐτῶν, ἅρματά τε καὶ ἔγκοιτα καὶ πεκούλια. — Ἔτι ἀφίημι τῷ προγεγραμμένῳ Κὺρ Θεοδώρῳ, τῷ Ἡγουμένῳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ραβουλᾶ, διὰ χαράγματος λίτρας τρεῖς τέταρτα τρία· καὶ τῷ ἐξαδέλφῳ τῷ προδηλωθέντι Κὺρ Λεόντι τῷ Πρωτοβεστιαρίῳ τῷ Διαβατίν. τὰ φορβάδια μου πάντα τῆς Μουλικᾶς μετὰ καὶ τῶν κηλωνείων αὐτῶν· συν τούτοις ἀφίημι ὑπὲρ λεγάτου καὶ ψυχικῆς μου || σωτηρίας τῇ μοναχῇ Ἑλένῃ τῇ Διαξενῇ διὰ χαράγματος λίτρας τριάκοντα τέταρτα τρία. Το βραχιόνιον μου τὸ χρυσοῦν τὸ κλαστὸν τὸ ὂν μετὰ κεφαλῶν χειμειτῶν. Τὸ σαγίον μου τὸ αἴγειον τὸ ὂν μετὰ ναρθηκωτῶν γραμμάτων. Τὰ ἐφάπλιά μου τὰ μεταξοστύμονα καὶ ἀπὸ τῶν καλογερικῶν μου |

и една златна литра в нови грапави монети На моя човек Йосиф — една кобила от същите, една юница и една златна литра от грапави монети. На моя човек Патрикий и мой питомец — една купа, поставена върху блюдо, кобила от същите и една златна литра в грапави монети. На моя човек, свещеник и монах Антоний — тридесет и шест грапави номизми ... и пурпур. На моя човек Василий Евнух — бяло лъскаво сандъче, една кобила и една златна литра в грапави монети. На моя човек Салакуз — една юница и един вол. На моя човек Николай Евнух — сивопепелявия кон Демоници и една литра грапави монети. Тези мои хора независимо от това, дали до края на живота си ще бъдат при мене или ще служат другаде, нека получат своя дял. Също така оставям на моя човек Теодор Йоанокампит един чифт волове от тия, които са в имението ми Судага, една юница, едно четиригодишно конче от домашните ми коне и една златна литра в нови грапави монети. На моя освободенец Туган — черното конче и антиохийската ризница, затворената долна дреха с яркочервен цвят, две памучни наметала — едното зелено, а другото синьо, — сто грапави номизми и един чифт волове. На освободения ми роб Хараджа — една кобила, една юница, една литра в нови грапави монети, две памучни наметала — едно зелено и едно червено. На освободенеца ми Тапан — тригодишно конче, една литра грапави монети, бяло лъскаво сребърно блюдо, две наметала — едно бяло и едно зелено. На освободения ми роб Солима — една кобила и тридесет и шест грапави номизми. На Прокопий, мой бивш роб — един вол и тридесет и шест грапави номизми и на Йоан Страти — двадесет и четири грапави номизми. На Хастури Валма — една кобила и тридесет и шест грапави номизми. Нека моите освободени роби да задържат цялото си облекло, съоръженията, жилищата и обработваемата земя. Освен това оставям на гореспоменатия господин Тодор, игумен на благочестивия наш манастир Отец Равула, три и три четвърти литри в монети. На братовчеда на гореспоменатия господин протовестиарий Лъв Диаватин — всичките си кобили от Мулика заедно с жребците ми. Отпущам също така дар и за душевното си спасение на монахинята Елена Диаксени тридесет литри и три четвърти в монети, златната си гривна със заключалка и с изображение на глави от масивно злато, кожената си горна дреха с нартековидни

ἱματιῶν, ἱμάτιον ἓν καὶ μανδύαν ἓν τῶν κρειττόνων. Τῇ μοναχῇ Χριστίνῃ, τῇ ἀποδούλῃ μου, λίτρας δύο τραχέας· βοΐδιον ἕν, ἱμάτιον καὶ μανδύαν ἀπὸ τῶν ἐμῶν τῶν καλογερικῶν. Τῇ μοναχῇ Θεοδούλῃ λίτραν μίαν τραχέαν καὶ τὸ σαγίον τὸ βένετον. Τῇ οἰκογεννεῖ ἀποδούλῃ μου τῇ Θαυμαστῇ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. || Τῇ μοναχῇ Μαρίᾳ τῇ Οὐγκραίνῃ, τῇ ἀποδούλῃ μου, λίτρας δύο τραχέας. Τῇ Μαγκούσῃ, τῇ ἀποδούλῃ μου, τὸ ἱμάτιον μου τὸ μοχλαμᾶ τὸ πράσινον. Τῇ μαθητρίᾳ μου τὸν χάσδον τὸν μαυροπράσινον, λίτραν μίαν τραχέαν, σαγίδιον δίμαλον ὁλοβάμματον καὶ βηλάρια δύο· ἓν μὲν χάσδιον βένετον καὶ ἕτερον βαμβακηρὸν πράσινον. || Τῇ Χριστουδάνᾳ, τῇ ἀποδούλῃ μου βηλάρια τρία· ἓν μὲν χάσδιον βένετον· βαμβακηρὰ δὲ δύο· πράσινον καὶ ἀληθὸν (ινὸν) καὶ λίτραν μίαν τραχέαν. Τῇ Μαρίᾳ, τῇ ἀποδούλῃ μου, τῇ θυγατρὶ τῆς Βαρβάρας, βηλάρια τρία, ἓν χάσδιον βένετον· βαμβακηρὰ δύο, πράσινον καὶ βένετον καὶ λίτραν μίαν τραχέαν. Τῇ Εὐφημίᾳ τῇ ἀποδούλῃ μου βηλάρια τρία ἓν μὲν χάσδιον βένετον, βαμβακηρὸν ἄσπρον ἓι καὶ ἕτερον βαμβακηρὸν πράσινον καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Τῇ Ἀγάθῃ, τῇ ἀποδούλῃ μου, βηλάρια τρία, ἓν μὲν χάσδιον βένετον, ἕτερα βαμβακηρὰ δύο, ἄσπρον καὶ πράσινον καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Τῇ προθυμίᾳ ||, τῇ ἀποδούλῃ μου, βηλάρια τρία, ἓν χάσδιον, ἕτερον βαμβακηρὸν ἄσπρον καὶ ἕτερον πράσινον καὶ νομίσματα τριάκοντα ἕξ. Τῇ Ἐπιλεκτῇ, τῇ ἀποδούλῃ μου, βηλάρια τρία, χάσδιον βένετον, ἕτερα δύο βαμβακηρὰ ἄσπρον καὶ πράσινον καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Μελιτηνῇ, τῇ ἀποδούλῃ μου, βηλάρια τρία || χάσδιον βένετον, ἕτερα βαμβακηρὰ δύο ἄσπρον καὶ πράσινον καὶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα. Ἵνα δὲ ἔχωσιν αἱ προγεγραμμέναι ἀποδοῦλαι μου καὶ τὴν ἅπασαν ἱματιοφορεσίαν αὐτῶν σὺν ἐγκοίτην καὶ πεκούλιον. Πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο ἀποδιορίζομαι, ἵνα ἀπὸ τῶν ἐχόντων εὑρεθῆναι γεννημάτων ἐν τοῖς ὅλοις || κτήμασί μου καὶ τῶν οἴνων, καθ᾽ ὃν καιρὸν τὸ χρεὼν ἀποδώσω, ἀννονευθῶσι πάντες οἱ ἄντρωποί μου ὑπὲρ ἑνὸς χρόνου, μικροί τε καὶ μεγάλοι, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, κᾶθὼς καὶ παρ᾽ ἐμοῦ ἠννονεύοντο, ἐπί τε τῷ σίτῳ καὶ τῷ οἴνῳ, δοθῇ δὲ καὶ τῷ καθενὶ τούτων ὑπὲρ | ἀννόνος ὁμοίως χοῖροι δύο, καὶ σφακτὰ δύο· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τὰ ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἐξόδου ἔχοντα περιττεῦσαι, ἵνα διασκορπισθῶσι τοῖς ἀδελφοῖς μου τοῖς πένησιν.

орнаменти,[1] дрехата от сурова коприна и коноп, а от калугерските ми дрехи — едно наметало и един плащ от най-хубавите. На освободената ми робиня монахинята Христина — две литри в грапави монети, един вол, наметало и плащ от калугерските ми дрехи. На монахинята Теодула — една литра в грапави монети и синята си връхна дреха. На родената в дома ни моя бивша робиня Таумаста — тридесет и шест грапави номизми. На монахинята Мария Угрена, моя бивша робиня — две литри в грапави монети. На бившата ми робиня Манкуза — зеленото наметало. На моята послушничка — дрехата си от плътна тъмнозелена коприна, една литра в грапави монети, вълнена тъмна горна дреха и две наметала — едно от плътна синя коприна и едно зелено памучно. На Христодена, моя бивша робиня — три наметала: едно от синя плътна коприна, две памучни — зелено и червено — и една литра в грапавн монети. На Мария, дъщеря на Варвара — три наметала: едно копринено синьо, две памучни — зелено и синьо — и една литра в грапави монети. На бившата ми робиня Ефимия — три наметала: едно от синя плътна коприна, бяло памучно и друго зелено памучно, а също тридесет и шест грапави номизми. На моята бивша робиня Агата — три наметала: едно от плътна синя коприна и други две памучни — бяло и зелено, — също и тридесет и шест грапави номизми. На бившата ми робння Протимия — три наметала: едно от плътна коприна и второ бяло памучно, трето зелено и тридесет и шест номизми. На бившата ми робиня Епилекта — три наметала: едно синьо копринено, други две памучни — бяло и зелено — и тридесет и шест грапави номизми. На бившата ми робиня Мелитина — три наметала: от плътна синя коприна и две памучни — бяло и зелено, — също и тридесет и шест грапави номизми. Споменатите мои бивши робини нека да запазят и цялото си облекло, жилището си и обработваемата земя. Освен това нареждам също така, щото от храните и вината, които се намерят във всичките ми имоти по време на смъртта ми, да се хранят в продължение на една година всичките мои люде — малки и големи, роби и свободни, — а също така на всеки един да се дадат като издръжка две свине и две овце. Всичко друго, което остане в излишък след това, нека бъде разпределено между бедните братя

[1] Нартековидни се наричали орнаментите, които имали форма на нартекс. По начало нартекс означава бастун, след това вход на църква, който обикновено има форма на буквата Т.

᾿Αλλὰ καὶ τοὺς παροίκους τῶν ὅλων κτημάτων μου κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς μου, θέλω καὶ διορίζομαι πάντας | ἀβαρεῖς καὶ ἀτελεῖς διαφυλαχθῆναι καὶ ἀπὸ πάντων τῶν τελεσμάτων αὐτῶν τῶν σήμερον τελουμένων μοι παρὰ τούτων· οἰκομοδέου φημί, ζευγολογίου, δεκάτων τῶν τῶν ζώων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐτησίων τελεσμάτων αὐτῶν· θέλω γὰρ καὶ τούτους ὑπερεύχεσθαί μου τῆς ταπεινῆς. Εἰς δὲ τὴν κηδείαν τοῦ || τρισαθλίου καὶ ταλαιπώρου σώματος ἐμοῦ τῆς ἁμαρτωλῆς καὶ εἰς τὰ τριτοέννατα καὶ τεσσαρακοστά μου, θέλω ἐξοδιασθῆναι λίτρας ἑκατὸν τραχέας, ὑπεξαιρουμένων τῶν τοιούτων ἑκατὸν λιτρῶν μετὰ τὸ δοθῆναι τὰ παρ᾽ ἐμοῦ καταλειφθέντα λεγάτα ἀνελλιπῆ ἅπαντα ἀπὸ τῆς ἐχούσης εὑρεθῆναί μοι || οὐσίας, διά τε χαράγματος χρυσίων, βλατίων, ἀσήμων, ζώων καὶ λοιπῶν κινητῶν εἰδῶν. Θαρρῶ γὰρ ἐπὶ τῷ Θεῷ μου ὅτι ἐπὶ πᾶσιν οἷς προσέταξα τὸ ἱκανὸν καὶ ἡ οὐσία μου κέκτηται. Ὅπου δὲ ὁ θάνατος καταλάβῃ με, ἐκεῖσε καὶ τὸ λείψανόν μου κηδευθῆναι ἐντέλλομαι. ἤγουν εἰ μὲν ἐν τῇ || πόλει, κακεῖ καὶ ἐνταφιασθῆναί με· εἰ δὲ ἐν τοῖς ἔξω, πάλιν ἐκεῖσε ταφῆναί με· οὐδὲ γὰρ βούλομαι τοῦ ῥυπαροῦ τούτου σώματός μου μετακομιδὴν γεγονέναι· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἔφην, ἐν ᾧ ἂν τόπῳ ὁ θάνατος εὕρῃ με, ἐκεῖ καὶ ἐνταφιασθῆναί με. Πλὴν οὖν τὰ παρ᾽ ἐμοῦ ἐαθέντα νομίσματα εἰς || λεγάτον διὰ τραχέα καὶ κοινουρέα, χαράγματος δοθῆναι ὀφείλουσιν, ἄνευ τοῦ λεγάτου τῆς μοναχῆς Ἑλένης καὶ τοῦ λεγάτου τοῦ βασιλικοῦ Βεστιαρίου. Ταῦτα γὰρ καὶ μόνα διὰ τετάρτης ποιότητος δοθῆναι ὀφείλουσιν· Ἔτι ἀφίημι τῷ γραφεῖ τῆς παρούσης μοι Διαθήκης νομίσματα τριάκοντα ἓξ τραχέα ὑπὲρ λεγάτου καὶ μνήμης μου χάριν. Τοῖς ἀμνημονεύτοις μου συγγενέσιν, ἀνὰ νόμισμα ἕν. Εἰς τὸν βασιλικὸν βεστιάριον, νομίσματα δώδεκα, τέταρτα τρία. Καὶ τοῖς μάρτυσι τῆς παρούσης μου φανερᾶς διατυπώσεως, ἀνὰ νομίσματα τέσσαρα. — ᾿Επιτρόπους δὲ καταλιμπάνω ταύτης μου τῆς φανερᾶς διατυπώσεως, τὴν περιπόθη-

Желая също така и нареждам париците[1] от всичките ми имения по време на смъртта ми да бъдат необременени и свободни от всички плащавия, с които те се бяха задължили към мене, а именно: икомодий[2], зевгологий[3], десятък за животните[4] и останалите годишни данъци. Защото искам и те да се молят за мене, нищожната. При погребението на трижнещастното и скверно мое грешно тяло, на третините, деветините и четиридесетините ми искам да бъдат изхарчени сто литри от грапави монети, като тези сто литри се отделят настрана, след като всички оставени от мене дарения от наличното ми имущество бъдат раздадени напълно: злато в сечени монети, скъпи платове, кюлчета злато,[5] добитък и други движими имущества. Прочее надявам се на бога, че моето имущество стига достатъчно за всичко, което съм наредила. А където ме свари смъртта, там отреждам да бъдат погребани останките ми: сиреч ако това стане в града, там и да бъда погребана. Ако ли пък вън от него, то пък там да ме погребат. Защото не искам да се пренася това мое скверно тяло, но, както казах, където ме намери смъртта, там да бъде и моят гроб. И тъй оставените от мене иаследствени дарения от номизми трябва да бъдат раздадени в нови и грапави номизми освен дарението иа монахиня Елена и иа императорското съкровище. Защото само те единствено трябва да ги получат в тетарти[6]. Оставям също за написването на настоящото ми завещание тридесет и шест грапави номизми като дар и за да бъда споменавана. На неспоменатите [в завещанието] ми сродници — по една номнзма. На императорското съкровище — дванадесет номизми и три четвърти. За свидетелите на настоящото явно завещание — по четири номизми. Като мои довереници за този явен документ оставям:

1 Париците съставлявали основната маса зависими селяни във Византия и в България през средновековието. Париците били задължени с плащане на данъци и с изпълнение на отработъчни и натурални повинности към феодалите. Срв. *Г. Г. Литаврин*, Крестьянство Западной и Югозападной Болгарии в XI—XII в., Ученые записки Института славяноведения, т. XIV, 1956, стр. 226—250; *П. Тивчев*, Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, 52, 2, 1960, стр. 515; *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, София, 1964, стр. 72—73. 2 Икомодият се смята от някои изследователи за такса, плащана на данъчните чиновници при определяне на данъка. Срв. *Fr. Dölger*, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung, Berlin—Leipzig, 1927, p. 53; *Idem*: BZ, 39, 1959, p. 56; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 314—315. Други приемат, че икомодият е един от основните данъци, и го съпоставят с данъка кωмωдь в домашните паметници. Срв. *М. Ласкарис*, Ватопедската грамота на Иван Асен II, Български старини, XI, 1930, стр. 43—44; *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, стр. 92—94; *М. Андреев*, Ватопедската грамота и българското феодално право, София, 1965, стр. 103—105. 3 Зевгологий — данък върху чифт работен добитък и обработваната от него земя (*ζεῦγος, ζευγάριον*), смятана като една податна единица. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 317—320; *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, стр. 91—95. 4 Десятък за животните (*δεκατεία*) се нарича данъкът върху невпрегатния добитък. Срв. *П. Тивчев*, За класовата борба във византийското село през XII в., ИПр., год. XII, 1961, кн. 1, стр. 82. 5 *Ἄσημα* — злато без знакове или кюлчета злато. Срв. *Лишев*, пос. съч., стр. 142—144. 6 Тетарти се наричали непълноценните златни монети, сечени за пръв път при император Никифор II Фока (963—969). Един тетарт обикновено се равнявал на три милиарисия или на $^1/_4$ номизма, откъдето и името му. Срв. за тях *A. Frolov*, Les noms des monnais dans le typicon de Pantocrator, BSl, X, 1, 1949, p. 252; *М. Я. Сюзюмов*, Византийская книга Эпарха, Москва, 1962, стр. 83—86, 194—197.

τον αὐθέντην καὶ μητέρα μου τὴν μοναχήν. | Κυρὰν Ξένην τὴν Διαβατίνα· τὸν περιπόθητόν μου ἀνδροάδελφον τὸν Μάγιστρον Κὺρ Σέργιον τὸν Πακουριανόν. Τὸν Δεσπότην μου τὸν μοναχὸν Κὺρ Σάββαν, τὸν μαθητὴν τοῦ Πατριάρχου. Τον Πρωτοβεστιάριον Κὺρ Λέοντα καὶ ἐξάδελφόν μου τὸν τῆς Διαβατίνας καὶ τὸν τιμιώτατον μοναχον Κὺρ Βασίλειον τὸν Περιβλεπτηνόν, ᾧ καὶ ἀφίημι ὑπὲρ | λεγάτου τὸ ἐγκόλπιον τὸ δίθυρον, τὸ ἔχον καὶ αὐτὸ ἔσωθεν τίμιον. Ὁρκίζω οὖν τούτους εἴς τε αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησουν Χριστὸν καὶ τὴν Ἄχραντον Αὐτοῦ Μητέρα καὶ Θεοτοκον καὶ εἰς τὰς ἐπουρανίους Δυνάμεις ἁπάσας, μὴ ἀμελῆσαί τινος τῶν παρ᾽ ἐμοῦ ἐντεταλμένων, ἀλλὰ πάντα ὅσα διωρησάμην | μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πάσης ἀληθείας παρ᾽ αὐτῶν τελεσθῆναι. Ἐγὼ γὰρ θαρρήσασα ἐπί τε τῇ συγγενείᾳ καὶ τῇ φιλίᾳ αὐτῶν, ἐπὶ τούτῳ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς μου πρόνοιαν καὶ πάντων τῶν κατ᾽ ἐμὲ εἰς αὐτοὺς ἀνεπέτασα. Καὶ εἰ μὲν κατὰ τὴν ἐμὴν ἐντολὴν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ μου ἀρέσκειαν | πάντα τὰ παρ᾽ ἐμοῦ ἐνταλθέντα τελεσθῶσι, δώῃ ἂν αὐτοῖς ὁ Θεὸς μισθὸν ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Ἐπεὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μου χάριτι, οὔτε δημοσιακά, οὔτε ἰδιωτικὰ χρέη εὑρεθήσονται παρ᾽ ἐμοί, ἀλλ᾽ ἡ ἅπασά μου οὐσία καθαρὰ καὶ ἀνεπίληπτος ἔνεστιν. Εἰ δέ γε, ὅπερ | ἀπεύχομαι, μέγα τι, ἢ καὶ μηδαμινόν, ὧν ἔγραψα οὐ γενήσεται, κατὰ τὴν ἐμὴν ἐντολήν, ἵνα ποιῶσι, τούτου ἕνεκεν οἱ Ἐπίτροποί μου λόγον πρός με ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτε γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι ἅπαντες παραστῆναι ὀφείλομεν εἰς τὸ φοβερὸν || ἐκεῖνο καὶ ἀδέκαστον δικαστήριον. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἀλογαριάστους καὶ ἀνεξερευνήτους καὶ ἀλογοθετήτους καὶ ἀκαταζητήτους αὐτοὺς τοὺς Ἐπιτρόπους μου ἐντέλλομαι εἶναι, ὡς μέλλοντας διδόναι λόγους μόνῳ τῷ Θεῷ μου ἕνεκεν τῆς διοικήσεως πάντων τῶν παρ᾽ ἐμοῦ προστα||χθέντων. Οὐκ ὀφείλει γὰρ συγγενής μου, ἢ φίλος, ἢ ξένος, εἴτις ἕτερος ὑπὸ λόγον ἔχειν αὐτούς, ἢ ποσοῖς ἐρευνᾶν καὶ λέγειν ἕνεκεν τῆς διοικήσεως τῶν ἐμῶν· ἀλλ᾽ ὅστις ἄν, εἴτε τῇ παρούσῃ μου Διαθήκῃ εὑρεθῇ ἀντιπίπτων, εἴτε αὐτοὺς τοὺς Ἐπιτρόπους μου μέχρι καὶ ψυλοῦ ῥήματος || λυπήσειν· εἴτε ὑπὸ λογαριασμὸν ἑλκύσαι σπουδάζειν, ἵνα ἔχῃ ὁ τοιοῦτος τὰς ἀρὰς τῶν τιη' ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων, κατατάσσηται δὲ καὶ μετὰ τῶν εἰπόντων „ἆρον ἆρον σταύρωσον" τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δέ γε καὶ λεγατάριός ἐστιν, ἐκπίπτειν ἀπὸ τοῦ λεγάτου αὐτοῦ. Πλὴν οὖν || τούς τε ἀποδούλους μου ἅπαντας καὶ τὰς ἀποδούλας μου ὧν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐποίησα πρὸ πολλοῦ καιροῦ. Θεοῦ μου χάριτι μό-

възлюбената си господарка и моя майка, госпожа монахинята Ксени Диаватина; възлюбения брат на моя съпруг, господин магистър Сергий Бакуриани; моя наставник господин монах Сава, питомец на патриарха; господин протовестиарий Лъв, мой братовчед, син на Диаватина, и досточтимия монах господин Василий Перивлептин, комуто оставям като дар моя енколпион[1] с две лица и отвън със знака на честния кръст. Прочее заклевам ги в самия господ наш Исус Христос и в непорочната му майка Богородица, и във всички небесни сили да не пренебрегват никоя от моите наредби, но всичко, което съм определила, да бъде изпълнено от тях със страх от бога и в пълната си правда. А пък аз, уповавайки се на тяхното родство и любов, възложих на тях цялата грижа за душата си и всичко, което се отнася до мене. И ако всичко наредено от мене бъде изпълнено според моето желание и волята божия, нека бог ги възнагради в деня на страшния съд. Благодарение на божията милост към мене не ще се окажат оставени от мене дългове нито към държавата, нито към частни лица, но цялото ми имущество е налице — чисто и непокътнато. Ако ли пък — което дано не се случва — остане неизпълнено нещо важно или незначително от написаното тук според волята ми, нека довереииците ми да отговарят за това пред мене в онзи ден на страшния съд, когато всички, голи и без прикритие, трябва да се явим пред онова страшно и неподкупно съдилище. Затова аз нареждам довереииците ми да бъдат безотчетни, безответствени, независими и неподсъдни, така че да отговарят само пред бога за изпълнението на всичко наредено от мене. Мой сродник или приятел, или свързан с мене чрез гостоприемство, или някой друг не може да иска от тях сметка, да търси или да говори каквото и да било за изпълневието на повелите ми. Но който и да било, ако се окаже, че се противопоставя на завещанието ми или наскърби довереииците ми дори само с една дума, или се опита да ги привлече под отговорност, нека такъв човек да си навлече проклятието на светите богоносни 318 отци и да се нареди заедно с тези, които казаха „вземи, вземи, разпни сина на бога". Ако ли пък такъв човек е наследник,[2] нека да бъде лишен от своя дял. Относно всички мои бивши роби и бивши робини, на които дарих свободата преди много време, като си запа-

[1] Енколпион — вид медалион, носен на гърдите. За този вид накити в средновековна България срв. *Ат. Милчев*, Ранносредновековни български накити и кръстове енколпиони от Северозападна България, сп. Археология, год. V, 1963, кн. 3, стр. 22—30. [2] Става дума за споменати в завещанието наследници.

νην τὴν δούλην αὐτῶν παρὰ κρατήσασα ἐφ᾽ ὅρῳ τῆς ζωῆς μου θέλω καὶ βούλομαι ἅπαντας τῇ ὥρᾳ τῆς τελευτῆς μου, ἐλευθέρους ἅπαντας εἶναι καὶ πάσας, || πολίτας Ῥωμαίους, μὴ κωλυομένου τινὸς ἐξ αὐτῶν ἢ παρά τινος τῶν συγγενῶν μου, ἢ τῶν Ἐπιτρόπων μου εἰς τὸ διάγειν καὶ ἐξυπηρετεῖν ὅπου καὶ βούλονται. Ταῦτα δὲ πάντα προστάξασα γεγοέναι καὶ δι᾽ ἐφέσεως ἔχουσα σύντομον καὶ τὸ τέλος ἀπειληφέναι, ὁρκίζω τοὺς Ἐπιτρόπους μου || εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν μου, ὅπως πάντα ὅσα ἐνετειλάμην, ἤγουν τάς τε διαδόσεις τῶν λεγάτων μου, τὰ ψυχικά μου, τοὺς ἀννόνας τῶν ἀπουδούλων, καὶ τἄλλα πάντα δι᾽ ὅλων τῶν τεσσαρακοστῶν μου καὶ τελειώσασθαι ποιήσωσι. — Περὶ δὲ τῆς προνοίας τῆς ψυχῆς μου, ὡς ἔχουσιν ἀγωνίσασθαι || ἵνα καὶ τὸν μισθὸν ἀπὸ Θεοῦ λήψωνται. Τούτων δὲ πάντων τῶν τῶν παρ᾽ ἐμοῦ διορισθέντων, ἐξερχομένων καὶ ἀποπληρουμένων, τὰ ἔχοντα περιττεῦσαι ἐκ τῆς ἁπάσης μου περιουσίας καὶ ὑποστάσεως κινητῆς, ἀκινήτου καὶ αὐτοκινήτου, διανεμηθῆναι θέλω παρὰ τῶν Ἐπιτρόπων μου τῶν ἐν Χῷ ἀδελφῶν μου τοῦ Πετροσυλίτρου ἕνεκα καὶ ἀφέσεως τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ προγεγραμμένου δοθῆναι λεγάτου τῇ αὐταδέλφῃ μου τῇ Προεδρίσσῃ Κυρᾷ Μαρίᾳ μόνον ὁ ὀξὺς μανδύας ὁ ὢν μετὰ μαργαριταρίων ὀφείλει δοθῆναι αὐτῇ, ὡς τῶν λοιπῶν ἐξ ἐπιζωῆς μου δοθέντων αὐτῇ δι᾽ οἰκείων || χειρῶν μου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν δύο βλατεΐνων τυλοπροσκεφάλων τῶν προσταχθέντων παρ᾽ ἐμοῦ διαπραθῆναι δοθῆναι τῷ ἐν Χῷ ἀδελφῷ μου, τὸ ἓν ἔφθην ἐξοδιάσαι. — Ἐγράφη τὸ παρὸν ἴσον διὰ Ἰωάννου (;) τοῦ Φορίτου, μηνὶ Νοεμβρίῳ δ′, ἰνδ. ζ′ ἔτος στ χ ξ κατὰ παρου|σίαν τῶν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὑπογραψάντων μαρτύρων, ἤγουν Γεωργίου πρεσβυτέρου τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τοῦ Καραβιδᾶ, Βασιλείου πρεσβυτέρου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, τοῦ Βοΐλα τῇ θέσει Εὐνούχου, Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Εὐκτηρίου τοῦ Βουνίνου τῇ θέσει Εὐνούχου, Νικήτα πρεσβυτέρου τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Βίγλας τοῦ τῆς Κουβουκλεισινῆς, Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Σοφίων τοῦ Λουπαδιώτου, Ἰωάννου βασιλικοῦ κληρικοῦ καὶ Νοταρίου τοῦ Σοφιώτου καὶ Κωνσταντίνου Κριτοῦ καὶ Ταβουλαρίου τοῦ Φορίτου.

† *Νικήτας Κυαίστωρ ὁ Ξιφιλῖνος τὸ παρὸν ἀντίγραφον τῆς φανερᾶς Διαθήκης Μαρίας μοναχῆς τῆς τοῦ Βασιλακίου, ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς πρωτοτύπου ἀνοιγομένης παρεκβαλὼν καὶ δι᾽ ὅλου τοῦ ὕφους εὑρὼν ἀπαράλλακτον ὑπέγραψα εἰς βεβαίωσιν καὶ ἐσφράγισα (Βυζαντιναὶ Διαθῆκαι, Ὀρθοδοξία,* VI, 66, 1931, pp. 364—371).

зих по божия милост службата им при мене до края на живота, желая и искам всичките те да бъдат свободни ромейски граждани, без да им се пречи — било от страна на някой мой сродник, било от довереник — да пребивават или служат там, където намерят за добре.[1]

Наредих всичко това да бъде направено с желанието да бъде по-скоро изпълнено. Заклевам доверениците в името на бога през целите четиридесет дни [след смъртта ми] да изпълняват всичко, което съм наредила, а именно раздаването на даренията, помените за мене, издръжката на бившите ми роби и всичко друго. А колкото до грижите за душата ми, нека се стараят, колкото могат, да получат награда и от бога. След като всичко определено от мене бъде направено и изпълнено, онова, което остане от цялото ми богатство и имущество — движимо, недвижимо и самодвижимо, — желая да бъде разпределено от доверениците ми между братята в Христа от Петросилитра за опрощение на греховете ми. От споменатото тук дарение за сестра ми госпожа Мария проедърка следва да ѝ бъде дадено само лилавото наметало, украсено с бисери, тъй като останалите неща ѝ бяха дадени от мене приживе, със собствените ми ръце. А от двете копринени възглавници, които наредих да бъдат продадени и предадени на моите братя в Христа, едната аз предварително изхарчих. Настоящият препис бе направен от Йоан Форит на четвъртия ден от месец ноември, седми индикт, 6606 година[2], в присъствието иа свидетелите, които са се подписали в първообраза, а именно: Георги, презвитер [от манастира] Свети Мина Каравида; Василий, презвитер на [манастира] Пресвета Богородица Милостива[3]; Воила, по прякор Евнух; Константин, презвитер на Света Богородица Евктерия; Вунин, по прякор Евнух; Никита, презвитер на Свети Николай на Виглата Кувуклисина[4]; Константин, презвитер на Свети Пантелеймон Мъдри Лупадиот; Йоан, императорски клирик и нотарий, син на Софиот; Константин, съдия и тавуларий[5], син на Форит.

† [Аз], квестор Никита Ксифилин, направих настоящото копие от явното завещание на монахиня Мария Василакина, като бе отворен самият първообраз и след като проверих, че то напълно отговаря по съдържание, скрепих го с подписа си и с печат.

[1] Тук имаме едно ценно сведение за социалното положение на освободените роби. Както се вижда, те оставали обикновено в имението на своя предишен господар като негова прислуга и се превръщали в зависими селяни. [2] 6606 АМ, т. е. 1098 г. [3] Вероятно става дума за манастира „Богородица Милостива“ при Струмица. [4] Виглата Кувуклисина — вероятно местно име. [5] Тавуларий — длъжност, която отговаря на дн. нотариус. Срв. *Сюзюмов*, Византийская книга Эпарха, гл. I.

IV. ДОКУМЕНТИ НА МАНАСТИРА „БОГОРОДИЦА МИЛОСТИВА“

В архива на манастира Ивирон в Атон са запазени няколко документа, които се отнасят за манастира „Св. Богородица Милостива“ (*Ἐλεοῦσα*) до гр. Струмица. Този манастир, основан през 1080 г. от монаха Мануил, отначало бил много беден. По-късно чрез последователни дарения от страна на византийските императори Алексий I Комнин, Йоан II Комнин и Мануил I Комнин той придобил поземлена собственост и зависими селяни. Впоследствие манастирът преминал към владенията на богатия атонски манастир Ивирон, затова документите са запазени в неговата архива. В стигналите до нас дарствени грамоти, описи и други материали се съдържат извънредно ценни сведения за социално-икономическата история на българските земи под византийска власт. От тях черпим данни за феодалната собственост, за статута на отделните категории селяни, за различните данъци, за размера на земята, която владеели селяните, и др. В документите на манастира „Богородица Милостива“ се срещат много имена на хора, села, реки и местности, които в голямата си част са български. Изобщо тези документи са богат и достоверен извор за българската история.

РЪКОПИС: A = apographon de Miller (Cod. suppl. grec. 1222).

ИЗДАНИЯ: *Ф. И. Успенский*, Акт отвода земли монастырю Богородицы Милостивой, ИРАИК, Одесса, I (1896), стр. 25—34. — *L. Petit*, Le monastère de Notre-Dame de Pitié en Macédoine, ИРАИК, VI (1900), вып. 1, стр. 25—46. Дадените тук документи са взети от изданието на L. Petit.

КНИЖНИНА: *Ф. И. Успенский*, Акт отвода земли монастырю Богородицы Милостивой, ИРАИК, I (1896), стр. 1—34. — *L. Petit*, Le monastère de Notre-Dame de Pitié en Macédoine, ИРАИК, VI (1900), вып. 1, стр. 1—153. — *D. Xanalatos*. Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens, München, 1937. — *А. П. Каждан*, Аграрные отношения в Византии XIII—XIV вв., Москва, 1952. — *Г. Г. Литаврин*, Крестьянство Западной и Югозападной Болгарии в XI—XII вв., Ученые записки Института славяноведения, т. XIV (1956), стр. 229 и сл.— *Същият*, Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960. — *М. М. Фрейденберг*, Развитие феодальных отношений в византийской деревне в XI—XII веках, Ученые записки Великолукского государственного педагогического института, 1956, стр. 105—134. — *П. Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение във Византия през XII в., ИИИ, кн. 9 (1960), стр. 215—246. — *Същият*, Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, т. LIII, 2, 1959, стр. 505—524. — *Същият*, За класовата борба във византийското село през XII в., ИПр., XVII (1961), кн. 1, стр. 76—99. — *Г. Цанкова-Петкова*, Феодальная рента в болгарских землях под византийским владычеством, ВВр., XIX (1961), стр. 3—25. — *Същата*, За аграрните отношения в средновековна България XI—XIII в., София, 1964, и др.

ACTA MONASTERII ELEUSAE

1. Τὸ παρὸν ἴσον ⟨τοῦ πρωτο⟩τύπ⟨ου⟩ χρ⟨υσοβούλλου λόγου⟩ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ ⟨Κομνηνοῦ⟩

Τοῖς ἀγαθοῦ καὶ θεαρέστου προκαταρξαμένοις ἔργου τινὸς οὐ μόνον μὴ τὴν πρὸς τὸ καλὸν τοῦτο ὁρμὴν ἀμβλύνειν καὶ ἀνακόπτειν χρεών, ἀλλὰ καὶ συνεπαρήγειν ὡς οἷόν τε καὶ τοῦ πόνου συναντιλαμβάνεσθαι καὶ τονωτέραν αὐτοῖς τὴν σπουδὴν ἐργάζεσθαι ἄξιον· εἰ δὲ καὶ πρὸς Θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει τὸ τελεσιουργούμενον καὶ καινὴν τὴν πῆξιν λαμβάνει καὶ νεοπαγέσι θεμελίοις ἑδράζεται, τότε δὴ μᾶλλον εἰκός ἐστι πᾶσαν ἐπ᾽ αὐτῷ τίθεσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, μή πως ἀμεληθὲν ὡς μήπω παρὰ τοῦ χρόνου τὸ ἕδρανον λαβὸν καὶ τὴν...., εἰς τὸ μὴ ὂν ⟨χωρήσῃ⟩ καὶ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ πρώτην καταντήσῃ ἀνυπαρξίαν. Τοίνυν καὶ εὐλαβὴς μοναχὸς Γρηγόριος ὁ Εὐεριστηνὸς προσ⟨εληλυθὼς⟩ τῇ βασιλείᾳ μου καὶ περὶ πράγματός τινος ⟨εὔλογον⟩ πεποιηκὼς τὴν ἀξίωσιν, τῶν ἐλ⟨πίδων οὐ⟩ διεψεύσθη, ἀλλ᾽ ἀπῆλθε ταύτην ⟨εὑρηκὼς⟩ πρὸς τὴν αὐτοῦ συνεκβαίνουσαν βούλησιν... ἀνέφερεν ὡς ὁ νυνὶ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Στρουμπίτζης, εὐαγὲς συστησάμενος φροντιστήριον ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς ὑπεραμώμου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης καὶ πολλοῖς ἐπ᾽ αὐτῷ χρησάμενος ἀναλώμασι, τὰς ἔξωθεν ἐπαγομένας ἐπιφορὰς τῶν ἐπηρειῶν δέδοικε, μή πως τοῖς ἐν αὐτῷ διαιτωμένοις μοναχοῖς καὶ τὰς πρὸς Θεὸν ὑμνῳδίας ἀμιγεῖς ἀτάκτων ποιουμένοις κραυγῶν καινοτόμοι καὶ ἐπηρεασταί τινες ἐπιφύωνται καὶ τὴν σύντονον αὐτῶν ψαλμῳδίαν θορυ⟨βῶσι, ...ἀδι⟩ ακόπτως καὶ θερμ⟨ῶς.....⟩ τοῦ κράτους ἡμῶν ὅπλον οἱονεὶ κατὰ τῶν οὕτως ἐχόντων ἀπλήστου γνώμης καὶ ἅρπαγος λαβεῖν ἀμυντήριον, προσέσχεν εὐμενῶς τῇ θεοφιλεῖ τούτου ἐντεύξει ⟨ἡ⟩ ἡμετέρα εὐσέβεια, καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον φιλαγάθως τούτῳ ἐπώρεξε, δι᾽ οὗ διορίζεται, τὴν παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἀρχιερέως νεοπαγῆ συστᾶσαν μονὴν πάσης ὑπερκεῖσθαι καινοτομίας τε καὶ κακώσεως, καὶ μήτε στρατηγοῖς ἢ καστροφύλαξιν εἴτε προνοηταῖς ἢ ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἁπάντων ἐξεῖναι ὑφ᾽ ἑαυτὸν ταύτην ποιεῖσθαι καὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτὴν ἐπήρειάν τινα καὶ καινοτομίαν ἐπάγειν· τὸ γὰρ αὐτοδέσποτον καὶ αὐτοεξούσιον καὶ ἐλεύθερον χαριζόμεθα διὰ τῆσδε τῆς εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου γραφῆς, εἰ τάχα καὶ εἰς βασιλικὸν τόπον ἀνῳκοδόμηται ὁ ῥηθεὶς τῆς Ἐλεούσης ναός, καὶ οὔτε βασιλικοῖς δικαίοις οὔτε πατριαρχι-

ДОКУМЕНТИ НА МАНАСТИРА БОГОРОДИЦА МИЛОСТИВА

1. Настоящото копие от първообраза на хрисовула на блажения император кир Алексий Комнин

На тези, които първи са започнали някакво добро и богоугодно дело, не само че не трябва да се притъпява и пресича стремежът към хубавото, но подобава да се поощряват, доколкото може, и да им се помогне в затруднението и по-силна да се направи тяхната ревност. Ако пък онова, което се върши, се отнася до бога, то получава и ново утвърждение и се изгражда на новоукрепени основи, тогава още повече заслужава цялата грижа да се насочи към тази работа, за да не бъде тя занемарена, както и в никой случай да не получи забавяне с течение на времето и ...., за да не пропадне и да не достигне до старото и първоначално небитие. Тъй и богобоязливият монах Григорий Евеcристин, като дойде при царство ми[1] и като отправи основателна молба за някакво дело, не бе излъган в надеждите си, но си отиде, след като получи исканото съобразно с изказаното негово желание..... съобщи, че сегашният пребоголюбив епископ на Струмица, като започнал свет молитвен дом на името на пречистата наша владичица Богородица Милостива и като се нуждаел от много средства за него, се страхувал от налаганите отвън епирии, да не би някак си и за обитаващите от него монаси, които отправят чисти химни към бога, да се появят насилници и причинители на дива врява и да смущават хармонията на тяхното псалмопение,......... непрекъснато и горещо ⟨......⟩[2] да вземе от нашата власт като защитно оръжие срещу имащите такова алчно и грабителско намерение, наше благочестие благосклонно уважи неговата богоугодна молба и му подари с добро желание настоящия хрисовул, чрез който нарежда новооснованият от споменатия архиерей манастир да се намира над всяко нововъведение и увреждане и да не е позволено нито на военачалници, нито на началници на крепости или на проноити, или на какъвто и да било друг и да го подчинява, и да му въвежда някаква епирия и нов налог. Защото чрез този благочестив хрисовул подаряваме самовластие, самоуправление и свобода и въпреки че споменатият храм на Елеуса е изграден на императорско място, да не бъде подчинен

[1] Алексий I Комнин (1081—1118). [2] Текстът е повреден.

κοῖς καθυπαχθήσεται πώποτε, οὐδ' αὐτῷ τῷ σεβασμιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Βουλγαρίας, ἢ τῷ κατὰ καιροὺς θεοφιλεῖ ἐπισκόπῳ Στρουμπίτζης, ἢ τοῖς ἐντοπίοις ἄρχουσι καὶ χωρίταις ⟨ἢ⟩ ἑτέρῳ τῷ οἱῳδήτινι· παρὰ μόνῳ δὲ τῷ καθηγουμενεύοντι ἐν μοναδικῇ καταστάσει καὶ πολιτείᾳ τῶν λοιπῶν προέχοντι μοναχῶν τὰ κατ' αὐτὴν ἔσται, καὶ οὗτος διευθετήσει ταῦτα καὶ οἰκονομήσει ὡς βούλεται, παρὰ μηδενὸς τῶν ἁπάντων ἐκλογισμοῖς καθυποβαλλόμενος. Προσεπεκτείνουσα δὲ τὰ τῆς φιλοτιμίας ἡ βασιλεία μου δωρεῖται τῇ αὐτῇ νεοσυστάτῳ μονῇ καὶ τόπον μοδίων πεντακοσ⟨ίων⟩ τῆς | Κριστοβίτζης, εἶναι τοῦτον εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους παρ' αὐτῇ, ἐσόμενον εἰς διατροφὴν τῶν ἐκεῖσε εὐλαβῶς ἀσκουμένων μοναχῶν· καὶ ἐξκουσσεία δὲ προσέσται, ὡς ἀνωτέρω διείληπται, τῇ τε τοιαύτῃ μονῇ καὶ τῇ δωρηθείσῃ αὐτῇ γῇ μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκαθεζομένων πασῶν ἀπροσδιορίστως τῶν ἐπηρειῶν καὶ κακώσεων, διὰ τὸ οὕτως εὐδοκῆσαι τὴν βασιλείαν μου· ὡς γὰρ βεβαίου καὶ ἀσφαλοῦς τυγχάνοντος τοῦ παρόντος εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου, γεγενημένου κατὰ τὸν ἰούλιον μῆνα τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος, ἐν ἔτει τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ τρίτῳ, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

Ὑπογραφὴ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός· Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ ⟨τῷ Θεῷ⟩ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὁ Κομνηνός.

Κατεστρώθη ἐν τοῖς σεκρετικοῖς χαρτίοις τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν κατὰ τὴν κς' μηνὸς ἰουλίου ἰνδικτιῶνος η' ἐν τῷ ἀπλήκτῳ τῆς Σαλαβρίας (pp. 25_1—27_{32}).

някога нито на императорски, нито на патриаршески права, нито на самия досточтим архиепископ на България или на тогавашния боголюбив епископ на Струмица, или на местните архонти и жители, ⟨или⟩ на когото и да е друг. Но да се управлява единствено от игумена, който стои начело на останалите монаси, по монашеска уредба и устройство, и той да се разпорежда и да ръководи манастира, както желае, като не се подчинява на ничии повели. Като увеличи щедростта си, царство ми дарява на същия новооснован манастир и мястото Кръстовица от петстотин модия[1]. Това място да бъде владяно от манастира за вечни времена, за да служи за препитание на богобоязливо подвизаващите се там монаси. И бе дадена екскусия[2], както по-горе бе изяснено, за същия този манастир и за подарената му земя заедно с настанените в нея най-вече от всички епирии и щети, понеже така благоволи царство ми. Защото непоколебим и сигурен е настоящият благочестив хрисовул на моето царство, издаден през месец юли на осми индикт в шест хиляди петстотин деветдесет и трета година,[3] в който и нашата благочестива и богоподарена власт се подписа.

Подписан с червените писмена на императорската божествена ръка. Алексий, в Христа ⟨бога⟩ верен цар и самодържец на ромеите, Комнин.

Беше вписан в регистрите на секрета на дворцовите имоти на 26-ия ден от месец юли, индикт осми, в апликт[4] Салаврия[5].

2. *Καὶ ἕτερος χρυσόβουλλος λόγος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μεταγενέστερος τοῦ πρώτου*

Εἰ πόρρωθεν ἀκοῇ μόνῃ παραλαβοῦσα ἡ βασιλεία μου τὴν κατὰ τὸ θέμα Στρουμπίτζης περὶ τὸν πρόποδα τοῦ ὄρους συστᾶσαν μονὴν παρὰ τοῦ πρὶν

2. *И друг хрисовул на блажения император кир Алексий Комнин, издаден по-късно от първия*

Ако след като царство ми получи само отдалеч известие за основания от по-ранишния архиерей на областта в тема Струмица, в подно-

[1] Модий — мярка за зърнени храни, а също и мярка за измерване на земя. В случая става дума за модий като мярка за повърхност. Един модий се равнявал на 839,42 кв. м, или на $1/12$ от хектара. Вж. *А. Соловјев — В. Мошин,* Грчке повеље српских владара, Београд, 1936, стр. 467. [2] Екскусия (*ἐξκουσσεία*) — освобождаване от данъци. Чрез получаване на екскусия феодалът добивал правото да събира данъците, напълно или частично, от своите владения, да кара селяните да му работят ангария и да изпълняват задълженията, които по-рано имали към държавата. Екскусията ограничавала достъпа на държавната администрация във феодалното имение, а феодалът изпълнявал някои от функциите на държавната власт. Екскусията спомагала да се засили и укрепи властта на феодала над зависимите от него селяни. За екскусия вж. *П. Я. Яковенко,* К истории иммунитета в Византии, Юрьев, 1908; *К. Н. Успенский,* Экскуссия иммунитет в Византийской империи, ВВр., XXIII, 1923; *Каждан,* Аграрные отношения, стр. 95 и сл.; *Д. Ангелов,* Аграрните отношения в Северна и Средна Македония през XIV в., София, 1958, стр. 12 и сл.; *Г. Острогорский,* К истории иммунитета в Византии, ВВр., XIII (1958), стр. 55—107; *М. М. Фрейденберг,* Экскуссия в Византии XI—XII вв., Ученые записки Великолукского гос. пед. института, т. 3, 1958, стр. 339—365; *Литаврин,* Болгария и Византия, стр. 219—247; *А. П. Каждан,* Экскуссия и Экскуссаты, Византийские очерки, Москва, 1961; *Б. Т. Горянов,* Поздневизантийский иммунитет, ВВр., XI (1956), стр. 177—199; XII (1957), стр. 97—117; *Ангелов,* История, II, стр. 143—148; *Г. Цанкова-Петкова,* За аграрните отношения в средновековна България XI—XIII в., София, 1964, стр. 77 и сл. [3] Т. е. в 1085 г. [4] Апликтон се нарича задължението да се дава храна и подслон на преминаващи държавни чиновници или войски. В случая под апликтон може би се разбира мястото, където е отседнал императорът. [5] Вероятно гр. Силиврия.

ἀρχιερέως τῆς χώρας ἐπ᾿ ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης ἐγγύς που τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου Παλαιοκάστρου, τὰ εἰκότα ταύτῃ παρ᾿ ἑαυτῆς συνεισήνεγκεν, ἐλευθερίαν τε διὰ χρυσοβούλλου λόγου χαρισαμένη αὐτῇ ἀπό τε τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἅμα δικαίων καὶ γῆν ταύτῃ δωρησαμένη μοδίων πεντακοσίων, νῦν ὅτε καὶ παρέλαβε ταύτην καὶ τὴν ἀληθῶς ἐλεοῦσαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀεὶ Θεομήτορα προσκυνῆσαι κατ᾿ αὐτὴν ἠξιώθη καὶ τὴν τῶν γερόντων μοναχῶν ἀπορίαν εἶδε καὶ τὴν εὐλάβειαν, πῶς οὐκ ἔδει πλείονα τῇ τοιαύτῃ μονῇ χαρίσασθαι τὴν ῥοπὴν καὶ μεῖζον ἐπ᾿ αὐτῇ τὸ φιλότιμον ἐπιδείξασθαι; Οὐκοῦν αὐτὸ τοῦτο ποιοῦν τὸ κράτος ἡμῶν τό τε προγεγονὸς χρυσόβουλλον πρόσταγμα, τὸ περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐξκουσσείας καὶ τῆς δεσποτείας τῆς γῆς τῶν πεντακοσίων μοδίων διαταττόμενον, διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ἐπικυροῖ καὶ τοῖς ἐκεῖσε διωρισμένοις καὶ τοῦτα προστίθησιν· ἐμετρήθη προστάγματι αὐτοῦ ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς καθέδρας τῆς μονῆς παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ περιποθήτου ἀνεψίου τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διὰ Μιχαὴλ μαγίστρου τοῦ Ὀλυνθηνοῦ τοῦ ὑπηρετοῦντος αὐτῷ, καὶ εὑρέθη ὁ τόπος ὅλος γῇ μόνῃ μοδίων ἑκατὸν ἑξήκοντα καὶ δύο περιγραφόμενος, ὃς δὴ καὶ περιωρίσθη καὶ ἐν πρακτικοῖς διελήφθη, παρόντων ἐπὶ τούτοις καὶ τῶν γειτονούντων αὐτῇ χωριτῶν, ὡς ἂν μὴ ὑστερον ἔχοιεν ἀμφιβολίας τινάς. Τοῦτον οὖν τὸν τόπον τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο μοδίων, τὸν τὴν καθέδραν τῆς μονῆς, ὡς εἴρηται, περικλείοντα ⟨ἡ βασιλεία μου⟩ δωρεῖται αὐτῇ, εἰδυῖα μὲν ὅτι τῷ δημοσίῳ ἀνήκει καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ μοναστήριον καὶ ὁ τόπος, καθ᾿ ὃν ᾠκοδόμηται, βεβαιοῦσα δὲ τόν τε γεγονότα πρὶν ὁρισμὸν καὶ τῇ ἐλεούσῃ Θεοτόκῳ ἀφοσιουμένη τὴν χάριν, δίδωσι τοῖς μοναχοῖς καὶ παροίκων ἐξ-

жието на планината, манастир на името на пресвета Богородица Милостива, който е близо някъде до селото, наречено Палеокастрон, привнесе от себе си подобаващото за този манастир, като му подари чрез хрисовул освобождаване едновременно от държавни и от църковни задължения и му подари земя от петстотин модия, то сега, когато царство ми го видя[1] и разбра, че Богородица действително е милостива към човешкия род, счете за необходимо да направи поклонение в манастира. Виждайки нуждата и благочестието на старците монаси, как да не бъде по-щедро царство ми към този манастир и да не прояви по-голямо благоразположение към него? И наистина нашата власт, правейки самото това, потвърждава чрез настоящия хрисовул издадената по-рано златопечатна разпоредба относно освобождаването, екскусията и владението на земята от петстотин модия и към ония разпоредби прибавя и това: беше изчислен в самата наредба целият обхват на манастирското седалище от страна на любимия племенник на моето царство, от пансеваст севаст[2] господин Алексий Комнин, чрез магистър Михаил Олинтин, негов служител, и след като описа границите му, цялото място се оказа само земя от сто шестдесет и два модия, което място и беше описано и внесено в практиците, като присъствуваха при това и съседните на манастира селяни, за да не би по-късно да имат някакви възражения. Това прочее място от сто шестдесет и два модия, ограждащо седалището на манастира, както се каза, ⟨царство ми⟩ дарява на манастира, като знае, че и самият този манастир, и мястото, на което е изграден, спада към държавното съкровище. Като потвърди издаденото по-рано определение и посветения на Богородица Милостива дар, дава на монасите и екскусия за дванадесет парици елевтери[3],

[1] Алексий I Комнин посетил манастира „Богородица Милостива", когато отивал на поход срещу сърбите. Срв. *Petit*, Le monastère de Notre Dame de Pitié, p. 34_{18-19}. За кой точно поход срещу сърбите се споменава, не е ясно. Алексий I Комнин е ръководил лично няколко похода (1091, 1093, 1094) срещу рашкия жупан Вукан, който нападал византийските погранични области. При явяването на императора сръбският княз му обещавал да бъде покорен, но след неговото оттегляне отново започвал нападенията си. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 340; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 334—335; *П. Тивчев*, За участието на българи във византийската войска през периода на византийското иго (1018—1185), ИПр., XIX (1963), кн. 1, стр. 89.

[2] Пансеваст — висока дворцова титла, разновидност на титлата севаст. До втората половина на XI в. титлата севаст се носела от самия император. По времето на Алексий I Комнин титлата севаст вече се давала на много лица. От нея били създадени нови титли — протосеваст, паниперсеваст, протопанхиперсеваст и др. Срв. *L. Bréhier*, Les institutions de l'Empire byzantin, Paris, 1948, p. 128 sq.; *E. Stein*, Spätbyzantinische Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte, Hannover, 1952, p. 29 sq.; *Ангелов*, История на Византия, II. 1963, стр. 167; срв. също *Ив. Дуйчев*, Из старата българска книжнина, т. II, София, 1944, стр. 316 и сл.; *П. Петров*, О титулах „севаст" и „протосеваст" в средневековом болгарском государстве, ВВр., XVI (1959), стр. 53 и сл.

[3] Елевтери (*ἐλεύθεροι*) — селяни, които били останали без средства за производство и поради това не плащали данъци на държавата. Елевтерите се наричат още „непознати на държавното съкровище", „неплащащи данъци", „нямащи собствена земя", „невписани в държавните данъчни регистри" и др. под. Едрите феодали полагали усилия да привличат в своите земи елевтери. Те ги снабдявали със земя и ги превръщали в свои парици. Срв. *Каждан*, Аграрные отношения в Византии, стр. 135 и сл.; *Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи според Стратегикона на Кекавмен, стр. 604 и сл.; *Литаврин*, България и Византия, стр. 176—180; *П. Тивчев*, Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, т. LIII, 2, 1960, стр. 518.

κουσσείαν ἐλευθέρων καὶ ἀτελῶν μήτε στάσεις ἰδίας ἐχόντων μήτε δημοτελέσι προϋποκειμένων δώδεκα, ὡς ἂν ἐργάζωνται τὴν προδωρηθεῖσαν τῇ μονῇ γῆν τῶν πεντακοσίων μοδίων καὶ δουλεύωσι τοῖς τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου δουλεύουσι μοναχοῖς, μηδένα ἕτερον δεσπότην ἐπιγινώσκοντες, ἀλλὰ παντὸς τέλους καὶ πάσης ζημίας, ἔτι δὲ καὶ ἀγγαρείας καὶ ἐπηρείας ἀπηλλαγμένοι. Ἐπὶ τούτοις καὶ προβάτων ἑκατὸν πεντήκοντα ἐξκουσσείαν βοῶν τε ἀγελαίων τεσσαράκοντα, φορβάδων δέκα καὶ ζευγαρίων ἓξ φιλοτιμεῖται αὐτοῖς, καὶ ἐκχωρεῖ τῷ μέρει τῆς μονῆς ἐξκουσσεύειν ἀεὶ τοσαύτην ζῴων ποσότητα ἔκ τε ζευγολογίου, ἀερικοῦ, ἐννομίου, καὶ παντὸς ἑτέρου κεφαλαίου ἀπό τε τῶν ἐργαζομένων τὴν γῆν ζευγῶν καὶ ἀπὸ τῶν νεμομένων ζῴων ἀπαιτουμένου. Τὰ μέντοι ἓξ ζευγάρια τὴν δωρηθεῖσαν αὐτοῖς γῆν τῶν πεντακοσίων μοδίων ἐργαζόμενα ἔσονται καὶ οὕτως ἕξουσι καὶ τὴν ἐξκουσσείαν· καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἔσονται ἀτελεῖς καὶ οἱ δύο μύλοι, οὓς ἔχει ἡ μονὴ ἐντὸς τῶν εἰρημένων δικαίων αὐτῆς. Εἰ δὲ καὶ ἀμπέλους καταφυτεύσουσιν ἐν τῇ εἰρημένῃ γῇ τῇ δωρηθείσῃ αὐτοῖς ἢ ἕτερον ποιήσουσιν αὐτούργιον, ἔσται καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἀτελῆ καὶ παντὸς βάρους καὶ πάσης ζημίας ἐλεύθερα. Ἕξει τοίνυν μετὰ τοῦ προτέρου καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον ἐσαεί· γεγενημένος κατὰ τὸν αὔγουστον μῆνα τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ςχιδ' ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

Ἡ ὑπογραφή· Ἀλέξιος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὁ Κομνηνός.

Κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ σεβαστοῦ μηνὶ αὐγούστῳ κγ' ἰνδ. ιδ'.

† *Κατεστρώθη* †

† *τοῦ πρωτοασεκρέτου* †

(pp. 28_1—30_{11}).

които не плащат данък, нямат собствени стаси[1] и не подлежат на държавни данъци, за да обработват подарената преди на манастира земя от петстотин модия и да служат на служещите в храма на Богородица монаси, като не признават друг никакъв господар, но са освободени от всякакъв данък и от всякаква щета, а така също и от ангария и епирия. Към това им се дарява и екскусия за сто и петдесет овце, за четиридесет пасищни вола, за десет кобили и за шест чифта работен добитък и предоставя на манастира да има винаги екскусия за такова количество животни по отношение на зевгологион[2], аерикон, енномион[3] и всеки друг вид данък, изискван за обработващия земята добитък и за добитъка, който е на паша. Разбира се, шестте чифта волове ще обработват подарената на монасите земя от петстотин модия и така ще имат екскусия. И заедно с другите ще бъдат освободени от данък и двете мелници, които манастирът има в споменатите му имоти. Ако пък насадят лозя в споменатата подарена тям земя или устроят някакъв друг имот, да им бъдат и те освободени от данък и свободни от всяка тегоба и щета. Настоящият хрисовул заедно с първия ще има завинаги непоколебимост и ненакърнимост. Издаден през месец август, 14-и индикт, 6614 година[4], в който и нашата благочестива и богоподарена власт се подписа.

Подписът: Алексий, в Христа бога верен император и самодържец на ромеите, Комнин.

Заверен в секрета на севаста на 23 август, 14-и индикт.

† Заверен †

† от протоасекрета[5]†

---

[1] Стаси — имоти на зависимите селяни. Срещу владеенето и използуването на стасите парициите били длъжни да дават феодална рента под форма на труд, продукти или пари. Срв. *Г. Г. Литаврин,* Крестьянство Западной и Юго-западной Болгарии в XI—XII вв., Ученые записки Института славяноведения, т. XIV (1956), стр. 229—230. [2] Зевгологион (*ζευγολόγιον*) — данък, плащан за чифт работен добитък. Срв. *D. Xanalatos,* Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens, München, 1937, pp. 40—41; *Литаврин,* България и Византия, стр. 317—321; *Г. Цанкова-Петкова,* Феодальная рента в болгарских землях под византийским владичеством, ВВр., XIX (1961), стр. 8—9, смята, че зевгологият е основен данък, плащан от едно земеделско стопанство за владеенето на един зевгарион (*ζευγάριον*). [3] Енномион (*ἐννόμιον*) или орики (*ὀρική*) — данък за използуване на пасищата. Този данък се събирал в размер на един милиарисий на глава едър добитък или по една номизма на сто овце. Срв. *Fr. Dölger,* Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jahrhunderts, Byzantinisches Archiv, Heft 9, Leipzig—Berlin, 1927, p. 54; *Каждан,* Аграрные отношения в Византии, стр. 123—124; *Литаврин,* България и Византия, стр. 324 и там посочената литература. [4] Т. е. през 1106 г. [5] Протоасекрет — пръв секретар, стоял начело на императорската канцелария. Той бил обикновено едно от най-доверените лица на императора и се намирал в чест досег с него. *Ангелов,* История на Византия, II, 1963, стр. 42.

3. Βασιλικὸν εἰς τοὺς συνακολουθοῦντας τῇ ⟨ἁγίᾳ αὐτοῦ⟩ βασιλείᾳ σεκρετικούς

Ἡ βασιλεία μου ἐποίησεν χρυσόβουλλον λόγον τῇ κατὰ τὴν Στρουμπίτζαν διακειμένῃ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, διορισαμένη ἐν αὐτῷ τὰ δόξαντα αὐτῇ, καὶ κελεύει ὑμῖν τοῖς συνακολουθοῦσιν αὐτῇ σεκρετικοῖς καταστιῶσαι τὸν χρυσόβουλλον λόγον, ποιῆσαι δὲ τὸ ἴσον τοῦ παρόντος πιττακίου καὶ ὑπογράψαι συνήθως, καὶ δοῦναι τοῖς μοναχοῖς εἰς ἀσφάλειαν. Μηνὶ αὐγούστῳ ἰνδικτιῶνος ιδʹ †

Τὰ παρόντα ἴσα τῶν πρωτοτύπων χρυσοβούλλων ἀντιβαλὼν καὶ ἰσάζοντα εὑρὼν ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Στρουμπίτζης Κλήμης μοναχός.

Τὸ δὲ πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Μαυροϊωάννου ἐχάθη ἐπὶ τῶν Λατίνων (p. 30_{12-26}).

4. Ἑτέρα πρόσταξις τῆς αὐτοῦ κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας

Ἡ βασιλεία μου τυποῖ διὰ τῆς παρούσης προστάξεως, τὴν σεβασμίαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης μονήν, τὴν ἐν τῷ θέματι μὲν Στρουμπίτζης, ὑπὸ δὲ τὴν ἀρχοντείαν τοῦ Κάμπου διακειμένην, λαμβάνειν ἐτησίως, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἰουνίου μηνὸς τῆς παρούσης ὀγδόης ἰνδικτιῶνος καὶ μέχρις ἂν συνίσταται τὸ περίγειον, νομίσματα τρικέφαλα τὰ κατὰ τὴν ἡμέραν προτιμώμενα τριάκοντα, διοριζομένη δίδοσθαι ταῦτα τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀπὸ τοῦ ἀκροστίχου τοῦ τοιούτου θέματος παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐνεργούντων, εἴτε ἐπὶ πάκτον εἴτε εἰς τὸ πιστὸν ἐνεργοῦσιν, ὀφείλοντα ἐγκαίρως δίδοσθαι τῷ μέρει τῆς μονῆς, κἂν παρελθουσῶν ἐγχρονιῶν ἀπαιτῶνται ἀκρόστιχα, καὶ παρέχεσθαι ταῦτα τοῖς μοναχοῖς ἄνευ ἑτέρας προστάξεως ἢ ὑπομνήσεως ἢ γραφῆς τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν προϊσταμένου τῶν σεκρέτων, δέχεσθαι ὀφείλοντα καὶ τοῖς πράκτορσι, τῇ ἐμφανείᾳ τῆς ἀποδείξεως τῆς μελλούσης γίνεσθαι παρὰ τοῦ μέρους τῆς μονῆς πεπιστωμένης ὀφειλούσης

3. Императорско [нареждане] до подчинените на неговото ⟨свето царство⟩ секретики[1]

Царство ми[2] направи хрисовул за намиращия се в Струмица манастир Пресвета Богородица Милостива, като изложи в него своите решения и заповядва вам — подчинените ми секретики — да заверите хрисовула, да направите копие от настоящия питакий, да го подпишете според обичая и да го дадете на монасите за сигурност. През месец август, 14-и индикт[3] †

Сверявайки настоящите копия от оригиналите на хрисовулите и намирайки ги за точни, подписах.

Смиреният епископ на Струмица монах Климент.

Разпоредбата на блажения император кир Йоан Мавройоан[4] бе загубена [във войната] срещу латинците.

4. Друга разпоредба на неговото могъщо и свето царство

Царство ми[5] определя чрез настоящата разпоредба честният манастир на пресвета Богородица, намиращ се в тема Струмица, под архонтството на Кампос, да получава ежегодно от началото на месец юни на настоящия осми индикт и докато свят светува, тридесет триглави предпочитани днес номизми[6], като определя те да се дават за този същия манастир от акростиха[7] на тази същата тема от страна на тогавашните чиновници, които служат било по договор, било по клетва.[8] Те са длъжни своевременно да ги дават на монасите, ако и те да биха дошли късно да ги искат от акростиха. И тия пари да се предават на монасите без друга разпоредба или напомняне или писмен документ от тогавашния началник на секретите. Могат да се получават и от практорите[9] с показване на удостоверение, заверено от страна на манастира за това, което ще се извърши. Всяка наредба, противоречаща на настояща-

---

1 Секретики — чиновници в различните отдели на императорската канцелария. 2 Алексий I Комнин. 3 Тази императорска заповед се отнася към 1106 г. 4 Вероятно тук става дума за изгубена дарствена грамота, дадена на манастира от Йоан II Комнин. 5 Мануил I Комнин. 6 Тези номизми се наричат предпочитани вероятно заради това, че съдържали повече злато в сравнение с останалите номизми, пуснати в обращение по това време. Срв. *N. G. Svoronos*, Récherches sur le cadastre de Thèbes, Bulletin de Correspondance Hellenique, LXXXIII, 1959—I, p. 102, n. 2. 7 Акростих на темата — касата на областта. В тази каса постъпвали данъците и от събраните суми чиновниците трябвало да дават на манастира определените номизми. 8 Във Византия по това време често частни лица откупвали данъците и служели на държавата по договор, докато останалите чиновници работели „по клетва“, т. е. били редовно назначени чиновници. Затова тук се прави това разграничение по отношение органите на византийската администрация. За откупването на данъците от частни лица срв. *Литаврин*, България и Византия, стр. 345—348. 9 Практори (*πράκτωρες*) — финансови чиновници, които събирали данъците. Практорите или бирниците със своите злоупотреби и насилия били страшилище за населението. Срв. *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI веке, СПб., 1884, стр. 189—190; *Dölger*, Beiträge, p. 79.

εἶναι. Πᾶσα μέντοι πρόσταξις ἐναντιουμένη τῇ παρούσῃ προστάξει τῆς βασιλείας μου σχολάσαι ὀφείλει, καὶ αὐτὴ ἡ διοριζομένη τὰς ἔξω δόσεις σχολάσαι. Μηνὶ μαΐῳ, ἰνδικτιῶνος η' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός· ἡ διὰ κηροῦ συνήθης σφραγίς· διὰ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου Μιχαήλ. Εἶχε δὲ καὶ ὄπισθεν· διὰ τοῦ Μόσχ⟨ου⟩ Στεφάν⟨ου⟩.

Κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ κατὰ μῆνα ἰούνιον ἰνδικτιῶνος η'.

Κατεστρώθη διὰ τοῦ Ἀρταβάσδου Ἰωάννου.

Κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τῶν οἰκειακῶν κατὰ μῆνα ἰούλιον ἰνδικτιῶνος η' (pp. 31_5—32_{1-}).

та разпоредба на царство ми, трябва да няма сила и самата тя, ако определи нещо извън даренията, да се обезсили. През месец май на 8-и индикт[1] чрез червените писмена на императорската божествена ръка. С обичайния восъчен печат. Чрез [ръката] на Михаил Агиотеодорит. Има и на гърба: чрез [ръката] на Стефан Мосхос.

Заверен в секрета на великия логариаст[2] през месец юни на 8-и индикт.

Заверен чрез [ръката] на Йоан Артавазд.

Заверен в секрета на дворцовите имоти през месец юли на 8-и индикт.

5. Ἑτέρα πρόσταξις τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας

Ἡ βασιλεία μου τὸ ποσὸν τῶν δωρηθέντων ὑμῖν δώδεκα παροίκων ἀκαινοτόμητον βούλεται κεκτῆσθαι ὑμᾶς, ὀφεῖλον ἀναπληροῦσθαι, τελευτώντων αὐτῶν, ἀπὸ τῶν παίδων αὐτῶν. Εἴπερ δέ τισι τῶν τοιούτων παρακειμένων ὑμῖν πρόσεισι παῖδες μὴ ποιοῦντες ἰδιοχώρισται εἶναι μηδὲ οἰκείας ἔχοντες ὑποστάσεις καὶ ὁμοζωοῦντες τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν, τούτους εὐδοκεῖ ἡ βασιλεία μου μὴ χωρίζεσθαι τῶν πατέρων αὐτῶν. Προσέστω οὖν ὑμῖν ἡ παροῦσα λύσις τῆς βασιλείας μου εἰς ἀσφάλειαν, ὡς ἂν ἐμφανίζητε ταύτην τοῖς κατὰ καιροὺς πράκτορσι καὶ ποιῶσι κατὰ τὴν ταύτης περίληψιν. Μηνὶ μαΐῳ, ἰνδικτιῶνος δ' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός· καὶ ἡ διὰ κηροῦ συνήθης σφραγίς. Διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, τοῦ Στυπειώτου Θεοδώρου (pp. 32_{18}—33_5).

5. Друга разпоредба на светото негово царство

Царство ми[3] желае вие да владеете непроменено числото на подарените вам дванадесет парици. След като някой от тях умре, броят трябва да се попълва от техните деца.[4] Ако децата на някои от тези придадени вам парици не са станали самостоятелни собственици, нито имат собствени имоти и живеят заедно с родителите си, царство ми решава тези да не се отделят от своите родители. Да бъде прочее за вас настоящото решение на царство ми за сигурност, за да го показвате на тогавашните практори и нека те да постъпват според неговото съдържание. През месец май на 4-и индикт[5] чрез червените писмена на императорската божествена ръка. И с обичайния восъчен печат. Чрез ръката на началника на мастилницата[6] Теодор Стипиот.

6. Ἑτέρα πρόσταξις τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐπικυρωτικὴ τῶν προσόντων τῇ μονῇ πάντων τῶν δικαιωμάτων

Τὰ προσόντα ὑμῖν χρυσόβουλλα τοῦ τε ἐν εὐσεβέσι βασιλέως καὶ πάππου τῆς βασιλείας μου καὶ τοῦ ἐν βασιλεῦσιν ἀοιδίμου αὐθέντου καὶ πατρὸς τῆς βασιλείας μου ἐπικυροῖ καὶ ἡ βασιλεία μου καὶ διορίζεται, ἔχειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς διαλαμβάνουσι τὸ ἐνεργόν τε καὶ ἀπαράθραυστον, καθὼς εἶχον τοῦτο καὶ μέχρις οὗ πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος αὐθέντης καὶ πατὴρ τῆς βασιλείας

6. Друга разпоредба на неговото царство, която потвърждава всичките налични в манастира документи

Царство ми[7] потвърждава наличните у вас хрисовули на благочестивия император и дядо на царство ми[8] и на блажения сред императорите господар и баща на царство ми[9] и нарежда да имат сила и ненакърнимост относно всичко, което съдържат, както ги имаха, когато блаженият сред императорите и баща на царство ми отиде при бога.

---

[1] Документът се отнася към 1160 г. [2] Велик логариаст (*μέγας λογαριαστής*) — висш финансов сановник. Той имал задължението да контролира всички финансови служби в империята. Срв. *Ангелов*, История на Византия, II, 1963, стр. 40 и там посочената литература. [3] Мануил I Комнин. [4] Оттук се вижда, че селяните изпадали във феодална зависимост и в резултат на императорско разпореждане, а също така, че в известни случаи феодалната зависимост се предавала по наследство. Срв. *Тивчев*, Към въпроса за селското население, стр. 510. [5] Документът се отнася към 1156 г. [6] Съществувал специален служител (*ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου*), чиято длъжност се свеждала до това да подава мастилницата на императора, когато той се подписвал. Този чиновник бил твърде приближен на владетеля и изпълнявал едновременно и службата на логотет на дрома. Срв. *Ангелов*, История на Византия, II, 1963, стр. 42. [7] Мануил I Комнин [8] Подразбира се Алексий I Комнин, който бил дядо на Мануил I Комнин. [9] Става дума за Йоан II Комнин (1118—1143).

μου. Μηνὶ ἰουλίῳ, ἰνδικτιῶνος ζ' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός. ἡ διὰ κηροῦ συνήθης σφραγίς. Καὶ τό· διὰ τοῦ 'Ακροπολίτου Μιχαήλ.

Τα ἴσα τῶν πρωτοτύπων βασιλικῶν προσταγμάτων ἀντιβαλὼν ὑπέγραψα. †.

'Ο εὐτελὴς ἐπίσκοπος Στρουμπίτζης Κλήμης μοναχός (pp. 33_{6-21}).

† Τὸ πρακτικὸν τῆς παραδόσεως τῶν δώδεκα ζευγαράτων παροίκων τῶν διὰ χρυσοβούλλων ὑμῖν δωρηθέντων μετὰ καὶ τῆς ἀνηκούσης αὐτοις γῆς. †

1. Κατὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ ἰουλίου μηνὸς τῆς νῦν τρεχούσης ιε' ἰνδικτιῶνος τοῦ ˏς χξ' ἔτους, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ προσκυνητὴ, τιμία, ἀνακτορικὴ καὶ θεία ἐπίλυσις ἐνεχειρίσθη ἐμοὶ τῷ ἐσχάτῳ δούλῳ τοῦ ἁγίου μου δεσπότου καὶ αὐθέντου τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος, Μιχαὴλ τῷ Τζαγκιτζάκῃ, ἐν τῷ θέματι Στρουμπίτζης ἐνεργοῦντι προσώπῳ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἱερομονάχου Διονυσίου τοῦ καθηγουμενεύοντος ἐν τῇ σεβασμιωτάτῃ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς 'Ελεούσης, τῇ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Παλαιοκάστρου ἱδρυμένῃ, ἐπὶ ὑπομνήσει αὐτοῦ ἐξενεχθεῖσα, τῆς μὲν ὑπομνήσεως πρὸς ἔπος οὕτως ἐχούσης.

2. Τολμῶν ὁ ἀνάξιος καὶ πανευτελὴς δοῦλος τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου, δέομαι. Δέσποτά μου ἅγιε, ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος βασιλεὺς καὶ πάππος τῆς ἁγίας βασιλείας σου τὸ θέμα τῆς Στρουμπίτζης | ἐπιδημήσας ὅτε κατὰ τῶν Σέρβων ἐξῆλθεν, εἰς τὴν κατ' ἐμὲ δουλικήν σου μονήν, τὴν ἐν τῷ δηλωθέντι θέματι ἱδρυμένην ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς 'Ελεούσης, εἰσῆλθεν εἰς προσκύνησιν· καὶ ταύτην πενεστάτην ἰδὼν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσκουμένους μοναχοὺς ὑστερουμένους ἐκ πάντων ἐπεφιλοτιμήσατο ταύτην διὰ χρυσοβούλλου λόγου γῆν μοδίων πεντακοσίων καὶ ζευγάρια δουλικὰ ἓξ ἐργάζεσθαι τὴν τοιαύτην γῆν τῶν πεντακοσίων μοδίων, καὶ εἶναι ταῦτα πάσης ἐπηρείας ἀνώτερα, πρὸς τούτοις καὶ παροίκους ἀκτήμονας δώδεκα μὴ ἔχοντας οἰκείας ὑποστάσεις· τὰ νῦν δὲ τῇ ἀντιλήψει τῆς ἁγίας βασιλείας σου γεγόνασιν οἱ

През месец юли на 7-и индикт[1] чрез червените писмена на императорската божествена ръка. С обичайния восъчен печат. И това: чрез [ръката] на Михаил Акрополит.

Като сравних копията от първообразите на императорските разпоредби, подписах †.

Смиреният епископ на Струмица монах Климент.

Практик за предаване на дванадесет зевгаратни парици, подарени ви чрез хрисовули заедно със съответната им земя

1. На седми юли от настоящия 15-и индикт на 6660 година,[2] в понеделник, беше връчено на мене, Михаил Цанкицаки, последния раб на светия мой господар и повелител прещастливия кесар, служебно лице на светото негово царство[3] в темата Струмица, дарствено, почетно, господарско и божествено разрешение от страна на преблагочестивия йеромонах Дионисий, игумен в досточтимия манастир на пресвета Богородица Милостива, построен над селото Палеокастро[4], издадено по негова молба, а молбата дословно гласи така:

2. [Аз], недостойният и пресмирен раб на силното и свето твое царство, се осмелявам да помоля: Господарю мой свети, преблаженият император сред императорите и дядо на светото твое царство, като се намирал в темата Струмица, когато излязъл на поход срещу сърбите,[5] дошъл на поклонение в моя верноподанен твой манастир, издигнат в споменатата тема на името на пресвета Богородица Милостива. И като видял неговата бедност и лишените от всичко подвизаващи се в него монаси, подарил за него чрез хрисовул[6] земя от петстотин модия и шест работни чифта добитък да обработват тази земя от петстотин модия и да бъдат тези освободени от всякаква епирия, към тях [даде] и дванадесет парици актимони[7], които нямат собствени имоти. Понастоящем с помощта на светото твое царство тези станаха

[1] Документът се отнася към 1144 или 1159 г. [2] Т. е. 1152 г. [3] Мануил I Комнин. [4] Палеокастро — вероятно днешното село Велуша. Името Велуша (Велеса) е изопачено от Елеуса — както се е наричал манастирът. Срв. *Petit*, Le monastère de Notre Dame de Pitié, p. 7. [5] За този поход срещу сърбите, който бил предприет от Алексий I Комнин, срв. тук стр. 82, бел. 1. [6] Вероятно става дума за хрисовула, издаден от Алексий I Комнин на манастира през 1106 г. [7] Парици актимони се наричали във Византия зависимите селяни, които нямали земя и впрегатен добитък. Париците актимони били настанявани във феодалните имения и били снабдявани със земя срещу задължението да плащат феодална рента. В имущественото положение на актимоните съществували известни различия. Срв *Б. Т. Горянов*, Византийское крестьянство при Палеологах, ВВр., III (1950), стр. 35; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 176—178.

τοιοῦτοι ἀπὸ ἀκτημόνων ζευγαράτοι, καὶ ὑποπτεύομεν οἱ δοῦλοί σου, μή ποτε ὀχλούμεθα ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας, διὰ τὸ ἀκτήμονας μὲν δωρηθῆναι τῇ μονῇ τοὺς δηλωθέντας παροίκους, νῦν δὲ εὑρισκομένους ζευγαράτους. Παρακαλοῦμεν τὸ ἔνθεον κράτος τῆς ἁγίας βασιλείας σου γενέσθαι τῇ δηλωθείσῃ μονῇ θεῖον καὶ προσκυνητὸν αὐτῆς πρόσταγμα, παρακελευόμενον ἀνενοχλήτους μένειν ἡμᾶς καὶ τὴν τοιαύτην μονὴν ἀπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀναγραφέων τε καὶ λοιπῶν πρακτόρων, καὶ ὡς δῶρον καὶ φιλοτίμημα λογίζεσθαι τῆς ἁγίας βασιλείας σου τοὺς τοιούτους δώδεκα στίχους· γένηται δὲ ἡμῖν καὶ πρακτικὸν παραδόσεως, ἐπ' αὐτοῖς τε καὶ τῇ ἀνηκούσῃ αὐτοῖς γῇ, παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας σου, τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς ἐκεῖσε. Ἔτι δέομαι τὴν ἁγίαν βασιλείας σου διορίσασθαι μηδέν τι πλέον πράττειν τὸν κατὰ χώραν ἐπίσκοπον ἡμῶν ἐπὶ τῇ καθ' ἡμᾶς δουλικῇ σου μονῇ τοῦ προσόντος ἡμῖν τυπικοῦ τοῦ κτήτορος καὶ τῶν περιλήψεων τῶν προσόντων τῇ τοιαύτῃ μονῇ χρυσοβούλλων τῶν ἀοιδίμων βασιλέων ἡμῶν, τοῦ τε πάππου καὶ τοῦ πατρὸς τῆς ἁγίας βασιλείας σου· ἐπεὶ ὁ κατὰ χώραν ἡμῶν ἐπίσκοπος παρορᾷ τὰ τοιαῦτα προστάγματα καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν τοιαύτην μονὴν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν ποιήσασθαι, καὶ ταῦτα ἐλευθέραν οὖσαν ἀπό τε τοῦ τυπικοῦ ἀπό τε τῶν προσόντων ἡμῖν βασιλικῶν προσταγμάτων καὶ τῶν ἄλλων δικαιωμάτων ἡμῶν. Ὧν γινομένων, οὐ παυσόμεθα ἐκτενέστερον ὑπερεύχεσθαι τὸ ἔνθεον κράτος τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἧς ὡς δοῦλος ἀνάξιος τολμήσας ἐδεήθην.

Δέησις Διονυσίου μοναχοῦ καὶ καθηγουμένου τῆς ἐν Στρουμπίτζῃ μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, δούλου ἀναξίου.

3. *Τῆς δὲ τιμίας ἐπιλύσεως ῥητῶς οὑτωσὶ ἐγκελευομένης·*

† *Ἐπεὶ ἐδωρήθη τῇ κατὰ σὲ εὐαγεστάτῃ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, τῇ οὔσῃ ἐν τῷ θέματι Στρουμπίτζης, παρὰ τοῦ ἀοιδίμου*

от актимони зевгарати[1] и [ние], твоите раби се страхуваме някога да не бъдем безпокоени по тази причина, поради това, че споменатите парици били подарени на манастира като актимони, а сега се явяват като зевгарати. Молим божествената сила на светото ти царство да издаде за споменатия манастир божествена и височайша наредба, заповядваща ние и този манастир да останем необезпокоявани от съответните описвачи[2] и останалите практори и като дар и милост от светото ти царство да се смятат тия дванадесет графи[3]. Нека да бъде издаден за нас и практик[4] за предаване за същите [парици] и съответната им земя от страна на служителя на любимия зет на царство ти — от чиновника в тамошните [области]. Моля още светото ти царство да нареди местният наш епископ да не нарушава нищо от съществуващия у нас ктиторски типик за нашия твой верноподанен манастир, както и съдържанието на наличните в този манастир хрисовули на блажените наши императори — на дядото и бащата на светото ти царство. Понеже местният наш епископ пренебрегва тези наредби и се домогва да постави този манастир под своята църква, макар че той е свободен според типика и наличните у нас императорски наредби и други наши документи. След като [тия неща станат], не ще престанем да се молим още по-усърдно за божествената сила на светото ти царство, което като раб недостоен се осмелих да моля.

Молба на Дионисий, монах и игумен на манастира Пресвета Богородица Милостива в Струмица, раб недостоен.

3. Почетното разрешение нарежда дословно така:

Понеже била подарена на твоя пречестен манастир Пресвета Богородица Милостива, който се намира в темата Струмица, от

---

[1] Парици зевгарати се наричали във Византия зависимите селяни, които притежавали по един чифт работен добитък (*ζεῦγος*). Зевгаратните парици били по-заможна категория феодално зависими селяни; някои от тях притежавали по няколко чифта добитък, владеели по-голямо количество земя и се наричали съответно монозевгарати (*μονοζευγαράτοι*) и дизевгарати (*διζευγαράτοι*). В случая непритежаващите земя селяни актимони добили известни права над обработваната от тях земя и се превърнали в зевгарати. Срв. *Ангелов*, Принос към поземлените отношения във Византия през XIII в., ГСУфиф, кн. II (история), 1952, стр. 71—93; *Каждан*, Аграрные отношения в Византии, стр. 143—144; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 169—172; *Тивчев*, Към въпроса за селското население, стр. 514—517. [2] Описвачи (*ἀναγραφεῖς*) — финансови чиновници, които проверявали и описвали облаганите с данък имущества. Срв. *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI веке, СПб., 1884, стр. 271; *Dölger*, Beiträge, p. 79. [3] Стихос (*στίχος*) — графа, означава селско стопанство като податна единица. Всяко стопанство било вписвано в отделна партида в кадастралните книги. Срв. *Скабаланович*, Византийское государство, стр. 270; *Каждан*, Аграрные отношения, стр. 150. [4] Практик (*πρακτικόν*) се нарича описът на поземлените владения и на доходите от тях. В практика са описвани отделните семейства на зависимите селяни, техните имущества, размерите на данъците, които плащали, и т. н. Чрез практик за предаване се прехвърлят земи и селяни към владенията на феодала, като се дава точното им описание. Срв. *Ф. И. Успенский*, Следы писцовых книг в Византии, ЖМНПр., 225 (1883), стр. 187—201; *същият*, ЖМНПр., 231 (1884), стр. 1—46, 189—335; *същият*, ЖМНПр., 240 (1885), стр. 1—52; *П. Безобразов*, Патмоская писцовая книга, ВВр., VII, стр. 68—108; *Dölger*, Beiträge, p. 99; *Г. Острогорский*, Византийские писцовые книги, BSl, IX, 2, 1948, стр. 203 и сл.

πάππου τῆς βασιλείας μου γῆ μοδίων πεντακοσίων καὶ δουλικὰ ζευγάρια ἕξ, ἐφ᾽ ᾧ δι᾽ αὐτῶν ἐργάζεσθαι τὴν τοιαύτην γῆν, ἐπεφιλοτιμήσατο δὲ τὴν τοιαύτην μονὴν καὶ παροίκους ἀκτήμονας δώδεκα, τὰ νῦν δὲ γεγόνασιν οἱ τοιοῦτοι δώδεκα ἀκτήμονες ζευγαράτοι, ὡς ὑπέμνησας, φιλοτίμως διατεθεῖσα καὶ ἡ βασιλεία μου περὶ τὴν τοιαύτην μονὴν εὐδοκεῖ καὶ διορίζεται κατέχειν ταύτην τοὺς τοιούτους δώδεκα παροίκους, ἀπὸ ἀκτημόνων ζευγαράτους γεγονότας, μετὰ καὶ τῆς ἀνηκούσης αὐτοῖς γῆς κατὰ τελείαν καὶ ἀναφαίρετον δεσποτείαν εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὀφείλοντας ἐξκουσσεύεσθαι παρὰ τῆς μονῆς ἀπό τε ζευγολογίου, ἐννομίου, μελισσοεννομίου, ἀμπελοπάκτου, ἀερικοῦ καὶ ἁπλῶς οἱουδήτινος βάρους καὶ τέλους δημοσιακοῦ καὶ οἵας δήτινος δημοσιακῆς συνεισφορᾶς, ἔτι γε μὴν καὶ ἀπὸ πάσης ἐπηρείας, ἀγγαρείας, παραγγαρείας, ψωμοζημίας, καὶ μηδεμίαν μετουσίαν ἔχειν τοὺς κατὰ χώραν ἀναγραφεῖς τε καὶ λοιποὺς πράκτορας. Παραδοθήσονται δὲ οἱ τοιοῦτοι δώδεκα ζευγαράτοι πάροικοι μετὰ καὶ τῆς ἀνηκούσης αὐτοῖς γῆς τῇ δηλωθείσῃ μονῇ διὰ πρακτικοῦ παρὰ τοῦ ἐν τῷ θέματι Στρουμίτζης ἐνεργοῦντος ἀνθρώπου τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ καίσαρος. Πᾶσα μέντοι πρόσταξις | ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς παρούσης δωρεᾶς τῆς βασιλείας μου ἐκφωνηθεῖσα ὡς μηδὲ γεγονυῖα λογισθήσεται· ἀλλ᾽ οὐδὲ τῷ κατὰ χώραν ἐπισκόπῳ ἔσται πάροδος εἰς τὴν καθ᾽ ὑμᾶς μονὴν εἰσέρχεσθαι καὶ ποιεῖν παρὰ τὰς περιλήψεις τῶν προσόντων ὑμῖν δικαιωμάτων, βασιλικῶν χρυσοβούλλων, τυπικῶν τῆς μονῆς καὶ λοιπῶν, ὡς ὀφειλόντων τῶν τοιούτων πάντων χρυσοβούλλων συντηρεῖσθαι ἐπὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως, μή τινος κατατολμῶντος ἐναντιοῦσθαι αὐτοῖς ἢ ὅλως τι παρὰ τὰς περιλήψεις καὶ δυνάμεις τῶν τοιούτων δικαιωμάτων διαπράττεσθαι, τῶν κατατολμησάντων διαπρᾶξαί τι πρὸς ἀθέτησίν τινος τῶν ἐγγεγραμμένων τῇ παρούσῃ προστάξει τῆς βασιλείας μου σφοδρὰν τὴν ἐξ αὐτῆς ἀγανάκτησιν ὀφειλόντων ὑφίστασθαι. Τό· μηνὶ ἰαννουαρίῳ ἰνδικτιῶνος ιε´ διὰ γραμμάτων ἐρυθρῶν τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός· καὶ ἡ διὰ κηροῦ συνήθης σφραγὶς τῆς ἁγίας αὐτοῦ βα-

страна на блажения дядо на моето царство земя от петстотин модия и шест работни чифта добитък, за да обработват с тях тази земя, подарил за този манастир и дванадесет парици актимони, а понастоящем тези дванадесет актимони станали зевгарати, както ти напомни, благосклонно разположено, царство ми помисли за този същия манастир и нарежда той да владее тия дванадесет парици, които са станали от актимони зевгарати, заедно със съответната им земя в пълно и неотнимаемо господство за вечни времена. Те трябва да се освободят от страна на манастира от зевгологион, енномион, мелисоенномион[1], ампелопактон[2], аерикон и изобщо от каквато и да е тегоба и държавен данък и от какъвто и да е държавен налог, а също и от всяка епирия[3], ангария, парангария[4], псомозимия[5] и местните описвачи и останалите практори да нямат никаква намеса. Но да бъдат предадени тези дванадесет зевгаратни парици със съответната им земя на споменатия манастир чрез практик от чиновника в темата Струмица, служител на любимия зет на царство ми — на кесаря. Всяка наредба, издадена за отнемане на настоящия дар на царство ми, ще се смята като нестанала. А пък местният епископ да няма възможност да влиза във вашия манастир и да нарушава съдържанието на наличните ви документи, императорски хрисовули, типици на манастира и други, понеже трябва всички тия хрисовули да запазят собствената си сила. Никой да не се осмелява да им противоречи или изобщо да нарушава нещо от съдържанието и силата на тези документи; осмелилите се да извършат нещо за накърняване на вписаното в настоящата наредба на царство ми трябва да понесат неговия силен гняв. Бе издаден през месец януари, XV индикт, чрез червения подпис на императорската и божествена ръка. И с обичайния восъчен печат на светото не-

---

[1] Мелисоенномион (*μελισσοεννόμιον*) – данък върху пчелните кошери. Срв. *Соловјев—Мошин*, Грчке повеље српских владара, стр. 464; *Каждан*, Аграрные отношения, стр. 124. [2] Ампелопактон (*ἀμπελ·πάκτον*) — данък, плащан от собствениците на лозя. Срв. *Безобразов*, пос. съч., стр. 101; *Соловјев—Мошин*, Грчке повеље српских владара, стр. 390. [3] Епирия (*ἐπηρεία*) — изискване на натурални доставки от населението по определени ниски цени от страна на държавата. Понякога с епирии се означават и някои повинности. Вж. *Соловјев—Мошин*, Грчке повеље српских владара, стр. 436—437; *Dölger*, Beiträge, p. 61. [4] Парангария (*παραγγαρεία*) — допълнителна, добавъчна ангария. Напоследък бе изказано мнение, че парангарията била задължение да се дават от страна на населението коли, принадлежности за впрягане, конски сбруи и др. Срв. *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения в средновековна България XI—XIII в., София, 1964, стр. 159. [5] Псомозимия (*ψωμοζημία*) — термин, чието съдържание не е достатъчно изяснено. Някои предполагат, че псомозимията била натурален данък за изхранване на войниците (срв. *Мутафчиев*, Войнишки земи и войници, стр. 69—70); според други тя била доставка на храни за гражданските чиновници по определена ниска цена (*Xanalatos*, Beiträge zur Wirtschaft- und Sozialgeschichte Makedoniens, p. 48.), а според трети — задължение да се приготвя хляб (*Митрополит Симеон*, Писмата на Теофилакт Охридски, архиепископ Български, СбБАН, кн. XXVII/15, клон истор.-филологичен и философско-обществен, София, 1931, стр. 211; *Г. Цанкова-Петкова*, Феодальная рента в болгарских землях под византийским владичеством, ВВр., XIX (1961), стр. 19). За псомозимия срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 327—328 и там посочената литература.

σιλείας. Εἶχε τό· διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, τό· κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ κατὰ μῆνα φεβρουάριον ἰνδικτιῶνος ιε΄ διὰ τοῦ Χρυσοβέργου. Καὶ τό· κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τῶν οἰκειακῶν μηνὶ φεβρουαρίῳ ἰνδικτιῶνος ιε΄· χειρὶ Κωνσταντίνου τοῦ τοῦ Θεολογίτου. † †

4. *Τὴν τοιαύτην τοίνυν ἀνακτορικὴν δωρεὰν θεασάμενος φερομένην παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἡγουμένου, εὐθύς τε ἀνέστην καὶ ὑπτίαις χερσὶ ταύτην δεξάμενος δουλικῶς τε προσεκύνησα καὶ μετὰ δέους κατησπασάμην. Μηδὲν οὖν μελλήσας τὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δι' αὐτῆς ἐγκελευομένων μοι ὑπουργῆσαι ἀναγκαῖον ἐλογισάμην. Ἔνθεν τοι καὶ συμπαραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τόν τε θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Στρουμίτζης, τὸν τιμιώτατον δηλαδὴ μοναχὸν κῦρ Κλήμεντα, καὶ διαφόρους τῶν ἀξιολογωτέρων ἀρχόντων, τοὺς καὶ κάτωθεν τοῦ παρόντος πρακτικοῦ ὑπογράψαι ὀφείλοντας, ἅμα τούτοις παραγέγονα ἐν τῇ τοποθεσίᾳ, ἐν ᾗ ἡ προδωρηθεῖσα γῆ τῇ μονῇ παρεδόθη, καὶ Ῥουλινὰ ἐγχωρίως λεγομένῃ, ἔνθα καὶ ἀπὸ τῶν προφιλοτιμηθέντων ταύτῃ δώδεκα ἀκτημόνων παροίκων οἱ ἓξ προσκάθηνται, καὶ ζευγηλάτιον ἤτοι μετόχιον τῆς μονῆς συνίσταται τὸ ἐπονομαζόμενον Μοστενίτζα. Τηρήσαντες οὖν τὸ προσὸν τῇ μονῇ πρακτικὸν τῆς παραδόσεως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις δώδεκα ἀκτήμοσι παροίκοις, καὶ ἀναγραψάμενοι ἐνώπιον τῶν συμπαρόντων ἡμῖν, εὕρομεν αὐτοὺς ζευγαράτους ὄντας, οἳ καί εἰσιν οὗτοι· Λάζαρος ἤτοι Τζέρνος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, ζευγαράτος· Γεώργιος ἤτοι Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ζευγαράτος· ὁ Βεάλης, ζευγαράτος· Ἰβάνης ὁ γαμβρὸς Σλῶτα Μαλετσινοῦ, ζευγαράτος· Συμεὼν ὁ Ῥουλινιώτης, ζευγαράτος· Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωαννικίου, ζευγαράτος. Ὡσαύτως εὕρομεν καὶ ἔξωθεν τῆς τοιαύτης μονῆς προσκαθημένους τοὺς ἑτέρους ἓξ παροίκους, ἤγουν Γεώργιον τὸν Σέρβον, ζευγαράτον· Στέφανον τὸν Σερμιώτην, ζευγαράτον· Βασίλειον τὸν Ῥωμαῖον, ζευγαράτον· Μιχαὴλ τὸν | Σκοπιώτην, ζευγαράτον· Μιχαὴλ Μαλετσινὸν ἤτοι Τζέρνον τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, ζευγαράτον, καὶ Βελὴν Ὀφτζαπολίτην ἤτοι Βεάλην τον υἱον αὐτοῦ, ζευγαράτον· οὓς καὶ παραδεδώκαμεν πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν σεβασμίαν μονὴν ἐπὶ τῷ κατέχεσθαι τούτους παρ' αὐτῆς καὶ νέμεσθαι ἀτελῶς πάντη καὶ ἀβαρῶς, ἀνώτερα διατηρουμένους παντὸς δημοσιακοῦ λειτουργήματος, ζευγολογίου δηλαδή, ἐννομίου, ἀμπελοπάκτου, μελισσοεννομίου, ἀερικοῦ καὶ λοιποῦ κεφαλαίου τῷ δημοσίῳ ὀνομαζομένου τε καὶ εἰσοδιαζομένου,*

гово царство. Има това: чрез логотета на дрома, това: беше заверен в секрета на великия логариаст през месец февруари, 15-и индикт, чрез [ръката] на Хризоверг[1]. И това: беше заверен в секрета за дворцовите имущества през месец февруари, 15-и индикт: с ръката на Константин Теологит.

4. Като видях този същия господарски дар, носен от споменатия игумен, веднага станах и с протегнати ръце смирено го получих и се поклоних и със страхопочитание го целунах. И тъй, без да се бавя за изпълнението на нещата, които ми се заповядваха чрез него, реших, че е необходимо да [ги] изпълня. Тогава, като взех със себе си боголюбивия епископ на Струмица, именно достопочтимия монах кир Климент, и някои от почитаните управници, които трябва да се подпишат под настоящия практик, заедно с тях се явих в местността, в която по-рано подарената земя беше предадена на манастира и която се нарича от местните жители Рулина[2]. Там са настанени шест от подарените му по-рано дванадесет парици актимони и се намира зевгилатион[3] или метох на манастира, наречен Мостеница[4]. Като разгледахме дадения на манастира практик за предаване на тия дванадесет парици актимони и като ги описахме пред присъствуващите с нас, установихме, че те са зевгарати, които са тия именно: Лазар или Черню, неговият зет, зевгарат; Георги или неговият син Роман, зевгарат; Велин, зевгарат; Иван, зетят на Злота Малетсин, зевгарат; Симеон Рулиниот, зевгарат; Константин, синът на Йоаникий, зевгарат. Също намерихме и вън от този манастир настанени други шест парици, именно: Георги Серв, зевгарат; Стефан Сериот, зевгарат; Василий Ромей, зевгарат; Михаил Скопиот, зевгарат; Михаил Малетсин или Черню, неговият зет, зевгарат; и Велин Овчаполит или Велин, неговият син, зевгарат. Предадохме тези на споменатия честен манастир да се държат тия от него и да се владеят напълно, без данък и без тегоба, да се считат освободени от всеки държавен данък, именно от зевгологион, енномион, ампелопактон, мелисоенномион, аерикон и останалия вид [данък], предназначен и внасян в

[1] Хризоверг — представител на известна византийска фамилия, която е дала няколко висши сановници. Вж. *Petit*, Le monastère de Notre Dame de Pitié, p. 63. [2] Рулина — местност, която се отъждествява с днешното село Рич, намиращо се на 7 км с.-и. от Струмица. Вж. *Petit*, ibidem, p. 65. [3] Зевгилатион (*ζευγηλάτιον*) се наричало имение, което включвало жилищни и стопански постройки, ниви, лозя и градини. Такова имение в едрите манастирски феодални владения носело името метох (*μετόχιον*), термин, който е равнозначен на термина зевгилатион. Срв. *Ф. И. Успенский*, Акт отвода земли монастырю Богородицы Милостивой, ИРАИК, I (1896), стр. 28; *Соловјев-Мошин*, Грчке повеље српских владара, стр. 144; *Каждан*, Аграрные отношения, стр. 67 и сл.; *М. М. Фрейденберг*, Монастырская вотчина в Византии XI—XII вв., Ученые записки Великолукского пединститута, т. 4, 1959, стр. 63; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 162—163. [4] Мостеница — местно име от български произход. Вж. *Petit*, ibidem, p. 65.

ἐξκουσσεύεσθαι τοὺς τοιούτους ὀφείλοντας καὶ ἀπό τε ψωμοζημίας, ἀγγαρείας, παραγγαρείας καὶ ἄλλης πάσης παραλόγου ἐπηρείας τε καὶ κακώσεως, κατὰ τὴν περίληψιν τῆς βασιλικῆς καὶ θείας ἐπιλύσεως, κατὰ τελείαν καὶ ἀναφαίρετον δεσποτείαν εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὡς ἂν τὴν ἐξ αὐτῶν ἀποκερδαίνουσα ἡ μονὴ παντοίαν πρόσοδον, ἐκτενέστερον ὑπερεύχωνται οἱ ἐν αὐτῇ μονάζοντες τοῦ ἐνθέου κράτους τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας.

5. Ἐπεὶ δὲ τοὺς τοιούτους δώδεκα ζευγαράτους παροίκους μετὰ καὶ τῆς ἀνηκούσης αὐτοῖς γῆς ὁ θεῖος ἐνεκελεύετο παραδοθῆναι ὁρισμός, ἄδηλον δὲ ἦν τοῦ μοδισμοῦ τοῦ παραδοθησομένου ἑκάστῳ αὐτῶν ⟨τὸ ποσὸν⟩ διὰ τὸ ἀνάχυσιν τῆς γῆς εἶναι ἐν τοῖς βουλγαρικοῖς θέμασι καὶ μὴ γεωμετρίαν προβαίνειν, ῥίζαν καὶ ἀφορμὴν ἐχρησάμεθα τήν τε προβραβευθεῖσαν τῇ μονῇ βασιλικὴν πρόσταξιν ἐπὶ τῇ δωρεᾷ τῆς γῆς τῶν πεντακοσίων μοδίων, ἐξ δουλικὰ ζευγάρια ἐκχωροῦσαν αὐτῇ εἰς ἐργασίαν αὐτῆς. καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν νῦν ἐγχειρισθεῖσαν ἡμῖν ἀνακτορικὴν δωρέαν, δεξαμένην τὴν τοῦ ἡγουμένου ὑπόμνησιν δηλοῦσαν τῶν πεντακοσίων μοδίων τὴν γῆν ἐργάζεσθαι διὰ δουλικῶν ζευγαρίων ἕξ, καὶ ταύτας τὰς βασιλικὰς καὶ θείας ¦ δωρεὰς ἐπέκεινα θέμενοι πάσης γεωμετρικῆς τέχνης καὶ μεθόδου ἀκολούθου, δέον καὶ ἡμεῖς ἡγησάμεθα λογίσασθαι εἰς τοὺς νῦν παραδοθέντας δώδεκα ζευγαράτους παροίκους πρὸς τὴν μονὴν γῆν μοδίων χιλίων. Εὑρηκότες οὖν πλησίον τῆς προπαραδοθείσης γῆς τῇ ῥηθείσῃ μονῇ καὶ παρ᾽ αὐτῆς νεμομένης προσκειμένην γῆν ἄπορον, προεξαλιφέντων τῶν στίχων πρὸ χρόνων ἤδη ἱκανῶν, ἀπό τε τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Κονταράτου τοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχοντείαν Ῥαδοβίσδου καὶ ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης τοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχοντείαν τοῦ Κάμπου, καθὼς ἡμῖν οἱ τῶν ἐποίκων τῶν τοιούτων γηραιότεροί τε καὶ ἐντιμότεροι ἐπιστώσαντο ὡς εἰδήμονες ἀκριβεῖς, ἤγουν ἀπὸ μεν τοῦ χωρίου Κονταράτου Κωνσταντῖνος ὁ Κορῶ, ὁ παπᾶς Μαλοράδος, ὁ Τζέρνος καὶ Σειρῶ τῆς Μαρίτζης, ἀπὸ δὲ τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης Ἀνδρόνικος ὁ τοῦ Ῥοδίωνος, Μάρκος ὁ τοῦ Συμεωνίτζη, Βλάσιος ὁ τοῦ Ζωροῦ, ὁ Ἀλύπιος, Γρηγόριος παπᾶς ὁ ἔγγονος τοῦ Κλήμεντος καὶ Νικήτας ὁ τοῦ Ἀθανάτου, οἱ καὶ κάτωθεν τοῦ παρόντος πρακτικοῦ ὑπογράψαι ὀφείλοντες, παραδεδώκαμεν ταύτην πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν μονήν.

6. Γέγονε δὲ καὶ περιορισμὸς ἐπ᾽ αὐτῇ, ὡς ἂν ἔχῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ἀφρόντιστον. Ἔχει δὲ οὕτως· καθὼς ἀπάρχεται ἀπὸ τῆς τοποθεσίας τῆς οὔσης κάτωθεν τῆς καθέδρας τοῦ τῆς μονῆς μετοχίου τῆς

държавното съкровище. Трябва тези да се освободят и от псомозимия, ангария, парангария и всяка друга неоснователна епирия и ощетяване съобразно със съдържанието на императорското и божествено разрешение. [Те да бъдат] в пълна и неотнимаема собственост за вечни времена, за да добива манастирът от тях всякакъв доход; нека поревностно да се молят монасите в него за божествената сила на светото му царство.

5. Понеже божествената императорска наредба заповядваше тези дванадесет парици зевгарати да бъдат предадени заедно със съответната им земя, но количеството модии, което ще бъде предадено на всеки един от тях, беше неопределено поради объркването на земята в българските теми и понеже не съществуваше зememерие,[1] използувахме като основа и изходен пункт издадената по-рано на манастира императорска наредба за дарение на земя от петстотин модия, която му предоставяше шест работни чифта добитък за обработването ѝ; а също и самото това сега връчено на нас господарско дарение, включващо молбата на игумена, изясняваща, че петстотин модия земя се обработват с шест работни чифта добитък, то и ние, като поставихме тия императорски и божествени дарения над всяко земемерно изкуство и съответен начин за отделяне на земя, решихме, че трябва да определим за предадените сега дванадесет зевгаратни парици на манастира земя от хиляда модия. И тъй открихме, че близо до по-рано предадената земя на казания манастир и владяна от него се намира необработваема земя, понеже преди доста години са били зачеркнати графите от землището на село Контарат под архонтството Радовисд[2] и от землището на село Лясковица под архонтството Камп, както и по-старите и почитани жители на тия села като точни свидетели ни съобщиха, именно: от селото Контарат — Константин Коро, свещеникът Малорад, Черню и Сир на Марица, а от селото Лясковица — Андроник Родий, Марко Симеоница, Власий Зор, Алипий, свещеник Григорий, внук на Климент, и Никита Атанат, които трябва да се подпишат под настоящия практик; и тази земя предадохме на споменатия манастир.

6. Бе направено и описване на граници за нея, за да бъде занапред ненарушима. А то е такова: като започва от местността, която е под постройките на манастирския метох

[1] В българските области за разлика от другите византийски земи, както се казва в текста, не е съществувало точно измерване на земята. За обяснението на това съобщение срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 108 и сл. [2] Радовисд — днешният град Радовиш.

Μοστενίτζης καὶ τοῦ ῥύακος, ἔνθα καὶ δρῦς ἵσταται, ἐν ᾧ καὶ σταυρὸς ἐνεκολάφθη παρ' ἡμῶν καὶ χωματοβώνιον γέγονε, κρατεῖ δι' ὅλου τὴν πόδωσιν τοῦ βουνοῦ, ἀπέρχεται κατὰ ἀνατολήν, εἰσέρχεται τὸν βασιλικὸν δρόμον, τὸν ἀπὸ Στρουμπίτζης ὡς πρὸς τὰ Σκόπια ἀπερχόμενον, ἔνθα καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος | μετοχίου κατερχόμενος ἁμαξιτὸς ἑνοῦται καὶ χωματόριον λαυράτον γέγονε παρ' ἡμῶν, σχοινία δέκα. Κρατεῖ τὸν αὐτὸν ἀέρα καὶ τὸν δρόμον, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὰ δίκαια τοῦ μετοχίου, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον τόπον, καταλιμπάνει τὸν δρόμον ἀριστερά, διέρχεται χωράφιον τῆς μονῆς τὸ κάτωθεν τοῦ βαθέος ῥύακος, ἔνθα καὶ δρῦς .... ἵσταται, ἐν ᾧ καὶ σταυρὸς ἐγκεκόλαπται παρ' ἡμῶν σχοινία δέκα ἕξ. Κἀντεῦθεν δι' ὅλου κρατεῖ τὸν αὐτὸν ἀέρα, εἰσέρχεται τὰ δίκαια τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης, διαιρῶν ταῦτα δεξιά, καὶ ἀριστερὰ τὸν περιοριζόμενον τόπον, ἀπέρχεται μέχρι τοῦ σταυροπηγίου τοῦ ἐπιλεγομένου τοῦ Σαμουήλ, ἔνθα καὶ δρῦς μέγας παλαιὸς ἵσταται σχοινία δεκατέσσαρα. Ἀπ' ἐκεῖσε κλίνει πρὸς ἄρκτον, ἀπέρχεται ὡς πρὸς τὸν ποταμὸν τὴν Στρούμιτζαν, ... διέρχεται τὰς κατ' ὄρδινον ἱσταμένας ἰτέας, ἀποκλείων ταύτας ἔνδοθεν τοῦ περιοριζομένου, περικόπτει τὴν ὑλοειδῆ λαγκὰν τὴν καλουμένην ἐγχωρίως τῆς Λεπίτζης, περᾷ τὸν ποταμὸν τὴν Στρούμιτζαν, κρατεῖ δι' ὅλου τὸν αὐτὸν ἀέρα, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὰ δίκαια τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον τόπον, περᾷ τὸν βαλτρὸν ῥύακα, τὸν καλούμενον Τοπλίτζα, ἔνθα καὶ χωματοβώνιον γέγονε παρ' ἡμῶν, σχοινία κγ'. Κρατεῖ αὖθις κατ' εὐθεῖαν τὸν αὐτὸν ἀέρα, ἀτενίζων κατ' ἰσότητα πρὸς τὸν βουνὸν τὸ καλούμενον Μπρεασνίκον, τὸν ἄνωθεν τοῦ ῥύακος Δρεανόβου, περικόπτει τὸν δρόμον τὸν ἀπὸ Στρουμίτζης ὡς πρὸς τὸ Ῥαδόβισδον ἀπερχόμενον, ἀπέρχεται ὀλίγον καὶ ἵσταται, ἔνθα καὶ χωματάριον λαυράτον μέγα γέγονε παρ' ἡμῶν, σχοινία δεκαπέντε. Εἶτα κλίνει πρὸς δύσιν, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὸν ῥηθέντα βουνὸν καὶ τὸν ῥύακα καὶ τὰ δίκαια τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον τόπον, κρατεῖ δι' ὅλου τὸν αὐτὸν ἀέρα, διέρχεται μέσον τοῦ χωραφίου τοῦ Λεασκοβιτζινοῦ Βλασίου τοῦ Ζωροῦ, ἔνθα καὶ χωματοβώνιον γέγονε παρ' ἡμῶν, κἀντεῦθεν ἀκολουθεῖ τὸν αὐτὸν ἀέρα, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὰ δίκαια τοῦ ἀπὸ τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης γειτονοῦντος Δρεανόβου, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον, διέρχεται τὴν ἀχλάδα, ἐν ᾗ καὶ σταυρὸς ἐνεκολάφθη παρ' ἡμῶν καὶ χωματοβώνιον γέγονε, ἀπέρχεται κατ' εὐθεῖαν, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὰ δίκαια ⟨τῆς ἀπὸ⟩ τοῦ χωρίου Κονταράτου γειτονούσης Βρουσνίτζης, ἀριστερὰ δὲ

Мостеница, и от потока, където се намира и дъб, в него беше издълбан от нас кръст и стана синорен знак; обхваща изцяло полите на хълма, отива на изток, достига царския път, който води от Струмица към Скопие, където се съединява със слизащия коларски [път] от казания метох и бе направен от нас синорен знак с изображение на лаврово клонче — десет схойния[1]. Държи същата посока с пътя, разделяйки надясно имотите на метоха, а наляво, — ограниченото място, оставя пътя наляво, преминава нивата на манастира под дълбокия поток, където се намира .... и дъб, в който е издълбан кръст — шестнадесет схойния. Оттам изцяло държи същата посока, навлиза в имотите на селото Лясковица, разделяйки тези надясно и наляво ограниченото място, отива чак до ставропигия[2], наречен Самуил, където се намира и голям стар дъб — четиринадесет схойния. Оттам завива на север, отива към река Струмица, ... преминава редицата върби, включвайки ги вътре в ограниченото [място], пресича залесената с храсти долина, която се нарича на местен език Лепица, преминава река Струмица, държи изцяло същата посока, разделяйки надясно имотите на село Лясковица, а наляво — ограниченото място, преминава блатистата рекичка, наречена Топлица, където бе направен от нас и синорен знак — 23 схойния. Отново държи направо същата посока, устремявайки се по посока към хълма, наречен Брезник, над потока Дряново, пресича пътя, който води от Струмица към Радовисд, продължава малко и спира там, където направихме голям синорен знак с изображение на лаврово клонче — петнадесет схойния. След това извива на запад, разделяйки надясно споменатия хълм, потока и имотите на село Лясковица, а наляво — ограниченото място, държи напълно същата посока, преминава през нивата на лясковчанина Власий Зор, където направихме и синорен знак; оттам следва същото направление, разделяйки надясно имотите на съседното Дряново от село Лясковица, а наляво — ограниченото място, преминава крушата, в която беше издълбан от нас кръст и тя стана синорен знак, върви направо, разграничавайки надясно имотите в съседната местност Брусница от [имотите] на село Конта-

[1] Схойний (*σχοινίον* — букв. връв, въженце) — мярка за дължина, употребявана при измерване на земя. Наричал се още сокарион (*σωκάριον*). Дължината на схойния варирала между 10—12 оргия (*ὀργυιά*). Вж. *Ф. И. Успенский*, Акт отвода земли монастырю Богородицы Милостивой, стр. 11—12.

[2] Ставропигий (*σταυροπήγιον*) се нарича манастир, който е зависим направо от цариградския патриарх или от архиепископите на автокефалните църкви. Ставропигиалните манастири не били подчинени на местните епископи. При построяване на такива манастири се искало разрешение от патриарха, който изпращал специален документ и кръст, вграждан в основите на манастира. Тук може би става дума за ставропигиален манастир на името на цар Самуил.

τὸν περιοριζόμενον τόπον, διέρχεται τὴν δρῦν, ἐν ᾧ καὶ σταυρὸς ἐνεκολάφθη παρ' ἡμῶν καὶ χωματοβώνιον γέγονε, διέρχεται τοὺς λοιποὺς χαμαδοὺς δρύας, ἐῶν τούτους δεξιά, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον, διαβαίνει ὑποκάτω τοῦ διχαλοῦ δασέος δρυός, ἐν ᾧ καὶ σταυρὸς ἐνεχαράχθη, διέρχεται κατωθεν τοῦ χωραφίου τοῦ Κονταρατινοῦ παπᾶ Μαλοράδου, ἐῶν δεξιὰ τοῦτο, περικόπτει μέσον τῶν δύο δασωμάτων, ἐῶν ⟨δεξιὰ μὲν⟩ τὸ ἓν τούτων, τὸ διαφόρους ἔχον δρύας, ἀριστερὰ δὲ τὸ ἕτερον, τὸ ὂν ἐπάνω τοῦ δρόμου, τοῦ ὡς πρὸς τὸ Ῥαδοβισδον ἀπερχομένου, καὶ ἐντὸς τοῦ περιοριζομένου τόπου, διέρχεται ἐγγὺς τῶν ἱσταμένων διαφόρων δρυῶν, ἐῶν τούτους δεξιά, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον τόπον, ἔνθα καὶ χωματοβώνιον γέγονε παρ' ἡμῶν μέγα, κρατεῖ κατ' εὐθεῖαν τὸ αὐτὸν δι' ὅλου ἀέρα, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὰ δίκαια τῆς τοποθεσίας Βρουσνίτζης, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον, ἀπέρχεται καὶ ἀκουμβίζει εἰς τὸ ξηρορυάκιον Τζέ ι (?), τὸ κατερχόμενον ἀπὸ Βρουσνίτζης, οὗ πλησίον καὶ δρῦς χαμαδὸς δασὺς ἵσταται, ἐν ᾧ καὶ σταυρὸς ἐνεκολάφθη καὶ χωματοβώνιον μέγα γέγονε παρ' ἡμῶν, σχοινία τεσσαράκοντα καὶ ἕξ. Ἐκ τῶν ἐκεῖσε κλίνει πρὸς μεσημβρίαν, διέρχεται τοὺς ἱσταμένους διαφόρους ἀραιοὺς δρῦς, ἐῶν τούτους δεξιὰ καὶ τὰ δίκαια τοῦ χωρίου Κονταράτου, ἀριστερὰ δὲ τὸ περιοριζόμενον, ἀκολουθεῖ δι' ὅλου τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν ἀέρα, περικόπτει τὸν δρόμον, τὸν ὡς πρὸς τὸ χωρίον Ῥαδόβισδον ἀπερχόμενον, καὶ τὸ ἐκρέον ὕδωρ ἀπὸ τῆς βρύσεως Βερβίτζης, περᾷ τὸ ξηρὸν ῥυάκιν τῆς αὐτῆς βρύσεως Βερβίτζης, ἔνθα καὶ δρῦς παλαιὸς δασὺς ἵσταται καὶ ἔτι καὶ χωματοβώνιον γέγονε παρ' ἡμῶν, σχοινία δεκαπέντε. Αὖθις ἀκολουθεῖ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν ἀέρα καὶ ἀτενίζει κατ' ἰσότητα τοῦ βουνοῦ τοῦ ἐγχωρίως Βουλκοβία καλουμένου, καὶ τοῦ ῥύακος τοῦ λεγομένου τοῦ Κλήμεντος, διαιρῶν δεξιὰ μὲν τὰ χωράφια τοῦ Τζέρνου καὶ τοῦ Ῥούσκου τῶν Κονταρατινῶν, ἀριστερὰ δὲ τὸν περιοριζόμενον τόπον, διέρχεται τὰς κατ' ὄρδινον ἱσταμένας τρεῖς ἰτέας καὶ τὴν ἐκεῖσε οὖσαν βρύσιν, ἔνθα καὶ χωματοβώνιον μέγα γέγονε παρ' ἡμῶν καὶ σταυροὶ ἐνεχαράχθησαν εἰς τὰς ῥηθείσας ἰτέας, σχοινία δεκαεννέα. Ἀπέρχεται κατ' εὐθεῖαν ⟨κρατῶν⟩ τὸν αὐτὸν ἀέρα, περᾷ τὸν ποταμὸν τὴν Στρούμιτζαν, περικόπτει τὸν βασιλικὸν δρόμον τὸν ὡς πρὸς τὰ Σκόπια ἀπερχόμενον, ἀπέρχεται καὶ ἀκουμβίζει εἰς τὸν πόδα τοῦ ῥηθέντος βουνοῦ Βουλκοβία καὶ εἰς τὸ ἔμπαλιν τοῦ ῥύακος τοῦ Κλήμεντος, ἔνθα καὶ χωματάριον λαυράτον παρ' ἡμῶν γέγονε, σχοινία δεκαπέντε. Εἶθ' οὕτως κλίνει πρὸς ἀνατολήν, κρατεῖ τὴν πόδωσιν τοῦ αὐτοῦ ὀρεινοῦ βουνοῦ, καὶ ἀπέρχεται καὶ ἀποδίδωσι, ἔνθα καὶ ἤρξατο, σχοινία εἴκοσι τρίτον. Ὁμοῦ σχοινία ἑκατὸν ἐνενήκοντα τρία τρίτον, ἃ καὶ ἀποτελοῦσι γῆν μοδίων χιλίων ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἕξ.

рат, а наляво — ограниченото място, достига дъба, в който и кръст бе издълбан от нас и стана синорен знак, достига останалите нискоклонести дъбове, оставяйки ги надясно, а наляво — ограниченото [място], преминава под разклонения на две дъб, в който и кръст беше издълбан, минава под нивата на контаратийския поп Малорад, оставяйки я надясно, пресича по средата два храсталака, оставяйки надясно единия, който има различни дъбове, а наляво — другия, който е над пътя, водещ към Радовисд и оставащ вътре в ограниченото място. [Границата] достига близкостоящите различни дъбове, оставяйки ги надясно, а наляво — ограниченото място, там направихме и голям синорен знак; държи направо изцяло същата посока, разграничавайки надясно имотите на местността Брусница, а наляво — ограниченото място, води и извива към сухия поток Чеси (?), който слиза от Брусница, където има наблизо и дъб с ниско приведени клони, в който бе издълбан кръст и голям синорен знак бе направен от нас — четиридесет и шест схойния. Оттам извива на юг, достига стоящите различни гранични дъбове, оставяйки ги надясно, и имотите на село Контарат, а наляво — ограниченото място; следва изцяло същата южна посока, пресича пътя, който води към село Радовисд, и изтичащата вода от извора Върбица, преминава сухия поток на същия извор Върбица, там се намира стар клонест дъб и бе направен от нас синорен знак — петнадесет схойния. Отново следва същата южна посока и се устремява по посока на хълма, наречен на местен език Вълковия, и потока, наречен Климентов, разграничавайки надясно нивите на контаратийците Черню и Руско, а наляво — ограниченото място, достига наред стоящите три върби и там намиращия се извор, където и голям синорен знак бе направен от нас и бяха издълбани кръстове в споменатите върби — деветнадесет схойния. Води направо, ⟨държейки⟩ същата посока, преминава река Струмица, пресича царския път, който води към Скопие, върви и извива към полите на споменатия хълм Вълковия и отново до потока на Климент, където бе направен синорен знак с изображение на лаврово клонче — петнадесет схойния. След това пък завива на изток, обхваща полите на същия планински хълм и води и завършва там, откъдето е започнала — двадесет и три схойния. Общо сто деветдесет и три и $^{1}/_{3}$ схойния, които правят земя от хиляда сто седемдесет и шест модия.

7. Ἐντὸς μέντοι τοῦ τοιούτου περιορισμοῦ ἔστι μὲν καὶ ἡ προπαταδοθεῖσα γῆ τῇ μονῇ, συμπερι-

7. Разбира се, вътре в тази граница е и по-рано предадената земя за манастира, а

ελήφθησαν δὲ καὶ τινων ὑποτελῶν δημοσιακῶν παροίκων χωράφια, ἀπὸ μὲν τοῦ χωρίου Λεασκοβίτζης τοῦ Ἀνδρονίκου χωράφια τρία, Θεοδώρου τοῦ τοῦ Νικολίτζη χωράφιον ἕν, τοῦ Ἀλυπίου χωράφιον ἕν, καὶ τοῦ Μάρκου χωράφιον ἕν, μοδίων ὄντα τὰ τοιαῦτα ὀγδοήκοντα, ἀπὸ δὲ τοῦ χωρίου Κονταράτου τοῦ Κορῶ χωράφιον ἓν μοδίων τριάκοντα, τοῦ παπᾶ Μυλοράδου χωράφια δύο, τοῦ Τζέρνου χωράφιον ἕν, Μιχαὴλ τοῦ νομικοῦ χωράφιον ἕν, καὶ τοῦ Σειρῶ χωράφιον ἕν, μοδίων καὶ ταῦτα τυγχάνοντα πεντήκοντα ἕξ. Ποσοῦνται τοίνυν τὰ τοιαῦτα τῶν ὑποτελῶν χωράφια μοδίων ἑκατὸν ἑξήκοντα ἕξ, ἐν οἷς οὐκ ὀφείλει μετέχειν ἡ μονή, ἀλλ' οἱ ταῦτα νεμόμενοι ὑποτελεῖν· ὧν ὑπεξαιρουμένων ἐναπομένει ἡ πρὸς τὴν μονὴν παραδοθεῖσα νῦν γῆ διὰ τοῦ ῥηθέντος περιορισμοῦ, εἰς ἐργασίαν δηλαδὴ τῶν δωρηθέντων αὐτῇ δώδεκα ζευγαράτων παροίκων, μοδίων οὖσα ἑπτακοσίων τεσσαρακονταεννέα. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ πολὺ ἦν ὑστεροῦσα ἡ τῇ μονῇ διαφέρουσα γῆ τοῦ ποσοῦ αὐτῆς καὶ μὴ δυνάμενοι ἐκεῖσε ἱκανῶσαι ταῦτα, ἀναψηλαφήσαντες καὶ ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες εὕρομεν καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Παλαιοκάστρου τοπίον ἄπορον τυγχάνον πρὸ πολλῶν χρόνων καὶ μηδεμίαν εἴσοδον ἀπὸ τούτου τὸν δημόσιον ἔχοντα, τὸ ὂν εἰς τὴν τοποθεσίαν τὴν οὕτως λεγομένην Ποντικοεκκλησίαν, μοδίων τυγχάνον ἑκατόν· Ὅπερ παραδεδώκαμεν καὶ τοῦτο πρὸς τὴν μονήν, ὡς εἶναι τὴν ἅπασαν γῆν τὴν παραδοθεῖσαν ἄρτι παρ' ἡμῶν πρὸς τὴν μονὴν διὰ τοῦ παρόντος πρακτικοῦ μοδίων ὀκτακοσίων τεσσαράκοντα ἐννέα, ἐν ᾗ καὶ ἐργάζεσθαι ὀφείλουσιν οἱ ταύτῃ δωρηθέντες δώδεκα πάροικοι κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ βασιλικοῦ καὶ θείου προστάγματος.

били включени и нивите на някои от париците държавни данъкоплатци, от село Лясковица три ниви на Андроник, една нива на Теодор Николица, една нива на Алипий и една нива на Марко, които са осемдесет модия; а от селото Контарат — една нива на Коро от тридесет модия, две ниви на поп Малорад, една нива на Черню, една нива на номик Михаил и една нива на Сир, а те са петдесет и шест модия. Тези ниви на данъкоплатците възлизат на сто шестдесет и шест модия, в които манастирът не трябва да се меси, но тия, които ги владеят, да плащат данък. След като отпаднат [горните ниви], сега предадената земя за манастира чрез казаното разграничение остава за обработване от подарените му дванадесет зевгаратни парици, а тя е от седемстотин четиридесет и девет модия. И понеже определената за манастира земя беше с много помалко от количеството [определено] за него, и ние, като не можем да запълним това количество, като размислихме и точно изследвахме, намерихме и в землището на село Палеокастро налично необработваемо място отпреди много години и държавното съкровище нямаше никакъв доход от него. То се намираше в местността, наречена Понтикоеклесия, и беше от сто модия. И го предадохме за манастира, така че всичката земя, предадена сега от нас на манастира чрез настоящия практик, е осемстотин четиридесет и девет модия, в която и трябва да работят подарените му дванадесет парици[1] според съдържанието на императорската и божествена наредба.

8. Ταῦτα οὕτως ἐνεργηθέντα καὶ πραχθέντα παρ' ἡμῶν, ἡ παροῦσα παράδοσις γέγονε διὰ πρακτικῶν ἰσοτύπων δύο, πιστωθέντων ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν πρὸς τοῦτο αὐτὸ προσκληθέντων ἀξιολόγων ἀρχόντων, ὡς προείρηται, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφίᾳ ἀφ' ὧν τὸ ἓν ἐδόθη πρὸς τὴν μονὴν εἰς οἰκείαν ἀσφάλειαν, ὀφεῖλον προκομισθῆναι παρὰ τοῦ μέρους αὐτῆς καὶ ἐγκαταστρωθῆναι ἐν τοῖς προσφόροις σεκρέτοις, τὸ δ' ἄλλο ὑπεκρατήθη παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἀποκομισθῆναι καὶ ἀποτεθῆναι ἐν τῷ δεσποτικῷ ἡμῶν βεστιαρίῳ δι' εἴδησιν. Μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνι καὶ ἔτει τοῖς προγεγραμμένοις. † † †

8. Тия [работи] по такъв начин бяха извършени и направени от нас, а настоящото предаване стана чрез два еднообразни описа, заверени с подписите на извиканите за това почитани първенци, както се каза, и с нашия подпис, от които описи единият беше предаден на манастира за собствена сигурност и трябва да бъде занесен от негова страна и да бъде заверен в съответните секрети; а другият — задържан от нас за изпращане и поставяне в държавния наш вестиарион за сведение. През горевписаните месец, индикт и година. †††

Κωνσταντῖνος ὁ Κορῶ οἰκείᾳ χειρὶ ὑπέγραψα. Σίγνον Σλῶτα τοῦ Ὀπάκ. — Σίγνον Ἰωάννου γαμβροῦ τοῦ Τζέρνου. — Σίγνον Ἰωάννου τοῦ Γαληνοῦ. — Σίγνον Τζέρνου τοῦ τοῦ Δοβρομίκου. — Σίγνον Σειρῶ τοῦ τῆς Μαρίτζης. — Σίγ-

Константин Коро със собствената си ръка подписах. Подпис на Злота Опак. — Подпис на Йоан, зет на Черню. — Подпис на Йоан Галин. — Подпис на Черню Добромик. — Подпис на Сир, син на Марица. — Подпис

[1] Оттук се добива известна представа за размера на стопанствата на отделните зависими селяни. Срв. *Ф. И. Успенский*, Наблюдения по сельскохозяйственной истории Византии, ЖМНПр., 159 (1888), стр. 251—252; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 172 и сл.; *Г. Цанкова-Петкова*, Социальный состав населения болгарских земель в период византийского господства, ВВр., XXIII (1963), стр. 10 и сл.

νον Ἀνδρονίκου τοῦ Ῥοδίωνος. — Σίγνον τοῦ Ἀλυπίου. — Σίγνον Μάρκου τοῦ Συμεωνίτζη. — Σίγνον Νικήτα τοῦ Ἀθανάτου. — Σίγνον Βλασίου τοῦ Ζωροῦ. † крестъ ппа Мрада †† Грие папа.

Ἡμεῖς οἱ διὰ τῶν οἰκείων ἡμῶν ὑποταγμάτων καὶ συγγραφημάτων δηλούμενοι τὴν παραδοθεῖσαν πρὸς τὴν μονὴν γῆν διὰ τοῦ παρόντος πρακτικοῦ ἄπορον οὖσαν καὶ ἀδέσποτον ὑποδείξαντες καὶ διαχωρίσαντες ὑπετάξαμεν ἐν αὐτῷ. †

Κωνσταντῖνος ὁ Σπανόπουλος παρήμην ἐπὶ τῇ παραδόσει τῶν ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ δηλουμένων δώδεκα ζευγαράτων παροίκων καὶ τῆς δηλουμένης γῆς, ὡς ἡ τοῦ πρακτικοῦ ὑφὴ δηλοῖ, καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

Ὁ τοῦ Στρουμίτζης ἀνεψιὸς Γεώργιος παρήμην ἐπὶ τῇ παραδόσει τῶν ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ δηλουμένων δώδεκα ζευγαράτων παροίκων καὶ τῆς δηλουμένης γῆς, ὡς ἡ τοῦ πρακτικοῦ ὑφὴ δηλοῖ, καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα. †

Δημήτριος ὁ Ψηρὸς παρήμην ἐπὶ τῇ παραδόσει τῶν ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ δηλουμένων δώδεκα ζευγαράτων παροίκων σὺν τῇ διαφερούσῃ τούτοις γῇ, ὡς ἡ τοῦ παρόντος πρακτικοῦ ὑφὴ δηλοῖ, καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

Νικόλαος ὁ Χαρσιανίτης παρήμην ἐπὶ τῇ παραδόσει τῶν ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ δηλουμένων δώδεκα ζευγαράτων παροίκων σὺν τῇ διαφερούσῃ τούτοις γῇ, ὡς ἡ τοῦ πρακτικοῦ ὑφὴ δηλοῖ, καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ὁ Ἀργυρόπουλος παρήμην ἐπὶ τῇ παραδόσει τῶν ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ δηλουμένων δώδεκα ζευγαράτων παροίκων σὺν τῇ διαφερούσῃ τούτοις γῇ, ὡς ⟨ἡ⟩ τοῦ πρακτικοῦ ὑφὴ δηλοῖ, καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς πρεσβύτερος Ἰωάννης ὁ Ἁγιοβαρβαρίτης παρήμην ⟨ἐπὶ τῇ παραδόσει⟩ τῶν ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ δηλουμένων δώδεκα ζευγαράτων παροίκων σὺν τῇ διαφερούσῃ τούτοις γῇ, ὡς ἡ τοῦ πρακτικοῦ ὑφὴ δηλοῖ, καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

Ὁ νομικὸς Στρουμίτζης τὸ παρὸν πρακτικὸν γράψας, Ἰωάννης ὁ Σπανόπουλος καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια μαρτυρῶν ὑπέγραψα. †

† *Σίγνον Μιχαὴλ τοῦ Τζαγκιτζάκη καὶ ἀναξίου δούλου τοῦ ἁγίου μου δεσπότου καὶ αὐθέντου τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος. Πάντα τὰ ἐν τῷ παρόντι πρακτικῷ ἀναταττόμενα ἐνεργήσας ὑπέγραψα τὸ τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν ἰδιοχείρως.* † (pp. 34_1 — 46_7).

на Андроник Родий. — Подпис на Алипий. — Подпис на Марко Симеоница. — Подпис на Никита Атанат. — Подпис на Власий Зор. † Кръст на поп Малорад.[1] †† [Кръст] на поп Григорий.

Ние, споменатите, като удостоверяваме със собствените си свидетелства и подписи, че предадената на манастира чрез настоящия практик земя е необработваема и безстопанствена, я отделихме и утвърдихме в практик. †

[Аз], Константин Спанопул, присъствувах на предаването на споменатите в настоящия практик дванадесет зевгаратни парици и на споменатата земя, както текстът на практика изяснява, и свидетелствувайки, подписах.

[Аз], племенникът на [номика] на Струмица Георги, присъствувах на предаването на споменатите в настоящия практик дванадесет зевгаратни парици и на споменатата земя, както изяснява текстът на практика, и свидетелствувайки, подписах. †

[Аз], Димитрий Псир, присъствувах на предаването на споменатите в практика дванадесет зевгаратни парици с определената за тях земя, както текстът на практика изяснява, и свидетелствувайки, подписах.

[Аз], Николай Харсианит, присъствувах на предаването на споменатите в практика дванадесет зевгаратни парици с определената за тях земя, както текстът на практика изяснява, и свидетелствувайки, подписах.

[Аз], Йоан Аргиропул, присъствувах на предаването на споменатите в настоящия практик дванадесет зевгаратни парици с определената за тях земя, както текстът на практика изяснява, и свидетелствувайки, подписах.

[Аз], смиреният свещеник Йоан Агиоварварит, присъствувах на предаването на споменатите в настоящия практик дванадесет зевгаратни парици с определената за тях земя, както текстът на практика изяснява, и свидетелствувайки, подписах.

[Аз], номикът на Струмнца Йоан Спанопул, като написах настоящия практик и сам свидетелствувайки за същото, подписах. †

† Подпис на Михаил Цанкицаки, недостоен раб на преблагочестивия повелител и господар — на преславния кесар. Като извърших всички гореизложени [работи] в настоящия практик, написах собственоръчно честния и животворен кръст. †

[1] Голяма част от местните и личните имена в този документ са български. Гръцката транскрипция на тия имена издава българско произношение: *Λεασκοβίτζα* (Лѣсковица), *Λεαπίτζα* (Лѣпица), *Δρεάνοβον* (Дрѣново), *Μπρεασνίκ* (Брѣзник), *Βερμπίτζα* (Върбица), *Βουλκοβία* (Вълковия), *Τζέρνος* (Черню), *Ῥοῦσκο* (Руско) и др. Самата грамота изтъква, че Струмишкият край е в българските области. Вж. *Йорд. Иванов.* Български старини из Македония, София, 1931, стр. 177.

V. НОВЕЛА НА АЛЕКСИЙ I КОМНИН

Новелата на византийския император Алексий I Комнин от 1095 г. била издадена в отговор на запитването на солунския архиепископ Теодул как да постъпва с потърсилите убежище в църквата „Св. София" в Солун роби българи, които искали да бъдат освободени. Тази новела е стигнала до нас в две редакции, които имат почти еднакво съдържание. В първата си редакция тя била отправена до цариградския патриарх Николай III Граматик (1084—1111), а във втората — до солунския архиепископ Теодул.

В новелата се дават нареждания относно начина за освобождаване на роби и за брака на робите. Тя е извор от първостепенно значение за българската история през XI в. Освен сведения за социално-правното положение на робите тя дава известна представа и за условията, при които бил принуден да живее българският народ под византийска власт.

РЪКОПИСИ: Cod. Marc. 173. — Cod. Bonon. B, IV, 67.

ИЗДАНИЯ: Ius Graecoromanum, ed. C. E. Zachariae von Lingenthal, III, pp. 402—407. — Ius Graecoromanum, ed. I. et Pan. Zepos, Athenis, 1931, 1, pp. 341—346. Преводът е направен по последното издание.

КНИЖНИНА: *Ф. И. Успенский*, Образование второго болгарского царства, Одесса, 1879, стр. 73 и сл. — *Ив. Сакъзов*, Една новела на Алексия Комнин за роби-българи, Сборник в чест на В. Н. Златарски, София, 1925, стр. 367—387. — *Д. Ангелов*, Робството в средновековна България, ИПр., II (1945—1946), кн. 2, стр. 152—153. — *Г. Г. Литаврин*, Налоговая политика Византии в Болгарии в 1018—1185 гг., ВВр., X (1956), стр. 90. — *Същият*, Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960, стр. 183—186.

NOVELLA ALEXII COMNENI

A

Περὶ τοῦ μὴ κρατεῖν ἀντιπαραστατικὴν μαρτυρίαν περὶ τῶν εἰς ἐλευθερίαν ἀναφωνούντων δούλων, καὶ περὶ τοῦ ἱερολογίας καὶ ἐπὶ τῶν δούλων γίνεσθαι καὶ μὴ ἐν τούτοις ἐλευθερίας τυγχάνειν αὐτούς

Δύο ταῦτα ἐπὶ τὰς ἀκοὰς τῆς βασιλείας μου ἦλθεν, ἁγιώτατε δέσποτα, ὥς τινες προσερχομένων τῷ ἁγίῳ μεγάλῳ τε καὶ θείῳ ναῷ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σοφίας, εἰς ἐλευθερίαν ἀναφωνοῦντες καὶ πρόφασιν τῆς ἐλευθερίας τὸ γένος ποιούμενοι (φασὶ

НОВЕЛА НА АЛЕКСИЙ КОМНИН

А

Да няма сила противосвидетелствуването срещу робите, които искат да бъдат освободени, и да се дава църковна благословия и на робите, без чрез това те да се освобождават

Тия две неща дойдоха до ушите на мое царство[1], пресвети владико[2], че някои от прибягналите в светия велик и божествен храм на мъдростта[3] на божието слово, които искали да бъдат освободени, представяли рода си като предлог за свобода (защото казват, че

[1] Император Алексий I Комнин (1081—1118). [2] Обръщението е отправено към тогавашния цариградски патриарх Николай III Граматик. [3] Църквата „Св. София" в Солун.

γὰρ ἐξ ἐλευθέρων γεγενῆσθαι γονέων βουλγάρων τυχὸν ἢ τινων τοιούτων, οὓς εἰς δουλείαν ἡ καθ᾽ἡμᾶς παρέλαβε πολιτεία) εἰς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἀφίενται, κἀπειδὴ παραστήσωνται μάρτυρας ἀδιαβλήτους, εἰς ἀντιπαραστατικὴν μαρτυρίαν οἱ κύριοι τούτων χωροῦσι, καὶ οὕτως τῶν ἐγκαλούντων διὰ τέλους παραμένειν τοῖς δικαστηρίοις ἀδυνατούντων ἡ δουλικὴ τύχη πάλιν τούτοις ἐπιφορτίζεται· καὶ ὅτι γαμικαί δούλων ὁμιλίαι τε καὶ συναρμογαὶ παρὰ τῷ καθ᾽ἡμᾶς γίνονται πολιτεύματι, οὐ μέντοι γε καὶ ἱερολογία ταύτας ἀκολουθεῖ, τῶν κυρίων αὐτῶν εὐλαβουμένων μεθ᾽ ἱερολογίας ἀλλήλοις συνάπτειν τοὺς δούλους, ἵνα μὴ πρὸς ἐλευθερίαν ἐντεῦθεν συνελασθῶσι.

α΄. Τῆς γοῦν προσηκούσης ἄμφω τυχεῖν διορθώσεως ἔγνωκε δεῖν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ παρὸν διάταγμα συντετηρημένως ἐξέθετο, δι᾽οὗ διορίζεται, κατὰ τῶν εἰς ἐλευθερίαν ἀναφωνούντων δούλων ἀντιπαραστατικὴν μαρτυρίαν μὴ κρατεῖν, μηδὲ χώραν ὅλως ἔχειν αὐτὴν παρ᾽οἱῳδήτινι πολιτικῷ ἢ ἐκκλησιαστικῷ δικαστηρίῳ, ἀλλὰ τοῖς ἐγκαλοῦσι μόνοις τὰς ἀποδείξεις ἐπάγεσθαι· καὶ εἴπου μαρτυριῶν εὐπορήσαιεν οὗτοι νόμοις δεκτῶν καὶ μὴ περιτρεπομένων διαβολαῖς, τῷ τῶν μαρτύρων ὅρκῳ τὴν δίκην λύεσθαι, ἀλλὰ μὴ καὶ ἀντιπαραστάσεις τοῖς κυρίοις αὐτῶν ἐγχωρεῖσθαι, ἵνα μὴ τὸ πολὺ τῶν ἀντιθέτων ἄνισον βλάβης αἴτιον τοῖς ἐλαχιστοτέροις γενήσεται· ἀλλ᾽ὥσπερ ἐπὶ τῶν ὁμοτελῶν ἡ τοῦ μακαριστοῦ βασιλέως κυρίου βασιλείου νομοθεσία τοῖς δυνατοῖς κατὰ τῶν πενήτων ἀντιπαραστάσεις οὐκ ἐξεχώρησεν, οὕτω κἀνταῦθα τοῖς κυρίοις κατὰ τῶν δούλων ἀπεσβεσμένον ἔσται τὸ τῆς ἀντιπαραστάσεως ἰσχυρόν, καὶ μόνη κρατήσει παρὰ τούτοις ἡ κατὰ τῶν μαρτύρων διαβολή· τῆς ἀντιπαραστάσεως πάντως μὴ ἀποκλειομένης τοῖς ἐγκαλουμένοις δούλοις, ὅταν τοὺς μάρτυρας κατὰ τῶν ἐν νομῇ ἐλευθερίας ὄντων οἱ πρὸς δουλείαν

са произлезли от свободни родители — било българи или някакви такива, — които нашата държава е взела в робство[1]), а след като представят за потвърждение на думите си неоспорими свидетели, техните господари пристъпват към противосвидетелстване и така ищците не са в състояние докрай да устоят в съдилищата и робската им участ отново ги потиска. [Узнахме също], че брачните съжителства и свързването на робите стават според нашата уредба, обаче църковна благословия не ги последва,[2] понеже господарите им избягват да свързват взаимно робите чрез църковна благословия, за да не се стремят по тази причина към свобода.

1. И така царство ми реши, че двете неща трябва да намерят съответно изправяне, и поради това се издава общо настоящата разпоредба, чрез която се нарежда: да няма сила противосвидетелстването срещу робите, които искат освобождение, и такова противосвидетелстване изобщо да няма място в какъвто и да е граждански или църковен съд, но само на ищците да се позволява да си представят доказателствата. И ако някъде те биха привели свидетелски показания, приемливи от законите и които не могат да се оборят чрез съмнение, присъдата да се издаде след клетва от свидетелите. Но на техните господари не се позволяват противосвидетелствувания, за да не стане голямото неравенство между спорещите страни причина за увреждане на по-слабите. Но както законодателството на преблажения господар Василий за еднодан ъчните не позволява противосвидетелствувания на динатите[3] срещу бедните[4], така по същия начин на господарите да се отнеме възможността да противосвидетелствуват срещу робите и за тях ще има сила само оспорването на свидетелите. Противосвидетелствуване съвсем не се забранява на робите, които искат да бъдат освободени, когато тия, които ги влачат към робство,

[1] Тежките условия, при които живеело населението във Византия и особено българското население, давали възможност за засилване на отживелия времето си робски институт. Мнозина продавали себе си или децата си в робство, за да не умрат от глад. За робството във Византия и във българските земи през периода на византийското иго вж. *Ф. И. Успенский*, Образование второго болгарского царства, Одесса. 1879, стр. 73; *Сакъзов*, Една новела на Алексия Комнин за роби българи, стр. 372—387; *Ангелов*, Робството в средновековна България, стр. 152--153; *A. Hadjinicolaou-Marava*, Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin, Athènes, 1950, p. 50; *М. Я. Сюзюмов*: ВВр., V (1952), стр. 281 и сл.; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 181—191; *Р. Браунинг*, Рабство в Византийской империи (600—1200 гг.), ВВр., XIV (1958), стр. 51—52; *П. Тивчев*, Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, LIII, 2, 1960, стр. 520—523. [2] Робите не били венчавани в църква. Бракът между роби ставал със съгласието на техния господар. Вж. *Сакъзов*, Една новела на Алексия Комнин за роби-българи, стр. 380—382. [3] Динати (*δύνατοι* — букв. силни) били наричани представителите на господствуващата земевладелска аристокрация във Византия през X в. [4] Василий II в желанието си да омаломощи едрите земевладелци издал през 996 г. новела, насочена против техните интереси. Според нея селяните могли да си възвръщат заграбените имоти независимо от изминалото време — не се определял никакъв срок за давност. Василий II забранил на едрите земевладелци да представят противосвидетели и с това да спечелват съдебните процеси, повдигнати от бедните за заграбени земи. На тази разпоредба именно се позовава Алексий I Комнин. Вж. Jus Graecoromanum, ed. I. et P. Zepos, Athenis, 1931, I, pp. 263—266 (Nov. XXIX).

ἕλκοντες τούτους παράγωσι. τοῖς γὰρ ἐλαχιστοτέροις καὶ ἀσθενοῦσιν ἡ παροῦσα διάταξις χαρίζεται τὴν ῥοπήν, ἀλλ᾿οὐχ ὑπὲρ τῶν δυνατῶν καὶ μᾶλλον ἰσχυροτέρων ἐκτέθειται.

β΄. Προστίθησι δὲ καὶ τὰς ἱερολογίας μὴ μόνον παρὰ τοῖς ἐλευθέροις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς δούλοις κρατεῖν· καὶ γάμον μὴ ἄλλως ἔννομόν τε καὶ τῆς χριστιανικῆς καταστάσεως ἄξιον εἶναί τε καὶ νομίζεσθαι, εἰ μὴ καὶ ἱερολογία τοὺς συναπτομένους συνδεῖ, ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη, μιᾶς ἐν πᾶσι τῆς χριστιανικῆς κρατούσης πίστεως, καὶ βαπτίσματος ὁμολογουμένου ἑνός, δι᾿οὗ προσήγμεθα τῷ κυρίῳ, καὶ τῆς αὐτῆς σωτηρίας ἐλπιζομένης πᾶσιν ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν, ὑποτρέχειν ἐνίους ὑπόνοιαν, ὡς τοῖς δούλοις ἧττον μέτεστι τοῦ καλοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἐλευθέρους κατὰ γάμον ἀλλήλοις συνάπτεσθαι θείᾳ συνδουμένους εὐχῇ πρότερον, τοὺς δούλους δὲ τοῦ τοιούτου διαπίπτειν καλοῦ καὶ μὴ παραλαμβάνειν θεὸν ἐπ᾿εὐλογίᾳ τῆς συνελεύσεως. ἢ δεδιέναι, ὡς εἰ παραλαμβάνοιτο, ἀδικηθείη ἂν περὶ τὴν δεσποτείαν ὁ τούτων κύριος τῆς ἐπ᾿αὐτοῖς στερισκόμενος δεσποτείας, οὕτω γάρ, εἴ τοῦτο κρατοίη, δεδιέναι χρὴ καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα, μὴ δοῦλοι ξενωθεῖεν τῶν δεσποτειῶν. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετάληψιν, μὴ καὶ διὰ ταύτης ἐκείνων ἀλλοτριωθεῖεν· κἀντεῦθεν ἐκ τῶν δούλων οἰχήσεται τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον τῆς θείας πίστεως ὄνομα, καὶ οὐ δοῦλοι μόνον ἀνθρώπων, ἄλλα καὶ τοῦ ἀνθρωποκτόνου γενήσονται ἄνθρωποι· συγκινδυνεύουσι δὲ καὶ οἱ κύριοι τούτων, φόβῳ τοῦ μὴ διαπεσεῖν ὑπηρεσίας ἀνθρώπων τῆς τοῦ θεοῦ δουλείας ἀποξενοῦν ἑαυτοὺς ἀνεχόμενοι. ἀλλ᾿οὔτε τοῦτο λόγον ἔχει δίκαιον, καὶ τὴν ἱερολογίαν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐπὶ τῶν δούλων κρατεῖν εὔλογον καὶ χριστιανικῆς ἐπάξιον καταστάσεως. ἀλλὰ γὰρ ἐν ἀνθρώποις εἶδεν ἡ τύχη δεσποτείαν καὶ δουλείαν διάφορα, καὶ ἅπερ ἡ καθ᾿ἡμᾶς πολιτεία παρέλαβε, τοῦτα καὶ ἐπὶ τούτων χρεὼν κρατεῖν· εἷς δὲ κύριος πάντων, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, καὶ δούλου καὶ δεσπότου ὅσαγε κατὰ πίστιν διαφορὰν οὐ γινώσκομεν, ὅτι καὶ πάντες ἐπίσης δοῦλοί ἐσμεν τῷ ἐκ δουλείας λυτρωσαμένῳ ἡμᾶς τῷ ἐξ αὐτοῦ κενωθέντι θείῳ καὶ ζωοποιῷ αἵματι.

Καὶ ἐπεὶ ταῦτα καλῶς οὕτως καὶ λυσιτελῶς διατέτακται, δεῖ τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου δῆλα ταῦτα θέσθαι ἁπανταχοῦ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, ὡς ἂν οἱ ἐν αὐταῖς προεστῶτες οὕτω τε τὰ περὶ τῶν ἐλευθεριῶν δοκιμάζωσιν ἀντιπαραστατικὴν μαρτυρίαν

водят свидетели против свободни по закон хора. Защото настоящата наредба подарява преднина на по-малките и слабите, а не се издава за динатите и за тези, които имат по-голяма власт.

2. [Мое царство] добавя църковните благословии да имат сила не само за свободните, но и за робите. И бракът ще бъде и ще се смята законен и достоен за християнското устроение само ако църковна благословия свързва тия, които встъпват в брак. Защото би било безсмислено, щом като една християнска вяра господствува у всички и се изповядва едно кръщение, чрез което сме приобщени към господа, и щом като всички ние, които вярваме, се надяваме на едно и също спасение, да се събужда у някои съмнение, че за робите е предоставена по-малка част от доброто, а именно свободните, когато сключват брак помежду си, най-напред да се свързват с божествена молитва, а робите да се лишават от това добро и да не приемат бога чрез благословението на брака. Или да има опасност, че ако биха го получили, техният господар би бил онеправдан относно господството си, лишавайки се от власт над тях. Защото ако това би било в сила, тогава трябва да се страхуваме и от светото кръщение — да не би чрез него робите да бъдат освободени от властта на господарите си, — а също и от приемането на пречистите тайнства — да не би чрез него [робите] да бъдат освободени от нея. И вследствие на всичко това робите ще се лишат от великото и честно име на божията вяра и ще станат не само роби на хората, но и хора на човекоубиеца — дявол. А и техните господари от страх да не се лишат от услугата на хора също се излагат на опасност да лишат себе си от служене на бога. Но това няма справедливо оправдание и църковната благословия по необходимост и съобразно с християнското устроение има значение и за робите. Защото на хората е известно, че участта на господство и робство е различна, и което нашата държава е възприела, то трябва да има сила и за тях. Един бог е за всички, една вяра, едно кръщение, и за роба и за господаря не знаем различие по вяра, тъй като и всички еднакво сме роби на бога, който ни освободи от робство с изтичането на неговата божествена и животворна кръв.

И след като това така хубаво и полезно се нареди, трябва твоя велика светост да изясни навсякъде по светите църкви, та техните предстоятели така да разглеждат въпросите във връзка с освобождаването на роби, като не позволяват на господарите да

κατὰ τῶν δούλων τοῖς δεσπόταις μὴ συγχωροῦντες· καὶ πᾶσι θῶνται καταφανὲς ἐν ταῖς ὑπ᾽αὐτοὺς ἐνορίαις, ὡς οἱ μὴ μεθ᾽ ἱερολογίας ἀλλήλοις συνάπτοντες τοὺς δούλους οὐχὶ θεοφιλῆ γάμον συνιστῶσιν ἐν αὐτοῖς, ἀλλ᾽ἐκπορνεύουσαν μῖξιν κρατύνουσιν· οὓς γὰρ μὴ συνάπτει θεὸς δι᾽ ἱερολογίας παραλαμβανόμενος, οὗτοι πάντως εἰς ἁμαρτίαν ἀλλήλοις συνέρχονται, καὶ εἴ που προσαγγελθείη τοῦτο παρ᾽οἱουδήτινος οὕτως τὸ ἀπὸ τοῦδε γενόμενον, ἴστωσαν οἱ δεσπόται, ὡς οὐ μόνον θείῳ μηνίματι καταστήσονται ἔνοχοι, ἀλλὰ καὶ τῶν δούλων ἀλλοτριωθήσονται εἰς ἐλευθερίαν ἁρπαζομένων, ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς κατὰ νόμον θεοῦ συνάπτειν ἀλλήλοις τοὺς δούλους καὶ τὴν ἐπ᾽αὐτοῖς δεσποτείαν ἔχειν ἀλώβητον, εἰ μὴ τοῦτο ποιοῖεν, ἑαυτοῖς δικαίως πάντως τὴν τῆς δεσποτείας ἐπάγουσιν ἔκπτωσιν, τὸ δὲ παρὸν διάταγμα οὐ μόνον ὀφείλει ἐν ταῖς ἁπανταχοῦ τῶν ἐκκλησιῶν διαγγελθῆναι, ἀλλὰ κἂν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις καταστρωθῆναι· γενέσθαι δὲ διαδόσιμον καὶ εἰς τοὺς τῶν ἐπαρχιωτικῶν προεστῶτας ἀρχῶν, ὡς ἂν εἴδησιν ἔχωσιν ἅπαντες τῶν καλῶς παρὰ τῆς βασιλείας μου ὁρισθέντων. ἐπειδὴ δὲ καὶ γάμοι ἔφθασαν ἤδη γενέσθαι· ἐπὶ προσώποις δουλικὴν ἔχουσι τύχην, καὶ οἱ γάμοι κατὰ τὴν ἕως τοῦ νῦν κρατοῦσαν παράλογον συνήθειαν προβεβήκασι, δεῖ καὶ ἐπὶ τούτων τὴν ἱερολογίαν γενέσθαι, ἵνα διὰ ταύτης, κἂν ὀψὲ γένηται, τὸ σεβάσμιον ἔχωσι, τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων παρατηρήσεων καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων γάμων κρατεῖν ὀφειλουσῶν (pp. 341—344).

противосвидетелствуват срещу робите. И да изяснят на всички в подчинените им енории, че тия, които не съединяват с църковна благословия робите помежду им, не ги свързват в боголюбим брак, а утвърждават развратяващо съжителство. Защото ония, които бог, като приеме, не ги съедини чрез благословение, те изобщо влизат в грях помежду си. И ако отсега нататък някой извести, че това е станало по този начин, нека господарите да знаят, че не само ще бъдат изложени на божия гняв, но и ще бъдат лишени от робите си, като те бъдат пуснати на свобода. Защото, като им е позволено според божия закон да свързват робите помежду им и да имат над тях ненакърнима власт, ако не правят това, справедливо ще бъдат причина да се лишат напълно от властта си. Настоящата разпоредба не само трябва да бъде разгласена из всички църкви, но и да бъде разпространена и в гражданските съдилища. Също да се даде и на епархийските предстоятели, за да знаят всички издадените от царство ми добри заповеди. Когато пък вече са станали бракове за лица, които имат робска участ, браковете, които са били сключени според досега съществуващия неразумен обичай, трябва и те да се благословят църковно, та чрез това, ако и да е извършено късно, да получат освещение, като по-горните съображения и за тия бракове трябва да имат сила.

B

Νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὸν μάρτιον μῆνα τῆς γ' ἰνδ. τοῦ ,ϛχγ' ἔτους ἐξ ὑπομνήσεως Θεοδούλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, περὶ τοῦ μὴ δίδοσθαι ἀντιπαράστασιν μαρτύρων παρὰ τῶν κυρίων τῶν δούλων τῶν ἀναφωνούντων εἰς ἐλευθερίαν ἀλλὰ μόνην διαβολήν, καὶ περὶ τοῦ ἀνάγκην εἶναι τοῖς δεσπόταις τῶν δούλων ἱερολογεῖν αὐτοὺς καὶ μὴ ἀνέχεσθαι πορνεύειν τούτους πρὸς ἀλλήλους εἰ μὴ βούλονται στερεῖσθαι τῆς ἐπ᾽αὐτοῖς δεσποτείας καὶ ἐλευθεροῦσθαι τοὺς δούλους, φέρουσα τὸν μῆνα ὑποσεσημασμένον διὰ γραμμάτων τοῦ βασιλέως

В

Новела на императора господар Алексий Комнин, издадена през месец март, 3-и индикт, 6603 година,[1] по молба на Теодул, архиепископ солунски, за да не се дават противосвидетелски показания от господарите на ония роби, които искат да се освободят, но само да оспорват свидетелство, и господарите на робите да ги венчават и да не позволяват незаконно да съжителствуват помежду си, ако не желаят да се лишат от господството си над тях и робите им да бъдат освободени. [Новелата] носи месец, обозначен чрез ръката на императора

α'. *Ἀνηνέχθη τῇ βασιλείᾳ μου παρά σου, ἱερώτατε, ὡς ἀμφιβολία τὶς ἀνακύπτει παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ σου ἐκ προσελεύσεως τινων εἰς ἐλευθερίαν ἀναφωνούντων λέγουσι γὰρ ἀπὸ πατέρων γεγενῆσθαι βουλγάρων, λιμοῦ δὲ πρὸ χρόνων κατασχόντος εὐώνως*

1. Беше донесено на мое царство от тебе, пресвети [владико], че някакво съмнение възниква в църквата ти от идването на някои, които искат да бъдат освободени. Защото говорят, че са произлезли от бащи българи, но когато преди години имало глад,[2] били

[1] 1095 г. [2] По всяка вероятност продаването на тия българи в робство е станало през 50-те—70-те години на XI в., когато във Византия съществувал особено жесток данъчен гнет и населението гладувало. Срв. *Литаврин*, Налоговая политика, стр. 90.

αὐτοὺς ὑπὸ τῶν γενέων διαπεπρᾶσθαι. κἀντεῦθεν οἱ τούτων κύριοι μὴ συνομολογοῦντες εἶναι τούτους βουλγάρους τὰς ἀποδείξεις ἐκείνοις ἐπιφορτίζουσι. καὶ οἱ μὲν τὸ γένος ἀποδεικνύουσι διὰ παραστάσεως μαρτύρων, οἱ δὲ τούτους εἰς δουλείαν κατέχοντες ἀντιπαραστάσεις κατὰ τῶν μαρτύρων λαμβάνουσιν, ἐθέλοντες ἀτονεῖν τοὺς προσερχομένους τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ πρὸς δευτέραν χωροῦσι μαρτυρίαν, κἄκ ταὐτου ἐπὶ δουλείαν αὖθις οἱ ἐγκαλοῦντες καθέλκονται. καὶ ἐξήτησας οἰκονομίαν τινα δικαίαν παρὰ τῆς βασιλείας μου γενέσθαι, ὡς ἐντεῦθεν τῶν προσερχομένων τῇ ἐκκλησίᾳ ἀσθενούντων τοῖς κυρίοις αὐτῶν ἀντιμάχεσθαι διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀντιπαραστατικῆς μαρτυρίας ἐμποδίζεσθαι. καὶ σὺ μὲν ἀνήνεγκας ταῦτα. ἡ δὲ βασιλεία μου τὰ τῆς ὑποθέσεως δοκιμάσασα διορίζεται, πάντας τοὺς προσερχομένους σοὶ καὶ εἰς ἐλευθερίαν ἀναφωνοῦντας παραδέχεσθαι, καὶ δικάζειν μετὰ τῶν κυρίων αὐτῶν καὶ τὰς ἀποδείξεις τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἐπιφορτίζεσθαι· καὶ εἴγε οὗτοι μαρτύρων εὐπορήσαιεν τοῖς νόμοις δεκτῶν καὶ μὴ διαβολῇ περιτρεπομένων, τῷ ὅρκῳ τῶν μαρτύρων ἀπαυχενίζεσθαι τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας τοὺς ἐγκαλοῦντας, καὶ μὴ ἀντιπαραστάσεις τοῖς κυρίοις αὐτῶν κατὰ τῶν μαρτύρων ἐκχωρεῖσθαι. πολλὰ γὰρ ἂν ἐκ τοῦ ῥάστου ἀδικηθεῖεν οἱ τῇ ἐκκλησίᾳ προσερχόμενοι καὶ πρὸς ἐλευθερίαν ἀναβοῶντες, τῶν κυρίων αὐτῶν δυνατῶς ἐχόντων πλείονας μάρτυρας ἐφευρίσκειν καὶ εἰς δουλείαν καθέλκειν αὐτούς. ἀλλ᾽εἴπερ ἔχοιεν λέγειν κατὰ τῶν μαρτύρων οἱ τῶν ἐκαλούντων δεσπόται, χωρείτωσαν καὶ τούτους διαβαλλέτωσαν εἴγε δύνανται, κἀντεῦθεν νικάτωσαν· ἀδιαβλήτων δὲ τῶν μαρτύρων εὑρισκομένων, ἡ νικῶσα πάντως τοῖς ἐγκαλοῦσι δοθήσεται μετὰ τὸν ὅρκον τῶν μαρτύρων, καὶ ἐλεύθεροι οὗτοι ἔσονταί τε καὶ κληθήσονται. τὴν γὰρ ἀντιπαραστατικὴν μαρτυρίαν τέλεον ἡ βασιλεία μου ἐνταῦθα περιαιρεῖ. εἰ γὰρ τοῖς δυνατοῖς κατὰ τῶν πενήτων ἀντιπαραστατικὴ οὐ δίδοται μαρτυρία καὶ τοῦτο κρατεῖ ἐπὶ χωριτῶν, πολλῷ μᾶλλον εἰκὸς τοῦτο κἀνταῦθα κρατεῖν, ὅσῳ καὶ πλέον τὸ πρὸς ὑπόπτωσιν τῶν δούλων πρὸς τοὺς δεσπότας εὑρίσκεται. καὶ τοῦτο εἰδώς, ἱερώτατε, οὕτως ποιεῖ τὰς ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν προσερχομένων σοὶ καὶ πρὸς ἐλευθερίαν ἀναβοώντων, τῷ παρόντι ἀκολουθῶν ὁρισμῷ τάξιν ἔχοντι νομικοῦ διατάγματος. ἀλλὰ καὶ εἴδησιν τούτου ταῖς ὑπό σε εὐαγεστάταις παράσχε ἐκκλησίαις, ὡς ἂν καὶ οἱ ἐν αὐταῖς προεστῶτες ἀρχιερεῖς οὕτως τὰς περὶ τῶν εἰς ἐλευθερίαν ἀναβοώντων δίκας τὸ ἀπὸ τοῦδε λύωσιν. εἰ δέ τινες πολλάκις εἰς δουλείαν τινὰς ἕλκουσιν ἐν νομῇ καθε-

продадени евтино от родителите си. Поради това техните господари, не признавайки, че те са българи, засилвали доказателствата си срещу тях. И едните доказвали произхода си чрез представяне на свидетели, а другите, които ги държали в робство, представяли противосвидетелства срещу свидетелите, като искали да възпрат обръщащите се към църквата. И като прибягвали към второ свидетелствуване, отново задържат ищците в робство. И ти поиска да се издаде от мое царство някаква справедлива разпоредба, така че прибягналите към църквата роби да се противопоставят срещу господарите си, като на последните се пречи да противосвидетелствуват. Прочее ти ме осведоми за това. И царство ми, като обмисли нещата около предложението, нарежда: Всички, които идват при тебе и се стремят към освобождение, да бъдат приемани и да излизат на съд с господарите си и да се утвърждават показанията в полза на ищците. И ако се сдобият с приемливи за законите свидетели, които не могат да бъдат отхвърлени чрез обвинение в лъжливо свидетелство, при клетва от свидетелите ищците да се освобождават от ярема на робството и на техните господари да не се позволява да представят противосвидетелствувания срещу свидетелите. Защото много лесно прибягващите към църквата и молещите за освобождение биха били онеправдани, тъй като господарите им имат възможност да намират повече свидетели, за да ги държат в робство. Но ако господарите на ищците имат възражения срещу свидетелите, нека се явят и ако могат, нека им направят отвод и по този начин да спечелят. Но ако свидетелите не подлежат на отвод, след клетвата на свидетелите правото изцяло ще се даде на ищците и те ще бъдат и ще се наричат свободни. Царство ми прочее премахва противосвидетелствуването. Защото ако на динатите не се дава право на противосвидетелско показание срещу бедните и това важи за селяните, колко повече това трябва да важи в случая с робите, където има повече подчинение по отношение на господарите. И това като знаеш, пресвети владико, така издавай присъдите за прибягналите към тебе и молещи се за освобождение, следвайки настоящото решение, което има сила на законна разпоредба. Но доведи това и до знанието на подчинените ти пресвети църкви, така че техните предстоятели архиереи занапред да разрешават по този начин делата за освобождаване на тия, които искат освобождение. Но ако понякога някои задържат в робство

στῶτας ἐλευθερίας, καὶ οἱ ἐγκαλοῦντες εὐποροῦσι μαρτύρων, ἡ ἀντιπαραστατικὴ μαρτυρία τοῖς εἰς δουλείαν ἑλκομένοις οὐκ ἀποκλεισθήσεται, ἀλλ᾿ἀκεραία τούτοις συντηρηθήσεται. ὑπὲρ γὰρ τῶν ἀσθενεστέρων καὶ ταπεινοτέρων τὴν τύχην ἡ ἀντιπαράστασις ἐξεκλείσθη, ἀλλ᾿οὐχὶ τοὐναντίον ὑπὲρ τῶν κυρίων αὐτῶν ἐξετέθη. καὶ δεῖ γινώσκειν, ἔνθα μέν τις ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ἀναβοᾷ, ἡ ἀντιπαράστασις τῷ κυρίῳ τούτου οὐ συγχωρηθήσεται· ὅτε δέ τις ἐξ ἐλευθερίας εἰς δουλείαν ἕλκεται καὶ τὴν ἐπίβασιν τῆς ἐναγωγῆς διὰ μαρτύρων κρατύνει ὁ ἐγκαλῶν, τηνικαῦτα μετὰ τῆς τῶν μαρτύρων διαβολῆς καὶ ἡ ἀντιπαράστασις ἐκχωρηθήσεται.

хора, които са по закон свободни, и ищците разполагат със свидетели, на тия, които се привличат към робство, не ще бъде забранено противосвидетелствуване и то ще им бъде запазено ненакърнимо. Защото спрямо по-слабите и по-низшите по участ се изключва противосвидетелствуване, обаче, от друга страна, това не се позволява и по отношение на техните господари. И трябва да се знае, че когато някой се стреми от робство към освобождение, на неговия господар не ще се позволи противосвидетелствуване. Но когато някой от свобода бива въвличан към робство и ищецът спечели процеса благодарение на свидетели, тогава се позволява заедно с отвод на свидетелите и противосвидетелствуване.

β'. Προστέθου τῇ ὑπομνήσει σου καὶ τόδε, ὥς τινες τοὺς ἰδίους δούλους ἀλλήλοις κατὰ γάμον συνάπτοντες οὐ μεθ᾿ ἱερολογίας τοῦτο ποιοῦσι, ἵνα μὴ τῆς ἐπ᾿αὐτοῖς διαπέσωσι δεσποτείας ὡς τῆς ἱερολογίας τάχα τοῖς ἐλευθέροις προσηκούσης· καὶ ἐζήτησας κἀνταῦθα ὁρισμόν τινα τοῦ ἡμετέρου δέξασθαι κράτους. καὶ ἴσθι, ὡς ἡ τοιαύτη τῶν ἀνθρώπων ὑπόνοια πολλῷ τῷ μέσῳ τοῦ καλοῦ καὶ καθήκοντος ἀποτρέχει, καὶ ὅλως κρατεῖν παρὰ χριστιανοῖς τὴν τοιαύτην πρᾶξιν οὐ χρή. εἰ γὰρ δούλων καὶ δεσποτῶν διαφορὰν οὐκ οἶδε τὸ ἅγιον βάπτισμα, εἰ τῶν αὐτῶν ἀχράντων μεταλαμβάνουσι μυστηρίων κἂν ταῖς τύχαις μερίζωνται, εἰ μίαν πίστιν παραλαμβάνουσι κἂν τῆς τύχης φέρωσι τὴν ἐξαλλαγήν, τις ὅλως ἐπὶ τῆς κατὰ γάμον συναρμογῆς δεδίεται τὴν μεθ᾿ἱερολογίας συνέλευσιν, καὶ ὑπονοεῖ τῆς ἐπὶ τοῖς δούλοις δεσποτείας ἀπαλλοτρίωσιν ἔσεσθαι θεοῦ ἐπ᾿εὐλογίᾳ τῶν συναπτομένων παραλαμβανομένου; ἀλλ᾿οὔτε τοῦτο δεκτὸν ἢ παρὰ χριστιανοῖς ὅλως εὔλογον, καὶ διὰ τοῦτο ἡ βασιλεία μου ζήλῳ κινηθεῖσα θείῳ διάταγμα ἐξέθετο γενικὸν καὶ ἐπὶ τὴν μεγάλην τοῦτο ἐκκλησίαν κατέπεμψεν, ὡς ἂν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ παρὰ δούλοις ἡ ἱερολογία κρατῇ, καὶ ὁ μὲν γάμος ἔχῃ ἐντεῦθεν τὸ σεμνόν τε καὶ τίμιον, οἱ δὲ δοῦλοι τοῖς δεσπόταις δουλεύουσι ὡς καὶ πρότερον μηδὲν ἐκ τῆς ἱερολογίας περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἐμποδιζόμενοι. εἰ δέ τινες μὴ τοῦτο παραφυλάξαιεν, ἐκπίπτωσι τότε τῆς ἐπ᾿αὐτοῖς δεσποτείας, τῶν δούλων εἰς ἐλευθερίαν ἁρπαζομένων. καὶ τοῦτο εἰδὼς διαλαλιὰν ἔκθου εἰς πάσας τὰς ὑπὸ σε ἐνορίας, ὡς ἂν μεθ᾿ ἱερολογίας πάντες τοὺς δούλοις ἀλλήλοις συνάπτωσι καὶ μὴ γάμον τολμῶσι ποιεῖν ἀνίερον. ἐπεὶ δὲ καὶ γάμοι ἤδη ἔφθασαν γενέσθαι ἐπὶ προσώποις δουλικὴν ἕλκουσι τύχην καὶ οἱ γάμοι κατὰ τὴν ἕως

2. В своето напомняне ти казваш още, че някои, като свързват в брак помежду им собствените си роби, не правят това с църковна благословия, за да не се лишат от господството си над тях, понеже църковната благословия била подобавала на свободните. И затова ти поиска да получиш някакво решение от нашата власт. И знай, че такова опасение на хората е много далеч от доброто и редното и изобщо не трябва този обичай да господствува сред християните. Защото ако светото кръщение не признава разлика между роби и господари, ако те приемат същите свети тайнства, макар и да се различават по участ, ако приемат една вяра, въпреки че имат различна съдба, кой изобщо се страхува бракосъчетанието да се свърже с църковна благословия и подозира, че ще загуби властта над робите си, ако бог бъде призован при благословията на брака? Но това нито е приемливо, нито изобщо е благоразумно за християните. И поради това царство ми, движимо от божествена ревност, издаде обща разпоредба и я изпрати до Великата църква[1], така че отсега нататък църковната благословия да има сила и за робите и бракът чрез това да има светост и стойност, а робите, както по-рано, да работят на господарите и църковната благословия да не им пречи на службата. Но ако някои не спазват това, тогава да се лишат от господството си над тях, като робите им бъдат отнети и пуснати на свобода. И това като знаеш, разгласи във всичките си подвластни енории, щото всички да свързват робите помежду им с църковна благословия и да не се осмеляват да правят нечестив брак. Но тъй като вече бракове са станали за лица, които влачат робска съдба, и бра-

[1] Църквата „Св. София" в Цариград.

τοῦ νῦν κρατοῦσαν παράλογον συνήθειαν προβεβήκασι, δεῖ καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν ἱερολογίαν γενέσθαι, ἵνα διὰ ταύτης, κἂν ὀψὲ γένηται, τὸ σεβάσμιον ἔχωσι, τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων παρατηρήσεων καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων γάμων κρατεῖν ὀφειλουσῶν.

Ἀπελύθη μηνὶ μαρτίῳ ἰνδ. γ' ἀπὸ τῆς θεοφυλάκτου πόλεως. ἡ δὲ ἐπιγραφὴ βασιλικὴ εἰς τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπισκόπον τῆς μητροπόλεως θεσσαλονίκης (pp. 341—346).

ковете са станали според досега съществуващия неразумен обичай, трябва и на тях да се даде църковна благословия, та чрез нея, ако и късно извършена, да добият светост, и по-горе споменатите решения трябва да имат сила и за тия бракове.

Издадена през месец март, 3-и индикт, в богохранимия град[1]. Царска писмеиа заповед до пресветия архиепископ на Солунската митрополия.

[1] Цариград.

VI. ЕПАРХИЙСКИ СПИСЪЦИ ОТ СРЕДАТА НА XI ДО СРЕДАТА НА XII В.

Както личи от грамотите на Василий II, Охридската архиепископия била твърде голяма. Тя обхващала днешна Северна и Западна България, част от Сърбия и част от Македония без Солун, без земите на юг от Демиркапия и без тези по средното и долното течение на р. Струма. В нея влизала и част от Албания без Драч и Шкодра. Това положение обаче скоро се изменило. При наследниците на Василий II от Охридския диоцез започнали да отпадат някои епархии, а по-късно той променил и своя облик на българска архиепископия, понеже престолът му бил заеман от византийски духовници, избирани измежду цариградския клир.

Един списък, съставен анонимно и вероятно независимо от официалните списъци на Цариградската патриаршия, отразява пръв промените, които станали в Охридската архиепископия. Този списък е издаден от Гелцер и е отнесен от него към времето на Алексий Комнин (1081—1118), затова ние го означаваме като I списък от времето на Алексий Комнин. Според този списък Доростолската епархия вече не се числяла към Охридската архиепископия, а била подчинена на Цариградската патриаршия. Някои пък от епархиите в Македония, зависещи по-рано пак от Охридската архиепископия, минали към Солунската. Чрез разчленението на предишните епархии пък били образувани шест нови — Деволска, Сланишка, Гревенска, Канинска, Дебърска и Влашка, — така че тогава Охридската архиепископия се състояла от 23 епархии.

Пак от времето на Алексий Комнин е запазен един друг, официален списък на митрополитите и архиепископите, зависещи от Цариградската патриаршия. Ние го означаваме като II списък от времето на Алексий Комнии, въпреки че той носи неправилното означение *Ἡ γεγονυῖα διατύπωσις παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ* и се приписва на Лъв VI. В този списък броят на митрополиите стига до 80. Между новите митрополии трябва да се спомене пак Дристра (Доростол), Серес, Енос, Русион, Мадит и др. Броят на архиепископиите е спаднал до 39, понеже част от тях станали митрополии. Не знаем нищо за епископиите, тъй като тук не е включена втората част със списъка на епископиите.

Към този списък има една добавка на 11 епископии, подчинени на солунския митрополит. Изглежда, че тази добавка е от втората половина на XII в. Тя е особено интересна, защото в нея покрай българските имена на епископиите са дадени и античните им названия. Освен това в този добавен списък, както и в един от следващите, който е от времето на Йоан Комнин, вече изчезва името Охрид и на негово място се явява името Първа Юстиниана. Това неправилно отъждествяване на Охридската архиепископия с Първа Юстиниана не е случайно. То, както и въвеждането в употреба на старите гръцки и латински имена на български селища, целяло да покаже, че тази архиепископия си води началото много време преди създаването на независима българска държава, т. е. че произхожда още от времето на Юстиниан.

В 1143 г. по нареждане на сицилийския крал Рожер II (1101—1154) бил съставен един списък на тогавашните патриаршески престоли и на подчинените им епископи. Съставителят на този списък, озаглавен *Τάξις τῶν πατριαρχικῶν θρόνων*, е Нил Доксопатър, около чиято личност има доста спорове. Изглежда, че той е заемал висока длъжност в Цариградската патриаршия, преди да постъпи в един манастир в Сицилия, където се бил оттеглил като обикновен калугер, а не като архимандрит, както смятат някои изследвачи. Този човек бил твърде начетен за своето време и неговото съчинеиие не е само обикновена компилация, а съдържа елемеити на лично наблюдение и осведоменост. Нил Доксопатър дава и описание на Охридската архиепископия; той посочва, че по негово време тя имала 30 подчинени епископии.

Пак към средата на XII в., по времето, когато начело на Охридската архиепископия стоял вече не български духовник, а синът на севастократор Исак Комнин, Йоан Комнин, бил съставен само за Охридската архиепископия един списък, носещ обикновено името Дюканжов списък, понеже за пръв път бил издаден от френския византолог Дюканж през XVII в. Първата част на този списък е съставена по книжовни и устни предания, затова в него има известни пропуски и неточности. Втората част обаче е пълна и точна.

Епархийските списъци от XI—XII в. имат особено значение не само за историческата география на българските земи. Те са и важни паметници за промените, които настъпват постепенно в административното църковно разпределение на българските епархии след управлението на Василий II.

РЪКОПИСИ: a) I списък от времето на Алексий Комнин — B=Bibl. Reg. Berolinensis cod. Philipp. 1477 (XV s.); V=Vatic. gr. 1897 (XV s.); b) допълнението към II списък от времето на Алексий Комнин — Vatic. gr. 828 (XV—XVI s.); c) списък на Нил Доксопатър — Hieros. S. Sabbae 366 (XIII s.); Vatic. armen. 3 (XIII s.); d) списък на архиепископ Йоан Комнин — Paris. gr. 880 (XIII s.).

ИЗДАНИЯ: *H. Gelzer*, Ungedruckte und wenig bekannte Bistümverzeichnisse der orientalischen Kirche, BZ, I (1892), pp. 253—257 (=I списък от времето на Алексий Комнин и допълнение към II списък от времето на Алексий Комнин). — *G. Parthey*, Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatuum, Berolini (1866), pp. 95—100; 265—308 (= II списък от времето на Алексий Комнин и непълен и неточен списък на Нил Доксопатър, съставен по по-стари издания, а не по ръкописи). — *Fr. N. Fink*, Die Nilos Doxopatres *Τάξι τῶν πατριαρχικῶν θρόνων*, armenisch und griechisch, Vataršapat, 1902. — *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, София, 1931, стр. 562—564. — *Du Cange*, Familiae Augustae byzantinae, I (1680), pp. 174—175 (=списък на Нил Доксопатър). — *H. Gelzer*, Der Patriarchat von Achrida, Abh. der philologisch-historischen Cl. königl. Sächs. Gesellschaft der Wiss., XX Bd., Leipzig, 1902. — *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, стр. 564—568 (=списък на Йоан Комнин).

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 415—416; 461—462. — *H. Gelzer*, Ungedruckte und wenig bekannte Bistümverzeichnisse der orientalischen Kirche, BZ, II (1893), p. 51 sq. — *Г. Баласчев*: СбНУ, XVIII (1906), стр. 165. — *В. Златарски*, История на българската държава, II, София, 1934, стр. 18 и сл. — *Ив. Снегаров*, История на Охридската архиепископия, I, София, 1924, стр. 195 и сл. — *V. Laurent*, L'œuvre géographique du moine sicilien Nil Doxopatros, EO, XXXVI (1937), pp. 5—30. — *L. Bréhier*, Les institutions de l'empire byzantin, Paris, 1949, pp. 468—469. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 464. — *V. Laurent*, Une métropole serbe éphémère, Byzantion, XXXI (1961), p. 47.

A. I NOTITIA TEMPORE ALEXII COMNENI

Αἱ ὑποκείμεναι μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

γ'. ἡ Ἡράκλεια
ισ'. ἡ Θεσσαλονίκη
λζ'. ἡ Φιλιππούπολις
λη'. ἡ Τραϊανούπολις

μ'. ἡ Φιλίππων

μα'. ἡ Ἀδριανούπολις
μβ'. τὸ Δορίστολον
μγ'. τὸ Δυρράχιον[a]
νε'. αἱ Σέρραι
νς'. ἡ Αἶνος
νη'. ἡ Μεσημβρία
ξς'. τὰ Μάδυτα[b]
πβ'. τὸ Ρούσιον

Αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ

α'. ἡ Βιζύη[c]
γ'. ἡ Μαρώνεια[d]
δ'. ἡ Ἀρκαδιούπολις
ε'. ἡ Σηλυβρία[e]
ι'. ἡ Ἄπρως
ια'. τὰ Κύψαλα
ιβ'. ἡ Νίκη
ιδ'. ἡ Σέλγη
ιε'. ἡ Χερσών
ις'. ἡ Μεσήνη
ιζ'. ἡ Γαρέλλα
ιη'. ἡ Βρύσις
ιθ'. ἡ Δέρκος
μδ'. ἡ Ἀγχίαλος
με'. τὰ Ἡρακλέας (*BZ*, I, pp. 253—255)

Αἱ ὑποκείμεναι ἐπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Βουλγαρίας

α'. ἡ Καστορία
β'. τὰ Σκόπια
γ'. τὸ Βελεβούσδιν[f]

[a] *διρράχιον B* [b] *μάδιτα B* [c] *βιζίη B* [d] *μαρώνεια B*
[e] *σηλυβρία B* от стр. 105 [f] *βελεβούδιν V*

A. I СПИСЪК ОТ ВРЕМЕТО НА АЛЕКСИЙ КОМНИН

Митрополии и архиепископии, подчинени на Цариградския престол

3. Хераклея [дн. Хераклея][1]
16. Тесалоника [дн. Солун]
37. Филипопол [дн. Пловдив]
38. Траянопол [дн. Терма Лутра, Лъджакьой, ю. от Фере]
40. Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]
41. Адрианопол [дн. Одрин]
42. Доростол [дн. Силистра][2]
43. Дирахиум [дн. Драч, Дурес]
45. Серес [дн. Сяр]
56. Енос [дн. Енос]
58. Месемврия [дн. Несебър]
66. Мадит [дн. Майдос]
82. Русион [дн. Руськой]

Архиепископиите

1. Виза [дн. Виза]
2. Марония [дн. Марония]
3. Аркадиопол [дн. Люлебургас]
5. Силиврия [дн. Силиврия]
10. Апри [дн. Кермиен][3]
11. Кипсала [дн. Ипсала]
12. Никея [дн. Хавса]
14. Серги [дн. Саракини][4]
15. Херсонес [дн. неуточнено][5]
16. Месина [дн. Буюккаращиран][6]
17. Гарела [дн Харалагюне, Одринско]
18. Вризис [дн. Буиархисар)
19. Деркос [дн. Деркос]
44. Анхиало [дн. Поморие]
45. Хераклея [дн. Ерегли]

Епископиите, подчинени на българския престол

1. Касторня [дн. Костур]
2. Скопие [дн. Скопие]
3. Велбужд [дн. Кюстендил]

[1] За различните изменения на селищните имена, които се срещат в разглежданите тук списъци, вж. ГИБИ, III, стр. 88 и сл.; IV, стр. 186 и сл. За имената на епископиите, подчинени на охридския архиепископ, вж. ГИБИ, VI, стр. 40 и сл. Тук даваме само спорните локализации. [2] Посочването на Доростол като митрополия, зависеща от цариградския патриарх, показва, че този важен епархийски център е бил вече откъснат от Охридската архиепископия, към която е принадлежал по времето на Василий II. [3] Отъждествяването на Апри с Кермиен е според *Г. Λαμπουσιάδες*, *Ἀπρῶς-Κερμιέν*, *Θρᾳκικά*, II (1920), p. 323. *K. Miller*, Itineraria Romana, Stutgart, 1916, col. 526, го отъждествява с Инеджик. [4] Серги или Сергепа е отъждествен със Саракини в *Θρᾳκικά*, XIV (1940), p. 165. [5] Този град се е намирал в Херсонския (Галиполския) полуостров в Източна Тракия. Вж. *Bücher*, PWRE, III, col. 2251, s. v. Chersonesos 2. [6] Името Месина се е давало на античния град Дризипара в по-късното средновековие. Той не е тъждествен с Мосинопол. Срв *Ἀ. Ζακυθηνός*, *Περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει*, *Ἐπετηρίς*, *ΙΘ'* (1948), p. 54

δ'. ἡ Τριάδιτζα
ε'. ἡ Μαλέσοβα[a]

ς'. τὰ Μόγλαινα
ζ'. ἡ Πελαγονία[b]
η'. τὰ Πρισδρίανα
θ'. ἡ Στρούμμιτζα[c]
ι'. ἡ Νίσος
ια'. ἡ Γλαβινίτζα[d]
ιβ'. ἡ Βρανίτζοβα
ιγ'. τὰ Βελέγραδα
ιδ'. ἡ Βιδύνη
ιε'. τὸ Λιπαρεία[e]
ις'. τὸ Στρίμιον
ιζ'. τὸ Ῥάσον
ιη'. ἡ Δεάβολις[f]

ιθ'. ἡ Σθλάνιτζα
κ'. τὸ Γρεβενόν
κα'. τὰ Κάνινα
κβ'. αἱ Δέβραι
κγ'. ἡ Βλάχων

4. Триадица [дн. София]
5. Малешево [дн. в областта Малешево, по Горна Брегалница]
6. Мъглен [дн. в областта Мъглен, с. от Воден]
7. Пелагония [дн. Битоля]
8. Присдриана [дн. Призрен]
9. Струмица [дн. Струмица]
10. Ниш [дн. Ниш]
11. Главиница [дн. неуточнено][1]
12. Браничево [дн. Браничево]
13. Белград [дн. Белград]
14. Видин [дн. Видин]
15. Липенион [дн. Липлян][2]
16. Срем [дн. Сремска Митровица]
17. Раса [дн. Нови пазар]
18. Девол [дн. в областта Деволията, Западна Македония][3]
19. Сланица [дн. Сланица][4]
20. Гревена [дн. Гревена]
21. Канина [дн. Канина]
22. Деври [дн. Дебър]
23. Влашка [дн. неуточнено][5]

Αἱ ὑπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἐπισκοπαί

α'. τὸ Κίτρος
β'. ἡ Βέρροια
γ'. ἡ Δρουγουβιτεία
δ'. τὰ Σέρβια
ε'. ἡ Κασανδρεία
ς'. ἡ Καμπάνεια
ζ'. ἡ Πέτρα
η'. ἡ Ἑρκούλων ἤτοι Ἀρδαμέρεως
θ'. ἡ Ἐρισσός ἤτοι τὸ Ἅγιον ὄρος

Епископиите, подчинени на Тесалоника [дн. Солун]

1. Китрос [дн. Китрос]
2. Верея [дн. Бер]
3. Другувития [дн. неуточнено][6]
4. Сервия [дн. Селфидже]
5. Касандрия [дн. Касандрия]
6. Кампания [дн. неуточнено][7]
7. Петра [дн. с. Петра, ю.-з. от гр. Катерини]
8. Еркулий или Ардамерий [дн. Ардамерий]
9. Ерисос или Света гора [дн. Ерисо в Атонския полуостров]

---

[a] *μαλέτοβα* V [b] *πελαγωνία* V [c] *στρούμιτζα* V [d] *γλαβενι* V [e] *λιπε* V [f] *διάβολις* V

---

[1] Около отъждествяването на Главиница (Главыница, *Γλαβινίτζα*) има изказани няколко мнения. Според *Йорд. Иванов*, Епархиите на Охридската архиепископия, СпБАН, I (1911), стр. 103—108, и Български старини из Македония, стр. 551, бел. 5—6, тя е лежала недалеч от Валонския залив. Според *Златарски*, История, II, стр. 332, този град се намирал между Гяница и Бувалица, леви притоци на р. Семени. Срв. още ГИБИ, VI, стр. 41. [2] Възстановяваме Липенион вм. Липарион, както стои в текста, въз основа на Ватиканския ръкопис (*V*). Срв. *Gelzer*, Ungedruckte..., BZ, III, p. 54. [3] Девол се намирал при р. Горни Девол в Корчанско. Вж. *В. Златарски*, Де се намирал гр. Девол, ИИД, V (1922), стр. 40—45. [4] Селището Сланица се среща и у други автори и документи от XII—XIII в. и е вероятно тъждествено с днешното едноименно село в Албания. Вж. *М. Селищев*, Славянское население в Албании, София, 1931, стр. 226. [5] Не се знае къде точно е бил центърът на епископията, която обединявала доста многобройните власи, живеещи в западните български области. В допълнението към II списък от времето на Алексий Комнин е посочено селището *Βρεανότη* като център на тази епископия. То не може обаче да се отъждестви, а има вероятност да е написано и неточно. Срв. *Снегаров*, Охридската архиепископия, стр. 192. [6] Тази епархия се свързва с името на славянското племе драгувити, които живеели около Солун. Може би тя е идентична със селището *Δραγοβίτζον*, което се споменава в XI в. като намиращо се западно от Солун. Вж. *Rouillard-Collomp*, Actes de Lavra, Paris, 1937, № 40. За драгувитите вж. общо *М. Дринов*, Съчинения, I (1909), стр. 187; *L. Niederle*, SS, I, 1 (1906), p. 125; срв. ВИИНЈ, I, стр. 186—187, където е дадена подробна литература. [7] Днес гърците наричат Кампания полето в Централна Македония, между Солун, Бер и Воден.

ι'. ἡ Λιτή
ια'. ἡ τῶν Βαρδαριωτῶν ἤτοι Τούρκων (*BZ*, 1, pp. 256—257).

B. II NOTITIA TEMPORE ALEXII COMNENI

Ἡ γεγονυῖα διατύπωσις παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως

Αἱ μητροπόλεις

γ'. ἡ Ἡράκλεια[a]
ις'. ἡ Θεσσαλονίκη
λς'. ἡ Φιλιππούπολις
λζ'. ἡ Τραιανούπολις

λθ'. ἡ Φιλίππου[b]

μ'. ἡ Ἀδριανούπολις[c]
μβ'. τὸ Δυρράχιον
νη'. αἱ Σερραί
ξβ'. ἡ Αἶνος
ξη'. ἡ Μαδύτου
οα'. ἡ Δρίστρα[d]
οζ'. τὸ Ῥούσιον[e]

Αἱ ἀρχιεπισκοπαί

α'. ἡ Βιζύη[f]
γ'. ἡ Μαρώνεια
ε'. ἡ Ἀρκαδιούπολις
θ'. ἡ Σηλυμβρία[g]
ια'. ἡ Ἄπρως
ιβ'. τὰ Κύψελλα[h]
ιγ'. ἡ Νίκη
ιε'. ἡ Σέλγη
ις'. ἡ Χερσών[i]
ιζ'. ἡ Μεσήνη[j]
ιη'. ἡ Γαρέλλα
ιθ'. ἡ Βρύσις
κ'. ἡ Δέρκος
κα'. ἡ Καραβιζύη
λγ'. ἡ Μεσημβρία

10. Лити [дн. Айватово]
11. На вардариотите или турците [дн. неуточнено][1]

B. II СПИСЪК ОТ ВРЕМЕТО НА АЛЕКСИЙ КОМНИН

Разпоредба, издадена от император Лъв Мъдри, относно реда на престолите на църквите, подчинени на константинополския патриарх

Митрополиите

3. Хераклея [дн. Хераклея]
16. Тесалоника [дн. Солун]
36. Филипопол [дн. Пловдив]
37. Траянопол [дн. Терма Лутра, Лъджакьой, ю. от Фере]
39. Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]
40. Адрианопол [дн. Одрин]
42. Дирахиум [дн. Драч, Дурес]
58. Серес [дн. Сяр]
62. Енос [дн. Енос]
68. Мадит [дн. Майдос]
71. Дристра [дн. Силистра]
77. Русион [дн. Рускьой]

Архиепископиите

1. Виза [дн. Виза]
3. Марония [дн. Марония]
5. Аркадиопол [дн. Люлебургас]
9. Силиврия [дн. Силиврия]
11. Апри [дн. Кермиен]
12. Кипсела [дн. Ипсала]
13. Никея [дн. Хавса]
15. Серги [дн. Саракини]
16. Херсонес [дн. неуточнено]
17. Месина [дн. Буюккаращиран]
18. Гарела [дн. Харалагюне, Одринско]
19. Вризис [дн. Бунархисар]
20. Деркос [дн. Деркос]
21. Каравизия [дн. неуточнено][2]
33. Месемврия [дн. Несебър]

[a] *Ηράκλα L* [b] *Φιλίππων F* [c] *Ἀδριανόπολις G* [d] *Δρίστρα L Δρύστρα F Δίστρα S* [e] *S addit πβ' ἡ Σηλυβρία πγ' ἡ Ἄπρος M addit ἡ Σηλυβρία, ἡ Ἄπρος* [f] *Βιζόη M* [g] *Συλυβρία F Σκυμβρία L* [h] *Κύψελα M* [i] *Κερσών M* [j] *Μεσήνη M.*

[1] Турците вардариоти, чийто произход е спорен, били настанени главно по долината на Вардар и в Солунско като войнишко население вероятно още през XI в.; сведения за тях има до XIV в. Вж. *V. Laurent*, *Ὁ Βαρδαριωτῶν ἤτοι Τουρκῶν*. Perses, Turcs asiatiques ou Turcs hongrois?, Сборник в памет на проф. Ников (ИБИД, XVI—XVIII), София, 1940, стр. 275—289; *Йорд. Иванов*, Аксиос-Велика-Вардар, МПр., 1, 3 (1924,), стр. 17—28; *D. Detschew*, Vardarios, Zeitschr. für Ortsnamenforschung, VIII (1932), pp. 201—205; *Σπ. Κυριακίδης*, *Ἡ πρώτη μνεία τῆς ἐπισκοπῆς Βαρδαριωτῶν Τουρκῶν ὑπὸ τὸν Θεσσαλονίκης*, *Θεολογία*, XXIII (1952), pp. 87—94; *Moravcsik*, Byzantinoturcica, 1, pp. 86—87; II, p. 332.

[2] За него срв. *Θρᾳκικά*, XIV, p. 191.

Αἱ ὑπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἐπισκοπίαι

α'.[a] *ὁ Κίτρους*
β'. ὁ Βερροίας
γ'. ὁ Δρουγουβιτείων
δ'. ὁ Σερβίων
ε'. ὁ Κασανδρείας
ϛ'. ὁ Καμπανείων ἤτοι Καστρίου
ζ'. ὁ Πέτρας
η'. ὁ Ἑρκούλεων ἤτοι Ἀρδαμερέως
θ'. ὁ Ἱερισσοῦ ἤτοι Ἁγίου ὄρους
ι'. ὁ Λίτης
ια'. ὁ Βαρδαριωτῶν ἤτοι Τούρκων

Епископии, зависещи от Тесалоника [дн. Солун]

1. Китрос [дн. Китрос]
2. Верея [дн. Бер]
3. Друговития [дн. неуточнено]
4. Сервия [дн. Селфидже]
5. Касандрия [дн. Касандрия]
6. Кампания или Кастрий [дн. Кастри, Сярско]
7. Петра [дн. с. Петра, ю.-з. от Катерини]
8. Еркулий или Ардамерий [дн. Ардамерий]
9. Ерисос или Света гора [дн. Ерисо в Атонския полуостров]
10. Лити [дн. Айватово ?]
11. На вардариотите или турците [дн. неуточнено]

Τάξις τῶν θρόνων τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς

α'. ὁ Καστορίας
β'. ὁ Σκοπίων
γ'. ὁ Βελεβουσδίου
δ'. ὁ Σαρδικῆς ἤτοι Τριαδίτζης
ε'. ὁ Μοροβισδίου
ϛ'. ὁ Ἐδέσσης ἤτοι Μογλένων
ζ'. ὁ Ἡρακλείας ἤτοι Πελαγονίας
η'. ὁ Πρισδιάνων
θ'. ὁ Τιβεριουπόλεως ἤτοι Στρουμίτζης
ι'. ὁ (Νίσου)[b]
ια'. ὁ Κεφαληνίας ἤτοι Γλαβινίτζης
ιβ'. ὁ Μοράβου ἤτοι Βρανιτζάβου

Ред на престолите на Първа Юстиниана[1]

1. Епископът на Кастория [дн. Костур]
2. Епископът на Скопие [дн. Скопие]
3. Епископът на Велбужд [дн. Кюстендил]
4. Епископът на Сердика или Триадица [дн. София]
5. Епископът на Моровисд [дн. Муродвис, Кочанско]
6. Епископът на Едеса или Мъглен [дн. Воден]
7. Епископът на Хераклея или Пелагония [дн. Битоля]
8. Епископът на Приздриана [дн. Призрен]
9. Епископът на Тивериопол или Струмица [дн. Струмица][2]
10. Епископът на Ниш [дн. Ниш]
11. Епископът на Кефалония или Главиница [дн. неуточнено][3]
12. Епископът на Морава или Браничево [дн. Браничево][4]

[a] *α'–ια'. e cod. Laurentiano* [b] locus deletus

[1] От една новела на Юстиниан I от 535 г. узнаваме, че родното му място Ведериана, което не е отъждествено с точност, но се знае, че се намирало в провинция Дардания, се преименувало на Първа Юстиниана, а неговият митрополит добил голям диоцез и широки права. Срв. ГИБИ, II, стр. 47–48. Първа Юстиниана обаче в никакъв случай не е идентична с Охрид. [2] Името на фригийския град Тивериопол се дава на Струмица само в някои църковни текстове. То е пренесено посредством някои църковни легенди. Вж. *K. Jireček*, Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer, BBWA, Bd. CXXXVI, Wien, 1887, pp. 65–71. [3] Отъждествяването на Кефалония с Главиница се среща в Краткото житие на Климент Охридски от Димитър Хоматиан. Вж. *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, стр. 318. Двете селища очевидно са различни, тъй като Кефалония се намирала в епархия Елада, и тук имаме превод на името приблизително по смисъл. Срв *Gelzer*, Ungedruckte ..., II, pp. 49–50. [4] Според *Йорд. Иванов*, Български старини, стр. 553, античният град Margus, който се намирал при вливането на р. Морава в Дунава, на български се наричал Моравьскъ. Както личи от I грамота на Василий II (*Йорд. Иванов*, пос. съч., стр. 553), този град не е тъждествен с Браничево, а само се е намирал близо до него. Според *Gelzer*, Ungedruckte ..., p. 53, вероятно е седалището на браничевския епископ да е било временно преместено в Моравьскъ. Но може и двете селища да са поставени като тъждествени, понеже Браничево няма старо гръцко или латинско име.

ιγ'. ὁ Σιγηδῶν ἤτοι Βελαγραδῶν

13. Епископът на Сингидунум или Белград [дн. Белград]

ιδ'. ὁ Βιδύνης

14. Епископът на Видин [дн. Видин]

ιε'. ὁ Σιρμίου ἤτοι Στριάμου

15. Епископът на Сирмиум или Срем [дн. Сремска Митровица]

ις'. ὁ Λιπαινίου

16. Епископът на Липенион [дн. Липлян]

ιζ'. ὁ Ῥάσου

17. Епископът на Раса [дн. Нови пазар]

ιη'. ὁ Σελασφόρου

18. Епископът на Селасфор [дн. Охрид][1]

ιθ'. ὁ Σθλανίτζης ἤτοι Πελλῶν

19. Епископът на Сланица или Пела [дн. Сланица][2]

κ'. ὁ Ἰλλυρικὸν ἤτοι Κανίνου

20. Епископът на Илирик или Канина [дн. Канина]

κα'. ὁ Γρεβενοῦ

21. Епископът на Гревена [дн. Гревена]

κβ'. ὁ Δεύρης

22. Епископът на Деври [дн. Дебър]

κγ'. ὁ Βρεανότης ἤτοι Βλάχων (*BZ*, I, p. 257)

23. Епископът на Брянот или Влашка [дн. неуточнено]

C. NOTITIA NILI DOXOPATRII

Τάξις τῶν πατριαρχικῶν θρόνων

Σύγγραμμα γενόμενον παρὰ Νείλου μοναχοῦ τοῦ Δοξοπατροῦ κατὰ κέλευσιν εὐγενεστάτου ῥηγὸς Σικελίας Ῥογερίου περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀρχιεπισκοπῶν καὶ μητροπόλεων καὶ τῶν ὑπὸ τὰς μητροπόλεις ἐπισκοπῶν καὶ τῶν ἐνοριῶν ἑκάστου πατριαρχικοῦ θρόνου, καὶ πῶς καὶ πότε συνέστη ἕκαστος, καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτῶν καὶ τῶν ἰδικῶν ἑκάστου ὀνομάτων καὶ τίνα λόγον ἐπέχουσι. Συνεγράφη δὲ ἐπὶ ἔτους ςχνα' ἰνδικτιῶνος ς'.

Ὁμοίως τῆς Κύπρου ἐστὶν αὐτοκέφαλος μὴ ὑποκειμένη τινὶ τῶν μεγίστων θρόνων ἀλλ' αὐτεξουσίως ἀγομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων χειροτονουμένη καὶ ἡ Βουλγαρία. μὴ οὖσα ἐξ ἀρχῆς Βουλγαρία, ὕστερον δὲ τὸ αὐτὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κυριευθῆναι λέγεται Βουλγαρία. ἔμεινεν οὖν καὶ αὐτὴ αὐτοκέφαλος διὰ τὸ ὑπὸ βασιλικῆς ἐξουσίας ἀποσπασθῆναι τῆς χειρὸς τῶν Βουλγάρων ἤτοι τοῦ Βασιλέως Κυροῦ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ μὴ ἀνατεθῆναι ποτὲ τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως. διὸ καὶ ἕως τοῦ νῦν ἡ Κύπρος καὶ ἡ Βουλγαρία ὑπὸ μὲν τοῦ Βασιλέως λαμβάνουσιν ἐπισκόπους χειροτονοῦνται δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων ὡς εἴρηται, καὶ καλοῦνται ἀρχιεπισκοπαὶ ὡς αὐτοκέφαλοι. ἔχει δὲ καὶ ἡ Βουλγαρία ἐπισκοπὰς πλείους τῶν τριάκοντα, ὧν ὑπερκάθηται καὶ πόλις Ἀχρὶς ἐν τούτοις καὶ τὰ περὶ τούτων (Fink, p. 21).

C. СПИСЪК НА НИЛ ДОКСОПАТЪР

Ред на патриаршеските престоли

Съчинение на Нил Доксопатър, монах, направено по заповед на преблагородния крал на Сицилия Рожер, относно петте патриаршески престола, архиепископиите, които зависят от тях, митрополиите и епископиите, подчинени на митрополиите, и областите на всеки патриаршески престол и как и кога всеки [престол] бил създаден; както и относно реда им и собствените названия на всеки един и значението им. Написано в година 6651, 6-и индикт.

Подобна на кипърската е и българската църква, независима и неподчинена на никой от върховните престоли, но самовластно управлявана и ръкополагаща се от собствените си епископи. Изпърво тя не се наричаше българска; а после, след като беше завладяна от българите, тя получи името българска. Тя остана независима поради това, че от императорската власт, именно от господаря император Василий Багренородни, се изтръгна от българска ръка[3] и не се присъедини никога към цариградската църква. По тая причина и досега още кипърската и българската църква получават своите епископи от императора, но се ръкополагат от собствените си епископи, както се рече, и се наричат архиепископии, понеже са самостойни. България има повече от 30 епископии, над които първенствува град Охрид, както и над местата, зависими от тях.

[1] Вж. общо за името на Охрид *Л. Милетич*, По въпроса за произхода на името Охрид, МПр., II, 2 (1926). стр. 142—146; *Ст. Романски*, Имената на някои македонски градове, Охрид, МПр., V, 3 (1929). стр. 71—76; срв. и *Ив. Снегаров*, Град Охрид, Исторически очерк, МПр., IV, 1 (1928). стр. 19—139; 2, стр. 65—99; 3, стр. 57—83. [2] И тук, както и при следващата епископия отъждествяването е неправилно — авторът на списъка е търсил едно антично име, което да стои до славянското. Античната Пела се отъждествява с дн. Постол, Енидже-вардарско. [3] Т. е. след като престанала да съществува като самостоятелна патриаршия.

Ἐπαρχίαι καὶ μητροπόλεις αἱ ὑποκείμεναι τῷ Κωνσταντινουπόλεως

— — — τὸ Ῥοδόστολον ἤτοι ἡ Δίστρο ὁ τῆς Αἱμιμοντίας ἐπισκόπας ε' (pp. 29, 30, 32).

D. NOTITIA ARCHIEPISCOPI IOANNIS COMNENI

Οἱ ἀρχιεπίσκοποι Βουλγαρίας

α'. Πρωτογενὴς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαρδικῆς δι' οὗ ἀντεπεκρίθησαν οἱ ἅγιοι πατέρες τῷ Φιλοσόφῳ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος βλασφημοῦντι, καθὼς ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς αὐτῆς πρώτης Συνόδου ἔστιν εὑρεῖν.

β'. Μεθόδιος ὁ αὐτάδελφος τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου τοῦ φιλοσόφου, χειροτονηθεὶς παρὰ Νικολάου Πάπα τοῦ μετὰ Ἀνδριανὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ, Μοράβου τῆς Παννονίας ἀρχιεπίσκοπος.

γ'. Γοράσδος χειροτονηθεὶς παρὰ Μεθοδίου, εἶθ' ὕστερον ἐκδιωχθεὶς παρὰ τῶν πνευματομάχων.

δ'. Κλήμης, γενόμενος ἐπίσκοπος Τιβεριουπόλεως ἤτοι Βελίκας, ὕστερον δὲ ἐπιτραπεὶς παρὰ Βορίσου Βασιλέως Βουλγάρων ἐφορᾶν καὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς Βουλγαρικῆς βασιλείας, ἤγουν ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἄχρις Ἱεριχὼ καὶ Καννίνων ἤτοι Τασηπάτου.

ε'. Δαμιανὸς ἐν Δωροστόλῳ[a] τῇ νῦν Δρίστρα ἐφ' οὗ καὶ ἡ Βουλγαρία τετίμηται αὐτοκέφαλος, οὗτος πατριάρχης ἀνηγορεύθη παρὰ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου κελεύσει τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ ὕστερον δὲ καθῃρέθη παρὰ Ἰωάννου Τζιμισκῆ.

ς'. Γερμανὸς ὁ καὶ Γαβριὴλ ἐν Βοδηνοῖς καὶ ἐν τῇ Πρέσπα.

ζ'. Φίλιππος ἐν Λυχνίδῃ τῇ πάλαι μὲν Σασσαρίτῃ προσαγορευμένῃ νῦν δὲ Ἀχρίδῃ[b].

[a] *Δοροστόλῳ* Du Cange [b] *Ἀχρίδι* Gelzer

Епархии и митрополии, подчинени на цариградския патриарх

— — — Митрополитът на Доростол или Дристра в Хемимонт[1] — 5 епископии.

D. СПИСЪК НА АРХИЕПИСКОП ЙОАН КОМНИН (ДЮКАНЖОВ СПИСЪК)

Архиепископи на България

1. Протоген[2], архиепископът на Сердика, чрез когото светите отци възразявали на философа, който хулил Светия дух, както може да се види в дневниците на самия първи събор.

2. Методий[3], рожден брат на свети Кирил Философ, ръкоположен за архиепископ на Моравия Панонска[4] от папа Николай, който бил след Адриан[5] в Рим.

3. Горазд[6], ръкоположен от Методий, а после изгонен от духоборците[7].

4. Климент, като станал епископ на Тивериопол или Велика[8], сетне бил натоварен от българския цар Борис да надзирава и третия дял на българското царство, т. е. от Солун до Йерихо и Канина или Тасипиат[9].

5. Дамян[10] [светителствувал] в Доростол, сега [наричан] Дристра. При него и България била почетена за автокефална. Той по заповед на император Роман Лакапин бил провъзгласен за патриарх от императорския съвет, а после бил свален от Йоан Цимисхий.

6. Герман[11], наричан Гаврил, [светителствувал] във Воден и Преспа.

7. Филип[12] [светителствувал] в Лихнида, в древността наричана Сасарипа, а сега Ахрида.

[1] Доростол неправилно е поставен в епархия Хемимонт. [2] Протоген бил сердикийски епископ през първата половина на IV в. *Gelzer*, Das Patriarchat von Achrida, p. 7, отбелязва, че Протоген е поставен като предшественик на българските патриарси, за да се свърже косвено българският патриаршески престол с византийската църква, съответно с Първа Юстиниана. [3] Методий бил ръкоположен за архиепископ на Панония от папа Адриан II в 870 г., но бил свален още в края на същата година без одобрението на папата на събора, който се състоял в Бавария в присъствието на Людвик Немски. Вж. *Н. Грацианский*, Деятельность Константина и Мефодия в Великоморавском княжестве, Вопросы истории, 1945, кн. 1, стр. 87—94. [4] Същият израз *Μοράβου Πανονίας* стои и в Житието на Климент Охридски, превод на *Ал. Милев*, София. 1955, стр. 38 (срв. бел. 31 на стр. 92). Моравия погрешно е обозначена като град в Панония. [5] В същност Николай I заемал папския престол от 858 до 867 г., а Адриан II — от 867 до 872 г. [6] Един от учениците на Кирил и Методий. Срв. Житието на Климент, изд. *Ал. Милев*, стр. 37. [7] Духоборци били наричани последователите на патриарх Македоний I (342—348 и 350—380). Тук обаче така са наречени последователите на немския епископ Вихинг, ръкоположен от папа Йоан в 880 г. на мястото на Горазд. Срв. Житието на Климент, изд. *Ал. Милев*, стр. 51. [8] Не са изяснени границите на епархията на Климент Охридски. Вж. преглед на различните изказани предположения у *Златарски*, История, 1, 2, стр. 263 и сл. Срв. и Житието на Климент, изд. *Ал. Милев*, стр. 97—98, бел. 131. [9] Не ни е известно къде точно се е намирало това селище. [10] Името на българския патриарх Дамян като върховен глава на българската църква се среща за последен път в списъка от времето на Йоан Цимисхий. Вж. ГИБИ, V (1963), стр. 242 и сл. За него вж. *Ив. Снегаров*, История на Охридската архиепископия, стр. 26. [11] Този български патриарх, който живял по времето на цар Самуил, бил погребан в църквата на с. Герман, Ресенско, откъдето това село е получило и името си. Вж. *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, стр. 60. За патриарх Герман вж. също *Снегаров*, Охридската архиепископия, стр. 26. [12] Филип заемал патриаршеския престол приблизително между 1000 и 1015 г. Вж. *Снегаров*, Охридската архиепископия, стр. 29.

η'. Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχρίδη. οὗτος ἦν ἐκ Δεύρης. χωρίου Ἀγνοανδνίκης ἡγούμενος χρηματίσας τῆς ἐκεῖσε μονῆς τῆς θεομήτορος.

θ'. Λέων πρῶτος ἐκ Ρωμαίων χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὁ κτίσας τὴν κάτω ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ Σοφίας.

ι'. Θεόδουλος ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Μοκίου. ὁ κτίσας τὴν ἄνωθεν μεγάλην ἐκκλησίαν διὰ συνδρομῆς Ἰωάννου τοῦ Ἀντζᾶ.[a]

ια'. Ἰωάννης ὁ Λαμπηνὸς μοναχὸς τοῦ ὄρους τοῦ Ὀλύμπου.

ιβ'. Ἰάννης ὁ Ἄοινος ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀριτζίου.

ιγ'. Θεοφύλακτος ὁ ἐξ Εὐρίπου, ῥήτωρ ὢν καὶ διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας

ιδ'. Λέων ὁ Μουγγὸς, ἐξ Ἰουδαίων ὢν, ἐκ προγόνων χρηματίσας διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν.

ιε'. Μηχαὴλ ὁ ἐπίκλην Μάξιμος, ὀστιάριος ὢν καὶ ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἄρχουσι καὶ διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, εὐνοῦχος.

8. Йоан[1] и той [светителствувал] в Ахрида. Той бил от Дебър, от село Агноандники[2], игумен на тамошния манастир Света Богородица.

9. Лъв[3], пръв от ромеите, [бивш] хартофилакс на Великата църква [в Цариград]. Той съградил долната църква [в Охрид] на името на светата божия мъдрост[4].

10. Теодул[5], игумен на Свети Мокий[6]. Той съградил горната голяма църква [в Охрид] с помощта на Йоан [син] на Анчо[7].

11. Йоан Ламбии[8], монах от Олимпийската планина[9].

12. Янис Аин[10], [бивш] игумен на Арицийския манастир.

13. Теофилакт[11], родом от Еврип[12], ритор и дякон на Великата църква.

14. Лъв Мунг[13], от еврейски произход, бил по-рано, както и неговите деди, проповедник сред чуждите племена.

15. Михаил[14], по прозвище Максим, евнух, бил остиарий[15] и един от патриаршеските служители и дякон на Великата църква.

[a] *Ἀντζῶ Du Cange, Gelzer*

[1] От Хрониката на Скилица знаем, че при падането на българската държава под византийско владичество патриаршеският престол се заемал от Давид. *Prokić*, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, München. 1906, pp. 24—25, смята, че тогава патриарх бил не Давид, а същият този Йоан, тъй като това име стои във Виенския ръкопис към Хрониката на Скилица. Обаче *В. Златарски*, Кой е бил български архиепископ в Охрид при покорението на България от Василий II, Християнска мисъл, год. II (1909), кн. VII, стр. 464, изказва приемливото предположение, че добавката във Виенския препис е от по-късно време (XIII—XIV в.), т. е. след Дюканжовия списък, и че Йоан идва хронологически след Давид, който е в същност последният български патриарх. [2] Не знаем нищо повече за това село. [3] Лъв Пафлагонски получил Охридската архиепископия в края на 1036 или в началото на 1037 г. Изразът „пръв от ромеите" показва не само византийския му произход, но и принадлежността му към средата на висшите духовници от Цариградската църква (както е известно, хартофилаксът бил не само архивар на църквата „Св. София", а и секретар на цариградския патриарх). Вж. общо *Златарски*, История, II, стр. 42—43. [4] Т. е. църквата „Св. София". Българските археолози доказаха, че източната част на тази църква била построена още по времето на Самуил. Вж. различните мнения у *В. Н. Лазарев*, Живопись XI—XII века в Македонии, XIIe Congrès international des Etudes byzantines, Rapports, V, 1962, pp. 109—115. [5] Теодул (1056—1064) бил родом от гр. Триполис в Икония. Вж. подробности у *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI в., СПб., 1884, стр. 423; *Златарски*, История, II, стр. 120, и *Снегаров*, История, стр. 197. [6] Този манастир се намирал в Цариград, близо до Златните врата. [7] Не се знае нищо друго за това лице, вероятно местен феодален владетел. Различно се чете и името му: Анчо, Анджо и пр. [8] Както показва името му, този Йоан (1064—1079) произхождал от гр. Ламп на о-в Крит. Подробности вж. у *Златарски*, История, II, стр. 120—121. [9] Тези известни манастири се намирали във Витиния, Мала Азия. [10] Прозвището на този охридски архиепископ означава, че той бил трезвен, т. е. не пиел вино. Арицийският манастир, на който Янис Аин бил игумен, преди да стане архиепископ, е неизвестен. *Г. Васильевский*, Рецензия Ф. Успенского Образование второго болгарского царства, Одесса, 1879, ЖМНПр., ч. 204 (1879), стр. 323, смята, че Йоан получил охридския архиепископски престол в 1079 г. [11] Това е прочутият Теофилакт Охридски (1090—1109), предполагаемият съставител на едно житие на Климент Охридски, който е оставил също голям брой писма — ценен извор за българската история от този период. За него вж. посочената литература у *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 537—539; *Iv. Snegarov*, Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochrida, Byzantinobulgarica, I (1962), pp. 79—119. [12] Така се нарича най-тясната част на Евбейския залив, между Източна Гърция и о-в Евбея. Теофилакт Охридски бил родом от Евбея. [13] Прозвището на този охридски архиепископ означава „ням"; наричан бил още „философ". Той заемал престола между 1108/9 и 1120 г. Вж. *Снегаров*, История на Охридската архиепископия, стр. 204—205. Преди покръстването си Лъв Мунг, който произхождал вероятно от Македонската област, се наричал Юда и се учил в известната солунска еврейска школа на Тобия бен Елизер. Вж. Dr. *I. S. Emmanuel*, Histoire des Israélites de Salonique, Paris, 1935, p. 34. [14] Този архиепископ заемал охридския престол от 1120 до 1133 г. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 515—516 (Приложение 12: „Имало ли е охридски архиепископ Евстатий"). [15] Остиариите или дверниците били избирани между църковните четци или псалтове, а понякога и между дяконите и презвитерите. Те били длъжни да пазят пред входа на храма, за да не влизат вътре неверници, а имали и други задачи във връзка с църковния церемониал.

ις'. Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Κόμνηνος ὁ ἐν τοῖς κοσμικοῖς Ἀδριανὸς πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ υἱὸς τοῦ ἀοιδίμου δεσπότου τοῦ πανευτυχεστάτου πρώτου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάννου μετονομασθέντος τοῦ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῆς ἀοιδίμου δεσποίνης τῆς πανευχεστάτης πρώτης σεβαστοκρατορίσσης κυρᾶς Εἰρήνης τῆς διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ξένης μετονομασθείσης τῆς θυγατρὸς τοῦ πανευγενεστάτου ἐξουσιουκράτορος πάσης Ἀλανίας καὶ πρώτης ἐξαδέλφης τῆς δεσποίνης κυρᾶς Μαρίας τῆς Ἀλανίσσης, τῆς χρηματισάσης συμβίου τοῦ βασιλέως κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα καὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου.+++ (*Gelzer*, pp. 6—7).

16. Йоан Комнин[1], монах, като светско лице Адриан, пансеваст севаст[2] и син на приснопаметния деспот всечестнейшия пръв севастократор господаря Исак Комнин, който в божествен и ангелски образ бе преименуван Йоан, брат на господаря император Алексий Комнин, и [син] на приснопаметната господарка всечестнейшата първа севастократорка госпожа Ирина, в божествен и ангелски образ преименувана Ксения, дъщеря на всеблагороднейшия властодържец на цяла Алания и на първата братовчедка на господарката госпожа Мария Аланска, бивша съпруга на господаря император Михаил Дука и [сетне] на господаря император Никифор Ботаниат.[3]

[1] Йоан Комнин заемал охридския архиепископски престол от 1142 до 1157 (?) г. За колебанията около неговата личност срв. *Златарски*, История, II, стр. 351—352, бел. 4. [2] Титлата севаст съществувала и преди времето на Алексий Комнин. Тази титла, както и производните от нея пансеваст, панипрерсеваст и пр., била давана твърде често от него на сановници и чужденци. Титлата севастократор също била създадена от Алексий Комнин за брат му Исак; севастократорът идвал на второ място след императора. Вж. *Bréhier*, Les institutions, p. 139. [3] Т. е. бащата на охридския архиепископ Йоан бил севастократор Исак, а майка му Ирина била роднина на императрица Мария. Тази Мария, дъщеря на един кавказки владетел (затова е наричана Аланска), била жена на Михаил VII Дука (1071—1078). След като Никифор Вотаниат заел властта в 1078 г., тя била подстригана за монахиня, но после отново била извикана в двореца и станала жена на Вотаниат. Вж. *B. Leib*, Nicéphore III Botaniatès (1078—1081) et Marie d'Alanie, Actes du VIe Congrès d'Etudes byzantines, I (1950), p. 129 sq.

VII. НИКИФОР ВРИЕНИЙ

Никифор Вриений (роден през 1062 г. в Одрин) произхождал от старо военно аристократическо семейство. Той до такава степен успял да спечели благоволението на Алексий I Комнин, че в 1097 г. се оженил за неговата дъщеря Ана Комнина. Особено важна роля играл Вриений като посредник при сключването на мира между Алексий I Комнин и норманския вожд Боемунд Тарентски; през 1116 г. взел дейно участие във войната срещу селджукските турци, а през 1137 г. придружавал византийския император Йоан Комнин при похода му в Сирия.

Никифор Вриений написал една история, която обхваща събитията от 1070 до 1079 г. С това съчинение той си поставил за цел да възхвали делата на Алексий I Комнин, преди последният да поеме управлението в свои ръце. Вриений обаче не предава навсякъде събитията обективно — особено проличава това в случаите, когато описва делата на свои близки хора.

За написването на своята история Никифор Вриений е използувал съчиненията на Михаил Псел, Скилица-Кедрин и Михаил Аталиат, а така също и разказите на по-стари съвременници. Той дава важни сведения за българската история и българските земи през XI в. — за въстанието на Георги Войтех, за нападенията на печенегите, за бунтовете на византийски пълководци в българските земи и др.

ИЗДАНИЯ: Nicephori Bryennii commentarii, rec. A. Meineke, Bonnae, 1836.

КНИЖНИНА: *A. Meineke,* Zu griechischen Schriftstellern, Hermes, 3 (1869), p. 163. — *J. Seger*, Byzantinische Historiker des zehnten und elften Jahrhundert, I. Nikephoros, München, 1888. — *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI в., СПб., 1884. — *Г. Острогорски*, Историја Византије, Београд, 1959, стр. 328, 329, 331—332. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, pp. 443—444.

NICEPHORI BRYENII HISTORIA

1. De origine Borilli

1. *Ὁ δὲ καὶ αὖθις, ὁ Κομνηνός, δευτέραν ὁδὸν δραμεῖν εἵλετο· καὶ λαβόμενος τοῦ παιδὸς εἰς τὸν Βοτανειάτην ἄγων καὶ αὐτὸς παραγίνεται καὶ εἰς μνήμην τοῦτον ἄγει τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὃ δὴ τῷ παιδίῳ τούτῳ κεκλήρωται, καὶ οἰκονομικώτερον τῷ παρόντι χρήσασθαι αὐτῷ ὑποτίθεται, καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δούκα ὡς ἀδελφὸν κυρίου αὐτοῦ καὶ βα-*

НИКИФОР ВРИЕНИЙ, ИСТОРИЯ

1. За произхода на Борил

1. А пък Комнин[1] предпочел да тръгне по друг път. Като взел детето[2], той го довел при Вотаниат[3] и като му напомнил за естественото право, което му се падало по наследство, посъветвал го по-внимателно да се отнася към него още тогава: да приеме по-благосклонно брата на Дука като брат на

---

[1] Алексий Комнин (1081—1118). [2] Става дума за сина на византийския император Михаил VII Дука (1071—1078) Константин, който трябвало да наследи византийския престол. Но властта била завзета от Никифор Вотаниат. [3] Никифор III Вотаниат (1078—1081).

σιλέως εὐνοϊκώτερον ἀγκαλίσασθαι, καὶ βασιλείας μὲν ὄνομα περιθέσθαι τούτῳ, αὐτὸν δὲ τὸν Βοτανειάτην τὰ τῆς βασιλείας ἰθύνειν σκῆπτρα ἕως ἂν τοῖς ζῶσι συντάττοιτο, εἶτα τὸν τῆς βασιλείας κληρονόμον ἐπιτηδείως ἤδη ἔχοντα πρὸς τὴν ταύτης διακυβέρνησιν ἐγκαταστῆσαι αὐτῇ. ἀλλὰ καὶ τούτου δὴ τοῦ ἐγχειρήματος ἐκπεσὼν ἐκεῖνο τῆς τοιαύτης παρρησίας ἀπώνατο, τὸ ὕποπτος λογισθῆναι τῷ Βοτανειάτῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ ἄλλοις μέν, μάλιστα δὲ τοῖν δυοῖν ἐκείνου δούλοιν (Βορίλλος οὗτος καὶ Γερμανός), ἀργυρωνήτοις ἀνδράσι καὶ ἀγεννέσι καὶ ἀσυνέτοις παντάπασι τοῦ καλοῦ, οἳ καὶ σκοπὸν παρ' ἑαυτοῖς θέμενοι τὸν Κομνηνὸν ἀπολέσαι καὶ οὕτω συναπολέσαι καὶ τὸν Πορφυρογέννητον τὸν τοῦ Δοῦκα ἀδελφὸν τοῦ φρουροῦντος αὐτὸν ἀπογυμνωθέντα καὶ εὐχερῆ γενόμενον τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ ὄντος τοῦ ἀντιληψομένου αὐτοῦ, πρόσταγμα καταπέμπουσιν ὑπερορίαν τοῦ Κομνηνοῦ διακελευόμενον (pp. 7_{12} 8_{16}).

неговия господар и император и да го признае за император, като самият Ботаниат управлява царството, докато е жив, а след това да постави на престола наследника на царството, който ще бъде годен да управлява. Но като не успял в този опит, Комнин си спечелил от тази смелост това, че почнали да го подозират както Ботаниат с неговите приближени, така и много други, а най-вече двама Ботаниатови роби (известният Борил[1] и Герман), хора продажни, от незнатен род, изобщо невъзприемчиви към доброто, които си поставили за цел да убият Комнин и заедно с него да погубят и порфирородния брат на Дука, който, лишен от защитника си, станал достъпен за заговорниците, понеже нямало кой да го покровителствува. Същевременно изпращат нареждане Комнин да отиде на заточение.

2. *De imperatricis Aecatherinae origine Bulgara*

Ἐπεὶ δὲ διηλλαξάτην ἄμφω τὴν ἥβην, εὐθὺς ταῖς βασιλικαῖς ἑταιρίαις συγκατελεγήτην· ἔθος γὰρ τοῦτο βασιλεῦσι Ῥωμαίων τοὺς τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν παῖδας καὶ τῶν εὖ γεγονότων τῇ σφῶν αὐτῶν ὑπηρεσίᾳ συγκαταλέγειν. οὔπω συχνὸς παρεῤῥύη καιρός, καὶ αἱ μέγισται τῶν τιμῶν εἶχον αὐτούς, ἐπαρχίαι τε καὶ φαλαγγαρχίαι καὶ στρατηγίαι. ἐπεὶ δὲ γάμων ἔδει λαμπρῶν τοῖς οὕτω τὸ γένος περιφανέσι, καὶ τούτων τυγχάνουσι. συζεύγνυται γὰρ ὁ μὲν Ἰσαάκιος τῇ πρεσβυτέρᾳ τῶν βασιλέως Βουλγάρων Σαμουὴλ θυγατέρων, Αἰκατερίνα ὄνομα, ὁ δὲ Ἰωάννης τῇ τοῦ Χάρωνος Ἀλεξίου, ᾧ τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐκ βασιλέως ἐγκεχείριστο πράγματα, ἀνδρὸς φρενήρους καὶ νουνεχοῦς καὶ τὴν χεῖρα γενναίου καὶ τὴν ψυχὴν θαρσαλέου, ᾧ καὶ τὸ ἐπώνυμον ἐκ τῆς ἀνδρίας κεκλήρωτο (pp. 17_{10-11}; 18_{16}—19_{8}).

2. *Българският произход на императрица Екатерина*

Когато двамата[2] възмъжали, веднага били причислени към императорските придружници, понеже у ромейските императори имало обичай децата на велможите и благородните хора да ги причисляват към своята придворна свита. След това минало немного време, когато те вече достигнали най-големи почести, достигнали до чинове управители на област, началници на отреди и стратези. Понеже на тези толкова знаменити по произход юноши трябвало да приготвят блестящи бракове, те и това достигнали. Исак се оженил за по-старата дъщеря на българския цар Самуил[3], на име Екатерина[4], а Йоан — за дъщерята на Алексий Харон, комуто императорът поверил управлението на Италия, човек разсъдителен, умен, храбър и смел, който получил прозвището [Харон] заради храбростта си.

3. *De Ioanne Comneno praeside Bulgarorum*

Προϊόντε γοῦν ἐκ δόξης εἰς δόξαν ἄμφω τὼ ἀδελφὼ τὴν ὁμόνοιαν μέχρι τέλους ἐτηρησάτην, τοῦ νεωτέρου τῷ πρεσβυτέρῳ ἐν ἅπασι καθυπείκοντος κἀκείνου τῷ νέῳ τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἀπονέμοντος. ὡς δὲ καὶ εἰς τὴν βασίλειον περιωπὴν ἀνήχθη Ἰσαάκιος, κουροπαλάτην τὸν ἀδελφὸν τιμήσας ἄρ-

3. *Йоан Комнин, управител на българите*

Като вървели от почести към почести, двамата братя докрай запазили съгласие: младият във всичко отстъпвал на стария, а старият отдавал дължимата почест на младия. Когато Исак достигнал царската власт, тогава той удостоил брат си със сан куро-

[1] Според думите на самия Никифор Вриений Борил по произход бил вероятно българин. [2] Исак I Комнин (1057—1059) и неговият брат Йоан Комнин. [3] Цар Самуил. [4] Екатерина, дъщерята на българския цар Иван Владислав (1015—1018), била омъжена за византийския император Исак I Комнин. *Златарски*, История, I, 2, стр. 863, бел. 15, правилно отбелязва, че Вриений погрешно нарича Екатерина Самуилова дъщеря.

χοντα τῶν τῆς δύσεως στρατευμάτων ἀποδέδειχεν, ὅν πάλαι δομέστικον τῶν σχολῶν ἐκάλουν, νυνὶ δὲ μέγαν καλοῦσι δομέστικον. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Ἰσαάκιον ὅπως τῶν βασιλείων ἐπελάβετο σκήπτρων καὶ ἐφ᾽ ὅσον καὶ ὅπως ταῦτα διίθυνε, περιττὸν ἂν εἴη λέγειν· ἐξέσται γὰρ τοῖς βουλομένοις ἀναλέγεσθαι ταῦτα ταῖς περὶ τοῦτον ἐντυγχάνοντα ἱστορίαις. ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπειδὴ τῆς δύσεως ἄρχειν ἔλαχεν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, μνημεῖον ἄληστον τὰς αὐτοῦ πράξεις κατέλιπε Θραξί τε καὶ Μακεδόσι καὶ μέντοι καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Βουλγάροις ἄρχουσί τε καὶ ἀρχομένοις. Καὶ οὐκ ἦν ὅς οὐ πεπείρατο τῆς τοῦ ἀνδρὸς καλοκαγαθίας· ἐπιεικὴς γὰρ καὶ μέτριος εἴπερ τις ἄλλος ἀνθρώπων γενόμενος τὴν ἁπάντων εὔνοιαν ἐπεσπάσατο, πρὸς μὲν τὸ εὐεργετεῖν ὀξύτατος ὢν καὶ συντονώτατος, πρὸς δὲ τὸ κολάζειν ἀμβλὺς καὶ δυσκίνητος. Τεκμήρια δὲ τῆς τἀνδρὸς ἀρετῆς καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὸ τὴν βασιλείαν ἀποσκευάσασθαι· ὅπως δέ, προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει (pp. 19_{17}—20_{15}).

палат[1] и го обявил за началник на западните войски, когото някога наричали доместик на схолите[2], а сега титулували велик доместик. Излишно би било да се говори за Исак, как той е получил царския скиптър, колко и как е управлявал царството. Тия, които желаят, могат да четат за това в историята [ми]. А когато Йоан получил началството над Запада, както вече бе казано, той оставил за своите дела незабравим спомен и у тракийците[3], и у македонците[4], и у илирийците[5], и у българите — у подчинени и у управляващи. И нямаше човек, който да не е почувствувал душевната доброта на този мъж. Кротък и умерен, както никой от хората, той привлякъл към себе си сърцата на всички, бидейки всякога твърде бърз и внимателен в благотворителност, равнодушен и бавен в наказанията. Много други доказателства за добродетелта на този мъж има, но не по-малка доблест било и отричането му от царството. Как се е случило това, ще покаже следващото изложение.

4. *Patzinaci Thraciam et Macedoniam vastant*

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ συγκλειομένων αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἤδη κατά τε τὴν ἕω καὶ τὴν ἑσπέραν (οἵ τε γὰρ Τοῦρκοι τὰ κατὰ τὸν Διογένην πυθόμενοι καὶ τὰς πρὸς Ῥωμαίους δι᾽ ἐκεῖνον γενομένας ξυμβάσεις τε καὶ σπονδὰς διαλύσαντες τὴν ἑῴαν πᾶσαν ἐδῄουν-το καὶ ἐληΐζοντο, οἵ τε μὴν Σκύθαι πρὸς τούτοις συστασιάσαντες Θρᾴκην τε καὶ Μακεδονίαν κατέτρεχον, ὡς πορθεῖσθαι μικροῦ δεῖν πασαν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ὑπ᾽ ἀμφοῖν οὖν ἐχθροῖν), οὕτω γοῦν αὐτῷ τῶν πραγμάτων υγκλεισθέντων τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον, ὃν διὰ κήδους ἑαυτῷ ᾠκειώσατο, δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς καταστήσας, αὐτοκράτορα στρατηγὸν τοῦ κατὰ Τούρκων πολέμου τοῦτον ἐκπέπομφεν pp. 57_{14}—58_{3}).

4. *Печенегите опустошават Тракия и Македония*

А император Михаил[6], виждайки, че работите му се намирали в затруднено положение и на Изток, и на Запад (понеже турците, като узнали какво се е случило с Диоген[7] и като нарушили договора и съюза, сключен от него с ромеите, опустошавали и плячкосвали целия Изток; а освен това разбунтувалите се скити[8] опустошавали Тракия и Македония, така че почти цяла Азия и Европа щели да бъдат опустошени от тези двама неприятели), при такива стеснени за него обстоятелства, като поставил Исак Комнин за доместик на източните схоли, когото чрез брак привързал към себе си, изпратил го като стратег-автократор във войната против турците.

---

[1] Куропалатът бил едно от най-висшите длъжностни лица във византийския двор. Обикновено куропалатът бил близък роднина на императора и се грижел за безопасността на двореца. Той заемал едно от първите места след византийския император. Постепенно тази длъжност се превърнала в почетна титла. Срв. *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI веке, СПб., 1884, стр. 151. — *Brehier*, p. 98. [2] Доместик на схолите — началник на една част от императорската гвардия. Тази титла Исак I Комнин, след като заел византийския престол, дал на брат си Йоан Комнин. Срв. *Златарски*, История, II, София, 1936, стр. 122. [3] От текста не е ясно кое население Никифор Вриений назовава с името тракийци. Вероятно той има пред вид населението на областта южно от Стара планина, по течението на р. Марица. [4] Македонци Никифор Вриений по всяка вероятност нарича населението на дн. Източна Тракия. [5] Илирийци обикновено се наричали жителите на дн. Албания и част от Македония. [6] Става дума за Михаил VII Дука. [7] Император Роман IV Диоген (1067—1071) бил пленен от селджукските турци в известната битка при Манцикерт през 1071 г. Тогава властта в Цариград била завзета от Михаил VII Дука, който почнал военни действия срещу турците. Срв. *Г. Острогорски*, Историја Византије, Београд, 1959, стр. 325—326. [8] Под скити Вриений разбира печенегите, които нападали и грабели Тракия и Македония. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 139, бел. 2.

5. De seditione Georgii Boitachi

Ἐπειδὴ τῶν παίδων τοῦ θειοτάτου καίσαρος ὁ μὲν νεώτερος Κωνσταντῖνος ἀνὴρ ἀγαθὸς γενόμενος ἐξαίφνης ἀπεβίω, ὁ δὲ πρεσβύτερος Ἀνδρόνικος τὸ γενναῖον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς παραστήσας κἀν τῷ κατὰ τοῦ Οὐρσελίου πολέμῳ καὶ ἑαυτὸν προέμενος ὑπὲρ τῆς τοῦ πατρὸς σωτηρίας δεινῶς τετραυμάτιστο ὡς μικροῦ δεῖν ἔξαιμος γεγονὼς ἐπανῆλθε πρὸς τὸ Βυζάντιον, ἐπανελθὼν δὲ καὶ ἐπιμελείας τυχὼν ὅτι πλείστης τῶν μὲν ἐκ τῶν τραυμάτων ἀλγηδόνων ἀπήλλακτο, καχεξίᾳ δὲ σπλάγχνων συσχεθεὶς ὑδέρῳ ληφθεὶς ἀπηγόρευτο πρὸς τῶν ἰατρῶν, ἀτονησάσης τέχνης ἐπικουρῆσαι τῷ κάμνοντι· ἐπεὶ γοῦν οὕτω ταῦτα συνέβη καὶ ὁ καῖσαρ τὸν εὐκλεῆ βίον εἰς τὸν μοναδικὸν μετήμειψεν, ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ φροντίσι μυρίαις ἐπάλαιε, τῶν τε Σκυθῶν Θρᾴκην τε καὶ Μακεδονίαν καταιρεχόντων, τοῦ τε Σθλαβίνων ἔθνους τῆς δουλείας Ῥωμαίων ἀφηνιάσαντος καὶ τὴν Βουλγάρων δῃοῦντός τε καὶ ληϊζομένου. Σκοῦποί τε καὶ Ναΐσος ἐπορθοῦντο, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Σίρμιον καὶ τὰ περὶ τὸν Σαβίαν ποταμὸν χωρία καὶ αἱ παρίστριοι πόλεις αἱ μέχρι Βυδίνης κακῶς διετίθεντο. Ἐκεῖθεν δ' αὖθις Χωροβάτοι καὶ Διοκλεῖς ἀποστάντες ἅπαν τὸ Ἰλλυρικὸν κακῶς διετίθουν.

Τούτων οὕτως γινομένων ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ εἰς δέος ἐκπέπτωκε μέγα, καὶ ἐσκέπτετο κοινωνόν τινα προσλαβέσθαι καὶ τὴν δευτέραν αὐτῷ ἀπονεῖμαι τιμήν, φημὶ δὴ τὴν τοῦ καίσαρος. Ἐπεὶ δὲ τὸ συγγενὲς αὐτοῦ ἅπαν καθῄρητο, πρὸς τῶν ἐν τέλει τοὺς στρατηγοτάτους ἀπέβλεψε καὶ ἐζήτει καθ' ἑαυτὸν μετὰ τῶν περιοικιδίων τὸν πείρᾳ πραγμάτων καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ τῶν ἄλλων πλεονεκτοῦντα. ὡς δὲ πᾶσιν ἐδόκει τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ αὐτῷ τῷ λογοθέτῃ τοιοῦτος εἶναι ὁ Βρυέννιος Νικηφόρος, οὗ πρόσθεν ἡ ἱστορία ἐμνήσθη, τὰ πρὸς τὸν θεὸν πιστός, τὰ πρὸς φιλίαν βέβαιος, δεινός τε ἐπαισθέσθαι τὸ μέλλον καὶ προφυλάξασθαι στρατηγῆσαί τε κατ' ἐχθρῶν δοκιμώτατος, εὐθὺς γράμμασι βασιλικοῖς ἐξ Ὀδρυσῶν μετεπέμπετο (pp. 100_5—101_{12}).

5. Въстанието на Георги Войтех

Тогава по-младият от синовете на пресветлия кесар[1], Константин, мъж доблестен, внезапно се поминал, а старият — Андроник, -- който доказал геройството на своята душа във войната с Урсел[2] и не пощадил себе си за спасението на своя баща, така силно бил ранен, че насмалко не му изтекла кръвта, се върнал в Цариград. А когато се върнал, благодарение на твърде големите грижи се освободил от мъчителните рани, но обзет от вътрешна слабост, се изпълнил с вода, лечението на която се отказвало от лекарите, понеже лечебното изкуство било безсилно да помогне на болния, когато всичко това ставало, и кесарят променил светския си живот с монашески, тогава император Михаил се борел с безбройни грижи, понеже скитите вършели набези в Тракия и Македония, племето на славяните[3] отхвърлило ромейското иго и опустошавало и грабело България; били разграбени също Скопие и Ниш; в бедствено положение се намирали Сирмий и земите, лежащи около река Сава, и градовете покрай Истър до самия Видин. А след това пък хървати и диоклейци въставали и опустошили целия Илирик.

Когато станали тия неща, император Михаил изпаднал в голям страх и мислел да си избере някого за помощник в управлението и да му предостави второто звание, т. е. кесарското достойнство. Понеже всички негови родственици били починали, той се обърнал към висшите военачалници и между окръжаващите го търсел такъв човек, който превъзхождал другите с опитността си в работата, с ум и доблест. Понеже всички около него и самият логотет смятали, че такъв [човек] е Никифор Вриений[4] — за когото споменахме в предишното изложение — като човек предан богу, верен в дружбата, способен да предчувствува бъдещето и способен да вземе мерки да води война срещу неприятелите, затова той с императорско писмо веднага бил повикан от областта на одрисите.

[1] В случая става дума за Йоан Дука, брат на византийския император Константин X Дука (1059—1067). Кесарят заемал при византийския двор първото място след императора. Срв. *Brehier*, pp. 42—44. [2] Военачалник от франкски произход, който участвувал в армията на византийския император Исак Комнин. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 328. [3] Тук се има пред вид българското въстание на Георги Войтех през 1072 г. Под славяни според *Златарски*, История, II, стр. 144, бел. 2, трябва да разбираме българите. Срв. *Стр. Лишев*, Към въпроса за неуспеха на въстанието в Македония през 1072 г., ИПр., кн. 1 (1956), стр. 74—79; *Г. Литаврин*, Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960, стр. 402—41?. [4] Никифор Вриений, който усмирил въстаналите българи в югозападните български земи през 1072 г. с наемна войска, бил управител на България (назначен от Михаил VII Дука през 1073 г.). Срв. *Златарски*, История, II, стр. 12, 147—148.

6. Nicephorus Bryennius praeses Bulgariae Michaeli Ducae insidiatur

Ἀφικομένου τοίνυν τοῦ Βρυεννίου ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὸν σκοπὸν μεταθέμενος ἐβούλετο τοῦτον δοῦκα τῆς τῶν Βουλγάρων ἀποδείξασθαι πάσης χώρας, ὥστε δι' αὐτοῦ καὶ τὸ Σθλαβίνων ἔθνος καταφρυεῦσαν ἀνασταλῆναι· καὶ δὴ ἐν Βουλγαρίᾳ γενόμενος ἐν βραχεῖ καιρῷ ἐς τοσοῦτον τὸ Σθλαβίνων ἐταπείνωσεν ἔθνος, ὡς ὑπὸ ζυγὸν Ῥωμαίων αὖθις τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἀγαπᾶν ὑπ' ἐκείνου τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ πραγμάτων κυριεύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ Χορβάτοι καὶ Διοκλεῖς τὴν Ἰλλυρίδα κακῶς διετίθουν, καὶ τὸ Φράγγων ἔθνος κατακυριεῦσαν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας δεινὰ κατὰ Ῥωμαίων ἐμελέτων, ἐβουλεύετο τοῦτον ὁ Μιχαὴλ ἐκ τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τὸ Δυρράχιον μεταβαίνειν, ὃ μητρόπολίς ἐστι τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Εὐθὺς οὖν γράμματα πρὸς ἐκεῖνον ἐπέμπετο οὐ κελεύοντα μᾶλλον ἢ ἀξιοῦντα τὴν εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν μεταβῆναι. Ἀφίκετο οὖν, καὶ πάντες ἀσμένως αὐτὸν ὑπεδέχοντο οἱ ἐγχώριοι· ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ χαριέστατος καὶ ἐλευθεριώτατος. βραχὺν δέ τινα χρόνον ἐκεῖσε ἐνδιατρίψας ὥστε τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτῦσαι, ἐστράτευσε κατὰ Διοκλέων καὶ Χορβάτων. ἐν ὀχυρωτάτοις δὲ τούτων χωρίοις στρατοπεδευομένων, τὰς δυσχωρίας αὐτὸς καθαίρειν ἔσπευδεν. Ὁπλίσας γὰρ πρότερον τοὺς στρατιώτας διέβαινε τοὺς στενωπούς. Δεδιότος δὲ τοῦ στρατεύματος ἐν τῷ ὑποστρέφειν τὰ δυσδιόδευτα, ἐκέλευε τοὺς ἐγχωρίους συχνὰς ἀξίνας ἐπιφερομένους ὄπισθεν ἕπεσθαι καὶ καθαίρειν τὰ δύσβατα καὶ τὰς ὁδοὺς εὐρύνειν. Οὗ γενομένου προθύμως οἱ στρατιῶται κατὰ τῶν πολεμίων ἐχώρουν, καὶ οὕτω κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ἔνθα τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα ἦν, προσέβαλε τούτῳ καὶ μάχης ἰσχυρᾶς γενομένης κατὰ κράτος ἐνίκησε. Τὰς γοῦν πόλεις ἁπάσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ποιησάμενος καθάπερ τὸ πρότερον καὶ ὁμήρους λαβὼν καὶ φρουρὰν ἀποχρῶσαν ἐφ' ἑκάστην χώραν καταλιπὼν ἐπανῆκεν εἰς τὸ Δυρράχιον. Ἐπεὶ δ' ἐξ Ἰταλίας πεμπόμεναι νῆες τὰς φορτηγοὺς ναῦς καταιρούσας κακῶς διετίθουν, σκοπὸν ἔθετο καὶ τούτων τὴν ὁρμὴν ἀναστεῖλαι. Καὶ μέντοι καὶ ἀνέστειλε ταύτην ταχέως τριήρεις κατ' αὐτῶν ἐξοπλίσας καὶ πολλὰς μὲν τῶν ληστρικῶν καταποντίσας νηῶν οὐκ ὀλίγας δὲ κατασχών, ὡς ὑποπτῆξαι πάντα τὸν ἐν Ἰταλίᾳ στόλον καὶ συσταλῆναι.

Ταῦτα μὲν οὕτω πέπρακτο ἄξια ὄντα τιμῆς καὶ γερῶν. Ἀλλ' ὁ φθόνος οὐκ ἤνεγκεν ἔργα τοιαῦτα

6. Никифор Вриений, управител на България, устройва заговор срещу Михаил Дука

Когато Вриений пристигнал, император Михаил, като променил намерението си, решил да го назначи за дук на цялата страна на българите, та чрез него да обуздае засилващия се славянски народ. Намирайки се в България, Вриений за кратко време до такава степен усмирил славянския народ, че отново го подчинил на властта на ромеите и [го принудил] да предпочете българските дела да се управляват от него. А когато хървати и диоклейци разорявали Илирик, а франките завладели Италия и Сицилия и замисляли ужасни [неща] против ромеите, Михаил възнамерявал да премести Вриений от България в Дирахий[1], който бил център на Илирия. [Императорът] незабавно изпратил писмо до него, в което не толкова му заповядал, колкото го молел да премине в Илирик. [Вриений] пристигнал и всички местни жители радостно го приели, защото той бил мъж твърде приветлив и благороден. Като прекарал там немного време, за да се подготви за война, той тръгнал на поход срещу диоклейци и хървати. Понеже те разполагали лагерите си в най-укрепените места, сам се постарал да преодолее [тия] прегради. Защото, като въоръжил преди това войниците, той преминал теснините. Но тъй като войската се страхувала да се върне през [тия] непроходими места, той заповядал местните жители да го следват с брадви, да разчистват непроходимите места и да разширяват пътищата. Когато това било направено, войниците тръгнали доброволно срещу неприятелите и когато той пристигнал до мястото, където била неприятелската войска, нападнал я и в произлязлата жестока битка напълно я разбил. И той, като направил всички градове, както по-рано, подчинени на ромеите и като взел заложници и оставил във всяка страна достатъчно стража, се върнал в Драч. А когато изпращани от Италия кораби ограбвали пътуващи товарни кораби, той намислил да прекрати нападението им. И наистина той ги възпрял, като бързо въоръжил срещу тях триери и много от разбойническите кораби потопил и немалко пленил и по такъв начин разстроил и унищожил цялата флота в Италия.

Такива били извършените [от Вриений] дела, достойни за почест и награди. Но завистта не понесла тези дела на най-добрия

---

[1] Дн. Драч.

ἀνδρὸς ἀρίστου, ἀλλὰ τὰς συκοφαντῶν ἠρέθισε γλώσσας τῶν λαλούντων εἰρήνην μετὰ τῶν πλησίον αὐτῶν, ὅ φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ, κακὰ δὲ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Ὑπεισελθόντες οὖν τὴν τοῦ βασιλέως κουφότητα κατελάλουν λάθρα τοῦ ἀνδρὸς ὡς τυραννεῖν μελετῶντος. Ὧν κινηθεὶς τοῖς λόγοις ἐκεῖνος τῶν αὐτῷ πιστοτάτων ἕνα (ὁ Καππαδόκης οὗτος Εὐστάθιος ἦν) πρὸς τὴν Ἰλλυρίδα ἐκπέμπει, παραγγείλας αὐτῷ λάθρα τὰ περὶ τῶν μηνυθέντων ἐξακριβώσασθαι. Ἀπελθόντα δὲ ταῦτον μάλα ἀσμένως ὁ Βρυέννιος ὑποδέχεται, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν ᾠκειώσατο ὡς καὶ τὰ τοῦ δράματος αὐτῷ ἀπαγγεῖλαι καὶ ὅτου χάριν πρὸς βασιλέως ἐπέμφθη. Τούτων δ᾽ ἀκούσας ἐκεῖνος ἐδάκνετο τὴν ψυχὴν καὶ εἰς δέος ἐνέπιπτεν. Οὐ μέντοι καὶ πρὸς ὀργὴν ἐκινεῖτο, ἀλλ᾽ ἐπεῖχε τέως καὶ ἐσκόπει τί ποτ᾽ ἂν δράσειεν. Ἔτι δ᾽ ἐν τούτοις ὄντος ὁ ἐκείνου αὐτάδελφος ἐφοίτα πρὸς τὸ Βυζάντιον προσεχῶς ἀριστεύσας κατὰ Σκυθῶν. ᾔτει οὖν ἐκ βασιλέως τῆς ἀριστείας τὰς ἀμοιβὰς τῷ λογοθέτῃ δι᾽ ὄχλου γινόμενος. Ὡς δὲ παρωρᾶτο καὶ κενὸς ἀπεπέμπετο, ἐδυσφόρει μάλα καὶ ἠνιᾶτο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τοῦ Φλώρου υἱὸς Βασιλάκης ἐκ Παφλαγόνων ἀφίκετο οἰόμενος καὶ αὐτὸς ἐκ βασιλέως δωρεάς τινας σχεῖν (καὶ γὰρ ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς τὰ πολεμικά), ἀπετύγχανε δὲ καὶ οὗτος τῶν κατὰ σκοπὸν καὶ διὰ τοῦτο ἠνιᾶτο καὶ ἤσχαλλεν, ἐντυχόντες ἀλλήλοιν εἰς λόγους ἠλθέτην ἄμφω καὶ πολλὰ κατεβόων τῆς τοῦ βασιλέως ἀνελευθερίας καὶ τῆς τοῦ λογοθέτου σκληρότητος. Εἰς τοσοῦτον οὖν αὐτοῖν τὰ τῆς ἐντυχίας προῆλθον, ὡς καὶ ὅρκια δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐπὶ τῷ σκέψασθαί τι σφῶιν συνοῖσον καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ μέντοι καὶ ἀνέκφορα τηρῆσαι τὰ βουλευθέντα. Τὰ δὲ ἦσαν ἀποσκευάσασθαι μὲν τὸν οὕτως ἀνελεύθερον καὶ ἀνοικονόμητον, καταστῆσαι δὲ εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἄνδρα πολλοῖς κομῶντα πλεονεκτήμασι, καὶ μὴ ὑπ᾽ ἀνδρὸς ἐκτομίου οὕτω τοὺς στρατηγοὺς Ῥωμαίων ἐμπαίζεσθαι. Ἐδόκει οὖν αὐτοῖν ὡς τάχιστα τὸν Βρυέννιον ἐξ Ἰλλυρίδος μεταπέμπεσθαι κἀκεῖνον ἀρχηγὸν τοῦ σκέμματος καθιστᾶν.

мъж, но възбудила езиците на клеветниците, които говорят за мир с ближните си, както казва божественият Давид, а зло е в сърцата им. Възползувайки се от лековерието на императора, те тайно злословели, че Вриений замисля узурпация. Подбуден от думите им, онзи изпратил в Илирик един от най-верните си (това бе Евстатий Кападокиеца), като му наредил тайно да разузнае за донесенията. Вриений твърде радостно приел пристигналия и толкова се сближил с него, че той му съобщил цялата работа и за каква цел бил изпратен от императора. А онзи, като чул това, наскърбил се и се изплашил. Но не се разгневил, а се въздържал и мислел какво да предприеме. Междувременно в Цариград отишъл неговият брат, който дотогава успешно се сражавал срещу скитите. Прочее той искал от императора награди за храбростта си, [чрез което] станал омразен на логотета.[1] Понеже бил пренебрегван и го отпращали без резултат, той твърде много се огорчил и оскърбил. А когато синът на Флор Василаки пристигнал от Пафлагония, смятал и сам той да получи някои дарове от императора[2] (защото беше мъж опитен във военните работи), но и той не достигнал целта си и поради това скърбял и негодувал. Като се срещнали помежду си, те и двамата влезли в разговор и много злословили срещу неотзивчивостта на императора и срещу суровостта на логотета. Като резултат от срещата двамата дошли до това, че си дали взаимна клетва да обмислят кое ще бъде полезно за тях и за ромейската власт и, разбира се, да запазят в тайна замисленото. А замислите бяха такива, че недостойният и неразпоредителен [император] да се махне и да се даде властта на ромеите на мъж, украсен с много достойнства, и ромейските пълководци да не бъдат играчка [в ръцете] на мъж евнух. И двамата решили да се извика Вриений колкото се може по-бързо от Илирик и да го поставят начело на заговора.[3]

Τούτων τοίνυν βεβουλευμένων ὁ μὲν Βρυέννιος Ἰωάννης οἴκαδε ἀπῄει, ὁ δὲ Βασιλάκης εἰς τὸ Βυζάντιον ἔμεινεν. Οὔπω βραχὺς διῆλθε καιρός, καὶ τῶν βαρβάρων τις τῶν πελεκηφόρων, οἷς ἡ τῶν βασιλείων πεπίστευτο φυλακή, ἐν Ὀδρυσοῖς ἐφοίτα πρὸς τὴν πάλαι μὲν Ὀρεστιάδα καλουμένην νυνὶ δὲ Ἀδριανούπολιν ὅς καταλύσας ἔν τινι πανδοχείῳ, ἐπειδὴ ἱκανῶς οἶνον ἀνεφορεῖτο, ἀπεφοί-

Когато били решени тези работи, Йоан Вриений се върнал в къщи, а Василаки останал в Цариград. Като минало немного време, и един от варварите секироносци, на които била поверена охраната на дворците, пристигнал в града Одриса, някога наричан Орестиада, а сега Адрианопол. Като влязъл в една страннооприемница и когато изпил доста вино, разкрил тайната, че е изпратен от

[1] Става дума за Никифорица, логотет по времето на византийския император Михаил VII Дука. Никифорица фактически бил управител на държавните работи. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 327. [2] Михаил VII Дука. [3] Никифор Вриений, след като се провъзгласил за император през ноември 1077 г., заминал за Одрин и оттам пратил войска срещу Цариград. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 329.

βαζε τὰ ἐντὸς ὡς πεμφθείη πρὸς τοῦ λογοθέτου δόλῳ μετελθεῖν καὶ ἀνελεῖν τὸν Βρυέννιον. Μηνυθέντων δὲ τούτων τῷ Βρυεννίῳ ὁ βάρβαρος εὐθὺς ξυλλαμβάνεται καὶ πρὸς ἐξέτασιν ἤγετο, καὶ εἴθ' ἑκὼν εἴτε ἄκων ξυνετίθετο ταῦθ' οὕτως ἔχειν. Τὴν ῥῖνα οὖν αὐτοῦ προστάξας τμηθῆναι ὁ Βρυέννιος Ἰωάννης πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὐθὺς ἐξέπεμψε γράμματα πρὸς ἀποστασίαν αὐτὸν ἐρεθίζοντα. Διακομισθέντων οὖν πρὸς αὐτὸν τῶν γραμμάτων κατὰ τὸ Δυρράχιον, πλήρης ἦν ὁ ἀνὴρ φροντίδος οὐκ ἔχων ὅ τι καὶ δράσειε. Τό τε γὰρ πρὸς ἀποστασίαν χωρῆσαι δεινὸν ᾤετο καὶ μεγίστων κακῶν αἴτιον, τό τε ἑαυτὸν εἰς προῦπτον κίνδυνον παραδοῦναι πάντων καταφρονήσαντα οὐκ ἀνδρὸς ἔκρινεν ἀγαθοῦ εἶναι καὶ συνετοῦ καὶ γενναίου. Τούτοις παλαίων τοῖς λογισμοῖς διέμεινε μέχρι πολλοῦ, καίτοι συχνῶς ὑπὸ ἐπιστολῶν ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ.

Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τοῦτον ἐν τούτοις ἦν. Ὁ δὲ καῖσαρ τὸν πρὸς θάνατον φερόμενον ὁρῶν τὸν υἱὸν καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ κομιδῇ νέους, ἔσπευδεν ὡς ἔοικεν ἐπίκουρον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνου εἰσαγαγεῖν, ἐκείνου τε πρὸς τοῦτο αὐτὸν παραθήγοντος καὶ τῆς καλλίστης πασῶν γυναικῶν αὐτοῦ ὁμευνέτιδος, ἧς τῷ ἔξωθεν κάλλει τὸ ἐντὸς ξυνεξέλαμπε κάλλος, καὶ τῇ περιφανείᾳ τοῦ γένους αἱ τῶν ἀρετῶν ἀγλαΐαι καὶ ἡ τῶν ἠθῶν κοσμιότης συνήστραπτε. Πατρόθεν γὰρ εἰς τὸν βασιλέα Βουλγάρων τὸν Σαμουὴλ ἀνεῖλκε τὸ γένος, Τρωϊάννου θυγάτηρ οὖσα τοῦ ἐκείνου υἱέος, μητρόθεν δὲ ἐς τοὺς Κοντοστεφάνους καὶ τοὺς Ἀβαλλάντας καὶ τοὺς Φωκάδας τοὺς πάλαι περιφανεστάτους καὶ πλούτῳ πολλῷ κομῶντας (pp. 102_{5}—106_{14}).

логотета да отиде с измама и погуби Вриений. Когато това било съобщено на Вриений, варваринът веднага бил хванат и подложен на разпит, и волю-неволю признал, че има такова нещо. Йоан Вриений, като наредил да му отрежат носа, незабавно изпратил писмо до брат си, подтиквайки го към въстание. Когато му било изпратено в Драч писмото, той се размислил какво да предприеме. Защото да предприеме въстание и [да стане] причина за най-големи злини, пренебрегвайки всичко, и да се подхвърли на крайна опасност той смятал за недостойно за мъж доблестен, разумен и храбър. Дълго се колебаел той с тия мисли, макар че бил подтикван непрекъснато от писмата на брат си.

Такива били работите на Вриений. А кесарят[1], виждайки, че синът му се приближава към смъртта и децата му са твърде малки, естествено се старал да намери настойник за неговия дом, понеже към това го поощрявали както сам той, така и най-прекрасната от всички жени, неговата съпруга, чиято външна красота се съединявала с вътрешната ѝ красота, която сияела със знатния си род, чистотата на добродетелите и благовъзпитаността на нравите. Защото своя род тя водела по баща от българския цар Самуил, бидейки дъщеря на неговия син Троян[2], а по майка [водела рода си] от твърде известните някога и славещи се с голямото си богатство [родове] на Кондостефаните, Авалантите и Фокадите.

7. Patzinaci Chemum transeunt et Thraciam vastant

Ὁ δὲ τῶν ταγμάτων κατάρχων τοῦ Βρυεννίου τηνάλλως ὁρῶν τριβόμενον τὸν τῆς πολιορκίας καιρόν, ἵνα μὴ πλέον κακοπαθῇ οἱ τὸ στράτευμα, ἐβούλετο μὲν τὴν πολιορκίαν λῦσαι, ᾐσχύνετο δ' ὅμως καὶ ἐδεδίει μή ποτέ τι ξυμβαίη σχίσμα περὶ τὴν παλινόστησιν. Ἐζήτει οὖν τινα πρόφασιν ἐφευρεῖν ὥστε καὶ τὴν πολιορκίαν λῦσαι καὶ μηδὲν τι ἐκ τούτου περιέσεσθαι βλαβερόν. οὕτω δ' αὐτοῦ διανοουμένου, ἀπαγγέλλεταί τι πλῆθος Σκυθῶν διαβὰν τὸν Αἷμον καὶ τὰ κατὰ τὴν Χερρόνησον κατατρέχον χωρία καὶ ληϊζόμενον. τοῦτο τοίνυν ἀφορμὴν εὑρὼν ὁ στρατάρχης λύει τὴν πολιορκίαν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐξορμήσας, καὶ ἐντυχὼν αὐτοῖς ἐπανιοῦσιν ἐτρέψατο κατὰ κράτος καὶ φόνον ὅτι πλείσ-

7. Печенегите преминават Хемус и опустошават Тракия

Началникът на Вриениевите войски, като гледал, че се губи много време за обсадата, решил да снеме обсадата на града,[3] за да не страда повече войската. Обаче той се срамувал, пък и се страхувал да не би при отстъплението да настане безредие. И така той трябвало да намери предлог, за да снеме обсадата и да не понесе от това никаква вреда. Намирайки се в такъв размисъл, той получил известие, че множество скити[4] преминали Хемус, като нападали и опустошавали земите около Херсонес. Като използувал този предлог, военачалникът снел обсадата и се устремил срещу скитите. Като се срещнал с тях при връщането им, той напълно

[1] Става дума за Йоан Дука. [2] Никифор Вриений погрешно нарича Троян син на Самуил. Троян бил четвъртият син на Иван Владислав. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 134. [3] Става дума за обсадата през 1077 г. [4] В случая се говори за печенегите, които по това време нападали Балканския полуостров. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 327.

τῶν εἰργάσατο, παμπόλλους δὲ ζωγρήσας πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπανῆκε. Γίνονται οὖν οἱ ἑαλωκότες ἐκείνῳ ἀφορμὴ πρὸς τοὺς Σκύθας εἰρήνης τε καὶ ξυμβάσεως· ὁμήρους γὰρ τῶν ἐπιφανῶν δόντες τούς τε οἰκείους αἰχμαλότους εἰλήφασι καὶ σύμμαχοι τούτῳ κατέστησαν (pp. 116_{20}—117_{12}). *Ὁ δὲ Βοτανειάτης τὴν ἐν τῇ πόλει στάσιν μαθὼν ἀπάρας ἐκ τῆς Νικαέων ἠπείγετο πρὸς τὴν μεγαλόπολιν, καὶ τῇ Πραινέτῳ γενόμενος ἐξέπεμπε τοὺς τὰ βασίλεια παραληψομένους ἀρχηγὸν ἕνα τῶν πιστοτάτων αὐτῷ οἰκετῶν, ᾧ Βορίλλιος ἦν ὄνομα* (p. 124_{10-14}). *Τοῦτον οὖν λαβὼν αὐτὸς μὲν ἀπῄει ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ δὲ κοκκοβαφῆ πέδιλα, ἃ ἐκεῖνος βασιλειῶν ἐπεδύετο, μαργάροις ὄντα καὶ λίθοις κατάστικτα πρὸς τὸν κρατοῦντα ἐξέπεμπε μηνύων αὐτῷ τὴν ἐκείνου κατάσχεσιν. Ὁ δ' ἡσθεὶς τῷ ἀκούσματι ὃν εἶχε πιστότατον καὶ οἰκειότατον ἄνδρα, εἴτε Σκύθην εἴτε Μυσὸν (Βορίλας ἦν τούτῳ τὸ ὄνομα) ὃν πρωτοπρόεδρον τιμήσας ἐθνάρχην ἐκπέμπει παραληψόμενον τὸν Βρυέννιον, τῷ τῶν σχολῶν δομεστίκῳ τῷ Κομνηνῷ κελεύων μὴ εἰσιέναι πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀπελθόντα καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καταστήσαντα κατὰ τοὺ Βασιλάκη στρατεύειν. Ἔφθη γὰρ κἀκεῖνος δυνατὸς γενέσθαι, τοῦ ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ παντὸς στρατεύματος καὶ τῇ Βουλγαρίᾳ αὐτῷ προσχωρήσαντος* (p. 146_{6-16}).

ги разбил и извършил голяма сеч, а други в голямо число взел в плен и ги довел при брат си. Взетите в плен му представили случай за сключване на мирен договор със скитите; понеже като дали знатни заложници, те получили от него своите пленници и станали негови съюзници. Като узнал за бунта в града, Вотаниат[1] се вдигнал от Никея и тръгнал към столицата. - - - Като пристигнал в Пренет[2], той пратил [войски] под началството на един от най-доверените свои служители, на име Борил, да заемат царския дворец, а скоро след това и сам се отправил към града. - - - Като го пленил,[3] [Алексий Комнин] тръгнал към Константинопол, изпратил на императора червените обувки, които онзи обувал в двореца, украсени с бисери и скъпоценни камъни, като му съобщил за неговото залавяне. Като се зарадвал от този слух, императорът изпратил най-верния и приближен до себе си мъж, какъвто той имал (скит или мизиец, името му било Борил), когото той въздигнал в сан протопроедър-етнарх, за да доведе Вриений, а на доместика на схолите Комнин заповядал да не влиза в Константинопол, но да тръгне и като уреди работите в Адрианопол, да започне война против Василаки[4], понеже и този успял да се усили, тъй като към него се присъединила цялата войска в Илирия и България.

Τὸν δὲ Βρυέννιον ὁ Βορίλος παραλαβὼν καὶ πρὸς τὸ Φιλοπάτιον λεγόμενον ἀπαγαγὼν ἐκτυφλοῖ, ἄνδρα στερήσας τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ πολιτείᾳ οἷον οὔτινα ἄλλον ἐκέκτητο ἄνευ τοῦ τούτῳ ὑπερισχύσαντος. Ὁ Κομνηνὸς δ' ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις μείνας ἔξω τῆς πόλεως καὶ τοὺς ἰδίους πρὸς αὐτὸν ἐξελθόντας ἰδών τε καὶ συνταξάμενος ἐχώρει πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, λαβὼν ἐκ βασιλέως καὶ συγχωρήσεις ἐγγράφους βασιλικοῖς γράμμασιν ἐρυθρὰς καὶ σφραγῖσι χρυσαῖς βεβαιουμένας, ὥσθ' ἕκαστον τῶν ἀρχόντων ἔχειν καὶ τὴν τιμὴν ἣν εἶχε καὶ τὰς κτήσεις ἁπάσας ὅσων δεσπότης ἐφαίνετο πρότερον (p. 147_{9-18}).

Като приел Вриений, Борил го отвел в едно място, наречено Филопатион[5], и го ослепил, отнемайки по такъв начин от ромейската държава и държавното управление човек, какъвто нямало друг с изключение на този, който го победил. А Комнин, като останал три дни извън града, като се видял и се свързал със своите хора, дошли при него, отишъл към Адрианопол, като взел от императора писмено позволение, потвърдено с императорски подпис и златни печати, така че всеки от военачалниците да има онова достойнство, което имал, и [да запазят] всичките си имущества, каквито имали преди това.

[1] Никифор Вотаниат, стратег на тема Анатолик в Мала Азия. Той бил провъзгласен за император през януари 1078 г. и като получил помощта на турците, се отправил срещу Цариград. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 329. [2] Градче във Витиния, Мала Азия. [3] Става дума за пленяването на Никифор Вриений от Алексий Комнин. [4] Никифор Василаки бил управител на Драчката тема, която преди това била управлявана от Никифор Вриений. Никифор Василаки също претендирал за византийския престол; по-късно той бил пленен от Алексий Комнин. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 329. [5] Местността Филопатион се намирала извън Цариград. Там били построени дворци за отдих и почивка на лица от императорското семейство.

8. Alexius Comnenus contra Basilacem exercitum ducit

Ὁ δὲ βασιλεὺς μεθ' ἡμέρας τινὰς μεταστειλάμενος τὸν Βρυέννιον ᾤκτειρέ τε τῆς συμφορᾶς καὶ τῶν ἰδίων ἁπάντων κατέστησε κύριον, τιμαῖς τε αὐτὸν καὶ δωρεαῖς ἑτέρων κτήσεων ἀνεκτήσατο. Οἱ δὲ θαμινὰ πρὸς αὐτὸν μετεπέμποντό τε ἄρχοντες, καὶ πάντες εἰσῄεσαν εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀσμένως ἅπαντας ὑπεδέχετο, φθάσαντος ἤδη καὶ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου καὶ τὰς χρυσοσημάντους γραφὰς αὐτοῖς ἐγχειρίσαντος. τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας παραλαβὼν κατὰ τοῦ Βασιλάκη χωρεῖ τὰ πρὸς βασιλέως κελευσθέντα ποιεῖν. Κἀκεῖνοι μὲν ξὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀφίκοντο πρὸς τὴν μεγαλόπολιν, καθάπερ ἄνωθεν λέλεκται. Ὁ Κομνηνὸς δὲ διὰ Μακεδονίας καὶ Βουλεροῦ διελθὼν τὸν Στρύμονα καταλαμβάνει, καὶ τοῦτον διαπεράσας καὶ τὰ μεταξὺ Στρουμπίτζης καὶ τοῦ λεγομένου Μαύρου ὄρους στενὰ διελθὼν εἰς χωρίον πρός τινα ποταμὸν κείμενον γέγονεν, ὃν ἐγχωρίως καλοῦσι Βαρδάριον. Ὁ δὲ Βαρδάριος καταρρεῖ μὲν ἐκ τῶν τῆς νέας Μυσίας ὀρῶν, καὶ διιὼν διὰ Σκούπων κάτεισι μεταξὺ Στρουμπίτζης καὶ Στυπίου δίχα τέμνων τὰ ὄρη, βραχὺ δὲ ἐκεῖθεν προϊὼν διίστησιν ἀλλήλων τά τε Βερροίας καὶ Θεσσαλονίκης χωρία δι' αὐτῶν ῥέων καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν δίεισι (p. 148_{1-18}).

8. Алексий Комнин потегля на поход срещу Василаки

След няколко дни императорът[1] повикал при себе си Вриений, съжалил се над неговото нещастие и не само му върнал всички негови имоти, но и го обсипал с почести и дарил с други имоти. Повикани били и [останалите] началници и всички пристигнали в столицата. И императорът радостно приемал всички, след като Алексий Комнин бил [там], и вече връчил грамоти със златни печати. Като взел всички други, отправил се срещу Василаки, за да изпълни нарежданията на императора. А онези заедно с жените и децата пристигнали в столицата, както бе казано по-горе. Като преминал Македония и Волерон, Комнин достигнал Стримон, а като го преминал и преминал теснините между Струмица и така наречената планина Мавър, пристигнал в едно село, разположено при някаква река, която на местен език се наричала Вардарий. Вардарий извира от планините на Нова Мизия[2] и минава през Скопие, тече между Струмица и Стипий[3], като разделя на две планините и като преминава малко разстояние, оттам разделя земите на Вероя и Солун, течейки през тях, и се влива в морето.

9. Patzinaci Bulgariam vastaturi sunt

Ὁ Κομνηνὸς δ' Ἀλέξιος ἐξῄει αὖθις ἐπὶ τὸ τὰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ἐπισκέψασθαι. Πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ δὲ πόλιν γενόμενος καὶ ἡμέρας ἐκεῖσε ἐνδιατρίψας τινάς, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Σκυθικὸν γένος ἐξωπλίζετο ὥστε τὰ Βουλγάρων λῄσασθαι ὅρια, τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν συλλέξας καὶ ὅσον ἐν ἡγεμόσι καὶ ἄρχουσι πρὸς τὴν Φιλίππου παρεγένετο πόλιν, κἀκεῖθεν τὰ περὶ τοὺς Σκύθας πυθόμενος ὡς ἐκδραμόντες τὰ μεταξὺ Ναϊσοῦ καὶ Σκούπων πορθοῦσι χωρία, σπυδαίως κατ' ἐκείνων ἐχώρει. Παρελθόντος δ' ἐκείνου τὴν Σαρδικήν, οἱ Σκύθαι τὴν ἐκείνου κατ' αὐτῶν πυθόμενοι ἔλευσιν τὴν λείαν καταλιπόντες ἔφευγον καθάπερ εἶχον δυνάμεως. Ἀπελάσας δὲ τούτους ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Φιλίππου αὖθις ἐπάνεισι, καὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν εὖ διαθέμενος καὶ τὰς πόλεις ἐν βραχεῖ καιρῷ τὴν ἁπάντων εὔνοιαν ἐπεσπάσατο (p. 157_{8-20}).

9. Печенегите се канят да опустошат България

А Алексий Комнин отново се отправил, за да огледа своите области. Когато бил в Адрианопол и като прекарал там няколко дни, той узнал, че скитското племе се въоръжавало, за да опустошава пределите на България. Затова, като събрал цялата войска и колкото се намирала под властта на управници и военачалници и като научил оттам, че скитите, като нападнали, опустошавали селищата между Наис и Скопие, решително излязъл срещу тях. Но когато той преминал вече Сердика, скитите, като узнали за идването му срещу тях, оставили плячката и ударили на бяг, колкото сила имали. Като ги прогонил оттук, Алексий отново се върнал във Филипопол, уредил положението на страната и градовете и за кратко време привлякъл към себе си благоразположението на всички.

---

[1] Никифор III Вотаниат. [2] С Нова Мизия Никифор Вриений обозначава по всяка вероятност земите, които обхващала тема Нова България. Тази тема била образувана след падането на Самуилова България и включвала югозападните български земи и някои области на Южна България до Стара планина. Срв. *Митрополит Симеон*, Писмата на Теофилакт Охридски, архиепископ български, СпБАН, кн. 27, 1931, стр. 211—212.
[3] Дн. Щип.

VIII. ТИПИЦИ НА ЕВЕРГЕТИДСКИЯ МАНАСТИР И НА МАНАСТИРИТЕ „ПАНТОКРАТОР“ И „АРХАНГЕЛ МИХАИЛ“

В издадените от руския учен А. Дмитриевски устави на различни византийски манастири се намират и типиците на манастирите „Богородица Евергетис“ и „Пантократор“ от околностите на Цариград, а също и типикът на манастира „Архангел Михаил“ на остров Оксия до Халкедон.

I. Евергетидският манастир бил основан през 1048 г. от монаха Павел, който станал негов пръв игумев. След смъртта на Павел за игумен бил избран неговият ученик Тимотей, който съставил устава на манастира. Окончателната редакция на манастирския типик била извършена по-късно, вероятно при наследниците на Тимотей, в края на XI и началото на XII в., но не по-късно от 1158 г. В тази година бил съставен типикът на манастира „Мамант“, където се споменава уставът на „Евергетис“. Уставът на Евергетидския манастир съдържа някои кратки, но твърде важни сведения за феодалните отношения през споменатия период.

От този типик, който същевременно е и синаксар, е запазен и славянски превод от XII в.

РЪКОПИСИ: А = Cod. Atheniensis gr. № 788 (XII s.). — Славянски препис от XII в. от Московската синодална библиотека № 330—380.

ИЗДАНИЕ И КНИЖНИНА: *А. Дмитриевский*, Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока, т. I, *Τυπικά*, ч. 1, Киев, 1895, стр. XXXVII, 256—656. Преведеният тук откъс е направен по това издание. — *А. П. Каждан*, Деревня и город Византии IX—X вв., Москва, 1960, стр. 184.

II. Пантократорският манастир бил основан от император Йоан II Комнин (1118—1143) и неговата съпруга Ирина, която починала през 1134 г. Уставът на манастира бил съставен от Йоан II Комнин през 1137 г.

В типика на манастира „Пантократор“ се изброяват подарените от Йоан II Комнин и неговата жена имоти, някои от които се намират в българските земи и носят български имена. Освен това типикът съдържа данни за действия на византийски войски в българските земи през XII в.

РЪКОПИСИ: М = Cod. от манастира *Μέγα Σπήλαιον* в Пелопонес № 26, изгорял при пожар в 1934 г. — K = Cod. Chalkin. № 85 (1749a).

ИЗДАНИЕ: *А. Дмитриевский*, Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока, т. I, *Τυπικά*, ч. 1, Киев, 1895, стр. XXXVII, 656—702. Преведените тук откъси са направени по това издание.

КНИЖНИНА: *П. Безобразов*: ЖМНПр., 254 (1887), ноември, стр. 65—78. — *А. Дмитриевский*: Труды Киевской Духовной Академии, 1895, август, стр. 537—585; 1896, декември, стр. 527—545. — *R. Janin*, La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, Paris, 1953, pp. 529—538, 576—578. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 552—553. — *Г. Г. Литаврин*, Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960, стр. 140—141. — *А. П. Каждан*, Экскуссия и экскуссаты в Византии X—XII вв., Византийские очерки, Москва, 1961, стр. 190. — *П. Тивчев*, Участието на българи във византийската войска през периода на византийското иго (1018—1185), ИПр., XIX, 1963, кн. 1, стр. 92. — *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения в Средновековна България през XI—XIII в., София, 1964, стр. 44—45. — *P. Tivčev et G. Cankova-Petkova*, Au sujet des relations féodales dans les territoires bulgares sous la domination byzantine à la fin du XIe et pendant la première moitié du XIIe siècle, Byzantinobulgarica, II, Sofia, 1966, pp. 107, 111, 120.

III. Манастирът „Архангел Михаил" бил богато надарен от император Михаил VIII Палеолог около 1280—1281 г.; той съставил и типика на манастира.

В този докумеит се съдържат кратки, но неизползувани досега сведения за войни на Византия с българите по времето иа Константин Асен и Ивайло.

РЪКОПИС: Cod. Chalcin. gr. № 85 (1749a).

ИЗДАНИЯ И КНИЖНИНА: *М. Γεδεών, Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου Τυπικὸν τῆς ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Αὐξεντίου σεβασμίας μονῆς Μιχαὴλ τοῦ ἀρχαγγέλου, ἐκδίδοντος τὸ πρῶτον, Κωνστ.* 1895. — *Дмитриевский*, Описание литургических рукописей, стр. 769—794. Даденият тук превод е направен по изданието на Дмитриевски.

TYPICA MONASTERIORUM EVERGETIDIS, PANTOCRATORIS ET ARCHANGELI MICHAELIS

I. ACTA MONASTERII EVERGETIDIS

1. Typicon Euergetidis

Σὺν τούτῳ δὲ καὶ τόδε χρὴ εἰδέναι καὶ φυλάσσειν ὑμᾶς, ὅτι ὁ μακαρίτις καὶ ἅγιος ἡμῶν πατὴρ, ὁ μοναχὸς κῦρις Τιμόθεος, μετὰ τῶν ἄλλων, ὧν ἐν τῷ παρόντι Τυπικῷ ἀνετάξατο, ἐνετείλατο καὶ τοῦτο, μὴ οἴνῳ χρᾶσθαι ἡμᾶς τὸ σύνολον ἐν τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἄχρι τῆς παραμονῆς τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, ὡσαύτως δὲ ποιεῖν καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἁπάσαις δευτεροτετραδοπαρασκευαῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας νηστείας.

᾿Αλλ᾿ ἐπεὶ ἔπασχον οἱ ἀσθενεῖς ἀπὸ τῆς τοῦ κυμινάτου θερμοῦ πόσεως, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, καὶ οἱ ὑγιαίνοντες ἠσθένουν, κατανοήσας τοῦτο ὁ πανσέβαστος σεβαστός, καὶ μέγας δούκας, ὁ μοναχὸς κῦρις ᾿Αντώνιος, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς οἰκτηρήσας τῆς τε ὁλονύκτου στάσεως καὶ ἐπιτεταμένης ψαλμῳδίας καὶ ἀγρυπνίας, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἐκ τοῦ κυμινάτου ἐπιγινομένης βλάβης αὐτοῖς, δέησιν, ὅτι θερμοτάτην πρὸς ἡμᾶς ἐποιήσατο μετὰ συντετριμμένης καρδίας, τοὺς ἀδελφοὺς οἴνου μεταλαμβάνειν ἀπ᾿ αὐτῆς τετράδος τῆς πρώτης ἑβδομάδος, καὶ εἰς τὸ μετέπειτα, φημὶ δὴ τὰς λοιπὰς ἁπάσας δευτεροτετραδοπαρασκευάς· διὰ δή, καὶ μὴ θέλοντες λυπῆσαι τὸν εἰρημένον θεοφιλῆ ἄνδρα, εἴξαμεν τῇ αὐτοῦ παρακλήσει, διά τε τὸ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ αἰδέσιμον, καὶ τὸ τοῦ πράγματος εὐσεβές, καὶ διὰ τὸ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα προενέγκαι τοῦτον τῇ μονῇ, ποιῆσαι δὲ

ТИПИЦИ НА МАНАСТИРИТЕ ЕВЕРГЕТИС, ПАНТОКРАТОР И АРХАНГЕЛ МИХАИЛ

I. ДОКУМЕНТИ ОТ ЕВЕРГЕТИДСКИЯ МАНАСТИР

1. Типик на Евергетидския манастир

Едновременно с това вие трябва да знаете и да обърнете внимание, че блаженопочившият и свет наш отец монахът господин Тимотей[1] заедно с другите неща, които нареди в настоящия типик, повели и това: да не пием вино изобщо в първата седмица на светата велика четиридесетница чак до праздника на светия великомъченик Теодор и също във всеки останал понеделник, сряда и петък на същите свети пости.

И тъй немощните братя страдаха от пиенето на топло кимионово питие[2] или, по-точно казано, и здравите боледуваха. Тогава пансевастът севаст и велик дук, монахът господин Антоний[3], като забеляза това и като съжали братята заради всенощното им стоене и непрекъснатите псалмопения и бдения, а освен това и заради вредата, която топлото кимионово питие им нанасяше, със смирено сърце отправи към нас най-гореща молба братята да пият вино от средата на първата седмица [от поста] и след това, т. е. през всеки понеделник, сряда и петък. И затова, като не искахме да оскърбим споменатия боголюбив мъж, отстъпихме на неговото увещаиие. При това той почиташе добродетелта, неговото предложение беше благочестиво и той беше направил и много други

[1] Тимотей постъпил като монах в Евергетидския манастир през 1048 г. През 1054 г. той бил избран за игумен на същия манастир и съставил неговия устав. При него манастирът бил разширен и благоустроен. Срв. *Дмитриевский*, Описание литургических рукописей, стр. XXXVII—XXXVIII. [2] *Κύμινον* — ароматично растение, използувано за приготвяне на различни питиета. [3] Кой е споменатият тук пансеваст Антоний, не се знае с положителност. Той бил съвременник на игумена след Тимотей. Както се вижда от текста, Антоний бил замошен виден византийски велможа и един от ктиторите на манастира. Срв. *Дмитриевский*, пос. съч., стр. XXXVII, XLII—XLIII.

τούτου ἕνεκεν καὶ ἀμπέλιον ἐξ οἰκείων ἐξόδων, τὸ ἔξωθεν ὂν καὶ τῇ μονῇ πλησιάζον, ὑπὲρ τῆς τοῦ οἴνου τῶν ἀδελφῶν πόσεως τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς, πρὸς δὲ δωρήσασθαι ἡμῖν καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ βολερὸν διακειμένῳ κτήματι ἡμῶν, καὶ τοῦ Θεοφάνους ὀνομαζομένῳ, παροίκων ἐξκουσσείαν ζευγαράτων δώδεκα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ χορτοκόπιον διακειμένῳ κτήματι ἡμῶν, καὶ τοῦ Ἐπιφανίου ἐπιλεγομένῳ, ἑτέρων δεκαὲξ παροίκων, ζευγαράτων καὶ αὐτῶν· τούτου χάριν καὶ ἐντελλόμεθα ὑμῖν τοῦ οἴνου τε μεταλαμβάνειν εὐχαρίστως, καὶ τοῦ εἰρημένου θεοφιλοῦς ἀνδρὸς ὑπερεύχεσθαι ἀδιαλείπτως, ἑαυτούς τε κατακρίνειν, ὡς τῶν πολλῶν καὶ τοῦ ὕδατος ἐγκρατευομένων δι' ὑπερβολὴν ἀσκήσεως, καὶ μή τινα τῶν μεθ' ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπ' ἀδείας ἔχειν διὰ πρόφασιν τὴν οἱανοῦν, περικόπτειν, τὴν τοιαύτην εὐποιΐαν, εἰς μνήμην τε τοῦ εἰρημένου γινομένην καὶ ἀνάπαυσιν ἁπάσης τῆς ἀδελφότητος (pp. 654_{23}—655_{21}).

добрини на манастира. Заради това той направи и лозе на собствени разноски, което беше извън манастира и недалеч от него, за да пият братята вино през светите велики четиридесетдневни пости. Освен това на нас и на имота ни, наречен Теофанус, който се намира във Волерон[1], той подари екскусия за дванадесет зевгаратни парици, а също така [екскусия] и за други шестнадесет парици, и те зевгарати — за имота ни, наречен Епифаний, намиращ се в Хортокопион. Заради това ние ви нареждаме и виното да пиете на драго сърце, и непрекъснато да се молите за споменатия боголюбив мъж, и себе си да осъждате, тъй като мнозина от вас са привърженици на водата поради крайно въздържание. И никой от тия, които идват след нас, да няма възможност под никакъв предлог да накърнява това добро дело, направено за възпоминание на казания мъж и за подкрепа на цялото братство.

II. ACTA MONASTERII PANTOCRATORIS

II. ДОКУМЕНТИ ОТ МАНАСТИРА ПАНТОКРАТОР

1. Notitia typici monasterii Sanctae Mariae Petritzonitissae in actis monasterii Pantocratoris

Τὸ δὲ τὸ τοῦ Τυπικοῦ βιβλίον τῷ θείῳ καὶ βασιλικῷ ναῷ, τῷ ἐπ' ὀνόματι τιμωμένῳ τῆς Παναγίας μοῦ Πετριτζιωτίσσης ἀφιερώθη ὑπὸ τοῦ κυροῦ Νικηφόρου εἰς μνημόσυνον τῶν ἑαυτοῦ γονέων, τοῦ τε Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης καὶ Νικηφόρου. Καὶ ὅστις τοῦτο ἀφερῇ τοῦ μοναστηρίου ὑπόδικος εἴη τῷ ἀναθέματι τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ (p. 656_{1-6}).

1. Сведение за типика на Бачковския манастир в архива на манастира Пантократор[2]

Тази книга на типика за божествения императорски храм, известен с името Пресвета Богородица Петрициотиса,[3] бе подарена от господин Никифор в памет на неговите родители и отци Константин, Елена и Никифор.[4] И който я вземе от манастира, да бъде изложен на проклятието на триста и осемнадесетте богоносни отци в Никея.

2. Typicon monasterii Pantocratoris

Καὶ πάσης ἐνέδρας καὶ μηχανῆς ὑπέρτερον ἀναδείξασα καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ζωστῆρα τῆς πατρικῆς Αὐσόνων ἀρχῆς ἀνωδύνως κατὰ καιρὸν ἐμβιβάσασα συνδρόμως ὡς ἂν τις εἴποι τῷ ἐπιτελεντίῳ νεύματι καὶ βουλήματι τῆς θείας ἐκείνης τοῦ τεκόντος ψυχῆς. Εἶτα καὶ μετ' ἐκείνην τὴν ἐξαισίαν ἀνάβασιν, τὰς πολυπλόκους ἐπιβουλὰς τῶν φαινομένων ἐχθρῶν καὶ τῶν ἀφανῶν διαλύσασα, καὶ

2. Типик на цариградския манастир Пантократор

И като превъзмогнах всяка засада и хитрина, надянах навреме и без мъка пояса на отческата авзонийска[5] власт и станах император[6], би казал някой, по волята и желанието на онзи божествен и създаващ дух. След онова необикновено възкачване унищожих многохитрите покушения на явни и тайни врагове, изплъзнах се от всяка клопка и

[1] Тема Волерон се намирала в българските земи между реките Струма и Места, по долното им течение. За тази област срв. *В. Тъпкова-Заимова*, Съобщения за харистикии в нашите земи, ИИБИ, V (1954), стр. 385 и сл.; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 121—124. [2] Както отбелязва издателят, към ръкописа на пролога на типика има добавена приписка с друг почерк. Тази приписка се датира от XVI в. Срв. *Дмитриевский*, пос. съч., стр. 656. [3] Става дума за типика на Бачковския манастир „Св. Богородица Петрицонитиса". Много от неговите документи се пазели в църквата „Св. София" в Цариград. Вж. *L. Petit*, Typikon de Grègoire Pacourianos pour le monastère de Petritzos (Bačkovo) en Bulgarie, p. 54_{10-32}. Очевидно копие от неговия типик е попаднало сред документи на манастирите „Евергетис" и „Пантократор". [4] Тия лица не са отъждествени. [5] Авзони — архаизиращо наименование на ромеи. [6] Подразбира се византийският император Йоан II Комнин (1118—1143).

πάσης ἐπιξελοῦσα παγίδος, καὶ πάντας τοὺς ἐναντοὺς τοῖς ποσὶν ὑποτάξασα. Πῶς ἂν ἐφεξῆς καταλέξω τὰ κατὰ Περσῶν, καὶ Σκυθῶν, καὶ Δαλματῶν, καὶ Δακῶν, καὶ Παιόνων τῆς θείας δεξιᾶς ἐπ᾽ ἐμοὶ θαυμάσια, τὰς κατὰ πάντων ἀῤῥήτους τροπαιουχίας, ὅσας πολλάκις ἐτερατούργησε μετ᾽ ἐμοῦ, πάντων τῶν ἐπεισπεσόντων ἐχθρῶν κατευμεγεθύνασα, καὶ τοὺς ἐντὸς καὶ τοὺς ἔξωθεν λόχους διατεμοῦσα καὶ διαῤῥήξασα, καὶ τοὺς ἐκ τῶν φίλων καὶ τῶν πλησίον ἀπεναντίας μοι στάντας καὶ ἀπομακρυνθέντας κακῶς τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας καθελοῦσα καὶ συμποδίσασα.

Ἐπεὶ δὲ καὶ κτήματα διάφορα ἀφωρίσθησαν τῇ τοιαύτῃ μονῇ παρ᾽ αὐτῆς τε τῆς βασιλείας μου, καὶ παρὰ τῆς μακαριωτάτης δεσποίνης καὶ περιποθήτου συζύγου μου, παρὰ μὲν τῆς βασιλείας μου ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Διαβενέτων, τὸ προάστειον τȣ͂ Ἀνθεμιώτου καὶ τὸ προάστειον τοῦ Κοστομύρη· τὸ προάστειον ὁ Κότταβος σὺν τῷ ξενοδοχείῳ αὐτοῦ, τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Μίντου προάστειον, τὸ λεγόμενον τοῦ Κιβουλίου, καὶ τὸ ἕτερον προάστειον, τὸ λεγόμενον τοῦ Κυκλοβίου, ἤτοι τοῦ Καμύτζη, ἡ εἰς τὸ Δαόνιον ὑπόστασις τοῦ Μονομαχάτου, τὸ προάστειον τούτου, τὸ λεγόμενον τȣ͂ Τορνικίου, καὶ τὸ ἕτερον τούτου προάστειον, τὸ λεγόμενον, Αὐζίζιν· ὁ κατὰ Ῥαιδεστὸν οἶκος τȣ͂ Σήθ μετὰ καὶ τῶν ἐνοικικῶν αὐτοῦ, ὁ οἶκος τȣ͂ Νεστογίȣ μετὰ τῶν δύο τούτου ξενοδοχείων καὶ χωραφίων, πρὸς δὲ καὶ ἀμπελώνων, ὧν ἐκέκτητο οὗτος ἔξωθεν τȣ͂ τοιούτȣ· κάστρȣ τὸ προάστειον τȣ͂ Ἀγελάστου, τὸ χωρίον τοῦ Μελάνδρȣ, τὸ προάστειον το Κρύον νερόν, τὸ προάστειον τοῦ Μωροχαρτζάνη, τὸ ἐξωνηθὲν ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ Κεγχρῆ, τὸ χωρίον αἱ Ἀχνισταί, τὸ εἰς τὸ πετῖτον Παμφίλȣ προάστειον τοῦ ἐπάρχου, καὶ τὸ προάστειον ὁ ἅγιος Θεόδωρος, καὶ ἔσωθεν τοῦ κάστρου Πανίȣ δύο αὐλαὶ τοῦ Τριακονταφύλλȣ, ὧν ἡ μὲν μία εἰς τὴν πόρταν τοῦ Πολυδρίȣ ἐστίν, ἡ δὲ ἑτέρα εἰς τὸν αἰγιαλόν· τὸ χωρίον τὸ Ψυχρὸν πη-

стъпках под нозете си всичките си противници.[1] Бих ли могъл да изброя последователно чудните дела на божествената ми десница срещу турци[2], печенеги[3], сърби, кумани и унгарци[4], неизброимите триумфи над всички тях, които аз често с чудодейна ръка извършвах? Надвивах всички нахлуващи врагове, като разкъсвах и унищожавах всички примки, и ония от приятелите и близките, които ми се противопоставяха и които в злото се бяха отдалечили от братско единомислие, аз погубих и потъпках. — — - -

И тъй на този манастир бяха подарени от царство ми и от блаженопочившата господарка и моя съпруга[5] различни имоти: от моето царство — проастият Антемиот и проастият Костомири в селото Диавенетон; проастият Котавос заедно със страннопириемницата му, проастият, наречен Кивулий, в селото Минту, и друг проастий, наречен Кикловий или Камица; имотът Мономахат в Даонион, неговият проастий, наречен Торникий, и другият негов проастий, наречен Авзизи; къщата на Сит в Редесто заедно с нейните пристройки; къщата на Нестонг[6] заедно с нейните две страннопириемници и ниви, а също и лозята, които той притежаваше вън от тази крепост; проастият Агеласт, селото Меландру, проастият Крионеро, проастият Морохарчани, купен от манастира Кенхри, селото Ахнисте, което се намира в околията[7] Памфил[8]; проастият на епарха и проастият Свети Теодор и два стопаиски двора на Триаконтафил вън от крепостта Панион[9], един от които се намира при вратата Полидрий[10], а другият — до морския бряг; селището Психронпигадин, проастият

---

1 Тук Иоан II Комнин загатва за династичните борби след смъртта на неговия баща Алексий I Комнин. Неговият зет Никифор Вриений, подкрепен от Ана Комнина и императрица Ирина Дука, се опитал да завземе властта и да лиши от престола Йоан Комнин. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 354—355.

2 Т. е. турците селджуци, наречени в текста архаизиращо „перси“.

3 Под „скити“ се разбират печенегите. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 280. Тук по всяка вероятност Йоан II Комнин споменава за нападението на печенегите през 1122—1123 г., когато той ги разбил след голямо сражение при гр. Вероя (Стара Загора). Срв. *Златарски*, История, II. стр. 368—370.

4 В текста се говори за „даки и пеонци“. Под „пеонци“ се разбират унгарците. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 242, а под името „даки“ — печенеги, кумани или унгарци.

5 Сиреч императрица Ирина, жена на Йоан II Комнин и дъщеря на унгарския крал Ладислав I. При замонашването си приела името Ксения. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 122.

6 Нестонг — това име, което е българско по произход, може да се свърже с името на Нестонг, брата на Сермон, защитника на Срем през 1018 г. За Нестонг вж. *G. Cedrenus*, Jo. Scylitza, II, ed. Bonn., p. 476_8; срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 786; *Ив. Дуйчев*, Последният защитник на Срем в 1018 г., ИИИ, т. VIII (1960), стр. 310, 316—319; *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 210.

7 В текста стои πετῖτον. Под πετῖτον се разбира данъчна област. Срв. *Fr. Dölger*, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München, 1948, Nr. 1—2, Bemm. 11, p. 27; *Idem*, Ein Beitrag zur Byzantinischen Lexicographie, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, 1959, 9, pp. 3—9.

8 Памфил — град в дн. Източна Тракия, близо до Айребол, между Димотика и Родосто.

9 Панион — дн. Панизо, 10 км южно от Родосто.

10 Полидрий се наричала една от крепостните врати на Цариград.

γάδιν, τὸ προάστείον τὸ Ζαπηχώνιον, τὸ χωρίον ἡ Μάδυτος, ὃ κατεῖχον οἱ ἁλακασσεῖς, τὸ κατὰ τὸ πετῖτον Ἄπρω προάστειον, ὁ ἅγιος Βλάσιος, τὸ χωρίον τοῦ Μαρμαρᾶ, τὸ χωρίον ἡ Λεύκη, ἡ κατὰ τὸ ἑξαμίλιον ἐν τῷ ἐμπορίῳ τ8 Βραχιονί8 προνοίᾳ τοῦ ἀποιχομέν8 Συναδην8, τὰ παράλια δίκαια τ8 ἐμπορί8 Βραχιονίου μετὰ τῶν ἐποχῶν, τὸ χωρίον τὸ Θρυμβάκιν σὺν τοῖς προσκαθημένοις ἐκεῖσε ἐστρατευμένοις, καὶ τῷ ἐν αὐτῷ προαστείῳ· τὸ προάστειον τὸ Λιμνίν, τὸ προάστειον τὸ Πλατάνιν, τὸ χωρίον τὰ Βούτη, τὸ χωρίον τ8 Γρηγορᾶ, τὸ προάστειον ἡ Κινστέρνα, τὸ χωρίον ἡ Ἁρμούκωμις, αἱ κατὰ χερόννησον ἁλικαὶ πᾶσαι, ἡ κατὰ χερόννησον ἐν τῷ ἐμπορίῳ τῶν Κοίλων, ἅπασα ἑβραϊκή, καὶ ἡ δεκατία τῶν οἰναρίων, τὸ ὅλον ἐμπόριον τῆς Μαδύτου, χωρὶς τῶν στρατειῶν, ἡ ἅπασα ὑπόςασις, ἡ οὖσα ἐν τῷ τοιούτῳ ἐμπορίῳ τοῦ Ἀλ8σιάνου, ἤγ8ν ὁ οἶκος τούτ8, τὰ ἐνοικικά, τὰ περιβόλια καὶ τὸ λουτρὸν σὺν τοῖς ἐκεῖσε οὖσι χωραφιαίοις τόποις καὶ ἀμπελῶσι, τὸ προάστειον τούτου ὁ ἅγιος Γεώργιος τοῦ Μήλ8, τὸ προάστειον ὁ ἅγιος Δημήτριος, τὸ ἕτερον προάστειον αὐτοῦ ἡ Κοχλακέα, καὶ τὸ προάστειον αὐτοῦ ὁ Καρεών, τὸ προάστειον οἱ Σθλάβοι, τὰ ἐστρατευμένα δύο χωρία, ἤγουν τὸ χωρίον ἡ Δάφνη καὶ τὸ χωρίον ὁ Δάμων σὺν τοῖς ἐκεῖσε προσκαθημένοις παροίκοις τ8 Ἀλ8σιάνου, ἡ ἐπίσκεψις Δαδούνας καὶ τ8 Τζ8βάκ8, καθὼς διὰ τοῦ σχιδευμ8 περιῆλθον εἰς τὸν δημόσιον, ἡ ἐπίσκεψις τῶν Καμινίων, ἡ περιελθοῦσα ἀπὸ ἐνοχῆς δημοσιακῆς εἰς τὸν δημόσιον, καὶ ἐξ ἐκείνου κατὰ

Запихоний, селището Мадит[1], което се държеше от соловарите, проастият Свети Влacий в околията Апрос[2], селото Мармара, селото Левки, пронията[3] на покойния Синадин до Ексамил[4] в тържището Брахионий заедно с крайбрежието; селото Тримваки с настанените там войници заедно с проастия в същото село; проастият Лимни, проастият Платани, селото Вути, селото Григорà, проастият Цистерна, селото Армукоми, всички сòлници на този полуостров и сòлницата в полуострова на тържището Килон — цялата еврейска — и десятъкът от кръчмите, цялото тържище Мадит без войнишките имоти,[5] целият имот на Алусиан[6], който се намира в същото това тържище, а именно неговата къща, постройките, градините, банята заедно с намиращите се там ниви и лозя, неговият проастий Свети Георги Милу, проастият Свети Димитър, другият проастий Кохлакея и проастият му Кареои, проастият Слави[7], двете войнишки села, именно селото Дафни и селото Дамон с настанените там парици на Алусиан, императорското имение[8] Дадуна и Чувак, след като те преминаха чрез отчисляване към държавното съкровище, императорското имение Каминион, което премина от държавно стопанисване към държавното съкровище[9] и от него по

[1] Мадит — градче на Галиполския полуостров, близо до гр. Галиполи, дн. Майто. [2] Крепостта Апрос се намирала при днешното село Айнарджик (Инерджик) в Източна Тракия. Срв. ГИБИ, II, стр. 88, бел. 9 и посочената там литература. [3] Пронията е термин с твърде широко съдържание. Постепенно тя добила характер на феодално владение. Императорът раздавал на отделни лица земи заедно с населението или, както смятат някои изследователи, правото да се използуват доходите от подарените имоти. Първите сведения за пронията се отнасят към средата на XI в. Пронията се давала за заслуги или срещу задължението да се изпълнява военна служба. Военен характер пронията придобила през управлението на Комнините. Тя била отначало пожизнена, а по-късно се превърнала в наследствена. Срв. *П. Мутафчиев*, Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., СпБАН, кн. 27 (1923), стр. 42; *А. П. Каждан*, Аграрные отношения в Византии XIII—XIV вв., Москва, 1952, стр. 202—222; *G. Ostrogorsky*, Quelques problèmes d'histoire de la paysannairie byzantine, Bruxelles, 1956, p. 18 sq.; *Г. Острогорски*, Пронија, Прилог историји феудализма у Византии и Југословенским земљама. Посебна издания Виз. Инст. САН, Београд, 1951, стр. 15 и сл.; *М. Я. Сюзюмов*, Внутренняя политика Андроника Комнина и разгром пригородов Константинополя в 1187 году. ВВр., XII, 1957, стр. 60 и сл.; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 143—150; *Ангелов*, История на Византия, II, стр. 138—141. [4] Ексамил — селище в северната част на Галиполския полуостров. [5] Тук става дума за земи, които се владеели от стратиоти (войници), задължени с изпълнението на военна служба. За споменатите тук имоти срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 140; *М. М. Фрейденберг*, О феодальной вотчине в Византии XI—XII вв., ВВр., т. XVIII (1960), стр. 24; *Гивчев*, За участието на българи във византийската войска, стр. 92. [6] Може би споменатите тук парици са свързани с името на известния от българската история Алусиан, сина на цар Иван Владислав (1015—1018). Алусиан преминал на византийска служба след падането на България в 1018 г., участвувал във въстанието на Петър Делян (1040—1041) и след неговото поражение отново преминал на страната на византийците. Византийският император Михаил IV Пафлагонец за награда му дал титлата магистър. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 63—71; за името Алусиан срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 64. [7] Името Слави говори за славянски етнически елементи в Източна Тракия. [8] Тук епискепсис има значение на императорско имение. Срв. *Fr. Dölger*, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung, Byzantinisches Archiv, IX, Leipzig—Berlin, 1927, pp. 41, 120_{19}. [9] Тук става дума вероятно за безстопанствени земи, които финансовите чиновници най-напред издирвали и привеждали в известност и които след това ставали държавна собственост. Такива имоти най-често централната власт давала чрез държавни грамоти на светски и духовни феодали. Срв. *Dölger*, op. cit., pp. 81, 105, 114, 116; *К. А. Осипова*, Система класм в Византии в X—XI вв., Византийские очерки, Москва, 1961, стр. 180—184.

ἀνταλλαγὴν καὶ δωρεὰν μεταβιβασθεῖσα εἰς τὴν μονήν, τὸ χωρίον Λοξάδι, τὸ πλησιάζον αὐτῇ χωρίον τοῦ Κανικλείȣ, τὸ χωρίον τȣ Μεγαλέβον, τὸ χωρίον ἡ Μίξις σὺν τῷ περάματι· τὸ χωρίον τοῦ Δοβροβούλου, τὸ χωρίον Πούμδου, ἡ ἐπίσκεψις τῶν Κυψέλλων καὶ αὐτὸ τὸ κάστρον τὰ Κύψελλα, ἡ ἐπίσκεψις Ἰαλούκου σὺν τῷ περάματι τοῦ ποταμοῦ τῆς Μαρίτζας· ἡ ἐπίσκεψις τῶν Παρευρίων, καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου, καὶ ἀπὸ ἐξωνήσεως τῶν θυγατέρων τȣ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μοναχοῦ κυρȣ Ἰωάννȣ, τοῦ υἱȣ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος, τὸ ἐξωνηθὲν ἀπὸ τοῦ Ἀντζᾶ κτῆμα, ὁ ἅγιος Ἰωάννης τȣ χαλκέως, τὸ ἐξωνηθὲν ἀπὸ τῆς ψυχοσώστιδος κτῆμα τοῦ Μα..... καὶ τȣ Μάλωνος μετὰ τῶν ἐν τοῖς Κυψέλλοις ξενοδοχείων, τὸ κτῆμα ἡ ἰτέα, τὸ ἐξωνηθὲν ἀπὸ τȣ Κȣρτικίου, τὸ προάστειον τȣ Λύκου, τὸ ἐξωνηθὲν. ἀπὸ τȣ Συναδηνοῦ, τὸ χωρίον τȣ Κόξη... Ἐν τῷ πετίτῳ Ποπολίας τὸ χωρίον τὰ Ἀδρειανά, τὸ χωρίον ἡ Τζερκουβίτζανες, τὸ χωρίον ἡ ἄνω καὶ κάτω Βλακτίστα σὺν τῷ Νεοχωρίῳ, τὸ προάστειον τȣ Σθλαβοπώλȣ τῆς βασιλείας μου τοῦ Θεοδωρίτζη, τὸ ἐπιλεγόμενον Κωδωνείανες μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ μυλώνων, τὸ χωρίον Ὀρνίαλες, ὁ οἶκος τοῦ αὐτοῦ Θεοδωρίτζη, ὁ ἐν Χριστουπόλει τὰ ἀμπέλια αὐτοῦ, τὸ ἐν Χριστουπόλει πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ Πραιτώριον μετὰ τῶν γύρωθεν τούτȣ ἐνοικικῶν, τὸ χωρίον Π.... ἤτοι Νεοβολίανες, τὸ ἐξωνηθὲν παρὰ τοῦ δημοσίου διὰ τοῦ σεκρέτου, τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν, ἀπὸ τοῦ ἐγγόνου τοῦ σεβαστοῦ ἐκείνου Εὐμαθίου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ μυλώνων, τὸ καςέλιον ὁ Πάνακας ἡ κατὰ Θεσσαλονίκην νέα ἐπίσκεψις, καθὼς παρεδόθη παρὰ τȣ Γαλάτωνος καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτῆς δικαίων· τὸ δίκαιον τοῦ ἀπὸ τοῦ Χορταΐτȣ καταῤῥέοντος ὕδατος σὺν τῷ ἀγωγῷ καὶ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐνεργοῦσι μύλωσι, τὸ ἐξωνηθὲν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ Κακοδίκη καὶ τοῦ Καρβέως ἔνδον τοῦ κάστρου Θεσσαλονίκης οἰκοστάσιον, ἡ διακονία τοῦ Κραμβέως μετὰ τῶν δύο αὐτῆς λοετρῶν καὶ ἐνοικικῶν καὶ λοιπῶν δικαίων, τὸ προάστειον ἡ ἁγία Γαλακτερή, τὸ ἀπὸ δωρεᾶς τινων Θεσσαλονικέων περιελθὸν τῇ μονῇ, ἡ ἐν Βεῤῥοίᾳ περιελθοῦσα ἐπί-

пътя на размяна и дарение премина към манастира, селото Локсади, съседното му село Каниклий; селото Мегалево, селото Микеис заедно с брода; селото Добровул[1], селото Пумду, императорското имение Кипсела[2] и самата крепост Кипсела, императорското имение Ялук с брода на река Марица, императорското имение Пареврион, което премина в собственост на царство ми чрез дарение от страна на севаст Вотаниат и чрез покупка от дъщерите на севаста и племенника на царство ми монаха господин Йоан син на блаженопочившия севастократор; имотът, купен от Анча, Свети Йоан Халкевс, имотът, купен от душеспасителното учреждение Ма....., и Малон заедно със страннoприемниците в Кипсела, имотът Итеа, купен от Куртикий, проастият Ликос, купен от Синадин, селото Кокси..., селото Адриана, околия Пополия, селото Черковичане[3], селото Горна и Долна Влактиста[4] заедно с Неохорион, проастият на царство ми на името на Славопол, син на Теодорица, наречен още Кодониане, заедно с воденициите в него; селото Орниалес, къщата на същия Теодорица в Христопол[5] заедно с лозята; преторият в Христопол, близо до морския бряг, заедно с околните постройки, селото П ... или Неоволяне[6], което държавното съкровище чрез отдела за дворцовите имоти беше купило заедно с воденициите в него от Евматий, внук на споменатия севаст; новото императорско имение — укреплението Панака до Солун — заедно с останалите му имоти[7], което ми бе предадено от Галатон; правото над водите, които текат от Хортайт, заедно с водопровода и воденициите, намиращи се в Солун; дворното място, купено от Какодик и Карвей вътре в крепостта Солун, имотът Крамви заедно с двете негови бани и постройките и останалите му имущества, проастият Света Галактерия, който бе подарен на манастира от някои солунчани; императорското имение във Верея[8], което бе подаре-

[1] Местното име Добровул е от славянски произход. [2] Дн. Ипсала в Източна Тракия. [3] Името Черковичане е очевидно от славянски произход. [4] Името Влактиста е по всяка вероятност от славянски произход. За подобни имена срв. *M. Vasmer*, Die Slawen in Griechenland, Berlin, 1941, pp. 23, 81; *Ив Дуйчев*, Славянски местни и лични имена, стр. 204. [5] Христопол — дн. Кавала. [6] Местното име Неоволяне е от славянски произход. Други посочвания вж. у *Vasmer*, op. cit., pp. 194, 220; *Дуйчев*, Славянски местни и лични имена, стр. 211. [7] За многобройните феодални владения на манастира „Пантократор“ в земи със смесено славяно-гръцко население срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 140—141; срв. също *Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, стр. 45—47. [8] Верея — дн. Бер в Македония.

σκεψις τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Βοτανειάτου, μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ πλανηνῶν καὶ λοιπῶν δικαίων (pp. 656_{11-24}; 697_{1}—698_{34}).

но на царство ми от севаста господин Мануил Вотаниат заедно с планинските пасища[1] и останалите му имущества.

III. EXCERPTUM TYPICI MONASTERII ARCHANGELI MICHAELIS

Ἤδη δὲ καὶ τὸν ὀκτωκαιδέκατον χρόνον ἐλαύνοντες Θεοῦ χορηγοῦντος τὸ δύνασθαι· καὶ γὰρ εἰ δεῖ με καυχήσασθαι, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, ἐν Κυρίῳ καυχήσομαι, ὅπως ἂν μεγαλυνθείη τὰ τούτου ἔργα καὶ ἐν ἐμοί, περιεβαλλόμεθα χιτῶνα φολιδωτόν, κρᾶνος ἐκορυφωσάμεθα σιδηροῦν, δόρυ διηγκωνισάμεθα δολιχόν, καὶ ἀρηϊκὴν ἀσπίδα ἐπωμισάμεθα, καιροῦ δὲ καλοῦντος καθ᾽ ἕω τε καὶ δύσιν, στρατηγοὶ χειροτονηθέντες, πολυάνθρωπον στράτευμα σὺν Θεῷ διιθύναμεν, μάχας ποτὲ μὲν πρὸς Μυσούς, ἄλλοτε πρὸς Τριβαλούς, καὶ τοὺς ὁμοφίλους ἡμῶν Ῥωμαίους ἐχθρὰ καθ᾽ ἡμῶν φρονοῦντας καὶ ἄσπονδα, ἐν καιρῷ πρὸς Πέρσας, καὶ τοὺς τῆς Κωνσταντίνου κατατυραννοῦντας ὑψαύχενας Λατίνους συνεκροτήσαμεν (p. 790_{18-28}).

III. ТИПИК НА МАНАСТИРА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ

Карахме вече осемнадесетата година от управлението[2] с божия помощ. И ако трябва да се хваля, то според апостола ще се хваля в господа, за да бъдат възвеличени делата му чрез мене: облякох бойни доспехи, сложих на главата си железен шлем, нарамих дълго копие, взех боен щит и когато дойде времето, бях назначен за стратег на Изтока и Запада[3], с бога поведох многобройна войска и започнах битки понякога срещу българите,[4] друг път срещу сърбите[5] и срещу нашите сънародници ромеи,[6] настроени враждебно и несговорчиво към нас, а понякога и срещу турците[7] и срещу владеещите Константиновия град високомерни латинци[8].

---

[1] *Πλανηνῶν* — планини, термин, който означава високопланинско пасище. Този термин е проникнал от българския в гръцки език и намерил широко разпространение. Среща се във византийски документи от XI—XII в. Срв. *A. Leroi-Molinghen*, Troi mots slaves dans les lettres de Theophylacte de Bulgarie, Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientale et slave (Bruxeles), 6 (1938); *Дуйчев*, Славянски местни и лични имена, стр. 211. [2] Тук става дума за византийския император Михаил VIII Палеолог, който взел властта през декември 1258 г. или през януари 1259 г. и управлявал до 1282 г. Осемнадесетата година от неговото царуване се пада приблизително 1277 г. [3] Тук император Михаил VIII Палеолог говори както за своите заслуги, когато бил велик дук и деспот по времето на малолетния никейски император Йоан IV Ласкарис (1258—1261), така и за успехите си през своето управление. Вж. *Дмитриевский*, Описание литургических рукописей, стр. 790_{11-15} . . . *ὧν τε σὺν Θεῷ πρὸ τῆς βασιλείας, καὶ ὅσων διηνύσαμεν μετὰ τὴν ἀρχήν*. За управлението на Михаил VIII Палеолог срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 418—435. [4] Михаил VIII Палеолог има пред вид войните, които той водил срещу България. Тук спадат по всяка вероятност и военните действия на Византия срещу въстаналото българско селячество начело с Ивайло. За тези събития срв. *Златарски*, История, III, стр. 542—570; *Д. Ангелов*, История на Византия, ч. III, София, 1967, стр. 42—53. *П. Петров*, Въстанието на Ивайло (1277 -1280), ГСУфиф, 1956. [5] В текста сърбите са наречени „трибали". Императорът споменава за борбата срещу сърбите, които участвували в антивизантийската коалиция заедно с Карл Анжуйски. За събитията вж. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 426—427. [6] Става дума за Епирското деспотство, което твърде често вземало страната на враговете на Византия. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 426. [7] Михаил VIII водил войни с татарите от Златната орда, а също и с мамелюците в Египет. Срв. *Острогорски*, пак там. [8] Загатва се за унищожаването на Латинската империя през 1261 г. и за възстановяването на Византия с център Цариград от Михаил VIII Палеолог. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 421.

IX. ТИПИК НА МАНАСТИРА „БОГОРОДИЦА КОСМОСОТИРА“

Типикът на манастира „Богородица Космосотира“ (Светоспасителка) до гр. Енос е извънредно ценен паметник от XII в. Негов автор е ктиторът на манастира севастократор Исак Комнин, син на византийския император Алексий I Комнин (1081—1118). Като член на императорското семейство Исак Комнин играл важна политическа роля при управлението на своя брат Йоан II Комнин (1118—1143), който му дал най-високата титла след императорската — севастократор, а така също и при Мануил I Комнин (1143—1180). Поради това, че на няколко пъти изпадал в немилост, той прекарал част от живота си в изгнание. Севастократор Исак Комнин бил в близки отношения с известния византийски поет от това време Теодор Продром и сам се занимавал с литературна дейност. Неговото литературно наследство е малко познато. От запазените откъси се вижда, че съчиненията му нямат оригинален характер.

През 1152 г. Исак Комнин построил манастира „Богородица Космосотира“ и му направил щедри дарения, състоящи се от села и други поземлени имоти, добитък, права върху пазарища, кораби и др. Тъй като имотите на манастира се намирали в българските земи, сведенията, които съдържа типикът, са от особен интерес за българската история. Те разкриват ръста на едрото феодално земевладение и положението на българското население през периода на византийското владичество. В типика има важни податки за класовата борба и за несигурното положение на византийските феодали в българските земи. Изобщо типикът на този манастир подобно на устава на Григорий Бакуриани за Бачковския манастир със своите богати и свежи сведения разкрива важна страница от живота на българския народ под византийска власт. Известията от типика се отличават с достоверност, дължаща се на документалния характер на паметника.

РЪКОПИСИ И ИЗДАНИЯ: Части от типика са публикувани от *М. Γεδεών* в *'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια*, 1898, pp. 112, 144, 188. Типикът е издаден изцяло от *L. Petit*, Typikon du monastère de la Kosmosotira près d'Aenos (1152), ИРАИК, XIII, 1908, pp. 18—77. Даденият тук превод е направен по изданието на *L. Petit*.

КНИЖНИНА: *Ф. Успенский*, Константинопольский Серальский кодекс Восьмикнижия, ИРАИК, XII (1907), стр. 20—28. — *Г. Г. Литаврин*, Болгария и Византия в XI—XII вв., М., 1960. — *П. Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение във Византия през XII в., ИИИ, 9, 1960, стр. 215—244. — *Същият*, За класовата борба във византийското село през XII в., ИПр., XVII (1961), кн. 1, стр. 76—99. — *Г. Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения в Средновековна България XI—XIII в., София, 1964, стр. 45—48; 127—130 и сл.

TYPICON MONASTERII KOSMOSOTIRAE

— — — *Παρατηρητέον δέ, ὡς ἵνα ὁ προεστὼς θηρεύῃ καιρὸν ἐπιτήδειον εὐωνοτέρας τοῦ ἐν τῇ Αἴνῳ πιπρασκομένου ἐλαίου πράσεως καὶ ἐξωνῆται ταῦτο ἅπαξ πρὸς τὴν χρείαν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, μὴ ἀπὸ πραγματευτῶν τινων, ἀλλὰ τῶν διακομιζόντων πλοίων τὸ ἔλαιον καὶ καταιρόντων ἐν τῇ Αἴνῳ·* (pp. 49_{40}—50_{4}).

Τοίνυν ὀφείλει σανδάλιον ἔχειν ὁ προεστὼς ἐν τοῖς ἡμετέροις δικαίοις τοῦ ποταμοῦ τῆς Μαρίτζης καὶ θηρεύειν ἰχθύας καὶ πρὸς τρ φὴν διακομίζειν τοῖς μοναχοῖς, πολλάκις δὲ τούσδε καὶ ἀπὸ τῆς Αἴνου διαπορθμεύειν κατὰ τῶν καιρῶν τὰς ἐπιτηδειότητας. πολλῶν δ' ὄντων καὶ μεγάλων ἰχθύων, ὡς ἐγὼ καθιστόρησα, ἐν τῷ ποταμῷ τῇ Σαμίᾳ περὶ τὰ πρόθυρα σχεδὸν τοῦ Νεοκάστρου, ὀφείλει ὁ τῆς μονῆς καθηγούμενος ταμιεύεσθαι ἐγρηγορότι τῷ νῷ τὴν φυλακὴν τοῦ ποταμοῦ καὶ συντήρησιν, ἵνα μὴ ὑπὸ τοῦ τυχόντος οἱ ἰχθύες θηρεύοιντο, εὐάλωτοι ὄντες καὶ εὐπετεῖς πρὸς θηρείαν ἀπονωτέραν, ὡς οἴδαμεν (pp. 50_{38}—51_{6}).

Κτήματα τὲ τῶν ἀκινήτων, ἅπερ μοι περιήλθοσαν ἐκ γονικῆς κληρεδοσίας χρυσοβούλλοις λόγοις τε καὶ κελεύσεσι, ταῦτα δήπερ εἰσίν, ἅπερ κατά τε χρῆσιν καὶ δεσποτείαν ἀπὸ τῆς σήμερον προσκεκυρώκαμεν τῇ μονῇ, ὡς εἰς αἰῶνα τοῦτον τὸν σύμπαντα ἔχειν ταῦτα αὐτὴν μετὰ πάσης περιοχῆς καὶ διακρατήσεως καὶ τῶν ὅλων αὐτῶν δικαίων καὶ προνομίων ἀνεκποίητα πάντα, καθὼς ἀνωτέρω διωρισάμεθα. Αὐτὸ τὸ Νεόκαστρον σὺν τοῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς διακειμένοις παροίκοις τε καὶ οἰκήμασι δεσποτικοῖς καὶ ἀλλοίοις σὺν τῷ δικαίῳ τῶν γενιμένων κατ' ἔτος ἐν αὐτῷ πανηγύρεων καὶ τῇ ἁλείᾳ τῶν ποταμῶν τῆς τε Σαμίας καὶ τῆς Μαρίτζης πρὸς εὐπορίαν ἰχθύων· ἔτι τοῦ Κανικλείου τὸ προάστειον, τὸ Λυκοχώριόν τε καὶ τοῦ Δράχου, τὴν Βανιάνους τὸ ἀκρωτήριον· τὰ προάστεια τὴν Συκέαν τὸ χωρίον καὶ τὸ προκείμενον προάστειον ἐκ βασιλικῆς προσ-

ТИПИК НА МАНАСТИРА КОСМОСОТИРА

— — — Но да се внимава, щото игуменът да случи подходящо време, когато се продава по-евтино зехтинът в Енос, и да купи от него наведнъж за нуждите за цяла година; не от някакви търговци, а от корабите, които докарват зехтина и хвърлят котва в Енос.[1] — — —

И тъй игуменът трябва да има лодка в нашите места за ловене на риба по река Марица, с която да се лови риба и да се докарва за храна на монасите, а често и тях да пренася от Енос съобразно с изискванията на случая. Но понеже в реката Самия[2], почти до самите крепостни врати на Неокастрон[3], има много и големи риби, както разказах, игуменът на манастира трябва да нареди [да има] бдителна стража и да се заварди реката, за да не би рибите да се ловят от случайни [хора], защото, както знаем, те са лесноуловими и се хващат без много труд. — — —

Имената от нашите недвижими имоти, които ми бяха дадени по наследство или с хрисовули и заповеди, са именно тия, които решихме от днес да се използуват и владеят от манастира, така че той да ги владее за вечни времена всички тях като неотчуждаеми с цялата им обиколка и обхват и с всички права и привилегии, както по-горе наредихме.[4] Да владее самия Неокастрон заедно с намиращите се вътре и вън от него парици и с господарските и други жилища, с правото върху панаирите[5], които ежегодно стават в него, и с правото на риболов[6] върху реките Самия и Марица за доставяне на риба; освен това проастия Каниклий, Ликохорион и Драх, височината Ванианус; проастиите Сикея, селото и близколежащият проастий, наречен Трифилий, след смъртта на Аспиот,

[1] За търговията в българските земи под византийска власт срв. *Г. Г. Литаврин*, Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960, стр. 216—217; *P. Tivčev*, Sur les cités byzantines aux XIe—XIIe siècles, Byzantinobulgarica, I, Sofia, 1962, pp. 169—171. [2] Коя е тази река, не може да се каже с положителност. [3] Неокастрон — неотъждествена крепост. От типика на манастира се вижда, че тя се намирала близо до манастира. Вж. тук по-долу, където се говори за вестиаритите. [4] В българските земи през време на византийското владичество били основани редица манастири, които благодарение на даренията на централната власт или на едри светски феодали се издигнали до положението на едри земевладелци. Тия манастири наред с другите феодали експлоатирали българското население и провеждали политиката на византийското правителство в българските земи. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 96 и сл.; *П. Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение във Византия през XII в., ИИИ, 9 (1960), стр. 218—231, 236—237; *Цанкова-Петкова*, За аграрните отношения, стр. 35 и сл. [5] На периодично ставащите панаири по случай религиозни празници била развивана значителна търговска дейност. Срв. например *Д. Ангелов*, По въпроса за стопанския облик на българските земи през XI—XIV в., ИПр., VII (1951), кн. 4—5, стр. 440—441; *Стр. Лишев*, За стоковото производство във феодална България, София, 1957, стр. 70—72, 88; *Tivčev*, Sur les cités byzantines, pp. 170—171. [6] Централната византийска власт предоставяла доходите от рибни ловища на отделни светски или духовни феодали. За използването на рибни ловища населението трябвало да плаща виваропактон (*βιβαροπάκτον*) или опсонион (*ὀψώνιον*). Срв. *Xanalatos*, Beiträge, p. 43; *Каждан*, Аграрные отношения, стр. 124, 130; *П. Тивчев*, За класовата борба във византийското село през XII в., ИПр., XVII (1961), кн. 1, стр. 86. Тук севастократор Исак Комнин прехвърля своите права на манастира „Богородица Космосотира".

τάξεως συναριθμηθῆναι τοῖς δικαίοις τοῦ Νεοκάστρου μετὰ τὴν τελευτὴν ἀπ᾿ ἐντεῦθεν τοῦ κατὰ χρῆσιν ἔχοντος αὐτὸ τὴν σήμερον τοῦ ᾿Ασπειώτου, ὃ καὶ τοῦ Τριφυλλίου ἐπονομάζεται· βούλομαι δὲ καὶ αὐτὸ μετατεθῆναι πλησίον τῆς μονῆς, ἔνθα καὶ τὸ Λυκοχώριον καὶ τοῦ Δράχου ἡδράσαμεν, εἰ μή που δυσχέρειά τις μεγίστη τοῖς οἰκοῦσι τὸ χωρίον παροίκοις ἐπανακύψειε διὰ τὸ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ διάστημα τῆς ἐκ τοῦ θέρους συλλογῆς τῶν χωραφιαίων καρπῶν καὶ διαπορθμεύσεως πρὸς τὰς μετατεθησομένας οἰκίας αὐτῶν· ἔτι πάντα τὰ ἐντὸς τῆς Αἴνου καὶ ἐκτὸς δεσποτικῶς διαφέροντά μοι ἀκίνητα, ὧν τὴν ἀνακαίνισιν ἐκ μακροῦ χρόνου σχεδὸν ἀμαυρωθέντων γενέσθαι βούλομαι, τὸ Νεοχώριον προάστειον, ἡ Κούριανις προάστειον, τοῦ Χοιροσφάκτου προάστειον, ἡ Βατζινέα χωρίον, τοῦ Χούσδερι χωρίον, τοῦ Σινάλη προάστειον, τὸ νεοίκιστον ὁ Βηρὸς προάστειον, ὁ Σωτὴρ τῶν Βλάχων, προάστειον ὁ Ἅγιος Νικόλαος, τὰ ἐστρατευμένα δύο χωρία τοῦ τε Διλιανοῦ καὶ ἡ Δραγάβαστα κάστρον ὁ ᾿Αετὸς σὺν τῷ χωρίῳ τῇ Τζεχοβᾷ, προάστειον ἡ Συκαράγι, χωρίον ἡ Βράνιστα, προάστειον ἡ Νεβοσέλους, προάστειον ἡ Δελβοτζιάνους, προάστειον ἡ Τζάμπη, προάστειον ἡ Ῥαυνιάνους, χωρίον ἡ Σόφους, εἰ οὐ πραθῇ ἐν τῇ ζωῇ μου, τὸ ἐμπόριον ἡ Σαγουδάους μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων παροίκων καὶ ἐνοίκων, τῶν πλοίων, τε, τοῦ δικαίου τοῦ βασιλικάτου καὶ τοῦ φούνδακος. ταῦτα μετὰ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν. μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ Κασταμονίτου, τὸ προάστειον τοῦ Γαλάτου, χωρίον τοῦ Τζερνίκου· μετὰ δὲ παρέλευσιν τοῦ πιγκέρνου Κωνσταντίνου, χωρίον τοῦ Ῥαδαβοῦντος· μετὰ παρέλευσιν τοῦ Ῥωμανίτου Νικήτα, τὸ χωρίον τὴν Κερκιζόν· μετὰ παρέλευσιν τοῦ Κωνστίντζη τοῦ ἀναθρεπτοῦ μου, εἰ ἄπαις οὗτος τελευτήσει, καὶ τὸ χωρίον τοῦ Χατησίου, εἰ δέ γε παῖδας ἕξει, ἐξουσίαν ἐχέτω παραπέμψαι τοῦτο, εἰ βούλεται, πρὸς αὐτούς. ἔτι σὺν τούτοις δεσποτικῶς προσκυροῦμεν καὶ κατασεσημασμένα τῇ τῶν ἄλλων χωρίων προσκυρώσει τῆς μονῆς τῆς κοσμοσωτείρας θεοτόκου μου χωρίον τὴν Καλοσέρας, τὸν ἐξ ἀγορᾶς περιελθόντα μοι ἀγρὸν τοῦ Τζίτζη καὶ τὰ διαφέροντά μοι ἐν Τραϊανουπόλει τόπια τὰ μὴ τῷ γραμματικῷ μου Μιχαὴλ δοθέντα· ἔτι δὲ τὰ διὰ χρυσοβούλλου λόγου τοῦ ἀοιδίμου αὐθέντου καὶ πατρός μου ἐπιβραβευ-

който понастоящем го владее, с императорска наредба да бъдат причислени към имотите на Неокастрон. Желая и този проастий да бъде преместен близо до манастира — там, където устроихме Ликохорион и Драх, ако поради далечното разстояние не възникне някаква твърде голяма трудност за париците, които обитават селото, при пренасянето на събраните през лятото храни от нивите до къщите, които ще бъдат преместени. Освен това да владее всички недвижими имоти вътре и вън от Енос, които ми принадлежат като на господар. Те от дълго време са почти изоставени и искам да бъдат поправени; проастия Неохорион, проастия Курианис, проастия Хиросфакт, село Вацинея, село Хусдери, проастия Синали, новозаселения проастий Вирос[1], Спасител на власите, проастия Свети Николай, двете стратиотски села Делян и Драгаваста[2], кастрон[3] Аетос[4] заедно със селото Чехова, проастия Сикараги, село Враниста, проастия Невоселус[5], проастия Делвоцианус, проастия Чампи, проастия Равнианус[6], село Софус, ако не бъде продадено, докато съм жив, тържището Сагудаус[7] заедно с настанените в него парици и жители, с корабите и с правото от василиката[8] и тържището. Тия да владее след моята смърт; а след смъртта на Кастамонит — проастия Галатон, селото Черник[9]; след смъртта на пиикернис[10] Константин — селото Радавунт[11]; след смъртта на Никита Романит — селото Керкизон; след смъртта на моя храненик Констица, ако той умре бездетен — селото Хатисион, а ако има деца и ако иска, нека да има право да го прехвърли на тях. Освен тях господарски утвърждаваме и моето село Калосерас, придобитата от мене чрез покупка нива Чичи и принадлежащите ми места н Траянупол[12], които не са дадени на моя писар Михаил и които са споменати в дарението за другите села на манастира Богородица Космосотира; а още — дадените ми чрез хрисовул от славния господар и мой

---

1 Вирос — дн. Фереджик в Източна Тракия. Срв. *Ф. Успенский*, Константинопольский Серальский кодекс Восьмикнижия, ИРАИК, XII (1907), стр. 24—25.
2 Делян и Драгаваста са чисто славянски наименования. Те показват българския характер на тия земи.
3 Кастрон — малка крепост.
4 Аетос — вероятно днешното село Астохори (Доганджа), Дедеагачко.
5 Т. е. Ново село.
6 Равнианус — неотъждествено. Името по всяка вероятност е от славянобългарски произход.
7 Сагудаус — напомня името на славянското племе сагудати. Това име се среща и в Македония. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 114.
8 Василикати се наричали императорски имоти, раздавани на видни царедворци. Владеенето на такива имения било свързано с известни привилегии главно от фискален характер. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 73, 138—140, 146.
9 Село Черник — неотъждествено. Името е славянско.
10 Пинкернис (*πιγκέρνης*) — виночерпец, дворцов служител. Срв. *Ангелов*, История на Византия, II, 1963, стр. 44.
11 Радавунт — славянско наименование.
12 Град Траянупол — развалините му се намират близо до дн. Фереджик. Срв. *Ф. Успенский*, Константинопольский Серальский кодекс Восьмикнижия, ИРАИК, XII (1907), стр. 21.

θέντα μοι πλοῖα δώδεκα ἐν ἐξκουσσείᾳ τούτων χωρήσεως τεσσάρων χιλιάδων. ταῦτα τοιγαροῦν πάντα προσκυροῦμεν τῇ ἁγίᾳ μονῇ τῆς κοσμοσωτείρας μου θεοτόκου καὶ εὐεργέτιδος δεσποτικῶς, καθὰ εἴρηται· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ τούτων δικαιώματα ἀναλαβέσθαι τὸν προεστῶτα, ὁπόθι ἂν καὶ παραφυλάττωνται, καὶ ἀποθεῖναι ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ πρὸς ἀσφάλειαν θέλομεν, τὰ δὲ ἴσα τούτων ἔχειν προχείρως πρὸς τὸ ἐμφαίνειν τοῖς ἴσως ποτὲ τῶν καιρῶν ἀνακύψουσιν ἐξεταστιαῖς τῶν δικαίων ἡμῶν ἐκ δημοσιακῆς χειρὸς καὶ δυνάμεως, εἰ μὴ προὐφθάσαιμεν ἔτι ζῶντες καὶ αὐτὰ σὺν τοῖς κτήμασιν ἡμῶν τὰ δικαιώματα τῷ προεστῶτι τῆς μονῆς ἐγχειρῆσαι. εἰ δ' ἴσως ἐπίκοινα εἶεν καὶ ἕτερά τινα τῶν δικαιωμάτων ἡμῶν, μεταγραφήτωσαν τὰ συντείνοντα ῥήματα καὶ δοθήτωσαν τοῖς δεσπόταις τῶν κτημάτων ἐκείνων, οἷς ταῦτα καὶ τούτων τὴν δεσποτείαν προσκεκυρώκαμεν ὑπογραφέντα παρὰ κριτοῦ. πρὸς γοῦν τούτοις ἔτι δωρούμεθα καὶ προσκυροῦμεν τῇ μονῇ ὅσαπερ τῆς Τραϊανουπόλεως ἡμῖν διαφέρουσιν ἔξωθεν τόπια. εὔχομαι οὖν τῷ παντεπόπτῃ Θεῷ παραταθῆναι τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμετέρας ζωῆς εἰς ἀποπλήρωσιν ἀσφαλεστέραν τῶν διατεταγμένων καὶ εἰς ἀνέγερσιν τῶν ἐν τῇ Αἴνῳ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν προνοητῶν ἀμελείᾳ συμπτωθέντων ἤδη καὶ ἀμαυρωθέντων οἰκημάτων τε καὶ ὑπέργων τόπων· εἰ δ' ἴσως προαπέλθοιμι, ὅπερ ἀπεύχομαι, ἡ τοῦ ἡγουμένου ἐνέργεια διαπραξάτω τούτων τὴν σύστασιν καὶ ἀνέγερσιν κατὰ τὸ ἡμῖν βουλητόν· ἀναγκαῖα γὰρ σφόδρα καὶ χρειώδη τυγχάνουσι τῇ μονῇ, ὡς οἷα ταύτῃ χρηματίζοντα μετόχιον ἄριστον (pp. 52_7 – 53_{25}).

баща[1] в екскусия дванадесет кораба[2], които имат вместимост четири хиляди [модия]. Всички тия прочее подаряваме властно на светия манастир Богородица Космосотира и Благодетелка, както се каза. Желаем освен това игуменът да вземе и техните документи, където и да се съхраняват, и да ги постави за сигурност в съкровищницата, а техните копия да има под ръка, за да ги показва на тези, които биха се явили, за да проверяват нашите имоти от страна на държавната власт, ако не сме успели още приживе да предадем и тия документи заедно с нашите имоти на игумена на манастира. Ако пък и някои други от нашите документи са общи, трябва изразите, които са общи, да бъдат преписани и документите, подписани от съдията, да бъдат предадени на господарите на ония имоти, на които предадохме и тяхното владение. Освен тях прочее даряваме и утвърждаваме за манастира местата, които ни принадлежат вън от Траянупол. И тъй моля се на вездесъщия бог да устрои остатъка от нашия живот за сигурно изпълнение на моите разпоредби и за възстановяване на западналите вече от времето и от безгрижието на попечителите занемарени постройки и обработваеми места в Енос. Ако пък по-рано умра, което и моля, нека дейността на игумена да извърши уреждането и възстановяването им според нашето желание: защото те са много необходими и полезни за манастира, като му служат като най-добър метох. — — —

Πάλιν δ' εἰς ἔννοιαν θεοσεβοῦς ἐρχόμεθα παρακλήσεως καὶ πάλιν τὸν τιμιώτατον καθηγούμενον τὴν ἡμετέραν ἀναδιδάσκομεν βούλησιν· καλὸν γὰρ καὶ θεάρεστον τὸ τὰ καλὰ πολλάκις ἀνακηρύττεσθαι καὶ ἡμᾶς ἐπανατρέχειν εἰς τὴν τούτων ἔννοιαν. ἐπειδὴ γὰρ τὴν εὐχὴν τῶν χριστωνύμων λαῶν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἠγάπησα καὶ τὴν στυγητὴν τῷ Θεῷ κατάραν ἐμίσησα, παρακαλῶ τὸν προεστῶτα καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν μοναχούς, τοὺς ἐποίκους τῶν ἐμπεπιστευμένων χωρίων αὐτοῖς μὴ βάρος τι νέον ἐκτὸς δικαίας ἀναγραφῆς τῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς τελεσμάτων ἐπιγνῶναί ποτε καὶ διασεισμούς τινας παραλόγους ταῖς ἰδίαις μόναις χερσὶ καὶ τῇ τούτων ταλαιπωρίᾳ πορίζομένους τε καὶ συλλέγοντας ὅσα τε πρὸς βρῶσιν ἐπιχορηγεῖται αὐτοῖς καὶ ταῖς τούτων ἀθλίαις γυναιξὶ καὶ παισὶ καὶ γεννήτορσιν ὡς

Отново поканваме досточтимия игумен към благочестив размисъл и отново му съобщаваме нашето желание; защото хубаво и богоугодно е ние често да изтъкваме хубавите неща и да се връщаме към тяхното обмисляне. Тъй като от ранно детство обикнах молитвата на християнските народи и възненавидях омразното богу проклятие, приканвам игумена и подчинените му монаси да не определят някога за жителите от поверените им села някаква нова тегоба освен вписваните според закона дължими данъци и [да налагат] някакви незаконни изисквания на тия, които само със своите собствени ръце и със своя труд си доставят и събират онова, което служи като храна тям и за техните злощастни жени, деца и родители, както

[1] Севастократор Исак Комнин бил третият син на император Алексий I Комнин (1081—1118). Срв. *Успенский*, Константинопольский Серальский кодекс, стр. 18—22; *Petit*, Typicon du monastère de la Kosmosotira, p. 17. [2] Освен екскусия за недвижими имоти заедно с настанените в тях парици византийската централна власт освобождавала от данъци и кораби. Срв. за екскусия на кораби *М. М. Фрейденберг*, Экскуссия в Византии XI—XII вв., Ученые записки Великолукского государственного педагогического института, т. 3, 1958, стр. 344 и сл.; *А. П. Каждан*, Экскуссия и экскуссаты в Византии X—XII вв., Византийские очерки, Москва, 1961, стр. 191—194; *Тивчев*, Нарастването на едрото земевладение, стр. 230, 237.

τὰ πολλὰ καὶ ὅσα τοῖς ἐπιστάταις καὶ δεσπόταις αὐτῶν οὗτοι ἐπιβραβεύουσιν· ἐν τούτῳ γὰρ ἂν καὶ Θεὸς καὶ ἡμεῖς τὴν θεραπείαν ἐξ ὑμῶν σχοίημεν (pp. 58_{34}—59_{5}).

Ἐπεὶ δὲ πολλάκις καθάπερ ἡμεῖς ἱστορήσαμεν, τῶν βροτῶν κακία διαμάχην ὡς τὰ πολλὰ ἐξεργάζεται τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτούς, ἐφ᾽ οἷς καὶ πολλοὶ κρυφιδέως οἰκίας ἐποίκων ἐμπιπρῶσιν, οἱ τὸ δεινὸν ἐργαζόμενοι τοῦτο διατattόμεθα καὶ σὺν Θεῷ παραινοῦμεν τῷ προεστῶτι, οἱ περὶ τοῦ καλοῦ τὴν ἐργασίαν ἄφρονες, ἵνα, ὅτε τις τῶν ἐποίκων τῶν τῆς μονῆς ἀκινήτων ἐπεισελθών τινος οἰκίας ἐμπρησμὸν ἐξεργάσηται, ἀπαραιτήτως παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ προεστῶτος συνελαύνωνται πάντες οἱ πάροικοι ἐκείνου τοῦ χωρίου, ἐν ᾧπερ ὁ ἐμπρησμὸς γένηται εἰς καινοποίησιν τοῦ ἐμπρησθέντος οἰκήματος· κἂν δέκα γὰρ τυχὸν ἐμπρησθῶσι, τὸ τοιοῦτον χωρίον ὀφείλει φροντίζειν ἐξ ἀνάγκης τῆς τῶν ἐμπρησθέντων καινοποιήσεως, οὐκ ἐκ δαπάνης τινὸς τῶν τὰς οἰκίας ἀπολωλεκότων, ἀλλ᾽ ἐκ πόνου καὶ σπουδῆς τῶν ῥηθέντων ἐποίκων τοῦ χωρίου, μὴ ἀναβολὴν τοῦ ἔργου δεχομένου τινὰ καὶ ὑπέρθεσιν, ἀλλ᾽ ἀπαραίτητόν τε καὶ σύντομον τὴν τούτου περαίωσιν. εἰ δ᾽ ἴσως δίκῃ θείᾳ καὶ προμηθείᾳ ὁ τὸν ἐμπρησμὸν ἐργασάμενος κατασχεθείη ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ καὶ ἡ κατάσχεσις τούτου καὶ ἡ φανέρωσις λέγω τῆς ὑποθέσεως οὐκ ἄδηλος γένηται τῷ προεστῶτι, ἀλλὰ δήλη μᾶλλον καὶ ἀναμφίλεκτος, ἀπ᾽ ἐντεῦθεν διοριζόμεθα πρὸς τῇ προσηκούσῃ παιδεύσει καὶ κολάσει τοῦ τὸ δεινὸν πράξαντος, εἰ μὲν οὐκ ἔχει οὗτος παῖδας ἢ γυναῖκα, τὸν ὅλον αὐτοῦ βίον δίδοσθαι πρός τε τοὺς ἀπολέσαντας διὰ πυρὸς τὰς οἰκίας καί τινας ἄλλους τῶν πτωχοτέρων παροίκων καὶ ἀκτημόνων τῶν δεομένων ἐπικουρίας βιωτικῆς· εἰ δ᾽ ἴσως παῖδας ὁ τοιοῦτος ἔχει καὶ γυναῖκα, τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἀρκέσει αὐτῷ τῷ κακῶς πράξαντι μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς φυλακῆς καὶ τῶν δεσμῶν αὐτοῦ ἀπόλυσιν, τὸ δ᾽ ἥμισυ δίδοσθαι οἷς καὶ διωρισάμεθα πρὸς τὸν ἀναχαιτισμὸν τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ καλοῦ τὴν συζήτησιν· πρὸς τούτοις διοριζόμεθα ὅλῃ χειρὶ καὶ γνώμῃ τὸν προεστῶτα διανίστασθαι πρὸς ἐκδίκησιν ἀπαράβατον τῶν ἀδικουμένων παροίκων καὶ τῶν ἀδικούντων σωφρονισμόν· ἐν τούτῳ γὰρ Θεὸς θεραπεύεται καὶ ἡ τούτου παναγία μήτηρ, ἥτις πρὸς ἐπικουρίαν ἀρραγεστάτην τῆς μονῆς ταύτης διαναστήσεται (pp. 66_{26}—67_{20}).

и многото, което те подаряват на своите началници и господари. Защото по този начин и бог, и ние бихме получили от вас услуга. — — —

Но понеже често, както ние разказахме, злобата на хората създава в повечето случаи разпри между тях, поради които и мнозина тайно подпалват къщи на селяни, когато някой от жителите на манастирските имения, промъквайки се, подпали някоя къща, а именно от тия, които са безчувствени към добро дело и които извършват престъплението, ние нареждаме и заедно с бога съветваме игумена, щото всички парици на онова село, в което е станал пожарът, без изключение да се съберат от самия игумен за възобновяване на изгорялата къща. Ако се случи и десет да изгорят, това село по необходимост трябва да се грижи за възстановяването на изгорелите къщи не със средствата на някой от тия, които са загубили къщите си, но с труда и усилията на споменатите жители на селото. Но извършването на тази работа да не се отлага и забавя, но неотложно и бързо да се извърши. Ако пък по божие решение и промисъл този, който е направил пожара, е бил заловен на мястото на престъплението и залавянето му, сиреч разкриването на станалото, не е неизвестно на игумена, но е много ясно и безспорно, въз основа на това определяме за подходящо назидание и наказание на извършилия престъплението, ако той няма деца или жена, цялото негово имущество да се даде на тия, които са загубили чрез огън къщите си и на някои други от по-бедните парици и актимони, нуждаещи се от помощ от храни. Ако пък той има деца и жена, половината от неговото имущество ще бъде достатъчно на злосторника след освобождаването му от тъмницата и оковите, а половината да се даде на тия, които определихме, за премахване на злото и за възстановяване на доброто. Освен това нареждаме игуменът с думи и с дела да насърчава към пълно възмездие за пострадалите парици и за вразумяване на тия, които причиняват вреди.[1] Защото така се служи на бога и на неговата пресвета майка, която ще бъде умилостивена да помага непрекъснато на този манастир.

Εἰ μὲν οὖν ὁ προεστὼς ἴδοι τὸ μέρος τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος μετὰ τὴν ἡμῶν ἴσως

Ако прочее игуменът види, че манастирът Пантократор[2] се откаже след нашата смърт

[1] Предвижданите тук специални мерки срещу селяни, които подпалват и опожаряват манастирска собственост, говорят, че такива случаи не били изолирано явление. Очевидно селяните не са действували само от злоба, както пише ктиторът, а по този начин давали израз на недоволството си от тежкото положение. Срв. *П. Тивчев*, За класовата борба във византийското село през XII в., ИПр., XVII (1961), кн. 1, стр. 95. [2] Манастирът „Пантократор" се намирал в Цариград и владеел поземлени имоти в дн. Източна Тракия.

ἀποβίωσιν ἠρεμῆσαν ἕνεκα τῶν Γαστιβιλινῶν ἀμπελώνων, ἔσται ἡ Γαστιβιλέα παρὰ τῇ ὑπ' αὐτὸν μονῇ, καθὼς προκεκύρωται· εἰ δ' ἴσως καὶ πάλιν ταραχαὶ ταραχὰς διαδέξαιντο καὶ ὀχλήσεις ἐπ' ὀχλήσεσι δικαστικαῖς ἀναφύονται, τὴν ἀταραξίαν ἐπὶ τούτοις χρεὼν ἀσπάσασθαι τῆς μονῆς τὸν ἡγούμενον καὶ τὴν Γαστιβιλέαν πωλῆσαι μετὰ τῶν αὐτῆς δικαίων ἁπάντων πρὸς τὸ μέρος τοῦ Παντοκράτορος θέλον αὐτὴν ἐξωνήσασθαι, τὸ δὲ τίμημα τοῦ χωρίου δοθήτω πάλιν εἰς ἑτέρου χωρίου συμφέροντος τῇ μονῇ ἐξώνησιν, παντὶ τρόπῳ βουλομένων ἡμῶν τὸ ἀτάραχον ἔχειν ἐν πᾶσιν, εἰ καὶ δεκαὲξ λιτρῶν ὑπερπύρων διδομένων μοι παρὰ τοῦ Παντοκρατορηνοῦ ἕνεκα τοῦ τιμήματος τοῦ χωρίου τοῦδε τὴν ποσότητα τούτων ὀλίγην οὖσαν ἔτι ζῶντες ἀπεσεισάμεθα (pp. 68_{35}—69_{4}).

от лозята на гастивилинците, то Гастивилея ще бъде във владение на неговия манастир, както бе определено. Ако пък отново безпокойства след безпокойства следват и съдебни разпри след разпри възникват, игуменът на манастира трябва да запази спокойствие към тях и да продаде Гастивилея заедно с всички нейни права на Пантократор, който желае да я купи. А парите от селото трябва да даде пак за купуване на друго село, полезно за манастира. Ние желаем по всякакъв начин да имаме спокойствие във всичко, ако и да ми бяха давани шестнадесет литри иперпири[1] от страна на [манастира] Пантократор заради цената на това село. Но понеже тяхното количество беше малко, ние още приживе се отказахме. — — —

Ἄρτι δὲ καὶ πρὸς ἑτέραν συμβουλὴν ἀγαθὴν εἰσπορεύομαι καὶ τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν προεστῶτι χρηματίζω σὺν Θεῷ καλὸς σύμβουλος, καὶ βούλομαι μὴ παρορασθῆναι τὸ τῆς συμβουλῆς πρόσφθεγμα ἐπὶ ζημίᾳ καὶ λύμῃ τῆς ἁγίας μονῆς· ἐπειδὴ γὰρ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀκινήτοις προσκεκυρώκαμεν αὐτῇ καὶ τὰ δύο χωρία ταῦτα, τό τε τοῦ Δελεάνου καὶ τὴν οὕτω πως λεγομένην Δραγάβασταν, ἐν τούτοις δ' εἰσί τινες στρατιῶται ὑποτελεῖς ἡμῶν καὶ ἀναισχυντεῖν πολλάκις πεφύκασι πρὸς τοὺς γειτονοῦντας αὐτοῖς καὶ πρὸς τὸν προνοητεύοντα τῶν χωρίων ἡμῶν καὶ δυσπειθοῦσιν οὕτω πρὸς τὴν τῶν ὀφειλομένων τελεσμάτων ἀπόδοσιν θάρρει τάχα τῆς στρατιωτικῆς ἐγχειρήσεως, δέον ἐστὶ τὸν καθηγούμενον ὅλῃ χειρὶ τούτους φιλίως δεξιοῦσθαι τῇ τραπέζῃ μετὰ τὴν ἡμῶν ἀποβίωσιν καὶ παντὶ τρόπῳ μεταχειρίζεσθαι εὐμενέστερον, ὅπως ἔχοι τούτους ἐπικούρους προσφιλεῖς, καὶ ἰσχυρῶς διὰ τούτων ἰσχύοι ἀπορραπίζειν τοὺς πέριξ τῶν ἡμετέρων χωρίων διακειμένους καὶ βουλομένους χειρὶ πλεονεκτικῇ τούτοις ἐπεμβαίνειν τυραννικώτερον, οἷα τὰ καὶ τὴν σήμερον ἐν πολλοῖς συνορῶμεν γινόμενα· ἱκανοὶ γὰρ οὗτοι πρὸς ἐπικουρίαν τῆς μονῆς καὶ ἀποτροπὴν τῶν βλαπτόντων καὶ λίαν ὠφέλιμοι. βούλομαι οὖν καὶ τὰ τοῦ γραμματικοῦ μου τοῦ Μιχαὴλ χωρία, ἅπερ αὐτῷ δέδωκα, καὶ τοῦ Κωνστίτζη καὶ ἀναθρεπτοῦ μου οἰκείως ἐν πολλοῖς βοηθεῖσθαι καὶ περιθάλπεσθαι παρὰ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν προεστῶτος ὅση δύναμις (pp. 71_{9-26}).

А сега се насочвам и към друг добър съвет и с бога ставам добър съветник на сегашния игумен и искам да не бъде пренебрегнат гласът на съвета във вреда и загуба на светия манастир. Защото, след като заедно с другите недвижими имоти му дарихме и тия две села — Делян и така нареченото Драгаваста, — а в тях има някои стратиоти[2], наши данъкоплатци, които често се одързостяват спрямо своите съседи и спрямо управителя на нашите села, като отказват да дават дължимите данъци, поради дързост, идваща навярно от войнишкия им занаят, необходимо е игуменът напълно приятелски да ги приема на трапезата. Той по всякакъв начин да се отнася любезно, за да ги има като предани помощници и чрез тях да може да отблъсва успешно разположените около напите села жители, които искат с алчна ръка да нахлуват по насилствен начин в тях, каквито неща понастоящем на много места виждаме да стават. Защото те ще бъдат достатъчна помощ и много полезни за манастира при отблъсване на вредителите. Желая прочее и селата на моя писар Михаил, които му дадох, и селата на моя храненик Констица във всичко дружески да се подпомагат и подкрепят от страна на сегашния игумен, колкото е възможно.[3] — — —

Ἀλλ' ἐπειδήπερ χρεὼν μοι παντὶ τρόπῳ πρὸς τῆς μονῆς τῆσδε τὴν διαμονὴν σὺν Θεῷ καὶ συν-

Но тъй като аз трябва по всякакъв начин с бога да допринеса за трайността и за веч-

[1] Т. е. 1152 златни монети. Една литра се равнявала на 72 номизми. [2] През XI—XII в. част от стратиотското (войнишкото) население попаднало във феодална зависимост. Много от стратиотите загубвали своите имоти и стигали до положението на обикновени парици. Срв. *П. Мутафчиев*, Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., СпБАН, XXVII, клон истор.-филологичен и философско-обществен, София, 1923, стр. 31 и сл.; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 242—243; *П. Тивчев*, Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, LIII, 2, 1960, стр. 512—514; *Същият*, За войнишкото население във Византия през XII в., Изследвания в чест на Марин С. Дринов, София, 1960, стр. 571 и сл. [3] Севастократор Исак Комнин съветва игумена да използува стратиотите като военна сила срещу евентуални нападения над манастира. По всяка вероятност той взема предохранителни мерки както срещу недоволни селяни, така също и срещу посегателствата на съседни феодали. Срв. *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 243; *Тивчев*, За класовата борба, стр. 96—97.

τήρησιν τὴν ἀένναον παντὸς ταύτῃ συμφέροντος, καὶ εἰς ἕτερον σκοπὸν ἀνεκύψαμεν, κἀντεῦθεν διοριζόμεθα, ἵνα πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Νεοκάστρου ἐπιλεγέντες παρ᾽ ἡμῶν καὶ εἰς τύπον ἡμῖν βεστιαριτῶν χρηματίσαντες καὶ δουλεύσαντές μοι μέχρι τῆς ἐμῆς ἀποβιώσεως ἔν τε τοῖς ἐκ βάθρων αὐτῶν κτίσμασι τῆς ἁγίας ταύτης μονῆς καὶ ἐν ἑτέραις δουλείαις καὶ ὑπουργείαις χρειώδεσι, ναὶ μὴν καὶ οἱ μετὰ τὴν κτίσιν καὶ ἀπάρτισιν ταύτης συναριθμηθέντες αὐτοῖς βεστιαρῖται καὶ προσκληθέντες ἀπὸ τῆς ῥηθείσης ἡμῶν ἐπισκέψεως τοῦ Νεοκάστρου, εἶναι μέχρι τῆς τούτων ἀποβιώσεως μετὰ τὴν ἡμῶν ἀποβίωσιν πάντῃ ἀνεπηρέαστοι, καὶ μήτε εἰς ἀγγαρείας ἢ παραγγαρείας ἢ ψωμοζημίας ἕλκωνται παρὰ τοῦ προνοητεύοντος τῶν τῆς μονῆς χωρίων μήτε παρὰ τοῦ προεστῶτος ταύτης ποτέ, ἀλλὰ μετοικισθῶσι πάντες ἅμα τῆς καθέδρας, ἐν ᾗ προσκάθηνται τήμερον μετὰ πάσης τῆς οἰκίας αὐτῶν, καὶ προσκαθίσωσι πλησίον τοῦ θεοσώστου κάστρου τῆς μονῆς, ἔνθα παρ᾽ ἡμῶν καὶ τὸ Λυκοχώριον καὶ τοῦ Δράχου μετοικισθέντα καθήδρασται, καὶ ἅμα εἶναι τοὺς τοιούτους βεστιαρίτας εἰς ἐπικουρίαν τῆς μονῆς καὶ ἀποτροπὴν τῶν ἴσως ἐπιχειρούντων καταβλάπτειν αὐτὴν καὶ τὰ ταύτης λυμαίνεσθαι κτήματα· βουλόμεθα γὰρ καὶ προστάττομεν εἰς ὑπακοὴν τῆς τοιαύτης ἐνεργείας εἶναι τοῦ καθηγουμένου αὐτοὺς καὶ εἰς χρῆσιν ἀποστολῆς δουλείας τοὺς βεστιαρίτας, ὅτε τούτων ὁ προεστὼς ἐν χρείᾳ γενήσεται· διὰ γὰρ ταῦτα πάντως καὶ τὴν ἀτέλειαν αὐτοῖς καὶ τὸ ἀνεπηρέαστον τῶν ἄλλων, ὡς εἴρηται, ἀγγαρειῶν καὶ ψωμοζημιῶν ἐφιλοτιμησάμεθα μετὰ τὴν ἡμῶν ἀποβίωσιν. εἰ ποτε δὲ ὁ προεστώς τινι τούτων ἐν τῇ πόλει ἢ ἐν ἄλλῳ τόπῳ μέλλει χρήσασθαι δουλείας τινός, χρεὼν αὐτῷ κατὰ τὸ ἀπαραίτητον ἀξιοῦν τὸν ἀποστελλόμενον καὶ ἵππου πρὸς ἱππασίαν διὰ τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ καὶ πτωχείαν πρὸς μόνην χρῆσιν τῆς προκειμένης τρίβου καὶ ἐξόδου τοιαύτης τινὸς καταλλήλου τοῦ τοπικοῦ διαστήματος, ἐν ᾧ δήπερ ἐκεῖνος ἀποστέλλεται. ὅσοι δὲ τῶν τοιούτων βεστιαριτῶν βουληθεῖεν ἴσως ποτὲ ἢ στρατευθῆναι ἑτέρῳ τινὶ δεσπότῃ πλὴν τῆς ἁγίας ταύτης μονῆς δουλεῦσαι καὶ μὴν εἰς ὑπακοὴν τὴν προσταχθεῖσαν εἶναι τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου, ἀπ᾽ ἐντεῦθεν ἐκπιπτέτωσαν τῆς ἀναγραφείσης

ното опазване на всичко, което е полезно за този манастир, и към друг покровител обръщаме глава. И тъй нареждаме, щото всички, които са събрани от нас от околността на Неокастрон и които са ни били в качеството на вестиарити[1] и са ни служили чак до моята смърт — от самото издигане от основи на светия този манастир — и са използувани в други работи и услуги, и причислените към тях вестиарити след построяването и довършването му и повикани от споменатата от нас околност на Неокастрон да бъдат чак до тяхната смърт, след като аз почина, изобщо освободени от епирии. И нито някога към ангария или парангария или псомозимия да се привличат от страна на управителя на манастирските села, нито от страна на манастирския игумен. Но всички да се преместят заедно със седалището, в което са настанени понастоящем, заедно с цялото си домакинство и да се настанят близо до богоспасяемата крепост на манастира — там, където се устроиха преместените от нас села Ликохорион и Драх. И заедно с това тия вестиарити да бъдат в помощ на манастира и да отблъсват ония, които някога биха се опитвали да му пакостят и да му опустошават имотите.[2] Защото ние желаем и нареждаме вестиаритите сами да бъдат подчинени на игумена за такава работа и да му бъдат на разположение като пратеници, щом като той има нужда от тях. Защото заради това изобщо им направихме благодеянието след нашата смърт и да не плащат данъци, и да бъдат освободени от други тегоби, както се каза — ангарии и псомозимии. Ако пък някога игуменът възнамерява да използува някого от тях за работа в града или на друго място, да му даде според обстоятелствата, като снабди изпратения и с кон за пътуването поради неговата затрудненост и бедност, единствено за нуждата на предстоящото пътуване, и съответните разноски поради отдалечеността на мястото, в което той се изпраща. Колкото от тия вестиарити биха пожелали някога да служат военна служба на друг господар, а не да служат на този свет манастир и да бъдат в съответно подчинение към игумена, оттогава нататък да бъдат лишени от цялата

[1] Вестиарити се наричали тези, които пазели императорския гардероб. По времето на Комнините те били част от охраната на императора. През XIII в. те са известни вече като лековъоръжена пеша стража главно на финансовите чиновници. Тук вестиаритите са военна охрана, която севастократор Исак Комнин като висш сановник и едър феодал имал. След неговата смърт вестиаритите трябвало да изпълняват военна служба в полза на манастира. Срв. *L. Bréhier*, Les institutions de l'Empire byzantin, Paris, 1949, p. 149; *P. Lemerle*, Récherches sur le régime agraire à Byzance: la terre militaire á l'époque des Comnénes. Cahier de Civilisation mediévale, II année, № 3, 1959, pp. 275, 281; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 244—245; *Тивчев*, За класовата борба, стр. 96. [2] От думите на Исак Комнин се вижда колко несигурна е била обстановката и колко реална опасността от въоръжени нападения в тези области. Срв. *Тивчев*, За класовата борба, стр. 96—97.

πάσης ἡμῶν φιλοτιμίας καὶ τῆς τοῦ Νεοκάστρου ἐπισκέψεως ἐξοικιζέσθωσαν καὶ εἰς ἄλλον χῶρον ἀποπεμπέσθωσαν καὶ ἄκοντες παρὰ τοῦ προεστῶτος, ὡς ἀλλότριοι τοῦ ἡμετέρου ἐπ' εὐεργεσίᾳ τούτων βουλήματος. δηλώσει γοῦν ταύτην τὸ παρὸν τυπικὸν ἡμῶν καὶ ἡ πρὸς τοὺς ῥηθέντας βεστιαρίτας ἔγγραφος ἡμῶν πρόσταξις, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτων ποσότητα καὶ αὐτῶν τὰ ὀνόματα ἐκεῖθεν ἐκ τῆς προστάξεως ἀριδηλότερον ὁ προεστὼς μάθοι· πρόσφορος γὰρ τῇ μονῇ ἡ ἐκ τούτων ἐπικουρία, καὶ διὰ τοῦτο χρεὼν τῷ προεστῶτι αὐτὴν ἐγκολπίζεσθαι κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκπληροῦντι τὴν ἐμὴν διάταξιν καὶ τὸ βούλημα (pp. 71_{10} - 72_{34}).

Τὸ γοῦν δωρεαστικὸν ἡμῶν πρόσταγμα καὶ παρεκτικὸν πάντων δὴ τῶν προσκυρωθέντων τῇ μονῇ κτημάτων συνεπτυγμένον διὰ μολιβδίνης βούλλης ἐπισφραγισθὲν παρ' ἡμῶν ἐναπετέθη τῷ σκευοφυλακίῳ, ὡς ἐν ἀδήλῳ κεῖσθαι τὰ γεγραμμένα μέχρι τῆς ἡμῶν ἀποβιώσεως· μετὰ δὲ ταύτην εὐθὺς ὁ προεστὼς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ μοναχοὶ πάντως ταύτης προστάξεως δεσποτικῶς ἐπιδράξασθαι καὶ ἀναπτύξαι αὐτὴν καὶ τῶν ἐγγεγραμμένων λαβεῖν τὴν ἔννοιαν καὶ κατ' αὐτὴν δεσπόζειν τῶν δωρηθέντων ἀκινήτων, καὶ αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ χωρίου τῆς Καλοσέρας καὶ λεγομένου τοῦ Τζίτζη καὶ τῶν διαφερόντων μοι τοπίων ἐν Τραϊανουπόλει, καθὼς ἄρα καὶ ἐν τῇ μυστικῇ διαθήκῃ μου καὶ ἐν τῷ δωρεαστικῷ μου παρεσημειωσάμην προστάγματι (pp. 73_{34}—74_{3}).

горeописана наша щедрост, да бъдат изселени от околността на Неокастрон и да бъдат отпратени против волята им на друго място от игумена като чужди за нашето благодетелно за тях желание. Прочее настоящият наш типик и писмена наша наредба ще изясни волята ни по отношение на споменатите вестиарити, но и техния брой и имената им игуменът след това по-ясно ще узнае от наредбата. Защото помощта от тях е изгодна за манастира и поради това игуменът да се старае да я използува, колкото е възможно, изпълнявайки нашата разпоредба и воля. — — —

Прочее нашата дарствена наредба, която съдържа всички подарени за манастира имоти, скрепена и подпечатана чрез оловен печат, беше поставена от нас в съкровищницата, та писаното да лежи в неизвестност чак до нашата смърт. Веднага след нея игуменът и монасите заедно с него изобщо господарски да приведат в изпълнение тая наредба и да я отворят и като разберат смисъла на написаното, да управляват според нея подарените недвижими имоти, а също така и самото село Калосерас и така нареченото Чичи и принадлежащите ми в Траяиупол места, както вече в тайното ми завещание и в дарствената ми грамота означих.

X. ТЕОДОР ПРОДРОМ

Теодор Продром (1115—1166) е живял в Цариград през управлението на Алексий I, Йоан II и Мануил I Комнин. За него притежаваме твърде оскъдни биографични данни. Известно ни е само, че водил бедно съществуване по разни манастири, заради което сам си е дал прозвището „бедният Продром" („Птохопродром"). Легендарен прототип на средновековните поети-просяци, той неуморно подновявал своите жалби пред императори и членове на императорската фамилия, за да печели тяхната милост чрез хвалебствия и панегирици.

Дълъг е списъкът на творбите — поетични и прозаични — на Продром. Той застъпва различни жанрове — роман, поема, сатира, риторични и софистични упражнения, речи и писма. Най-обемистото му произведение е стихотворният роман „Роданта и Досикъл", подражание на античната „Етиопска повест" на Хелиодор. С хумор — наистина твърде груб — е написана драматичната му пародия „Войната между котка и мишки", подражание на приписвания на Омир комико-героичен епос „Войната между жаби и мишки".

Поемите на Продром, реалистични и духовити, са написани на простонароден език. Прозаичните му произведения са подражания на антични автори, особено на Лукиан.

Важен дял от творчеството на Продром са неговите писма, които принадлежат към най-хубавото от византийската епистоларна литература. Те са адресирани до видни личности на епохата, до висши духовници и частни лица. Тук поместваме едно писмо на Продром до Михаил Италик, архиепископ на Филипопол от 1142 до 1166 г. В това писмо се съдържат данни за разпространението на еретически движения в Пловдивската област.

РЪКОПИС: Cod. Oxon. Barocci 131.

ИЗДАНИЕ: *R. Browning*, Unpublished correspondence between Michael Italicus, archbishop of Philippopolis, and Theodor Prodromos, Byzantinobulgarica, I, Sofia, 1962, p. 279 ss.

Даденият тук превод е направен по това издание.

КНИЖНИНА: *K. Krumbacher*, Geschichte der byzantinischen Litteratur, II Aufl., München, 1897, S. 749 ss., 804 ss. — *Gy. Moravcsik*, Byzantinoturcica, I², 1958, 432 и посочената там литература. — *Д. Ангелов*, Богомилството в България, София, 1961², стр. 237 и сл. — *D. Obolenski*, The Bogomils, Cambridge, 1948, p. 193 sq. — *B. Primov*, Българи, гърци и латинци в Пловдив през 1204—1205, ИБИД, XXIII—XXIV, 1948, стр. 145 и сл. — *R. Browning*, The Patriarchal School at Constantinople in the twelfth century, Byzantion, XXXIII, 1963, pp. 194—197. — *Ангелов*, История на Византия, II, стр. 283—285 и посочената там литература.

EPISTOLA PRODROMI ARCHIEPISCOPO PHILIPPOPOLIS ITALICO

Τὸν μὲν στρατιώτην ἐκεῖνον, οἶδας ὃν λέγω, τὸν Αἰτωλόν, τὸ ἔπος τῆς Ἰλιάδος εὐτυχηκότα πεποίηκεν, οἷα μετηλλαχότα καὶ αὐτὴν „χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων“. ἐγὼ δὲ ἄρα πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ πάντως ἢ ἐκείνου πεπονθότος εὖ ἐπαισθάνομαι, μικρὰς ἐπιστείλας τῇ σῇ μακαριότητι συλλαβὰς καὶ τὸ ὅλον χάλκεον ἐπηχούσας πλοῦτον ἐκομισάμην αὐτόθι ὅτι πολύν, πλοῦτον οὐχ οἷον ὁ Πακτωλὸς ἐρεύγεται οὐδ᾽ οἷον ἡ Ἰνδικὴ γεωργεῖ, ἀλλ᾽ ὁποῖον ἡ φιλοσοφία βλύζει καὶ ἡ ὑπερτέρα σοφία γεννᾷ. τί δέ; ἀλλὰ μήποτε ἄλλοτε τῆς Φιλιππουπόλεως πενίαν καταψηφίσαιο, ἢ εἴπῃς ὡς λυπρόν ἐστι τὸ χωρίον, καὶ οὐδὲν μὲν ἀγαθὸν ἴσως φύει, πονηρὸν δὲ εἴ τί που καὶ Κηρῶν αὐτόχρημα ἔθνεα, κατὰ τὴν Σικελικὴν Μοῦσαν ἐκτραγῳδήσαι, πολλοῦ δὲ ἀλλὰ δέω πιστεύειν αὐτός, ἕως τέως ὁρῶν ταῖς αὐτόθι ὡς ἡμᾶς ἡκούσαις περιεστεμμένον ἁβρότησι καὶ ταῖς ὅλαις ἐκπρέποντα χάρισιν. ἀλλὰ μήπου τὰς ἐννέα Μούσας ἐν Φιλιππουπόλει καὶ μόνας περιχορεύειν εἴπῃς αὐτάς, ἢ καὶ τὰς Χάριτας ἐκείνας τὰς τρεῖς ἐνδιαιτᾶσθαι τῷ σῷ, καὶ ἑκατέρας εἰς τὸ αὐτὸ τὴν ἱερὰν ἐξανελίττειν χορείαν ἐμμελῶς καὶ σοφῶς, ἀλλὰ πολλαπλασίους ἔγωγε τίθημι καὶ τὰς Μούσας αὐτῷ σοὶ συμπεριπολεῖν καὶ τὰς Χάριτας· οὕτως ἐψυχαγωγήθην ὑπὸ τῶν σῶν ἰύγγων αὐτάς, οὕτως ἐμουσουργήθην, οὕτω τοσαύτης ἐμπεφόρημαι χάριτος καὶ ἐνθουσιῶ καὶ ἐπιθειάζω τὴν σὴν ἐξανελίττων γραφήν. ἀμέλει τοι καὶ τὴν σὴν Ῥοδόπην ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἀπορρέοντας ποταμούς, τὰ ἄστη τὰ σά, τὴν πόλιν τὴν σήν, τὸν ὅλον κύκλον ὃν περιγράφεις καὶ μεγαλη-

ПИСМО НА ТЕОДОР ПРОДРОМ ДО МИХАИЛ ИТАЛИК, АРХИЕПИСКОП НА ФИЛИПОПОЛ[1]

Онзи войник — знаеш кого споменавам, — етолиеца[2], е бил ощастливен от стиха на Илиада, като е получил според нея „злато за мед, хекатомби за девет бика“. Аз пък след много повече мъки от неговите добре разбирам, че след като съм пратил на твое блаженство[3] няколко слова и съм използувал цялото си богатство от мед, получих твърде голямо богатство — не каквото мие Пактол[4], нито каквото произвежда Индия,[5] но каквото излива философията и ражда възвишената мъдрост. Но за какво говоря? Впрочем никога друг път да не упрекнеш бедността на Филипопол или да кажеш, че земята е небогата и че не ражда нищо добро, а зло;[6] и макар че представяш трагично [положението си], както сицилийската муза[7] изобразява рода на керите,[8] самият аз съвсем не съм склонен да вярвам, докато се виждам обсипан от идващите към нас тамошни любезности и всякакво отличаващо ни внимание. Та никак да не казваш, че във Филипопол не се развличат деветте музи и че самите те, а и онези три грации не обитават твоя дом, че и едните, и другите по едно и също време не извиват изкусно и мъдро свещеното хоро — аз винаги смятам, че и музите, и харитите[9] те съпровождат. Така бях сам пленен от прелестите при тебе, така възхитен, че разтварям писмото ти с несъгласие. Наистина възхищавам се и се удивлявам не само на твоите Родопи и извиращите оттам реки, на твоите градове, твоята митрополия и цялата околност, която опис-

---

[1] Писмото се датира между април 1146 и февруари 1147 г. Вж. *Browning*, op. cit.. p. 296. [2] Загатва се за царя на Аргос Диомед, който участвувал в Троянската война. Назовава се етолиец, защото произхождал от Каледон, град в Етолия. Вж. Аполодор, 1, 8, 5. [3] Общоприето титулуване на архиепископ във Византия. Срв. *N. Ziliacus*, Untersuchungen zu den abstrakten Anredeformen und Höflichkeitstiteln in Griechischen, Helsingfors, 1919. [4] Пактол — река в Лидия, пословична през древността със своите златоносни пясъци. [5] Тук се прави намек за легендата за мравките златотърсачки, предадена от Херодот, 3, 102, и Страбон, 705 (според описанието на Индия от Мегастен). [6] Трябва да предположим, че в писмото, на което Продром отговаря, Италик се е оплаквал от лошите битови условия на своята епархия. Висшите духовни лица, назначавани във византийските провинции, свикнали веднъж с удобствата на столицата, мъчно понасяли новите условия, особено откъсването от културния живот и от своите приятели. Те се чувствували изолирани сред чуждото, в по-голямата си част негръцко население, толкова повече, че не могли да посещават често Цариград. Подобни оплаквания намираме и в писмата на Теофилакт Охридски, и другаде. [7] Продром под „сицилийска муза“ има пред вид гръцкия философ, физик, строител, лекар и поет Емпедокъл, смятан от Аристотел (Поетика, 21, 25) за родоначалник на риториката. Той произхождал от Агригент — Сицилия. [8] Позоваването се основава върху фрагмент от Емпедокъл, в който се изрежда имената (Фонос, Котос) на богините на подземното царство, наричани в митологията кери (ерини), олицетворение на всякакви злини. [9] Харитите — трите богини на красотата и радостта, олицетворяват грация и съвършенство.

γορῶ καὶ θαυμάζω, οὐ διὰ τὰς αὐτῶν ἴσως ἐν καλῷ τοῦ ἀέρος θέσεις, ἢ διὰ τὸ τοῦ ῥεύματος λειοκυμονοῦν, ἢ διὰ τὴν χλιδὴν τῆς οἰκοδομῆς, ἀλλὰ διὰ σὲ πάντως, τὸν ἐμὸν πολυτίμητον νοῦν, τὴν ἱερὰν κεφαλήν, τὴν ἐμὴν φιλτάτην ψυχήν. εἰ δὲ καὶ ἀκανθεῶνες αἱρέσεων ὅλοι τὴν σὴν κληρουχίαν ὑλομανήσαντες περιέρπουσιν, ἀλλ' ἔχεις τὸ πῦρ ἐπαφεῖναι τούτοις τῆς διαλεκτικῆς ἀνάγκης καὶ αἴφνης αὐτίκα καταφλεγήσονται. καὶ εἴ τις ἑτέρα γῆ λιθώδης ἄντικρυς καὶ ἀπόκροτος τοῖς σοῖς λόγοις οὐ τέγγοιτο καὶ μαλάττοιτο, μήποτε ταύτην οὕτω παρόψει μέχρι καὶ ἐς τοσοῦτον ἀκαμπῆ καὶ σκληράν; οὐ μὲν οὖν οἶμαι· κατακλύσεις δὲ ἀλλὰ ταύτην τὴν ἄβυσσον ἀναρρήξας καὶ τοὺς καταρράκτας ἀναστομώσας τοῦ οὐρανοῦ. ἐάσω τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης· τούτοις γὰρ ἐπαφήσει τὸ πῦρ ὁ σὸς Ἠλίου· ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι καὶ ἐκ τῶν λίθων ἐγείρῃ ὡς ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς τέκνα τοῦ πνεύματι, καὶ φυτεύσεις καὶ μεταφυτεύσεις πνευματικαῖς γεηπονίαις ἱεροτέραις ἀνάγκαις νεόφυτα ἐλαίου κύκλῳ τῆς τραπέζης Χριστοῦ, καὶ τοὺς τοῦ πονηροῦ μαθητὰς Παύλῳ τῷ σῷ καὶ ἐμῷ προσαγάγῃς τῷ θεοκήρυκι, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ εὐαγγελίῳ Χριστοῦ. τί δὲ ἄρα ὁ Καμψορύμης, ὁ τῆς ἀπωλείας υἱός, τὸ τῇ Φιλιππουπόλει ἐπεισκωμάσαν, ὡς οἶσθα, πάλαι κακόν; Καμψορύμης καὶ ἐνταῦθά ἐστι, παιπάλημα καὶ περίτριμμα, περιερχόμενος ἅπαντας, ὑπερχόμενος, διερχόμενος στενωπούς, ἀγοράς, ἀρχεῖα, νεώς, καὶ ἁπανταχόθεν, ὡς ἔγνων, οἷα μύσος ἀπελαυνόμενος· ὡς ἐγῷμαι διὰ ταῦτα καὶ παυσορύμης ἀναδειχθήσεται. ἅπαν ἡμέτερον στόμα κατὰ τοῦ ἀνθρωπαρίου τούτου ἀνέῳγε· καὶ εὖ τοι τῶν

ваш[1], не само поради тяхното хубаво разположение или поради плавното течение на реката[2] или поради красивите постройки, а най-вече заради тебе ти, мой високо почитан разум, света главо, ти, моя преобична душо! Но ако тръните на ереста се разрастват и заглушават твоята нива,[3] ти от своя страна можеш да изсипеш върху тях огъня на изкусната диалектика и те веднага ще изгорят. И ако, напротив, някоя друга камениста и неравна почва не се омекоти от твоите слова, не ще ли отвърнеш поглед от нея, задето е толкова упорита и твърда? Наистина не вярвам. Но ще я залееш, след като разрушиш тази бездна и след като разтвориш небесната твърд. Ще оставя жреците на срама.[4] Подобно на свети Илия към тях ще изпратиш твоя огън.[5] Но, зная добре, и от камъните ти би събудил като моя Исус чеда на духа и ще садиш и ще присаждаш в духовната нива с пресвещена необходимост новопосадената маслина около трапезата на Христа и ще доведеш учениците на дявола при Павел — твоя и моя боговестител[6] — и чрез него — към евангелието на Христа. Прочее що да кажа за Кампсорим[7] — чедото на гибелта, злото, връхлетяло, както знаеш, Филипопол? Кампсорим е и тук[8] — о дявол и клеветник — измамил всички, прелъстяващ, минаващ през порти, площади, обществени места, храмове и отвсякъде гонен като гад! Както мисля, той може да бъде наречен Разрушител.[9] Всяка наша уста се отвори против такова човече. И особено

---

[1] Трябва да се предполага, че в писмото си до Продром Михаил Италик е отделил място за риторично описание на природата и на селищата в своята епархия. Подобни описания са типични за византийската епистоларна литература. Вж. *G. Carlsson*, Idéolcgie et cérémonial dans l'epistolographie byzantine, Uppsala, 1959, pp. 112—136. [2] Подразбира се р. Марица, древната *Ἕβρος*. [3] Както съобщава и Ана Комнина, в Пловдив и околността му живяло еретическо население — богомили и павликяни (срв. *Alexias*, XIV, 8). Ересите намирали благодатна почва за развитие в българските земи под византийска власт поради тежкото положение на народа. Продром не уточнява дали еретиците били павликяни или богомили, във философско-религиозните възгледи на които имало известни различия. Впрочем невинаги византийските извори правят разлика между тях. Вж. *Д. Ангелов*, Богомилството в България, София, 1962, стр. 216 и сл.; *Б. Примов*, Българи, гърци и латинци в Пловдив през 1204—1205 г. Ролята на богомилите, ИБИД, 1948, 145—158; *D. Obolensky*, The Bogomils, Cambridge, 1948, p. 193 sq. [4] Тук авторът има пред вид еретическите водачи в Пловдив. [5] По всяка вероятност Продром смята, че най-важните мерки против ересите ще вземе архиепископът. [6] Италик получил архиепископския си пост след дълго учителствуване във висшето патриаршеско училище в Константинопол — накрая като *διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου*. Приятелството между Продром и Италик датирало от това училище, което имало за седалище църквата „Св. Петър и Павел", често наричана само „Св. Павел". Оттук произлиза изразът. [7] Кампсорим — свещенослужител във Филипопол — бил отлъчен от църквата от Михаил Италик, но бил реабилитиран от църковния събор в Константинопол през патриаршествуването на Николай IV Музалон (1147—1151). По-подробно за Кампсорим вж. *Browning*, op. cit., p. 296 [8] *С. Д. Пападимитриу*, Феодор Продром, Историко-литературное исследование. Одесса, 1905, 321—324, тълкува това място погрешно: „Кампсорим сега е тук, в Константинопол." По-вероятно е Продром да схваща името Кампсорим като нарицателно. Тук той намеква за монаха Нифон, затворен в константинополски манастир на 1 октомври 1143 г. и на 22 февруари 1144 г. отлъчен от църквата за еретическите си възгледи относно причастието в Стария завет. Впоследствие той бил освободен от затвора. В съчувствие към него бил обвинен патриархът Козма Атик, поради което бил свален от патриаршеския престол на 26 февруари 1147 г. *Д. Ангелов*, Богомилството в България, стр. 237—238. [9] В оригинала игрословие: Кампсорим — Павсорим — Разрушител (последната дума съставена от Продром). Вж. *Browning*, op. cit., p. 297.

ἐπ᾽ αὐτῷ δικαιοτέρων. περὶ οὗ καὶ τὴν προτεραίαν ἠξίωσα τὴν σὴν ἀρετήν, οὗτος ὑπὸ σοὶ ποιμένι τάττεται καὶ πατρί· καλείσθω δὴ παρὰ σοῦ καὶ κατ᾽ ὄνομα, καὶ εἰσαγέσθω πρὸς σέ, καὶ τῆς σῆς ἀξιούσθω καὶ κηδεμονίας καὶ χάριτος καὶ τῶν σῶν καλῶν μειλιγμάτων. Ἰωάννης τούτῳ τὸ ὄνομα, γαμβρὸς τοῦ Δορδανίτου τὸ γνώρισμα. Ἡ εὐχή σου τὸν θεὸν ἐξιλεούσθω μοι (p. 287_1—288_{10}).

на по-праведните — против него. И аз преди се обърнах към твое благочестие относно едного, който се намира в подчинение на тебе — пастира и отеца. Да го призовеш по име, да бъде доведен пред тебе и нека се покаже достоен за твоята закрила и милост, за твоята благосклонност. Името му е Йоан, зет на Дорданит по сестра.[1] Нека твоята молитва да ми донесе божията благодат.

[1] Става дума за някой си Йоан, зет на Дорданит. Продром, изглежда, е искал в предишно писмо от Италик да го назначи на служба при себе си.

XI. ДОКУМЕНТИ ОТ ЛАВРАТА „СВ. АТАНАСИЙ"

В богатата архива на лаврата „Св. Атанасий", прочут атонски манастир, се намират и дадените тук два документа от средата на XII в. В единия от тях — обикновен акт за определяне границите на имот — се споменават български имена на лица и на местности, намиращи се към устието на Струма; те говорят за наличието на българско население по тия места през XII в. Другият документ също съдържа данни за българско население в Халкидика. Освен това той има много голямо значение и поради сведенията, които ни предлага, за развитието на пронията във Византия през XII в.

ИЗДАНИЕ: *G. Rouillard — P. Collomp*, Actes de Lavra, Paris, 1937, №№ 54, 57, pp. 150—152; 158—163.

КНИЖНИНА: *G. Ostrogorsky*, Pour l'histoire de la féodalité byzantine, Bruxelles, 1954, pp. 32—40. *P. Lemerle*, Recherches sur le régime agraire à Byzance: la terre militaire à l'époque des Comnènes, Cahiers de civilisation médiévale, Université de Poitiers, pp. 277—279. — *М. В. Левченко*: ВВр., VII (1953), стр. 280. — *А. П. Каждан*: ВВр., X (1956), стр. 227. — *Г. Г. Литаврин*, България и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960, стр. 150—151.

ACTA LAVRAE

I. De finibus praedii documentum

† Κατὰ τὰ χθὲς προβάντα συνυπόγραφα[a] ἔγγραφα ἐπὶ τῇ μέσον τοῦ τιμιωτ(ά)τ(ου) (μον)αχ(οῦ) κυρ(οῦ) Ἀρσενίου καὶ ἡγουμένου τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Φιλοθέου καὶ τοῦ εὐλαβοῦς (μον)αχ(οῦ) Μακάρος καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Καλέκα ἐκ συμφώνου αὐτῶν καὶ ἀρεσκίας καὶ ἡμετέρας βουλήσεως καὶ κοινῆς γνώμης τῶν τοῦ ὄρους καθηγουμένων γενόμενα, οἰκονομικῷ λόγῳ ἀποκαθισταμένης εἰς μετόχιον τῆς εἰρημένης μονῆς τοῦ Καλέκα διὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν αὐτῇ πολυχρόνιον ἐρήμωσιν καὶ σχεδὸν παντελῆ κατάπτωσιν καὶ τῷ μέρει τῆς ἁγίας τοῦ Φιλοθέου προσκυρουμένης εἰς ἀναφαίρετον δεσποτείαν καὶ κυριότ(η)τα, τοῦ δ' ἐν ταῖς Καρέαις διακειμένου ἀγροῦ τῆς αὐτῆς μονῆς τοῦ εἰς μοναστήρι(ον) ἀποκαταστάντος εἰς

[a] ἐνυπόγραφα.

ДОКУМЕНТИ ОТ ЛАВРА

I. Документ за определяне граници на имот

Съобразно с неотдавна издадения документ,[1] подписан от двете страни, именно от досточтимия монах господин Арсений, игумен на светия манастир Филотей, и благочестивия монах Макарий, игумен на манастира Калика[2], направен по тяхно споразумение и с наше одобрение и воля[3] и по общото решение на игумените на [Света] гора, според който казаният манастир Калика по стопански причини и поради случилото му се дългогодишно запустяване и почти пълно западане се превръща в метох и преминава в неотменно владение и собственост на манастира Филотей[4]; тъй като освен това в Карея[5] се намира нива на същия манастир,

[1] Документът се отнася към 1141 г. [2] Този манастир, наричан още Калица, се намира на запад от Хилендар. Вж. описание в *Ἑλληνικά*, II, р. 349. [3] Т. е. на Гаврил, прот или председател на манастирските събрания, които ставали три пъти годишно в Света гора. [4] Манастирът „Филотей" се намира на източния бряг на Атон. Вж. *Г. Трайчев*, Манастирите в Македония, София, 1933, стр. 211. [5] Карея — селище с пристанище в Света гора.

ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπ(εραγ)γ(ίας) δεσποίν(ης) ἡμῶν Θ(εοτό)κου καὶ οὕτω Ταύλας ὀνομαζομένου ἐν ᾧ καὶ πᾶσα εὑρεθεῖσα περιουσία | κινητὴ καὶ αὐτοκίνητος ἀπεδόθη καὶ παρεδόθη εἰς τὴν ἡγουμενείαν ἐνσταντος τοῦ αὐτοῦ Μακαρος, ἐστάλησαν οἱ τὴν σωματικὴν παράδοσιν τῆς εἰς μετόχιον ὀνομασθείσης μονῆς τοῦ Καλύκα ἐνεργήσοντες εὐλαβεῖς καθηγούμενοι οἱ καὶ κατωτέρω τοῦ παρόντος ὑπογράψαντες ὕφους, οἵτινες καὶ τὸν περιορισμὸν αὐτοῦ ἐπιτηρῆσαι καὶ ἐγγράφως ἐκθέσθαι προτραπέντες παρ᾽ ἡμῶν ἦλθον τὴν σήμερον πρὸς ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἐπανήκοντες αὖθις καὶ τὴν ἀπογραφὴν τῆς εὑρεθεί(σ)ης ἐν αὐτῇ οὐδαμινῆς καὶ πανταχρήστου περιουσίας ἐπιφερόμενοι ἐνεφάνισαν καὶ τὸν παρ᾽ αὐτῶν μετὰ ἀκριβοῦς διαγνώσεως γενόμενον περιορισμὸν οὕτως ἔχοντα· ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ τῇ πρὸς τὸν Στρυμό|να βλεπούσῃ τοῦ διαφοροῦντος τὰ δίκαια τῆς μονῆς τοῦ Βοροσκόπου καὶ τὸ περιοριζόμενον, ἀνέρχεται τὸν μεσημβρινὸν βαδίζων ἀέρα, δεξιᾶ ἔχων τὸ περιοριζόμενον ἀριστερὰ δὲ τὰ τοῦ Βοροσκόπ(ου) καὶ τὸ περιο(ρι)ζόμενον ἐν αὐτῷ, ἀποκλείει ἐν τοῖς περιοριζομένοις δεξιοῖς τὸ λεγόμενον Ἁγιασμάτην καὶ ἔσωθεν πολὺ τὸν ἀγρὸν τῆς αὐτῆς μονῆς τὸν λεγόμενον Ἁλμυρόν, παροδεύει τὸ ῥάχωνα κατ᾽ εὐθεῖαν ἄχρι τοῦ μεγ(ά)λ(ου) βουνοῦ τοῦ λεγομένου καὶ ὄντος Ὀξέος, καὶ ἀπὸ τούτου βαδίζει τὸν αὐτὸν ἀέρα κατ᾽ εὐθεῖ(αν) καταλιμπάνων ἀριστερᾶ τὸ δίκαια τοῦ ἁγ(ίου) Θεοδοσίου, δεξιᾶ τὸ περιοριζόμενον, καὶ ἐξέρχεται ἄχρι τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τὸ Λοζίκιον καὶ τὸν Ζυγὸν εἰς τὰ λιβαδία ἐρχομένης, περικόπτει τὴν αὐτὴν βασιλικὴν ὁδὸν καὶ κλίν(ει) † δαμὴ † πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος καὶ τὸ νότι(ο)ν καταλιμπάνων ἀριστερᾶ τὰ λιβαδία κατ᾽ εὐθεῖ(αν) καὶ | ἀποτελεῖ εἰς τὴν παραλίαν τῇ πρὸς τὸν Λογκὸν βλεπούσῃ, ἐν ᾗ ἵστανται καὶ τρεῖς λίθ(οι) † ἐρρζομένοι ἀπέχων ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐντὸς εἰς τὴν θάλασσαν ὡσεὶ τοξότ(ου) βολήν, δεξιᾶ ἔχων τὸ περιοριζόμενον, ἀριστερὰ δὲ τὰ δίκαια τοῦ ἁγ(ίου) Φιλίππου καὶ τῆς Βάνιτζας, κἀκεῖθεν κλίν(ει) πρὸς δύσιν, κρατεῖ δι᾽ ὅλου τὴν παραλίαν ἔχων ἐντὸς τὸ περιοριζόμενον, τὴν τοποθεσίαν τὴν οὕτω ἐπιλεγομένην τοῦ Μονοξυλίτ(ου) μετὰ πάσης τῆς δεσποτείας αὐτοῦ καὶ τῶν καθισμ(ά)των, | καταντεῖ ἕως τοῦ ἀκροτ(η)ρί(ου) τοῦ οὕτω λεγόμενου Παχὴ τὸ ἀντικρὺ τῆς Χρωμιωτίσης κἀκεῖθεν κλίν(ει) πρὸς τὸ βόρειον μέρ(ος), βαδίζει δι᾽ ὅλου τὴν αὐτὴν ῥάχ(ιν) καὶ διέρχεται τὴν μ(ε)γ(ά)λη(ν) βίγ-

където е бил издигнат манастир, почитан на името на пресветата владичица наша Богородица и каричан Тавлас, в който и всяко налично движимо и самодвижимо имущество беше предадено на игуменството, представено от същия този Макарий, изпратени бяха благочестивите игумени, които бяха подписали настоящия документ, за да извършат фактическото предаване на манастира Калика, наречен метох, и бяха поканени от нас да огледат границите [на метоха] и да изложат всичко писмено. Те дойдоха днес при нас отново, като се върнаха оттам, и донесоха и показаха описа на наличния в манастира незначителен и неизползуваем имот и изработеното от тях след внимателно проучване описание на границите със следното съдържание: [границата] започва от морския нос, който е при морето към Стримон[1] и който отделя имотите на манастира Вороскоп[2] от определяния имот, продължава нагоре, като върви на юг, оставяйки надясно определяния имот, а наляво имотите на Вороскоп и определяния там имот, отделя в ограничаваните надясно имоти така наречения Агиасмат[3] и много по-навътре нивата на същия манастир, наречена Алмир[4], преминава направо стръмнината до големия хълм, който е наречен и е в действителност Оксис[5], а оттам върви в същата посока направо, като оставя наляво имотите на Свети Теодосий[6], а надясно определяния имот, и излиза до царския път, който от Лозикион[7] и Зигос[8] отива до ливадите, пресича същия този царски път и извива... на изток и на юг, оставяйки наляво ливадите, и завършва в права линия до брега, който гледа към Лонгос[9], където има и три побити камъка, отдалечава се от брега [и навлиза] навътре в морето колкото един хвърлей от стрела, имайки надясно ограничавания имот, а наляво имотите на Свети Филип и Баница[10], а оттам извива на запад и държи изцяло брега, оставяйки откъм вътрешната страна определяния имот, местността, наречена Моноксилитова, с цялото владение и всички имоти [на Моноксилит] и отива до височината, наречена Пахи, срещу Хромиотиса[11], и оттам извива в северна посока, върви напълно по същия хребет, минава през Голямата стражница и стига

[1] Стримон — дн. река Струма. [2] Вороскоп — местност и манастир в Атон. Срв. *Fr. Dölger*, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München, 1948, 103, 53 B. [3] За Агиасмат вж. също *Ἑλληνικά*, II, loc. cit. [4] Местност, нелокализирана. [5] *Ὀξύς* — остър. [6] Манастир в Света гора. Вж. *Ἑλληνικά*, II, loc. cit. [7] Лозикион — местност близо до Рендина. Вж. *M. Vasmer*, Die Slaven in Griechenland, Berlin, 1941, pp. 206—207; *Ἑλληνικά*, II, loc. cit. [8] Зигос — местност и манастир в Атон. Срв. *Dölger*, Aus den Schatzkammern, 103, 4B; 107, 23 B; *Ἑλληνικά*, II, loc. cit. [9] Лонгос — средният полуостров на Халкидика. [10] Баница — днес село в Зъхненско. Вж. *В. Кънчов*, Македония. Етнография и статистика, София, 1900, стр. 182, и *Vasmer*, Die Slaven, p. 219. [11] Хромиотиса — местност и манастир. Вж. *Ἑλληνικά*, II, loc. cit.

λαν καὶ καταντεῖ ἄχρι τοῦ διοδίου τοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ζυγοῦ καὶ τῷ Λοζηκίῳ ἀποφέρῃ, ἐν ᾗ καὶ σ(ταυ)ρ(ὸς) ἵσταται ξύλινος ἐν δρυΐ κάμπτει τὴν κάτω πρὸς ἄρκτον, κατέρχεται τὸν αὐτὸν ἀέρα διό-λ(ου) ἄχρι τῆς εἰρημένης θαλάσσης τῆς πρὸς τὸν Στρυμόνα βλεπούσης ἕως δικαίου τῆς ἐξειλημένης τῆς οὕτω Μυρσίνης λεγομένης καὶ οὕτως παροδεύων κ(α)τ(ὰ) ἀνατολὰς τὴν παραλίαν ἔρχεται καὶ ἀποδίδῃ ἔνθα καὶ ἤρξατο (pp. 150_{20} 151_{21}).

до пътеката, която води за манастира Зигос и отива към Лозикион, където има и поставен дървен кръст на дъба, извива надолу към север, държи напълно същата посока чак до казаното море, което е към Стримон, до именията на споменатата така наречена Мирсина и вървейки на изток по брега, се връща, откъдето е започнала. — —

2. *Ioannis Kontostephani ducis Thessalonicensis actum*

2. *Акт на солунския дук Йоан Кондостефан*

„*ἀλλὰ καὶ ὀκτὼ παροίκους τῆς μονῆς ἀνελάβετο καὶ ἁπλῶς πειρᾶται παντελῶς ἐξοικῖσαι αὐτό, καὶ ὡς ἴδιον χρᾶσθαι· διόπερ καὶ προσέρχομαι ὁ ἀνάξιος δοῦλός σου καὶ δέομαι ἵνα διὰ προσκυνητῆς ἐπιλύσεως κελευσθῇ ὁ περιπόθητος ἀνεψιὸς τῆς βασιλείας σου καὶ δοὺξ Θεσσαλονίκης ὁ Κοντοστέφανος τηρεῖν τὸν τῆς δουλικῆς σου μονῆς περιορισμὸν ἐξ ὁλοκλήρου, ἤ ἐκ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ μερῶν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν περίληψιν ἱκανῶσαι τοῦ ἐκλεῦψαι τὰ ἴδια· καὶ οὐ μόνον αὐτὸ ἀποκαταστῆσαι εἰς τὴν αὐτὴν διαφένδευσιν δικαίως, ἀλλὰ καὶ πάντα τινὰ ἄλλον ἀδικεῖν τὴν δουλικήν σου μονὴν πειρώμενον ἀποσοβῆσαι, καὶ ἐπιφωνῆσαι δι' ἰδίας αὐτοῦ πράξεως ἀποδοθῆναι ἐν τοῖς ἀνήκουσιν αὐτῷ ἀποκατασταθῆναι δὲ τῇ μονῇ καὶ τοὺς ἀφαιρεθέντας ὀκτὼ παροίκους παρὰ τοῦ Κοσκινᾶ, καὶ μηδὲ τό ποτε δοθὲν μέρος τῷ πρὸ αὐτοῦ στρατιώτῃ ἐάσειν αὐτῷ, παραδώσειν δὲ τοῦτο τῷ μέρει τῆς μονῆς ὡς παραβάντος αὐτοῦ τὴν συμφωνίαν. Εἴ τι οὖν ὁ Θεὸς ὁδηγήσει τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου. ⟨?⟩ ὡς δοῦλος ἀνάξιος τολμήσας ἔδωκεν.“ Καὶ ἔξωθεν εἶχεν τὸ τοιοῦτον δεητήριον τό· „Δέησις τοῦ εὐτελοῦς μοναχοῦ Βαρλαὰμ καὶ ἡγουμένου τῆς ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει δουλικῆς σου μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου δοῦλος ἀνάξιος“. Ἡ δὲ προσκυνητὴ βασιλικὴ ἐπίλυσις οὕτω διωρίζετο· „Ὁ περιπόθετος ἀνεψιὸς τῆς βασιλείας μου Ἰωάννης ὁ Κοντοστέφανος ἐμφανισθείσης αὐτῷ τῆς παρούσης λύσεως τῆς βασιλείας μου, ἵνα τηρήσῃ τὰ δίκαια τὰ περὶ ὧν ὑπέμνησας, ἐπελθὼν καὶ τοὺς προσόντας τῇ κατὰ σὲ μονῇ περιορισμοὺς τοὺς ἐπὶ τῷ δηλουμένῳ ἀκινήτῳ ⟨ ⟩ καὶ μετὰ τὴν ἀληθείας διάγνωσιν τὴν μὲν μονὴν ἀποκαταστήσει εἰς πάντα τὰ δικαίως αὐτῇ διαφέροντα, τοὺς δὲ ἀδίκως καὶ ἐπηρεαστικῶς πειρωμένους ὡς ὑπέμνησας κατεπεμβαίνειν τῶν ταύτης*

„. . . Но взел и осем парици на манастира и се опитал чисто и просто да изсели напълно жителите от това място и да го използува като свое собствено.[1] Поради това идвам аз, недостойният твой раб, и моля да бъде наредено чрез почитаемото решение[2], щото възлюбеният племенник на царство ти и дук на Солун, Кондостефан[3], да съблюдава изцяло границите на вернoподания ти манастир, т. е. в четирите му страни, и според съдържанието му да може да им остави притежанията. И не само да възстанови законните му права, но и да попречи на всеки друг, който се опита да постъпи несправедливо по отношение на вернoподания ти манастир, и да реши със свое постановление . . . да бъдат дадени на принадлежащите му . . . да възстанови на манастира и отнетите осем парици от Коскина[4] и да не му оставя даденото някога място на стратиота преди него, а да се предаде то на манастира, понеже [Коскина] е нарушил споразумението. И ако бог напътствува твое свето царство . . . като недостоен раб, осмелявайки се, подадох [тази молба].“ А отстрана на молбата има написано следното: „Молба на смирения монах Варлаам, игумен на намиращия се в Света гора твой верноподан манастир Свети Атанасий, недостоен раб.“ А почитаемото царско разпореждане определя така: „Възлюбеният племенник на царство ми, Йоан Кондостефан, след като му бе показано настоящото решение на царство ми, за да пази имотите, за които спомена, като дойде и . . . отнасящите се към твоя манастир гранични описи относно означения недвижим имот и след установяване на истината, да възстано-

[1] Документът започва с една молба от 1162 г., отправена от игумена на Лаврата Варлаам до император Мануил I Комнин (1143—1180). В тази молба, чието начало липсва, игуменът се оплаква от някой си Коскина, който бил взел в своето имение осем парици, принадлежащи на манастира. [2] Това решение на императора е приложено по-долу в документа. Въз основа на него солунският дук Кондостефан е издал и самия документ. [3] За Йоан Кондостефан, който по майка произхождал от Комниновците, срв. *Ostrogorsky*, Féodaité, p. 32, n. 2. [4] Вероятно за имот на същото лице се говори у *Dölger*, Aus den Schatzkammern, № 7.76 B. Според *Ostrogorsky*, Féodalité, p. 33, Коскина е прякор на Панкратий Анема, за когото става дума по-долу.

δικαίων ἐξώσει ἐκεῖθεν, ἐπιφωνησάμενος αὐτοὺς μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶν τοῦ λοιποῦ κατ' αὐτῆς διαπράξασθαι, ἵνα μὴ τῆς ἐκ τῶν νόμων αὐστηρίας ἀσυμπαθῶς πειραθήσονται. Τῷ μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδικτιῶνος ι'" (δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως). Εἶτα κρατήσαντες ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸν περιορισμὸν τοῦ κτήματος τῆς μονῆς τοῦ οὕτως Ἀρχοντοχωρίου λεγομένου, ἀνάγραπτον ὄντα ἐν τῇ ἐμφανισθείσῃ ἡμῖν παρὰ τοῦ καθηγουμένου πράξει τῇ φαινομένῃ μὲν γενέσθαι κατὰ τὸν Νοέμβριον μῆνα τῆς ζ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςφϟζ' ἔτους, ὑπογραφὴν δὲ ἐχούσῃ τοῦ ταύτην προστάξει βασιλικῇ ἐνεργήσαντος ἔχουσαν οὕτως· „Ὁ λογαριαστὴς Κωνσταντῖνος καὶ οἰκεῖος ἄνθρωπος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως", καὶ σφραγῖδα μολυβδίνην, ἀφικόμεθα εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἦν ἡ ἀμφιβολία, ἤγουν ἔνθα ἦν ἡ καθέδρα τῶν παρὰ τοῦ ῥηθέντος κυροῦ Παγκρατίου τοῦ Ἀνεμᾶ εἰς πρόνοιαν κατεχομένων, παρόντων ὡς λέγεται τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου καὶ τῶν συνόντων αὐτῷ μοναχῶν τῆς αὐτῆς μονῆς, ἤγουν τοῦ μοναχοῦ Κυριακοῦ τοῦ πρώην ἐκκλησιάρχου, τοῦ μοναχοῦ Ἀρσενίου τοῦ Βαράγγη, τοῦ μοναχοῦ Γερμανοῦ, τοῦ μοναχοῦ Βαρθολομαίου τοῦ Τζιμισκῆ, τοῦ μοναχοῦ Κανδίδου τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ τοῦ μοναχοῦ Δοσιθέου τοῦ οἰκονόμου τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ μετοχίου, ⟨καὶ λεγόντων⟩ ἴδιον εἶναι τὸν τοιοῦτον τόπον τῆς κατ' αὐτοὺς μονῆς οἷα δὴ ἐντὸς ὄντα τοῦ περιορισμοῦ τοῦ τῆς μονῆς προαστείου τοῦ Ἀρχοντοχωρίου λεγομένου, καὶ ζητούντων τῇ μονῇ τοῦτο ἀποκατασταθῆναι κατὰ τὴν προσκυνητὴν ἐπίλυσιν· καὶ ἐπιστάντες ἀνεθεωρήσαμεν καὶ τὸν τοιοῦτον τόπον, ἀνέγνωμεν καὶ τὸν δηλωθέντα περιορισμὸν τοῦ τῆς μονῆς προαστείου, ὅστις καὶ ἐδήλου ἄρχεσθαι τὸν τοῦ αὐτοῦ προαστείου περιορισμὸν ἀπὸ τοῦ καστρίου τοῦ ἐγχωρίως λεγομένου Βεσελτζοῦ, κλίνειν τε τὸ καταρύακον ὃ Τζερνάχοβα ἐπονομάζεται καὶ ἀποδιδόναι εἰς τὸ παρὸν ἀλώνιον τοῦ ἄρχοντος Ἰωάννου τοῦ Μολισκότου, κἀκεῖθεν διαπερᾶν ὡς πρὸς τὸ ῥυάκιον τοῦ Παπᾶ, καὶ κατιέναι πρὸς τὸ σταυροπήγιον τὸ περὶ τὸ χεῖλος τῆς λίμνης, εἶτα κάμπτειν πρὸς δύσιν, καὶ οὕτω τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ τῆς μονῆς προαστείου περιορίζειν· καὶ κατελάβομεν ἐντὸς τοῦ περιορισμοῦ τοῦ δηλωθέντος προαστείου τῆς μονῆς συνεισάγεσθαι τὸν εἰρημένον τό-

ви властта на манастира във всички справедливо припадащи му се имоти и да отстрани оттам онези, които несправедливо и насилнически са се опитвали, както ти припомни, да навлизат в неговите имоти, след като ги предупреди да не дръзват за в бъдеще да правят нещо подобно срещу него, за да не изпитат неумолимата строгост на законите. Месец март, индикт 10-и."[1] (Написано с червените писмена на могъщия и свет наш император.) След това, като получихме в ръце и граничния опис за имота на манастира, наречен Архонтохорион[2], който беше вписан в представения ни от игумена акт, на който акт е означено, че е съставен през месец ноември, 8-и индикт 6597 г.[3], и който носи и следния подпис на действуващия по императорско нареждане „логариаст Константин[4], служител на могъщия ни и свет наш император", както и оловен печат, дойдохме на мястото, за което ставаше спорът, именно където бяха жилищата на владените в прония от казания господин Панкратий Анема, в присъствието, както се казва, на достопочтения игумен и на дошлите с него монаси от същия манастир, именно монаха Кириак, пръв църковен еклесиарх[5], монаха Арсений Варяг, монаха Герман, монаха Вартоломей Цимисхий, монаха Кандид, орфанотроф[6], монаха Доситей, иконом на Солунския метох. Тези твърдяха, че това място е собственост на техния манастир, понеже е включено в граничния опис на проастия, наречен Архонтохорнон, принадлежащ на манастира, и представяха искане той да се възвърне на манастира според многоуважаемото решение. Като се приближихме, огледахме и това място, прочетохме и означения опис на манастирския проастий, който показваше, че границата на проастия започва от укрепеното селище, наричано от местните хора Веселчо[7], извива по рекичката, наречена Чернахово[8], и се спуска към намиращия се там харман на архонта Йоан Молискот и оттам пресича по посока на Поповата рекичка и слиза към граничния кръст, който е към брега на езерото, след това извива на запад и така ограничава южната страна на манастирския проастий. Разбрахме, че казаното място е включено в границите на манастирския проастий, в който се намират

[1] Т. е. 1162 г. [2] Архонтохорион е нелокализирано. [3] Т. е. 1088 г. [4] Логариастът е един вид финансов инспектор. Вж. *Dölger*, Beiträge, pp. 17—18. За този Константин срв. още Actes de Lavra, № 38 3, 17; 42,53. [5] Църковна длъжност. Еклесиархът бил помощник на по-висшите духовни чинове при богослужението и се грижел за поддържане на храма. [6] Орфанотрофът на манастира се грижел за благотворителните учреждения — сиропиталища, старопиталища и пр. Вж. също *Bréhier*, Les institutions, p. 125. [7] Името Веселчо е безспорно българско. [8] Името Чернахово е също българско. Може би трябва да се сравни с Черняково, сегашно име на село в Драмско. Срв. *Кънчов*, Македония, стр. 199.

πον, ἐν ᾧ εἰσὶν οἰκίαι τῶν τοῦ κυροῦ Παγκρατίου παροίκων, οἷα δὴ καὶ πρὸς δύσιν οὖσαι τοῦ ῥύακος του λεγομένου Τζερνάχοβα, αὐτοῦ δὲ τοῦ ῥύακος περιορίζοντος τὸν τόπον τοῦ ῥηθέντος προαστείου τῆς μονῆς περὶ τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ μέρος, καὶ ἀποδιαιροῦντος ἀπὸ τοῦ τοιούτου τῆς μονῆς προαστείου τὸ προάστειον τὸ εἰς πρόνοιαν κατεχόμενον παρὰ τοῦ κυροῦ Παγκρατίου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς διακείμενον τοῦ αὐτοῦ ῥύακος. Ὅτι δὲ ἔλεγεν ὁ κῦρ Παγκράτιος μὴ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ στῆναι τὰς τῶν παροίκων αὐτοῦ οἰκίας ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ τῷ τῇ μονῇ διαγνωσθέντι διαφέρειν, ἀλλὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ κατέχοντος εἰς πρόνοιαν εἰρημένον τὸ εἰρημένον προάστειον, ἤγουν τοῦ Λουκίτου ἐκείνου, οὐδὲ οἱ μοναχοὶ τοῦτο ἀπηρνοῦντο, ἀλλ' εἶπον ὅτι ἐδόθη μὲν τοῖς πρὸ τοῦ κυροῦ Παγκρατίου εἰς πρόνοιαν ἔχουσι ⟨τὸ προάστειον⟩ {τοῖς} στρατιώταις, τῷ τε Ῥεντινῷ ἐκείνῳ Ῥωμανῷ καὶ τοῖς αὐταδέλφοις τοῖς Λουκίταις τῷ τε Θεοτίμῳ καὶ τῷ Λέοντι περὶ τοῦ τῆς μονῆς μέρους πλησίον καὶ πρὸς δύσιν τοῦ ῥηθέντος ῥύακος τόπος τις πλὴν ἐπὶ αἱρέσει τοιαύτῃ, ὥστε κεχρῆσθαι τούτῳ τοὺς τῶν στρατιωτῶν παροίκους ἐπὶ κατασπορᾷ μόνῃ, οὐ μὴν δὲ καὶ εἰς τὸ ποιῆσαι ἐν αὐτῷ καθέδρας. Τοῦτο γὰρ εἰ πειραθεῖεν πώποτε ποιῆσαι, ἢ καὶ παρεξέρχονται τὸν τοιοῦτον τόπον ὅλως, ἵνα ἐπανέρχηται οὗτος πρὸς τὸ τῆς μονῆς μέρος· καὶ ἐπεὶ ⟨ὥς⟩ φασιν οἱ μοναχοί, οὐκ ἐφυλάχθη ἡ αἵρεσις ἐφ' ᾗ ὁ ῥηθεὶς τόπος ἐδόθη τοῖς δηλωθεῖσι στρατιώταις, δίκαιόν ἐστιν τὸν τοιοῦτον τόπον πρὸς τὴν μονὴν ἐπανελθεῖν, οὐ διὰ τοῦτο δέ φασι μόνον, ἀλλὰ καὶ διότι οὐκ ἐδόθη ὁ δηλωθεὶς τόπος παρὰ τοῦ τῆς μονῆς μέρους πρὸς τοὺς δηλωθέντας στρατιώτας ὥστε διαβαίνειν καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοὺς ἔχειν ὀφείλοντας εἰς πρόνοιαν τὸ διαληφθὲν προάστειον, τὸ καὶ αὐτὸ Ἀρχοντοχώριον λεγόμενον, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους μόνους. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι ἐξ ἀνθρώπων ἐγένοντο, δίκαιόν φασι πάντες τὸ τὸν εἰρημένον τόπον πρὸς τὸ τῆς μονῆς μέρος ἐπανελθεῖν. Κατ' ταῦτα εἰπόντες οἱ μοναχοὶ ἐνεφάνησαν ἡμῖν καὶ πρᾶξιν ἔγγραφον τοῦ Ξιφιλίνου ἐκείνου [ ] τοῦ λογαριαστοῦ τοῦ γεγονότος δουκὸς καὶ πράκτορος Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα γενομένην μὲν κατὰ τὸν Δεκέμβριον μῆνα τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςχκζ' ἔτους καὶ δηλοῦσαν ὅτι τε ἀμφιβολίας εἰχόν τινας οἵ τε μοναχοὶ τῆς ῥηθείσης μονῆς καὶ οἱ στρατιῶται ἐκεῖνοι, ἤγουν ὅ τε Ἀνδρέας Ῥωμανὸς ὁ Ῥεντινὸς καὶ οἱ αὐτάδελφοι οἱ Λουκῖται ὅ τε Θεότιμος καὶ ὁ Λέων περὶ τοπίων τινῶν, περὶ ὧν καὶ τινα δικαστήρια μεταξὺ αὐτῶν ἐγένοντο κατὰ πρόσταξιν βασιλικὴν παρὰ τοῦ πρώην πράκτορος Θεσσαλονίκης, καὶ ὅτι τελευταῖον ἐδόθη τοῖς στρατιώταις παρὰ τοῦ δηλωθέντος λογαριαστοῦ τόπος τις ἀπὸ τῶν τοῦ δημοσίου λόγῳ καθέδρας

къщите на парите на господин Панкратий, които са и на запад от рекичката, наречена Чернахово, като самата рекичка служи за източна граница на мястото на речения манастирски проастий и отделя този проастий на манастира от проастия, държан в прония от господин Панкратий, лежащ на изток от същата рекичка. Господин Панкратий заяви, че къщите на париците му не били издигнати по негово време в казаното място, за което бе установено, че принадлежали на манастира, а по времето на онзи Лукит, който държал преди него речения проастий в прония. И монасите не отричаха това, но казаха, че на стратиотите, които имали проастия в пронията преди господин Панкратий, именно Роман Рендина и братята Теотим Лукита и Лъв Лукита, било дадено едно място близо до манастира и на запад от казаната рекичка, но само при условие да го използуват париците на стратиотите единствено за засяване, а не за да си правят в него и постройки. Ако някога биха дръзнали да сторят това или да обсебят изцяло това място, то трябвало да се върне на манастира. И понеже, както казват монасите, не било спазено условието, според което казаното място било дадено на споменатите стратиоти, справедливо е това място да се върне на манастира не само за това, казват те, а и защото посоченото място не било дадено от страна на манастира на означените стратиоти, за да премине и у тези, които биха имали след тях в прония въпросния проастий, наричан също Архонтохорион, но да бъде само за тях. А понеже те са покойници, всички казват, че е справедливо да се върне на манастира споменатото място. Като казаха това, монасите ни представиха и писмен акт от Ксифилин, който бил логариаст на дука и практора на Стримон и Солун господин Константин Дука, направен през декември, 13-и индикт, 6627 г.[1], който гласи, че монасите на казания манастир и онези стратиоти, именно Роман Рендина и братята Теотим Лукита и Лъв Лукита, имали някакви спорове във връзка с някои места.[2] Поради това имало и процеси между тях по императорско нареждане пред предишния практор на Солун и накрая било дадено на стратиотите от посочения логариаст за жилища на париците

---

[1] Т. е. 1019 г. Датата е несигурна. Вж. *Lemerle*, Recherches sur le régime agraire, p. 278. [2] *Ostrogorsky*, Féodalité, p. 36, обръща внимание на ожесточената борба между двете групи феодални владетели — светски проноари и манастири — за разширяване на поземлените си владения.

τῶν παροίκων αὐτῶν πλησίον καὶ πρὸς ἀριστερὰ τῆς λίμνης τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ ὅτι κατὰ παράκλησιν τῶν στρατιωτῶν ἐδόθη αὐτοῖς καὶ παρὰ τῶν μοναχῶν πλησίον τοῦ τοιούτου τόπου ἀπὸ τῶν δικαίων τοῦ προαστείου τῆς μονῆς τόπος τις ἔγγιστα δηλαδὴ καὶ πρὸς δύσιν τοῦ δηλωθέντος ῥύακος διακείμενος, περὶ οὗ δὴ τόπου καὶ τύπωσις ἐγεγόνει καὶ ἀσφάλεια παρὰ τῶν στρατιωτῶν οὐδέποτε ποιῆσαι. αὐτοὺς ἐν αὐτῷ ἢ καθέδρας ἢ ἀλώνια, ἀλλ᾽ εἰς κατασπορὰν καὶ μόνην κεχρῆσθαι αὐτῷ ὡς ἐπὶ τοιαύτῃ αἱρέσει δοθέντι αὐτοῖς, ἢ μὴν εἰ πειραθεῖεν εἴτε οἱ ῥηθέντες στρατιῶται εἴτε οἱ τούτων πάροικοι χωρῆσαι εἰς κάκωσιν τῶν μοναχῶν, ἢ ἑτέρων τοπιῶν παρασπασμόν, ἢ δενδροτομίας ἐν τοῖς δικαίοις τῆς μονῆς ποιήσασθαι, ἵνα ἔχουσιν οἱ μοναχοὶ ἄδειαν ἀνακαλέσασθαι καὶ αὖθις τὸν τόπον αὐτῶν, ὡς λογίζεσθαι ὀφειλόντων [ ] τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν παροίκων αὐτῶν μηδέν τι δίκαιον ἐχόντων ἐν τῇ παρὰ τοῦ μέρους τῆς μονῆς, ὡς εἴρηται, δοθείσῃ τοῖς στρατιώταις γῇ ἧς δὴ πράξεως καὶ ἀναγνωσθείσης δικαιοῦσθαι ἐξ αὐτῆς ἔλεγον οἱ μοναχοί. τὸ τῆς κατ᾽ αὐτοὺς μονῆς μέρος εἰς τὸ τὸν ῥηθέντα τόπον ἀποκατασταῆναι τῇ μονῇ ὅτι τε ἡ τοῦ τόπου δόσις πρὸς μόνους ἐκείνους ἐδόθη τοὺς ῥηθέντας στρατιώτας, καθὼς εἴρηται, καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς αὐτῶν διαδόχους, καὶ ὅτι κἂν ἴσως καὶ καθ᾽ ὑπόθεσιν δοθῇ, ὅπερ οὐκ ἔστι, δύνασθαι τὸν τοιοῦτον τόπον διαβῆναι καὶ πρὸς τοὺς τῶν Λουκιτῶν διαδόχους ἤγουν τὸν κῦρ Παγκράτιον, καὶ οὕτω δίκαιόν ἐστι τούτου αὐτὸν ἐκπεσεῖν, διὰ τὸ μὴ φυλαχθῆναι τὴν αἵρεσιν ἐφ᾽ ἧν ἡ τοῦ τοιούτου τόπου δόσις ἐγεγόνει, ἀλλ᾽ εὑρίκεσθαι ἐν αὐτῷ τὰς τῶν παροίκων τοῦ κυροῦ Παγκρατίου καθέδρας, κἂν μὴ παρ᾽ αὐτοῦ ἐγεγόνει, ἀλλὰ παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ τῶν Λουκιτῶν ἐκείνων, ὡς εἴρηται· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔδοξαν ἡμῖν οἱ μοναχοὶ εὔλογον λέγειν. Διὸ καὶ ἀποκατεστήσαμεν τὸν δηλωθέντα τόπον τὸ καὶ δύσιν δηλονότι τοῦ εἰρημένου ῥύακος διακείμενον τῷ τῆς μονῆς μέρει, οὐκ ὀλίγον ὄντα καὶ ὡς ἴδιον αὐτῆς διαγνωσθέντα εἶναι, καὶ ὡς πρὸς μόνους τοὺς Λουκίτας δοθῆναι φθάσαντα{ς}, ἐκείνους δὲ θανόντας, καὶ ὡς τῆς αἱρέσεως ἐφ᾽ ᾗ ὁ τοιοῦτος τόπος ἐδόθη μὴ φυλαχθείσης, καθὼς εἴρηται, ἀφῃρέθησαν δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐν αὐτῷ εὑρεθεῖσαι οἰκίαι τῶν παροίκων τοῦ κυροῦ Παγκρατίου, αἳ καὶ μετετέθησαν πέραθεν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τοιούτου ῥύακος· ἠρωτήθησαν μέντοι καὶ οἱ ὀκτὼ πάροικοι οἱ φθάσαντες μετοικισθῆναι ἀπὸ τοῦ προαστείου τοῦ κυροῦ Παγκρατίου εἰς τὸ προάστειον τῆς μονῆς, ὁπηνίκα δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δουκὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου ὁ Ἡλιόπουλος εἰς τὸ ῥηθὲν ἐξῆλθε

им едно държавно място, намиращо се наблизо и вляво от езерото Свети Василий. Също така поради искане от страна на стратиотите дадено им било и от монасите близо до онова място измежду притежанията на манастирския проастий едно [друго] място, намиращо се съвсем наблизо и на запад от посочената рекичка, за което място бил направен и договор и било дадено уверение от стратиотите никога да не правят в него нито жилища, нито хамбари, но да се употребява само за засяване, понеже им е дадено при това условие. И ако речените стратиоти или техните парици биха се опитали да ощетят монасите или да присвоят други места, или да секат дърветата в притежанията на манастира, монасите да имат право да вземат отново мястото им, тъй като трябва да се вземе пред вид . . . , понеже стратиотите и париците им нямат никакво право на земята, дадена на стратиотите, както се каза, от манастира. Когато този акт беше прочетен, монасите казаха, че въз основа на него трябва да се отсъди да се върне казаното място към манастира, понеже мястото е било дадено само на споменатите стратиоти, както се каза, а не на техните наследници, и че дори и да е било дадено при условие — а това не е така — да може казаното място да премине и на наследниците на Лукитовци, именно господин Панкратий, и в този случай е справедливо да му се отнеме, понеже не е било спазено условието, според което е било дадено това място, а в него са намерени жилищата на париците на господин Панкратий, въпреки че това не е било направено от него, а от онези Лукитовци, които са били преди него, както се каза. И ние сметнахме, че монасите говорят с основание. Поради това възвърнахме към манастира означеното място, което се намира именно на запад от казаната рекичка. То не е малко и беше признато, че е собственост на манастира. Дадено е било по-рано само на Лукитовци, а понеже те са умрели и понеже не е било спазено условието, според което е било дадено това място, както се каза, дигнати бяха оттам и намиращите се в него къщи на париците на господин Панкратий, които къщи се и прехвърлиха отвъд, на изток от тази рекичка. Прочее разпитани бяха и осемте парици, които бяха вече преселени от проастия на господин Панкратий в проастия на манастира, когато именно Илиопол, брат на господин Константин и служител на нашия господар дука, дойде в казания проастий.

προάστειον· ἤγουν κῦρ Ἰωάννης ὁ γαμβρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, Δανιὴλ ὁ τοῦ Λαχαναρᾶ, Νεδὸν ὁ Βεαλυκόνης, ⟨ ⟩ ὁ Τζερνωτᾶς, Νεδάνα χήρα ἡ τοῦ Σθλαβωτοῦ, Μαρία χήρα ἡ τοῦ Καλεώτου, Χουδίνας ὁ γαμβρὸς τοῦ Θαδιώνη καὶ Τζέρνης τοῦ Ἰωάννου, εἰπεῖν ἐπ' ἀληθείας τίνος τε ἐξ ἀρχῆς ἦσαν, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν μετῳκίσθησαν ἀπὸ τοῦ τῆς μονῆς προαστείου εἰς τὸ τοῦ κυροῦ Παγκρατίου προάστειον, καὶ εἶπον ὡς ἦσαν πρώην πάροικοι τῆς μονῆς, ἐκεῖθεν δὲ ἐξοικήσαντες πρό τινος καιροῦ ἦθον καὶ προσεκάθησαν ὅπου προσεκάθηντο οἱ τοῦ κυροῦ Παγκρατίου πάροικοι. Ἐξελθόντος δέ, φασίν, ἐκεῖσε τοῦ Ἡλιοπούλου πρό τινων ἡμερῶν ἐξ ὁρισμοῦ δουκικοῦ καὶ εἰπόντος πρόσταγμα εἶναι βασιλικὸν τοὺς τῆς μονῆς παροίκους τοὺς ἀπὸ προαστείου αὐτῆς ἐξοικῆσαι φθάσαντας ὑποστρέψαι πάλιν ἐκεῖσε πεποιήκασι τοῦτο καὶ πάλιν εἰς τὰ ἴδια ὑπέστρεψαν. Ἵνα δὲ μὴ ἐξῇ τινι τῶν μερῶν τὰ οἰκεῖα παρεξέρχεσθαι δίκαια καὶ τοῖς τοῦ ἑτέρου κατεπεμβαίνειν, γέγονε παρ' ἡμῶν χωματοβούνια διάφορα τὰ τῶν ἀμφοτέρων διαιροῦντα δίκαια, ἤγουν ἐξ αὐτοῦ τοῦ δηλωθέντος ῥύακος καὶ μέχρι αὐτῆς τῆς λίμνης, κατ' ἰσότητα τοῦ ῥυακίου κατελθόντος ὁμοῦ πρὸς μεσημβρίαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς λίμνης, ἔνθα καὶ σταυροπήγιον παρ' ἡμῶν ἐπεπήγει καθὰ καὶ ἔκπαλαι ἦν· καὶ οἱ μετακαθίσαντες δὲ πάροικοι τοῦ κυροῦ Παγκρατίου παρηγγέλθησαν παρ' ἡμῶν ἐπιφωνηματικῶς μηκέτι ὑποστρέψαι εἰς τὸν ῥηθέντα τόπον τῆς μονῆς, ὅθεν δηλονότι μετῴκησαν, ἀλλὰ μηδὲ κατεπεμβαίνειν ὅλως τοῖς δικαίοις τοῦ προαστείου τῆς μονῆς, πρὸς δύσιν οὖσι τοῦ ῥηθέντος ῥύακος καὶ τῆς πρὸς μεσημβρίαν τούτου ἰσότητος τῆς μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς λίμνης διοικούσης· καὶ ὑπέσχοντο αὐτοὶ καὶ ὁ κῦρ Παγκράτιος φυλάξαι τὴν παραγγελίαν. Ταῦτα παρακληθέντες καὶ συνήθως πιστωθέντες, ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνι τοῖς προγεγραμμένοις.

† Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Βασίλειος ὁ Μασιάκος. † Ὁ ὑπομνηματογράφος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος ὁ [ ]

Τὸ παρὸν σημείωμα κατ' ἐπιταγὴν ἡμετέραν γενόμενον ἐπιστώθη διὰ τῆς συνήθους μολυβδίνης σφραγίδος ἡμῶν (pp. 159_1—163_8).

Става дума за господин Йоан, зет на Константин, Данаил, син на Лаханара, Недо Великон,... Чернота, Недана, вдовица на Славот,[1] Мария, вдовица на Калеот, Худин, зет на Тадиони, и Черни[2], син на Йоан — да кажат право под чие управление са били отначало и по каква причина са се преселили от проастия на манастира в проастия на господин Панкратий. Те казаха, че най-напред са били парици на манастира и като се изселили оттам преди известно време, отишли и се преселили там, където живеели париците на господин Панкратий. Но, казаха те, когато там дошъл преди няколко дни Илиопол по нареждане на дука и казал, че има императорско разпореждане манастирските парицн, които са били вече изселени от проастия на манастира, да се върнат обратно там, те и направили това и се върнали обратно в своите си места. За да не може нито едните, нито другите да нарушат имота на другата страна и да навлизат в чуждите имоти, направихме различни могили, които отделят едните имоти от другите — именно от означената рекичка и дори до самото езеро, по продължение на рекичката [границата] слиза надолу и на юг до самото езеро. Там поставихме кръст, както имаше и порано. Преселените парици на господин Панкратий бяха предупредени устно от нас да не се връщат в казаното място на манастира, откъдето именно са били преселени, но и да не навлизат изобщо в имотите на манастирския проастий, намиращи се на запад от казаната рекичка и по продължението ѝ на юг до самото езеро.[3] Те самите и господин Панкратий обещаха да спазят споразумението. Когато бяха убедени в това и дадоха уверение според обичая, предаде [им се настоящото] в посочените по-горе месец и индикт.

† Хартофилакс на светата Солунска митрополия Василий Масиак. † Съветник на пресветата Солунска митрополия Димитрий.

Настоящият документ, издаден по наше нареждане, беше заверен по наша заповед чрез обичайния оловен печат.

---

[1] Недо, Великон, Чернота, Недана и Славот са безспорно български имена. [2] Името Черни е българско. [3] Последните няколко реда показват пълната зависимост на париците от прониарите. Това личи наймного от факта, че те били длъжни да върнат получената от тях земя за обработване веднага след смъртта на прониарите. Срв. *Ostrogorsky*, Pour l'histoire, p. 36.

XII. ЖИТИЕ НА НИКОН МЕТАНОИТЕ

Никон Метаноите живял през втората половина на X в. През 960 г., след завземането на Крит от Никифор Фока, той се прехвърлил на острова, където се заел със събуждане на християнското съзнание на местното население. Обиколил много градове и земи на Византия, като накрая се установил в Спарта. Там, подпомогнат от стратега на Пелопонеската тема Василий Апокавк, Никон Метаноите се заел с разпространение на християнството сред славяните в Тайгет. Житието на Никон Метаноите е написано през XII в. от неизвестен автор. Съдържа интересни сведения за нападенията на Самуил срещу Византия в края на X в.

РЪКОПИС: B = cod. Vatic., Barber. gr. № 583 (XV s.). — C = cod. Cutlum. gr. № 210 (XVII s.).

ИЗДАНИЯ: *Sp. Lampros, Ὁ βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, Νέος Ἑλληνομνήμων*, 3 (1906), pp. 131—228. — *Златарски*, История, 1, 2, стр. 846—849.

ЛИТЕРАТУРА: *A. Bees, Εἰς τὸν Βίον καὶ πολιτείαν Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε*, BB, 20 (1913), pp. 58—59. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 697, 845—850. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 572–573.

NICONIS VITA

Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Βασίλειος, ᾧ τὸ ἐπίκλην Ἀπόκαυκος, ἄρτι τὴν τοῦ πραίτωρος ἀρχὴν ἀναδεδεγμένος καὶ ἐν Κορίνθῳ διατρίβων ἐφρούρει τὸν ἐκεῖσε ἰσθμὸν τῆς βουλγαρικῆς ἕνεκα ἐφόδου. Δεινῶς δ' αὐτὸν ἐπίεζε καὶ οἷά τις Ἐρινὺς τὴν ἐκείνου καρδίαν κατήσθιεν οὐ μόνον ἡ ἐνσκήψασα αὐτῷ χαλεπὴ νόσος καὶ δυσίατος, ἀλλὰ πολλῷ πλέον καὶ τὸ δέος τῆς τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους καταδρομῆς. Φήμη γὰρ ἠκούετο κατὰ πάσης χωρεῖν αὐτὸ τῆς ἠπείρου καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος τε καὶ τῆς τοῦ Πέλοπος ἐπιστρατεύειν. Οὗ δὲ χάριν καὶ πέμψας ὁ Ἀπόκαυκος εἰς Λακεδαίμονα μετεκαλεῖτο τὸν ὅσιον ἱκετικῶς . . .

Ὁ μέντοι θεῖος ἀνὴρ καὶ περιουσίας ἀγάπης πλουτῶν, τὴν αἴτησιν τοῦ Ἀποκαύκου προσηκάμενος, οὐδὲν ὅλως τῶν ἐν χερσὶν οὕτω σπουδαίων ἦν αὐτῷ ὡς καὶ μικρὸν ἐπισχεῖν ἢ χρόνῳ τινὶ καὶ ἀναβολῇ τὸ πρᾶγμα διδόναι, ἀλλὰ πάντα ἐν ἐλαχίστῳ

ЖИТИЕ НА НИКОН МЕТАНОИТЕ

Не след много и Василий, по прякор Апокавк, който неотдавна бил назначен на длъжността претор и се намирал в Коринт, отбранявал тамошния провлак поради българското нашествие. Него силно го измъчвала и като някаква Ериния разяждала сърцето му не само налегналата го страшна и мъчноизлечима болест, но много повече страхът от нападението на българския народ.[1] Защото се пръснал слух, че българският народ настъпвал по цялата страна и се отправил в поход против самата Елада и срещу Пелопонес.[2] Заради това Апокавк пратил в Лакедемон хора и призовавал умолително светеца[3]. . .

А божият мъж в голямото си любвеобилие, като приел молбата на Апокавк, понеже нямал никаква работа така сериозна, че да не я спре или отложи за известно време, като пренебрегнал всичко, с някаква крилата

---

[1] Касае се за нападенията на българите в Тесалия и Пелопонес в края на X в. начело със Самуил. Срв. *Златарски*, История, 1, 2, стр. 696—697. [2] *А. Гильфердинг*, История сербов и болгар, Сочинения, т. I, 1868, стр. 203—204, отнася нападенията на българите към 980—981 г.; *А. Липовский*, Из истории греко-болгарской борьбы в X—XI веках, ЖМНПр., т. 278 (1891), стр. 129, отнася нападенията на българите към 984 г. *Златарски*, История, I, 2, стр. 848, смята, че този пасаж от житието има пред вид събития от 996 г. и по-специално битката при р. Сперхей. [3] Става дума за св. Никон.

θέμενος, ἀπτέρῳ τινὶ τάχει τὴν Κόρινθον κατέλαβε, παρ' οὐδὲν ποιούμενος καὶ αὐτὸν τὸν τῆς ὁδοῦ κόπον καὶ κάκωσιν τῆς πεζοπορίας. Ἅμα δὲ τῇ ἐν Κορίνθῳ παρρησίᾳ τούτου, οὐ μόνον ὑγιὴς εὐχῇ τοῦ δικαίου ὁ κατερραγμένος ἐδείκνυτο, καὶ ἡ χάρις ὅσην ἐπλούτει ὁ μέγας παρὰ θεοῦ ἔτι φανερὰ καθίστατο τοῖς ἀγνοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν Βουλγάρων φροντίδος ἀπελύετο ὁ Ἀπόκαυκος, προμηνύσαντος αὐτῷ τοῦ μακαρίου τὴν ἐκείνων καταστροφήν. . .

Διεβλήθη δὲ τῷ τὰ σκῆπτρα τότε τῆς Ῥωμανίας ἰθύνοντι. Βασίλειος δ' οὗτος ἦν ὁ τοῦ μικροῦ Ῥωμανοῦ παῖς καὶ πάντων βασιλέων εὐδαιμονέστερος, οὗ καὶ ὁ βίος ἐπιφανὴς καὶ ὁ τῆς ἀρχῆς χρόνος ἐπιμήκιστος καὶ τὰ κατὰ τῶν ἀντιπάλων τρόπαια πάμπολλα. Δι' οὗ καὶ ὁ τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους ἄρξας Σαμουὴλ ἐκεῖνος, ὁ τὴν ῥώμην ἄμαχος καὶ τὴν ἰσχὺν ἀνυπέρβλητος, ἀνῄρητο, καὶ αὐτὸ δὲ ἅπαν τὸ ἔθνος τῆς βουλγαρικῆς ἀναριθμήτου φάλαγγος καταβέβληται ἅμα καὶ τεταπείνωται. καθὼς ἡ περὶ αὐτὸν ἱστορία πλατύτερον παριστᾷ (pp. 174, 175, 177).

бързина пристигнал в Коринт, като не обръщал внимание на умората от пътя и на изтощителното вървене. С неговото пристигане в Коринт болният не само се показал здрав поради молитвата на праведника и милостта, с която великият бил надарен от бога, станала вече ясна за незнаещите, но Апокавк бил освободен и от грижата за българите, тъй като блаженият му предсказал тяхното поражение...

Той бил обвинен[1] пред тогавашния скиптродържец на ромейската държава. Той бил Василий[2], син на младия Роман и най-щастлив от всички императори, на когото животът бил блестящ и времето на властвуване твърде дълго и с многобройни победи срещу неприятелите. От него бе разгромен и онзи Самуил[3], който управлявал българското племе, непобедимият по сила и ненадминат по храброст, и заедно с това било унищожено и покорено цялото племе на българското безчислено множество, както историята по-нашироко говори за него.

[1] Има се пред вид Йоан Малакин, протовестиарий. Той бил наклеветен в благоразположение към българите и изпратен на заточение в Цариград. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 714. [2] Василий II (976—1025). [3] Самуил (976—1014).

XIII. ЙОАН ЗОНАРА

За живота на византийския хронист Йоан Зонара са запазени оскъдни данни. Известно е, че той е живял през първата половина на XII в. и че отначало заемал висша служба във византийския двор. По-късно той станал монах на остров Св. Гликерия, където написал своето историческо съчинение.

I. Хрониката на Зонара започва от сътворението на света и стига до края на управлението на Алексий I Комнин (1118). Тя е разделена (от Дюканж) на 18 книги, от които последните шест обхващат събития от историята на Византия и съдържат сведения и за българската история. За извори на Зонара са служили Прокопий Кесарийски, Йоан Малала, Теофан, патриарх Никифор, Георги Монах, Продължителят на Теофан, Скилица-Кедрин, Михаил Аталиат и Михаил Псел. Наред с тях той е използувал някои неизвестни и недостигнали до нас извори. Предполага се, че е имал на ръка съчинението на епископ Теодор от Севастия и други автори. Зонара не предава дословно използуваните съчинения, а ги подлага на известна обработка и значително ги съкращава. Тази преработка обаче е главно стилова, а на места той механично свързва отделни откъси, в резултат на което в хрониката се явяват и някои противоречия. Общо взето, Зонара предава вярно своите извори, а понякога дава и собствена преценка за събитията. Хрониката на Зонара съдържа ценни сведения за българската история и особено за периода от XI—XII в. (например за нашествията на печенегите и узите в днешните български земи, за павликяни и богомили и др.); тези сведения се отличават от другите известия за същата епоха.

Хрониката на Зонара се радвала на широка известност. От нея има славянски превод, който не е публикуван изцяло.

РЪКОПИСИ: A = cod. Paris. gr. 1715 (a. 1289). — C = cod. Monac. 324 (XIII s.). — B = cod. Vindob. hist. gr. 16 (XV s.) etc.

ИЗДАНИЯ: *H. Wolf*, Basileae 1557. — *Du Cange*, I—II, Corpus Parisinum (1686—1687) и Corpus Venetianum (1729). — *L. Dindorf*, I—VI, Lipsiae (1868—1875). — *Migne*, PGr., CXXXIV (1864); CXXXV (1864). — *M. Pinder*, I—II, Corp. Bonn. (1841—1844) от I до XII кн. — *Th. Büttner-Wobst*, Joannis Zonarae Epitome historiarum libri XIII—XVIII, Corp. Bonn., 1897. Дадените тук откъси са взети от Бонското издание.

КНИЖНИНА: *G. Wartenberg*, Leon Diakonos und die Chronisten, BZ, VI (1897), pp. 286—317. — *П. Лавров*, Югославянская переделка Зонары, ВВр., IV (1897), стр. 452—460. — *U. Nunzio*, Alcune pagine di storia Bulgara secondo le note del traduttore slavo di Constantino Manasse, Bessarione. Ser. II, anno VI, vol. I (1901), pp. 404—418; II (1902), pp. 221—244; III (1902), pp. 71—94. — *П. О. Потапов*, Судьба хроники Зонары в славяно-русской литературе, Известия русского языка и словестности Российской Академии Наук, XXII, 2 (1918), стр. 141—186. — *M. Weingart*, Byzantiské kroniky v literature cercovnaslovanské, I, Bratislava, 1922, pp. 84—159. — *N. Jorga*, Médaillons d'histoire littéraire byzantine, Zonaras, Byz., II (1925), pp. 284—286. — *O. Lampsides*, *Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψελλοῦ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Ζωναρᾶ*, Athen, 1951. — *K. Krumbacher*, GBL, pp. 370—376. — *Moravcsic*, Byzantinoturcica, I, pp. 344—348 и посочената там литература.

II. Йоан Зонара е съставител и на един речник (*Συναγωγὴ λέξεων συλλεγεῖσα ἐκ διαφόρων βιβλίων*), който прилича на всички други речници от античността и средновековието. Някои от обясненията, които са дадени в него, са взети направо от Хезихий, от Свидас и др.

В това негово съчинение има обаче някои етнически наименования и отъждествявания на народи от античността със съвременни на автора народи, които представят известен интерес за начина, по който са били обяснявани етническите връзки по онова време.

РЪКОПИСИ: V=Vatic. 11 (XII s.). — Codex e bibl. Regia Dresdensi (XII s.). — C=Vatic. 10 (a. 1253). — R=Vatic. 9 (XIII s.). — M=Monac. 263 (XIII s.). — Codex Augustanus (XIV s.).

ИЗДАНИЯ: Joannis Zonarae lexicon, ed. J. A. H. Tittmann, I—II, Lipsiae, 1808.

КНИЖНИНА: *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 346.

IOANNIS ZONARAE

I. EPITOMAE HISTORIARUM LIBRI XVIII

1. Bulgari Illyricum Thraciamque aggrediuntur

Κατὰ τούτους τοὺς ἱστορεῖται τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὴν Θρᾴκην καταδραμεῖν, μήπω πρὶν γινωσκόμενον. τῶν δὲ Ἁγαρηνῶν τὴν ἑῴαν ληιζομένων, σπονδὰς πρὸς αὐτοὺς ἐποιήσατο Ἀναστάσιος. τοῦ μέντοι Θρᾳκὸς Βιταλιανοῦ τυραννίδι ἐπικεχειρηκότος, Μυσούς τε καὶ Σκύθας προσεταιρισαμένου, καὶ ἅμα τούτοις τὰ περὶ τὴν βασιλίδα ληιζομένου τῶν πόλεων, ἀλλὰ μὴν καὶ στόλῳ κατ᾽ αὐτῆς ἀπελθόντος, ἀντικατέστη τούτῳ διὰ Μαριανοῦ τοῦ ὑπάρχου ὁ Ἀναστάσιος, καὶ ναυμαχίας γενομένης ἔκ τινος μηχανῆς παρὰ Πρόκλου τοῦ πάνυ γεγενημένης (τότε γὰρ ἤνθει ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐν τοῖς μηχανήμασι, τά τε τοῦ περιβοήτου ἐν τούτοις Ἀρχιμήδους ἅπαντα διελθὼν καὶ αὐτὸς ἐκείνοις προσεξευρών) τὸ ναυτικὸν τῶν ἐναντίων κατεπολεμήθη. κάτοπτρα γὰρ ᾄδεται χαλκεῦσαι πυρφόρα ὁ Πρόκλος, καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ τείχους τῶν πολεμίων νεῶν ἀπαιωρῆσαι κατέναντι, τούτοις δὲ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων προσβαλουσῶν πῦρ ἐκεῖθεν ἐκκεραυνοῦσθαι καταφλέγον τὸν νηίτην τῶν ἐναντίων στρατόν, καὶ τὰς νῆας αὐτάς, ὃ πάλαι τὸν Ἀρχιμήδην ἐπινοῆσαι ὁ Δίων ἱστόρησε, τῶν Ῥωμαίων τότε πολιορκούντων Συράκουσαν.

ЙОАН ЗОНАРА

I. ИСТОРИЯ

1. Българите нападат Илирик и Тракия

Разказва се, че по това време племето на българите, което по-рано не било познато, нахлуло[1] в Илирик и в Тракия. А агаряните[2] плячкосвали Изтока и Анастасий[3] сключил съюз с тях. Тогава тракиецът Виталиан[4] се домогвал до властта и като присъединил към себе си мизите и скитите[5], опустошавал заедно с тях градовете около столицата, като нападнал дори и столицата с флота. Анастасий изпратил срещу него префекта Мариан и когато започнало морското сражение, флотата на неприятелите била разбита чрез някакво средство, изработено и направено от известния Прокъл[6]. Тогава той цъфтял във философията и в техническата наука, като усвоил всичко, което прославеният в тия работи Архимед[7] бе постигнал, и сам открил други неща към тях. Направил нови открития, защото се предава, че Прокъл изковал възпламеняващи огледала и ги спуснал от градските стени срещу неприятелските кораби. Щом слънчевите лъчи се отразили в огледалата, от тях пламнал огън, който изгорил морската войска на неприятелите и самите им кораби. Дион[8] разказва, че някога Архимед измислил това, по времето, когато римляните обсаждали Сиракуза[9].

---

[1] Събитието се отнася към 480 г. Срв. *G. Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, Berlin, 1958, p. 108. [2] С агаряни тук са означени персите. [3] Анастасий I (491—518). [4] Виталиан бил началник на федератите в дн. Добруджа. Използувайки недоволството на федератите поради намаляването на заплатите им и на местното селско население от финансовата политика на Анастасий, Виталиан вдигнал бунт в 513 г., като се обявил и против монофизитската политика на императора. Разбит бил в 515 г. Срв. *Д. Ангелов*, История на Византия, I, София, 1959, стр. 110—111. [5] „Мизи" и „скити" тук са архаистични названия на прабългарите и славяните, които участвували в бунта на Виталиан. [6] Прокъл — гръцки философ от V в., комуто се приписва откриването на т. нар. течен или гръцки огън. [7] Архимед (ок. 287—212 пр. н. е.) — голям гръцки математик от гр. Сиракуза. [8] Дион Касий — гръцки писател (160—235), автор на история на Рим в 80 книги. Дион Касий е един от изворите на Зонара. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 345. [9] Римляните превзели Сиракуза през 212 г. пр. н. е.

'Αναστάσιος δὲ σπουδαστὴς τῆς Εὐτυχοῦς αἱρέσεως ὤν, ἐβουλήθη προσθεῖναι εἰς τὸ Τρισάγιον τὸ „ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς". ἔστειλεν οὖν διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν λογοθέτην τε καὶ τὸν ἔπαρχον· οἳ ἐν τῷ ἄμβωνι ὡς ἐπ' ὀκρίβαντος στάντες διαγγέλλειν ἤρξαντο τὸ πρόσταγμα τὸ βασιλικόν. κινεῖται τοίνυν ὅσον τοῦ πλήθους ὀρθόδοξον, καὶ διασπάσαι τοὺς ἄνδρας ὡρμήκεσαν. ἀλλ' οἱ μὲν μόλις τὴν δημοτικὴν μανίαν ἐξέφυγον, τὸ δέ γε πλῆθος εἰς θυμὸν ἐκκαυθὲν κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐπῆλθον τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν. καὶ τὰς μὲν καθῃρήκασι, τὰ δ' ἐν αὐταῖς διηρπάκασι καὶ πολλοὺς ἀνεῖλον, καὶ εἰς τὸν βασιλέα ἐξύβριζον, τὸν δὲ Βιταλιανὸν ὡς βασιλέα εὐφήμουν, καὶ πολλοὺς οἴκους ἐνέπρησαν καὶ πλείστους ἐφόνευσαν (pp. 137_{11}—139_{5}).

А Анастасий, който бил привърженик на еретика Евтихий[1], поискал да прибави към света Троица и „разпнатия за нас". И по тая причина той изпратил в църквата логотета и епарха. Те застанали на амвона като на сцена и започнали да разгласяват царската наредба. Тогава цялото православно множество се разбунтувало и се спуснало да разкъса на парчета тия мъже, които едва избягнали народната ярост. А пламналото от гняв множество нападнало къщите на споменатите мъже, съборили ги, разграбили това, което се намирало в тях, и погубили мнозина. Те хулили императора и провъзгласили Виталиан за император и много къщи изгорили и извънредно много хора избили.

2. Exercitus Romanus a Bulgaris victus est

Τῶν δὲ Βουλγάρων αὖθις τὸ 'Ιλλυρικὸν καταδραμόντων ἀντετάξαντο τούτοις τινὲς τῶν 'Ρωμαίων ταξιαρχῶν μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοὺς ταγμάτων. ἐκείνων δὲ ἐπῳδαῖς χρησαμένων καὶ γοητείαις ἡττήθησαν αἰσχρῶς οἱ 'Ρωμαῖοι καὶ πλὴν ὀλίγων ἅπαντες διεφθάρησαν. ὧν τὴν φθορὰν κομήτης ἀστὴρ προεμήνυσε καὶ κόρακες πορευομένων αὐτῶν ὑπεριπτάμενοί τε καὶ προηγούμενοι καὶ οἱ σαλπιγκταὶ ἀντὶ ἐνυαλίου ἠχῆς περιπαθές τι καὶ θρηνῶδες ἠχήσαντες (pp. 140_{15}—141_{4}).

2. Византийска войска бива победена от българи

Българите отново нападнали Илирик и някои от ромейските военачалници им се противопоставили със своите отреди.[2] Но понеже онези си послужили с магии и заклинания, ромеите претърпели позорно поражение и освен малцина всички загинали. Звезда комета предсказала тяхната гибел и гарвани, които летели над тях по време на пътуването им и показвали пътя им, а също и тръбачите, които вместо бойния марш свирили тъжна и плачевна мелодия.

3. Bulgari Slavique usque ad Longos Muros perveniunt

Οὗτος ὁ 'Αναστάσιος ἔκτισε τὸ Μακρὸν τεῖχος οὕτω λεγόμενον καὶ ἀπὸ τῆς μεγάλης θαλάσσης διῆκον ἄχρι τῆς Σηλυβρίας διὰ τὰς ἐφόδους τῶν τε Μυσῶν ἤγουν Βουλγάρων καὶ τῶν Σκυθῶν· ἔστησε δὲ καὶ στήλην οἰκείαν ἐν τῷ τοῦ Ταύρου κίονι ἐκ χαλκοῦ, τῆς πρῴην ἐν αὐτῷ ἱσταμένης πεσούσης, ἣ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἐτύγχανε.

Καὶ ὁ μὲν ὧδε βασιλεύσας ὧδε κατέλυσε τὴν ζωήν· ἀνερρήθη δὲ βασιλεὺς 'Ιουστῖνος ὁ Θρᾷξ, γονέων μὲν ἐκφὺς ἀσήμων καὶ ἀφανῶν, καὶ αὐτὸς τὸ πρότερον αὐτουργῶν ἢ βουκόλος τυγχάνων καὶ

3. Българи и славяни нахлуват чак до Дългата стена

Този Анастасий построил така наречената Дълга стена,[3] която стигала от Голямото море чак до Силиврия, поради нападенията на мизите, т. е. на българите и на скитите. Той издигнал също и своя статуя от мед върху колоната на Тавър[4], понеже статуята на Теодосий Велики[5], която по-рано стояла върху нея, била паднала.

Така завършил живота си този император, който царувал по такъв начин. За император бил провъзгласен Юстин[6] Тракиецът, който произхождал от неизвестни и прости

---

[1] Евтихий — цариградски архимандрит, който през първата половина на V в. създал ереста монофизитизъм или евтихианство. Според това учение Христос имал само божествена, а не божествена и човешка природа. [2] Това нападение се отнася вероятно към 517 г. Срв. за това *Златарски*, История, I, 1, стр. 47—48. [3] Анастасий построил т. нар. Дълга стена от Силиврия на Мраморно море до гр. Деркос на Черно море през 512 г. за защита на Цариград от нахлуващите от север племена. [4] Колоната на Тавър се намирала в Цариград на форума на Тавър, наречен още форум на Теодосий, понеже бил построен от Теодосий I. Срв. *R. Janin*, Constantinople byzantine, Paris, 1950, pp. 69—72. [5] Теодосий I (379—395). [6] Юстин I (518—527).

συφορβός, εἶτα εἰς τύχην μεταταξάμενος στρατιωτικὴν καὶ φθάσας μέχρι ταγματαρχίας καὶ κόμης γενόμενος (p. 144_{4-15}).

родители, а и сам той по-рано бил земеделец или овчар и свинар, а след това преминал към войнишкия жребий и достигнал до чин началник на отред и комит[1].

4. De Vitaliani rebellione et morte

τούτῳ Βιταλιανός, ὃς ἐστασίασεν ἐπὶ Ἀναστασίου, πάνυ ᾠκείωτο καὶ στρατηλάτης προεχειρίσθη, ἀλλὰ μὴν καὶ ὑπάτευσε καὶ μέγα τι παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ ἠδύνατο (p. 146_{4-6}).

4. За бунта и смъртта на Виталиан

Виталиан, който вдигнал бунт при Анастасий, бил много приближен на Юстин и бил назначен за военачалник и дори бил избран и за консул и имал твърде голямо влияние над императора.

5. Chaganus Avarum pontem super Danubium struit

ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλέως ὁ Χαγάνος ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγὸς ᾐτήσατο σταλῆναι αὐτῷ οἰκοδόμους, ἵνα αὐτῷ δομήσωνται λοετρόν. σταλέντων δὲ γέφυραν παρὰ τὸν Δάνουβιν ᾠκοδόμησε, βιασάμενος πρὸς τοῦτο αὐτούς, ἵνα δι᾽αὐτῆς ἀπόνως περαιούμενος τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους λῄζηται (p. 181_{9-15}).

5. Аварският хаган построява мост на Дунава

При този император[2] предводителят на аварите — хаганът — поискал да му бъдат изпратени майстори, за да му построят баня. А когато му били изпратени, той ги принудил да построят мост на Дунава, за да може лесно да минава през него и да опустошава подвластната на ромеите страна.

6. Chaganus gentes Slavorum ad populandas Romanorum terras mittit

Ὁ δέ γε Μαυρίκιος τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως εἴχετο, στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ νηστευτοῦ. ἦν δέ, ὅτε τῆς αὐταρχίας ἐπέβη, ἐτῶν τεσσαράκοντα πρὸς τρισίν. ἐγράφετο δ᾽ἐν τοῖς συμβολαίοις Μαυρίκιος ὁ καὶ Τιβέριος. Χαγάνος δέ, ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγός, τὸ Σίρμιον χειρωσάμενος ἐζήτησε προστεθῆναι ταῖς ὀγδοήκοντα χιλιάσι ταῖς ἐτησίως αὐτῷ παρεχομέναις καὶ ἑτέρας εἴκοσι· καὶ ὁ βασιλεὺς εἰρηνεύειν ἐθέλων τὴν προσθήκην ταύτην ἐποίησεν. ὁ δὲ καὶ ἐλέφαντα ᾔτησε, μήπω τὸ ζῷον ἰδών. τὸν μείζονα τοίνυν ὧν εἶχεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ πέπομφεν. ὁ δὲ Χαγάνος ἀπληστευόμενος ἢ προφάσεις τοῦ μὴ εἰρηνεύειν ζητῶν, ἑτέρας εἴκοσι χιλιάδας ταῖς ἑκατὸν προστεθῆναι ἀπῄτησε. μὴ καταδεξαμένου δὲ καὶ ταύτην τὴν προσθήκην τοῦ βασιλέως ἐστράτευσε κατὰ Ῥωμαίων ἐκεῖνος καὶ πόλεις πολλὰ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐχειρώσατο ἠπείλει τε καὶ τὸ Μακρὸν καταστρέψαι τεῖχος. στείλας οὖν πρέσβεις πρὸς τὸν βάρβαρον ὁ Μαυρίκιος σπονδὰς ἔθετο. ὁ μέντοι Χαγάνος ἄπληστος καὶ ἄπιστος ὤν, δόλῳ κατὰ Ῥωμαίων ἐγίνετο, αὐτὸς μὲν ἡσυχάζων, ἔθνη δέ τινα τῶν Σκλαβηνῶν παρασκευάσας τὴν

6. Хаганът изпраща славянски племена да опустошават ромейските земи

И тъй Маврикий[3], коронясан от патриарх Йоан Постника[4], се заел с управлението на държавните дела. Когато се възкачил на престола, той бил на 43 години. Той се подписвал на договорите Маврикий-Тиберий. А хаганът, предводителят на аварите, след като покорил Сирмион[5], поискал към осемдесетте хиляди, които му се давали ежегодно, да се добавят и други двадесет хиляди. Императорът, който желаел мир, приел тази добавка. А той поискал и един слон, понеже още не бил виждал това животно. Тогава императорът му изпратил най-големия от слоновете, които имал. А хаганът, обхванат от алчност или търсейки повод да наруши мира, поискал да бъдат прибавени нови двадесет хиляди към стоте. След като императорът не приел и тази добавка, онзи тръгнал на поход срещу ромеите, покорил много градове на Илирик и дори заплашвал да разруши и Дългата стена. Прочее Маврикий изпратил пратеници при варварина и сключил мир. Обаче хаганът, който бил ненаситен и неверен, действувал с хитрост срещу ромеите, като сам наистина стоял мирен, обаче подтикнал някои от славянските племена да плячкосват подвластната на ро-

[1] Комит — титла, давана на висши военни и административни чиновници. За тази титла срв. *L. Bréhier*, Les institutions de l'empire byzantin, Paris, 1449, p. 97. [2] Става дума за Тиберий II (578—582). [3] Маврикий 582—602). [4] Цариградският патриарх Йоан IV Постник (582—595). [5] Сирмион — дн. Сремска Митровица.

ὑπὸ Ῥωμαίους ληίζεσθαι, οἳ καὶ μέχρι τοῦ Μακροῦ τείχους πεφθάκασιν. ὁ βασιλεὺς δὲ Κομεντίολον στρατηγὸν προβαλόμενος καὶ δι᾽ αὐτοῦ τοῖς βαρβάροις ἀθρόως ἐπεξελθών, τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοὺς ὁρίων ἀπήλασεν, ἀναιρεθέντων πολλῶν, καὶ τὴν λείαν ὅσην ἔλαβον καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐπανεσώσατο (pp. 183_1—184_7).

меите земя и те стигнали чак до Дългата стена. Императорът назначил за началник Коментиол и като нападнал чрез него ненадейно варварите, прогонил ги от ромейските предели.[1] Били избити мнозина и си върнали цялата плячка и пленниците, които аварите били взели.

7. *Avares Thraciam aggrediuntur*

εἰρήνης δὲ γεγονυίας πρὸς Πέρσας, τὰς δυνάμεις ἐξ ἑῴας ἐπὶ τὴν Θρᾴκην μετήνεγκε καὶ αὐτὸς ἐξῆλθε τῆς Βυζαντίδος τὰ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεστραμμένα θεάσασθαι. ὅτε καὶ ὁ ἥλιος ἐσκιάσθη, καὶ γυνή τις ἐν Θρᾴκῃ παιδίον ἔτεκεν οὔτε ὀφθαλμοὺς οὔτε βλέφαρα ἔχον οὔτε χεῖρας οὔτε βραχίονας, ἰχθύος δὲ οὐραῖον πρὸς τῷ ἰσχίῳ προβεβλημένον. τοῦ μέντοι Χαγάνου τῇ Θρᾴκῃ ἐπελθόντος μετὰ πλήθους ἀπείρου, ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς Πρίσκος δείσας εἰς τὸ φρούριον Τζουρουλοῦ συνέκλεισεν ἑαυτόν. ὁ δὲ βάρβαρος πολιορκεῖν αὐτὸ ἡτοιμάζετο. τότε κατεστρατήγησεν ἐκεῖνον Μαυρίκιος τρόπῳ τοιούτῳ· γράμμα πρὸς Πρίσκον συντίθησιν ἀντέχειν αὐτὸν παραινοῦν· μικρὸν γὰρ ὅσον τοὺς βαρβάρους μετ᾽ αἰσχύνης ἀναχωρῆσαι. στέλλεσθαι γὰρ πλοῖα εἰς τὴν χώραν αὐτῶν σὺν στρατεύματι ληίσασθαι τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν δοριαλώτους ἑλεῖν. τοῦτο τὸ γράμμα δίδωσί τινι, ἐπισκήψας αὐτῷ περιπεσεῖν τοῖς βαρβάροις ἐν τῷ πρὸς Πρίσκον δῆθεν πορεύεσθαι. οὗ γενομένου, τὴν ἐπιστολὴν ὁ βάρβαρος ἀναγνοὺς καὶ δείσας περὶ τοῖς οἰκείοις, σπένδεται πρὸς Πρίσκον ἐπὶ δώροις ὀλίγοις καὶ ἄπεισιν. — — —

7. *Авари нападат Тракия*

След като бил установен мир с персите,[2] той[3] хвърлил войските си от Изток в Тракия и сам излязъл от Цариград, за да разгледа разорените от варварите земи. В това време се появило слънчево затъмнение и някоя жена в Тракия родила дете, което нямало нито очи, нито клепки, нито ръце, нито рамене, а надолу от бедрата имало опашка на риба. Тогава хаганът нападнал Тракия с безчислено множество и военачалникът на ромеите Приск се изплашил и се заключил в крепостта Цурул[4]. А варваринът се готвел да го обсажда. Тогава Маврикий го надвил по следния начин: изпратил писмо на Приск, в което го насърчавал да се съпротивлява, защото след малко време варварите позорно щели да се оттеглят. Защото изпратени били уж вече кораби с войска в страната им да плячкосат жилищата им и да вземат в плен жените и децата им. Той дал това писмо на един човек, като му поръчал нарочно да попадне сред варварите — уж че отивал при Приск. Когато това станало, варваринът прочел писмото и понеже се уплашил за своите хора, сключил мир с Приск срещу незначителни дарове и си заминал. — — —

Ὁ Χαγάνος μέντοι καὶ αὖθις πρὸς τὰ Ῥωμαίων ἐχώρησε. καὶ τούτῳ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἀντιταττομένων, ποτὲ μὲν ἐκράτει, ἐνίοτε δ᾽ ἥττητο. ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ υἱοὶ αὐτοῦ ἑπτὰ ἐκ νόσου λοιμικῆς καὶ πυρετοῦ ἐτελεύτησαν. Κομεντίολον δὲ στείλας ὁ βασιλεὺς κατὰ Χαγάνου μετὰ πολυπληθοῦς στρατιᾶς λέγεται ἐντείλασθαι αὐτῷ προδοῦναι τοῖς ἐναντίοις τὸ στρατιωτικὸν διά τινας στάσεις καὶ ἀταξίας τούτοις μνησικακῶν. καὶ συμβαλὼν τοῖς βαρβάροις ἀσυντάκτως ὁ Κομεντίολος, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς φυγὴν ἐτράπη, πρὸς τοῦτο προπαρασκευασάμενος. τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δ᾽ ἐζωγρήθησαν. εἶναι δὲ τοὺς ζωγρηθέντας φασὶ περὶ δώδεκα χιλιάδας. καὶ ὁ Χαγάνος τῇ νίκῃ ταύ-

Тогава хаганът отново отишъл в земята на ромеите. И когато ромейските войски излезли насреща му, понякога надвивал, а понякога бивал победен. Но седем негови синове умрели в един и същ ден от чума и огненица. Говорят, че императорът изпратил Коментиол срещу хагана с многобройна войска и му заповядал да предаде войската на неприятелите, понеже хранел омраза към войниците поради бунтове и неподчинение. И тъй Коментиол влязъл без боен строй в сражение с варварите и самият той със своите хора се спуснал в бягство, подготвен предварително за това. А от останалите едни паднали мъртви, а други били заловени в плен. Казват, че пленените били около дванадесет хиляди. И хаганът, възгордян от тази побе-

[1] Войната между Маврикий и славяните се отнася към 584 г. За същите събития срв. Гръцки извори за българската история, София, III, 1958, стр. 296—297. [2] Мирът с персите се отнася към 591 г. Срв. *Ю. Кулаковский*, История Византии, I, Киев, 1913, стр. 453—455. [3] Маврикий (582—602). [4] Дн. Чорлу.

τη ἐξογκωθεὶς ἄχρι τοῦ Μακροῦ τείχους ἀφίκετο. συλλέξας δὲ ὁ βασιλεὺς λαὸν εἰς φυλακὴν τοῦ τείχους τούτους ἐκπέπομφεν. ἐκ δὲ τῆς λοιμικῆς νόσου οὐ μόνοι οἱ τοῦ Χαγάνου υἱοί, ὡς εἴρηται, ἔθανον, ἀλλὰ καὶ πλῆθος τῶν Ἀβάρων πολύ· ὅθεν ἀθυμήσας ὁ βάρβαρος ἔσπευδεν εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπαναζεῦξαι. δηλοῖ οὖν τῷ Μαυρικίῳ ἐξωνήσασθαι τοὺς αἰχμαλώτους, ἓν ἐφ᾽ἑκάστῳ διδόντι νόμισμα. ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ κατένευσε. καὶ ὁ Χαγάνος ᾔτησε λαβεῖν εἰς ἕκαστον τῶν αἰχμαλώτων ἀνὰ ἥμισυ τοῦ νομίσματος. ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως τοὺς ἁλόντας ἠθέλησε πρίασθαι, τὸ μέν τι ἐκ φειδωλίας (ἥττητο γὰρ χρημάτων), τὸ δέ τι τοῖς στρατιώταις μνησικακῶν. ἐκμανεὶς οὖν ὁ βάρβαρος πάντας ξίφεσιν ἐξεθέρισε καὶ ἀνέζευξεν. ἐντεῦθεν πᾶσι μῖσος κατὰ τοῦ βασιλέως ἐφύετο καὶ πρὸς πάντων ἐλοιδορεῖτο (pp. 189_{15}—191_{1}; 191_{16}—193_{5}).

да, стигнал чак до Дългата стена. Императорът, като събрал войска, изпратил я да пази стената. А от чумата умрели не само синовете на хагана, както се каза, но и голямо множество от аварите. Отчаян от това, варваринът побързал да се завърне в своята страна. Той съобщил на Маврикий да откупи пленниците си, като му даде по една номизма[1] за всекиго. Обаче императорът не се съгласил. Хаганът поискал да получи по половин номизма за всеки пленник, но той дори и така не пожелал да откупи пленените отчасти поради скъперничество (защото бил роб на парите), отчасти поради омраза към войниците. Тогава варваринът, обхванат от ярост, избил с меч всички и си тръгнал. Поради това у всички се породила омраза срещу императора и всички го хулели.

8. Avares Thraciam populantur

ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Ἄβαροι τὴν Θρᾴκην ἐδῄωσαν, καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα, ἃ ἐν ἀμφοτέροις ἦσαν τοῖς τμήμασι, διεφθάρησαν· καὶ ἄλλως δὲ πολλὴ τῶν ἀνθρώπων θνῆσις ἐγένετο καὶ ἀφορία καρπῶν καὶ ζῴων φθορὰ ἐκ βαρυτάτων χειμώνων (p. 200_{5-9}).

8. Аварите опустошават Тракия

В Европа[2] аварите опустошавали Тракия и ромейските войски, които били в едната и в другата област, погинали. А изобщо настанала голяма гибел сред хората, неплодородие и мор по добитъка от тежките зими.

9. Slavi Avaresque Romanorum provincias vastant

καὶ τὴν Εὐρώπην οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σκύθαι ἠρήμωσαν. διὸ καὶ ἠπόρει ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ὅ,τι καὶ δράσει. ἐπισκεψάμενος γὰρ τοὺς στρατιωτικοὺς καταλόγους πάνυ τούτους εὗρε βραχεῖς, ἁπάντων σχεδὸν ἐν τοῖς πολέμοις ἀναλωθέντων. ἐκ γὰρ τῶν ἐπὶ Μαυρικίου τὸν Φωκᾶν ἀναγορευσάντων εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀριθμουμένων δύο μόνοι στρατιῶται περιλειφθέντες εὑρέθησαν (p. 204_{5-11}).

9. Славяни и авари опустошават ромейските области

Прочее аварите и скитите опустошили Европа. Поради това император Ираклий[3] недоумявал какво да прави. Като преглеждал войнишките списъци, той ги намерил съвсем кратки, тъй като почти всички загинали във войните. Защото от ония войници, които провъзгласили за император Фока[4] при управлението на Маврикий и които били на брой няколко хиляди, той намерил останали само двама войници.

10. Heraclius a Chagano pacem petit

ἀπογνοὺς οὖν τὴν εἰρήνην ὁ βασιλεὺς ἐπιστρατεῦσαι διενοεῖτο κατὰ Περσῶν· διὸ καὶ ἔσπευδε θέσθαι πρὸς τὸν Χαγάνον σπονδάς, μὴ ἀφιστάμενον τοῦ τὴν Θρᾴκην ληΐζεσθαι. στείλας τοίνυν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην ᾔτει· καὶ ὁ βάρβαρος οὐκ ἀνένευσεν. ἡσθεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ ἔξω τοῦ Μακροῦ τείχους ηὐλίσατο μετὰ τῆς βασιλικῆς

10. Император Ираклий предлага мир на хагана

И тъй императорът, като се отказал от мира, решил да воюва срещу персите. Затова побързал да сключи мир с хагана, при все че той не преставал да опустошава Тракия. Прочее той изпратил при него пратеници и поискал мир. И варваринът се съгласил. Зарадван, императорът излязъл от столицата и се разположил на стан вън от Дългата стена с царско великолепие, със свита-

[1] Византийска златна монета с тежест около 4,48 г. [2] С Европа са означени западните владения на Византия. Нападенията на аварите се отнасят към последните години от управлението на Маврикий. Срв. ГИБИ, стр. 337 и сл. [3] Ираклий (610—641). [4] Фока (602—610).

πολυτελείας καὶ δορυφορίας καὶ χρημάτων πολλῶν, ἃ τῷ Χαγάνῳ δῶρα ἐκόμιζεν. ὁ δὲ βάρβαρος ἀλογήσας τῶν ὅρκων τε καὶ τῶν συνθηκῶν ὥρμησε τὸν βασιλέα συσχεῖν. ἀλλὰ τούτου μὲν οὐκ ἐπέτυχεν (ἔφθη γὰρ διαδράς), τὴν μέντοι βασιλικὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν δορυφορίαν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ χρήματα καὶ δορυαλώτων χιλιάδας πολλὰς κατὰ πᾶσαν ἄδειαν εἰληφὼς ὑπέστρεψεν (pp. 205_{15}—206_{8}).

та си и с много съкровища, които носел за подаръци на хагана. Обаче варваринът, като пренебрегнал клетвите и договорите, се спуснал да залови императора. Той не сполучил да го хване (защото императорът успял да избяга), но отмъкнал без никакво препятствие императорското имущество, свитата му, а също така и съкровищата и много хиляди пленници и се завърнал.[1]

11. Bulgari in Moesia considunt et regnum condunt

Το δὲ τῶν Βουλγάρων ἔθνος εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς χώρας τὰς πέραν τοῦ Ἴστρου γενόμενον ταύταις ἀκρατῶς ἐλυμαίνετο. ἐκστρατεύει τοίνυν κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν, στόλον πολὺν ἐκ τῆς θαλάσσης εἰσαγαγὼν εἰς τὸν Δάνουβιν. οἱ δὲ βάρβαροι τὴν τῶν Ῥωμαίων ἰδόντες παρασκευὴν ἐδειλίασαν καὶ εἰς ὀχύρωμά τι ποταμοῖς στεφανούμενον καὶ τενάγεσι κατακλείσαντες ἑαυτοὺς ἠρέμουν· ἀλλ' οὐδ' ἡ Ῥωμαϊκὴ στρατιὰ τούτοις προσέβαλεν. ἐφ' ἡμέραις οὖν τισιν οὕτω διατιθεμένων τῶν ἐναντίων ἀμφοῖν, μαλακίαν οἱ βάρβαροι τῶν Ῥωμαίων κατέγνων. ἐπισυμβέβηκε δὲ καί τι ὃ θάρσος ἐκείνοις ἐνῆκε τῆς προτέρας δειλίας ἀντίθετον. ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐκ ποδαλγίας νοσήσας καὶ δριμυτέραις ἀλγηδόσι βαλλόμενος, λουτροῖς χρησόμενος σὺν πέντε δρόμωσι μετὰ τῆς θεραπείας εἰς Μεσημβρίαν (χώρα δ' ὑπὸ Ῥωμαίους τελεῦσα αὕτη ἐστί) τὸν ἔκπλουν πεποίητο, τὴν στρατιὰν καὶ τοὺς στρατάρχας ἐκεῖσε καταλιπὼν καὶ ἐπισκήψας πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀκροβολίζεσθαι, ἵν' οὕτως αὐτοὺς εἰς πόλεμον ἐπισπάσωνται. φήμης δὲ γενομένης εἰς τὸ στρατόπεδον φόβῳ τῶν πολεμίων διαδιδράσκειν τὸν αὐτοκράτορα, αἰσχρῶς ἅπαντες μηδενὸς διώκοντος ἔφευγον. τοῦτο τοῖς Βουλγάροις ἀπροσδοκήτως γενόμενον μένος ἐνέπνευσε καὶ παρέθηξεν εἰς ἀλκήν, καὶ ὀπίσω διώκοντες πολλοὺς μὲν ἀνῄρουν, οὐ μείους δ' ἐζώγρησαν καὶ τὸν Ἴστρον περαιωθέντες ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐπήξαντο τὰς σκηνάς· καὶ οὐ διέλιπον ἐξ ἐκείνου τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ἅπασαν ληιζόμενοι. ὅθεν βιασθεὶς ὁ κρατῶν σπονδὰς ἔθετο πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ συνθήκαις τοῦ δασμὸν αὐτοῖς καταβάλλειν ἐτήσιον, εἰς αἰσχύνην τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς. καὶ ἦν οὕτως πάντοθεν εἰρηνεύοντα τοῖς Ῥωμαίοις τὰ πράγματα ἕως τῆς τελευτῆς τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος. ἐτελεύτησε δὲ ἐπὶ διαδόχῳ τῷ υἱῷ Ἰουστινιανῷ, βασιλεύσας ἐνιαυτοὺς ἑπτακαίδεκα (pp. 226_{16}—228_{9}).

11. Настаняване на българите в Мизия и основаване на българската държава

Племето на българите, което се намирало в ромейските предели отвъд Истъра, причинявало страшни щети на тия области. Затова император Константин[2] тръгнал на поход по суша и по море срещу тях, като извел голяма флота от морето към Дунава. А варварите, като видели военната сила на ромеите, се уплашили и се затворили в някакво укрепление[3], заобиколено от реки и мочурища, и се притаили. Но и ромейската войска не ги нападнала. След като и двамата противници стояли така няколко дни, варварите обвинили ромеите в малодушие. Случило се и нещо друго, което им внушило смелост на мястото на по-ранншия страх. Императорът заболял от подагра и обхванат от пристъп на силни болки, отплувал с пет дромона[4] заедно с прислугата си да прави бани в Месемврия (тая област е подвластна на ромеите). Той оставил там войската и военачалниците и им заповядал да пускат отдалеч стрели срещу варварите, за да ги предизвикат към сражение. Във войската се разпространил слух, че императорът избягал от страх пред неприятелите, и всички позорно избягали, без никой да ги преследва. Понеже това станало неочаквано за българите, то им вдъхнало смелост и ги насърчило. Те се впуснали след ромеите, мнозина избили, немалък брой пленили и като преминали Истъра, разположили стана си в ромейската земя. И след това не преставали да плячкосват цялата подвластна на ромеите страна. Принуден от това, владетелят сключил договор с тях при условие да им плаща годишен данък за срам на ромейската държава.[5] Така настъпил мир по цялата ромейска земя чак до смъртта на този император. Той умрял след 17-годишно царуване, като оставил за приемник сина си Юстиниан[6].

---

[1] Събитията се отнасят към 618 г. [2] Константин IV (668—685). [3] Авторът има пред вид укрепения лагер на прабългарите, известен у други автори като Ὄγγλος. Срв. ГИБИ, т. III, стр. 262—263 и посочената там литература. [4] Дромон — военен кораб с два реда гребци. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 407, 411—412, 422. [5] Събитията се отнасят към 680, а според някои автори — към 681 г. Срв. ГИБИ, т. III, стр. 262 и посочената там литература. [6] Юстиниан II Ринотмет (685—695; 705—711).

12. Justinianus Rhinocopimenos bellum contra Slavos gerit

Στείλας δὲ τὸν στρατηγὸν Λεόντιον ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπέταξε δι᾽ αὐτοῦ τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν καὶ χώρας ἑτέρας. οὗτος ὁ βασιλεὺς ἔλυσε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδάς, μὴ ἀνεχόμενος δασμοὺς παρέχειν αὐτοῖς, ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τὰ ἑσπέρια πολλὰ τῶν Σθλαβικῶν ὑπηγάγετο, τὰ μὲν ἑκόντα, ἔνια δὲ πολέμου νόμῳ· ἐξ ὧν καὶ νέον συνεστήσατο σύνταγμα. κατ᾽ ἐκλογὴν γὰρ εἰληφὼς ἐκ τούτων ἄνδρας γενναίους τε καὶ νεάζοντας εἰς χιλιάδας τριάκοντα, λαὸν αὐτοὺς ἐκάλεσε περιούσιον (pp. 229_{10}–230_{1}).

12. Юстиниан Ринотмет воюва срещу славяните

Прочее императорът, като изпратил стратега Леонтий, подчинил с негова помощ Иверия, Албания[1] и други страни. Този император нарушил и мира с българите, като престанал да им дава данък. Отправяйки се на поход в западните области, той присъединил под властта си много от славянските племена — едни доброволно, а други чрез война. От тях той съставил и нов военен отред. Защото, избирайки измежду тях до тридесет хиляди смели и млади мъже, той ги нарекъл „отборна войска“[2].

13. Justinianus auxilio Terbelli regnum recuperat

Ἰουστινιανὸς δὲ ἐν Χερσῶνι, ὡς εἴρηται, περιορισθεὶς ἠδυνήθη διαδρᾶναι ἐκεῖθεν καὶ τῷ Χαζάρων ἀρχηγῷ Χαγάνῳ προσελθεῖν καὶ δεχθεὶς παρ᾽ ἐκείνου φιλοτιμότατα τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἔγημε Θεοδώραν καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐκεῖθεν ἀπελθὼν εἰς ἄλλην χώραν μετὰ τῆς αὐτοῦ διέτριβε γυναικός. καὶ ὁ Ἀψίμαρος διεπέμψατο πρὸς τὸν Χαγάνον, χρήματα δώσειν αὐτῷ πολλὰ ὑπισχνούμενος, εἰ στείλειεν αὐτῷ τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κεφαλήν. καὶ ὃς συνέθετο καὶ δύο τινὰς τῶν ᾠκειωμένων αὐτῷ στείλας ἐν ἀπορρήτοις ἐνετείλατο τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνελεῖν· ὃ διὰ δούλου μαθοῦσα ἡ Θεοδώρα τῷ ἀνδρὶ καταγγέλλει. ὁ δὲ τοὺς ἐντολθέντας αὐτὸν ἀνελεῖν ἰδίᾳ προσκαλεσάμενος ἕκαστον ἀγχόνῃ στερίσκει τοῦ ζῆν καὶ τὴν μὲν Θεοδώραν εἰς Χαζαρίαν ἐξέπεμψεν, αὐτὸς δὲ εἰς ἁλιάδα ἐμβεβηκὼς ἀπέπλευσε, πρὸς Τέρβελιν ἀπιὼν τὸν τῶν Βουλγάρων ἐξάρχοντα. κλύδωνος δὲ μεγάλου κατειληφότος αὐτὸν ἐν τῷ πλέειν καταδῦναι τὸ πλοιάριον ἐκινδύνευε. τῶν δέ συμπλεόντων ἐπαγγείλασθαι τῷ θεῷ συμβουλευόντων αὐτῷ, εἰ περισωθείη καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολήψοιτο, μή τι κακὸν τοῖς κατ᾽ αὐτοῦ γενομένοις ἐπενεγκεῖν, ἐκεῖνος „εἰ φείσομαί τούτων“ ἔφη „τινός, αὐτίκα καταποντισθείην ὧδί“. περισωθεὶς οὖν καὶ τῷ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντι προσελθὼν καὶ πλεῖστα παρασχών, ἄλλα μέντοι καὶ παρέχειν ἐπαγγειλάμενος, εἰ παρ᾽ αὐτοῦ καταχθείη πρὸς τὴν προγονικὴν βασιλείαν, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῷ συζεῦξαι καθυποσχόμενος, σὺν ἐκείνῳ μετὰ βαρβαρικῆς βαρείας δυ-

13. Юстиниан си възвръща престола с помощта на Тервел

Юстиниан, който бил заточен в Херсон, както споменах, успял да избяга оттам и да отиде при хагана, вожда на хазарите. Приет най-любезно от него, той се оженил за сестра му Теодора, а след известно време заминал оттам и се поселил в друга страна със своята жена. А Апсимар[3] проводил пратеници при хагана, обещавайки да му даде много пари, ако му изпрати главата на Юстиниан. Той се съгласил и като изпратил двамина от служителите си, поръчал им тайно да убият Юстиниан. Теодора, узнавайки това чрез един роб, го съобщила на мъжа си. А той, като повикал поотделно ония, на които било заръчано да го убият, удушил с примка всекиго от тях и след като изпратил Теодора в Хазария, сам се качил на лодка и отплувал, отивайки при Тервел, вожда на българите. В морето го сварила голяма буря, която застрашавала да потопи ладията. Когато спътниците му го увещавали да даде обет на бога, че ако оцелее и се добере до властта, не ще прави никакво зло на своите противници, той казал: „Ако пощадя някого от тях, веднага тук да потъна.“ Прочее той се спасил и отишъл при вожда на българите, дал му много [дарове] и обещал да му даде и други, ако бъде възвърнат от него на бащиния си престол, а също и да вземе дъщеря му за жена.[4] Заедно с него, с голяма варварска войска[5] той достигнал до

---

[1] С Иверия е означена дн. Грузия, а с Албания — едноименна област в Кавказ. [2] Става дума за похода на Юстиниан II Ринотмет срещу славяните около Солун в 688 г. Срв. ГИБИ, III, стр. 265 и посочената там литература; срв. също *Е. Э. Липшиц*, Очерки истории византийского общества и культуры (VIII — первая половина IX вв.), М.—Л., 1961, стр. 35—38. [3] Тиберий III Апсимар (698—705). [4] Според разказа на Теофан за същите събития Юстиниан предложил на Тервел да му даде дъщеря си за жена. Срв. ГИБИ, т. III, София, 1960, стр. 266—267. [5] Т. е. българска войска. Според Scriptoris Anonymi Patria Constantinopolis, ed. Preger, p. 244, тази войска наброявала 15 000 души. Срв. ГИБИ, т. V, стр. 325.

-νάμεως τὴν ὑπερκειμένην κατειλήφει τῶν πόλεων καὶ πρὸ τῶν τειχῶν στρατοπεδευσάμενος ἀπεπειρᾶτο τῶν πολιτῶν, αὐτοῖς ἐκ τοῦ τείχους προκύπτουσιν ὁμιλῶν. οἱ δὲ οὐ μόνον αὐτὸν οὐ προσίεντο, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις αὐτοῦ κατέχεον πλημμελεῖς. νυκτὸς οὖν διὰ τοῦ ἀγωγοῦ εἰσδὺς ἐντὸς ἀνέδυ τῆς πόλεως καὶ ταύτης ἐγένετο ἐγκρατής. ὁ δὲ Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φυγὼν κατελήφθη.

Τῷ μὲν οὖν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντι δῶρα πολλὰ παρασχὼν καὶ συνθήκας εἰρήνης μετ' αὐτοῦ ποιησάμενος ἀπελθεῖν αὐτὸν παρεσκεύασεν. τοῦ δὲ Ἀψιμάρου καὶ Ἡρακλείου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἀχθέντων, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ Λεοντίου, τὸν μὲν Ἡράκλειον σὺν ἄλλοις πλείοσιν ἐν ξύλοις παρὰ τοῖς τείχεσιν ἀπῃώρησε, τὸν Ἀψίμαρον δέ γε καὶ τὸν Λεόντιον δεσμίους διὰ τῆς ἀγορᾶς περιαγαγὼν καὶ θεατρίσας ἱππικοῦ ἀγομένου, ῥιφέντας ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ κατὰ τῶν τραχήλων πεπάτηκε, καὶ οὕτως ἐκτμηθῆναι τὰς αὐτῶν κεφαλὰς ἐν τῷ Κυνηγίῳ προσέταξεν, ἑπτὰ τοῦ Ἀψιμάρου ἐνιαυτοὺς βασιλεύσαντος. τὸν δὲ πατριάρχην Καλλίνικον πρότερον αὐτοῦ πηρώσας τὰ ὄμματα εἰς Ῥώμην ἔθετο ὑπερόριον. Κῦρον δέ τινα μοναχὸν ἔγκλειστον πατριάρχην προυβάλετο, ὃς αὐτῷ τὴν εἰς τὴν βασιλείαν ἀποκατάστασιν προεφοίβασε. πολὺ δὲ πλῆθος ἔκ τε τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ τότε διέφθειρεν οὗτος ὁ βασιλεύς, τοὺς μὲν φανερῶς, ἐνίους μέντοι καὶ ἀφανῶς. στείλας δ' εἰς Χαζαρίαν ἤγαγε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Θεοδώραν, ἤδη αὐτῷ τεκοῦσαν υἱόν, ὃν Τιβέριον κατωνόμασε, κἀκείνην δὲ καὶ τὸ παιδίον τοῦ τῆς βασιλείας ἀξιώσας ὀνόματος καὶ ἄμφω ἔστεψε. λύσας δὲ τὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδὰς κατ' αὐτῶν ἐξεστράτευσε σὺν ἱππικαῖς τε καὶ πεζικαῖς δυνάμεσι καὶ σὺν στόλῳ πολλῷ, καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὴν Ἀγχίαλον. τὸ μὲν οὖν πρῶτον δείσαντες οἱ Βούλγαροι εἰς τὰ ὄρη ἀνέδραμον, ἐκεῖθεν δὲ ἀσυντάκτως ὁρῶντες τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιὰν σκηνουμένην καὶ ἀπροσέκτως εἰς χορτασμάτων συλλογὴν σκιδναμένην, ἀνεθάρρησαν καὶ ἐπελθόντες αὐτοῖς πολλοὺς μὲν ἀνεῖλον, οὐ μείους δὲ ᾐχμαλώτευσαν καὶ ἵππον συνέσχον πολλήν. ὁ μέντοι βασιλεὺς σὺν τοῖς περιλειφθεῖσιν εἰς τὸ ἐκεῖ συνεκλείσθησαν φρούριον. εἶτα τοὺς ἵππους πάντας νευροκοπήσαντες, ἵνα μὴ τούτους λάβοιεν οἱ πολέμιοι, τοῖς τοῦ στόλου σκάφεσιν ἐμβεβηκότες ἐπανῆλθον εἰς τὸ Βυζάντιον σὺν αἰσχύνῃ πολλῇ (pp. 236_{10}—240_{1}).

престолния град и като се разположил на стан пред градските стени, искал да узнае настроението на гражданите и заговарял подаващите се от градските стени. Но те не само не го пуснали, но го обсипали със страшни ругатни. Прочее през нощта той проникнал вътре през водопровода и като излязъл оттам, овладял града. А Апсимар пристигнал с бягство в Аполониада[1].

След като дал много подаръци на вожда на българите и сключил с него договор за мир,[2] той го изпратил да си върви. Когато Апсимар и неговият брат Ираклий, а също и Леонтий[3] били доведени при него, той обесил на дървета край градските стени Ираклий с множина други, а Апсимар и Леонтий прекарал вързани през площада и като ги показал по време на конни състезания, хвърлил ги в краката си, стъпил на шиите им и след това заповядал да им бъдат отсечени главите в Кинигий[4]. Апсимар управлявал седем години. А патриарх Калиник[5] заточил в Рим, след като най-напред му извадил очите. А за патриарх избрал някой си Кир[6], монах, който бил затворен и който му предсказал, че ще си възвърне престола. Тогава този император погубил множество от гражданите и войниците — едни явно, а други тайно. Като изпратил хора в Хазария, довел жена си Теодора; тя вече му била родила син, когото той нарекъл Тиберий. Той удостоил с императорско име и нея, и детето и ги коронясал и двамата. Нарушавайки мира с българите, той се отправил на поход срещу тях с конни и пеши войски и с голяма флота и потеглил за Анхиало. Отначало българите се изплашили и избягали в планините, но като видели оттам безредно станувящите ромейски войски, разпръснати безгрижно да събират фураж, осмелили се и като ги нападнали, избили мнозина, немалко хванали в плен, а заловили и много коне. А императорът заедно с останалите се затворил в тамошната крепост. Там, след като срязали жилите на всички коне, за да не би неприятелите да ги заловят, качили се на корабите и с голям позор се върнали в Цариград.[7]

---

[1] Тук става дума вероятно за гр. Аполониада, намиращ се на брега на Черно море, във Витиния. [2] Тук става дума за договора, сключен между Тервел и Юстиниан II в 705 г. Срв. ГИБИ, т. III, стр. 224 и посочената там литература; *В. Бешевлиев*, К вопросу о награде, полученой Тервелом от Юстиниана II в 705 г., ВВр., XVI (1959), стр. 8—9. [3] Леонтий (695—698). [4] Кинигий се наричало мястото, където ставала борбата с диви животни. Там се изпълнявали и смъртните наказания. Срв. *Janin*, Constantinople, pp. 20, 21, 23, 190. 349—350. [5] Цариградският патриарх Калиник (693—705). [6] Цариградският патриарх Кир (705—712). [7] Походът на Юстиниан срещу България се отнася към 708 г. За събитията срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 174.

14. Leo Justinianum in confiniis Messembriae recipit

Λέων δὲ τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος ἀναξίως ἠξίωτο· ᾧ πατρὶς μὲν ἦν Ἰσαυρία, ἐκεῖθεν δὲ μετοικισθεὶς μετὰ τῶν τεκόντων παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ μήπω τῆς ἀρχῆς ἐξωσθέντος, ἐν Μεσημβρίᾳ τῇ Θρᾳκικῇ πεποίητο τὰς διατριβάς. καθαιρεθέντος δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῆς ἀρχῆς, εἶτα ἐπανερχομένου μετὰ Βουλγάρων εἰς τὸ τὴν βασιλείαν αὖθις ἀναλαβεῖν, ὁ Λέων ὑπαντήσας αὐτῷ δῶρα προσήνεγκε. καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς σπαθάριον αὐτὸν αὐτίκα ἐτίμησε καὶ βασιλεύσας τὸ δεύτερον αὐτὸν ᾠκειώσατο. εἶτα ἔσταλτο παρ᾽ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀλανούς, συγκινήσων αὐτοὺς κατὰ τῶν Ἀβασγῶν ἀποστάντων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς (pp. 248_{10}—249_{9}).

14. Лъв посреща Юстиниан при Месемврия

А Лъв[1] незаслужено бил удостоен с царско достойнство. Негово отечество била Исаврия. Оттам той бил преселен с родителите си от император Юстиннан, преди да бъде лишен от властта, и пребивавал в тракийския град Месемврия. Когато Юстиниан[2] бил свален от властта и след това тръгнал заедно с българите, за да си възвърне отново царството, Лъв го срещнал и му поднесъл дарове. И Юстиниан веднага го почел с чин спатарий[3], а когато за втори път се възцарил[4], направил го свой приближен. След това бил изпратен от него при аланите, за да ги повдигне срещу абазгите[5], които били отхвърлили властта на ромеите.

15. Bulgari Saracenos Constantinopolim oppugnantes aggrediuntur

Μάσαλμας δὲ ὁ τῶν Ἀράβων ἀρχηγὸς ἐξ Ἀβύδου σὺν μεγάλῳ στρατεύματι πρὸς Θρᾴκην περαιωθεὶς πολὺ μὲν τῆς Θρᾳκῴας ἐληίσατο χώρας, τῇ δὲ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων προσβαλὼν χάρακα παρὰ τοῖς κατὰ χέρσον αὐτῆς ἐπήξατο τείχεσι, καὶ ἦν αὐτὸς μὲν ἐντεῦθεν ταύτην πολιορκῶν, ἐκ δὲ θαλάσσης σὺν στόλῳ μεγάλῳ ὁ ἀρχισατράπης Σολιμᾶς. ἀλλὰ τὰς μὲν νῆας αὐτῶν τάς τε πολεμιστηρίους τάς τε μὴν φορτηγοὺς τῷ ὑγρῷ πυρὶ Ῥωμαῖοι κατετροπώσαντο, ὥστε πολλοὺς τῶν ναυάρχων, ὧν οὔπω ταῖς ναυσὶ τὸ ὑγρὸν τοῦτο προσήγγισε πῦρ, ἀπογνόντας προσρυῆναι τῷ βασιλεῖ. τὸ μὲν οὖν πλεῖον τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἀράβων οὕτω διώλετο. τοῖς δὲ κατὰ Βιθυνίαν αὐτῶν ληιζομένοις ἐντυχόντα στρατεύματα Ῥωμαίων πεζὰ πολλοὺς διεφθάρκασιν, ὥστε κἀκείνους δείσαντας ἀποδρᾶναι. τοὺς δὲ κατὰ Θρᾴκην τυγχάνοντας Ἄραβας λιμὸς ἐπίεζε κραταιός, ὅθεν οὐδενὸς τῶν θνησκόντων ζῴων ἀπείχοντο. λέγεται δὲ καὶ σαρκῶν ἀνθρωπείων αὐτοὺς ἅψασθαι. ἀλλὰ καὶ νόσον αὐτοῖς ἐνέσκηψε λοιμικὴ καὶ διέφθειρε παμπληθεῖς. καὶ Βούλγαροι δὲ τούτοις ἐπελθόντες πολλὰς χιλιοστύας αὐτῶν, ὥς τινες ἀναγράφουσι, μαχαίρας ἔθεντο παρανάλωμα (pp. 252_{0}—253_{14}).

15. Българите помагат на византийците в борбата срещу арабите

Предводителят на арабите Масалма преминал от Абидос в Тракия с голяма войска и плячкосал голяма част от тракийската земя. Той нападнал и Цариград и се разположил на стан покрай стените му откъм сушата.[6] Самият той обсаждал града от тази страна, а архисатрапът Солима с голяма флота — откъм морето. Но ромеите с помощта на течния огън[7] обърнали в бягство както бойните, така и товарните им кораби. Тогава мнозина от навархите[8], чиито кораби не били още засегнати от тоя огън, се отчаяли и минали на страната на императора. По такъв начин била погубена по-голямата част от флотата на арабите. А пък ромейски пехотни войски пресрещнали тези от тях, които плячкосвали във Витиния[9], и избили мнозина, така че и те се изплашили и побягнали. Страшен глад измъчвал арабите, като се намирали в Тракия, та дори не се отказвали от никое умряло животно. Говорят дори, че те вкусвали човешко месо. При това налегнала ги и чумна болест, която погубила мнозина. И българите също ги нападнали и, както разказват някои писатели, направили плячка иа меча си много хиляди от тях.[10]

---

[1] Лъв III (717—741). [2] Юстиниан II (685—695; 705—711). [3] Спатарий — низша дворцова военна титла. Спатариите носели като отличителен белег меч. Срв. *Bréhier*, Les Institutions, pp. 118, 123. [4] В 705 г. [5] Абазгите живеели в областта на Кавказ. Те се смятат прадеди на днешните абхази. [6] Става дума за обсадата на Цариград от арабите през 717—718 г. Срв. *Г. Острогорски*, Историја Византије, Београд, 1959, стр. 165; *Д. Ангелов*, История на Византия, т. I, София, 1959, стр. 258—259. [7] Т. нар. гръцки огън. Срв. ГИБИ, т. IV, стр. 43. [8] Навархи — командири на кораби. [9] Витиния — област в Северозападна Мала Азия. [10] Според известията на Теофан броят на убитите араби възлизал на 22 000 души.

16. Bulgari conjurationis contra Leonem participes fiunt

Ὁ δὲ μάγιστρος Νικήτας ὁ Ξυλινίτης τῶν ὑπερλίαν τυγχάνων ὑπέθετο τῷ Ἀρτεμίῳ ἐν Θεσσαλονίκῃ τυγχάνοντι τοῖς Βουλγάροις προσελθεῖν καὶ συνεργίᾳ τούτων ἀπολήψεσθαι πάλιν τὴν βασιλείαν. καὶ ὃς πείθεται καὶ μετὰ πλήθους Βουλγάρων ἧκεν εἰς τὸ Βυζάντιον, οἰόμενος παρὰ τοῦ λαοῦ προσδεχθήσεσθαι. τῶν δὲ τῆς πόλεως μὴ ἐπιστρεφομένων αὐτοῦ, οἱ Βούλγαροι τοῦτον πολλῶν χρημάτων τῷ Λέοντι προύδωκαν. καὶ οἱ μὲν ἀπῆλθον· ὁ δὲ σὺν τῷ Ξυλινίτῃ ἀνῄρητο, καὶ ἡ τοῦ Ξυλινίτου κτῆσις οὖσα πολλὴ δεδήμευτο ξύμπασα. καὶ ἄλλοι δὲ τῶν συνωμοτῶν τοῦ Ἀρτεμίου ἐκτάνθησαν, πρὸς οἷς καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεύς (p. 256_{7-17}).

16. Българи участвуват в заговора срещу Лъв III

Магистър Никита Ксилинит[1], който бил един от влиятелните, убедил намиращия се в Солун Артемий[2] да влезе в споразумение с българите и с тяхна помощ да завземе отново царството. Той се съгласил и с множество българи[3] пристигнал в Цариград, като мислел, че ще бъде посрещнат от народа. Понеже гражданите не му обърнали никакво внимание, българите го предали за много пари на Лъв. След това те си отишли, а Артемий бил убит заедно с Ксилинит и имуществото на Ксилинит, което било значително, било изцяло конфискувано. Били убити и други от съзаклятниците на Артемий, между които и солунският архиерей.

17. Constantinus contra Bulgaros exercitum ducit

Ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ Βουλγάρων ὁ Κωνσταντῖνος καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς καὶ πολλοὺς ἀποβαλὼν οὐ τῶν τυχόντων μόνον στρατιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισήμων καὶ στρατάρχων, μεθ' ἥττης ἐπανέζευξεν (p. 270_{17-20}).

17. Константин Копроним потегля на поход срещу българите

Константин[4] излязъл на поход срещу българите, влязъл в сражение с тях и изгубил мнозина не само от обикновените войници, но и от знатните и от войсковите началници. Той се завърнал с неуспех.

18. Constantinus apud Anchialum Bulgaros vincit

Οἱ Βούλγαροι δὲ τοὺς αὐτῶν ἀρχηγούς, οἳ ἐκ σειρᾶς κατήγοντο ἡγεμονικῆς, ἀνελόντες ἕτερον εἵλοντο μὴ τῇ ἡγεμονίᾳ προσήκοντα, Τελέτζην καλούμενον. ἐπιστρατεύσας δὲ κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς διά τε γῆς καὶ θαλάσσης καὶ γενόμενος κατὰ τὴν Ἀγχίαλον κἀκεῖ συμβαλὼν αὐτοῖς, τοῦ πολέμου ἐξ ὥρας πέμπτης τῆς ἡμέρας ἕως ἑσπέρας ἐπικρατήσαντος, καὶ πεσόντων πολλῶν ἑκατέρωθεν, ὅμως μέντοι νικᾷ· καὶ ὁ μὲν τῶν Βουλγάρων ἀρχηγὸς ἀπέδρα, φόνος δὲ πολὺς τῶν βαρβάρων ἐγένετο, καὶ οὐ μείους ἐλήφθησαν δορυάλωτοι, πολλοὶ δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ προσεχώρησαν. κἀντεῦθεν ἐπαρθεὶς θρίαμβον ἐπὶ τῇ νίκῃ κατήγαγεν, αὐτὸς μὲν πανοπλίτης διιὼν μεθ' ὡπλισμένης τῆς στρατιᾶς, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους δεσμίους ἄγων, τοῖς ὅπλοις αὐτοῦ τὴν

18. Константин Копроним разбива българите при Анхиало

Българите избили своите предводители,[5] които произхождали от царско потекло, и си избрали друг вожд, недостоен за властта, на име Телец[6]. Императорът потеглил на поход срещу тях по суша и по море и като стигнал до Анхиало, влязъл там в сражение с тях. След като битката [продължила] от петия час на деня чак до вечерта, паднали мнозина от двете страни и въпреки това той победил. Вождът на българите избягал и настанала голяма сеч над варварите, а и немалко пленници били заловени. Мнозина минали на страната на императора. Възгордян от това, той отпразнувал триумф за своята победа и минал в доспехите си [през града] заедно с въоръжената войска, като водел и окованите пленници. Той приписвал победа-

[1] Магистър Никита Ксилинит бил привърженик на сваления император Анастасий II (713—715) и през 718 г. организирал несполучлив заговор срещу Лъв III с цел да възвърне Анастасий на престола. [2] Артемий — собственото име на Анастасий II, преди да стане император. [3] Сведението за участието на българите в бунта на Артемий се тълкува различно. Според *Златарски*, История, I, 1, стр. 186, заедно с българите в този поход взели участие и македонските славяни. *В. Бешевлиев*, Мадарският конник, София, 1956, стр. 63, приема, че в похода участвували едновременно със солунските българи и дунавските българи. *G. Cancova-Petkova*: Byzantinoslavica, XXIV, 1, 1963, pp. 46—50, смята, че това съобщение се отнася до македонските българи. [4] Константин V Копроним (741—775). Тук се споменава за един от многобройните походи на Константин V срещу България. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 221—225. [5] Събитията се отнасят към 761 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 208—212, История на България, I, София, 1961, стр. 64—65. [6] Хан Телец (761—764).

νίκην, ἀλλ᾽οὐ τῇ θείᾳ δυνάμει ἐπιγραφόμενος, καὶ μετὰ τὸν θρίαμβον τοὺς αἰχμαλώτους πάντας ἀναιρεθῆναι προσέταξε (pp. 271_{12}—272_{7}).

та на своето оръжие, а не на божията сила. След триумфа той заповядал да бъдат избити всички пленници.[1]

19. Constantinus contra Bulgaros exercitum ducens re infecta recedit

Κατὰ[a] *Βουλγάρων δὲ μετὰ στόλου πολλοῦ ἐξελθὼν εἰς Ἀγχίαλον τὰς νῆας προσώρμισε, καὶ πνεύσαντος ἀνέμου σφοδροῦ συνετρίβησαν σχεδὸν ἅπασαι, καὶ πλήθη πολλὰ τοῦ τε ναυτικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀπώλοντο ἐν τοῖς ὕδασιν· ὅθεν ἄπρακτος ἐπανῆλθεν* (pp. 275_{17}—276_{4}).

19. Неуспешен поход на Константин Копроним срещу българите

Той потеглил с голяма флота срещу българите и закотвил корабите при Аихиало; задухал силен вятър и почти всички кораби били разрушени и големи множества от моряците и войниците загинали във вълните. Затова той се завърнал, без нищо да е извършил.[2]

20. Telerichus dolo Constantini Copronymi socios in Bulgaria cognoscit

Αὖθις δὲ ὁ Κοπρώνυμος μετὰ σφόδρα πολλῶν τριηρῶν καὶ δρομώνων κατὰ Βουλγάρων ἐξώρμησε, βουλόμενος διὰ τοῦ Ἴστρου εἰς Βουλγαρίαν ἐμβαλεῖν. εἶτα δεδειλιακὼς ἀναζεῦξαι διεμελέτα. οἱ Βούλγαροι δὲ δείσαντες πέμψαντες πρὸς αὐτὸν σπονδὰς θέσθαι πρὸς εἰρήνην ἐζήτησαν καὶ ἐσπείσαντο ἐπὶ συνθήκαις τοῦ μήτε Βουλγάρους τὰ Ῥωμαίων λῄζεσθαι μήτε μὴν Ῥωμαίους ἐπιέναι κατὰ Βουλγάρων. καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπανελήλυθε. τινὲς δὲ τῶν Βουλγάρων δώροις ὑποσυρέντες παρὰ τούτου τοῦ αὐτοκράτορος ἐν ἀπορρήτοις ἐδήλουν αὐτῷ τὰ τῷ ἄρχοντι σφῶν βουλευόμενα. οἵ μεμηνύκασι τῷ Κωνσταντίνῳ, ὅτι βούλεται ὁ σφέτερος ἀρχηγὸς λαὸν ἐκπέμψαι κατά τινος τῶν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν, ἵν᾽ ἐκεῖθεν λείαν κομίσαιτο. καὶ ὃς κατασκόπους στείλας, ὅτε ὥρμησαν ἐκ Βουλγαριάς οἱ λῃσόμενοι, ἕτοιμος ὢν αἰφνίδιον ἐπεκδραμὼν κατ᾽ αὐτῶν τοὺς μὲν διέφθειρε, τοὺς δὲ καὶ ἐζώγρησε, καὶ μετ᾽ αἰχμαλωσίας πολλῆς ἐπανέστρεψε καὶ πάλιν ἔνοπλος ἐθριάμβευσεν. εἶτα πολλὰς τριήρεις ἑτοιμασάμενος κατὰ Βουλγάρων ἐκπέπομφε, καὶ κατὰ Μεσημβρίαν γενομέναις αὐταῖς κλύδων ἐκ πνευμάτων βιαίων ἐμπεσὼν σχεδὸν ἁπάσας κατέδυσεν. ὁ τῶν Βουλγάρων δὲ ἀρχηγὸς Τελέριχος ὑποπτεύσας ὑπὸ τῶν οἰκείων μεμηνύσθαι τῷ βασιλεῖ τὰ αὐτῷ βουλευόμενα, μὴ εἰδὼς δὲ τίνες οὗτοι, κατασοφίζεται τὴν τοῦ Κοπρωνύμου κουφότητα καὶ ἐξ αὐτοῦ μανθάνει τὸ ἀγνοούμενον. γράφει γὰρ δι᾽ ἀπορρήτων βού-

20. Хан Телериг узнава с хитрост кои са привържениците на Константин Копроним в България

Отново Копроним се отправил срещу българите с извънредно много триери и дромони, искайки да нахлуе в България през Дунава. Но след това се уплашил и замислил за връщане. Но и българите, изплашени, изпратили при него пратеници и поискали да бъде сключен мир. Мирът бил сключен при условие нито българите да опустошават ромейските земи, нито ромеите да нападат българите.[3] При тия условия той се завърнал. А някои измежду българите, привлечени с подаръци от този император, му разкрили тайно решенията на своя вожд. Те известили на Константин, че техният вожд е изпратил войска срещу една ромейска област, за да вземе оттам плячка. Изпратил съгледвачи и когато изпратените да плячкосват потеглили от България, той, бидейки готов, ненадейно ги нападнал и едни от тях избил, а други пленил и се завърнал с много пленници и отново отпразнувал триумф в пълно въоръжение.[4] След това той приготвил много триери и ги изпратил срещу българите и когато стигнали до Месемврия, пресрещнала ги силна буря, предизвикана от вятъра, и ги потопила почти всичките. А вождът на българите Телериг, подозирайки, че неговите решения се съобщават на императора от служителите му и като не знаел кои са те, измамил с хитрост лековерието на Копроним и научил от него това, което му било неиз-

[a] *ὅτι κατὰ Βουλγάρων ἐκστρατεύσας ἄπρακτος ἐπανῆλθε· (ἐπανῆλθεν. E)*

[1] Този поход на Константин V Копроним срещу България бил предприет през юни 763 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 213—215. [2] Този поход се състоял през 765 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 216—217. [3] Събитията се отнасят към 767 г. *Theophanes*, Chronographia, ed. De Boor, p. 436_{13-14}, съобщава, че този мир бил привиден. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 220—221. [4] Събитията се отнасят към 768—769 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, 224—227.

λεσθαι προσελθεῖν αὐτῷ καὶ ἠξίου δηλῶσαί οἱ εἴ τινας ἔχει φίλους ἐκ τῶν παρὰ Βουλγάροις ἐξόχων, ἵν᾽ ἐκείνοις θαρρήσειε τὸ ἀπόρρητον καὶ σὺν ἐκείνοις ἀφίκοιτο πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ παχύς, ὡς ἔοικεν, ὢν οὐ συνῆκε τὸ σκέμμα τὸ βάρβαρον, ἀλλ᾽ ἀνοήτως τοὺς αὐτῷ προσκειμένους εὐθὺς ἐξεκάλυψε. καὶ ὁ βάρβαρος συλλαβὼν αὐτοὺς ὠμῶς ἀπαξάπαντας καὶ ἀπηνῶς διεχρήσατο. καὶ αὖθις δὲ κατὰ Βουλγάρων ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος τὸ λοίσθιον ἐξεστράτευσε, καὶ κατὰ τὴν ἐν Θρᾴκῃ Ἀρκαδιούπολιν στρατοπεδευομένου οἱ πόδες αὐτοῦ ἀπηνθράκωντο, ὅθεν αὐτὸν λαῦροι πυρετοὶ καὶ φλογώδεις ἐξέκαιον, ὡς μηδὲν τούτων μηδὲ παρὰ ἰατρῶν ἐπινοεῖσθαι ἀλέξημα ἐκεῖθεν ἐπὶ κλίνης φερόμενος μέχρι Σηλυβρίας κατήντησεν, ὅθεν διὰ τριήρους κεκόμιστο, βοῶν ὡς „ζῶν ἔτι τῷ πυρὶ παραδέδομαι“ (pp. 278_{16}—280_{17}).

вестно. Той му писал, че иска да отиде тайно при него, и го молел да му съобщи дали има някои приятели измежду българските първенци, за да им довери тайната си и с тях да пристигне при него. А той в своята несъобразителност не разбрал, както изглежда, намерението на варварина, но веднага необмислено издал своите привърженици. И варваринът, като ги заловил всичките, жестоко и безчовечно ги погубил.[1] Отново тръгнал този император на поход срещу българите за последен път и когато разположил войската си при Аркадиопол в Тракия, краката му се възпалили от синята пъпка и буйна и огнена треска го изгаряла, така че дори и лекарите не можели да му окажат никаква помощ.[2] Оттам стигнал на легло до Силиврия, където бил пренесен на носилка, викайки: „Още приживе съм предаден на огън.“

21. Irena Berrhoem Anchialumque munit

Τῆς δὲ περὶ τῶν Ἀράβων φροντίδος ἀπαλλαγεῖσα διὰ τὴν εἰρήνην ἡ βασιλὶς ἐξῆλθε σὺν τῷ υἱῷ κατὰ Θρᾴκην, δύναμίν τε πολλὴν ἐπισυρομένη καὶ ὄργανα μουσικά· καὶ ἀπελθοῦσα εἰς Βερόην καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρούριον ἀνοικοδομήσασα καὶ Εἰρηνόπολιν αὐτὸ ὀνομάσασα, ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν Ἀγχίαλον δειμαμένη καὶ ἕως Φιλιππουπόλεως προελθοῦσα ἐπέστρεψε (p. 288_{4-9}).

21. Императрица Ирина укрепява Бероe и Анхиало

След като императрицата[3] посредством мира се успокоила откъм арабите, тя тръгнала със сина си из Тракия, като водела със себе си голяма войска и музикални инструменти. Когато пристигнала в Берое, възстановила крепостта в нея и я нарекла Иринопол.[4] Тя укрепила също и Анхиало и след като достигнала до Филипопол, се завърнала обратно.

22. De bello a Constantino Cardamo illato

Ὁ δέ γε βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατὰ Βουλγάρων ἐξεστράτευσε, τοῦ Καρδάμου τοῦ ἔθνους ἀρχηγετοῦντος· μικρᾶς δὲ προσβολῆς γενομένης ἀμφοῖν τοῖν ἀντιθέτοιν μεροῖν δειλία ἐνέσκηψε. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπανέζευξεν εἰς τὴν μεγαλόπολιν, οἱ δὲ Βούλγαροι εἰς τὰ ἤθη τὰ ἑαυτῶν. … διὰ ταύτην τοίνυν καὶ ὅτι παρὰ τῶν στασιαζόντων ἐπεκαλεῖτο δείσας ὁ βασιλεὺς καθεῖρξεν ἐν τῷ πραιτωρίῳ αὐτόν, τύψας πρότερον καὶ τὴν κόμην περιελών. τοῦ δὲ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγετοῦντος ὡρμηκότος κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ἀσυντάκτως ὁ βασιλεὺς αὐτῷ ἐπελθὼν ἡττᾶται καὶ πλῆθος πολὺ στρατευ-

22. Война между Константин VI и Кардам

А император Константин тръгнал на поход срещу българите, когато Кардам[5] стоял начело на тоя народ. След като била завършена незначителна битка, и двете противни страни били обзети от страх. И императорът се завърнал в столицата, а българите — в своите земи. — — —

Поради този слух[6] и понеже бил викан от бунтовниците, императорът се уплашил и го[7] затворил в тъмница, като най-напред заповядал да го набият и да му острижат косата. Когато вождът на българите се отправил на поход срещу ромейската държава, императорът го нападнал неорганизирано и

[1] Събитията се отнасят към 774 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 233—234. [2] Последният поход на Константин V Копроним и неговата смърт се отнасят към 775 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 234. [3] Ирина управлявала от 780 до 797 г. заедно със сина си Константин VI и самостоятелно от 797 до 802 г. [4] Походът на Ирина и Константин бил предприет в 784 г. [5] Хан Кардам (777—803). Този поход на Константин VI се отнася към 791 г. [6] След възвръщането на Ирина на престола (януари 792 г.) в тема Армениак избухнал бунт срещу императрицата начело със стратега на Армениак патриций Алексий Муселе, за когото се разпространявал слухът, че ще стане император. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 186. [7] Патриций Алексий Муселе.

μένων ἀπόλλυσιν, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν μεγιστάνων πολλούς ... τοῦ μέντοι Καρδάμου, ὃν ὁ λόγος τῶν Βουλγάρων ἐγνώρισεν ἀρχηγόν, φόρους ἀπαιτοῦντος αὐτῷ τελεῖσθαι παρὰ Ῥωμαίων καὶ περὶ τούτων διαπεμψαμένου πρὸς τὸν κρατοῦντα, ἢ τὴν Θρᾴκην ἄχρι τῆς πόλεως ἀπειλοῦντος ληίσασθαι, ἐκεῖνος κόπρον ὑποζυγίων τῷ βαρβάρῳ ἀπέστειλεν, ἐπιστείλας αὐτῷ ὅτι „γέρων εἶ καὶ μὴ κοπιάσῃς ἐνταῦθα ἐρχόμενος· ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἐλεύσομαι ἐπὶ σε". καὶ αὐτίκα τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀθροίσας δυνάμεις ἀπῄει κατὰ Βουλγάρων, καί ἤδη πλησίον ἀλλήλων γενομένων τῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ βασιλέως εἰς μάχην προκαλουμένου τοὺς βαρβάρους, ὁ Κάρδαμος σὺν τοῖς οἰκείοις ἀποδειλιάσας στρατεύμασι φυγὰς ᾤχετο (pp. 293_{3-7}; 293_{17}—294_{6}; 296_{4-14}).

бил победен, като загубил голямо множество войници, а също така и много велможи.[1]

Когато Кардам, вождът на българите, както споменахме в разказа си, поискал от ромеите да му плащат данък и изпратил за това хора при владетеля, като заплашвал, че в противен случай ще плячкоса Тракия чак до столицата, императорът му изпратил тор от добитък и му съобщил: „Стар си и не се мори да идваш дотук. По-скоро аз ще дойда при тебе." И веднага събрал ромейските войски и тръгнал срещу българите. Когато войските дошли вече близо една до друга и императорът предизвиквал варварите към сражение, Кардам се уплашил и избягал със своите войски.[2]

23. Thraciae Macedoniaeque strategus unus praeficitur

οὗτος γὰρ μέγα δυνάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις τὸν οἰκεῖον ὁμαίμονα Λέοντα ἀξιῶσαι τῆς βασιλείας διὰ μελέτης πεποίητο, ὃς δὴ Λέων διὰ σπουδῆς τοῦ Ἀετίου μόνος αὐτὸς στρατηγὸς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας προὐβέβλητο (p. 301_{2-6}).

23. Обединяване на темите Тракия и Македония под един стратег

Аеций, който бил много влиятелен в двореца, замислял да удостои с царската власт собствения си брат Лъв, който Лъв бил назначен за общ стратег на Тракия и Македония чрез застъпничеството на Аеций.[3]

24. De clade Nicephori in Bulgaria perpessa

Οἱ δὲ τῆς Ἄγαρ πολλάκις ἐπιστρατεύοντες κατὰ Ῥωμαίων ἐκάκουν τὰς χώρας, εἷλον δὲ σὺν ἄλλοις καὶ τὴν Εὐχάϊταν. καὶ οὗτοι μὲν τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἐληΐζοντο, οἱ δὲ Βούλγαροι τὰ ἑσπέρια. ἐπιστρατεῦσαι τοίνυν κατὰ Βουλγάρων ὁ βασιλεὺς ἐβουλεύσατο· καί τινος τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ συμβουλεύοντος αὐτῷ ἐνθοῦναι τοῖς ὑπηκόοις τὴν κάκωσιν, „πάντες γάρ" ἔφη „καταβοῶσιν ἡμῶν καί, εἴ τι τῶν ἀπαισίων συμβαίη ἡμῖν, πάντες ἐπιχαρήσονται τῇ πτώσει ἡμῶν", ἐκεῖνος ἔφη ὡς „ὁ θεὸς ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν μου κατὰ τὴν τοῦ Φαραώ· μὴ οὖν ἐκδέχου τι ἀγαθὸν τοῖς ὑπὸ χεῖρά μου ἐξ ἐμοῦ." συναθροίσας οὖν τὰ τάγματα πάντοθεν καὶ εἰς Βουλγαρίαν παραγενόμενος, τοῦ Κρούμου τοῦ ἔθνους ἀρχηγετοῦντος, τὸ μὲν πρῶτον εὐτύχησεν, ὥστε καὶ τὴν τοῦ Κρούμου παρειληφέναι αὐλὴν (οὕτω γὰρ τὴν τοῦ σφῶν ἀρχηγοῦ οἱ Βούλγαροι ἐκάλουν κατοίκησιν), καὶ τοῖς ἐκείνου ταμείοις σφραγῖδας ἐπιβαλεῖν, ὡς ἤδη γενομένοις αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν οἰκείων διὰ σκύλων ἁρπαγὴν τιμωρήσασθαι. τοῦ δὲ Κρούμου ἀποδεδειλιακότος καὶ ἱκετεύον-

24. За поражението на Никифор в България

Агаряните[4] често нападали ромеите и разорявали техните области. Те превзели покрай другото и Евхаита[5]. Прочее те опустошавали източните области, а българите — западните. И тъй императорът[6] решил да потегли на поход срещу българите. И когато някой от приближените му го посъветвал да облекчи гнета на поданиците си и му казал: „Наистина всички викат против нас и ако ни сполети беда, всички ще се радват на нашето нещастие", императорът му отговорил: „Бог втвърди сърцето ми, както това на фараона, затова не чакай нищо добро за подвластните ми от мене." И тъй той събрал отвред войсковите си отреди и пристигнал в България, когато Крум[7] бил вожд на народа. Отначало той имал успех и превзел Крумовия аул (така наричат българите жилището на своя вожд) и наложил печат върху съкровищата на Крум, като че ли били вече негово притежание, и наказал много от своите служители, загдето заграбили плячка. Крум се изплашил и го помолил да пощади народа му и да сключи мир

[1] По всяка вероятност това съобщение се отнася за войната между България и Византия през 792 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 243. [2] Тук става дума за войната между България и Византия през 796 г. [3] Обединяването на Тракия и Македония под властта на един общ стратег станало около 802 г. Срв. ГИБИ, III, стр. 278. [4] Т. е. арабите. [5] Евхаита — град в малоазийската област Пафлагония, дн. Зафарабулу. [6] Никифор I Геник (802—811). [7] Хан Крум (803—814).

τος φείσασθαι τοῦ ἔθνους καὶ ἐφ᾽ οἵαις ἂν βούλοιτο συνθήκαις σπείσασθαι αὐτῷ, ὀγκωθεὶς ἐκεῖνος τῷ εὐτυχήματι τὰς σπονδὰς οὐ προσήκατο. ἀπογνοὺς οὖν ὁ Κροῦμος καὶ τὸν περὶ ψυχῆς ἤδη λογιζόμενος θέειν, τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις συναγαγὼν καὶ λόγοις παρακλητικοῖς παρακροτήσας αὐτούς, ἔπεισι νυκτὸς ἔτι οὔσης κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων παρεμβολῆς ἀφυλάκτως κοιμωμένων ἁπάντων (μὴ γὰρ ἄν ποτε τολμῆσαι συμμίξαι αὐτοῖς τοὺς βαρβάρους ἐξ ἀπονοίας πολλῆς ᾤοντο)· καὶ αὐτίκα κατὰ τῆς βασιλείου σκηνῆς ὡρμήκεσαν, καὶ ἀναιρεῖται μὲν ὁ Νικηφόρος, τὸ δ᾽ ὅπως ἠγνόηται. λέγεται δὲ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων ἀναιρεθῆναι ἢ πρωτουργησάντων τὴν ἐκείνου σφαγὴν ἢ τῶν μὲν βαρβάρων καταρξαμένων, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐπεξεργασαμένων τὸν φόνον τὸν τοῦ ἀλάστορος. τιτρώσκεται δὲ καὶ ὁ Σταυράκιος μεταξὺ τοῦ ὤμου τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ τένοντος, καὶ ἀναιροῦνται πολλοὶ μὲν τῶν ἐν ὑπεροχαῖς, τῶν ἐν τέλει, τῶν ἐν στρατηγίαις, τῶν ἐν ἀξιώμασι, τῶν δ᾽ ἄλλως στρατευομένων καὶ τῶν τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν λοιπῶν θεραπόντων οὐδὲ ἀριθμητοί. διαρπάζεται δὲ ξύμπασα ἡ τοῦ βασιλέως ἀποσκευὴ καὶ ἅπαν τὸ τῶν Ῥωμαίων χαράκωμα, καὶ περιγίνεται τοῖς βαρβάροις καὶ πλοῦτος συχνὸς καὶ ὅπλα πολλὰ καὶ ἵππος μυρία. μόλις δ᾽ οὖν ὁ Σταυράκιος περισώζεται καὶ ὅσοις ἡ νὺξ παρέσχε λαθεῖν λόχμας ὑποδῦσι καὶ ἕλη καὶ τοιαῦτά τινα. τὸν δὲ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου νεκρὸν λαβὼν ὁ Κροῦμος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκτεμὼν ἐφ᾽ ἡμέρας μέν τινας ἐφ᾽ ὕψους ἀνήρτησε, θεατρίζων ταύτην καὶ ἐμπομπεύων τῷ κατορθώματι. εἶτα τὸ τῆς κορυφῆς ὀστοῦν ἀποδιελὼν καὶ γυμνώσας τοῦ δέρματος ἀργύρῳ τε περιδύσας, ὡς κύλικι τούτῳ ἐκέχρητο, οἶνόν τ᾽ ἐγχέων αὐτῷ πίνειν ἐδίδου τοῖς ὑπ᾽ αὐτόν. ἀγγελθέντος δ᾽ ἐν Βυζαντίῳ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ὀλέθρου καὶ τῆς τοῦ βασιλέως σφαγῆς, θρῆνος μὲν ἦν πανταχόσε πολὺς καὶ ὠλόλυζον οἱ τοῖς ἀνῃρημένοις προσήκοντες· κουφισμὸν δ᾽ ἐποίει τῆς συμφορᾶς ἡ τοῦ κρατοῦντος ἀπώλεια.

с него при каквито иска условия. Но императорът, възгордян от успеха си, не приел предложението. Тогава Крум, отчаян, смятайки, че се бори на живот и смърт, събрал войските си, укрепил ги с насърчително слово и настъпил още през нощта срещу стана на ромеите, оставен без охрана, тъй като всички спели (защото смятали, че варварите поради голямото си отчаяние не ще се осмелят да влязат в бой с тях). Те веднага се втурнали към императорската палатка и Никифор бил убит, но не се знае по какъв начин. Казват дори, че той бил убит от близките си, които първи замислили неговата гибел, а [други казват, че] варварите започнали, а ромеите довършили убийството на насилника.[1] Ранен бил и Ставракий[2] между дясното рамо и врата и били избити много от високопоставените, от длъжностните лица, от военачалниците, от сановниците, а изобщо и безброй войници, телохранители на императора и други служители. Разграбено било и цялото имущество на императора и целият стан на ромеите и варварите придобили голямо богатство, много оръжие и хиляди коне. Прочее Ставракий едва се спасил, а също и тези, на които нощта дала възможност да се скрият и да се промъкнат в храсталаци, блата и други подобни скривалища. А Крум, като взел трупа на император Никифор, отрязал му главата и я държал [окачена] нависоко няколко дни, като я излагал на показ и тържествувал с успеха си. След това той взел черепа, одрал му кожата, обковал го със сребро и го употребявал като чаша: той наливал в него вино и давал на своите подвластни да пият. Когато в Цариград било известено за гибелта на ромеите и за убийството на императора, настанал голям плач и вредом ридаели близките на загиналите. Но гибелта на самодържеца била една утеха (облекчение) в нещастието.

Ὁ μὲν οὖν Νικηφόρος κάκιστος γεγονὼς ἀπώλετο αἴσχιστα. ὁ δέ γε Σταυράκιος πεπληγμένος φυγὼν εἰς Ἀδριανούπολιν διασώζεται, ἔνθα καὶ αὐτοκράτωρ ἀνερρήθη τῶν ἐν ἀρχαῖς ἐνίων σπουδῇ, καὶ κακῶς ἐκ τοῦ τραύματος διακείμενος εἰς τὴν μεγαλόπολιν εἰσεληλυθεν (pp. 308_{15}—311_{15}).

И тъй Никифор, който бил най-лош човек, загинал по най-позорен начин.[3] А раненият Ставракий се спасил с бягство в Одрин, където бил провъзгласен за император поради усърдието на някои от висшите служители. Оттам той пристигнал в столицата, като се чувствувал зле поради раната си.

---

[1] Според Теофан (op. cit, 490) поражението и смъртта на Никифор I се отнасят към 26 юли 811 г. а според Анонимния ватикански разказ — към 23 юли 811 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 257—259; *Ив. Дуйчев*, Нови житийни данни за похода на Никифор I през 811 г., СпБАН, кн. LIV (1936), стр. 147—149.
[2] Ставракий — син на Никифор I. Управлявал само два месеца — до 2 октомври 811 г.
[3] Враждебното отношение на Зонара и на неговите извори към Никифор се дължи до голяма степен на иконоборската политика на този император. Мнозинството от византийските писатели, съвременници на Никифор I, били представители на монашеството и привърженици на иконопочитането. Срв. *Ангелов*, История на Византия, I, стр. 282—287..

25. Michael a Bulgaris victus est

εἶτα κατὰ Βουλγάρων ληιζομένων τὴν Θρᾳκῴαν μοῖραν ἐκστρατεύσας, στασιάσαντα κατ᾽ αὐτοῦ τῶν ταγμάτων τινά, ὡς καὶ εἰς ὕβρεις χωρῆσαι κατὰ τὸ προφανές, λόγοις μειλιχίοις καὶ δώροις φιλοτίμοις κατηύνασε καὶ εἰς τὰ βασίλεια ἐπανέζευξεν. ἀνακαινίσαι δὲ ζητούντων πολλῶν τὴν κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων μανίαν, τινὰς συλλαβὼν καὶ μετρίως πως αἰκισάμενος, δι᾽ αὐτῶν καὶ τοὺς λοιποὺς κατεπτόησε καὶ παύσασθαι παρεσκεύασε. μοναχὸν δέ τινα εὐλαβείας τάχα σκηνὴν ἐνδεικνύμενον εὑρηκὼς εἰκόνα τῆς θεομήτορος ἀποξέσαντα, τῆς γλώσσης ἀφείλετο.

Τῶν Ἀγαρηνῶν δὲ τὴν ἑῴαν αὖθις ληιζομένων, ὁ τῶν ἀνατολικῶν στρατηγὸς ὁ Ἀρμένιος Λέων τούτοις συμβαλὼν ἀναιρεῖ τε περὶ δισχιλίους καὶ ἵππους καὶ ὅπλα εἰς πλῆθος ἐξ αὐτῶν ἐλαφυραγώγησε. Κροῦμος δὲ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν βασιλέα, εἰρήνην ζητῶν ἐπὶ συνθήκαις ταῖς ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Ἀδραμυτηνοῦ καὶ Γερμανοῦ πατριάρχου. καὶ εἰ μὴ οὕτω τὴν εἰρήνην ὁ αὐτοκράτωρ αἱρήσεται, ἠπείλει κατὰ Μεσημβρίας χωρῆσαι, καὶ τοῦ τῶν χριστωνύμων ὀλέθρου αἴτιον εἶναι τὸν μὴ τὴν εἰρήνην αἱρούμενον. ἀλλὰ συμβουλῇ τῶν περὶ αὐτὸν τὰς σπονδὰς ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ἐκείναις ὁ βασιλεὺς οὐ προσήκατο, καὶ ὁ Κροῦμος κατὰ Μεσημβρίας ἐχώρησεν, ἑλεπόλεις ἐπαγόμενος. Ἄραψ γάρ τις μηχανικὸς καὶ περὶ ταύτας δεξιὸς προσῆλθε τῷ Νικηφόρῳ ποτὲ καὶ τῷ θείῳ βαπτίσματι τελεσθείς, μὴ τυχὼν δὲ προνοίας ἀξιολόγου διὰ τὴν ἐκείνου γλισχρότητα, εἶτα καὶ ἐπεγκαλέσας ἐκείνῳ διὰ τὸ ἀπρονόητον, ἐτύφθη σφοδρότατα. ἐξ ἀπονοίας οὖν τοῖς Βουλγάροις προσκεχωρήκει, καὶ δι᾽ αὐτοῦ πᾶσαν οἱ βάρβαροι μηχανὴν ἐργάζεσθαι μεμαθήκασιν. οὕτως οὖν εὐπορήσαντες ἑλεπόλεων, οὐκ ἐχρόνισαν εἰς τὴν τοῦ κατὰ Μεσημβρίαν ἄστεος πόρθησιν. τοῦ δὲ βασιλέως τὸν πατριάρχην μετακαλεσαμένου καὶ τῶν ἀρχιερέων τινὰς καὶ προθεμένου βουλὴν περὶ τῶν μετὰ Βουλγάρων σπονδῶν καὶ εἰ χρὴ ἐκδοῦναι τῷ Κρούμῳ τοὺς ἐκεῖθεν Ῥωμαίοις προσπεφευγότας (καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπὶ ταῖς σπονδαῖς ἐζήτει ὁ βάρβαρος), ὁ μὲν πατριάρχης καὶ οἱ ἀρχιερεῖς συνεβούλευον ἐκδοθῆναι τοὺς πρόσφυγας, κρεῖσ-

25. Михаил Рангаве търпи поражение от българите

След това той[1] се отправил на поход срещу българите, които опустошавали Тракийската област. Като успокоил с ласкави думи и щедри подаръци някои от тагмите, които се били разбунтували срещу него и го хулели открито, той се завърнал в столицата.[2] Тъй като мнозина се стремели да възстановят безумието срещу светите икони, той заловил някои от тях и наказвайки ги немного тежко, чрез тях уплашил и другите и ги заставил да престанат и като открил някой монах, който уж се представял за благочестив, а който бил издраскал образа на богомайката, отрязал му езика.[3]

Агаряните започнали отново да плячкосват Изтока и стратегът на войските от Анатолик Лъв Арменец[4] влязъл в сражение с тях, избил около две хиляди и взел в плячка множество коне и оръжие от тях. А Крум, владетелят на българите, изпратил пратеници при императора да иска мир[5] при условията, при които [бил сключен мир] от Теодосий Адрамитец[6] и патриарх Герман[7]. Крум заплашвал императора, че ако не приеме този мир, ще настъпи срещу Месемврия, а неприелият мира ще бъде виновен за гибелта на православните. Но по съвета на своите близки императорът не приел мира при тези условия и Крум настъпил срещу Месемврия, като носел със себе си обсадни машини. Някой си механик арабин, вещ в тая работа, бил отишъл някога при Никифор и бил кръстен от него. Но той не намерил у императора нужното внимание поради неговото скъперничество и когато го укорил заради небрежността му, бил здраво набит. От отчаяние той минал на страната на българите и чрез него варварите научили цялото обсадно изкуство. Като се снабдили така със стенобойни машини, те не закъснели да разрушат крепостта Месемврия.[8] А императорът поканил патриарха и някои от архиереите и свикал съвет относно договора с българите — дали трябва да се предадат на Крум избягалите от неговата страна [защото при преговорите варваринът поискал освен другото и това). Патриархът и архиереите го

[1] Михаил I Рангаве (811—813). [2] Този поход се състоял през юни 812 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 261—262. [3] Михаил I Рангаве бил под влияние на монашеството, покровителствувал иконопочитателите и преследвал привържениците на иконоборството. Срв. *Ангелов*, История, I, стр. 290. [4] Бъдещият император Лъв V Арменец (813—820). Преди да стане император, той бил стратег на тема Анатолик (в Централна Мала Азия). [5] През есента на 812 г. хан Крум поискал да бъде възстановен мирният договор, сключен между България и Византия през 716 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 262; *Бешевлиев*, Мадарският конник, София, 1956, стр. 63—72; *Г. Цанкова-Петкова*, Българо-византийските отношения при управлението на Тервел и Кормесий. Изследвания в чест на М. С. Дринов, София, 1960, стр. 617—620. [6] Теодосий II Адрамитец (715—717). [7] Цариградският патриарх Герман (715—730). [8] Българите превзели Месемврия през 812 г.

σον κρίνοντες εἶναι παθεῖν μετρίους τινὰς ἢ πλήθη πάσχειν ἀνάριθμα. οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα καὶ ὁ Στουδίτης Θεόδωρος τὰς σπονδὰς ἀπηγόρευον, λέγοντες μὴ δεῖν ἐκδιδόναι τοὺς πρόσφυγας. αἱ μὲν οὖν πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδαὶ ἐντεῦθεν κεκώλυντο. ἦν γὰρ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος τὸν μὲν τρόπον χρηστὸς καὶ τὴν πίστιν ὀρθός, περὶ δὲ πραγμάτων οἰκονομίαν νωθὴς καὶ τοῖς ὑπερέχουσι τῶν ἀρχόντων ὅπῃ ἂν ἄγοιτο ῥᾳδίως ἑπόμενος.

Κομήτης δ'ἀστὴρ ἐφάνη σχηματισθεὶς εἰς εἴδη διάφορα, ὧν λέγεται εἶναι καὶ ἀνθρώπου σχῆμα χωρὶς κεφαλῆς.

Οἱ Βούλγαροι μέντοι τῆς Μεσημβρίας κρατήσαντες πολλὰ ἐν ταύτῃ εὑρήκασι, μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς οὐκ ἐλάχιστον. αἰχμαλώτων δ'ἐπανελθόντων τινῶν, μαθὼν ἐκ τούτων ὁ βασιλεὺς βούλεσθαι τὸν Κροῦμον τὴν Θρᾴκην ληίσασθαι, ἐξῆλθε τῆς πόλεως. ὅθεν οὐδὲν ὧν ἐμελέτα δράσας ὁ βάρβαρος, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν οἰκείων ἀποβαλὼν ὑπενόστησε· καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις πάντοθεν συναθροίσας εἰς Θρᾴκην αὖθις ἐξῆλθε, συνεπομένης αὐτῷ καὶ τῆς Αὐγούστας ἄχρι τῶν Κιδόκτου. ὅθεν δυσχεραῖνον τὸ στρατιωτικὸν ἐλοιδορεῖτο τῷ αὐτοκράτορι. εἶτα ἡ μὲν Αὐγούστα ἐπανελήλυθεν, ὁ δὲ Μιχαὴλ περιεπόλει τὴν Θρᾴκην, μηδέν τι πράττων στρατηγικὸν ἤ τι κατὰ τῶν ἐναντίων οἰκονομούμενος· καὶ ἧσαν τοῖς τῆς χώρας οἰκήτορσι τὰ στρατεύματα οὐχ ἧττον τῶν βαρβάρων εἰς προνομήν. καὶ ὁ Κροῦμος δὲ τῶν οἰκείων ἀπάρας ἤθῶν ταῖς βασιλικαῖς παρεστρατοπεδεύσατο παρατάξεσι. μάχης οὖν συγκροτηθείσης ἡττῶνται Ῥωμαῖοι, τοῦ στρατηγοῦ τῶν ἀνατολικῶν Λέοντος τοῦ ἐξ Ἀρμενίων αἰτίου τῆς ἥττης γεγενημένου. οὗτος γὰρ τῆς βασιλείας ἐρῶν καὶ πρὸς τὴν στρατιὰν διαβάλλων τὸν Μιχαὴλ ὡς ἄνανδρόν τε καὶ ἀστρατήγητον, ἄρτι τοῦ πολέμου συγκροτηθέντος, τὰ ὑπ' αὐτὸν τάγματα ἕπεσθαί οἱ ἐγκελευσάμενος λειποτακτήσας ἀπῄει φυγάς. τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους ἔτρεψεν εἰς φυγήν, ὥστε τὸν Κροῦμον μηδὲ πιστεύειν τῷ γινομένῳ διὰ τὸ λίαν παράλογον, ἀλλὰ λόχον ἡγεῖσθαι τοῦτο καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἐπισχεῖν. ὡς δ'ἑώρα τοὺς Ῥωμαίους φεύγοντας ἀκόσμως καὶ ἀκρατῶς, τότε τοῖς οἰκείοις διώκειν ἐγκελευσάμενος φόνον πλεῖστον εἰργάσατο

посъветвали да предаде българите, като смятали, че е по-добре да пострадат немного хора, отколкото безчислено множество. А приближените на императора и Теодор Студит се противопоставяли на договора, като казвали, че не бива да предават бегълците. По тая причина преговорите с България били възпрепятствувани.[1] Наистина този император бил кротък по нрав и православен по вероизповедание, но бил непохватен в ръководството на държавните дела и лесно се оставял да бъде воден от по-видните измежду управниците.

Тогава се появила една комета, тя приемала различни образи -- един от които казват, че бил на човек без глава.

И тъй българите, като завладели Месемврия, намерили в нея много неща, покрай другото и немалко течен огън. Когато императорът узнал от някои завърнали се пленници, че Крум имал намерение да опустоши Тракия, излязъл от столицата. Затова варваринът не извършил нищо от онова, което си бил предначертал, но се завърнал, като загубил мнозина от хората си. А императорът, като събрал отвред ромейските войски, отново излязъл в Тракия, като го съпровождила и августата[2] чак до Акведукта[3]. При това войската негодувала и хулела императора. След това августата се завърнала, а Михаил обикалял Тракия, като не предприемал нищо освен някои дребни военни действия срещу неприятелите. И войските ограбвали населението на страната не по-малко от варварите. И Крум, тръгвайки от своите земи, се разположил на стан близо до отредите на императора. След като се завързало сражение, ромеите били победени.[4] Виновен за поражението бил стратегът на Анатолик Лъв Арменец. Тъй като копнеел за царската власт, той в самото начало на сражението набедил Михаил пред войската, че е страхлив и неопитен във военното изкуство, и като заповядал на своите отреди да го следват, напуснал полесражението и избягал. Това обърнало другите в бягство; а Крум не повярвал на станалото, понеже било твърде неочаквано, и като го сметнал за засада, въздържал тези, които били около него. Но щом като видял, че ромеите бягат безредно и неудържимо, заповядал на свои-

[1] Под влияние на монашеската партия начело с Теодор Студит Михаил I не се съгласил с едно от предлаганите условия — да бъдат връщани бегълците от едната и от другата страна — и предложението на Крум било отхвърлено. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 263. [2] Императрица Прокопия. [3] Така се наричала равнината при гр. Ираклия по името на намиращия се там римски водопровод (Aquaeductus). *K. Jireček*, Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag, 1877, p. 101. [4] Става дума за голямата победа, която българите удържали над византийските войски на 22 юни 813 г. при Версиникия. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 267—269.

στρατιωτῶν τε καὶ στρατηγῶν. μόλις δ᾽ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Κωνσταντίνου μετ᾽ ὀλίγων τινῶν φυγῇ διασώζεται, τοῦ χάρακος καὶ τῆς σκηνῆς τῆς βασιλικῆς γεγονότων τοῖς βαρβάροις διάρπαγμα (pp. 314_3—318_7).

те хора да ги преследват и извършил голяма сеч над войници и военачалници. Императорът едва се спасил с бягство заедно с неколцина в Цариград, а станът и шатрата на императора станали плячка на варварите.

26. Crummus ab exercitu Romano profligatus est

Τῶν μέντοι Βουλγάρων τὴν Θρᾴκην ληιζομένων, διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν αὐτῶν ἀρχηγὸν ὁ Λέων περὶ σπονδῶν. ὁ δὲ τῇ νίκῃ τῇ ἔναγχος ὀγκωθεὶς τὴν πρεσβείαν τὴν περὶ τῶν σπονδῶν οὐ προσήκατο. οἰκοῦν ἐξεστράτευσεν ὁ βασιλεὺς κατ᾽αὐτοῦ, καὶ αὖθις ἡ νίκη τοῖς βαρβάροις ἐπεμειδία, καὶ εἰς φυγὴν ἀποδύντων Ῥωμαίων, ἐδίωκον οἱ βάρβαροι ὄπισθεν καὶ καταφρονητικῶς διακείμενοι οὐ κατὰ κόσμον οὐδ᾽ εὐσυντάκτως ἐδίωκον, ἀλλὰ ἄλλοσέ ποι ἄλλοι σκεδαννύμενοι. τοῦτο κατανοήσας ὁ βασιλεύς (ἔτυχε γὰρ ἐπὶ μετεώρου τόπου ἑστώς) καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν λόγοις παραθήξας παρακλητικοῖς καὶ παρορμήσας εἰς πόλεμον ἐπεισέφρησε κατὰ βαρβάρων μετὰ γενναίου ψυχῆς παραστήματος, καὶ τῇ ἀθρόᾳ μεταβολῇ δείματι τοὺς πολεμίους ἐνέβαλε πανικῷ, καὶ ἀνῄρηντο μὲν πλείους, ᾐχμαλώτιστο δὲ καὶ πλῆθος πολύ. μικροῦ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κροῦμος ἀνῄρητο ἄν βληθεὶς καὶ τοῦ ἵππου ἐκπεπτωκώς, εἰ μὴ περιστάντες αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν καὶ συνησπικότες εἰς ἵππον ἀνέλαβον ἕτερον, καὶ οὕτως ᾤχετο ἀποδράς. ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς τροπαιοφόρος κατέλαβε τὰ βασίλεια καὶ λείαν ἄγων πολλὴν οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ τῆς κατὰ τῶν σεβασμίων εἰκόνων λύττης ἀπήρξατο (pp. 321_9—322_{11}).

26. Крум търпи поражение от византийската войска

Когато българите плячкосвали Тракия, Лъв[1] изпратил пратеници при техния вожд, за да преговарят за мир. А той, възгордян от неотдавнашната победа,[2] не приел пратениците за преговорите. И тъй императорът потеглил на поход срещу него и отново победата се усмихнала на варварите и след като ромеите се впуснали да бягат, варварите започнали да ги преследват отзад и презирайки [войската им], не ги преследвали в ред и в добър строй, но разпръснати на различни страни. Когато императорът съгледал това (защото той стоял на една височина), ободрил с насърчително слово намиращите се около него и ги изпратил на бой срещу варварите с повишен дух. Внезапният обрат всял панически страх между варварите и мнозина били избити и голямо множество паднали в плен. Насмалко самият Крум, който бил ранен и паднал от коня си, щял да бъде убит, обаче неговите хора го заобиколили с щитовете си, качили го на друг кон и така успял да избяга. След това императорът победоносно се завърнал в столицата, водейки голяма плячка,[3] и наскоро след това започнал борба срещу свещените икони.[4]

27. De Thomae rebellione

Ὁ δὲ λόγος τὰ τότε ξυμβεβηκότα διδότω τῇ ἱστορίᾳ· τὰ δ᾽ἦσαν ἐμφύλιοι πόλεμοι. ὁ δὲ τούτων κατάρξας Θωμᾶς ἦν, εἷς τῶν τριῶν τυγχάνων ἀνδρῶν, περὶ ὧν ἐν τῷ Φιλομηλίῳ μοναχὸς τῷ Βαρδανίῳ προέφησε τοὺς μὲν δύο ἐπιβήσεσθαι τῆς βασιλείου ἀρχῆς τὸν δέ γε τρίτον (ὃς οὗτος ἦν ὁ Θωμᾶς) ἐπιχειρῆσαι μὲν τυραννίδι καὶ ἑαυτῷ περιθέσθαι διάδημα, μὴ μέντοι καὶ τῆς βασιλείας τυχεῖν.

27. Въстанието на Тома Славянина

Нека разказът ми запази за историята това, което се случило тогава. Била настанала гражданска война. Този, който я започнал, бил Тома, един от тримата мъже, за които монахът от Филомилий[5] предсказал на Варданий[6], че двамата ще се възкачат на царския престол, а третият (той бил именно Тома[7]) ще направи опит за узурпация и ще си сложи короната, но няма да достигне до

[1] Лъв V Арменец (813—820). [2] Победата при Версиникия. [3] Събитията се отнасят към есента на 813 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 272—279. [4] Лъв V Арменец възобновил иконоборството, като свикал събор през пролетта на 815 г. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 205—206; *Ангелов*, История, I, стр. 291—292. [5] Филомилий — град в областта Фригия (Мала Азия), дн. Ак Шехир. [6] Варданий — висш военачалник на малоазийските войски, който вдигнал неуспешен бунт в 803 г. срещу император Никифор I. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 200—207. [7] Тома, известен обикновено като Тома Славянина, вдигнал въстание срещу император Михаил през 821—823 г. За това въстание вж. *Е. Э. Липшиц*, Восстание Фомы Славянина и византийское крестьянство на грани VIII—IX в., ВДИ, 1939, кн. 1, стр. 352—365. Приема се, че Тома бил славянин по произход. Срв. *М. Райковић*, О порекло Томе, вође устанка 821—823, Зборник Радова, кн. XXXVI, Византолошки институт, кн. 2, 1953, стр. 33—38; *Ангелов*, История, I, стр. 292, бел. 1; ГИБИ, т. IV, София, 1961, стр. 321; *А. П. Каждан*, Деревня и город в Византии, IX—X в., Москва, 1960, стр. 350; *Липшиц*, Очерки истории византийского общества и культуры, стр. 212—228.

οὗτος τοίνυν, ὡς ἤδη μοι εἴρηται, ἄρχων καταστὰς τοῦ τάγματος τῶν φοιδεράτων παρὰ τοῦ Λέοντος, ὡς ἔγνω τὸν εὐεργέτην ἀναιρεθέντα παρὰ τοῦ Μιχαήλ, τῷ μὴν δοκεῖν τιμωρῶν ἐκείνῳ, τῷ δ' ὄντι τὴν βασιλείαν καραδοκῶν ἀνταίρει τῷ Μιχαὴλ καὶ συναλίσας δύναμιν οὐκ εὐκαταφρόνητον ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἑῴαν μοῖραν ἐσφετερίσατο καὶ τοὺς δημοσίους φόρους αὐτῷ κομίζεσθαι παρεσκεύαζε. καὶ πολὺς ἐντεῦθεν γενόμενος ἐπῆλθε καὶ τοῖς Ἀγαρηνοῖς ἀδεέστερον τότε πᾶσαν ληιζομένοις χώραν καὶ τὰς νήσους αὐτὰς διὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. καὶ ἐπελθὼν ἀνέκοψε τῆς φορᾶς καὶ ἀνακόψας παρεστρατοπεδεύσατο καὶ ἐς λόγους ἦλθεν αὐτοῖς καὶ ἥκων εἰς λόγους ἐσπείσατο ἐπὶ συνθήκαις τοῦ Ῥωμαϊκῶν ὁρίων παραχωρῆσαι αὐτοῖς, εἰ τῆς βασιλείας ἐγκρατὴς γένοιτο. οὕτω δὲ ταῦτα διοικησάμενος καὶ τὴν κεφαλὴν ἀνεδήσατο ταινίᾳ βασιλικῇ καὶ αὐτοκράτωρ ἀνερρήθη κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν παρὰ τοῦ τότε τὸν θρόνον αὐτῆς τὸν πατριαρχικὸν ἔχοντος. Ἰὼβ δ' ἐκεῖνος ἐκέκλητο. κἀκεῖθεν ὁρμηθεὶς σὺν μεγάλῳ στρατεύματι (ἔτυχε γὰρ συμμάχων οὐκ Ἀγαρηνῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων ἐθνῶν πλειόνων) τῇ τυραννίδι κραταιότερον ἐπεχείρησεν. ἦν δὲ ὁ Θωμᾶς οὗτος οὐ τῶν εὐπατριδῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ἀσήμων καὶ τούτων βαρβάρων, καὶ ἀπορίᾳ σύντροφος τῇ ἐσχάτῃ, ὥστε καὶ δουλεύειν μισθοῦ. ἀναχθεὶς δ' ὑπὸ τῆς τύχης, ὡς εἴρηται, καὶ τυραννίδι ἐπιχειρήσας τήν τε κλῆσιν μετέθετο, Κωνσταντῖνον ἑαυτὸν ὀνομάσας καὶ κοινωνὸν τῆς βασιλείας, ὡς ᾤετο, προσελάβετο, υἱὸν εἰσποιητὸν οἰκειωσάμενός τινα. τοῦ δὲ Μιχαὴλ στρατιὰν κατ' αὐτοῦ ἐσταλκότος, συμβαλὼν ἐκεῖνος αὐτῇ τοὺς μὲν ἀνεῖλε, τοὺς δὲ φυγάδας ἀπέφηνεν. ἐντεῦθεν κραταιότερον τῆς τυραννίδος ἐπείληπτο καὶ στόλον ἐξαρτυσάμενος, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ βασιλικὸν ναυτικὸν ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος ἐξ Ἀβύδου πρὸς τὴν Θρᾴκην ἐπεραιώθη καὶ τὰ τῆς ἑῴας ἅπαντα σχεδὸν ὑπηγάγετο, ἄνευ μέντοι τοῦ θέματος τοῦ Ὀψικίου, οὗ ὁ Κατάκυλας ἐστρατήγει, καὶ τοῦ τῶν Ἀρμενιακῶν· ὁ Ὀλβιανὸς δὲ τὴν στρατηγίδα τούτου εἶχεν ἀρχήν, ὃς δὴ λοχήσας καὶ τὸν τῷ τυράννῳ εἰσποιηθέντα υἱὸν κατασχὼν ἀνεῖλεν εὐθύς.

царска власт. Прочее той, както вече казах, станал началник при Лъв на отреда на федератите и когато узнал, че неговият благодетел е убит от Михаил[1], се разбунтувал срещу Михаил под предлог, че иска да му отмъсти, а в действителност жадувал за царска власт. И като събрал значителна войска, той превзел почти цялата източна област и наредил нему да се плащат държавните данъци. Като увеличил по тоя начин своята сила, той нападнал и агаряните, които тогава поради гражданската война безпощадно плячкосвали цялата страна и самите острови. Като излязъл срещу тях, той спрял тяхното настъпление и след като го спрял, се разположил на стан близо до тях, повел преговори с тях и сключил мир при условие, ако овладее властта, да им отстъпи част от ромейските предели. След като уредил това по такъв начин, той увенчал главата си с императорска диадема и бил провъзгласен в Антиохия за император от онзи, който тогава заемал патриаршеския престол. Той се именувал Йов. Оттам се отправил с голяма войска (той бил привлякъл съюзници не само измежду агаряните, но и от много други народи) и направил решителен опит за узурпация. Този Тома не бил от благородните, но от съвсем неизвестен и при това варварски произход и спътник на крайна нищета, та работел за пари. Воден от съдбата, както се казва, и стремейки се към върховна власт, той променил името си, като се нарекъл Константин, и привлякъл, както си мислел, и съучастник в държавното управление — като взел при себе си едного като осиновен син. Михаил изпратил войска срещу него и той влязъл в сражение с нея — едни [от войниците] избил, а други прогонил. След това още по-силно се устремил към узурпация. Приготвил си и флота, като взел под своя власт и императорските кораби, преминал от Абидос в Тракия и подчинил почти всички източни области с изключение на темата Опсикий[2], чийто военачалник бил Катакила, и темата Арнениак[3]. Военачалник на последната тема бил Олвиан, който заловил със засада осиновения син на узурпатора и веднага го убил.

Γενόμενος δ' ἐν τῇ Θρᾴκῃ, ὡς εἴρηται, ὁ Θωμᾶς προστιθεμένους αὐτῷ τοὺς ξύμπαντας ἔσχηκεν. αὖθις οὖν τοῦ βασιλείως κατά τε γῆν αὐτῷ συμμίξαντος καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἄμφω τὰς στρατιὰς ὁ τύραννος ἐτρέψατό τε καὶ διεσκέδασεν, υἱοθετήσατο δ' ἕτερον, τοῦ πρώτου κτανθέντος, ὡς εἴρηται,

След като Тома отишъл, както се каза, в Тракия, всички преминали на негова страна. Отново императорът се сразил с него и по суша, и по море и узурпаторът обърнал в бягство и разпръснал и двете войски и си осиновил друг син (понеже първият, както

[1] Михаил II Балба (820—829). [2] Темата Опсикион се намирала в западната част на Мала Азия. [3] Темата Армениак се намирала в северозападната част на Мала Азия.

Ἀναστάσιον μὲν καλούμενον, μοναχὸν δ᾽ὄντα, καὶ τὸ μὲν σχῆμα τὸ θεῖον ἀποδυσάμενον, στολὴν δὲ κοσμικὴν μεταμφιασάμενον. ἐς τοῦτο δ᾽ἧκεν ἀπορίας ὁ Μιχαὴλ ὡς σιδηρᾶν ἐκτεῖναι σειρὰν ἐξ ἀκροπόλεως εἰς τὸ κατ᾽ἀντιπέραν πολίχνιον, ἵν᾽ἄβατα τοῖς τοῦ τυράννου φυλάττοιτο τὰ ἐντός. ἀλλ᾽ὁ Θωμᾶς ὁμοῦ τῇ πόλει προσέβαλε κατὰ γῆν τε καὶ κατὰ θάλασσαν, τὴν σιδηρᾶν ἐκείνην ῥᾷστα διαρρήξας σειράν, καὶ ᾤετο, εἰ μόνον φανείη, τοὺς ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν πρὸς τὸν κρατοῦντα ἀπέχθειαν εὐχερῆ τὴν εἴσοδον αὐτῷ παρασχεῖν. ἐπεὶ δ᾽ἐρρωμένους εὕρηκε τοὺς ἐντὸς πρὸς τὴν τῆς πόλεως φυλακὴν καὶ τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθη, τότε μὲν ἀνεχώρησε καὶ βάλλεται χάρακα κατὰ τὸ τῶν θέων Ἀναργύρων ἱερώτατον τέμενος· ὁ τόπος δὲ τὰ Παυλίνου ὠνόμαστο. ἡμερῶν δέ τινων διαγενομένων καὶ κατὰ χέρσον αὖθις καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπήνεγκε τῇ πόλει τὸν πόλεμον, ἑλεπόλεις τε καὶ κλίμακας ἐπαγόμενος. ὡς δ᾽ἑώρα τὰ τῆς σπουδῆς αὐτῷ πανταχόθεν ἀνήνυτα, τότε μὲν τὴν ψυχρὰν ἐκτρεπόμενος Θρᾴκην (χειμὼν γὰρ ἦν) τὴν στρατιὰν αὐτοῦ ταῖς χώραις διένειμεν, ἐν ταύταις σχολάσουσαν καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος ἐκφευξομένην δριμύτητα. ἄρτι δὲ τοῦ ἔαρος ἐφεστῶτος καὶ πάλιν προσῆγε καὶ ἀμφοτέρωθεν τῇ πόλει τὴν στρατιὰν καὶ περιεκύκλου τὰ τείχη τῷ τε πεζῷ στρατεύματι καὶ τῷ ναυτικῷ. ἤδη δὲ καὶ τῷ Μιχαὴλ ἡτοίμαστο καὶ στόλος καὶ στράτευμα. λόγοις οὖν παρακλητικοῖς τοὺς οἰκείους παραθαρρύνας ὁ βασιλεὺς ἀθρόον ἐκ πλειόνων πυλῶν ἐξάγει τούτους καὶ συρρήγνυται τῷ τοῦ τυράννου λαῷ. οἱ δὲ τῷ αἰφνιδίῳ καὶ τῷ θάρσει τῶν ἐπιόντων ἀποδεδειλιακότες τὰ νῶτα μετέβαλον καὶ ἔπεσον πολλοί, καὶ ἡ νίκη τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἦν. τὰ μὲν οὖν κατὰ χέρσον οὕτω συνηνέχθη τῷ ἀποστάτῃ· οὐ μὴν ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ κατὰ θάλασσαν κάλλιον ἔσχεν αὐτῷ. τὰς γὰρ βασιλικὰς τριήρεις τὸ τοῦ τυράννου ναυτικὸν θεασάμενον ἐπιούσας αὐτῷ οὐχ ὑπήνεγκεν, ἀλλ᾽εὐθὺς τὴν συμπλοκὴν μὴ θαρρῆσαν εἰρεσίᾳ συχνῇ πρὸς τὴν χέρσον κατήγοντο, καὶ οἱ μὲν ἀπεδιδρασκον, οἱ δὲ τῷ Μιχαὴλ αὐτομολοῦντες προσῄεσαν. ὁ δ᾽ἀποστάτης ἔτι τῆς τυραννίδος ἀντείχετο καὶ οὔτε τὸν χάρακα ἔλυσε καὶ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἑτοιμασθὲν αὐτῷ ναυτικὸν μετεπέμψατο· καὶ τόδε παρῆν κατὰ Βυρίδας νεωλκησάμενον. ὃ γνόντες οἱ τοῦ στόλου τοῦ Μιχαὴλ νυκτὸς αὐτοῖς ἐπιτίθενται καὶ τινας μὲν ᾑρήκασι τῶν πολεμίων νηῶν, ἑτέρας δὲ τῷ ὑγρῷ πυρὶ κατενέπρησαν. κατὰ γῆν δὲ συχ-

казах, бил убит), наречен Анастасий, който бил монах, но свалил монашеското одеяние и облякъл мирска дреха. Михаил бил докаран до такава безизходност, че опънал желязна верига от крепостта до селището на отвъдния бряг, за да не може узурпаторът да влезе във вътрешността. Но Тома нападнал града едновременно по суша и по море, като разкъсал много лесно споменатата желязна верига и си мислел, че само като се появи, жителите на града ще улеснят влизането му от омраза към владетеля. След като видял, че жителите на града здраво го охраняват, и се излъгал в надеждите си, той се оттеглил и се настанил на лагер при пресветия храм на светите Безсребърници[1]. Това място се нарича Павлиново. След като минали няколко дни, отново предприел нападение срещу града по суша и по море, като носел със себе си стълби и стенобойни машини. След като видял, че неговите старания остават съвсем напразни, той напуснал студената Тракия — тогава било зима — и разпределил своята войска в областите, за да прекара в тях, като избегне острите зимни студове. Щом настъпила пролетта, отново довел войска срещу града и откъм сушата, и откъм морето и заобиколил градските стени с пехотна и морска войска. А и Михаил също така бил приготвил и флота, и войска. След като императорът насърчил своите хора с ободрителни думи, той внезапно ги извел навън през много врати и те се сразили с войската на узурпатора. А те, изплашени от внезапната поява и от смелостта на нападащите, обърнали гръб и мнозина паднали, а победата останала за жителите на града. Така завършили по суша работите на бунтовника. А не по-добро било и положението му по море. Защото флотата на узурпатора, като видяла, че настъпват императорските триери, не могла да издържи и като не се осмелила да влезе в сражение, веднага с ускорено гребане се упътила към сушата и едни от войниците избягали, а други преминали доброволно на страната на Михаил. А бунтовникът още жадувал за узурпация и не вдигал лагера, а дори повикал приготвената за него флота в Елада и тя, плавайки, пристигнала до Вирида[2]. Когато войниците от флотата на Михаил узнали това, през нощта ги нападнали и някои от неприятелските кораби заловили, а други изгорили с течния огън. А по суша станали многобройни сражения,

---

[1] Храмът „Св. Козма и Дамян", който се намирал в квартала, наречен „ἐν τοῖς Δαρείου". Срв. *Janin*, op. cit., p. 123. [2] Вирида — пристанище на Мраморно море, близо до Евдомон.

ναὶ μὲν ἐγίνοντο προσβολαί, Θεοφίλου τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ λαοῦ προεξάρχοντος· ἀγχώμαλα δὲ τοῖς ἐναντίοις ἦσαν τὰ πράγματα καὶ οὐδενὶ μέρει καθαρῶς ἡ νίκη ἐπεμειδίασεν. ἐν τοσούτῳ δέ τι συμβὰν τῷ Θωμᾷ τὰ πράγματα ἔσφηλε· τῆς γὰρ φήμης πανταχοῦ τὴν τοῦ Θωμᾶ κηρυξάσης ἀποστασίαν καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, Μορτάγων ὁ τῶν Βουλγάρων κατάρχων σπονδὰς ἐπὶ τοῦ Λέοντος τριακοντούτεις θέμενος καὶ φιλίως τότε Ῥωμαίοις ἔχων, αὐτεπάγγελτος ἧκε συμμαχήσων τῷ βασιλεῖ καὶ στρατοπεδεύεται κατὰ τὰ Κιδόκτου. τοῦτο τὸν ἀποστάτην ἐθρόησε. κρίνας δὲ ἀσύμφορον ἑαυτῷ ἅμα τε καὶ πολιορκεῖν καὶ τοῖς Βουλγάροις ἀντιστρατεύσασθαι (μερισθείσης γὰρ αὐτῷ τῆς δυνάμεως οὐκ ἀξιόμαχον ἑαυτὸν οὐδετέρῳ τυγχάνειν ᾤετο), κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐχώρησε παντὶ τῷ στρατεύματι καὶ συμβαλὼν ἡττᾶται καὶ πολλοὺς μὲν ἀποβάλλει τῶν ἑαυτοῦ, τοὺς μὲν φθορέντας, τοὺς δὲ καὶ ἁλόντας. ὅσοι δὲ τόν τε βαρβαρικὸν ἀκινάκην ἐξέφυγον καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν διέφυγον, τὸ μέλλον καραδοκοῦντες ἡσύχαζον. οἱ Βούλγαροι δὲ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ λείαν πολλὴν ἐπαγόμενοι ἀνεζεύγνυον τῇ νίκῃ γαυρούμενοι. ταύτην τὴν ἧτταν τοῦ ἀποστάτου ὅσον ἐκ τοῦ στόλου αὐτοῦ περιελέλειπτο ἐγνωκὸς πρὸς τὸν Μιχαὴλ ηὐτομόλησεν. ἐν τοιούτοις δὲ ὁ τύραννος γεγονὼς καὶ πάντῃ ἐξασθενήσας, ὅμως ἔτι τοῦ πολιορκεῖν οὐκ ἀφίστατο, ἀλλὰ μηδὲν ἀνύων ἀπανίσταται μὲν τῆς προσεδρείας τῆς πόλεως, ἄπεισι δὲ πορρωτέρω, καὶ τινα τόπον εὑρὼν ἐπιτήδειον ἐν τούτῳ βάλλεται χάρακα, κἀκεῖθεν ὁρμώμενος ἐληΐζετο τῆς πόλεως τὰ προάστεια καὶ τὰς τούτων ἐκεράιζε χάριτας. ἐπῆλθε τοίνυν τούτῳ ὁ Μιχαὴλ, καὶ μάχης συγκροτηθείσης οἱ τοῦ Θωμᾶ ἑκόντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν, καὶ οἱ μὲν τῷ βασιλεῖ προσερρύησαν, οἱ δ' ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἀπῄεσαν ἕκαστοι. ὁ δέ γε τύραννος μετὰ βραχίστων εἰς Ἀδριανούπολιν ἄπεισι, καὶ ὁ Μιχαὴλ αὐτῷ κατ' ἴχνος ἀκολουθεῖ καὶ πολιορκεῖ τὴν πόλιν οὐχ ἑλεπόλεσιν, ἀλλὰ σπάνει τῶν ἀναγκαίων. καὶ οἱ τῆς πόλεως τῷ λιμῷ πιεζόμενοι ἀμνηστίαν τῶν ἐπταισμένων ἐκ τοῦ βασιλέως ᾐτήσαντο καὶ ταύτης τυχόντες δεσμοῦσι τὸν Θωμᾶν καὶ παραδιδόασι τῷ Μιχαήλ. ὁ δὲ ἀφαιρεῖται αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας καὶ ὄνῳ ἐπιβιβάσας θριαμβεύει τὸν ἄτιμον θρίαμβον. εἶτα περὶ συνιστόρων πυνθάνεται, καὶ πολλοὺς ἂν ἐκεῖνος ἐξέφηνεν, εἰ μὴ ὁ Ἐξαβούλιος ὁ πατρίκιος τὴν ὁρμὴν τοῦ βασιλέως ἀνέκοψε, φάμενος μὴ χρῆναι πιστεύειν κατὰ

при които синът на императора Теофил[1] предвождал войската. Борбата била с променлив успех за противниците и на никоя страна не се усмихвала ясно победата. При това се случило нещо, което провалило работите на Тома. Когато навред се разнесла мълвата за бунта на Тома и за обсадата на столицата, вождът на българите Мортагон[2], който бил сключил тридесетгодишен договор с Лъв[3] и бил тогава приятелски настроен към ромеите, доброволно дошъл на помощ на императора и се разположил на стан при Акведукта. Това изплашило бунтовника. Той решил, че за него няма да бъде полезно едновременно и да прави обсада, и да воюва срещу българите — той мислел, че ако раздели войската си, няма да бъде достоен противник нито на единия, нито на другия. Затова тръгнал срещу българите с цялата си войска и като влязъл в бой с тях, бил победен и загубил много от войниците си, като едни били избити, а други пленени. Тези, които избягнали варварския меч и се спасили от пленничество, мирували в очакване на онова, което ще се случи. А българите, горди с победата си, потеглили назад, отвеждайки пленниците си и голяма плячка. Като узнали за това поражение, войниците на узурпатора, които били останали от флотата му, минали на страната на Михаил. При все че узурпаторът се намирал в такова положение и бил напълно изтощен, все пак не се отказал от обсадата. Но като не могъл да постигне нищо, той снел обсадата на града, отишъл по-нататък и като намерил удобно място разположил в него стана си и като тръгнал оттам, започнал да опустошава предградията на столицата и да унищожава техните красоти. Прочее Михаил излязъл срещу него и след като било завързано сражение, хората на Тома по своя воля се спуснали да бягат и едни от тях преминали на страната на императора, а други се завърнали всеки в страната си. А узурпаторът със съвсем малко хора отишъл в Адрианопол и Михаил, като го последвал по стъпките му, обсадил града не с обсадни машини, но като го лишил от храни. Измъчени от глада, жителите на града поискали от императора прошка за прегрешенията си и след като я получили, вързали Тома и го предали на Михаил. Той му отрязал ръцете и краката и като го качил на едно магаре, отпразнувал позорен триумф. След това го разпитал за неговите съучаст-

[1] Бъдещият император Теофил (829—842). [2] Хан Омуртаг (814—831). [3] Тридесетгодишният мирен договор между България и Византия бил сключен в края на 814 и началото на 815 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 299; *Ив. Дуйчев*, Одна из особенностей ранневизантийских мирных договоров, ВВр., XV (1959), стр. 64—65.

τῶν φίλων ἐχθροῖς. ὁ δέ γε Θωμᾶς ἄλλοτε ἄλλαις τιμωρίαις ὑποβαλλόμενος βιαιότατα κατέλυσε τὴν ζωήν. καὶ ὁ τούτου δὲ εἰσποιητὸς υἱὸς εἰς τὸ τῆς Βιζύης πολίχνιον προσφυγών, παρὰ τῶν οἰκούντων τὸ φρούριον δεθεὶς προσήχθη τῷ βασιλεῖ καὶ ὁμοίως τῷ πεπλασμένῳ πατρὶ κολασθεὶς βιαίως καὶ αὐτὸς ἀπέρρηξε τὴν ψυχήν. ἡ μὲν οὖν τοῦ Θωμᾶ ἐπανάστασις τοῦτον τὸν τρόπον κατηύναστο. αἱ δὲ Θρᾳκικαὶ πόλεις αἱ πάραλοι κἀκείνου παρελθόντος ἔτι τῆς στάσεως εἴχοντο, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὸ Πάνιον καὶ ἡ Πείρινθος (οὕτω γὰρ πάλαι ὠνόμαστο ἡ Ἡράκλεια) μίσει τῷ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. ἀλλὰ τὸ μὲν Πάνιον σεισμῷ τοῦ τείχους αὐτοῦ πεσόντος ἑάλω, ἡ δ' Ἡράκλεια διὰ τῆς θαλάσσης γέγονεν ἁλωτή. ταῦτα τοίνυν κατορθώσας ὁ Μιχαὴλ ἐπάνεισι τροπαιοφορῶν καὶ ἱππικοῦ τελουμένου ἀγῶνος τοὺς τῷ Θωμᾷ τὴν τυραννίδα συμπράξαντας ὄνοις ἐφεζομένους εἰσαγαγὼν εἰς τὸ θέατρον ὑπερορίαν αὐτῶν κατεδίκασε, μή τι πλέον κολάσας αὐτούς, εἰ μὴ δύο τινὰς τὸν Χοιρέαν καὶ τὸν Ζαγορηνόν, μὴ πειθομένους μηδὲ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Θωμᾶ παραδοῦναι τὰ φρούρια, ἃ κατεῖχον, ἑλὼν καὶ ἀνασκολοπίσας ἀπέκτεινε.

ници и Тома щял да изкаже множина, но патрикий Ексавул пресякъл почина на императора, като му казал, че не трябва да вярва на враговете срещу приятелите си. И така, подхвърлян на най-различни мъчения, завършил живота си извънредно тежко. А неговият осиновен син избягал в градчето Виза, но бил отведен вързан при императора от жителите на крепостта и също като своя неистински баща, след като бил жестоко изтезаван, умрял. Прочее по такъв начин било усмирено въстанието на Тома. А крайбрежните тракийски градове и след неговата смърт още продължавали да се бунтуват, и преди всичко Панион[1] и Перинт (защото така се наричала в старо време Ираклия), от омраза към императора. Но Панион бил превзет, понеже градската му стена била съборена от земетръс, а Ираклия била превзета откъм морето. След тези успехи Михаил се завърнал победоносно и по време на конното състезание довел в театъра върху магарета съучастниците на Тома в узурпацията и ги осъдил на изгнание, без повече да ги измъчва. Само двама от тях, Хойрей и Загорин, които не му се подчинили и не му предали крепостните, които владеели след унищожаването на Тома, били заловени от императора, набити на кол и умъртвени.

Τῇ γοῦν ἀποστασίᾳ τῇ τοῦ Θωμᾶ αἰ τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀσχολουμένων δυνάμεων ἄδειαν εὑρηκότες πᾶσαν οἱ πρὸς ἑσπέραν Ἀγαρηνοί, οἳ τὸν τῆς Ἰβηρίας οἰκοῦσι κόλπον καὶ λέγονται Ἰσπανοί, τῷ σφετέρῳ προσίασιν ἀρχηγῷ, ὃν αὐτοὶ καλοῦσιν Ἀμερμουμνῆν, καὶ ᾐτοῦντο ἀποικίαν στείλασθαι, διὰ πλῆθος στενοχωρούμενοι (pp. 339_{13}—348_{3}).

Докато ромейските войски били заети с бунта на Тома и с гражданските войни, агаряните на запад, които обитавали Иверийския залив и се наричат испанци[2], като намерили пълна възможност, отишли при своя предводител, когото наричат амермумнин[3], и понеже били притеснени от липса на място поради множеството си, поискали от него да изпрати изселници.

28. Bulgari christiani fiunt

Ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων ἄρχων γυναικὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν καὶ παιδὶ νεαρῷ κυβερνωμένην μαθὼν στέλλει τινὰς τῶν αὐτοῦ ἀπειλῶν ἀφίστασθαι τῶν σπονδῶν καὶ ἆραι ὅπλα κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς. πρὸς ταῦτα τοίνυν δηλοῖ αὐτῷ ἡ βασίλισσα ὡς „ἀντιτάξομαί σοι πάντως κἀγώ, καὶ εἰ μὲν θεοῦ διδόντος ὑπερέξω, ἔσῃ νικηθεὶς ὑπὸ γυναικός, καὶ ὅσον σοι τὸ τῆς αἰσχύνης ὑπόγυον λόγισαι· εἰ δὲ νικήσεις ἴσως αὐτός, οὐκ ἔσται σοι σεμνὸν τὸ εὐτύχημα γυναῖκα νικήσαντι.“ ὡς οὖν

28. Покръстване на българите

А князът на българите,[4] щом узнал, че ромейското царство се управлява от жена и от невръстно дете[5], изпратил някои от своите хора, заплашвайки, че ще се откаже от мира и ще вдигне оръжие срещу ромейската държава. На това императрицата му отвърнала: „И аз на всяка цена ще ти се противопоставя и ако с божия помощ спечеля победа, ти ще бъдеш победен от жена и помисли колко голям позор ще бъде това за тебе. Ако пък случайно ти сам победиш, не ще бъде голям успех това, че си победил една жена.“ Щом това било известено на

[1] Панион—крепост в Тракия, близо до Родосто, дн. Панизо. [2] Става дума за арабите в Испания. [3] Амермумнин — от арабската дума емир-ал-мумении, титла на халифите със значение „княз на правоверните“. [4] Борис I (852—889). [5] Става дума за византийската императрица Теодора, която управлявала заедно с малолетния Михаил III (842—867) до 856 г., когато била отстранена от управлението на империята.

ταῦτα τῷ βαρβάρῳ ἠγγέλθησαν, ἀνέστειλαν αὐτῷ τὴν ὁρμήν, καί οἱ συμφέρον ἔκρινεν ἀνανεώσασθαι τὰς σπονδάς· καὶ αὗται ἀνεκαινίσθησαν. ἀδελφὴ δὲ τοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας αἰχμαλωτισθεῖσά ποτε καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις διάγουσα τῷ θείῳ τε ἐτελέσθη βαπτίσματι καὶ γραμμάτων ἐν μυήσει ἐγένετο. ταύτην ὁ ἀδελφὸς ἀναδοθῆναί οἱ ἠξίωσε· καὶ ἡ μὲν ἐδόθη αὐτῷ, ὁ δ' ἀντέδωκεν ἄνδρα τῶν λογίμων Θεόδωρον τὸν Κουφαρᾶν. ἡ δὲ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος ἀδελφὴ ἀφικομένη πρὸς τὸν ὁμαίμονα ἐνῆγεν αὐτὸν εἰς τὴν τῶν χριστιανῶν θρησκείαν διὰ παντὸς αὐτῷ περὶ αὐτῆς διαλεγομένη καὶ τὰ χριστιανῶν μυστήρια ἐκθειάζουσα. ὁ δὲ ταῦτα καὶ παρὰ τοῦ Κουφαρᾶ προκατήχητο, ἀλλ' οὔπω ἐπέπειστο τῶν πατρίων ἀποστῆναι ἐθῶν. λιμὸς δὲ τοῖς Βουλγάροις συμβὰς καὶ αὐτὸν καὶ τὸ ἔθνος εἰς θεοσέβειαν μετερρύθμισεν. ὁ μὲν γὰρ τὸ ἔθνος ἅπαν ἐπίεζε, καὶ οὐκ ἦν ἀποφυγὴ τοῦ κακοῦ, φθορὰ δὲ τοῦ ἔθνους ἐγίνετο, καὶ ὁ σφῶν ἀρχηγὸς ἦν διὰ τοῦτο περιαλγής, καὶ ἀπορήσας εἰς τὸν παρὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῷ καταγγελλόμενον καταφεύγει θεὸν καὶ τοῦτον τοῦ λιμοῦ λυτῆρα καὶ τῆς τοῦ ἔθνους φθορᾶς ἐπεκέκλητο. ὡς δ' ἐνεργὴς ἦν ἡ ἐπίκλησις καὶ τῶν κακῶν ἀπηλλάγησαν, ἔγνω τοῦ ἐπικληθέντος τὴν δύναμιν καὶ ἀξιοῖ σταλῆναι αὐτῷ τινα τὸν τὸ μυστήριον αὐτὸν μυήσοντα τῶν χριστιανῶν καὶ τελέσοντα τῷ θείῳ βαπτίσματι. καὶ ἀπεστάλη μὲν ἀρχιερεὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ καὶ ἐμυήθη καὶ ἐβαπτίσθη. οἱ Βούλγαροι δὲ ὡς τῆς πατρίου δόξης ἀποστάντος κατεξανίστανται τοῦ σφῶν ἀρχηγοῦ καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀνελεῖν. ὁ δὲ τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ θαρρήσας προπορευομένῳ αὐτοῦ νικᾷ τοὺς ἀντιστάτας αὐτῷ, καί οὕτω πάντες εἵλοντο τὰ τῶν χριστιανῶν. εἶτα διεπρεσβεύσατο ὁ τούτων ἐξάρχων πρὸς τὴν βασίλισσαν, αἰτῶν γῆς αὐτῷ παραχωρηθῆναι Ῥωμαϊκῆς, στενοχωρεῖσθαι γὰρ τὸ ἔθνος αὐτοῦ, καὶ ἀϊδίους σπονδὰς πρὸς Ῥωμαίους καὶ ὁμαιχμίαν ἐπαγγελλόμενος. καὶ ἡ βασιλὶς τὴν αἴτησιν ἐξεπλήρωσε καὶ οἱ τῆς ἀπὸ τῆς λεγομένης Σιδηρᾶς παρεχώρησε χώρας, ἣ τὰ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων διώριζε πρίν, μέχρι τῆς Δεβελτοῦ· ἣν λαχόντες οἱ Βούλγαροι κεκλήκασι Ζαγορᾶν. κἀντεῦθεν εἰρήνην γέγονε περὶ τὰ ἑσπέρια (pp. 387_3—389_{10}).

варварина, устремът му престанал и той намерил за благоразумно да възстанови мирния договор. И договорът бил подновен.[1] А сестрата на българския княз, която някога била пленена и пребивавала в двореца, била удостоена с божествено кръщение и се научила на четмо и писмо. Брат ѝ поискал да му бъде върната. И тя била върната, а той дал вместо нея Теодор Куфара, знатен мъж. И когато сестрата на българския княз отишла при брат си, тя го посветила в християнската вяра, като постоянно разговаряла с него за християнската вяра и извършвала християнските тайнства. Той бил чул по-рано и от Куфара за това, но още не бил се решил да се откаже от бащините обичаи. Но настаналият сред българите глад обърнало и него, и народа му към благочестие. Гладът измъчвал целия народ и нямало спасение от злото; народът загивал и князът им, опечален от това и ненамиращ изход, потърсил закрила от бога, за когото му известила неговата сестра, и го призовал да ги избави от глада и от погиването на народа. Понеже молбата му била изпълнена и се избавили от бедата, той узнал силата на оногова, когото призовал, и помолил да му бъде изпратен някой, който да го посвети в християнската вяра и да го удостои със светото кръщение. И бил изпратен при него един архиерей и той бил посветен и покръстен.[2] Но българите въстанали срещу своя княз, понеже били отвърнати от бащината вяра, и се опитали да го убият. А той, уповавайки се на кръстния знак, който проправял пътя му, победил въстаналите срещу него и така всички приели християнството. След това князът на българите изпратил пратеници при императрицата, искайки да му бъде отстъпена ромейска земя, тъй като народът му бил стеснен, като обещавал [да сключи] вечен мир и съюз с ромеите. Императрицата изпълнила молбата му и му отстъпила областта от така наречената Сидера, която по-рано разделяла земите на ромеите и на българите, чак до Девелт. Българите, след като я получили, я нарекли Загора.[3] И след това настъпил мир в западните области.

---

[1] Има се пред вид подновяването на тридесетгодишния мирен договор, чийто срок изтекъл в 845 г. Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 349.

[2] Покръстването станало през септември 865 г. За събитията срв. *Златарски,* История, I, 2, стр. 30. Срв. ГИБИ, т. IV, стр. 335 и посочената там литература.

[3] *Златарски,* История, I, 2, стр. 3, отъждествява Сидера с днешния връх Демиркапу в Странджа, на север от Лозенград, при с. Ковчаз. Според него отстъпената от Византия в 865 г. област Загора се простирала от връх Демиркапу до град Девелт. Според *Г. Цанкова-Петкова,* О территории Болгарского государства в VII—IX вв., ВВр., XVII, 1960, стр. 137—139, областта Загора се простирала между Чалъкавашкия проход — Девелт — и южните склонове на Източна Стара планина. За областта Загора срв. и *В. Бешевлиев,* К вопросу о Загоре, стр. 11—13.

29. *Omurtagus foedus cum Romanis jungit*

Ἥκει δ᾽ ὁ λόγος τὴν τοῦ Βάρδα διηγησόμενος ἀποβίωσιν καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος αὐτοῦ καὶ πρὸ τούτων τὴν τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος οἰκείωσιν πρὸς τὸν Μιχαήλ· ὃς ἐκ Μακεδονίας μὲν ἦν, ἔφυ δὲ πατέρων ἀσήμων καὶ ἀφανῶν, εἰ καί τις τῶν τὰ περὶ αὐτοῦ ἐξιστορησάντων ἐκ τοῦ τῶν Ἀρσακιδῶν αὐτὸν γένους κατάγεσθαι τερατεύεται. τοῦ Κρούμου δέ (τῶν Βουλγάρων δ᾽ ἦν οὗτος ἀρχηγός) τὴν Ἀδριανούπολιν κατασχόντος, καὶ οἱ τούτου γεννήτορες αἰχμάλωτοι γενονότες εἰς τὴν ἐκείνων χώραν μετήχθησαν, ἀρτιγενὲς τοῦτον καὶ ὑπομάζιον φέροντες. τοῦ Κρούμου δὲ ἀποβεβιωκότος ἤδη ἕτερος τῆς ἀρχῆς τῶν Βουλγάρων ἐπείληπτο, ὃς πολλάκις ἐν πολέμοις τοῖς πρὸς Ῥωμαίους θραυσθεὶς σπονδὰς πρὸς τὸν τότε κρατοῦντα Ῥωμαίων πεποίητο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερῶσαι συνέθετο, καὶ μέντοι καὶ κατὰ τὰς συνθήκας πεποίηκει (pp. 407_{13}—408_{10}).

29. *Омуртаг сключва мирен договор с Византия*

Разказът ми се насочва към смъртта на Варда[1] и на самия император[2], а преди това ще се спомене сближаването на Василий Македонец[3] с Михаил. Той произхождал от Македония, от прости и неизвестни родители, при все че някои от ония, които са писали неговата история, разказват, че произхождал от рода на Арсакидите[4]. Когато Крум (предводителят на българите) завзел Одрин, родителите на Василий били отведени като пленници в страната му, като носели със себе си току-що роденото си и още бозаещо дете. След смъртта на Крум вече друг[5] взел властта над българите, който бил често разбиван във войните срещу ромеите и сключил съюз с тогавашния владетел на ромеите[6], като обещал да освободи пленниците[7] и действително изпълнил обещанието.

30. *De bello inter Bulgaros Romanosque a. 894—896 gesto*

Τῶν δὲ Βουλγάρων ἐνσπόνδων ὄντων καὶ ἐμπορίας ποιουμένων μετὰ Ῥωμαίων, οἱ τοῖς τελωνήμασιν ἐφεστῶτες ἄδικα αὐτοὺς εἰσέπραττον τέλη· τοῦτο τῷ αὐτῶν ἄρχοντι Συμεὼν λαβὰς ζητοῦντι τοῦ κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον ἄρασθαι εἰς πρόφασιν ἤρκεσε. καὶ μέντοι καὶ ἤρατο· καὶ Ῥωμαϊκὸν αὐτῷ ἀνθοπλισάμενον στράτευμα ἥττητο, καὶ πολλοὶ μὲν ἔπεσον τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ στρατηλάτης αὐτός· πολλοὶ δ᾽ ἑάλωσαν, ὧν τὰς ῥῖνας ὁ Συμεὼν ἐκτεμὼν ἐπανελθεῖν ἀφῆκε πρὸς τὸ Βυζάντιον. τούτοις περιαλγήσας ὁ βασιλεὺς δώροις τοὺς Τούρκους ἔπεισε τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον, οἳ καὶ Οὖγγροι καλοῦνται, τοῖς Βουλγάροις ἐπεξελθεῖν καὶ ὅση δύναμις κακῶσαι αὐτούς. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς διά τε θαλάσσης καὶ διὰ γῆς ἡτοίμαστο ὅπλα κινῆσαι κατὰ τῶν Βουλγάρων, τῷ πατρικίῳ Νικηφόρῳ τῷ Φωκᾷ τὸν κατ᾽ αὐτῶν ἀναθέμενος πόλεμον, δομέστικον τῶν

30. *Война между българи и византийци през 894—896 г.*

Докато българите били в съюз с ромеите и имали търговски връзки с тях, митническите началници започнали да събират от тях несправедливи данъци.[8] Това било достатъчен повод за българския владетел Симеон, който търсел да се залови за нещо, за да почне война срещу ромеите.[9] И действително той започнал. И ромейската войска, която му се противопоставила, била победена и мнозина от ромеите паднали, а също и самият военачалник[10]. Мнозина били взети в плен — на тях Симеон отрязал носовете и ги пуснал да си идат в Цариград.[11] Огорчен от това, императорът[12] склонил с подаръци турките[13], които живеят около Истър и се наричат още угри, да нападнат българите и с всички сили да им навредят. А също и самият император се готвел да вдигне оръжие срещу българите по суша и по море, като възложил на патрикий Никифор Фока да води войната срещу тях и го назначил за доме-

[1] Става дума за кесар Варда, който бил вуйчо на Михаил III и имал голямо влияние в управлението от 856 до 866 г. [2] Михаил III (842—867). [3] Василий I Македонец (867—886). [4] Тук се забелязва тенденцията да се подчертае царският произход — от арменската династия Аршакиди — на Василий I Македонец. В действителност Василий бил роден в едно село в областта на Одрин, която през това време се наричала Македония. Мнението за арменския произход на Василий I е спорно. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 229. [5] Хан Омуртаг (814—831). [6] Теофил. [7] Тук авторът се връща към по-стари събития във връзка с изясняване биографията на Василий I Македонец. Освобождаването на пленниците, които били отвлечени от Крум при обсадата на Одрин в 813 г. и впоследствие заселени отвъд Дунава, станало през 837 г. Сред тези пленници бил и самият Василий. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 277—278. [8] Подразбират се покровителствуваните от Стилиан Зауца, тъста на Лъв VI, Мусик, Ставракий и Козма, които в 894 г. преместили българското тържище от Цариград в Солун и с това засегнали интересите на българската търговия. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 283—288; История на България, I, стр. 110—111. [9] Войната започнала през есента на 894 г. [10] Византийският военачалник Кринит. [11] Става дума за пленените хазари, които били на служба в императорската гвардия. [12] Лъв VI (886—912). [13] Т. е. маджарите, които станували на север от Дунава,

σχολῶν αὐτὸν προβαλόμενος. πρὸ τοῦ πολέμου δὲ τὸν κοιαίστωρα στέλλει ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς Συμεὼν περὶ εἰρήνης πρεσβεύσοντα. ὁ δὲ βάρβαρος δόλῳ τοῦτον ὑποτοπήσας ἐλθεῖν καθείργνυσι καὶ δεσμεῖ καὶ τῷ Φωκᾷ ἀντεμάχετο. ἐκείνου δὲ περὶ τοῦτον ἀσχολουμένου οἱ Οὖγγροι τὴν χώραν αὐτοῦ ἐληίσαντο. διὸ τὸν Φωκᾶν λιπὼν κατ᾽ἐκείνων ἐξώρμησε καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς ἥττητο, πολλῶν μὲν σφαγέντων Βουλγάρων, πλειόνων δ᾽ἁλόντων, αὐτοῦ δὲ τοῦ Συμεὼν μόλις ἐν Δοροστόλῳ φυγόντος· τοῦτο δ᾽ἡ Δρίστρα ἐστί. τοὺς δ᾽αἰχμαλώτους Βουλγάρους ὁ βασιλεὺς παρὰ τῶν Οὔγγρων ἐπρίατο καὶ ὁ Συμεὼν περὶ εἰρήνης ἱκέτευε. καὶ πιστεύσας τοῖς λόγοις ἐκείνου ὁ βασιλεὺς τὸν Χοιροσφάκτην ἀπέστειλε σπονδὰς ποιησόμενον, ὃν ὁ βάρβαρος κατέσχε τε καὶ ἐδέσμησεν. αὐτὸς δὲ τοῖς Τούρκοις ἐπῆλθε καὶ ἐτρέψατό τε αὐτοὺς καὶ τὴ χώρα σφῶν ἐλυμήνατο. εἶτα ἐπέστειλε τῷ Λέοντι μὴ ἄν ποτε σπείσασθαι, εἰ μὴ τοὺς αἰχμαλώτους Βουλγάρους λήψοιτο πρότερον· καὶ τούτους λαβὼν οὐκ ἐσπείσατο. ὁ γοῦν βασιλεὺς τοῖς τε τάγμασι τοῖς ἑῴοις καὶ τοῖς ἑσπερίοις ὁμοῦ συνελθοῦσι κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐχρήσατο, ἀλλ᾽ἡττήθησαν ἅπαντα τῷ Συμεὼν προσβαλόντα. καὶ τὰ μὲν τῶν Βουλγάρων τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον (pp. 442_{15}—444_{10}).

стик на схолите[1]. Преди избухването на войната императорът изпратил при Симеон[2] квестора[3], за да преговаря за мир. Но варваринът имал подозрение, че той е дошъл с измама, хвърлил го окован в тъмница и се отправил на бой срещу Фока. Докато бил зает с него, угрите плячкосали страната му. Затова той оставил Фока, насочил се срещу тях, влязъл в сражение и бил победен, като при това били убити много българи, още повече били взети в плен, а самият Симеон едва избягал в Доростол, т. е. Дристра[4]. Императорът откупил от угрите пленените българи и Симеон започнал да моли за мир. Като повярвал на думите му, императорът изпратил Хиросфакт[5], за да води преговори, но варваринът го задържал окован във вериги[6]. А самият той отишъл на поход срещу турките, разбил ги и опустошил страната им.[7] След това пратил известие на Лъв, че няма да преговаря с него, ако преди това не получи пленените българи. Но след като ги взел, той пак не сключил мир. Тогава императорът изпратил срещу българите събраните заедно източни и западни войски, но всичките, след като се сблъскали със Симеон, били победени.[8] Така прочее стояли българските работи.

31. Alexander legatos Bulgarorum contemnit et comminatur

Τοῦ μέντοι τῶν Βουλγάρων ἀρχηγετοῦντος τοῦ Συμεὼν εἰ τὴν εἰρήνην ἀσπάζοιτο ἐρωτῶντος διά τινων ὑπ᾽αὐτοῦ πεμφθέντων, ὁ Ἀλέξανδρος ἀτίμως τε τοὺς πεμφθέντας ἐδέξατο καὶ ὑπερηφάνως ὡμίλησε καὶ ὑπερόγκως ἠπείλησεν. ὅθεν ὁ Συμεὼν τὴν ὕβριν μὴ ἐνεγκὼν κατὰ Ῥωμαίων ὡπλίσατο (p. 457_{7-11}).

31. Император Александър обижда и заплашва българските пратеници

Когато царят на българите Симеон запитал чрез някои изпратени от него хора дали желае мир, Александър[9] посрещнал по обиден начин пратениците, заговорил с тях пренебрежително и високомерно ги заплашил Затова Симеон, като не понесъл обидата, за почнал да се въоръжава срещу ромеите.[10]

32. Symeon contra Constantinopolim exercitum ducit

Ὁ δὲ Βούλγαρος Συμεών, ὡς βασιλέως ἐπιστατοῦντος τοῖς πράγμασι, ῥᾳδίως ἐλπίσας κρατῆσαι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἔπεισι κατὰ ταύτης μετὰ

32. Поход на Симеон срещу Цариград

А българинът Симеон мислел, че лесно ще завладее царицата на градовете, понеже държавата не се управлявала от император,[11]

[1] Доместик на схолите — началник на част от императорската гвардия. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 39, 46, 155. [2] Българският цар Симеон (893—927). [3] Квестор — висш сановник, който се занимавал с уреждането на завещания и наследства, а също така имал и полицейски функции. *Bréhier*, Les institutions, p. 227. [4] Дн. Силистра. [5] Лъв Хиросфакт (Магистър, ок. 845—919), известен политически деятел, изпратен от Лъв VI да преговаря със Симеон. Запазена е неговата кореспонденция със Симеон. За него по-подробно срв. ГИБИ, IV, стр. 175—184 и посочената там литература. [6] Симеон заповядал да затворят Лъв Хиросфакт в крепостта Мундрага, вероятно Мадара. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 304—313. [7] Симеон в съюз с печенегите опустошил земята на маджарите и ги принудил да се преселят в областта на Средния Дунав и Тиса. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 313. [8] Българите нанесли голямо поражение на византийските войски през лятото на 896 г. при Българофигон. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 317—318. [9] При византийския император Александър (912—913) Симеон изпратил пратеници в Цариград, за да бъде потвърден мирният договор от 896 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 358. [10] Според някои учени войната започнала през лятото на 913 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 358; *Острогорски*, Историја, стр. 253. Други приемат, че тя започнала още в края на 912 г. Срв. *А. П. Каждан*, К вопросу о начале второй болгаро-византийской войны при Симеоне, Славянский архив, М., 1959, I, стр. 23—28. [11] Константин VII Багренородни 913—959) бил малолетен и държавата се управлявала от регентство.

πλείστης δυνάμεως καὶ ἔξω στρατοπεδεύεται τῶν ταύτης τειχῶν καὶ πολιορκῆσαι ταύτην διενενόητο. ἰδὼν δὲ τὸ τῶν τειχῶν κρατερὸν καὶ τὸ πλῆθος τὸ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς τείχεσι μηχανημάτων τὸ δαψιλές, ἰλιγγιάσας μετέπεσεν εἰς τὸ Ἕβδομον, ζητῶν σπείσασθαι. ὁ γοῦν πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐπιτρόπων λαβόντες τὸν βασιλέα εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἦλθον βασίλεια, ὅπου καὶ ὁ Συμεὼν παρεγένετο, ὁμήρους δοὺς καὶ λαβών, καὶ τῷ πατριάρχῃ κλίνας τὴν κεφαλὴν ηὐλογήθη παρ' ἐκείνου καὶ συνειστιάθη τῷ βασιλεῖ. εἶτα μὴ ἀρεσθεὶς ταῖς συνθήκαις ἐπανῆλθεν ἀσύμβατος, δώροις δεξιωθεὶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ (pp. 461_{14}—462_{8}).

потеглил срещу столицата с голяма войска, разположил се вън от стените и се готвел да я обсади.[1] Но като видял здравината на стените и множеството върху тях и многото съоръжения по градските стени, останал смаян и като се отправил към Евдомон[2], поискал да сключи мир. Тогава патриархът и останалите настойници заедно с императора отишли във Влахернския дворец, където бил и Симеон. След като дал и получил заложници, той преклонил главата си пред патриарха, бил благословен от него и обядвал заедно с императора. Но понеже условията на договора не му се харесали, той си отишъл, без да сключи мир,[3] удостоен с дарове и самият той, и синовете му.

33. De cladibus ab exercitu Romano apud Anchialum perpessis

Ὁ μέντοι Βούλγαρος Συμεὼν τὴν Θρᾴκην κατέτρεχέ τε καὶ ἐληΐζετο καὶ ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει βάλλεται χάρακα, πολιορκίᾳ ταύτην ἐλπίζων ἑλεῖν. ὡς δ' ἑώρα ἑαυτῷ κενόσπουδον τὸ ἐγχείρημα, ἑτέρως τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως μέτεισι. χρήμασι γάρ τινας τῶν φυλάκων αὐτῆς ὑποφθείρας ἐκ προδοσίας αὐτὴν ἐξεπόρθησεν. ἀλλὰ ταύτην μετέπειτα πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίους ἡ τῆς βασιλίσσης σπουδὴ ἐποιήσατο. μὴ φέρουσα δὲ τὰς κατὰ τῆς Θρᾳκῴας χώρας πυκνὰς ἐπελεύσεις τοῦ Συμεὼν σπένδεται τοῖς ἐξ Ἰσμαὴλ καὶ τά τε ἑῷα τάγματα καὶ τὰ ἑσπέρια συναθροίσασα τῷ μαγίστρῳ Λέοντι τῷ Φωκᾷ τῶν σχολῶν δομεστίκῳ τυγχάνοντι τὸν κατὰ τοῦ Συμεὼν ἀνέθετο πόλεμον. ὃς καὶ μάχην συνάψας ἡττᾷ τοὺς Βουλγάρους περιφανῶς καὶ φόνον αὐτῶν ποιεῖται πολύν. κατάκοπος δὲ γεγονὼς καὶ ἱδρῶτι διάβροχος κἀντεῦθεν λειποθυμῶν, ἐπί τινι πηγῇ τοῦ ἵππου ἀποβὰς ἀνέψυχεν ἑαυτόν. ἐν τούτῳ δὲ ὁ ἵππος αὐτοῦ τὰς τοῦ κατέχοντος αὐτὸν χεῖρας διαφυγὼν ἐν τῷ τοῦ στρατοπέδου πεδίῳ ἐκρόαινεν ἀναβάτου χωρίς. ἐπίσημος δὲ τυγχάνων εἰς δειλίαν ἐνέβαλε τὰ στρατεύματα οἰηθέντα πεσεῖν τὸν δομέστικον, καὶ τοῦ μὲν πολέμου ἀπέσχοντο καὶ τῆς διώξεως

33. Поражение на византийската войска при Анхиало

И тъй българинът Симеон кръстосвал и опустошавал Тракия и се разположил на лагер при Одрин, като се надявал да го превземе с обсада. Но щом видял, че неговият опит остава напразен, по друг начин пристъпил към превземането на града. Той подкупил с пари някои от стражите и след като било извършено предателство, опустошил града.[4] Но чрез усърдието на императрицата[5] градът отново паднал под ромейска власт. Като не могла да понесе честите нахлувания на Симеон срещу тракийските области, тя сключила съюз с измаелитите[6], събрала източните и западните войски и поверила воденето на войната срещу Симеон на магистър Лъв Фока[7], който тогава бил доместик на схолите. След като влязъл в бой, той удържал блестяща победа над българите и извършил голяма сеч над тях. Уморен и потъвал в пот, той бил близо до безсъзнание и слязъл от коня, за да си почине при един извор. При това конят избягал от ръцете на човека, който го пазел, и се впуснал в галоп към бойното поле без ездач. Понеже го познавали, войските се изплашили, като помислили, че доместикът е паднал. Те започнали да се въздържат от сражение, прекратили преследването и били обзети от

[1] Българските войски стигнали до стените на Цариград през август 913 г. [2] Евдомон — предградие на Цариград, намиращо се на седмия милиарен знак, откъдето идва и името му. Срв. *Janin*, op. cit., pp. 408—409. [3] Преговорите за мир били затруднени поради искането на Симеон да бъде признат за цар (*βασιλεύς*), обаче при приема, устроен във Влахернския дворец, патриарх Николай Мистик не сложил на главата на Симеон корона, а само своя епириптарий (вид наметка, носена от духовниците). Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 370; ГИБИ, V, стр. 126 и посочената там литература. [4] Одрин бил превзет от българите през септември 914 г., но още същата година в резултат на преговорите, водени между Симеон и византийското правителство, градът бил върнат на Византия. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 378—379. [5] Т. е. регентката императрица Зоя, майка на Константин VII Багренородни. [6] Т. е. арабите. [7] Лъв Фока бил син на споменатия по-горе византийски пълководец Никифор Фока. Титлата магистър се давала на висши сановници. Срв. *Bréhier*, Les institutions, p. 123.

ἔστησαν, θόρυβος δ᾽ἔσχεν αὐτούς. ὁ δέ γε Συμεὼν ἐκ περιωπῆς τινος ὁρῶν τὸ συμβεβηκὸς, περὶ τὰ στρατεύματα τοῖς περὶ αὐτὸν ἐγκελεύεται καὶ κατὰ Ῥωμαίων ἐξώρμησε καὶ τεθορυβημένοις αὐτοῖς ἐμβαλὼν εἰς φυγὴν ἅπαντας ἀθρόον ἐτρέψατο· καὶ τοὺς μὲν οἱ Βούλγαροι διώκοντες ἔκτεινον, οἱ δ᾽ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀπώλλυντο συμπατούμενοι. ὁ δὲ τῶν σχολῶν δομέστικος μόλις εἰς Μεσημβρίαν διαδρᾶναι δεδύνητο· πολλοὶ δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ ταγματάρχαι τότε ἐφθάρησαν.

смущение. Когато Симеон забелязал това, което се случило с войската, от една височина, като насърчил своите хора, впуснал се срещу ромеите, нападнал ги, докато били объркани, и внезапно обърнал всички в бягство. Едни от тях българите избили при преследването, а други починали, като се тъпчели едни други. А доместикът на схолите едва успял да избяга в Месемврия. Тогава загинали и много военачалници и началници на отреди.[1]

Ἰωάννης δὲ ὁ Βογᾶς ἐστάλη Πατζινάκοις εἰς συμμαχίαν ἀγαγεῖν κατὰ τῶν Βουλγάρων, καὶ ὁ πατρίκιος Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνός, δρουγγάριος ὢν τῶν πλωίμων, ὡρίσθη μετὰ τοῦ στόλου παραπλεῖν, ἅμα μὲν εἰς συνεργίαν τοῦ τῶν σχολῶν δομεστίκου, ἅμα δὲ καί, εἰ ἀχθεῖεν σύμμαχοι παρὰ τοῦ Βογᾶ, διαπεραιώσασθαι σφᾶς. ἧκεν οὖν ὁ Βογᾶς μετὰ τῶν συμμάχων. στάσεως δ᾽ἐμπεσούσης αὐτῷ τε καὶ τῷ Λακαπηνῷ, ὁρῶντες οἱ Πατζινάκοι αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους διαπληκτιζομένους καὶ ἀμελῶς περὶ τὴν αὐτῶν διακειμένους διάβασιν εἰς τὰ ἑαυτῶν ἐπανῆλθοσαν. οἱ μὲν οὖν οὕτω ταῦτά φασι καὶ τὴν ἧτταν τῶν Ῥωμαίων ἐντεῦθεν συμβῆναι, μὴ τυχόντων τῆς συμμαχίας, οἱ δὲ ἀλλοίως τὸ πρᾶγμα ἱστόρησαν· ἡττήσαντος γάρ φασι τοῦ Φωκᾶ τοὺς βαρβάρους καὶ διώκοντος, φήμην γενέσθαι ὡς ὁ δρουγγάριος τῶν πλωίμων ἄπεισι σὺν τῷ στόλῳ, τὴν βασιλείαν παραληψόμενος· τοῦτο δὲ τῷ δομεστίκῳ πεσὸν εἰς ὦτα ἐκταράξαι αὐτόν, ὡς ἀποσχέσθαι μὲν τῆς διώξεως, ἐπανελθεῖν δ᾽ εἰς τὸν χάρακα, τὰ τῆς φήμης ἀκριβωσόμενον, κἀντεῦθεν παλίντροπον γενέσθαι τον πόλεμον· φυγεῖν μὲν γὰρ τοὺς Ῥωμαίους, ἀπόδρασιν τῆς μάχης οἰηθέντας τὴν εἰς τὸν χάρακα τοῦ δομεστίκου ἀπέλευσιν, τοὺς δὲ Βουλγάρους ἐκ τῆς φυγῆς ἐπαναστραφέντας διώκειν αὐτούς. τὴν δὲ πρὸς τὸν χάρακα τοῦ δομεστίκου ὑποστροφὴν τῆς βασιλείας ἐπιθυμία πεποίηκεν. ἐρῶν γὰρ αὐτῆς ἔσπευδεν, εἰ ἀληθὲς ἦν τὸ τὸν δρουγγάριον ἀπιέναι, προκαταλαβεῖν αὐτὸς καὶ οἰκειώσασθαι τὴν ἀρχήν. μετὰ δὲ τὴν ἧτταν ἐπανελθόντων τοῦ τε Λακαπηνοῦ καὶ τοῦ Βογᾶ, ἐζητήθη τὰ μέσον αὐτῶν, καὶ κατεκρίθη ὁ Ῥωμανὸς πηρωθῆναι τὰ ὄμματα, ὡς αἴτιος τῆς ἥττης ἢ κακούργως ἢ ῥαθύμως γενόμενος, ἀλλ᾽ἐκεῖνον μὲν τῆς ψήφου ταύτης ἐξήρπασάν τινες μέγα παρὰ τῇ βασιλίσσῃ δυνάμενοι.

Бил изпратен Йоан Вогас да доведе печенегите за съюзници срещу българите и патрикий Роман Лакапин[2], друнгарий на флотата, бил определен да отплува с корабите, та същевременно и да помогне иа доместика на схолите,[3] и ако бъдат доведени от Вогас съюзниците, да ги прекара. И тъй Вогас пристигнал със съюзниците. Но понеже избухнала свада между него и Лакапин, печенегите, като видели, че те се карат помежду си и не се грижат за тяхното преминаване, се завърнали в земите си. И тъй едни разказват това и по такъв начин обясняват поражението на ромеите — понеже не получили военна помощ, — а други иначе предават събитието; те казват прочее, че когато Фока надвил варварите и ги преследвал, пуснал се слух, че друнгарият на флотата заминава с войската, за да завземе престола. Когато това стигнало до ушите на доместика, той се разтревожил, спрял преследването и се върнал в стана, за да провери тоя слух, и оттук настанал обрат във войната. Защото ромеите побягнали, като сметнали отиването на доместика в лагера за бягство от сражението, а българите, като прекратили бягството, започнали да ги преследват. Прочее връщането на доместика в лагера било предизвикано от силното желание за царска власт. Обхванат от стремеж към властта, той бързал, та ако заминаването на друнгария било действително, да го превари и да си присвои властта. Когато Лакапин и Вогас се върнали след поражението, това, което станало между тях, било подложено на съд и Роман бил осъден да му бъдат извадени очите като виновник за поражението било поради зла воля, било поради небрежност. Обаче някои, които били много влиятелни пред императрицата, го отървали от тая присъда.

Ὁ δὲ Βούλγαρος Συμεὼν τῇ νίκῃ ἐξογκωθεὶς ἐπῄει κατὰ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων. ἀντικα-

А българинът Симеон, възгордян от победата, настъпил срещу Цариград. Противо-

[1] Сражението станало на 20 август 917 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 380—381. [2] Бъдещият император Роман Лакапин (920—944), който по това време бил началник (друнгарий) на флотата. [3] На Лъв Фока.

τέστη δὲ αὐτῷ πάλιν ὁ τῶν σχολῶν δομέστικος ὁ Φωκᾶς· καὶ μάχης συγκροτηθείσης ἐν Κατασύρταις οἱ βάρβαροι ἡττῶντο (pp. 463_3—466_4).

поставил му се пак доместикът на схолите Фока. И след като било завързано сражение в Катасирти[1], варварите били победени.

34. Romanus Lacapenus Christophorum diademate ornat

Καὶ ὁ μὲν Λακαπηνὸς Ῥωμανὸς οὕτω τῆς ἀναρρήσεως ἔτυχεν, οὐκ ἠγάπα δὲ ταύτης τυχὼν αὐτός, ἀλλὰ μετὰ βραχὺ καὶ τὴν οἰκείαν ὁμευνέτιν τὴν Θεοδώραν ταινιοῖ, εἶτα καὶ τὸν υἱὸν Χριστοφόρον, προαιρέσει μὲν τῷ δοκεῖν τοῦ Κωνσταντίνου, τῇ δ᾽ἀληθείᾳ βιαζομένου ἀσχάλλοντός τε πρὸς οὓς ἐθάρρει καὶ ἐν συμφορᾷ τιθεμένου τὰ πραττόμενα, μὴ θαρροῦντος δὲ ἀντερεῖν (pp. 469_{19}—470_5).

34. *Роман Лакапин провъзгласява Христофор за съимператор*

Така бил провъзгласен Роман Лакапин[2], но като не останал доволен от това, след кратко време увенчал и собствената си съпруга Теодора, а след това сина си Христофор[3] уж поради желанието на Константин, а в същност по принуда. Той се оплаквал пред тези, на които имал доверие, смятайки станалото за нещастие, но не смеел да противоречи.

35. De bellis Symeonis cum Romanis gestis et de pace Petro regnante pacto

Ὁ Συμεὼν δὲ κατὰ τῆς πόλεως ἐκπέμπει στρατόν· ἵνα δὲ μὴ ἐλθόντες τὰς πρὸ τῆς πόλεως διαφθείρωσιν ἀγλαΐας, ἔπεμψε καὶ ὁ Ῥωμανὸς τοὺς ἀντιταξομένους αὐτοῖς. καὶ τῶν Βουλγάρων ἀπελθόντων αὐτοῖς πίπτουσι μὲ καὶ τῶν ἀρχόντων πολλοί, τῶν δέ γε στρατιωτῶν οἱ μὲν εἰς τὰς τριήρεις σπεύδοντες ἐμβῆναι παραπλεούσας εἰς τὴν θάλασσαν ἐξωλίσθαινον καὶ ὑπὸ κυμάτων ἐφέροντο, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων διώλλυντο, οἱ δὲ καὶ ζῶντες συνελαμβάνοντο. οὕτω δὲ διατεθείσης τῆς Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς κατὰ τὰς Πηγάς, τά τε ἐκεῖ ὄντα ἀνάκτορα οἱ Βούλγαροι ἐπυρπόλησαν καὶ τἆλλα ὅσα ἐν τῷ αἰγιαλῷ τοῦ κατ᾽ἀντικρὺ τῆς πόλεως ἦσαν διακειμένοι πορθμοῦ. θανούσης δὲ τῆς τοῦ Ῥωμανοῦ συμβίου τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας ἡ τοῦ βασιλέως Χριστοφόρου γυνὴ Σοφία τοῦ τῆς Αὐγούστης ἠξιώθη ὀνόματος.

Ὁ τῶν Βουλγάρων δ᾽ἐξηγούμενος Συμεὼν τῇ Ἀδριανουπόλει προσέβαλε καὶ ταύτην ἐπολιόρκει. ἤνυσε γ᾽ἂν οὐδέν, εἰ μὴ τοῖς ἔνδον ἐπιλελοίπει τὰ ἐπιτήδεια· βιαζόμενοι γὰρ τῷ λιμῷ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν πόλιν τοῖς πολεμίοις παρέδωκαν. τότε μέντοι καὶ ὁ ἐκ Τριπόλεως Λέων μετὰ δυνάμεως ναυτικῆς κατὰ Ῥωμαίων ἐχώρησεν· ἀλλὰ τούτῳ περὶ τὴν νῆσον Λῆμνον τριήρεις ἐπελθοῦσαι Ῥωμαϊκαὶ τοὺς μὲν Ἀγαρηνοὺς σχεδόν τι ξύμπαντας διεφθάρκασι, τὰς δὲ νῆας αὐτῶν ὑποβρυχίους ἐποίησαν, μόλις τοῦ Τριπολίτου φυγεῖν ἐξισχύσαντος. καὶ ὁ Βούλγαρος δὲ Συμεὼν τά τε κατὰ Μακεδονίαν καὶ τἆπὶ Θρᾴ-

35 *Войни между Симеон и Византия и сключване на мир при Петър*

А Симеон изпратил войска срещу столицата.[4] И Роман изпратил войски, които да им се противопоставят, за да не разрушат, като нападнат, красотите на градските околности. Когато българите ги нападнали, загинали и много от началниците, а от войниците тези, които побързали да се качат на плуващите край [брега] кораби, изпадали в морето и се носели от вълните, други били погубени от неприятелите, а трети били живи заловени. Докато ромейската войска се намирала в такова положение при Пиги[5], българите опожарили тамошните дворци и всичко друго, което се намирало на брега на пролива срещу града. Понеже съпругата на Роман, августа Теодора, умряла, удостоена била с името августа София, жената на император Христофор.

Предводителят на българите Симеон настъпил срещу Одрин и го обсадил.[6] Той не би постигнал нищо, ако жителите му не били свършили припасите си. Обаче принудени от глада, те предали и себе си, и града на неприятелите. Тогава и Лъв от Триполи[7] потеглил срещу ромеите с морски сили. Но ромейски триери, като стигнали до остров Лемнос, погубили почти всички агаряни и потопили всичките им кораби[8] и едва Триполитанецът само успял да се спаси. И българинът Симеон с голяма войска опустоша-

---

[1] Сражението станало през същата (917) година при с. Катасирти, близо до Цариград. [2] Роман Лакапин свалил регентката императрица Зоя, провъзгласил се за съимператор на Константин VII Багренородни и оженил дъщеря си за него. [3] Христофор е бащата на бъдещата българска царица Мария (Ирина), жена на цар Петър. [4] Събитията се отнасят към пролетта на 921 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 421—422. [5] Пиги (*Πηγαί* — Извори) — предградие на Цариград, където имало императорски дворци. Срв. *Janin*, op. cit., p. 141-142. [6] Тази обсада на Одрин се отнася според *Златарски*, История, I, 2, стр. 425, 439, 448—449, към 921-922 г., а според *Острогорски*, Историја, стр. 256 — към 923 г. [7] Известният византийски ренегат Лъв Триполитанец, който превзел с арабска флота Солун през 904 г. [8] Разбиването на арабската флота при остров Лемнос станало през 924 г. Срв. *Острогорски*, Историја, стр. 266.

κης σὺν βαρεῖ στρατεύματι ἐληίζετο καὶ παρὰ τὴν πόλιν ἐλθὼν ἀγχοῦ τῶν Βλαχερνῶν πεποίητο τὴν παρεμβολὴν καὶ τῷ βασιλεῖ Ῥωμανῷ ἐζήτησεν ἐντυχεῖν. καὶ τὴν ἔντευξιν ὁ βασιλεὺς ἠρετίσατο καὶ κατὰ τὸν τοῦ Κοσμιδίου αἰγιαλὸν ὁ μὲν βασιλεὺς σὺν τῷ στολῷ ἀφίκετο, ὁ δέ γε Συμεὼν μετὰ τῆς οἰκείας παρεγένετο στρατιᾶς, καὶ ὡμίλησαν· καὶ ὁ βασιλεὺς μεγαλοπρεπῶς τῷ Συμεὼν ἐδωρήσατο, ἀσύμβατοι δὲ ἀπ᾽ἀλλήλων διέστησαν, ὃ καὶ δυὰς ἔδοξε δηλῶσαι ἀετῶν. φασὶ γὰρ ἄνωθεν αὐτῶν διαπτῆναι τούτους καὶ ἀλλήλοις συμμίξαι μετὰ κλαγγῆς, εἶτ᾽ εὐθὺς διαστῆναι ἀλλήλων, τοῦ μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀποπτάντος, τοῦ δ᾽ἐπὶ Θρᾴκην κινήσαντος τὸ πτερόν.

Ὁ βασιλεὺς δὲ Ῥωμανὸς ἀπληστευσάμενος ἐπὶ τῇ τῆς βασιλείας ἀρχῇ καὶ ὥσπερ ἐπιλελησμένος τῶν ὅρκων, οὓς ὠμωμόκει καθ᾽ἱερῶν, καὶ μὴ ἀρκούμενος ὅτι ἑαυτὸν καὶ τὸν τῶν υἱέων πρεσβύτερον ἠξίωσε διαδήματος, καὶ τοὺς λοιποὺς δύο τῶν παίδων αὐτοῦ βασιλικῶς τεταινίωκεν, εἶτα καὶ τὸν ἐκ τοῦ Χριστοφόρου γενόμενον αὐτῷ υἱωνόν, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀντὶ βασιλείας εἰς πολυαρχίαν μετήνεγκε. τῷ τελευταίῳ δὲ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Θεοφυλάκτῳ τὸν θρόνον τὸν ἀρχιερατικὸν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων μνηστευόμενος ἀπέκειρε κληρικόν, διὰ τοῦ πατριάρχου προχειρισθέντα καὶ σύγκελλον. τοῦ πατριάρχου δὲ Νικολάου ἔτη τρισκαίδεκα τὸ δεύτερον τῆς ἐκκλησίας κρατήσαντος καὶ μεταθεμένου τὴν βιοτήν, ὁ μητροπολίτης Ἀμασείας Στέφανος εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετήνεκτο.

Ὁ μέντοι τῶν Βουλγάρων ἄρχων ὁ Συμεών, ἀνὴρ ὢν αἱμάτων, ἡσυχίαν ἄγειν οὔποτε ὅλως προῄρητο· ὅθεν κατὰ τοῦ ἔθνους τῶν Χροβάτων ἐστράτευσεν, ἀλλ᾽ἥττητο ὑπ᾽ἐκείνων, κἀν ταῖς τῶν ὀρῶν δυσχωρίαις τὸ οἰκεῖον ἀπέβαλε στράτευμα. ἐν τούτῳ δὲ πρόσεισί τις τῷ βασιλεῖ Ῥωμανῷ, λέγων τὴν ἄνωθεν τῆς ἐν τῷ Ξυρολόφῳ ἀψῖδος καθιδρυμένην στήλην καὶ πρὸς τὰ ἑσπέρια ἀποβλέπουσαν εἰς τὸν Συμεὼν ἐστοιχειῶσθαι τὸν Βούλγαρον, καὶ εἰ

вал земите на Македония и Тракия и като дошъл до града[1], направил лагера си близо до Влахерните[2] и поискал да се срещне с император Роман. Императорът приел срещата. И той пристигнал с флота на брега на Космидий, а и Симеон дошъл със своята войска и започнали да разговарят. И императорът щедро надарил Симеон. Но те се разделили, без да постигнат съгласие, което, изглежда, са предвещавали двата орела. Защото казват, че два орела прелетели над тях, срещнали се с крясък един с друг и след това веднага се разделили, като единият отлетял към града[3], а другият насочил крилете си към Тракия.

А император Роман, обзет от жажда за царска власт, сякаш забравил клетвите, които положил върху светото писание, и недоволен от това, че удостоил с коронясване себе си и по-стария от синовете си,[4] увенчал като императори и останалите двама от синовете си, а също и внука си от Христофор и така променил управлението на ромейската държава от едновластие в многовластие. А последният от синовете си, Теофилакт[5], на когото замислял да даде патриаршеския трон на Цариград, подстригал за монах, като патриархът го ръкоположил за синкел[6]. А когато умрял патриарх Николай[7], който след възстановяването си управлявал църквата тринадесет години, патриаршеския трон на Цариград заел митрополитът на Амасия[8] Стефан[9].

А царят на българите Симеон, който бил мъж на кървите, въобще не обичал никак да стои спокоен. Затова тръгнал на поход срещу племето на хърватите, но бил победен от тях[10] и дори загубил и собствената си войска в непроходимите планини. В това време при император Роман отишъл някой човек и му казал, че статуята, която е поставена в найгорната абсида на Ксиролоф[11] и която е обърната на запад, предвещава съдбата на Симеон и ако някой отсече главата ѝ, след

[1] Цариград. [2] Влахерни — квартал в северозападната част на Цариград, близо до Златния рог и до т. нар. Влахернска врата. Срв. *Janin*, Constantinople byzantine, pp. 303—304. [3] Към Цариград. [4] Христофор. [5] По-късно цариградски патриарх (933—956). Патриарх Теофилакт бил брат на българската царица Мария (Ирина). Запазено е неговото послание в отговор на запитването, което направил цар Петър, как да действува срещу богомилите. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 840—845; ГИБИ, V, стр. 183—189; срв. още *Б. Примов*, Богомилският дуализъм. Произход, същност и обществено-политическо значение, ИИИ, VIII (1960), стр. 87—95; *Д. Ангелов*, Богомилството в България, София, 1961, стр. 22—23; 96—97. [6] Синкелът бил висше духовно лице, един вид секретар на патриарха или на някой митрополит. Синкелът на цариградския патриарх бил същевременно на служба в двореца и по всяка вероятност служел за връзка между патриарха и императора. Вж. *J. B. Bury*, The imperial administrative System, London, 1911, p. 116. [7] Цариградският патриарх Николай Мистик заемал патриаршеския престол от 901 до 907 и от 912 до 925 г., когато починал. Запазена е неговата кореспонденция с българския цар Симеон. Срв. ГИБИ, IV, стр. 185—297. [8] Амасия — град в областта Понт в Мала Азия. [9] Цариградският патриарх Стефан II (925—928). [10] Става дума за неуспешната война, която Симеон водил с хърватите през 925 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 500—506. [11] Ксиролоф се наричал един от седемте хълма в западната част на Цариград, на който се намирали различни статуи и исторически паметници. Срв. *Janin*, op. cit, pp. 402—403.

τὴν ταύτης ἀποτέμῃ τις κεφαλήν, ἕψεται τῇ ἐκτομῇ τοῦ Συμεὼν ἡ φθορά. ὁ μὲν οὖν εἶπε ταῦτα, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς στήλης οὐκ εἰς μακρὰν ἐξετέτμητο, καὶ τῷ Συμεὼν αὐθωρὸν ἐπέλιπε τὸ βιώσιμον, ληφθέντι καρδιωγμῷ, ὡς μετὰ ταῦτα ἐγνώσθη τῷ βασιλεῖ ἀκριβωσαμένῳ τῆς ἐκείνου τελευτῆς τὸν καιρόν. ὡς δ' ἐξ ἀνθρώπων ὁ Συμεὼν ἀπελήλυθεν, ἡ τῶν Βουλγάρων ἀρχὴ πρὸς Πέτρον τὸν ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς αὐτῷ τεχθέντα περιελήλυθεν. ὅς, ἐπεὶ καὶ λιμῷ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἦν πιεζόμενον καὶ τὰ πέριξ ἔθνη μὴ κατ' αὐτοῦ ὁρμήσαιεν ἐδεδίει καὶ πρὸ τῶν ἄλλων Ῥωμαίους, στέλλει πρὸς τὸν βασιλεία, σπονδὰς ποιησόμενος, εἰ δ' αἱροῖτο, καὶ κῆδος εἰς ἑαυτόν. ὡς δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ ἄμφω καταθύμια ἔδοξε τὰ αἰτούμενα, καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος ἀφίκετο, καὶ γεγόνασι μὲν συνθῆκαι περὶ σπονδῶν, συνήφθη δὲ αὐτῷ πρὸς συμβίωσιν γαμικὴν καὶ ἡ τοῦ βασιλέως ἐγγόνη, ἣ ἐκ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν υἱῶν αὐτοῦ τοῦ Χριστοφόρου γεγέννητο.

отсичането ще последва гибелта на Симеон. Прочее това казал той и не след дълго главата на статуята била отсечена. И същия час настъпил краят на Симеон, който умрял от сърдечен удар, както узнал след това императорът, като разпитвал подробно за времето на неговата смърт.[1] Щом Симеон напуснал тоя свят, властта над българите преминала върху Петър,[2] роден от втората му жена. Той, понеже българският народ бил измъчван от глад и понеже се страхувал да не би околните народи да потеглят срещу него, а преди всичко ромеите, изпратил хора при императора, за да сключи мир, а ако той би пожелал, и брачен съюз с него. Понеже и двете предложения се понравили на императора, пристигнал и самият Петър. Бил сключен договор за мир[3] и се свързал брачен съюз между него и внучката[4] на императора, дъщерята на най-стария му син Христофор.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς οὐκ ἀρκοῦν ἡγούμενος ὅτι ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ὑπεβίβασε, λαβὼν ἐζήτει καὶ τὸν Χριστοφόρον προθεῖναι αὐτοῦ· καὶ παρεσκεύασε τὴν τῶν Βουλγάρων πληθὺν ἐν τῷ τοῦ γάμου καιρῷ στασιάσαι, ζητοῦσαν τὸν Χριστοφόρον πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀναγορεύεσθαι, καὶ διὰ τὴν στάσιν δῆθεν οἰκονομῶν τι παρεχώρησε τὸ αἰτούμενον γίνεσθαι. εἶτα μήτε τὸ θεῖον δείσας, ὃ τὰς ὁμολογίας αὐτῷ ἐμπεπέδωκε, μήτ' αἰδεσθεὶς τὸ ὑπήκοον, καὶ ἄμφω τοὺς ἄλλους υἱεῖς αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου προτέρους εὐφημεῖσθαι πεποίηκε, καὶ ὁ πρῶτος πέμπτος ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ ὁ μικρὸς Ῥωμανὸς ὁ τοῦ Χριστοφόρου υἱὸς ἔφθη θανών, κἀκεῖνος ἂν αὐτοῦ προτετίμητο (pp. 470_{12}—475_{1}).

А император Роман, като не се задоволявал с това, дето поставил по-ниско от себе си император Константин[5], търсил повод да постави пред него и Христофор. Той подучил събраните българи, които били там по време на сватбата, да се покажат недоволни и да поискат да бъде приветствуван Христофор преди Константин, като представил, че уж поради това недоволство е отстъпил на молбата им. След това, без да се бои ни от бога, който утвърдил неговите обещания, и без да се свени от поданиците си, наредил и другите двама синове[6] да бъдат поздравявани преди Константин и ако малкият Роман, синът на Христофор, не бил умрял, би го почел също преди него.

36. De comitis filiorum seditione

Ὁ μέντοι τῶν Βουλγάρων ἀρχηγετῶν Πέτρος, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ θανούσης, τὰς πρὸς Ῥωμαίους ἀνακαινίζων σπονδὰς ὁμήρους παρέσχε δύο οἰκείους υἱοὺς Βορίσην καὶ Ῥωμανόν· καὶ ὁ μὲν ἀπεβίω, οἱ δ' ἐκείνου παῖδες ἀπελθεῖν εἰάθησαν εἰς τὰ οἰκεῖα

36. За бунта на комитопулите

И тъй предводителят на българите Петър, след като умряла неговата жена[7], подновил договора с ромеите и дал синовете си Борис и Роман за заложници.[8] Когато той умрял,[9] на неговите деца било позволено да се върнат в страната си и да завземат бащината си

[1] Цар Симеон починал внезапно на 27 май 927 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 513—515. [2] Българският цар Петър (927—970). Симеон лишил от престола най-големия си син Михаил, роден от първия му брак. [3] Мирният договор между България и Византия бил сключен през есента на 927 г. Преговорите за мир били водени от вуйчото на цар Петър, Георги Сурсувул, който имал голямо влияние в управлението. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 516—523. [4] Става дума за внучката на Роман Лакапин Мария, която по случай сключването на мирния договор била наречена Ирина. [5] Законният император Константин VII Багренородни. [6] Имат се пред вид другите двама сина на Роман Лакапин — Стефан и Константин. [7] Българската царица Мария-Ирина починала около 963 г. [8] Мирният договор между България и Византия бил потвърден през 963 г., след смъртта на Роман II (959—963). Едно от условията било цар Петър да изпрати синовете си Борис и Роман като заложници в Цариград. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 569—570. [9] *В. Н. Златарски*, История, I, 2, стр. 579, отнася смъртта на цар Петър към 30 януари 969 г. Според някои автори Петър умрял през януари 970 г. Срв. *К. Иречек*, История на българите. Поправки и добавки от самия автор, под редакцията на Ст. Аргиров, София, 1939, стр. 102—103; *П. Петров*, Образуване и укрепване на Западната българска държава, част I, ГСУфиф, LIII, 2, 1959, стр. 164.

καὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν κατακτήσασθαι. ἑνὸς γὰρ τῶν κομήτων τῶν ἐν Βουλγάροις τέσσαρες παῖδες, Δαβίδ, Μωσῆς, Ἀαρών, Σαμουήλ, ἀποστατήσαντες τοὺς Βουλγάρους ἀνέσειον (p. 495_{7-13}).

власт.[1] А четиримата сина на един от комитите в България — Давид, Мойсей, Арон, Самуил — въстанали и бунтували българите.[2]

37. Sphentoslavus Bulgariam invadit

Τῶν δὲ Τούρκων, τῶν Οὔγγρων δηλαδή, τὰ Θρᾳκῷα ληιζομένων, τῷ Βουλγαρίας ἔγραψεν ἄρχοντι ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος μὴ παραχωρεῖν αὐτοῖς διαβαίνειν τὸν Ἴστρον καὶ τῇ Ῥωμαίων λυμαίνεσθαι. ὁ δὲ οὐχ ὑπήκουσε, λέγων ὡς „ὅτε καθ' ἡμῶν οὗτοι ἐστράτευον, παρακαλούμενος συμμαχῆσαι ἡμῖν οὐκ ἠθέλησας. καὶ νῦν ὅτε βιασθέντες σπονδὰς ἐθέμεθα πρὸς αὐτούς, ἀξιοῖς ἡμᾶς παρασπονδῆσαι ὅπλα τε κατ' ἐκείνων ἄρασθαι καὶ κινῆσαι πόλεμον ἀπροφάσιστον.“ ἀποκρουσθεὶς τοίνυν ἐντεῦθεν εἰς τὸν ἄρχοντα Ῥωσίας τὸν Σφενδοσθλάβον διεπρεσβεύσατο, ἐξορμῶν κατὰ Βουλγάρων αὐτόν· διὸ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἐν Χερσῶνι πρωτεύοντος τὸν Καλοκυρὸν πρὸς Ῥωσίαν ἐκπέπομφεν. ἐπιστρατεύει τοίνυν κατὰ Βουλγάρων σύνταγμα Ῥωσικὸν καὶ χώραν αὐτῶν πολλὴν ἐληίσατο καὶ λείαν οὐκ εὐαρίθμητον ἐκεῖθεν ἀπήλασε. καὶ τῷ ἐπιόντι δ' ἐνιαυτῷ οὐχ ἧττον τῶν προτέρων οἱ Ῥῶς τὰ Βουλγάρων ἐκάκωσαν (pp. 512_{18}—513_{14}).

37. Светослав нахлува в България

Когато турките — сиреч угрите — опустошавали тракийските области, император Никифор[3] писал на българския цар да не ги пуска да преминават Дунава и да опустошават ромейската държава.[4] А той[5] не послушал, като казал: „Когато те воюваха срещу нас, при все че бе повикан от нас, ти не пожела да ни дойдеш на помощ. И сега, когато по принуждение ние сключихме съюз с тях, ти ни караш да нарушим договора, да вдигнем оръжие срещу тях и да започнем безпричинна война.“ Прочее, след като получил отказ от тях, Никифор изпратил пратеници при княза на Русия Светослав[6], като го подтиквал срещу българите. Затова той изпратил в Русия Калокир[7], сина на херсонския протевон. И тъй руска войска потеглила на поход срещу българите и опустошила голяма част от страната им и откарала оттам безбройна плячка.[8] И на следната година[9] русите нанесли на българските земи злини, не по-малки от предишните.

38. Pauliciani Bulgariam Joanne Zimisce regnante incolunt

ὅσπερ τὴν ἀρχιερωσύνην καταδεξάμενος ἀξίωσιν ἔθετο πρὸς τὸν Ἰωάννην τοὺς Μανιχαίους ἐκ τῆς ἑῴας μετοικίσαι πρὸς τὰ ἑσπέρια, πολλοὺς τῇ αὐτῶν μυσαρᾷ αἱρέσει διαφθείροντας. οὗ τὴν ἀξίωσιν πληρῶν εἰς Φιλιππούπολιν μετήγαγε τὸ γένος τῶν Μανιχαίων (pp. 521_{15}—522_{4}).

38. Преселване на павликяни в Тракия по време на Йоан Цимисхий

Той, като приел патриаршеския престол,[10] изявил желание пред император Йоан[11] да пресели от Изток в западните области манихеите[12], които поквариха мнозина със своята мерзка ерес. Той изпълнил искането му и докарал манихейското племе във Филипопол.

[1] Според *Златарски*, История, I, 2, стр. 593, връщането на Борис и Роман в България станало през пролетта на 969 г.; *Петров*, Образуване и укрепване на Западната българска държава..., стр. 164, отнася това събитие към пролетта или лятото на 970 г. [2] Въстанието на комитопулите, синовете на комит Никола, избухнало непосредствено след смъртта на Йоан Цимисхий—11 януари 976 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 641—642. [3] Никифор II Фока (963—969). [4] Едно от условията за подновяване през 963 г. на договора от 927 г. било българите да не пускат през своите земи маджарите да нападат византийските територии. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 569; *П. Мутафчиев*, Маджарите и българо-византийските отношения през третата четвърт на X в., ГСУифф, XXXI, 8, 1935, стр. 18 и сл. [5] Цар Петър. [6] Киевският княз Светослав (946—972). [7] Калокир, синът на херсонския управител, бил изпратен от Никифор II Фока при Светослав към края на 967 или в началото на 968 г. Срв. *П. О. Карышковский*, О хронологии русско-византийской войны при Святославе, ВВр., V, 1952, стр. 134—138. [8] Първото нахлуване на киевския княз Светослав в България се отнася към края на пролетта и началото на лятото на 968 г. Тогава русите превзели редица градове по Дунава, между които бил и гр. Переяславец (Малий Преслав). Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 577—580; *Карышковский*, О хронологии русско-византийской войны при Святославе, стр. 138. [9] През 969 г. [10] Става дума за монаха Теодор, който станал антиохийски патриарх в 969 г. [11] Йоан Цимисхий (969—976). [12] Манихеи тук са наречени павликяните. Преселването на павликяни в Пловдивската област станало, както се вижда от текста, в началото на управлението на Йоан Цимисхий. За преселване на павликяни в Тракия срв. *Ангелов*, Богомилството в България, стр. 216.

39. De praeliis a Sphentoslavo cum Romanis in Bulgaria conflictis

οἱ δέ γε Ῥῶς τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιησάμενοι καὶ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ ἔθνους τὸν Βορίσην τε καὶ τὸν Ῥωμανὸν οὐκέτι τῶν οἴκοι ἐμέμνηντο, ἀλλ' ἤθελον αὐτοῦ που μένειν τὴν χώραν κατέχοντες. πρὸς τοῦτο δ' αὐτοὺς καὶ ὁ Καλοκυρος ἀνηρέθιζεν· „εἰ γὰρ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναρρηθήσομαι παρ' ὑμῶν", ἔλεγε „τῆς τε τῶν Βουλγάρων χώρας παραχωρήσω ὑμῖν καὶ διαθήσομαι πρὸς ὑμᾶς εἰρήνην διαιωνίζουσαν καὶ τὰ ὑπεσχημένα παρέξω κατὰ τὸ πολλαπλάσιον." οἱ δὲ τῇ τε τῶν χωρῶν ἀρετῇ θελχθέντες, καὶ τοῖς λόγοις τοῦ Καλοκυροῦ χαυνωθέντες οὔτε τῷ βασιλεῖ πάντα ποιήσειν ἐπιτελῆ τὰ παρὰ τοῦ Νικηφόρου σφίσιν ὑπεσχημένα ἐπείθοντο γράφοντι καὶ τοῖς πρέσβεσιν ὡμίλησαν ἀλαζονικώτερον. ἐντεῦθεν ἄρασθαι κατ' αὐτῶν ὅπλα ἠναγκάσθη καὶ ταῖς Ῥωμαϊκαῖς δυνάμεσιν ἐπιστήσας στρατάρχην, ὃν στρατηλάτην ὠνόμασε, Βάρδαν μάγιστρον τὸν Σκληρόν, τῆς ἤδη θανούσης αὐτοῦ γαμετῆς αὐτάδελφον ὄντα, ὁρμῆσαί οἱ κατὰ τῶν Ῥῶς ἐνετείλατο. καὶ ὁ μὲν ἀπῄει· οἱ βάρβαροι δὲ τοῦτο μαθόντες καὶ ὁ τούτων ἔξαρχος ὁ Σφενδοσθλάβος, τούς τε Βουλγάρους ὁπλίσαντες καὶ συμμάχους προσειληφότες Σκύθας, οἳ Πατζινάκαι κικλήσκονται, καὶ τοὺς τὴν Παννονίαν οἰκοῦντας Τούρκους καὶ στρατιὰν εἰς τριάκοντα μυριάδας ἀριθμουμένην συστησάμενοι τὴν Θρᾴκην ἅπασαν ἐληΐζοντο. τούτοις οὖν μὴ θαρρῶν ὁ Σκληρὸς συμμῖξαι καὶ κατὰ συστάδην μαχέσασθαι (πολλοστὸν γὰρ ἦν πρὸς τὸ πλῆθος ἐκείνων τὸ μετ' αὐτοῦ στρατιωτικόν) στρατηγικαῖς μεθόδοις τοὺς βαρβάρους κατηγωνίσατο. καὶ πρῶτον μὲν λόχους καθίσας καὶ μόνοις Πατζινάκαις ἐπελθὼν καὶ εὐφυῶς αὐτοὺς περιαγαγὼν εἰς τοὺς λόχους, τοὺς μὲν ἀνεῖλε, τοὺς δ' εἷλε ζῶντας· εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις συμμίξαντι μέχρι μέν τινος ἰσόρροπος ἦν ἡ μάχη αὐτῷ· ὡς δέ τις τῶν Σκυθῶν καὶ ὄγκῳ σώματος καὶ ψυχῆς παραστήματι γενναῖος εἶναι δοκῶν καὶ τῶν ὁμογενῶν ἁπάντων ὑπερτερεῖν, ὁρῶν τὸν Σκληρὸν ἔφιππον διιόντα τὰς ὑφ' ἑαυτὸν τάξεις καὶ ταύτας εἰς ἀλκὴν διεγείροντα, ὥρμησε κατ' ἐκείνου καὶ κατήνεγκε τὸ ξίφος κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνδρός· τὸ δὲ τῇ τοῦ κράνους ἰσχύϊ καὶ τῇ λειότητι οὐχ ἥψατο αὐτοῦ. ὁ Σκληρὸς αὖθις κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸν Σκύθην ἀντέπληξε, καὶ ἡ τοῦ ξίφους καταφορὰ εἰς τοσοῦτον γέγονεν ἐνεργὸς ὡς διχῇ τμηθῆναι τὸν βάρβαρον καὶ ἡμίτομα τοῦ ἵππου τὰ μέρη αὐτοῦ ἐκπεσεῖν. οἱ βάρβαροι δὲ τὸ ἔργον ἐκπλαγέντες εἰς δειλίαν ἐνέπεσον καὶ εἰς φυγὴν αὐτίκα ἐτράπησαν, οἷς οἱ Ῥωμαῖοι κατόπιν ἐλαύνοντες πολλοὺς μὲν

39. Сражения между Светослав и византийци в България

А русите, като подчинили под властта си българския народ, страната им и предводителите на народа Борис и Роман, забравили вече своята земя и искали да останат там, като владеят страната. Към това ги подтиквал и Калокир, който им казвал: „Ако бъда провъзгласен от вас за ромейски император, ще ви предоставя земята на българите, ще сключа с вас вечен мир и ще ви дам много повече, отколкото съм ви обещал." А те, пленени от прекрасната земя и надъхани от думите на Калокир, не послушали императора[1], който им писал, че ще изпълни всички обещания, дадени им от Никифор, и се отнесли твърде високомерно с пратениците. Тогава той се принудил да вдигне оръжие срещу тях и като назначил за военачалник на ромейските войски, когото нарекъл стратилат[2], магистър Варда Склир, брата на покойната си съпруга, заповядал му да се отправи срещу русите. И той потеглил. А варварите и князът им Светослав, като научили това, въоръжили българите, привлекли за съюзници скитите, които се наричат печенеги, и турките[3], които населяват Панония. Така те събрали приблизително тристахиляднa[4] войска и почнали да опустошават цяла Тракия. Прочее Склир не се осмелил да се приближи и да започне сражение, тъй като войската му била много малка в сравнение с тяхното множество, но ги победил със стратегическо умение. Най-напред той се насочил само към печенегите и като им устроил засада, успешно ги подвел в засадата: едни от тях той избил, а други заловил живи. След това влязъл в сражение с други и известно време битката била с променлива победа. В това време един скит, който изглеждал, че е личен и по ръст, и по храброст и че превишавал всички свои съмишленици, като видял, че Склир обхожда на кон своите отреди и ги насърчава към смелост, се спуснал срещу него и стоварил меча си върху главата му. Но не могъл да го засегне, понеже шлемът му бил здрав и гладък. Склир пък от своя страна ударил скита по главата. И ударът бил толкова успешен, че разсякъл на две варварина и половината му тяло, отсечено, паднало от коия. А варварите, смаяни от станалото, били обзети от страх и веднага се спуснали да бягат, а ромеите ги погнали и избили мнозина и

[1] Йоан Цимисхий. [2] Длъжността стратилат (*στρατηλάτης*) е равнозначна на главнокомандуващ. [3] Т. е. маджарите. [4] Числото е явно преувеличено, за да се подчертае последвалата победа на византийската войска.

ἀνῄρουν, πολλοὺς δ᾽ἐζώγρουν. ἔπαυσε τῆς διώξεως τοὺς περὶ τὸν Σκληρὸν ἐπελθοῦσα ἡ νύξ· τέως δὲ καὶ ὅσοι περιελείφθησαν τραυματίαι ἦσαν. — — — —

τούτων οὖν οὕτω συνενεχθέντων, γραφὴ καταλαμβάνει βασίλειος τὸν Σκληρὸν ἄρτι τοὺς Σκύθας τρεψάμενον διαπεραιωθῆναι πρὸς τὴν ἑῴαν καὶ τῷ Βάρδᾳ τῷ Φωκᾷ ἀντικαταστῆναι (pp. 522_{17}—525_{3}; 525_{16}—526_{2}).

40. Joannes Zimisces Bulgariam capit

Νυμφεύεται δ᾽ἑαυτῷ γυναῖκα ὁ βασιλεὺς σπουδῇ Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου Θεοδώραν θυγατέρα Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. ἔτει δὲ δευτέρῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἔαρος ἀναλάμψαντος ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Ῥῶς σὺν στρατεύμασι πλείοσι καὶ στόλῳ περιφανεῖ· καὶ ἀπιόντι συναντῶσιν αὐτῷ πρεσβευταὶ δῆθεν τῶν Σκυθῶν· οἱ δὲ κατοπτῆρες ἦσαν καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἰσχύος κατάσκοποι, ὃ οὐδὲ τὸν βασιλέα διέλαθε. προστάξας οὖν περιαχθῆναι αὐτοὺς κατὰ πᾶν τὸ στρατόπεδον καὶ τοῦτο καταμαθεῖν, ἐκέλευσεν ἀπαλλάττεσθαι. ἐκείνων δὲ ἀπιόντων καὶ αὐτὸς εὐζώνους παραλαβὼν πεζοὺς εἰς χιλιάδας πέντε καὶ ἱππότας τετρακισχιλίους ὀπίσω τῶν πρέσβεων ἀπῄει καὶ ἀθρόον ἐγγὺς τῆς μεγάλης Περσθλάβας γίνεται καὶ βάλλεται χάρακα, ὃ τοὺς Ταυροσκύθας εἰς ἀμηχανίαν ἐνέβαλε. Καλοκύρης δὲ ὁ τῶν κακῶν πρωτουργὸς ἐκεῖ τότε παρὼν καὶ γνοὺς τὸν βασιλέα παραγενόμενον, πρὸς τὴν τῶν Ῥῶς ἀπέδρα παρεμβολήν, ἀφ᾽ οὗ τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν μαθόντες ἐπεθορύβηντο, ὅμως μέντοι παραστρατοπεδεύονται τοῖς Ῥωμαίοις. οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα ἐλθόντες εἰς τὸ τῆς Περσθλάβας ἄστυ, ὡς εἴρηται, καταλαμβάνουσιν ἐκτὸς γυμναζομένους ὡς ὀκτακισχιλίους κἀκείνοις συνέμιξαν. οἱ δὲ πρὸς μὲν ὀλίγον ἀντέσχον, εἶτα νῶτα στρέψαντες ἔφευγον. καὶ οἱ εντός, ὡς ἕκαστος ἠδύνατο ὁπλισάμενοι, ἐπικουρήσοντες τοῖς ὁμοφύλοις ἐξῄεσαν, καὶ ἀσυντάκτως αὐτοῖς χωροῦσιν ὑπαντιάζοντες οἱ Ῥωμαῖοι ἀνῄρουν, οἱ δὲ εἰς τὴν πόλιν αὖθις ἀνθυπενόστουν.

множина заловили живи. С настъпването на нощта хората на Склир прекратили преследването. Обаче и колкото останали живи, били ранени.[1] — — —

Прочее, когато станало това, Склир, който току-що прогонил скитите[2], получил писмо от императора да премине на Изток и да се опълчи срещу Варда Фока[3].

40. Йоан Цимисхий завладява България

Императорът със съдействието на паракимомен Василий[4] се оженил за Теодора, дъщеря на Константин Багренородни. На втората година от своето царуване,[5] при настъпването на пролетта, той тръгнал на поход срещу русите с много по-голяма войска и със значителна флота. Когато тръгвал, срещнали го скити — уж като пратеници; а те били съгледвачи и разузнавали силата на ромеите, което не останало скрито за императора. След като наредил да бъдат разведени из целия стан и да го гледат, заповядал да се отдалечат. Когато те си отишли, той взел около пет хиляди отбрани пехотинци и четири хиляди конници и тръгнал след пратениците. Така той стигнал ненадейно близо до Велики Преслав и се разположил на стан, което всяло паника сред тавроскитите.[6] А Калокир, първопричинителят на злините, бил тогава там и като узнал, че е дошъл императорът, избягал в стана на русите. От него те узнали за пристигането на императора и били обзети от смут, но все пак разположили стана си близо до ромеите. А войските на императора, като стигнали, както казахме, до град Преслав, сварили вън от него около осем хиляди войници,[7] излезли на учение, и влезли в сражение с тях. Те издържали кратко време, а след това обърнали гръб и избягали. А ония, които били вътре, се въоръжили кой как можал и излезли, за да помогнат на съплеменниците си. И както вървели безредно, ромеите ги пресрещали и избивали, а други се отпра-

---

[1] Сражението станало при Аркадиопол, дн. Люлебургас, през есента на 970 г. Срв. *Златарски*, История, 1, 2, стр. 603—604; *Карышковский*, О хронологии русско-византийской войны при Святославе, стр. 136.
[2] Под „скити" тук се разбират Светославовите руси.
[3] Варда Фока бил син на куропалат Лъв Фока, брат на убития от Йоан Цимисхий Никифор II Фока. Варда Фока вдигнал голям бунт в Мала Азия.
[4] Паракимомен се наричал дворцовият служител, който се грижел за безопасността на императорската спалня. През X в. той става един от най-влиятелните сановници в двореца и в империята. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 128—130. Паракимомен Василий вземал активно участие в управлението на държавата при Йоан Цимисхий и в първите години от царуването на Василий II. Срв. *Острогорски*, Историjа Византиjе, стр. 285—286.
[5] Т. е. през 971 г.
[6] Според *Златарски*, История, I, 2, стр. 609, завладяването на българската столица станало през април 972 г. *Fr. Dölger*, Die Chronologie des grossen Feldzüges des Kaisers Johanes Tzimiskes gegen die Russen, BZ, 32 (1932), датира това събитие през април 971 г. Срв. също *Острогорски*, Историjа Византиjе, стр. 281; *Карышковский*, О хронологии русско-византийской войны при Святославе, стр. 138.
[7] Става дума за част от Светославовата войска.

ἀλλ᾽ἱππέων τινῶν ἐξιππασαμένων καὶ τὴν εἰς τὴν πόλιν ἀπάγουσαν ἀτραπὸν ἐπιτειχισάντων, οἱ βάρβαροι ἀνὰ τὸν ἐκτὸς τοῦ ἄστεος χῶρον ἐσκίδναντο· ἔνθα οἱ μὲν ἐζωγροῦντο, οἱ δὲ καὶ ἀκτείνοντο, οἱ δ᾽ἐν τῇ πόλλει τὰς πύλας κλείσαντες ἐπολιορκοῦντο. τῇ δ᾽ἑξῆς τοῦ παρακοιμωμένου Βασιλείου μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἐλθόντος, ἐρρωμενέστερον ὁ βασιλεὺς τῇ πολιορκίᾳ ἐπικεχείρηκε· καὶ τινες διὰ κλιμάκων εἰς τὸ τεῖχος ἀναβεβήκασι καὶ τοὺς ἐκεῖ τῶν βαρβάρων καταληφθέντας συγκόψαντες ξίφεσι τὰς πύλας ἠνέῳξαν καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ στρατιᾷ πάσῃ ῥᾳδίαν παρέσχον τὴν εἴσοδον. καὶ οὕτως μὲν τὸ τῆς Περσθλάβας ἄστυ Ῥωμαίοις κατέστη ἁλώσιμον, ἔνθα καὶ ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς ὁ Βορίσης ἑάλω· ᾧ καὶ πᾶσι δὲ τοῖς Βουλγάροις ἐπιεικῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐχρήσατο, ἀνέτους αὐτοὺς ἀφιείς, οὐ κατὰ Βουλγάρων λέγων ἄρασθαι ὅπλα, κατὰ δέ γε τῶν Ῥῶς. πολλῶν δὲ Σκυθῶν εἰς ὀχύρωμά τι προσπεφευγότων, ἐξελεῖν καὶ τοῦ το ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν. οἱ δὲ στρατιῶται διὰ τὸ τοῦ τόπου δυσάλωτον ἦσαν ἀπρόθυμοι. ὃ γνοὺς ὁ Ἰωάννης αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων πεζὸς ἀπῄει πρὸς τὸ ὀχύρωμα, κἀντεῦθεν ἐκεῖ συνέθεον ἅπαντες· καὶ ἥλω κἀκείνων σπουδῇ τὸ ὀχύρωμα καὶ τῶν ἐν αὐτῷ οἱ μὲν διεφθάρησαν, ἔνιοι δὲ καὶ ἁλωτοὶ Ῥωμαίοις ἐγένοντο. τούτῳ μὲν οὖν τῷ ἄστει φρουρὰν ἐγκατέστησεν ὁ βασιλεὺς ἀξιόμαχιν, ἐκεῖνος δὲ ἀπῄει πρὸς τὸ Δορόστολον, ὃ καὶ Δρίστρα καλεῖται, καί τινας πόλεις ἑλὼν κατὰ πάροδον καὶ φρούρια ἐκπορθήσας ἔφθακει πρὸς τὸ Δορόστολον. ἦν δὲ πρὸ τῆς πόλεως ταύτης ἐστρατοπεδευκὼς ὁ τῶν Ῥῶς ἀρχηγὸς ὁ Σφενδοσθλάβος. ὡς οὖν εἶδον ἀλλήλας αἱ στρατιαί, συνερράγησαν ἐπ᾽ἀλλήλας εὐθύς, καὶ τὸ μὲν πολὺ τῆς ἡμέρας ἀγχωμάλως ἐμάχοντο, περὶ δὲ δείλην ὀψίαν ἀπειρηκότες οἱ Ῥῶς ἐνέκλιναν πρὸς φυγήν· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐδίωκον, πλεῖστοι μὲν οὖν τῶν βαρβάρων ἀπώλοντο, οὐ μείους δὲ ἐζωγρήθησαν, οἱ δ᾽εἰς τὸ Δορόστολον ἐπανῆλθοσαν· καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς πόλεως πηξάμενος χάρακα τὰς τριήρεις τὸν Ἴστρον φυλαξούσας προσέμενεν, ἵνα μὴ οἱ Ῥῶς ἀποδράσαιεν. ὁ δὲ Σφενδοσθλάβος οὓς κατεῖχε Βουλγάρους, εἰς εἴκοσι χιλιάδας ὄντας, ὡς λέγεται, πάντας ὑπὸ δεσμοῖς ἐποιήσατο, δείσας μὴ ἐπανασταῖεν αὐτῷ ἢ τῷ βασιλεῖ προσχωρήσωσιν. ὡς δὲ καὶ ὁ στόλος παρῆν, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν ὁ βασιλεύς. ἐκ Κωνσταντείας δὲ καὶ φρουρίων ἑτέρων πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκοντο αἰτοῦντες συγγνώμην καὶ ἑαυτοὺς παραδιδόντες αὐτῷ καὶ τὰ φρούρια. καὶ

вяли отново към града. Обаче неколцина конници бързо препуснали и преградили пътя, който водел към града. Варварите се пръснали на полето вън от града. Там едни били пленени, други избити. Ония, които се намирали в града и заключили градските врати, били обсадени. На следния ден пристигнал паракимомен Василий с цялата войска и императорът започнал по-усилена обсада. Някои се качили със стълби на крепостните стени, съсекли с мечовете си заловените там варвари, отворили вратите и дали възможност на цялата ромейска войска лесно да влезе И така бил превзет от ромеите град Преслав, където бил заловен и цар Борис[1]; към него императорът се отнесъл снизходително, както и към всички българи. Той ги оставил свободни, казвайки, че не е вдигнал оръжие срещу българите, но срещу русите. Понеже много скити били избягали в едно укрепление,[2] императорът заповядал да превземат и него. Но войниците отивали с неохота поради непристъпността на мястото. Като научил това Йоан, сам отишъл пеша преди другите при укреплението и тогава всички се стекли там. С тяхното усърдие било превзето и това укрепление и едни от ония, които били в него, погинали, а други станали пленници на ромеите. В тоя град императорът оставил значителна стража, а сам се отправил към Доростол, наречен още и Дристра. Като превзел по пътя някои градове и разрушил някои крепости, той пристигнал до Доростол. Князът на русите Светослав се бил разположил на стан пред този град. Щом войниците се видели едни други, веднага се нахвърлили едни срещу други и по-голямата част от деня се сражавали с еднакъв успех, а привечер русите се отчаяли и ударили на бяг. Ромеите ги преследвали и извънредно голям брой от варварите погинали, други били заловени в плен, а някои се върнали в Доростол. А императорът се разположил на стан пред града и очаквал триерите, които щели да пазят Дунава да не избягат русите. А Светослав оковал всички българи, които имал, около двадесет хиляди, както казват, понеже се боял да не въстанат срещу него или да минат на страната на императора.[3] Щом като пристигнала и флотата, императорът обсадил града. От Констанция[4] и от други крепости дошли пратеници при императора, които искали милост и му предавали и себе си, и крепостите си.

---

[1] Българският цар Борис II (969—972). [2] Очевидно тук става дума за т. нар. вътрешен град, ограден от вътрешната крепостна стена. [3] За отношенията между българи и руси по време на тези събития вж. *П. Мутафчиев*, Русско-болгарские отношения при Святославе, Seminarium Kondakovianum, IV, 1931, p. 77. [4] Констанция — при дн. Кюстенджа.

ταῦτα μὲν οἱ Ῥωμαῖοι παρέλαβον, ἡ δὲ τοῦ Δοροστόλου πολιορκία ἐφ' ἡμέρας διήρκεσε πλείονας, τῶν βαρβάρων εὐψύχως ἀνταγωνιζομένων. ὡς δ' ἐκ τῶν πολέμων τῶν συνεχῶν πολλοὶ τραυματίαι γεγόνασιν, ἤδη δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ ζωαρκῆ ἐπιλέλοιπεν, ἔρξαντο σφίσι θραύεσθαι τὰ φρονήματα. ἀλλ' Σφενδοσθλάβος νύκτα φυλαξάμενος ἀσέληνον καὶ χειμέριον, ἐν μονοξύλοις ἄνδρας ἐμβιβάσας ὡσεὶ δισχιλίους καὶ αὐτὸς ἐκείνοις συνεμβεβηκώς, ἀπῆλθεν ἐπισιτίσασθαι καὶ συλλέξαντες τὰ χρειώδη εἰς τὸ Δορόστολον ἐπανῆεσαν. καὶ τινας τῶν Ῥωμαίων θεράποντας περὶ τὸν ποταμὸν ἐσκεδασμένους κατ' ἄλλας καὶ ἄλλας χρείας ἰδόντες, ἐκβάντες τῶν πλοίων ἐνίους ἀπέκτειναν καὶ λαθόντες αὖθις εἰς τὸ Δορόστολον ἐπανήλθοσαν. τοῦτο πάνυ τὸν βασιλέα ἐλύπησε καὶ τοῖς τοῦ στόλου κατάρχουσιν ἐπιχόλως εἶχε, καὶ εἰ ἔτι λάθοιεν αὐτοὺς οἱ βάρβαροι ἀποπλεύσαντες, ἠπείλησε θάνατον εἶναι σφίσι τὸ ἐπιτίμιον. ἐφ' ὅλαις δὲ ἡμέραις ἑξήκοντα πολιορκήσας τὴν πόλιν καὶ μήπω ταύτην ἑλὼν ἔγνω λιμῷ ἔνδον καταγωνίσασθαι· καὶ περικάθηται ταύτην, ἐπιτηρῶν ἀκριβῶς ἵνα μή ποθεν αὐτοῖς χρειῶδές τι κομισθῇ. οἱ δὲ βάρβαροι πολλάκις ἐκδρομὰς ποιησάμενοι ἡττῶντο· ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ λιμῷ ἐπιέζοντο καὶ οὔτε τῶν ἀναγκαίων ἦν αὐτοῖς χορηγίας ἐλπίς, οὐδὲ μέντοι γε συμμαχίας, οἱ μὲν ἀποδρᾶναι νυκτὸς συνεβούλευον, οἱ δὲ Ῥωμαίοις ἑαυτοὺς πιστεῦσαι καὶ οὕτως ἐπανελθεῖν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δ' ἄλλο τι ὑπετίθουν.

Ὁ δέ γε Σφενδοσθλάβος ἔτι ἅπαξ Ῥωμαίοις παρῄνει μαχέσασθαι καὶ ἢ περιγενέσθαι τε καὶ σωθήσεσθαι ἢ προτιμῆσαι θάνατον εὐκλεᾶ ζωῆς δυστυχοῦς. ταῦτα ὁ μὲν εἶπε, τὸ δὲ πλῆθος ἐπῄνεσε καὶ τῇ ἑξῆς θανατῶντες τοῖς Ῥωμαίοις προσπλέκονται, καὶ μέχρι πολλοῦ ποτὲ μὲν οἱ Ῥωμαῖοι περιεγένοντο τῶν Σκυθῶν, ποτὲ δὲ τῶν Ῥωμαίων οἱ βάρβαροι. ὡς δ' ἐφράσατο τὴν τοῦ τόπου στενοχωρίαν ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐναντίοις εἶναι πρὸς λυσιτέλειαν, μὴ οἵων τε ὄντων τῶν Ῥωμαίων ἐπιέναι αὐτοῖς ἀθρόον, τοῖς στρατηγοῖς ὑπέθετο τὰ τάγματα πρὸς τὸ πεδίον ἠρέμα ὑπάγειν χωροῦντα κατὰ βραχύ. τοῦτο γενόμενον τοῖς βαρβάροις δειλίας τῶν Ῥωμαίων καὶ φυγῆς παρέσχετο δόκησιν· καὶ εἵποντο ἀλαλάξαντες. ὡς δὲ πρὸς εὐρύτερον πεδίον ἐγένοντο, σύνθημα τοῖς Ῥωμαίοις ὁ βασιλεὺς ἐπιστροφῆς δέδωκε, καὶ ἀναστρέψαντες προσβάλλουσι τοῖς βαρβάροις, καὶ γίνεται φρικώδης ὁ πόλεμος. ὁ βασιλεὺς δὲ τὸν μάγιστρον Βάρδαν τὸν Σκληρὸν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ταγμάτων ἀποκλεῖσαι τὴν πρὸς τὴν πόλιν εἴσοδον τοῖς βαρβάροις ἐκπέπομφεν, ἡ δὲ μάχη μέχρι πολλοῦ ἰσόρροπος ἦν· λέγεται δὲ θειοτέρας ἐπικουρίας τότε τοὺς Ῥωμαίους τυχεῖν. θύελλα

Ромеите ги превзели, а обсадата на Доростол траяла повече дни, понеже варварите храбро се съпротивлявали.[1] Но понеже от честите сражения мнозина били ранени, а вече и хранителните им припаси се свършили, те започнали да падат духом. Светослав, като дочакал една безлунна и бурна нощ, качил на еднодръвки около две хиляди души, сам се качил на лодка заедно с тях и отишъл за храна. Като събрали храна, върнали се в Доростол. И русите, като видели някои ромейски помощни войници, пръснати покрай реката по различни причини, излезли от лодките и убили някои от тях. След това иезабелязано се върнали отново в Доростол. Това много разгневило императора; той бил ядосан на началниците на флотата и ги заплашил, че ще ги накаже със смърт, ако пак оставят варварите да преплуват незабелязано. Като обсаждал града цели 60 дни, без да може да го превземе, той решил да надвие с глад ония, които били вътре. И той обсадил града, като пазел старателно да не им се достави отникъде никаква храна. Варварите претърпявали поражение при честите си излизания. Когато започнал да ги мъчи и гладът и нямали надежда нито за снабдяване с храни, нито за помощ, едни мислели да избягат през нощта, други — да се предадат на ромеите и така да се върнат в своята страна, а трети предлагали нещо друго.

А Светослав ги поощрявал още веднъж да се сразят с ромеите и или да победят и да се спасят, или да предпочетат славна смърт пред окаян живот. Това казал той и войската му го одобрила и на следния ден, готови на смърт, почнали сражение с ромеите и дълго време ту ромеите надвивали скитите, ту варварите — ромеите. Но щом императорът съобразил, че тясното място е от полза за неприятелите, понеже ромеите не могли вкупом да ги нападнат, предложил на военачалниците да изведат постепенно отредите на полето, като отстъпват бавно. Това създало у варварите впечатление, че ромеите са изплашени и бягат. И те ги последвали с боен вик. Но щом дошли в по-широкото поле, императорът дал на ромеите знак за връщане и като се обърнали, нападнали варварите. Настанала страшна битка. Императорът изпратил магистър Варда Склир с неговите отреди да пресече достъпа на варварите в града. Сражението дълго било с равен успех. Казват, че ромеите тогава получили божия помощ. Защото вихрушката биела

[1] Обсадата на Силистра продължила около три месеца — от края на април до края на юли същата 971 (972) година. Срв. тук стр. 181, бел. 6 и посочената там литература.

γὰρ κατὰ πρόσωπον τοῖς Σκύθαις προσέβαλλε καί τις ἔφιππος ὡρᾶτο πολλοῖς τῶν Ῥωμαίων ὑπεραγωνιζόμενος καὶ συγκλονῶν τῶν βαρβάρων τὰς φάλαγγας. ἦν δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης ἐκείνης ἡ τοῦ στρατηλάτου Θεοδώρου τοῦ περιωνύμου ἐν μάρτυσι τελουμένη μνήμη. τρέπονται οὖν οἱ Σκύθαι καὶ πρὸς τὴν πόλιν ὡρμήκεσαν· ἀλλ' ἦν ἐκείνη αὐτοῖς οὐκ εἰσιτητή· ἤδη γὰρ παρὰ τοῦ Σκληροῦ ἀπεκέκλειστο ἡ εἰς ταύτην εἰσέλευσις, καὶ λοιπὸν ἐπὶ τὰ ταύτης προάστεια διεσκίδναντο καὶ καταλαμβανόμενοι διεφθείροντο καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀπώλλυντο συνωθούμενοί τε καὶ συμπατούμενοι, ὡς δυσαρίθμους τοὺς ἀνῃρημένους εἶναι. οἱ δὲ περιλειφθέντες τραυματίαι γεγόνασι ξύμπαντες. ἐγνώσθη δὲ ὅτι ὁ στρατηλάτης Θεόδωρος ἦν, ὃς τοῖς Ῥωμαίοις τότε κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπεκούρησέ τε καὶ συνεμάχησεν, ἐντεῦθεν· γύναιόν τι εὐλαβείᾳ συνεζηκὸς καὶ σεμνότητι κατὰ τὸ Βυζάντιον μιᾷ πρὸ τῆς μάχης ταύτης ἡμέρᾳ ἔδοξε καθ' ὕπνους τὴν ἁγίαν θεοτόκον ὁρᾶν προϊοῦσαν καὶ προπεμπομένην ὑπὸ πολλῶν, ἀκοῦσαί τε τῆς θεομήτορος λεγούσης πρὸς ἕνα τῶν προϊόντων αὐτῆς „κύριε Θεόδωρε, ὁ ἐμὸς καὶ σὸς Ἰωάννης ἀγῶνας ἔχει βαρεῖς· σπεῦσον οὖν, αὐτῷ ἐπικούρησον.“ ἐξέφηνεν οὖν τισιν ἡ γυνὴ τὸ ἐνύπνιον. οἱ δὲ τὴν ἡμέραν ἐσημειώσαντο, καὶ ἦν ἡ πρὸ τῆς τελευταίας μάχης. τὸν μάρτυρα δ' ὁ βασιλεὺς τῆς βοηθείας ἀνταμειβόμενος ναὸν αὐτῷ κατὰ τὴν Εὐχάνειαν ἢ Εὐχάϊτα περικαλλῆ ἐδομήσατο, τὸν πρὶν καταβαλών, ἐν ᾧ τὸ πολύαθλον ἐκείνου σῶμα κατέθετο, καὶ τὴν πόλιν ἀντὶ τῆς προτέρας αὐτῆς κλήσεως Θεοδωρόπολιν ἐπωνόμασεν. ὁ δὲ βάρβαρος Σφενδοσθλάβος πάντοθεν ἀπογνοὺς διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν βασιλέα, συγγνώμην αἰτῶν καὶ εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν ἐξαιτούμενος καὶ τοῖς συμμάχοις Ῥωμαίων συντάττεσθαι καὶ τὸν βουλόμενον Σκύθην ἰέναι πρὸς τὰ Ῥωμαίων ἤθη καὶ ἐν αὐτοῖς ἐμπορεύεσθαι. καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς αἰτήσεις προσήκατο καὶ πάσας ἐπλήρωσεν· εἶτα καὶ αὐτὸς ὁ Σφενδοσθλάβος ἀφίκετο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ αὐτῷ συνωμίλησεν ἠτήσατό τε τοῖς Πατζινάκαις δηλῶσαι μὴ κωλῦσαι τοῖς Ῥῶς οἴκαδε ἀπιοῦσι διὰ τῆς σφετέρας χώρας τὴν δίοδον. καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦτό τε ἐκείνους ποιῆσαι ἠξίωσε καὶ συμμάχους ἔχειν αὐτούς, μηδὲ διαβαίνειν τὸν Ἴστρον καὶ τὴν Βουλγαρίαν ληίζεσθαι. οἱ δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις συνέθεντο, πρὸς δὲ τὴν δίοδον τῶν Ῥῶς ἀπηγόρευσαν.

Τοιούτῳ δὲ τέλει τοῦ πρὸς τοὺς Ῥῶς πολέμου καταλυθέντος ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπανέζευξε καὶ ὑπεδέχθη λαμπρῶς ὑφ' ὅλου τοῦ πολιτεύματος. ὅ τε γὰρ πατριάρχης προϋπηντήκει αὐτῷ μετὰ τοῦ κλήρου παντὸς καὶ οἱ τῆς γερουσίας καὶ

скитите в лицето и мнозина видели един конник, който се биел на страната на ромеите и разбъркал строя на скитите. В деня на онази битка бил празникът на прочутия между мъчениците Теодор Стратилат. Прочее скитите били разбити и се спуснали към града. Но не могли да влязат в него. Защото достъпът към града бил препречен от Склир. След това те се пръснали из предградията и загивали, като били залавяни, или пък гинели, като се тъпчели и блъскали едни други, та мъчно могъл да се установи броят на убитите. А всички останали били ранени. По-късно се разбрало, че това бил Теодор Стратилат, който тогава дал помощ и подкрепа на ромеите срещу варварите. Защото някаква благочестива и скромна жена в Цариград един ден преди това сражение видяла на сън света Богородица, вървяща напред и съпровождана от мнозина, и чула, че богомайката казала на един от тия, които вървели пред нея: „Господин Теодоре, моят и твоят Йоан[1] понася тежки изпитания. Прочее побързай да му помогнеш!“ И тъй жената разказала съня си на няколко души. А те отбелязали деня и той бил денят преди последното сражение. Императорът, за да се отблагодари за помощта на мъченика, му построил прекрасен храм в Евханея или Евхаита, като съборил предишния. В него положил изстрадалото му тяло, а градът нарекъл вместо с предишното му име Теодорopол. А варваринът Светослав, като се отчаял напълно, изпратил пратеници при императора, като молел милост и искал да се завърне в страната си, също така да бъде считан между ромейските съюзници и желаещите скити да могат да идват и да търгуват в ромейските предели. Императорът приел исканията му и всичките ги изпълнил.[2] След това и самият Светослав отишъл при императора, за да говори с него, и го помолил да съобщи на печенегите да не пречат на отиващите в отечеството си руси да преминат през страната им. Императорът известил на печенегите да сторят това и да му бъдат съюзници, нито да минават Дунава и да плячкосват България. А те се съгласили с всичко друго, но отказали да пуснат русите да преминат.

След като войната срещу русите завършила с такъв край, императорът се завърнал в Цариград и бил посрещнат тържествено от целия град. И тъй патриархът[3] излязъл напред да го посрещне с целия клир и сената

[1] Подразбира се император Йоан Цимисхий. [2] С този договор се потвърждавали правата на руските търговци във Византия. Вж. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 282 и посочената там литература. [3] Цариградският патриарх Василий I (970—974).

οἱ τοῦ δήμου στεφάνους προσάγοντες καὶ τέθριππον ἅρμα (οἱ δὲ ἵπποι τούτου λευκοί) ἐδέοντό τε τοῦ ἅρματος ἐπιβεβηκότα τελέσαι τὸν θρίαμβον. ὁ δὲ τοὺς μὲν στεφάνους ἐδέξατο ἵππῳ τε κέλητι καὶ τούτῳ λευκῷ ἐθριάμβευσε, τῷ δέ γε τεθρίππῳ τὰς βασιλικὰς στολὰς τῶν Βουλγάρων βασιλέων ἐπέθετο καὶ τούτων ἄνωθεν εἰκόνα τῆς θεομήτορος, καὶ προήει τὸ ἅρμα. κατὰ δὲ τὴν Πλακωτὴν λεγομένην γενόμενος ἀγορὰν ἀπέδυσε τὸν Βορίσην τὰ τῆς παρὰ τοῖς Βουλγάροις βασιλείας παράσημα καὶ τῷ τῶν μαγίστρων ἐτίμησεν ἀξιώματι. ὁ μέντοι Σφενδοσθλάβος μετὰ τῶν Ῥῶς ἐπ' οἴκου ἀναζευγνὺς λόχοις περιπίπτει τῶν Πατζινάκων, καὶ πάντες ἀθρόοι ἀπώλοντο (pp. 527_5—536_5).

и народа, като носели със себе си венци и водели колесница с четири коня — конете ѝ били бели; те го молели да се качи на колесницата и да отпразнува триумфа. Той приел венците, но триумфирал върху пъргав, също бял кон, а на колесницата сложил царските одежди на българските царе и върху тях иконата на божията майка и вървял пред колесницата. А когато стигнал до площада Плакот[1], той свалил от Борис знаците на българската царска власт и го почел със сан магистър. А Светослав, като се връщал с русите в отечеството си, попаднал на засада от [страна на] печенегите и всички вкупом загинали.

41. *Basilius a Bulgaris clades accipit*

Τὰ δὲ Βουλγάρων αὖθις κεκίνητο· ὡς γὰρ ἡ τοῦ Τζιμισκῆ κατήγγελτο τελευτή, τέσσαρσιν ἀδελφοῖς ἀνατιθέασι τὴν σφετέραν ἀρχήν, Δαβίδ, Μωυσῇ, Ἀαρών τε καὶ Σαμουήλ, οἳ κομητόπωλοι ὠνομάζοντο, ὅτι υἱοὶ γεγόνασιν ἑνὸς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπισήμων καὶ λεγομένων κομήτων. οἱ γὰρ ἐκ τοῦ βασιλείου γένους σφίσιν ἐπιλελοίπασι, μόνου περιλειφθέντος ἑνὸς τῶν παίδων τοῦ Πέτρου, φημὶ δῆτα τοῦ Ῥωμανοῦ, ὃς ἐκτομίας ἦν, τῶν δὲ τεσσάρων συγγόνων τῶν κομητοπώλων ὁ μὲν Δαβὶδ τάχιστα τὴν ζωὴν ἐξεμέτρησεν, ὁ δέ γε Μωυσῆς τὰς Σέρρας πολιορκῶν λίθῳ βάλλεται καὶ θνήσκει εὐθύς. τὸν δ' Ἀαρὼν παγγενῆ τοῦ βίου ἐξήγαγεν ὁ ἀδελφὸς Σαμουήλ, ἢ τὴν ἀρχὴν ἑαυτῷ μόνῳ περιποιούμενον ἢ τὰ Ῥωμαίων αἱρούμενον (λέγεται γὰρ καὶ ἀμφότερα), ἑνὸς μόνου τῶν παίδων ἐκείνου περισωθέντος, ὃς Σφενδοσθλάβος καὶ Ἰωάννης διωνύμως ἐκέκλητο. καὶ ἡ τῆς Βουλγαρίας ἀρχὴ εἰς μόνον περιέστη τὸν Σαμουήλ, ὃς τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων τοῖς ἐμφυλίοις ἀσχολουμένων ἄδειαν εὑρηκὼς τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας ἑσπέρια ξύμπαντα περιῄει, οὐ ληιζόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χώρας ἅμα καὶ τὰς πόλεις περιποιούμενος ἑαυτῷ. ἐπεὶ δέ, ὡς ἱστόρηται, τὴν τοῦ Σκληροῦ τυραννίδα ὁ βασιλεὺς ἀπεσείσατο, ὤργα πρὸς ἄμυναν τοῦ βαρβάρου

41. *Василий II търпи поражение от българите*

А в България пък започнало брожение. Защото, щом станало известно за смъртта на Цимисхий, българите предали властта на четирима братя[2] — Давид, Мойсей, Арон и Самуил, — които се наричали комитопули, понеже били синове на един от техните знатни комити. Прочее царският им род се прекратил, като останал само един от синовете на Петър — говоря именно за Роман, който бил скопец. А от тези четирима синове комитопули Давид най-рано завършил живота си,[3] Мойсей бил ударен с камък при обсадата на Сяр[4] и умрял веднага, Арон заедно с целия си род бил погубен от брат си Самуил, било защото той искал сам да обсеби властта, било защото съчувствувал на ромеите, защото се разказва и едното, и другото.[5] Само един от синовете му оцелял, който носел две имена — Светослав и Йоан.[6] И властта на България останала само на Самуил. Докато ромейските войски били заети в междуособни войни,[7] той без страх обхождал всички западни области на ромейската държава и не само ги плячкосвал, но си присвоявал и областите заедно с градовете. А когато императорът, както се разказва, отбил домогването на Склир до властта, той бил обхванат от силно желание да отмъсти на варварина[8] и решил сам той да излезе на

---

[1] Плакот (*Πλακωτὸν*) се наричал форумът, построен от Константин I, който се намирал в центъра на стария град, близо до Хиподрома. Срв. *Janin*, op. cit., pp. 67—68; 380. [2] Както се вижда от текста, събитията се отнасят към началото на 976 г., когато Йоан Цимисхий починал. [3] Давид бил убит през 976 г. от скитници власи в местността Хубави дъбове между Костур и Преспа. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 644—646. [4] Мойсей бил убит при обсадата на Сяр около 976—977 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 644. [5] Арон бил убит на 14 юни 987 г. в местността Разметаница, близо до днешната рекичка със същото име, десен приток на р. Джерман, Дупнишко. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 678; *Петров*, пос. съч., стр. 180, отнася смъртта на Арон към 976 г. [6] Авторът тук предава погрешно името на бъдещия цар Иван Владислав. [7] Имат се пред вид неколкократните опити на малоазийските динати Варда Фока и Варда Склир да свалят Василий II от престола. Междуособиците продължили около десет години (976—986). Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 284—286. [8] Т. е. Самуил.

καὶ δι' ἑαυτοῦ ἔδοξεν αὐτῷ τὴν ἐκστρατείαν ποιήσασθαι. ἔξεισιν οὖν μήτε τῷ μαγίστρῳ Βάρδᾳ τῷ Φωκᾷ, καίτοι δομεστίκῳ ὄντι τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς, περὶ τῆς πράξεως κοινωσάμενος μήτε μὴν ἑτέρῳ τῶν ἑῴων στραταρχούντων δυνάμεων. ἤδη δὲ πρὸς τὰ Βουλγάρων εἰσιὼν τὸν μάγιστρον Λέοντα τὸν Μελισσηνὸν κατόπιν ἐκέλευσεν εἶναι καὶ τὰς δυσχωρίας τηρεῖν· αὐτὸς δ' εἰσελθὼν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Σαρδικῆς (αὕτη δ' ἐστὶν ἡ Τριάδιτζα) ἐπιχειρεῖν ἡτοιμάζετο. τῶν δυτικῶν δὲ ταγμάτων δομέστικος ὢν ὁ Κοντοστέφανος Στέφανος καὶ λογισάμενος ὡς εἰ εὐτυχηθείη τὰ τῆς στρατείας τῷ βασιλεῖ, οὐκ ἂν ποτε παύσαιτο δι' ἑαυτοῦ τοὺς πολέμους διατιθέμενος, καὶ οὔτ' αὐτὸς οὔθ' οἱ λοιποὶ στρατιάρχαι ἔτι αὐτῷ λόγου πολλοῦ νομισθήσονται ἄξιοι, σφῆλαί οἱ διεμελέτησε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ τὴν ὁρμὴν ἀνακόψαι. προσελθὼν οὖν φησι τὸν Μελισσηνὸν τυραννίδι ἐπιχειρεῖν καὶ ἀπιέναι σὺν ταχύτητι πρὸς τὸ Βυζάντιον τὴν βασιλείαν καθέξοντα· καὶ ἠξίου μὴ μέλλειν, ἀναζευγνύειν δὲ καὶ μὴ ὑπερτίθεσθαι. τοῦτο τὸν βασιλέα ἐτάραξε καὶ ἐπάνοδον ἐσήμανε τῷ λαῷ. ὁ δέ γε Σαμουὴλ ταῖς τῶν ὀρέων ἐμφιλοχωρῶν κορυφαῖς (οὐ γὰρ ἐθάρρει κατὰ συστάδην μαχέσασθαι) καὶ τὴν ἀθρόαν ἀναζυγὴν ἰδὼν δειλίαν ἔκρινε τὸ πραττόμενον καὶ ἔπεισι τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τῷ ἀνελπίστῳ ἅπαντας κατεθρόησε καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεψε· καὶ τῆς τε παρεμβολῆς ἐκράτησε καὶ τῆς σκηνῆς τῆς βασιλικῆς καὶ τῶν παρασήμων τῆς βασιλείας. ὁ δὲ βασιλεὺς μόλις εἰς Φιλιππούπολιν διασέσωστο κἀκεῖ τὸν Μελισσηνὸν εὑρηκὼς κατὰ τοῦ Κοντοστεφάνου ἐξώργιστο καὶ ὕβρεις κατέχεε τοῦ ἀνδρός. ὁ δὲ δυσανασχετῶν ἐτραχύνετο, καὶ ἀναζέσας ὁ βασιλεὺς τῷ θυμῷ ἀνέθορέ τε τοῦ θρόνου καὶ τῆς κόμης τοῦ Κοντοστεφάνου δραξάμενος καὶ τοῦ πώγωνος προσήραξε τὸν ἄνδρα τῇ γῇ (pp. 547_5—549_{18}).

поход срещу него. И тъй той тръгнал, без да съобщи нищо от тези работи нито на магистър Варда Фока, при все че той бил доместик на схолите на Изтока, нито на някой друг от военачалниците на източните войски. Когато вече навлизал в България, заповядал на магистър Лъв Мелисин да остане назад и да пази мъчнопроходимите места.[1] А сам той, като пристигнал, започнал да се приготовлява за обсадата на Сердика, т. е. Триадица.[2] Доместик на западните войски бил Стефан Кондостефан, който размислил, че ако походът на императора сполучи, сам никога не би прекратил войните и нито той, нито останалите военачалници ще бъдат удостоени от него с голямо уважение, и се постарал да провали начинанието му и да пресече устрема му. И тъй той отишъл при него и му казал, че Мелисин прави опит за узурпация и заминава с голяма бързина за Цариград, за да завземе властта. И го предупредил да не се бави, но да потегли назад, без да отлага. Това разтревожило императора и той дал знак на войската за връщане. А Самуил се настанил по върховете на планините, защото не се осмелявал да се сражава отблизо, и като видял неочакваното отстъпление, решил, че го правят от страх, и настъпил срещу ромеите. След като ги изплашил всички, обърнал ги в бягство. Той овладял и лагера, и императорската палатка, и знаците на императорската власт.[3] Императорът едва се спасил във Филипопол и като заварил там Мелисин, бил обхванат от гняв срещу Кондостефан и го обсипал с ругатни. А онзи не могъл да ги понесе и се разсърдил и тогава императорът кипнал от гняв, скочил от трона, хванал Кондостефан за косата и брадата и го тръшнал на земята.

42. Samuel imperium Romanum bello aggreditur

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰς τῶν ἀποστασιῶν φροντίδας ἀποφορτισάμενος ἐπὶ τὴν Θρᾴκην ἐξῄει καὶ εἰς Θεσσαλονίκην ἐφοίτησε, τῷ περιωνύμῳ μάρτυρι ἀνθομολογούμενος. καταλείψας δ' ἐκεῖ στρατάρχην τῶν ἐπισήμων μετὰ βαρείας δυνάμεως, ἵνα κωλύῃ τὰς τοῦ Σαμουὴλ ἐκδρομάς, ἐπάνεισι πρὸς τὴν Βύζαντος... (p. 557_{7-12}).

42. Самуил напада Византия

Императорът, облекчен от грижи около въстаниците, заминал за Тракия и отишъл в Солун,[4] за да отдаде благодарност на прочутия мъченик[5]. Като оставил там за военачалник един от знатните[6] с голяма войска, за да спира нападенията на Самуил, той се върнал в Цариград...

---

[1] Подразбира се проходът Траянови врата при Ихтиман. [2] Походът на Василий II (976—1025) срещу София се отнася към лятото на 986 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 678. [3] Поражението на византийската войска при Траянови врата станало на 17 август 986 г. [4] Събитията се отнасят към края на 989 или началото на 990 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 685. [5] Св. Димитър Солунски, почитан като покровител на Солун. [6] Василий II назначил за стратег на Солун арменеца магистър Григорий Таронит.

43. De bello a Basilio cum Samuel gesto

Τοῦ Σαμουὴλ δὲ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἐξάρχοντος οὐ τὰ Θρᾳκῶν οὐδὲ τὰ κατὰ Μακεδονίαν μόνα ληιζομένου, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτὴν δέ γε τὴν Πελοπόννησον, τὸν μάγιστρον Νικηφόρον τὸν Οὐρανὸν ἐκπέμπει ὁ βασιλεύς, τῆς δύσεως ἄρχοντα, ὃς παρὰ τῷ Σπερχειῷ ποταμῷ τοῦ Σομουὴλ κατεσκηνωμένου παρὰ τῇ ἀντικρὺς ἠπείρῳ ηὐλίσατο. ὅτι δ᾽ ὗσε τότε πολλὰ καὶ ὁ ποταμὸς ἐντεῦθεν ἄπλωτος ἦν, ἀνέλπιστος ἐδόκει τῷ Σαμουὴλ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσις. ὁ Οὐρανὸς δὲ νυκτὸς ἀνερευνήσας καὶ κατά τινά τόπον βατὸν κατανοήσας τὸν ποταμόν, διαβαίνει τοῦτον ἡσύχως μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ ἀφροντιστοῦσιν ἐμβάλλει τοῖς περὶ τὸν Σαμουήλ. καὶ τῷ ἀδοκήτῳ καταπλαγέντες οἱ βάρβαροι ἔπιπτον μηδὲ χεῖρας ἀνταίροντες, καὶ τῷ Σαμουὴλ δὲ καὶ τῷ ἐκείνου υἱῷ Ῥωμανῷ πληγαὶ ἐπηνέχθησαν, καὶ ἑάλωσαν ἄν, εἰ μὴ τοῖς νεκροῖς συνανεμίχθησαν σώμασι, καὶ οὕτω λαθόντες διέφυγον.

Εἶτα καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ φρουρίων καταστρεψάμενος ἔνια ἐπανῆλθεν εἰς Μοσυνούπολιν. εἷλε δὲ καὶ τὴν μεγάλην Περσθλάβαν καὶ τὴν μικρὰν καὶ τὴν Πλίσκοβαν διὰ στρατηγῶν. καὶ ἡ Βέρροια δὲ παρεδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ Δοβρομηροῦ, προσχωρήσαντος τοῖς Ῥωμαίοις. τὰ μέντοι Σέρβια πολιορκίᾳ ἑάλω καὶ ὁ τὴν αὐτῶν φυλακὴν ἐμπεπιστευμένος Νικόλαος, ὃν Νικολιτζᾶν ὡς βραχὺν τὴν ἡλικίαν ὠνόμαζον· ὃς καίτοι πατρίκιος τιμηθεὶς ἀπέδρα πάλιν καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἀπελήλυθεν. εἶτ᾽ αὖθις κατὰ Βιδίνης ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσε καὶ τὴν πόλιν αἱρεῖ. ἐν ὅσῳ δὲ ταύτην ἐπολιόρκει ὁ βασιλεύς, ἔπεισιν ὁ Σαμουὴλ τῇ Ἀδριανουπόλει ἀθρόον καὶ πανηγύρεως ἐκτὸς τελουμένης τάς τε ἐμπορίας λείαν πεποίητο καὶ αἰχμαλώτων πλῆθος λαβὼν ὑπενόστησε. τὴν Βιδίνην δὲ ὑφ᾽ ἑαυτὸν ὁ βασιλεὺς ποιησάμενος καὶ ἐπανερχόμενος κατέλαβε παρὰ τῷ Ἀξιῷ ποταμῷ τὸν Σαμουὴλ αὐλιζόμενον· ὁ Βαρδάριος οὕτως παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὠνομάζετο. πολλοῦ δὲ τοῦ ποταμοῦ ῥέοντος ἀμελῶς οἱ βάρβαροι κατεσκήνωντο· οὐ γὰρ ἄν ποτε δυνηθῆναι διαβῆναι τὸν ποταμὸν ἤλπιζον τὸ Ῥωμαϊκὸν σύνταγμα. πόρου δὲ γνωσθέντος δι᾽ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς διέβη καὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ πολλοὶ μὲν τῶν Βουλγάρων ἀπώλοντο, ὁ δὲ Σαμουὴλ διέδρα, τῆς τούτου σκηνῆς καὶ τῆς παρεμβολῆς ἁπάσης διαρπαγείσης. καὶ τὴν

43. Война между Василий II и Самуил

Предводителят на българите[1] плячкосвал не само земите на Тракия и Македония, но и Елада и самия Пелопонес.[2] А императорът изпратил началника на Запада, магистър Никифор Уран, и понеже Самуил разположил стана си покрай реката Сперхей[3], той се настанил на отсрещния бряг. Тъй като тогава валял силен дъжд и реката не можела да се преплува, Самуил не очаквал нападение на ромеите. Но Уран през нощта подирил и като намерил на едно място брод на реката, преминал я тихо заедно с войската, нападнал войската на Самуил, която нищо не подозирала. Варварите, смаяни от неочаквания удар, падали, без дори ръце да вдигнат. Били нанесени удари и на Самуил, и на неговия син Роман и те щели да бъдат пленени, ако не се били смесили с труповете на убитите и така тайно избягали.[4]

След това императорът тръгнал на поход срещу българите и като разрушил някои укрепления в Сердика, се върнал в Мосинопол[5]. Той превзел чрез военачалници и Велики, и Мали Преслав, и Плиска. Била му предадена Верия[6] от Добромир, който минал на страната на ромеите. Била превзета с обсада и Сервия[7] и бил заловен онзи, на когото била поверена нейната стража — Никола — и когото поради късия ръст наричали Никулица. При все че бил почетен със сан патриций, той пак избягал и отишъл при Самуил. След това отново императорът тръгнал на поход срещу Видин и превзел града.[8] Но докато го обсаждал, Самуил внезапно нападнал Одрин и понеже вън от града имало панаир, той плячкосал изложените за продан неща и като взел много пленници, се върнал.[9] Императорът подчинил под своята власт Видин и на връщане настигнал Самуил, който станувал край река Аксий. Тази река се нарича от древните Вардар. Понеже реката била пълноводна, варварите безгрижно станували. Защото те никак не се надявали, че ромейската войска може да мине реката. Но бил открит брод, през който преминал и императорът, и войската. От българите загинали мнозина, а Самуил избягал и неговата палатка, както и целият

---

[1] Самуил. [2] Българските войски начело със Самуил през 996 г. опустошили Тесалия и Средна Гърция и стигнали чак до Пелопонес. Срв. *Златарски*, История, I, 2, 695—697. [3] Р. Сперхей — дн. Аламана, която се влива в Ламийския залив. [4] Самуил бил разбит при р. Сперхей при отстъпването си от Пелопонес през 996 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 715—717. [5] Мосинопол — дн. Гюмюрджина. [6] Верия — дн. Бер в Македония. [7] Сервия — дн. Селфидже. [8] Видин бил превзет от Василий II след продължителна обсада в 1003 г. [9] Самуил предприел поход срещу Одрин през август 1003 г., за да отклони вниманието на Василий II от Видин и да го накара да се оттегли. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 721—722.

πόλιν δὲ τῶν Σκοπίων ὁ βασιλεὺς παρειλήφει, δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ Ῥωμανοῦ τοῦ υἱοῦ Πέτρου τοῦ ἄρξαντος τῶν Βουλγάρων, ᾧ ἡ ταύτης φυλακὴ παρὰ τοῦ Σαμουὴλ ἐμπεπίστευτο (pp. 558_{12}—560_{18}).

44. Basilius Bulgariam devincit

Ὁ δὲ βασιλεὺς συνεχῶς τῇ Βουλγαρίᾳ προσβάλλων ἐκάκου ταύτην καὶ ἐκεράϊζε. μὴ δυνάμενος δέ γε ὁ Σαμουὴλ ἀντιπαρατάξασθαι τῷ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματι τάφροις τὰς εἰσόδους ἀποκλεῖσαι αὐτῷ ἐπεχείρησε, τὰς δυσχωρίας ἀποφράξας οἰκοδομαῖς καὶ φύλακας ἐπιστήσας αὐταῖς. ἧκεν οὖν ὁ βασιλεὺς αὖθις καὶ ἐβιάσατο μὲν τὴν πάροδον, ἀπεκρούσθη δὲ τῶν φυλάκων ἀνθισταμένων ἐρρωμενέστερον· πλὴν οὐκ ἀπέστη τῆς ἐγχειρήσεως, ἀλλ' αὐτὸς μὲν προσέμενεν ἔτι περιώμενος τοῦ ἐρύματος, ἐκπέπομφε δὲ τῶν στρατηγῶν ἕνα μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν τάγματος ἑτέρωθέν ποθεν, εἰ δύναιτο περιελθεῖν καὶ μηχανήσασθαί τι πρὸς τὴν διέλευσιν. ὁ δὲ δι' ὀρῶν καὶ δυσχωριῶν πολλῶν διελθὼν καὶ τοὺς Βουλγάρους λαθὼν ἐμπίπτει κατὰ νώτου τοῖς τοῦ ἐρύματος φύλαξιν, οἳ τῷ ἀθρόῳ περιδεεῖς γεγονότες οὐκέτι τῆς φυλακῆς ἐφρόντιζον τοῦ φραγμοῦ, ἀλλ' ὅπως αὐτοὶ τὸν ὄλεθρον φυλάξωνται περὶ πλείστου ἐτίθεντο. τότε δὴ ἀδείας τὸ Ῥωμαϊκὸν δραξάμενον στράτευμα ῥήγνυσι τὸν φραγμὸν καὶ δίεισι καὶ διώκει καὶ πολλοὺς μὲν ἀναιρεῖ, πλείονας δέ γε ζωγρεῖ μόλις διαδράντος τοῦ Σαμουήλ. ὅ γε μὴν βασιλεὺς τοῖς δορυαλώτοις εἰς πεντεκαίδεκα χιλιάδας ἀριθμουμένοις ἐξέκοψε πᾶσι τὰ ὄμματα, ἐφ' ἑκάστῃ ἑκατοστύϊ ἕνα καταλιπὼν ἑτερόφθαλμον, ἵν' εἴη τούτοις χειραγωγός, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀπιέναι κελεύει πρὸς τὸν σφέτερον ἀρχηγόν. οὓς ἐκεῖνος ἰδὼν καὶ τὸ πάθος μὴ ἐνεγκὼν ἰλλιγγιᾷ τε καὶ εἰς γῆν λειποθυμῶν καταβάλλεται, μικρὸν δέ τι ἀνενεγκὼν καρδιωγμῷ περιπίπτει καὶ θνήσκει. ἡ δὲ τῶν Βουλγάρων ἡγεμονία τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ Γαβριὴλ τῷ καὶ Ῥωμανῷ περιῆλθεν, ὃν οὔπω ἐνιαυτὸν ἄρξαντα ὁ υἱὸς τοῦ πατραδέλφου αὐτοῦ Ἀαρὼν ὁ Βλαδισθλάβος καὶ Ἰωάννης (διώνυμος γὰρ καὶ οὗτος ἦν) ἀπέκτεινε. διελθὼν δὲ τὸ ἐν ταῖς δυσχωρίαις ἔρυμα ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς εἴρηται, ἄλλα τε φρούρια ἐχειρώσατο ἐρυμνὰ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς Βουλγάρους καὶ ἧκεν εἰς Μοσυνούπολιν, ὅπου αὐτῷ ἡ τοῦ Σαμουὴλ

стан били разграбени.[1] Императорът завзел и град Скопие, който му бил предаден от Роман, сина на българския владетел Петър.[2] Самуил бил поверил на него да пази този град.

44. Василий II покорява България

Императорът често нападал България, нанасял ѝ щети и я опустошавал. А Самуил, като не могъл да се противопостави на ромейската войска, опитал се с ровове да му препречи пътищата, а теснините преграждал с укрепления и поставял в тях стража. И тъй императорът отново дошъл и се опитал да навлезе със сила, но бил отблъснат от стражите, които храбро се съпротивявали. Обаче той не се отказал от опита си и останал там, за да овладее укреплението, а изпратил в друга посока един от военачалниците с подчинения му отред, ако може да заобиколи и да намери някакъв начин за нахлуване. А той, преминавайки през много планини и стръмнини, нападнал откъм гърба стражата на укреплението незабелязано от българите, които, уплашени от изненадата, вече не се погрижили за охраната на укреплението, но мислели само как да се спасят от гибел. Тогава ромейската войска без страх разкъсала оградата, преминала и започнала да преследва. Мнозина били избити, а още повече били заловени, а Самуил едва успял да избяга.[3] Императорът избол очите на всички пленници — на брой около петнадесет хиляди души, — като на всеки сто души оставил по един с едно око, за да ги предвожда, и им заповядал така да отидат при своя вожд.[4] Той, като ги видял и не могъл да понесе мъката, загубил съзнание и паднал безчувствен на земята, а малко като се съвзел, заболял от сърце и умрял.[5] Върховната власт над българите преминала върху сина му Гавраил Роман[6], който, без да е управлявал дори една година, бил убит от сина на чичо си Арон, Иван Владислав[7], който също имал две имена. И тъй императорът, като преминал, както казах, укреплението в теснините, превзел и много други укрепени селища заедно с българите, които били в тях, и отишъл в Мосинопол, където му било

[1] Събитията се отнасят към пролетта на 1004 г. [2] Синовете на цар Петър Борис и Роман избягали в България в края на 979 и началото на 980 г., обаче на българската граница Борис бил убит, а Роман бил отведен във Воден при Самуил. Роман бил признат за български цар, но фактически Самуил управлявал. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 657—658. [3] Става дума за голямото поражение на Самуил на 29 юли 1014 г. при с. Ключ в Беласица. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 736—739. [4] Броят на пленените и ослепени български войници от Василий II според Кекавмен възлизал на 14 хиляди. [5] Самуил умрял от сърдечен удар на 6 октомври 1014 г. [6] Българският цар Гавраил Радомир (1014—1015), известен и под името Гавраил Роман. [7] Българският цар Иван Владислав (1015—1018).

τελευτὴ ἀπηγγέλε. ἄρας οὖν αὐτίκα προσβάλλει τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ πόλεις τε αὐτῆς αἱρεῖ καὶ φρούρια. ὁ δέ γε τοῦ Σαμουὴλ υἱὸς ὁ Ῥωμανός τε καὶ Γαβριὴλ (οὔπω γὰρ ἀνῄρητο) πέμψας πρὸς τὸν βασιλέα δούλωσιν ὑπισχνεῖται· μετὰ δέ τινα καιρὸν τοῦ τὸν Γαβριὴλ ἀνελόντος Ἰωάννου τοῦ Βλαδισθλάβου θεράπων ἀφίκετο, εὐαγγελιζόμενος τὴν ἀναίρεσιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαμουὴλ καὶ γράμματα κομίζων ἐπαγγελλόμενα τῷ βασιλεῖ δούλωσιν, προσερρύησαν δὲ αὐτῷ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισήμων παρὰ Βουλγάροις. γνοὺς μέντοι τὸν Βλαδισθλάβον ὁ βασιλεὺς οὐ κατὰ τὰς ἐπαγγελίας διανοούμενον, ἐπῆλθεν αὖθις τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ πολλὰς μὲν αὐτῆς ἐληίσατο χώρας, τὴν δὲ τῆς Ἀχρίδος πόλιν, ἐν ᾗ τὰ βασίλεια τοῖς τῶν Βουλγάρων ᾠκοδόμηντο ἀρχηγοῖς, πολιορκίᾳ λαβὼν καὶ ἕτερα φρούρια διὰ στρατηγῶν, ἐπανέζευξεν εἰς τὴν Κωνσταντίνου.

известено за смъртта на Самуил. След това веднага се вдигнал, нападнал България и превзел градове и крепости. А синът на Самуил Гавраил Роман, който още не бил убит, изпратил пратеници при императора и обещал да му се покори. А след известно време пристигнал служител на Иван Владислав, убиеца на Гавраил, който съобщавал за убийството на Самуиловия син и носел писмо, обещаващо подчинение на императора. На негова страна минали и мнозина от знатните българи. Но императорът, като разбрал, че Владислав няма намерение да изпълнява обещанието си, отново потеглил срещу България, плячкосал много от нейните земи, превзел с обсада град Охрид, в който се издигали дворците на българските царе, превзел с обсада и други крепости чрез свои военачалници и се върнал в Цариград.[1]

Καὶ αὖθις δὲ κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσε καὶ αὖθις φρούριά τε καὶ πολλοὺς τῶν βαρβάρων τοὺς μὲν διέφθειρε, τοὺς δὲ συνέσχε ζωούς. ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων ἄρχων ὁ Ἰωάννης καὶ Βλαδισθλάβος κατὰ τοῦ Δυρραχίου ἐξώρμησε καὶ πολιορκῶν αὐτὸ πίπτει, ἄρξας ἔτη δύο καὶ μῆνας πέντε. ὃ μαθὼν ὁ βασιλεὺς εὐθὺς ἔξεισι καὶ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν γενομένῳ προσίασιν αὐτῷ τῶν Βουλγάρων ἐπιφανεῖς τινες, παραδιδόντες αὐτῷ τὸν Πέρνικον καὶ ἕτερα φρούρια πέντε καὶ τριάκοντα, καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν βαρβάρων τούτων αὐτῷ προσερρύησαν. καὶ ἡ γυνὴ δὲ τοῦ Ἰωάννου καὶ Βλαδισθλάβου Μαρία ἔπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας Δαβὶδ μετὰ γραμμάτων ἐκστῆναι τῆς Βουλγαρίας ὑπισχνουμένη, εἰ ὧνπερ βούλεται τεύξεται. καὶ μετὰ μικρὸν ἧκεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, υἱοὺς ἐπαγομένη τρεῖς καὶ θυγάτρια ἕξ· καὶ ἕτεροι δὲ τρεῖς τούτης υἱοὶ φυγάδες ἐγένοντο ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἀλλὰ κἀκεῖνοι τῶν ὀρῶν φυλαττομένων βιασθέντες προσῆλθον τῷ βασιλεῖ· ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Προυσιάνος καὶ ἄμφω οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὧν τὸν μὲν Προυσιάνον ἐτίμησε μάγιστρον, πατρικίους δὲ τοὺς λοιπούς. ὑφ᾽ ἑαυτὸν οὖν τὴν ἅπασαν Βουλγαρίαν πεποιηκὼς καὶ τὰ μὲν τῶν φρουρίων καταστρεψάμενος, τὰ δὲ κατοχυρώσας καὶ φρουρὰς αὐτοῖς ἀρκούσας καταλιπών, αὐτὸς εἰς Ἀθήνας ἀφίκετο, θύσων τῇ θεοτόκῳ τὰ χαριστήρια· καὶ ἀναθέμενος τῷ ναῷ πολλὰ καὶ πολυτελῆ ἐπανέζευξεν εἰς τὴν ὑπερκειμένην τῶν πόλεων καὶ κατήγαγε θρίαμβον, τιάρᾳ ταινιωθεὶς ὀρθίᾳ (ἣν τοῦφαν καλεῖ ὁ δημώδης καὶ πολὺς ἄνθρωπος, τύφον,

И отново императорът потеглил на поход срещу българите, разрушил пак крепости и погубил мнозина от варварите, а други живи заловил. А царят на българите Иван Владислав се отправил срещу Драч и загинал при обсадата на тоя град, като управлявал две години и пет месеца.[2] Щом научил това, императорът потеглил и когато стигнал до Одрин, при него дошли някои видни хора от българите и му предали Перник и други тридесет и пет крепости и мнозина от тия варвари преминали на негова страна.[3] А съпругата на Иван Владислав Мария изпратила при императора българския архиепископ Давид с писмо, като обещавала да се откаже от България, ако получи онова, което желае.[4] И след късо време жената пристигнала при императора, като водела тримата си сина и шестте си дъщери. Другите ѝ трима сина[5] забягнали в планините, но след като планините били завзети от войници, и те били принудени да отидат при императора. А те бяха Прусиан и неговите братя; от тях той почел Прусиан с чин магистър, а останалите — с чин патриций. След като подчинил цяла България и разрушил едни от крепостите, а другите подсилил и им оставил достатъчно охрана, самият той пристигнал в Атина, за да отслужи благодарствен молебен на божията майка. И след като оставил в храма много и твърде ценни дарове, завърнал се в столицата и отпразнувал триумф, увенчан с тиара (тя се нарича в ежедневния говор туфа — според

[1] Събитията се отнасят към края на 1015 и началото на 1016 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 755—759. [2] Обсадата на Драч и смъртта на Иван Владислав се отнасят към началото на 1018 г. [3] Василий II пристигнал в Одрин през март 1018 г. При него се явили български боляри, които му засвидетелствували своята покорност. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 775. [4] Архиепископ Давид занесъл на Василий II писмото за капитулацията. Той се намирал тогава в гр. Струмица. Срв. *Златарски*, История, I. 2, стр. 776. [5] Става дума за Пресиан, Алусиан и Арон, които избягали в пл. Тмор (Албания), понеже не искали да се покорят на Византия.

οἶμαι ὠνομασμένην, ὡς τετυφῶσθαι ποιοῦσαν τοὺς ταύτῃ ἀναδουμένους) καὶ οὕτως ἄχρι τῆς τοῦ θεοῦ λόγου Σοφίας ἀφίκετο, ἀποδοὺς ἐν ταύτῃ τῷ κυρίῳ τὰ χαριστήρια. ἔνθα γενόμενον ὁ πατριάρχης πολλὰ ἱκετεύσας ἐκκόψαι τὸ ἀλληλέγγυον οὐ κατεδυσώπησε, καὶ ταῦτα ὑποσχόμενον τοῦτο ποιήσειν, εἰ τῶν Βουλγάρων κρατήσειεν· οὗτος ὁ πατριάρχης Σέργιος τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ εἴκοσι ποιμάνας ἔτη, μετέθετο τὴν ζωήν, καὶ προεχειρίσθη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος, ὃς τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ ναοῦ ἱερέων ἐπρώτευε.

Τῆς Βουλγαρίας δὲ δουλωθείσης τῇ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ καὶ τὰ τῶν Χορβάτων ἔθνη ὑπέκυψαν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Σίρμιον (pp. 563_3—567_{12}).

мене тя е наречена „тюфа“, тъй като заслепява онези, които я слагат). Така той пристигнал в божия храм София и там въздал благодарност на господа. Патриархът успял да го убеди да премахне алиленгия и той обещал да стори това, ако победи българите. Този патриарх Сергий, който управлявал църквата двадесет години, завършил живота си и вместо него бил избран за патриарх на цариградската църква Евстатий, първият йерей на дворцовата църква.

След като България била подчинена на ромейската власт, той покорил и хърватските племена, а също и Сирмий.[1]

45. Patzinacae regiones Bulgaras devastant

Τὰ δ᾽ ἐκτὸς συμπεσόντα διεξίτω ὁ λόγος. οἱ Πατζινάκαι, Σκύθαι δ᾽ οὗτοι ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, διαβάντες τὸν Ἴστρον τῇ χώρᾳ τῆς Βουλγαρίας οὐ μικρῶς ἐλυμήναντο. ἀλλὰ τούτοις ἀντεπελθὼν Κωνσταντῖνος ὁ Διογένης ὁ τοῦ Σιρμίου κρατῶν, ὃς καὶ δοὺξ ὠνομάσθη τῆς Βουλγαρίας, ἐτρέψατό τε αὐτοὺς καὶ ἠρεμεῖν ἠνάγκασε τὸν Ἴστρον διαπεράσαντας. τοῦ βασιλέως δὲ Βασιλείου θανόντος δύο ἐνιαυτῶν ἦσαν φόροι ἀνείσπρακτοι (ἐδίδου γὰρ ἐκεῖνος ὑπέρθεσιν ταῖς εἰσπράξεσι, φειδόμενος τῶν ὑποτελῶν)· οὗτος δὲ καὶ τὰ τῶν παρελθόντων ἐνιαυτῶν καὶ τὰ τῶν ἐφ᾽ οἷς αὐτὸς ἦρξε τριῶν ὄντων ἀσυμπαθῶς εἰσεπράξατο, καὶ ταῦτα αὐχμοῦ συμβάντος πολλοῦ ἐφ᾽ ὅλῳ τῷ χρόνῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ὅθεν οἱ πένητες ἐξετρίβησαν (pp. 571_9—572_2).

45. Печенеги опустошават българските земи

Нека разкажем сега за онова, което ставало навън. Печенегите, които по-рано нарекохме скити, като преминали Дунава, немалко опустошавали българската земя. Но Константин Диоген, владетелят на Сирмий, който бил наречен и дук на България, излязъл срещу тях, разбил ги и ги накарал да мируват, като се върнат оттатък Дунава.[2] След като император Василий умрял, останали несъбрани данъци за две години, защото той им позволявал да отлагат плащането на данъците, като щадял своите поданици. А този император[3] безпощадно събирал и данъците за изминалите години, при все че имало голяма суша през цялото време на неговото управление. От това бедните били съвсем съсипани за трите години, през които той управлявал.

46. De Prusiano magistro origine bulgaro

καὶ χρημάτων πολλῶν διάδοσιν ἐποιήσατο ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ καὶ αἰχμαλώτους πλείστους ἐπρίατο, καὶ ὅσοι τῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ ἀλληλεγγύου φορολογήματος εἰς ἔνδειαν συνεληλύθεισαν, παρ᾽ αὐτοῦ ἀνεκτήθησαν, καὶ τοὺς κακωθέντας παρὰ τοῦ τελευτήσαντος βασιλέως ἢ ἐν πηρώσεσι μελῶν ἢ ἐν δημεύσεσιν οὐσιῶν ἢ ἀλλοίως παρεμυθήσατο. ὑποπτευθεὶς δὲ ὁ μάγιστρος

46. За магистър Прусиан Българина

Той[4] раздал много пари за своя тъст император Константин[5] и откупил много пленници, а които от епископите изпаднали в нужда поради изплащане на алиленгия[6], помогнал им да се съвземат. Той утешил и ония, които пострадали от покойния император, като били подложени или на членовредителство, или на конфискация на имотите, или по друг начин били пострадали. Но ма-

[1] Най-продължителна съпротива оказал гр. Срем, който бил превзет с хитрост през есента на 1018 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 787—788; *Ив. Дуйчев*, Последният защитник на Срем, 1018, ИИИ, VIII (1960), стр. 309—320. [2] Това нападение на печенегите на юг от Дунава се отнася към 1026 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 36—37. [3] Константин VIII (1025—1028). [4] Роман III Аргир (1028—1034). [5] Покойният император Константин VIII. [6] Василий II Българоубиец, за да ограничи нарастването на едрото земевладение, въвел един нов вид алиленгий, различен от алиленгия на Никифор I Геник (802—811). Според тази данъчна система едрите собственици били длъжни да плащат данъка за изоставените земи на избягалите бедни селяни. Според Скилица алиленгият бил премахнат още при управлението на Константин VIII. Срв. *G. Rouillard*, L'épibolé au temps d'Alexis Comnène, Byzantion, X (1935). p. 31 sq; *Bréhier*, Les institutions, pp. 259–260; *Острогорски*, Историја Византије, стр. 306—307; *Ангелов*, История, I, стр. 283; II, стр. 19.

Προυσιάνος ὁ Βούλγαρος λάθρα τῇ τῆς Αὐγούστης Ζωῆς ἀδελφῇ τῇ Θεοδώρᾳ κοινολογεῖσθαι καὶ τῇ βασιλείᾳ ἐποφθαλμεῖν, συλλαμβάνεται καὶ φρουρεῖται, εἶτα καὶ πηροῦται τοὺς ὀφθαλμούς (p. 574_{7-17}).

гистър Прусиан Българина бил заподозрян, че има тайни разговори със сестрата на императрица Зоя Теодора и че се домогва до властта, и бил хванат и поставен под стража, а след това ослепен.[1]

47. Basilius, bellis cum Bulgaris occupatus, Orientem neglegit

πολλὰς γὰρ τῶν πόλεων τῆς τε Φοινίκης καὶ τῆς Συρίας τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Ἰωάννου τῶν βασιλέων ὑπαγόντων τῇ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ, ὁ μετ' ἐκείνους Βασίλειος σχολάζων ταῖς κατὰ Βουλγάρων μάχαις καιρὸν οὐκ ἔσχε τὰς ἑαλωκυίας ἀσφαλίσασθαι πόλεις. αἱ δ' ὅμως, μέχρι μὲν περιῆν ἐκεῖνος, οὐκ ἐτόλμων εἰς προὖπτον τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἀποσείσασθαι (p. 575_{9-15}).

47. Василий II, зает с борбата срещу българите, пренебрегва Изтока

Докато император Никифор[2] и Йоан[3] подчинили много от градовете на Финикия и Сирия под властта на ромеите, техният приемник Василий, зает с борбите срещу българите, не успял да затвърди властта в превзетите градове, при все че те, докато той бил жив, не се осмелявали явно да се отърсят от игото на робството.

48. Regiones Bulgariae praeda Patzinacarum fiunt

ἐκδημήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως τῆς πόλεως ὁ Διογένης Κωνσταντῖνος ὡς τυραννίδα μελετῶν καὶ ἀποδρᾶναι μέλλων εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν κατεσχέθη καὶ ἐταζόμενος ἑαυτὸν κατεκρήμνισε καὶ ἀπέθανεν, ἵνα μὴ τοὺς συνειδότας ἐκφαυλίσῃ τῇ βίᾳ νικώμενος. τότε μέντοι Ἄραβες μὲν τὴν Μεσοποταμίαν κατέδραμον, οἱ δέ γε Πατζινάκοι τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ παράλιον οἱ Ἀγαρηνοί. τούτοις δὲ μόνοις στόλος Ῥωμαϊκὸς προσβαλὼν τὰ πλείω τῶν σκαφῶν ἐνέπρησε καὶ κατέκαυσεν (579_{10-17}). — — — — — — *ἑάλω δὲ τότε τοῖς μὲν ἐκ τῆς Ἄγαρ τὰ Μύρα καὶ τοῖς Πατζινάκαις λεία γέγονε τὰ Μυσῶν. τοῦ δὲ δουκὸς Ἀντιοχείας Νικήτα καταστρέψαντος τὴν ζωήν, ὁ Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς ὢν καὶ οὗτος τοῦ βασιλέως, ἐπὶ τῇ Ἀντιοχείᾳ τὸν τελευτήσαντα διεδέξατο, καὶ ὁ ἕτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς πρωτοβεστιάριος προκεχείριστο. ἐξ Ἀφρικῆς μέντοι καὶ Σικελίας στόλος ἀποπλέων Ἀγαρηνῶν ἐκάκου τάς τε νήσους καὶ τὰ παράλια· ἀλλὰ τούτοις στόλος ἐπιπλέων Ῥωμαϊκὸς πολλὰ μὲν τῶν σκαφῶν κατέδυσεν αὔτανδρα, πολλοὺς δ' ἐζώγρησε, καὶ τοὺς μὲν πρὸς τὸν βασιλέα ἐκπέπομφεν, οἱ δὲ ἀνεσκολοπίσθησαν κατὰ τὴν παράλιον. Παγκράτιος δὲ ὁ ἄρχων Ἀβασγίας, ᾧ τὴν οἰκείαν ἀνεψιὰν ὁ βασιλεὺς ἡρμόσατο Ῥωμανός, τάς τε πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς ἔλυσε καὶ ὧν παρεχώρησε πρὶν Ῥωμαίοις φρουρίων καὶ πόλεων ἐπελάβετο πάλιν, ὡς τάχα δίκας Ῥω-*

48. Българските земи биват плячкосвани от печенеги

След като императорът напуснал столицата, бил заловен Константин Диоген[4], понеже замислял узурпация и възнамерявал да избяга в Илирик; поставен на разпит, той се обесил и загинал да не би да издаде съучастниците си, като бъде победен с насилие. По това време арабите опустошили Месопотамия, печенегите — България, а агаряните — крайбрежието на Илирик.[5] Ромейската флота, нападайки само агаряните, запалила и изгорила повечето от техните лодки. — — — Тогава била превзета Мира от агаряните, а мизийските области станали плячка на печенегите.[6] След смъртта на антиохийския дук Никита Константин, който също бил брат на императора[7], наследил умрелия Никита в Антиохия, а другият му брат бил назначен за протовестиарий[8]. От Африка и Сицилия пристигнала агарянска флота и опустошавала островите и крайбрежията. Но срещу тях отплавала ромейска флота, потопила много от корабите заедно с войниците и мнозина пленила, едни от които изпратила на императора, а други били набити на кол по крайбрежието. А Панкратий, предводителят на Абазгия, комуто император Роман[9] дал за жена собствената си племенница, нарушил мира с ромеите и отново завзел крепостите и градовете, които по-рано отстъпил на ро-

---

[1] Прусиан (Пресиан), син на българския цар Иван Владислав, получил титлата магистър още по времето на Василий II. Той взел участие заедно с майка си, бившата българска царица Мария, в заговора срещу Роман III Аргир, организиран от привържениците на Теодора през 1029 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 33—34.
[2] Никифор II Фока.
[3] Йоан Цимисхий.
[4] Константин Диоген бил дук (управител) на България.
[5] Споменатите тук нападения били извършени през 1032 г.
[6] Тези нападения на печенегите над българските земи се отнасят към първите години от управлението на Михаил IV Пафлагон (1034—1041).
[7] Михаил IV Пафлагон.
[8] Протовестиарий — началник на службата, която се грижела за частното императорско съкровище. Длъжността протовестиарий заемала второ място в списъка на длъжностите, запазвани за евнуси. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 130- 131.
[9] Роман III.

μαίους πραττόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ θείου τῆς αὐτοῦ ὁμευνέτιδος. πολλάκις δ' οἱ Πατζινάκαι τὸν Ἴστρον διαβαίνοντες τὰ Ῥωμαίων κακῶς διετίθεντο, τοὺς ἁλισκομένους ἡβηδὸν ἀναιροῦντες (pp. 589_{11}—590_{8}).

меите, като може би си отмъщавал на ромеите за императора — вуйчото на неговата съпруга. Печенегите често преминавали Истъра и правели големи злини в ромейските области, убивайки поголовно всички пленници.

49. De petri Deliani seditione

Τῶν δὲ Βουλγάρων, ὡς ἤδη ἱστόρηται, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ βασιλέως καταπολεμηθέντων καὶ τῆς αὐτῶν βασιλείας καθαιρεθείσης, μέχρι μέν τινος ἔφερον οἱ βάρβαροι τὸν τῆς δουλείας ζυγόν. εἶτα τοῦτον ἀποσείσασθαι διανενόηντο καὶ ἐσφάδαζον, ἀλλὰ σφίσι τὸ ἄναρχον ἐκώλυε τὸ ἐννόημα. ἀνὴρ δέ τις ἄσημος μὲν τὸ γένος, Δολιάνος καλούμενος, δόλου δὲ μεστὸς καὶ δεινότητος, υἱὸν ἑαυτὸν ἐπιφημίσας τοῦ Ἀαρών, ὃς τοῦ Σαμουὴλ τοῦ ἄρξαντος τοῦ ἔθνους ἦν ἀδελφός, ἐκ Βυζαντίου, ὡς λέγεται, ἀποδρὰς καὶ πείσας τὸ ἔθνος παῖς εἶναι τοῦ Ἀαρών, ἐξ ἡμιγάμου ἐκείνῳ γενόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἐννόμου εὐνῆς, εἰς βασιλέα τοῖς βαρβάροις ᾑρέθη. ἐντεῦθεν εἰς φανερὰν ἀποστασίαν ἐξερράγη τὸ ἔθνος καὶ εἰς λῃστείας κεκίνητο καὶ τὰ Ῥωμαίων κατέτρεχε. στέλλεται τοίνυν στρατηγός τις μετὰ δυνάμεως, ἵν' ἀνακόπτῃ τὰς ἐπιδρομὰς τοῖς λῃστεύουσιν. ὁ δὲ κακῶς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσφερόμενος ἐξηρέθισε τούτους καθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀπώλετο ἄν, εἰ μὴ ἀπέδρα νυκτός. ἡ γοῦν ὑπ' αὐτὸν στρατιὰ δείσασα πρὸς ἀποστασίαν ἐχώρησε καὶ τινα ἐξ ἑαυτῶν Τειχομηρὸν κεκλημένον, ἐκ δὲ γένους φύντα Βουλγαρικοῦ, ἀρχηγὸν ἑαυτοῖς προχειρίζονται καὶ βασιλέα Βουλγαρίας αὐτὸν ὀνομάζουσι. καὶ τὰ τῶν Βουλγάρων διῄρητο, τῶν μὲν τῷ Δολιάνῳ, τῶν δὲ τῷ Τειχομηρῷ προσρυϊσκομένων. ἀλλὰ δόλῳ μετῆλθεν ὁ Δολιάνος τὸν ἀντικαθιστάμενον· μετακαλεῖται γὰρ αὐτὸν ἐπὶ κοινωνίᾳ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους μάχης. καὶ ὃς πείθεται. ἐπεὶ οὖν ἡνώθησαν ἄμφω οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τὸ πλῆθος τῶν Βουλγάρων συνήθροιστο, ὁ Δολιάνος πρὸς τοὺς συνειλεγμένους ἔφη μὴ ἄν ποτε σωθήσεσθαι τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ὑπ' ἀρχηγῶν δυοῖν κυβερνώμενον, καὶ „εἰ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν βούλεσθε, τὸν ἕνα ἐξ ἡμῶν ποιήσατε ἐκποδών· εἰ μὲν οὖν ἐμὲ τοῦ γένους εἶναι τοῦ Σαμουὴλ οἴδατε, ἀποσκευάσασθε τὸν Τειχομηρόν. εἰ δ' οὐ τοῦτο, αὐτῷ μὲν ἑαυτοὺς ὑποτάξατε, ἐμὲ δ' ἐκ μέσου ποιήσατε.“ ἐπὶ τούτοις θροῦς ἤρθη, καὶ οἱ τὴν βασιλείαν ξύμπαντες ἐπευφήμησαν, καὶ ὁ Τειχομηρὸς κατελεύσθη. ὁ δὲ Δολιάνος αὐτοκράτωρ γενόμενος εἷλέ τε τὸ

49. Въстанието на Петър Делян

След като българите, както вече казах, били покорени от император Василий и след като държавата им била подчинена, известно време варварите понасяли игото на робството. След това те намислили да го отхвърлят и се надигнали, но липсата на вожд осуетила замисъла им. Някой си мъж от неизвестен род, наречен Делян[1], изпълнен с хитрост и изобретателност, който наричал себе си син на Арон, брата на Самуил, предводителя на тоя народ, избягал, както разказват, от Цариград и като убедил народа, че е син на Арон от негова незаконна жена,[2] а не от законната му съпруга, бил избран за цар на варварите. Тогава народът вдигнал открито въстание, насочил се към грабежи и опустошавал ромейските земи. Прочее изпратен бил някой стратег[3] с войска, за да прекрати техните нападения и грабежи. Но понеже той се отнасял зле с подчинените си, възбудил ги срещу себе си и щял да загине, ако не бил избягал през нощта. И тъй подчинените му войници, като се изплашили, въстанали и избрали за свой вожд един от другарите си на име Тихомир, по род българин, и го провъзгласили за цар на България.[4] И така българите се разделили, като едни се присъединили към Делян, а други към Тихомир. Но Делян си послужил с хитрост спрямо противника. Той го повикал да споделят властта и борбата с ромеите. И Тихомир повярвал. И тъй, когато двамата вождове се срещнали и войската на българите се събрала, Делян казал пред събраните, че българският народ никога няма да се спаси, докато го предвождат двама началници, и добавил: „Ако милеете за вашето спасение, премахнете един от нас. Понеже знаете, че аз съм от рода на Самуил, отстранете Тихомир; ако ли не, подчинете се нему, а мене отстранете.“ Тогава се вдигнал шум и всички го приветствували като цар, а Тихомир бил убит с камъни. А Делян, като станал самодържец,

[1] Зонара предава името Делян под формата *Δολιάνος*, която по смисъл се доближава до *δόλιος, δόλερος* — „хитър“. [2] Петър Делян бил син на Гавраил Радомир от първия му брак с дъщерята на унгарския крал. Гавраил Радомир я изоставил и тя била принудена да се върне в Унгария. Тъй като Петър Делян се родил в Унгария след разтрогването на този брак, византийските автори го смятат за незаконороден. Тук Зонара неправилно нарича Петър Делян син на Арон. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 45—46. Срв. обаче *Г. Цанкова—Петкова*, Петър Делян през погледа на неговите съвременници, ИПр., год. XXII, 1966, кн. 4, стр. 97—108. [3] Става дума за стратега на Драч Михаил Дермокаит. [4] Населението на Драчката тема, което било предимно българско, вдигнало също бунт в 1040 г., като избрало за вожд и български цар Тихомир. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 52—53.

Δυρράχιον καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐχώρησε καὶ τὰ Νικοπολιτῶν προσεποιήσατο, τῶν ἐν αὐτοῖς ἑκόντων προσχωρησάντων αὐτῷ, ἐπεὶ μὴ ἔφερον τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀπληστίαν καὶ τὸ ἀκόρεστον. καὶ ὁ μὲν οὕτως λείαν Μυσῶν τὸ τοῦ λόγου τὰ Ῥωμαίων ἐτίθετο. ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς ἀγγελίας κομισθείσης αὐτῷ αὐτίκα ὥρμα καταλαβεῖν τὸν ἀποστάτησαντα, δεινὸν ἡγεῖσθαι λέγων, εἰ μηδὲν αὐτὸς τῇ βασιλείᾳ προσενεγκὼν μοῖραν ταύτης ἀφαιρεθεῖσάν τινα παραβλέψεται. ὅτι δέ οἱ ἀπέγνωστο τὸ βιώσιμον (ἤδη γὰρ ὁ ὕδερος αὐτοῦ κατεκράτησε καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἐξώγκωτο), τό τε συγγενὲς ἀπεῖργε τὴν ἐκστρατείαν αὐτῷ παρακλήσεσι καὶ οἱ προὔχοντες τῆς βουλῆς οὐκ ἐπῄνουν τὸ βούλεμα. ἀλλ' ἐκεῖνος ζήλῳ ῥωννύμενος καὶ ἀντεπάγων τῇ ἀσθενείᾳ τὸ πρόθυμον ἐπὶ τοὺς Σκύθας χωρεῖ, καὶ ἦν τὸ πρᾶγμα θαύματος ἄξιον. νυκτὸς γὰρ τῇ νόσῳ καταπονούμενος καὶ οὐκ ἂν ἐς αὔριον ἀναστήσεσθαι προσδοκώμενος, ὁ δὲ ἡμέρας ἄρτι φανούσης ἔφιππός τε ὡρᾶτο καὶ προῄει τῆς στρατιᾶς. ὡς δ' ἐν τοῖς τῶν Σκυθῶν τούτων ὁρίοις ἐγένετο, ἡτοιμάζετο πρὸς ἀντιπαράταξιν, οὔπω δ' ἀλλήλοις τὰ τάγματα συνερρώγεσαν καί τι συμβὰν ἀπόνως τάχα τῷ βασιλεῖ τὴν νίκην προσένειμεν. ὁ γάρ τοι τοῦ Ἀαρὼν ἐκείνου υἱός, ὁ πατρίκιος Ἀλουσιάνος, παρὰ Ῥωμαίοις ὢν ἔτι, προσκεκρουκὼς τῷ κρατοῦντι, ἐπ' οἴκου μένειν καταδεδίκαστο καὶ μήτε προσιέναι πρὸς τὰ ἀνάκτορα μήθ' ὅλως εἰσιέναι πρὸς τὸ Βυζάντιον, εἰ μὴ ἐπιτραπείη τὴν εἴσοδον. ἠθύμει γοῦν διὰ ταῦτα· ἐπεὶ δ' ἐγνώκει τὴν τοῦ ἔθνους ἀποστασίαν καὶ τὴν τοῦ Δολιάνου αἵρεσιν εἰς τὸ ἄρχειν αὐτοῦ, ἀποδιδράσκει μὲν τῆς οἰκίας αὐτοῦ καὶ μεταμφιέννυται, Ἀρμενίου τε στολὴν περιθέμενος ἑαυτῷ καὶ θεράπων εἶναι τοῦ Θεοδωροκάνου πλαττόμενος καὶ ἀπιέναι πρὸς τὸ στρατόπεδον ἔλαθε πάντας καὶ πρὸς Βουλγαρίαν κατήντησεν. ἀλλ' οὐκ αὐτίκα δῆλον ἔθετο ἑαυτόν, προσομιλῶν δέ τισι τοῦ Ἀαρὼν ἀνεμίμνησκε καὶ „ἆρα" ἔλεγεν „εἴ τις τῶν ἐκείνου παίδων παρῆν, ἔδοξεν ἂν ὑμῖν εἰς τὴν ἔθνους ἀρχὴν προτιμότερος τοῦ νόθου ὁ γνήσιος;" ὡς δὲ πάντες πεποίηντο δι' εὐχῆς τὸ ὑπὸ γνησίου παιδὸς ἄρχεσθαι τοῦ Ἀαρὼν καὶ τὴν βασιλείαν αὖθις εἰς ἀναμφίβολον περιστῆναι ἄνδρα καὶ τῷ πάλαι βασι-

завзел Драч, отправил се срещу Елада, присъединил и областта на Никопол,[1] чието население доброволно преминавало на негова страна, понеже не могло да понася алчността и ненаситността на Орфанотрофа[2]. И тъй той според поговорката направил ромейските земи плячка на мизите. Императорът[3], след като му било донесено съобщението, веднага потеглил, за да залови бунтовника. Той казвал, че смята за позорно, ако остави държавата да бъде лишена от някоя своя част, след като самият той не е прибавил нищо към нея. Но понеже не бил добре със здравето си — той вече бил болен от воднянка и тялото му се било подуло, — роднините му го съветвали да се откаже от похода, а първенците от сената не одобрявали решението му. Но той, черпейки сили от усърдието си и като противопоставил на болестта силата на своя дух, отправил се срещу скитите[4]. И станало нещо удивително. През нощта той бил измъчван от болестта и смятали, че няма да се вдигне на сутринта. Но щом се съзорило, той се появил на кон и повел войската. Щом пристигнал в планините на тия скити, той се приготвил за бой. Преди да се срещнат двете войски, се случило нещо, което дало на императора бърза и лека победа. Синът на Арон, патрикий Алусиан[5], който се намирал още при ромеите и бил с нещо засегнал императора, бил осъден да стои в къщи и нито да влиза в двореца, нито въобще да отива в Цариград, ако не му бъде разрешен достъп. Поради това бил в униние. А когато узнал за въстанието сред народа и за избирането на Делян за водач, избягал от своя дом, сменил дрехите си и като се преоблякъл в арменска носия, престорил се, че е прислужник на Теодоракан[6] и че отива в лагера. Така незабелязано от всички пристигнал в България. Той не се разкрил веднага кой е, но разговаряйки с някои, споменал за Арон и казал: „Ако присъствуваше тук някое от неговите деца, дали би бил предпочетен от вас за предводител на народа законният син пред незаконния?" Щом всички изразили желание да бъдат управлявани от законния син на Арон, а също и царската власт да бъде поверена на човек с неоспорими права и който произхожда без

[1] Става дума за Никополската или Навпактската тема в Епир с главен град Навпакт. [2] Йоан, наречен Орфанотроф, бил брат на император Михаил IV Пафлагон и имал голямо влияние в управлението. Той се занимавал с финансите на империята и проявил голяма алчност. Населението на тема Никопол се присъединило към въстанието на Делян, искайки да отхвърли тежкия данъчен гнет. За антифеодалния характер на това въстание срв. *Г. Г. Литаврин*, България и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960, стр. 384—385. [3] Михаил IV Пафлагон. [4] Византийските автори често наричат българите скити. [5] Тук авторът погрешно нарича Алусиан син на Арон. В същност Алусиан бил внук на Арон и син на Иван Владислав. След покоряването на България той преминал на византийска служба и бил назначен за стратег на Теодосиупол в Армения. Срв. *Г. Цанкова-Петкова*, Петър Делян през погледа на неговите съвременници, ИПр., XXII, 1966, кн. 4, стр. 105, бел. 47. [6] Магистър Василий Теодоракан — виден византийски пълководец.

λείῳ γένει προσήκοντα καθαρῶς, πιστεύει τινὶ τὸ ἀπόρρητον τῶν μᾶλλον εἰδότων τὸ γένος τοῦ Ἀαρών. ὁ δὲ περιεργότερον αὐτῷ ἀνιχνεύσας τὸ εἶδος τοῖς ὀφθαλμοῖς, εἶτα καί τι σημεῖον εἰδὼς προσὸν αὐτῷ ἀναμφίβολον, καὶ τοῦτο ἰδεῖν ἀπαιτεῖ. τὸ δ' ἦν περὶ τὸν δεξιὸν ἀγκῶνα χρῶμά τι μέλαν καὶ θρὶξ δασεῖα περὶ αὐτό. ἰδὼν οὖν καὶ τοῦτο καὶ οὐκέτι ἔχων ἐνδοιαστῶς καταβάλλει μὲν ἑα τὸν ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ περιπτύσσεται. διδάσκει δὲ καὶ τοὺς ἄλλους τὸν ἐκ τοῦ βασιλείου γένους αὐτοῖς ἀφικόμενον. καὶ πολλοὶ τοῦ ἀμφιβόλου ἀπορραγέντες τῷ γνωσίῳ προσέθεντο, καὶ μεμέριστο ἡ ἀρχή· ὡς δ' οὐ πάντως τῆς βασιλείας αὐτῆς στησομένης, εἰ πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀρχηγοὶ διαφέροιντο, κοινοπραγοῦσι καὶ σπένδονται, ἀλλήλους δὲ καὶ ὑπώπτευον καὶ ἐνήδρευον. ἀλλ' ὀξύτερος εὑρέθη ὁ Ἀλουσιάνος πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν καὶ τὴν τοῦ Δολιάνου προέφθασε δολιότητα. καὶ πότον ἑτοιμασάμενος καὶ συμπότην παραλαβὼν τὸν συνάρχοντα ἐπιτίθεταί οἱ συμποσιάζοντι καὶ ἐξορύττει τῷ ἀθλίῳ τὰ ὄμματα, καὶ εἰς μίαν ἐντεῦθεν ἀρχὴν τὸ Σκυθικὸν περιίσταται. εἶτα δι' ἀπορρήτων μηνύει τῷ βασιλεῖ βουλεύσασθαι προσχωρῆσαι αὐτῷ, εἰ εὐμενοῦς αὐτοῦ τεύξεται καὶ ἀναλόγων οὐκ ἀμοιρήσει τῶν ἀμοιβῶν. ὁ δὲ τὴν ἔντευξίν τε προσήκατο καὶ ἀξίως ἀμείψασθαι αὐτὸν ἐπηγγείλατο. καὶ ὃς αὐτίκα προσεληλύθει καὶ τετίμητο μάγιστρος. ὁ δὲ βασιλεὺς ἔπεισι τῷ ἔθνει εὐθύς, τὸ δὲ ἄναρχον ὂν καὶ διεσπαρμένον οὐ δυσέργως καταπολεμηθὲν αὖθις τῇ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ ὑπέκυψε, καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπανέζευξε καὶ κατήγαγε θρίαμβον, αἰχμαλώτους τε πολλοὺς διαγαγὼν ἐν αὐτῷ καὶ τὸν Δολιάνον αὐτὸν πεπηρωμένον τὰ ὄμματα (pp. 598_9—603_{16}).

всяко съмнение от стар царски род, Алусиан издал тайната си на някои от ония, които добре познавали рода на Арон. А той се вгледал по-внимателно в лицето му, после го запитал дали има някакъв неоспорим белег и поискал да го види. А то било някаква черна бенка на десния лакът, обраснала с гъсти косми. След като видял и това, той вече нямал никакво съмнение, коленичил пред тоя мъж и обгърнал краката му. Съобщили на другите, че им е дошъл един потомък от царския род. И мнозина се отвърнали от съмнителния и се присъединили към законния царски син и властта била поделена. И понеже държавата не би могла да съществува, ако водачите ѝ биха били в разногласие, те се обединили и се помирили, обаче се подозирали и дебнели един друг.[1] Обаче Алусиан бил по-сръчен в злоумишлението си и изпреварил хитростта на Делян. Той приготвил угощение и като поканил своя съуправител на трапезата си, нападнал го във време на пиршеството и извадил очите на нещастника. И след това скитите минали под една власт. След това тайно съобщил на императора, че иска да мине на негова страна, ако го посрещне благосклонно и ако не го лиши от съответна награда. Императорът приел молбата му и му известил, че достойно ще го възнагради. Той веднага пристигнал и бил почетен като магистър. След това императорът веднага потеглил срещу народа и понеже той бил без водач и разединен, без труд бил победен и пак превил врат пред ромейското господство. Императорът се върнал в Цариград и направил триумфално шествие, в което водел много пленници и самия Делян с извадени очи.[2]

50. De Leonis Tornicii rebellione

Ἄλλη δ' αὖθις τυραννὶς τῷ Μονομάχῳ δεινοτέρα ἐξυπανέστη. ἡ τοῦ Τορνικίου δ' ἦν αὕτη Λέοντος, ὃς μητρόθεν κατὰ γένος προσῆκε τῷ αὐτοκράτορι. οὗτος τοίνυν τὴν Ὀρεστιάδα οἰκῶν (οὕτω δὲ πάλαι ἡ πόλις ἐκαλεῖτο τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ) τοὺς Μακεδόνας εἶχε προσέχοντας αὐτῷ ὡς δή τινι κρείττονι. ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ οὔτε τὸ εἶδος φαῦλος οὔτε

50. За бунта на Лъв Торник в Тракия

Обаче друг, по-опасен бунт бил отново повдигнат срещу Мономах[3]. Той бил вдигнат от Лъв Торник,[4] който по майка бил сродник на императора. Прочее той живеел в Орестиада[5] — тъй по-рано се наричал градът на императора Адрианопол — и македонците[6] били привързани към него като към влиятелен човек. Защото този мъж не бил незначителен нито по вид, нито по ум.

---

[1] Според *Литаврин*, България и Византия, стр. 389 и сл., Алусиан привлякъл на своя страна част от българското болярство. [2] Въстанието завършило през 1041 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 75. За хода на въстанието срв. още *П. Мутафчиев*, История на българския народ, II, София, 1944, стр. 11—16; История на България, I, стр. 153—155; *Литаврин*, България и Византия, стр. 387 и сл. [3] Константин IX Мономах (1042—1055). [4] Бунтът на патриций Лъв Торник, който искал да узурпира властта, избухнал през 1047 г. в Тракия. За този бунт срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 316; *Златарски*, История, II, стр. 85. При потушаването на бунта на страната на императора участвували и българи, включени във византийската войска. *Ив. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, XLI (1949), стр. 30—34. [5] Старото име на Адрианопол, дн. Одрин. [6] Жителите на тема Македония, дн. Източна Тракия.

τὸ φρόνημα· εἶχε δέ τι καὶ ἕτερον ᾧ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς πλείστους ἐφείλκετο. ἐχρησμολόγει γὰρ ἡ φήμη περὶ αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ ἄλλων λέγεται μάτην, ὡς τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων ἔσοιτό ποτε ἐγκρατής. πρὸς ὃν ὁ βασιλεὺς οὔτε ὡς αὐτῷ προσήκοντα διετέθειτο, ἀλλὰ μέντοι καὶ ἀπηχθάνετο τῷ ἀνδρί. ἡ δὲ τοῦ κρατοῦντος ὁμαίμων ἡ Εὐπρεπία ᾠκειοῦτό τε καὶ ἐδεξιοῦτο αὐτόν, γυνὴ γενναία τε καὶ σταθηροτάτη τὸ φρόνημα καὶ εἰς τύχης ἐλάσασα περιφάνειαν καὶ εἰς πλούτου δαψίλειαν, ἣ τῷ ἀδελφῷ στερκτέα οὐκ ἦν, ηὐλαβεῖτο δ' αὐτὴν διὰ τὸ περιὸν τῆς φρονήσεως. ἡ δὲ μή τινος ἐξ ἐκείνου τυγχάνουσα τῶν μειζόνων οὔτε συχνάκις αὐτῷ προσῄει καὶ ὑπερηφάνως ὅτε προσελήλυθε προσεφέρετο, διελέγχουσά τε καὶ ὀνειδίζουσα. εἰ δ' ἐπὶ τούτοις ἑωράκει τὸν ἀδελφὸν ὀργιζόμενον, ἀπεδυσπέτει καταφρονητικῶς. ὁρῶν οὖν τὴν πρὸς τὸν Τορνίκην τῆς ἀδελφῆς ὁ βασιλεὺς γνησιότητα ὑπώπτευέ τε καὶ ἐμήνια, καὶ ἵνα πόρρω ἀλλήλων θεῖτο αὐτούς τῶν ἐν Ἴβηρσι τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ διαφερόντων αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ἀνατίθησι, κατεσχηματισμένην εὐπροσώπως ὑπερορίαν αὐτοῦ καταψηφισάμενος. καὶ ὁ μὲν ἀπῆλθεν· ἡ δέ γε φήμη, ἣ πρὸς μέγα τύχης αὐτὸν ἐξῇρεν ἐν ἐλπίσιν, οὐκ ἔληγε. καί τινες ἐκ τούτου τὸν ἄνδρα πρὸς τὸν βασιλέα διέβαλλον. ὁ δὲ τοῖς λόγοις τούτοις τὴν γνώμην διασεισθεὶς στέλλει καὶ κείρει μὲν τὴν κόμην τῷ Τορνίκῃ συγκείρειν αὐτῷ ταῖς θριξὶ καὶ τὰς ἐλπίδας οἰόμενος, ῥάκος δὲ μέλαν αὐτὸν ἀμφιέννυσι, ζοφοῦν αὐτῷ νομίζων ἐντεῦθεν τὴν προσδοκωμένην τῆς τύχης λαμπρότητα· οὕτω δ' ἐπανελθόντα μήτ' οἰκτείρας, ἀλλὰ καὶ ἐπικαγχάσας ἀφῆκεν. οἱ δέ γε Μακεδόνες καὶ πρῴην, ὡς εἴρηται προσκείμενοι τῷ ἀνδρὶ καὶ χρηστὰς ἐλπίσας ἐπ' αὐτῷ θάλποντες νυκτὸς αὐτὸν ὑπεξαγαγόντες τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐς τὴν αὐτῶν μητρόπολιν ἄγουσι τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ σπουδῇ τῶν προστεθειμένων αὐτῷ ταχὺ τὰ πλείω τῶν στρατευμάτων ἐκεῖ συνηθροίσθησαν ἢ καὶ μίσει τῷ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. διά τινας γὰρ αἰτίας οὔτ' ἐκεῖνος καλῶς τοῖς στρατιώταις ἐκέχρητο, ἀλλὰ καὶ ὑποψίας ὑπέτρεφε κατ' αὐτῶν, κἀκεῖνοι διὰ ταῦτα πρὸς ἔχθος κατ' αὐτοῦ ἠρεθίζοντο. ὡς δ' οὖν συνελέγησαν, εὐφημίας αὐτὸν αὐτίκα βασιλικῆς καὶ ἀναρρήσεως κατηξίωσαν. ὁ δὲ σὺν αὐτοῖς εὐθὺς ἔργου εἴχετο καὶ ἀθρόον τῇ βασιλευούσῃ ἐπιφοιτᾷ, καί οἱ προσιόντι προσεφοίτων πολλοὶ καὶ στρατιῶται καὶ ἀστικοί· κακεῖνος ταῖς ἐλπίσιν ᾐώρητο, ὡς οὔτινος αὐτῷ ἀντιστησομένου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναπετασόντων αὐτῷ εὐπετῶς καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως, ὅτι τε τὰ ἑῷα στρατεύματα πολέμοις ἐκεῖ προσησχόλητο καὶ ὅτι καὶ οἱ τῆς πόλεως δι' ὀργῆς

А той имал и нещо друго, с което привличал мнозина към себе си. Защото мълвата предавала, както прочее се напразно говори и за други хора, че ще стане някога господар на ромейския престол. Към него императорът не само не бил разположен благосклонно като към свой родственик, но дори изпитвал омраза към тоя мъж. Но сестрата на владетеля Евпрепия, жена благородна и с уравновесен дух, която имала блестящо положение и изобилно богатство, била близка с него и го приемала. Тя не била обичана от брат си, който се страхувал от нея, понеже го превишавала по ум. Като не получавала нищо по-значително от него, тя рядко го спохождала, а когато идвала, изобличавала го и го оскърбявала. А когато виждала, че брат ѝ се сърди за това, презрително отвръщала. Императорът, като виждал привързаността на сестра си към Торник, ги подозирал и се гневял и за да ги раздели, назначил Торник за управител на подчинените под ромейска власт иберийци[1], осъждайки го на благовидно прикрито заточение. И тъй той заминал. А мълвата, която в надеждите [на хората] го издигнала до велика съдба, не преставала. Поради това някои го наклеветили пред императора. И той, разтревожен от техните думи, повикал Торник и го подстригал за монах, като мислел, че заедно с косите му ще пререже и неговите надежди, и му налянал черно расо, смятайки, че по тоя начин ще обвие в мрак очакваната [от него] блестяща съдба. И без да съжали така завърналия се, той, отгоре на това присмивайки се, го изпратил. Македонците, които и по-рано били под негово влияние, както казах по-горе, и му възлагали големи надежди, го извели през нощта от Цариград и го завели в техния главен град Одрин. И поради усърдието на неговите привърженици или от омраза към императора там бързо се събрала по-голямата част от войската. По неизвестни причини императорът не се отнасял добре с войниците и хранел някакви подозрения срещу тях, а и те поради това били настроени неприязнено срещу него. И тъй, щом войниците се събрали, веднага го приветствували и провъзгласили за император. Той веднага пристъпил към изпълнението на целта си заедно с тях и неочаквано нападнал столицата, а по пътя към него се присъединявали мнозина — и войници, и граждани. И той бил обладан от мисълта, че никой няма да му се противопостави, но лесно ще му отворят вратите на града, понеже източните войски били заети с войни на из-

[1] Иберия се нарича дн. Грузия.

ἐποιοῦντο τὸν αὐτοκράτορα, ὡς δή τι μὴ κατὰ γνώμην αὐτοῖς προσφερόμενον. τοιαύταις οὖν αἰωρούμενος ταῖς ἐλπίσι στρατοπεδεύεται πρὸ τῆς πόλεως, πολιορκήσων αὐτήν, εἰ μὴ δέχοιτο ἑτοιμότατα. ἕωθεν οὖν παραταξάμενος καὶ ἀγχοῦ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως γεγονὼς περὶ τὰς Βλαχέρνας ἀνοῖξαί οἱ τὰς πύλας ἠξίου τοὺς ἔνδον, ὑποσχέσεσι τούτους πρὸς τὴν πρᾶξιν παραθαρρύνων λαμπραῖς. τῶν δὲ μηδ᾽ ἐπιστρεφομένων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ χλευαζόντων καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀποσκωπτόντων ἐπεχείρει τῇ προσβολῇ, ἀντιπαρετάττετο δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς στρατιώταις ὀλίγοις καὶ ὄχλῳ δημοτικῷ καί τισιν ἄλλοις ἀνδράσιν ἐνίων τῶν τῆς γερουσίας θεραπεύουσι, τῶν πάντων οὐδ᾽ εἰς ἀκριβῆ συναριθμουμένων χιλιοστύν· καὶ τούτους πρὸ τοῦ περιβόλου στήσας τῆς πόλεως ἀντιμετώπους τοῖς τοῦ τυράννου ᾤετο καταπλήξειν αὐτοῖς τὸ ἀντίπαλον. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἔν τινι τῶν βασιλικῶν θαλάμων προυβεβλημένῳ τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ τὸ πρὸ τῆς πόλεως ἐστραμμένῳ πεδίον καθῆστο βασιλικῶς, ἵν᾽ ὁρῴη τοὺς ἐναντίους καὶ ὁρῷτο αὐτοῖς. οἱ δὲ Μακεδόνες βωμολοχίας ὄντες ἐθάδες, ἰδόντες τὸν βασιλέα οἱ μὲν ἄντικρυς ἐξύβριζον εἰς αὐτόν, οἱ δὲ καὶ χοροὺς συνιστῶντες μέλη τέ τινα σχεδιάζοντες κωμῳδίας ὠρχοῦντο καὶ ᾖδον ταῦτα, τοῖς ποσὶν ἐπικροτοῦντες τὴν γῆν. εἶτα τοῖς ἔξω τοῦ τείχους προβεβλημένοις βασιλικοῖς μοίρας τινὸς ἐπελθούσης τῶν ἐναντίων, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς πύλας ὥρμησαν, οἱ δ᾽ ἐπὶ τὴν τάφρον ἐνέπιπτον καὶ ἀπώλλυντο. τοσοῦτον δ᾽ ἅπασι τὸ δέος ἐγένετο ὥστε τούς τε τοῖς τείχεσιν ἐφεστῶτας ἑαυτοὺς ἐκ τούτου καταβάλλοντας φεύγειν καὶ τοὺς τὰς εἰσόδους φρουροῦντας τῆς πόλεως φρούδους αὐτίκα γενέσθαι, μηδὲ τὰς πύλας ἐπιζυγώσαντας. εἰ οὖν εἶχεν ὁ τότε πόλεμος τὸν εἰδότα νικᾶν, οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦον εὐθὺς τὸν Τορνίκην ἐντὸς γενέσθαι τοῦ ἄστεος καὶ τέλος ἐπιθεῖναι τῷ ἐγχειρήματι. ἀλλὰ τοῦτο μέν, ἐπεὶ μὴ τῇ ἄνωθεν ἐδέδοκτο διοικήσει, τὸν τυραννοῦντα διέφυγεν. ὁ δέ γε βασιλεὺς μικροῦ ἂν ἐκινδύνευσε· τῶν γάρ τις ἐναντίων τόνδ᾽ ἐπιτοξάζεται καὶ βέλος ἀφίησι κατ᾽ αὐτοῦ, τὸ δ᾽ ἀτευκτῆσαν τοῦ βασιλέως βάλλει μειράκιόν τι τῶν θαλαμηπολούντων. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐκείνῳ καιρία γέγονεν ἡ ἐκ τοῦ βέλους πληγή· οἵ γε μὴν περὶ τὸν βασιλέα δείσαντες αὐτίκα μετέστησαν, κἀκεῖνος αὐτὸς ἄλλοσέ πῃ τὸν θῶκον μετήνεγκεν. ὃν δ᾽ εἴρητο τρόπον διαφυγεῖν τὸν Τορνίκην τὸ εὐτύχημα, εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τὰ πράγματα περιέτρεψεν. ἥ τε γὰρ πόλις αὖθις ὑπὸ φρουρὰν ἐγεγόνει καὶ ὁ τύραννος αὖθις ἕωθεν προσβαλὼν

ток и гражданите мразели императора, тъй като не постъпвал с тях според желанието им. Увлечен от такива мисли, той се разположил на стан пред града, за да го обсади, ако не бъде приет с най-голяма готовност. Прочее той построил войските си рано сутринта и като застанал близо до стените на града около Влахерните, увещавал ония, които били вътре, да му отворят вратите, като ги насърчавал да сторят това с щедри обещания. Тъй като те не му обърнали внимание и дори му се присмивали и го подигравали, той предприел нападение. Императорът се приготвил да се брани с малцина войници и градски жители, а също и други мъже, прислужници на някои от сенаторите, като всички едва достигали до хиляда души. Като ги построил пред градските стени лице с лице срещу войниците на бунтовника, мислел, че с тях ще срази противника. А самият император се разположил съобразно със своето достойнство в една от императорските ложи, издадена пред другите и обърната към полето пред града, за да гледа неприятелите и да бъде гледан от тях. Македонците, които били свикнали да се подиграват, като видели императора, едни от тях го обиждали в лицето, а други повели хорà и като съчинили подигравателни песни, играели и ги пеели, като подскачали по земята. Когато една неприятелска част нападнала наредените пред градските стени императорски войници, едни от тях се спуснали към градските врати, а други изпопадали в рова и загинали. Такъв страх обзел всички, че ония, които стояли върху градските стени, скочили и започнали да бягат и пазачите на градските врати изчезнали, без дори да заключат вратите. И ако при тая война би имало човек, който да умее да спечели победата, нищо не пречело на Торник да влезе вътре в града и да завърши своето начинание. Но това не се удало на узурпатора, понеже иначе бил решил небесният промисъл. Но и самият император насмалко щял да загине. Защото един от неприятелите го замерил със стрела, обаче тя минала покрай него, без да го улучи, а ударила един юноша от прислужниците на императора. Но дори и за него ударът на стрелата не бил смъртоносен. Тия, които били около императора, веднага се уплашили и се оттеглили, като и самият той заповядал да пренесат другаде трона му. Но щастието, за което аз казах как е убягнало на Торник, се наклонило на противната страна. Защото градът отново бил укрепен с гарнизони [със стражи]. Узурпаторът отново го нападнал рано сутринта, но бил отблъснат и насмалко щял да загине

καὶ ἀποκρουσθεὶς παρὰ βραχὺ καὶ ἀπώλετο ἄν. λίθων γὰρ ἐκ μηχανῆς ταλαντιαίων σφενδονουμένων κατὰ τῶν ἐναντίων, εἷς ἐπὶ τὸν τύραννον ἵετο καὶ τοῦ μὲν οὐ καθίκετο, δειλίαν δὲ κἀκείνῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐνεποίησε, καὶ λύσαντες τὴν παράταξιν ὑπενόστησαν εἰς τὴν σφετέραν παρεμβολὴν καὶ οὐκέτι τῇ πολιορκίᾳ ἐπικεχειρήκασιν. ἀλλά τινας βραχείας ἡμέρας προσμείνας ὁ τυραννῶν ἐπεὶ ἑώρα τοὺς μὲν τῶν οἰκείων προσχωροῦντας τῷ βασιλεῖ, τοὺς δὲ σκιδναμένους καὶ ἐκδιδράσκοντας ὑπανίσταται μὲν τῆς περὶ τὸ ἄστυ προσεδρείας. ἄπῄει δὲ ὡς εὐπετῶς τῶν Θρᾳκῴων κρατήσων φρουρίων, ἀλλ᾽ ἀπεκρούσθη κἀκείνων. ἐν τοσούτῳ δὲ παρῆσαν αἱ τῆς ἑῴας δυνάμεις ἀνακεκλημέναι παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κατὰ τοῦ τυραννοῦντος ἀφείθησαν. οἱ δὲ αὐτῷ τὴν ἀποστασίαν συγκροτοῦντες ὡς ἔγνων τοῦτο, δείσαντες περὶ σφίσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν ἑῴων ταγμάτων ἐξάρχοντος παραστρατοπεδευσαμένου τοῖς ἀποστάταις καὶ τοὺς μὲν ὁμιλίαις, τοὺς δὲ καὶ γράμμασι πείθοντος αὐτομολῆσαι τῷ αὐτοκράτορι, πάντες σχεδὸν λιπόντες τὸν τυραννήσαντα προσίεντο τοῖς βασιλικοῖς καὶ οὐ τῶν ἀσήμων μόνον ἦσαν οὗτοι στρατιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιφανῶν καὶ ἐστρατηγηκότων καὶ λαμπρυνθέντων ἀρχαῖς, ἑνὸς μόνου τῶν ἐπισήμων παραμεμενηκότος αὐτῷ τοῦ Βατάτζη. ὡς δ᾽ οὖν ἐγκατελείφθη πρὸς τῶν λοιπῶν ὁ Τορνίκης καὶ πάντοθεν αὐτῷ ἄφυκτος ἦν ἡ κατάληψις, θείῳ ναῷ προσπεφεύγασιν αὐτός τε καὶ ὁ Βατάτζης. ἐκεῖθεν δὲ πεδῆται τῷ Μονομάχῳ προσήχθησαν· ὁ δὲ στέρησιν ἀμφοῖν καταψηφίζεται τοῦ φωτός καὶ τοῖς μὲν ἐσβέσθησαν εὐθὺς οἱ λύχνοι τοῦ σώματος, ἡ δ᾽ ἀποστασία διελέλυτο τέλεον (pp. 625_3—631_5).

Един от камъните, които машина хвърляла срещу неприятелите, с тежест на един талант[1], бил отправен срещу узурпатора и при все че не могъл да го улучи, всял страх и у него, и у хората му. Те разпуснали войската, върнали се в своя стан и повече не се опитали да обсаждат града. Обаче след като узурпаторът почакал няколко дни и видял, че някои от неговите хора минали на страната на императора, а други се пръснали или избягали, той изоставил обсадата на столицата и потеглил към Тракия, мислейки, че лесно ще овладее тракийските крепости; обаче той бил отблъснат и от тях. В това време пристигнали и източните войски, които били повикани от императора и отправени срещу узурпатора. А привържениците на бунтовника, като узнали това, уплашили се и след като началникът на източните войски се разположил на стан близо до тях и ги склонил отчасти с разговори, отчасти с писма да минат на страната на императора, почти всички изоставили узурпатора и се съединили с императорските войски, и то не само обикновените войници, но и знатните, и военачалниците, и отличените с чинове. Само един от по-видните останал заедно с него — Ватаци[2]. Прочее, щом Торник бил изоставен от останалите и залавянето му било неизбежно, той и Ватаци избягали в един божи храм.[3] Но оттам те били отведени оковани при Мономах. А той осъдил и двамата да бъдат лишени от зрение и щом светлината на очите им угаснала, бунтът бил окончателно потушен.

51. Patzinacae in Paristrio considunt

Τὸ δὲ τῶν Πατζινάκων ἔθνος αὖθις κατὰ τὴν Εὐρωπαίαν μοῖραν κεκίνητο· Σκυθικὸν δὲ τὸ ἔθνος καὶ πολυάνθρωπον, πέραν Ἴστρου νεμόμενον. ἦν δὲ τότε τοῦ ἔθνους ἄρχων Τυράχ, ἀνὴρ τὸ μὲν γένος παρὰ τὸ ἔθνος λαμπρός, τὸ δὲ ἦθος νωθής. ἕτερος δέ τις Κεγένης καλούμενος, ἄσημος μὲν ὅσον εἰς γένους ἀναφοράν, ἀνὴρ δὲ ῥέκτης τε καὶ δραστήριος ὢν καὶ πολλάκις ἐν πολέμοις ἀνδραγαθήσας, παρὰ τοῦ ἔθνους πεφίλητο. διὸ καὶ παρὰ τοῦ Τυρὰχ ἐλοχᾶτο, ζητοῦντος αὐτὸν ἀνελεῖν. ὁ γνοὺς ἐκεῖνος καὶ δύο τῶν φυλῶν προσεταιρισάμενος, οὐσῶν πασῶν δέκα ἐπὶ τρισί, σὺν αὐταῖς διέβη τὸν Ἴστρον καὶ ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ὅρια γέγονεν, αὐτόμολος ἥκειν

51. Печенегите се настаняват в Паристрион

А племето на печенегите отново потеглило срещу европейските области на империята. Това племе е скитско; то е многолюдно и живее отвъд Истъра. Негов предводител бил Тирах, който произхождал от знатен род в това племе, но бил ленив по нрав. Но с любовта на народа се ползувал един друг човек, на име Кеген, който бил неизвестен по произход, но бил мъж буден и деен, който бил извършил много подвизи във войните. Затова Тирах го дебнел и търсел случай да го унищожи. А той, като узнал това, привлякъл на своя страна две колена всичките били тринадесет, — преминал с тях Истъра и дошъл в ромейските предели, каз-

---

[1] Талант — мярка за тежест — около 26 кг. [2] Йоан Ватаци — византийски военачалник, сродник и пръв помощник на Лъв Торник в този бунт. С част от войската, поверена му от Лъв Торник, той разбил императорската войска, в която имало много българи, при Кипсела. Срв. *Дуйчев*, Проучвания, стр. 33. [3] Лъв Торник и Йоан Ватаци потърсили спасение в една от църквите на Българофигон (дн. Бабаески). Те били изведени оттам с хитрост, след като получили обещание, че ще бъдат помилвани. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 87.

λέγων τῷ βασιλεῖ καὶ οὐκ ἔσεσθαι οἱ ἀσυντελής. ἐμηνύθη ταῦτα τῷ Μονομάχῳ καὶ ὁ τῆς χώρας ἄρχων κελεύεται δέξασθαι τοὺς Σκύθας. ὁ δὲ Κεγένης εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων φοιτήσας ἐς ὄψιν ἦλθε τῷ βασιλεῖ καὶ τὸ σωτήριον δεξάμενος βάπτισμα ἐτιμήθη πατρίκιος. ἔπευσε μέντοι καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Σκύθας τοῦ θείου τούτου λουτροῦ μετασχεῖν. ποιούμενος δὲ τὰς διατριβὰς κατὰ τὰ παρίστρια καὶ διαβαίνων τὸν ποταμὸν ἀθρόον ἐκάκου τοὺς τοῦ Τυράχ, ἀναιρῶν τε καὶ ληιζόμενος. πρεσβείαν τοίνυν ὁ Τυρὰχ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπεσταλκὼς ᾐτιᾶτο ὅτι τὸν ἀποστάτην τοῦ ἔθνους ἐδέξατο, καὶ εἰ μὴ κωλύσει κακοῦν τὸ ἔθνος τὸν πρόσφυγα, τὸ ἔθνος ὅλον ἕξει πολέμιον. πρὸς ταῦτα δ' ὁ αὐτοκράτωρ „οὔτε προδοτης“ ἔφη „τοῦ προσελθόντος γενήσομαι οὔτε κωλύσω μὴ ἀμύνασθαι τοὺς ἐπιβουλεύσαντας“. τούτων τῶν μηνυμάτων τῷ Τυρὰχ κομισθέντων ἐπεὶ χειμὼν ἐπέστη καὶ ὁ Ἴστρος ἐξ ὄχθης εἰς τὴν ἑτέραν τῷ κρύει πηγνύμενος κεκρυστάλλωτο, πεζῇ διέβη τὸν ποταμὸν σὺν τῷ ἔθνει παντὶ καὶ τὴν Ῥωμαΐδα χώραν καταλαβὼν τὰ ἐν ποσὶν ἐκεράϊζεν. ὁ δέ γε βασιλεὺς τοῦτο μαθὼν στρατιὰν αὐτίκα τῷ τῆς χώρας ἄρχοντι καὶ τῷ Κεγένῃ ἐπίκουρον ἔπεμψεν. οἱ, μέντοι Πατζινάκοι τροφῶν ἀφθονίαν εὑρόντες καὶ ἄλλων πομάτων ἐσκευασμένων ἐκ μέλιτος καὶ περὶ ταῦτα ἀπληστευσάμενοι, νοσήματι κοιλιακῷ περιέπεσον. καὶ τοῦτο ἐξ αὐτομόλου γνοὺς ὁ Κεγένης ἀναπείθει καὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἐπιθέσθαι τοῖς ἐναντίοις. ὡς γοῦν εἶδον οἱ βάρβαροι τὴν κατ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν, κατειργασμένοι τῇ νόσῳ τυγχάνοντες ἰλιγγίασαν καὶ ἀποδειλιάσαντες μεθῆκαν τὰ ὅπλα καὶ ἱκέται γεγόνασι καὶ τοῖς ἐχθροῖς παρέδωκαν ἑαυτούς. τούτων ὅσοι μὲν ὑπὸ τὸν Κεγένην γεγόνασιν, οἱ μὲν ξίφεσι παρεδόθησαν, οἱ δὲ πρὸς δουλείαν χρυσοῦ ἀπεδόθησαν. τὸ πλῆθος δὲ τὸ λοιπὸν χρήσιμον ἐνομίσθη γενέσθαι Ῥωμαίοις, εἰ τὰ ὅπλα ὀφαιρεθὲν εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν κατοικισθείη, ἔρημον οὖσαν τὴν πλείονα πρὸ μικροῦ τοῦ ἔθνους ἐκείνου καταλυθέντος· ὃ καὶ γέγονε τοῦ βασιλέως κελεύσαντος. ὁ δέ γε Τυρὰχ σὺν τοῖς ἐξόχοις τοῦ ἔθνους ἤχθη πρὸς τὸν κρατοῦντα καὶ τοῦ θείου καταξιωθέντες βαπτίσματος ἀξιώμασι λαμπροῖς ἐτιμήθησαν. ὡς δὲ μάχαι τότε

вайки, че е дошъл, за да се присъедини към императора, и че няма да бъде безполезен за него.[1] Това било известено на Мономах[2] и на областния управител било заповядано да пусне скитите. И Кеген пристигнал в столицата, явил се при императора, приел спасителното кръщение и бил почетен със сан патриций. Той убедил и скитите, които били с него, да получат светото кръщение. Понеже пребивавал в придунавските области, той внезапно преминавал реката и поразявал хората на Тирах, като грабел и убивал. Тогава Тирах, като изпратил пратеници при императора, обвинил го, че е приел онзи, който се е отцепил от племето, и ако не попречи на беглеца да опустошава племето, ще настрои цялото племе неприятелски към себе си. На това императорът отвърнал: „Нито ще стана предател към онзи, който е дошъл при мене, нито ще му попреча да отмъсти на ония, които са извършили покушение срещу него.“ След като тези слова били съобщени на Тирах, понеже било зима и река Истър била скована в лед от единия до другия бряг, той преминал пеша реката с цялото племе, навлязъл в ромейската земя и опустошавал всичко по пътя си.[3] Императорът, щом узнал това, изпратил веднага войска в помощ на Кеген и на управителя на областта. А печенегите, като намерили изобилие от храни, вино и други питиета, приготвени от мед, и като яли от тях до преяждане, заболели от стомашно разстройство. Когато Кеген научил това от един беглец, убедил ромейските войски да нападнат противниците. Тогава варварите, виждайки, че ромеите се спускат срещу им, както били омаломощени от болестта, изгубили присъствие на духа и обхванати от страх, склонили оръжието, започнали да молят за милост и се предали на своите неприятели. Ония от тях, които попаднали под властта на Кеген, или били съсечени, или били продадени в робство за пари. Но ромеите сметнали, че могат да използуват останалото множество, ако вземат оръжието им и ги поселят в България, която била празна в по-голямата си част, понеже малко време преди това онзи народ бил покорен.[4] И по заповед на императора това било направено. А Тирах с първенците от своето племе бил отведен при императора, бил удостоен със светото кръщение и почетен с висок сан.

[1] Кеген преминал Дунава заедно с ордата си, състояща се от около 20 хиляди души, и се заселил в днешна Североизточна България през 1048 г. За събитията срв. *Златарски*, История, II, стр. 89—90. [2] Константин IX Мономах. [3] Тирах с всичките си подвластни печенеги, възлизащи на около 800 хиляди души (числото по всяка вероятност е преувеличено), преминал р. Дунав през зимата на 1048—1049 г. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 317; *Ангелов*, История, II, стр. 109—110. [4] Тук авторът дава важно сведение за оредяване на българското население през първите десетилетия на византийското владичество.

Ῥωμαίοις μετὰ τῶν Τούρκων ἦσαν κατὰ τὴν ἑῴαν, πεντεκαίδεκα χιλιάδας Πατζινάκων ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιλεξάμενος καὶ καθοπλίσας αὐτοὺς ἵππους τε παρασχόμενος καὶ ἐπιστήσας στρατάρχας αὐτοῖς ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἐν Χρυσοπόλει διεπέρασεν, εἰς Ἰβηρίαν κελεύσας ἀπελθεῖν, τάξας αὐτοῖς καὶ προηγήτορα τῆς ὁδοῦ. ὡς δ' οὖν περὶ τὸν Δαματρὺν ἥκασιν, ἔστησαν καὶ πρόσω προβαίνειν οὐκ ἤθελον· εἰς τοὐπίσω δὲ χωρήσαντες καὶ ἄχρι τοῦ πορθμοῦ ἐφθακότες σὺν τοῖς ἵπποις τὴν θάλασσαν διαπορθμευσάμενοι κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ταρασίου μονήν, αὐτίκα συντεταμένην ποιησάμενοι τὴν ὁδοιπορίαν τοῖς ὁμογενέσι προσήνωντο· καὶ ἐπεὶ ὁμοῦ συνηθροίσθησαν, ἀπῆλθον καὶ ἐν τοῖς παριστρίοις πεδίοις ἐπήξαντο τὰς σκηνάς, ἐκεῖθεν δ' ὁρμώμενοι τὰ Θρᾳκῷα κατέτρεχον. πολλάκις δὲ τοῦ βασιλέως κατ' αὐτῶν στρατεύματα πέμψαντος, ἐπικρατέστεροι ἦσαν οἱ βάρβαροι, ὥστε καὶ ἀδεῶς κατὰ πάσης τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας σκεδάννυσθαι καὶ λείαν ἅπαντα τιθέσθαι καὶ οὐ τὰ πόρρω μόνον, ἀλλὰ μέντοι καὶ τὰ τῇ πόλει ἀγχίθυρα. τέλος σπένδονται Ῥωμαίοις τριακοντούτεις σπονδάς. καὶ οὕτως ὁ τῶν Πατζινάκων ἔληξε πόλεμος (pp. 641_4—644_{12}).

Понеже по това време ромеите се борели с турците на изток, императорът избрал петнадесет хиляди печенеги, въоръжил ги, дал им коне, назначил им за военачалници техни съплеменници и като ги прекарал в Хризопол[1], заповядал им да идат в Иверия и им определил и водач за пътя.[2] Обаче щом пристигнали до Даматрис[3], те се спрели и не искали да продължават по-нататък. Прочее те тръгнали назад и като стигнали до пролива, преминали морето с конете при манастира на свети Тарасий[4] и така веднага съкратили своето пътуване и се съединили със съплеменниците си. И щом се събрали заедно, отишли в придунавските области,[5] настанили се там и отправяйки се оттам, опустошавали Тракия. Императорът често изпращал войски срещу тях, но варварите излизали по-силни. Така че те без страх бродели из цяла Тракия и Македония и всичко плячкосвали — не само по-отдалечените области, но дори и околностите на столицата. Най-после те сключили 30-годишен мир с ромеите.[6] Така завършила войната с печенегите.

52. De Protevone, Bulgariae duce

οὗτος τοίνυν ὁ Ἰωάννης καὶ ἕτεροι, μέγα κἀκεῖνοι δεδυνημένοι παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀπεγνωκότες αὐτῷ τὸ βιώσιμον πείθουσι τὸν κάμνοντα φροντίσαι περὶ διαδοχῆς καὶ ὑποτιθέασιν αὐτῷ εἶναι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐπιτήδειον τὸν Πρωτεύοντα. ὁ δὲ τὴν τῆς Βουλγαρίας ἀρχὴν περιέζωστο καὶ ἀπεδήμει τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. ἔσταλτο τοίνυν ὁ τὸν ἄνδρα μετακαλεσόμενος (p. 650_{10-16}).

52. За управителя на България Протевон

Прочее този Йоан и някои други, които се ползували с влияние в двореца, като загубили надежда за живота на императора,[7] посъветвали болния да се погрижи за свой приемник и му внушили, че Протевон[8] е достоен за властта. Тогава той бил натоварен с управлението на България и отсъствувал от столицата. И тъй изпратили да го повикат.

53. Isaacus Comnenus contra Patzinacas exercitum ducens in confiniis Lovitzae castra ponit

Ὁ δὲ Κομνηνὸς κατὰ τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Σκυθῶν, οἳ Πατζινάκαι λέγονται, ἐκστρατεύσας τοῖς μὲν Οὔγγροις εἰρήνην αἰτησαμένοις ἐσπείσατο. κατὰ δὲ τῶν Σκυθῶν ὁρμήσαντι οἱ μὲν ἄλλοι ὑπέκυψαν καὶ εἰρηνεύσαν (οὐ γὰρ ὑφ' ἕνα πάντες ἡγεμόνι ἐτάττοντο), εἷς δ' αὐτῶν ὁ Σελτὲ θρασυνθεὶς καὶ μοίρᾳ τινὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεως συμβαλὼν

53. Исак Комнин потегля срещу печенегите и се разполага на лагер в Ловеч

Комнин[9] потеглил на поход срещу угрите и скитите, които се наричат печенеги, и сключил мир с угрите по тяхно предложение.[10] А когато се отправил на поход срещу печенегите, почти всички се подчинили и сключили мир (защото те не се управляват всички от един началник) — само един от тях му се противопоставил и като влязъл в сражение с един отред от ромейската войска, бил

[1] Хризопол — дн. Скутари на малоазийския бряг на Босфора. [2] Събитията се отнасят към 1050 г. [3] Даматрис — планина в областта Витания. Според едни — дн. Алмтаг, а според други — дн, Булгурлу. [4] Манастирът „Св. Тарасий" бил построен от патриарх Тарасий (IX в.). Точното му местоположение не е известно. Предполага се, че се намирал около Босфора. Срв. *Janin*, op. cit., p. 437. [5] Земите на дн. Северна България са известни у византийските автори под името Паристрион, т. е. Подунавие. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 16, 154—156; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 250—252. [6] Мирът с печенегите бил сключен през 1053 г. [7] Става дума за последните дни от царуването на Константин IX Мономах (1055). [8] Никифор Протевон бил управител на България след 1053 г. След смъртта на Константин IX Мономах той бил повикан в Цариград, за да го провъзгласят за император. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 13. [9] Исак I Комнин (1057—1059). [10] Мирът с маджарите бил сключен през 1059 г. около София, където Исак I Комнин бил посрещнат от маджарски пратеници.

ἥττητο καὶ τὸ πολὺ τῶν οἰκείων ἀποβαλὼν μετὰ τῶν περιλειφθέντων ἀπέδρα. ἀναζευγνὺς δ' ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἐσκήνωσεν ἐν τῷ Λοβιτζῷ, ἤδη τοῦ τέλους ὄντος ἐγγὺς τοῦ Σεπτεβρίου μηνός. ὄμβρου δὲ ῥαγδαίου καταρραγέντος καὶ χιόνος πεσούσης πρὸ ὥρας πολλῆς, τῆς ἵππου τε τὸ πλέον διέφθαρτο καὶ στρατιῶται πολλοὶ τῷ ψύχει κεκινδυνεύκασι καὶ ποταμοὶ δ' ὑπερχειλεῖς γεγονότες καὶ πελαγίσαντες τὰ ἐπιτήδεια σφῶν ἀθρόον παρέσυραν, ὡς καὶ τῷ στρατιωτικῷ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις αὐτοῦ τὰ ἀναγκαῖα ἐπιλιπεῖν. εἶτα τοῦ ὕειν τε καὶ τοῦ νίφειν ἐπὶ μικρὸν παυθέντων τῆς βασιλείου σκηνῆς προῆλθεν ὁ βασιλεὺς καὶ ὑπὸ δρῦν ἔστη παμμεγέθη, ἐκεῖ που ἑστῶσαν· καί τινες τῶν ἐν ὑπεροχαῖς αὐτὸν περιίστανται. βοῆς δ' ἐν τῷ τόπῳ συμβάσης, μετέστησαν τῆς δρυὸς ὁ βασιλεύς τε καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἡ δ' αὐτίκα ῥιζόθεν ἐκσπασθεῖ σακατέπεσεν (pp. 671_5—672_6).

победен;[1] той загубил по-голямата част от близките си и избягал с оцелелите. Императорът се вдигнал оттам и разположил стана си в Ловеч към края на месец септември.[2] Понеже завалял проливен дъжд и паднал преждевременно голям сняг, по-голямата част от конете измрели и поради студа здравето на много войници било изложено на опасност. Реките придошли, разлели се извън бреговете си и отвлекли припасите им, така че нямало достатъчно храна нито за войниците, нито за добитъка. Когато дъждът и снегът за малко престанали, императорът излязъл от шатрата си и се спрял под един огромен дъб, който се намирал някъде наблизо. И някои от висшите длъжностни лица го заобиколили. Понеже се чул трясък на това място, императорът и придружниците му отстъпили настрана от дъба, а той веднага след това паднал на земята, изтръгнат от корена си.

54. Uzi Istrum transeunt

Καὶ τὰ μὲν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον οὕτως εἶχον κακῶς, τὰ δ' ἑσπέρια καὶ ταῦτα κακῶς ἔπασχε διὰ στρατιωτῶν καὶ σπάνιν καὶ ἀχρειότητα. τοῦ γὰρ τῶν Οὔζων ἔθνους (Σκύθαι δὲ τοῦτό ἐστι τῶν Πατζινάκων καὶ κατὰ γένους ὑπεροχὴν καὶ κατὰ πλήθους ὑπερβολὴν παρὰ τοῖς Σκυθικοῖς προτιμώμενον ἔθνεσι) τὸν Ἴστρον πανγενῆ διαβαίνοντος, ἐπειράθησαν μὲν οἱ τῶν παριστρίων πόλεων ἄρχοντες (ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ μάγιστρος Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης καὶ ὁ μάγιστρος Βασίλειος ὁ Ἀποκάπης) ἀπεῖρξαι αὐτοῖς τὴν διάβασιν, οὐ μέντοι γε ἠδυνήθησα. ἀλλὰ συμμίξαν σφίσι τὸ βάρβαρον τήν τε συνοῦσαν αὐτοῖς κατηγωνίσατο στρατιὰν καὶ τοὺς εἰρημένους ἄνδρας καὶ ἄμφω δορυαλώτους ἀπήγαγον καὶ διαβάντες τὸν Δάνουβιν τὴν περὶ αὐτὸν χώραν ἐπλήρωσαν ἅπασαν. ἦσαν γάρ, ὡς λόγος, ὑπὲρ ἑξήκοντα χιλιάδας οἱ αἴρειν ὅπλα δυνάμενοι. ὅθεν ὁρμώμενοι τήν τε Μακεδονίαν ἐληΐζοντο καὶ μέχρις Ἑλλάδας προῄεσαν.

54. Узите преминават Дунава

Източните страни били в такова лошо положение,[3] а също и западните страни поради малкия брой на войниците и недоброто отнасяне към тях.[4] Когато племето на узите[5] преминало целокупно Истъра (узите са скитско племе, което печенегите предпочитат пред останалите скитски племена и поради предимството на произхода им, и поради по-голямата им численост), началниците на придунавските градове (те били магистър Никифор Вотаниат[6] и магистър Василий Апокап) се опитали да преградят пътя им, обаче не успели. Варварите, като завързали сражение с тях, разбили войската им и отвели в плен двамата споменати мъже, после преминали Дунава и изпълнили цялата страна, която се намира около него. Както казват, тия, които могли да носят оръжие, били на брой около шестдесет хиляди души.[7] Отправяйки се оттам, те плячкосвали Македония и стигнали чак до Елада. Това причинило

[1] Става дума за печенежкия племенен вожд Селте, който бил разбит от Исак I Комнин. Срв. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, II, стр. 272. [2] Походът на Исак I Комнин срещу печенегите в дн. Северна България станал през септември 1059 г. [3] Събитията се отнасят към 1063 г., когато селджукските турци предприели опустошителни набези в Армения и другите малоазийски области. *Ангелов,* История, II, стр. 121—122. [4] При управлението на Константин X Дука (1059—1067) поради вътрешната политика на императора стратиотският институт бил разстроен, а защитата на границите била занемарена. Срв. *Н. Скабаланович,* Византийское государство и церковь в XI веке, СПб., 1884, стр. 329; *П. Мутафчиев,* Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., СпБАН., кн. XXVII, 1923, стр. 1 и сл. [5] Узите били тюркско племе, населяващо земите на изток от Каспийско море. През 1064—1065 г. те преминали Дунава в огромно множество, опустошили българските земи и достигнали чак до Гърция. Срв. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 91; *Острогорски,* Историја Византије, стр. 324. [6] Бъдещият византийски император Никифор III Вотаниат (1078—1081). [7] М. Аталиат (ed. Bonn., p. 83_{19-20}) и Кедрин (ed. Bonn., II, p. 654_{21-23}) предават за броя на узите *ἑξήκοντα μυριάδας*, което обикновено се тълкува като 600 000 (т. е. 60×10 000). Срв. *Златарски,* История, II, стр. 115. Като се има пред вид, че *μυρίας* у византийските автори означава често 1000, а не 10 000, трябва да приемем, че съобщението на Зонара стои по-близо до истината.

ταῦτα ἀθυμίαν ἐνεποίει τῷ βασιλεῖ συλλέξαι δὲ δυνάμεις ὤκνει καὶ ἀνεβάλλετο, ἵνα μὴ πρόηται ὀβολόν. ἐκεῖνος δ' ἔλεγεν ὅτι ἀκαταγώνιστον τὸ ἔθνος ἐστί· πρέσβεις δὲ πρὸς τοὺς αὐτῶν ἡγεμονεύοντας ἐσταλκὼς μετὰ δώρων ἐπεῖρατο τούτοις πεῖσαι τὸ βάρβαρον σπείσασθαι. πάντων δὲ ἀναφανδὸν λοιδορουμένων τῷ βασιλεῖ ὡς διὰ φειδωλίαν μὴ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπεξιόντι, τῆς μὲν πόλεως ἐξεδήμησε, περὶ δὲ Χοιροβάκχους ἐσκήνωσεν, οὐ πλείους, ὡς λέγεται, τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα μεθ' ἑαυτοῦ ἐπαγόμενος, φροντίζων δὲ περὶ στρατεύματος συλλογῆς. ἐν τούτοις δ' ἠγγέλη αὐτῷ ἡ τοῦ ἔθνους καταστροφή. ἐνοσκήψαντος γὰρ ἐκείνῳ λοιμοῦ, καὶ κακωθέντι σφοδρῶς ἐξ αὐτοῦ οἵ τε Πατζινάκαι καὶ οἱ παρακείμενοι Βούλγαροι ἠσθενηκότι ἐπέθεντο καὶ ἄρδην αὐτὸ διεφθάρκασι, μόλις τῶν ἡγεμόνων μετ' ὀλίγων δυνηθέντων διαβῆναι τὸν Ἴστρον. ἦν δὲ τὸ σύμπαν τοῦ στρατηγήματος τῆς θείας δυνάμεως· ἀπογνοὺς γὰρ ὁ βασιλεὺς πάντοθεν πρὸς τὸ θεῖον κατέφυγε, δάκρυσι καὶ συντριβῇ καρδίας τούτου δεόμενος καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐκκαλούμενος ἀρωγήν.

неудоволствие на императора, но въпреки това той се бавел и отлагал да събере войски, за да не похарчи някоя пара. Казвал, че племето е непобедимо. Той изпратил пратеници до техните водачи и се опитал да склони варварите с дарове да сключат мир. Понеже всички явно хулели императора, че от скъперничество не излиза срещу варварите, той излязъл от столицата и се разположил на стан около Хировакхи[1], като водел, както казват, не повече от сто и петдесет войници със себе си с намерение да събере войска. В това време му било съобщено за нещастието, което постигнало това племе. Защото то било връхлетяно от чума, която му нанесла страшни поражения. А печенегите и намиращите се наоколо българи нападнали изтощените от болестта и съвършено ги унищожили. Само водачите им с няколко души успели да преминат Истъра. Всичко това станало под ръководството на божията сила. Защото отчаяният напълно император прибягнал до бога, молейки го със сълзи и душевно смирение и призовавайки неговата подкрепа.

Ταῦτα δ' ἐν τῷ ἕκτῳ ἔτει ἐπράχθη τῆς βασιλείας τούτου τοῦ αὐτοκράτορος. πρὸ δὲ τούτου σεισμὸς ἐγένετο μέγας κατὰ τὴν κγ' τοῦ Σεπτεβρίου μηνός, ὑφ' οὗ καὶ ναοὶ καὶ οἰκίαι πολλαχοῦ ἠρειπώθησαν (pp. 678_1—680_1).

Това станало на шестата година от царуването на този император.[2] Преди това на двадесет и третия ден на септември станало голямо земетресение, от което на много места се съборили храмове и къщи.

55. Dux Serdicae Patzinacas profligat

Ἦν δ' ὁ ἀνὴρ οὗτος καὶ τῶν ἐκ γένους λαμπροῦ καὶ τῶν διαβοήτων ἐπὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασιν. οὗ ὁ πατὴρ ἐπ' ἀδελφόπαιδι τοῦ βασιλεύσαντος πάλαι τοῦ κατὰ τοὺς Ἀργυροὺς Ῥωμανοῦ κηδεστὴς γεγονὼς καὶ ἐπὶ τυραννίδι ἁλοὺς ἑαυτὸν κατεκρήμνισε. τετίμητο δὲ τῷ τῶν βεσταρχῶν ἀξιώματι. δοὺξ γὰρ παρὰ τοῦ Δούκα τῆς Σαρδικῆς γεγονὼς καὶ Πατζινάκοις ἐκεῖ που περιτυχὼν καὶ τούτοις συμβαλών, πολλούς τε διώλεσε καὶ οὐ μείους ἐζώγρησεν, ὧν τοὺς μὲν ἑαλωκότας ζωούς, τῶν δ' ἐσφαγμένων τὰς κεφαλὰς στείλας τῷ βασιλεῖ βεστάρχης τετίμητο, γράψαντος τοῦ κρατοῦντος αὐτῷ ὡς „οὐ δῶρον, ὦ Διόγενες, τὸ ἀξίωμα, τοῦ δ' ἀνδραγαθήματος ἀμοιβή“ (p. 684_{4-14}).

55. Дукът на Сердика разбива печенегите

Този мъж бил от знатен и прочут със своите подвизи род.[3] Неговият баща[4] някога бил женен за братовата дъщеря на император Роман Аргир и заловен в опит за узурпация, се обесил. Той бил почетен със сан вестарх.[5] А той бил назначен от Дука[6] за дук на Сердика, там той попаднал на печенеги, влязъл с тях в сражение и много от тях погубил и немалко заловил в плен; от тях той изпратил хванатите живи, а на посечените изпратил главите на императора; за това бил почетен с чин вестарх, като императорът му писал: „Това достойнство не ти се дава като дар, Диогене, а като награда за храбростта ти.“

[1] Хировакхи — крепост в дн. Източна Тракия, близо до Чаталджа. [2] *Златарски*, История, II, стр. 115, датира това нашествие на узите през 1064 г. *Кедрин* (ibid., II, 657_{4-6}) съобщава, че узите преминали Дунава през трети индикт на 6573 г., което отговаря на 1065 г. За годината на това нашествие срв. и *Г. Цанкова-Петкова*, Югозападните български земи през XI в. според „Стратегикона“ на Кекавмен, ИИБИ, т. VI (1956), стр. 615. [3] Става дума за бъдещия император Роман Диоген (1068—1071). [4] Роман Диоген бил син на Константин Диоген. [5] Вестарх — почетна титла, давана през XI в. на стратези и други висши сановници. Срв. *Bréhier*, Les institutions, p. 131. [6] Константин X Дука.

56. De Nestori rebellione

Τῷ τρίτῳ δ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ τῶν Χροβάτων ἔθνος, οὓς δὴ καὶ Σέρβους τινὲς καλοῦσι, κεκίνητο, τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐπικεχειρηκὸς κατασχεῖν. ἀλλὰ μὴν καί τινα ταύτης κατεσχηκός, πολλαῖς δὲ μάχαις καὶ φθορᾷ πολλῶν ἑκατέρωθεν τῶν τε κατισχημένων ἐκπέπτωκε καὶ καταπολεμηθὲν τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων ἐξώσθη καὶ εἰς τὰ σφέτερα ἤθη μένοιν ἠνάγκαστο.

Δοῦλος δέ τις τοῦ πατρὸς τούτου τοῦ αὐτοκράτορος Νέστωρ ὄνομα, βεστάρχης δὲ τὸ ἀξίωμα δοὺξ τῶν Παριστρίων προχειρισθεὶς ἦρεν ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως. ὁμαιχμίαν γὰρ θέμενος μετά τινος ἀρχηγοῦ Πατζινάκων, ὃς ἐκαλεῖτο Τατοὺς, εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν παρεγένοντο καὶ παρενέβαλον πρὸ αὐτῆς. καταθέσθαι δὲ τὰ ὅπλα τοῦ βασιλέως δηλοῦντος αὐτῷ, ἐκεῖνος ἕτοιμος εἶναι ποιῆσαι τοῦτο ἔλεγεν, εἰ αὐτῷ ὁ λογοθέτης Νικηφόρος ἐκδοθείη ἢ τέως ἐκ μέσου γένηται, ὡς κοινὴ συμφορὰ καὶ κακὸν ἐπιδήμιον. τοῦτο δὲ τοῦ βασιλέως μὴ ποιοῦντος, ἀπανίσταται μὲν τῆς πόλεως, τὰ τῶν Θρακῶν δὲ καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων ληΐζεται καὶ ὅσα τούτοις τῆς Βουλγαρίας παράκεινται καὶ εἰς τὴν τῶν Πατζινάκων μεταχωρεῖ (pp. 713_1—714_2).

56. За бунта на Нестор

На третата година от неговото царуване[1] племето на хърватите, които някои хора наричат още и сърби, се раздвижило и се опитало да завземе земята на българите.[2] След като завзели някои части от нея след много сражения и големи жертви и от двете страни, те били изгонени от ромейските предели и били принудени да се завърнат в жилищата си.

Един роб на бащата на този император,[3] на име Нестор, вестарх по чин, назначен за дук на Паристрион,[4] вдигнал оръжие срещу императора. Сключвайки съюз с един от водачите на печенегите, на име Татуш, той стигнал до столицата и разпънал лагера си пред нея.[5] Когато императорът му пратил известие да сложи оръжие, онзи отговорил, че е готов да направи това, ако му бъде предаден логотет Никифор или поне бъде отстранен като общо нещастие [за държавата] и бич за народа.[6] Императорът не се съгласил да направи това и той изоставил столицата, обаче плячкосал земите на траките и македонците и съседните на тях области на България, а после се завърнал в страната на печенегите.

57. Milites Thraces rebellionis Nicephori Bryennii participes fiunt

Ἐξ ἑσπέρας δ' αὖθις ἑτέρας ἀποστασίας ἐπεκυμάνθη κλυδώνιον· ὁ γὰρ πρόεδρος Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος δοὺξ Δυρραχίου τυγχάνων, ἐπεὶ μεμαθήκει ἀφαιρεθεὶς τὴν ἀρχὴν ἀφίσταται καὶ αὐτὸς καὶ περιβάλλεται τὰ τῆς βασιλείας παράσημα καὶ τοῖς ἐκεῖ παροῦσι δορυφορούμενος τάγμασιν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπήει, ἀφ' ἧσπερ καὶ ὥρμητο, καὶ τῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ ἐκεῖ ἑνωθεὶς πλήθοις τε στρατιωτῶν ἐκεῖθεν ἐθνικῶν τε καὶ Μακεδόνων πείσας συνάρασθαί οἱ τῆς τυραν-

57. Войници от Тракия се присъединяват към въстанието на Никифор Вриений

На Запад пак се надигали вълните на ново въстание. Защото дукът на Дирахий, проедър[7] Никифор Вриений,[8] като научил, че му е отнета длъжността, въстанал също и той, облякъл се като император и заедно с въоръжените войници, които се намирали там, се отправил към Одрин, неговия роден град. Там към него се присъединил брат му Йоан и след като привлякъл на своя страна множество тамошни войници — варвари и маке-

---

[1] От управлението на Михаил VII Дука (1071—1078). [2] Авторът има пред вид въстанието през 1072 г., в което участвували и сърби начело с Константин Бодин, син на зетския княз Михаил. За това въстание срв. *Златарски*, История, II, стр. 146—148; *Стр. Лишев*, Към въпроса за неуспеха на въстанието от 1072 г., ИПр., год. XII, 1956, кн. 1, стр. 76 и сл. Зонара, както и други византийски автори (например Кедрин), говори за завладяване на българските земи, понеже разглежда събитията от византийска гледна точка. В случая сърбите са дошли да помогнат на въстаналите българи. Срв. за това *П. Тивчев*, За участието на българи във византийската войска през XI—XII в., ИПр., год. XIX, 1963, кн. 1, стр. 84—85. [3] Нестор бил роб на император Константин X Дука, баща на император Михаил XII Дука. [4] Нестор бил назначен за управител на Паристрион и изпратен в Дръстър (Силистра). [5] Бунтът на Нестор се отнася към 1074 г. *Ангелов*, История, II, стр. 126—127. [6] Логотет Никифор (известен под името Никифорица) имал извънредно голямо влияние над императора. Той предприел редица мерки, за да заздрави финансовото положение на държавата, въвел например монопол върху зърнените храни в Редесто и др., с което предизвикал недоволството на населението. Той конфискувал къщата и цялото имущество на Нестор под предлог, че щял да злоупотреби с поверените му държавни пари, когато бил изпратен в Силистра, за да потуши тамошния бунт. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 157; *Скабаланович*, Византийское государство, стр. 292—295; *Острогорски*, Историја Византије, стр. 327—328. [7] Почетната титла проедър, създадена през X в., била давана на видни сенатори. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 123—124. [8] Дукът на Драчката тема Никифор Вриений, който участвувал в потушаването на българското въстание от 1072 г., вдигнал бунт през 1077 г. (този бунт продължил и през 1078 г.) и се провъзгласил за император. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 329.

νίδος ἀπήρξατο. τισὶ δὲ τῶν τοῦ Βρυεννίου ὁ Θεοδωροκάνος συμμίξας ἡττᾶταί τε καὶ ἁλίσκεται. προσερρύησαν δὲ τῷ Βρυεννίῳ καὶ οἱ Ῥαιδεστηνοί, ἀλλὰ μέντοι καὶ οἱ οἰκοῦντες τὸ Πάνιον. εἴχετο τοίνυν τῆς ἀποστασίας ὁ Βρυέννιος κραταιῶς, τὸν ἀδελφὸν κουροπαλάτην τιμήσας καὶ στείλας σὺν δυνάμει πρὸς τὸ Βυζάντιον, ὡς αὐτίκα τοῦτο παραληψόμενον. ἠώρητο γὰρ ἐλπίσιν ὡς ὑπτίαις, τὸ τοῦ λόγου χερσὶν οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς αὐτὸν ὑποδέξονται διὰ τὴν πρὸς τὸν λογοθέτην Νικηφόρον ἀπέχθειαν καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἀφέλειαν· ἀλλ᾽ οὐ κατὰ τὸν σκοπὸν αὐτῷ καὶ τὰ πράγματα ἀπηντήκασιν. ἐπελθόντες γὰρ οἱ σταλέντες τῷ τείχει τῶν Βλαχερνῶν ἠκροβολίσαντο μέν, ἤνυσαν δὲ οὐδέν. ὅθεν διὰ τῆς γεφύρας διαβάντες εἰς τὴν ἀντικρὺ τῆς πόλεως ἤπειρον τὰς ἐκεῖ τυγχανούσας οἰκοδομὰς παρέδοσαν τῷ πυρὶ κἀκεῖθεν εἰς τὸν Ἀθύραν ὑπέστρεψαν. οὕτω δ᾽ ὁ βασιλεὺς περιστατούμενος πάντοθεν τὸν Ῥουσέλιον λύει τε τῶν δεσμῶν καὶ ῥήμασι καὶ χρήμασι τὸν ἄνδρα ἐκμειλιξάμενος ἀπελθεῖν πείθει τῷ τοῦ Βρυεννίου ὁμαίμονι μετὰ τοῦ προέδρου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, στρατάρχοῦντος τῆς τῷ βασιλεῖ κατὰ τὸ Βυζάντιον προσούσης δυνάμεως. ὃ μαθὼν ὁ τοῦ Βρυεννίου ἀδελφὸς ἔφθη διαδράς. τῶν Μακεδόνων μέντοι καταληφθέντες πολλοὶ οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δ᾽ ἑάλωσαν.

донци, — започнал да се домогва до императорската власт. Теодорокан влязъл в сражение с някои от отредите на Вриений, обаче бил разбит и заловен в плен. Към Вриений се присъединили жителите на Редесто, а също и тези на Панион. И тъй Вриений с всичка сила се заловил за въстанието. Той удостоил брат си с чин куропалат[1] и го изпратил към Цариград, за да го превземе незабавно. Той се увличал от суетни надежди, че сенаторите ще го посрещнат, както се казва, с отворени обятия поради омразата си към логотет Никифор и поради глупостта на императора[2]. Но работите не се наредили според неговото очакване. Когато изпратените от него нападнали стените на Влахерна, завързали незначителни сражения, но нищо не постигнали. След това, минавайки през мостовете, те стигнали на другата страна на града, опожарили тамошните постройки и след това свърнали към Атира[3]. Тогава императорът, притиснат отвред,[4] освободил Руселий[5] от оковите и като го предразположил с даване на обещания и пари, убеждавал го да нападне заедно с проедър Алексий Комнин[6] брата на Вриений, предводителя на намиращата се в Цариград войска на императора. Братът на Вриений, щом се научил за това, избягал. А от македонците, които останали, мнозина паднали мъртви, а други били пленени.

Ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ Πατζινάκων πλῆθος ἐπῆλθε κατὰ Ἀδριανουπόλεως καὶ περὶ ταύτην παρεμβαλόντες τὴν πέριξ αὐτῶν ἐληίζοντο χώραν, οὓς ὁ Βρυέννιος δεξιωσάμενος χρήμασι μεταναστῆναι τῆς πόλεως ἔπεισε. περὶ δέ γε τὴν Κύζικον τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπελθόντι καὶ πειρωμένῳ ὑπαγαγέσθαι τοὺς ἐκεῖ ὁ Ῥουσέλιος ἐντυχὼν ἐτρέψατο κατὰ κράτος αὐτόν (pp. 715_{16}—717_{14}).

В това време и множество печенеги нахлули срещу Одрин и като се разположили на стан около него, започнали да плячкосват околността. Но Вриений с парични подаръци ги склонил да напуснат града. Руселий пък се сблъскал с неговия брат, който бил отишъл в Кизик[7], опитвайки се да подчини тамошните жители, и го разбил окончателно.

58. Robertus Guiscardus Castoriam et Larissam expugnat

Ἄρτι δὲ τῆς βασιλείας ἐπιβεβηκότι τῷ Κομνηνῷ ἠγγέλη ὁ Φράγγος Ῥομπέρτος εἰς τὴν Ἐπίδαμνον διαπεραιούμενος, ἀνὴρ πανοῦργός τε καὶ πολεμικώτατος. αὐτίκα τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσε καὶ γενόμενος κατὰ τὸ Δυρράχιον προσβάλλει τοῖς πο-

58. Роберт Гискар превзема Костур и Лариса

Наскоро след като Комнин[8] поел властта, му било известено, че Роберт Франкът,[9] мъж ловък и войнствен, потеглил по море срещу Епидамн[10]. И тъй императорът веднага се отправил иа поход срещу него и когато стигнал до Драч, нападнал неприятелите.

[1] Куропалатът бил висш сановник, обикновено близък роднина на императора, който се грижел за безопасността на двореца. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 37—39, 98, 124 etc. [2] Михаил VII Дука. [3] Атира — крепост на едноименна малка река, която се вливала в р. Мелас (дн. Карасу), на 15 км западно от Регион (Кючук чекмедже). [4] Почти едновременно с бунта на Никифор Вриений се разбунтувал и стратегът на тема Анатолик Никифор Вотаниат. Той се възкачил на престола на 3 април 1078 г. и управлявал до 1081 г. [5] Руселий (изопачено име на Урсел дьо Байол) бил предводител на нормански наемници във византийската войска. Той вдигнал бунт в Мала Азия, след което бил затворен. [6] Бъдещият император Алексий I Комнин (1081—1118). [7] Кизик — град на малоазийския бряг на Мраморно море. [8] Алексий I Комнин. [9] Става дума за Роберт Гискар, предводителя на норманите от Южна Италия, който през юни 1081 г. нападнал и обсадил Драч и нахлул в Балканския полуостров. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 337—338. [10] Епидамн се наричала областта на Драч.

λεμίοις· καὶ ἡττηθεὶς ἀκλεῶς ἔφυγε, πολλῶν ἐκεῖ πεσόντων οὐ τῶν τυχόντων μόνον στρατιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς καὶ βασιλείου τυγχανόντων ἐξ αἵματος, καὶ ἡ παρεμβολὴ ξύμπασα ἑάλω τοῖς πολεμίοις. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἡττημένος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον· οἱ δὲ βάρβαροι τῇ νίκῃ πεφυσημένοι ὁμόσε κατὰ πάντων ἐχώρουν καὶ εἷλον τῶν πολισμάτων τινά, ὧν ἦσαν ἡ Καστορία τε καὶ ἡ Λάρισσα. ὠνειροπόλουν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων καταλήψεσθαι, ἀλλ᾿ ὁ βασιλεὺς καὶ πάλιν ἐκστρατεύει καὶ ἀπελαύνει μὲν τῆς Καστορίας τοὺς αὐτὴν φρουροῦντας βαρβάρους, ἄπεισι δὲ κατὰ τοῦ Ῥομπέρτου καὶ στρατηγήματι τὴν ἐκείνου δεινότητα μέτεισι. τῷ γὰρ ἀδελφῷ Ἀδριανῷ τὸ σχῆμα τὸ βασιλικὸν περιτίθησι καὶ στράτευμα δοὺς αὐτῷ ἐναντίον τοῦ Ῥομπέρτου στῆναι διακελεύεται· εἰ δ᾿ ἐκεῖνος ὁρμήσει μαχέσθαι, στρέψαι τὰ νῶτα καὶ αὐτίκα φυγεῖν, ταῦτα μὲν οὖν τῷ ἐσχηματισμένῳ βασιλεῖ ἐνετείλατο· ἐκεῖνος δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς δι᾿ ὁδῶν ἀδήλων περιοδεύσας καὶ τῷ τῶν Φράγγων ἐμβαλὼν χάρακι τάς τε σκηνὰς αὐτῶν καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἐλῄσατο καὶ φόνον πολὺν ἐποιήσατο. τοῦ Ῥομπέρτου δὲ κατὰ τοῦ ἐσχηματισμένου βασιλέως ὁρμήσαντος, κἀκεῖνος καὶ ἡ σὺν αὐτῷ στρατιὰ τὰ χαλινὰ χαλάσαντες ἔφυγον. ὁ δὲ βάρβαρος ἐγαυρία μᾶλλον καὶ ἐπῆρτο ὡς ἀπροσμάχητος. ἐν τούτῳ δὲ ἀγγέλλεται αὐτῷ τοῦ χάρακος ἡ ἐκπόρθησις καὶ ἡ φθορὰ τῶν ἐκεῖ, καὶ εὐθὺς παρεῖτο καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἀπιὼν ᾤχετο (pp. 734_{17}—736_{10}).

Но бил победен и безславно избягал, след като паднали там мнозина не само случайни войници, но и от знатните, които били и родственици на императора; пленен бил също и целият стан от неприятелите. Прочее императорът се върнал победен в Цариград. А варварите, възгордени от победата, нахлули вкупом навред и превзели някои градове, между които били Костур и Лариса.[1] Те мечтаели да превземат и столицата, но императорът пак потеглил на поход срещу тях, прогонил от Костур охраняващите го варвари, отправил се срещу Роберт и с военно изкуство преодолял неговата хитрост. Защото, като облякъл в императорски одежди брат си Адриан и като му дал войска, заповядал му да се разположи срещу Роберт. И ако той се впусне в сражение, да обърне гръб и веднага да побегне. Това заповядал той на престорения император. А сам с останалата войска заобиколил по неизвестни пътеки, нападнал стана на франките, плячкосал палатките им и онова, което се намирало в тях, и направил голяма сеч. А когато Роберт се спуснал срещу престорения император, и той, и войската му отпуснали юздите и побягнали. Варваринът пък още повече се възгордял и си въобразил, че е непобедим. Тогава обаче му било известено за опустошаването на лагера и той, сломен и тялом, и духом, потеглил обратно.

59. De patzinacis in confiniis Mogleni translatis

Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους καὶ τοῦ τῶν Πατζινάκων ἔθνους συγκίνησις γέγονεν, ἐκ τῶν σφετέρων ἠθῶν μεταναστεύσαντος εἰς χώραν Ῥωμαϊκὴν καὶ τὴν Θρᾴκην πᾶσαν καὶ τὴν Μακεδονίαν ληιζομένου. κατὰ τούτων ἐκστρατεύσας ὁ βασιλεύς, τῶν στρατιωτῶν ἀλαζονευμένων, αἰσχρῶς ἥττητο. εἶτ᾿ αὖθις ἄπεισι κατὰ τῶν βαρβάρων, ταπεινωθείσης τῆς στρατιᾶς καὶ τὸ πᾶν τῆς θείας ἐξαρτώσης ῥοπῆς, καὶ προσβάλλει τοῖς πολεμίοις. οἱ δὲ οὐδὲ τὴν ἔφοδον ὑπομείναντες τὰ ὅπλα κατὰ γῆς ἐρρίπτουν καὶ οἰμωγαῖς τοὺς Ῥωμαίους ἐξεκαλοῦντο πρὸς ἔλεον. ὤλετο μὲν οὖν πολύ τι τοῦ Σκυθικοῦ, οἱ λοιποὶ δὲ συνελαμβάνοντο καὶ ἦσαν ὑπὸ δεσμοῖς καὶ εἰς δουλείαν οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτοὺς ἀπεδίδοντο. ὁ δ᾿ αὐτοκράτωρ πλῆθος ἀπολεξάμενος σφριγώντων καὶ ῥωμαλέων εἰς τὸ τῶν Μογλένων θέμα τούτους σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις κατῴκισε καὶ τάγμα τούτους κατέστησεν ἰδιαίτατον· οἳ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο κατὰ διαδοχὰς διαμένουσιν, εἰς ἐπίθετον σχόντες τὸν τόπον, ἐν

59. Преселване на печенеги в Мегленско

По това време се раздвижило и племето на печенегите, което се преселило от своите земи в страната на ромеите и опустошило цяла Тракия и Македония. Императорът потеглил на поход срещу тях, но поради дързостта на войниците си претърпял позорно поражение.[2] По-късно, след като войската била усмирена, той пак се отправил срещу варварите, предоставяйки всичко на божията воля, и нападнал неприятелите. А те, не можейки да издържат на нападението, хвърлили оръжието на земята и с плач започнали да молят ромеите за милост. Тогава погинали множество скити, останалите били заловени и вързани, а ония, които ги пленявали, ги продавали в робство. Императорът, като избрал множество млади и здрави мъже, преселил ги в Мегленската област с жените и децата им и образувал от тях особен военен отред. Те остават там по наследство и досега,

---

[1] Превземането на Костур и Лариса станало през пролетта на 1082 г. [2] Събитията се отнасят към първите години от управлението на Алексий I Комнин.

ᾧ κατῳκίσθησαν, καὶ Πατζινάκοι Μογλενῖται καλούμενοι.

Ἐπιβουλῆς δὲ μηνυθείσης αὐτῷ πρωτουργοὺς ἐχούσης τὸν Οὐμπερτόπουλον καὶ τὸν Ἀριέβην, ὧν ὁ μὲν ἐκ Φράγγων εἷλκε τὸ γένος, ὁ δ' Ἀριέβης ἐξ Ἀρμενίων, καὶ ἄμφω δὲ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ στρατηγίαις ἐφεστηκότων, ἐκεινοί τε συνεσχέθησαν καὶ ὅσοι συμμετεῖχον αὐτοῖς τοῦ βουλεύματος. τοὺς οὖν τῆς μελέτης ἐξάρχοντας δύο ἄνδρας δημεύσει καταδικάσας καὶ ἀτίμῳ θριάμβῳ καὶ ἐπὶ τούτοις ὑπερορίᾳ ἐν τούτοις περιώρισεν αὐτοῖς τὴν ποινήν· ὅτε καὶ τὸ τῶν Μανιχαίων τάγμα τῆς στρατείας ἀπήλασεν, ἐκθέσμως μέχρι τότε δὴ στρατευόμενον· στρατεύεσθαι γὰρ τοὺς Μανιχαίους ἀρχαῖος νόμος καθάπαξ ἀπείργε (pp. 740_8—741_{16}).

наричани са според мястото, в което се поселили, печенеги мъгленци.[1]

На императора било донесено за един заговор, главни виновници за който били Умбертопол и Ариевис; първият от тях произхождал по род от франките, а Ариевис — от арменците, и единият, и другият военачалници от знатен род. И двамата били заловени заедно със съучастниците в тяхното съзаклятие. Императорът осъдил двамата водачи на заговора на конфискация на имуществото им и на позорен триумф и освен това ги наказал и със заточение. Той освободил от военна служба и племето на манихеите, което дотогава воювало[2] въпреки собствените си закони. Защото един стар закон на манихеите им забранява всяко участие в каквато и да била война.

60. De sectae Bogomilorum origine

Αἵρεσις δέ τις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀναπέφηνε μυσαρὰ ἡ τῶν Βογομίλων. τῆς δὲ τοιαύτης αἱρέσεως κῆρυξ ἦν καὶ μέγας διδάσκαλος καὶ προβολεὺς τῶν παρ' αὐτοῖς ἀποστόλων Βασίλειός τις λεγόμενος ἰατρός, σχῆμα μὲν περικείμενος μοναχοῦ, αὐτὸν δ' ἐκεῖνον ἐνδεδυμένος τὸν σατανᾶν. ὃς ἐν ἔτεσι μὲν πεντεκαίδεκα τὰ τῆς πλάνης μαθὼν ὀλέθρια δόγματα ἐν δὲ δυσὶ καὶ πεντήκοντα διδάξας αὐτά, πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην τῆς οἰκείας λύμης ἐνέπλησεν. εἶτα καὶ τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι ἐπεχωρίασεν. ἀλλ' ἑάλω ἐπ' αὐτοφώρῳ ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρός. γνοὺς γὰρ τὴν ἐκείνου ἀσέβειαν ὁ κρατῶν ὑπεκρίθη πίστιν ἔχειν εἰς ἐκεῖνον τὸν κακοδαίμονα καὶ διδάσκαλον ἐκάλει καὶ σωτῆρα πλανωμένων ψυχῶν. τούτοις οὖν καὶ πλείοσιν ἄλλοις μόλις μὲν καὶ σὺν χρόνῳ, ἴσχυσε δέ ποτε πεῖσαι τὸν ὀλέθριον ἐκεῖνον ἐξεμέσαι τὸ ἰὸν τῆς πονηρίας αὐτοῦ. ἐπεὶ δ' ἦν ἐντὸς ἀρκύων τὸ θήραμα, ἐδημοσίευσε μὲν τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν καὶ τὰ δόγματα ἐξεφαύλισε, κοινῇ δὲ ψήφῳ πυρὸς αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἱππηλασίας θεάτρῳ παρανάλωμα ἔθετο (pp. 743_6—744_4).

60. *Поява на богомилството*

По това време се появила гнусната богомилска ерес.[3] Проповедник и велик учител на тези еретици бил някой си лекар Василий[4], облечен в монашеско одеяние, но приел в себе си самия Сатана. След като изучавал петнадесет години гибелните догми на тая заблуда, той ги преподавал в продължение на петдесет и две години и изпълнил целия свят със собствената си поквара. След това врагът на истината отишъл и в престолния град, но там бил заловен на местопрестъплението. Защото императорът, като се научил за неговото безбожие, се престорил, че вярва на онзи злощастник, наричайки го учител и спасител на заблудени души. С подобни думи и с още много други неща той сполучил, макар и трудно и в продължение на дълго време, да убеди нещастника да повърне отровата на своята зараза. Когато дивечът бил хванат в примката, той обявил на всеуслишание неговото учение, разобличил неговите догми и по всеобщо решение го предал да бъде изгорен на Хиподрома.[5]

---

[1] Алексий I Комнин нанесъл голямо поражение на печенегите при Левунион на 29 април 1091 г. Част от пленените печенеги били избити, а останалите преселени в Мъгленската област. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 207—208; *Дуйчев*, Проучвания, стр. 40—41; *П. Тивчев*, За войнишкото население във Византия през XII в. Изследвания в чест на М. С. Дринов, София, 1960, стр. 573—574. [2] Имат се пред вид павликяните около Пловдив, които на няколко пъти се бунтували. Срв. *Ангелов*, Богомилството, стр. 216—221; *Б. Примов*, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, ИИБИ, VI (1956), стр. 374—375. [3] Както е известно, богомилството е възникнало през X в. В случая става дума за засилване на богомилското движение, а не за неговото появяване. [4] Ересиархът Василий бил най-изтъкнатият водач на богомилите в Тракия. Срв. *Ангелов*, Богомилството, стр. 226—232. [5] Преследването на богомилите, залавянето и процесът срещу Василий са станали между 1109—1111 г. Срв. *D. Obolensky*, The Bogomils. A. Study in Balkan Neomanichaeism, Cambridge, 1948, p. 275; *Ангелов*, Богомилството, стр. 232.

61. De bellis intestinis in Thracia ortis

Αὖθις δ᾽ ἐπανάστασις ἑτέρα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος γέγονε, καὶ ὁ ταύτην συστησάμενος υἱὸν ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τοῦ βασιλεύσαντος Διογένους, ὃς Κομάνων πλῆθος ἑταιρισάμενος εἰς τἀπὶ Θρᾴκης τε χωρία γενόμενος καὶ τὴν χώραν κεραΐζων καὶ ληιζόμενος ἀπῄτει τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι δέχεσθαί τε αὐτὸν καὶ ἀξιοῦν βασιλικῆς ἀναρρήσεως. εἶτα εἴς τι πολίχνιον τῶν Θρᾳκικῶν ἀπελθὼν ἀπατηθείς τε παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἀναρρηθεὶς εἰσελθών τε μετ᾽ ὀλίγων ἐντὸς συνεσχέθη καὶ ἐξεκόπη τοὺς ὀφθαλμούς. καὶ οὕτως ἡ ἐπιχειρηθεῖσα παρ᾽αὐτοῦ τυραννὶς διελέλυτο, τῶν Κομάνων, ὅσοι μὴ διεφθάρησαν, εἰς τὰ ἤθη παλινοστησάντων τὰ σφέτερα (p. 744_{5-15}).

61. Размирици в Тракия

Отново бил вдигнат друг бунт срещу императора и неговият причинител казвал, че е син на предишния император Диоген.[1] Той образувал дружина от куманско множество и достигайки до селищата в Тракия, опустошавал и плячкосвал страната и искал от жителите на градовете да го посрещнат и да го провъзгласят за император. След това, като отишъл в едно тракийско градче,[2] той бил подлъган от неговите жители и провъзгласен за император, а като влязъл вътре с малцина, бил заловен и му били извадени очите. Така завършил предприетият от него опит за узурпация, а които от куманите не погинали, се завърнали в земите си.

62. Boemundus Dirrachium et alia vicina oppida oppugnat

Εἶχον μὲν οὖν οὕτω ταῦτα, εἰ καὶ προδραμὼν ὁ λόγος τὰ ὕστερον διηγήσατο· εἷς δὲ τῶν εἰς τὴν ἑῴαν διαβάντων Λατίνων καὶ ὁ τοῦ Ῥομπέρτου ἐκείνου, οὗπερ ἤδη ἡ ἱστορία ἐμνήσθη, ὑπῆρχεν υἱός, Βαϊμοῦνδος ὀνομαζόμενος, ὃς ἐκ τῶν ἑσπερίων μετὰ τῶν ὑπ᾽ αὐτὸν ἀνιὼν δούλωσίν τε τῷ βασιλεῖ ἐπηγγείλατο καὶ συνθήκας θέμενος πρὸς αὐτὸν ὅρκοις αὐτὰς ἐμπεπέδωκε καὶ χρήματα λαβὼν σχεδὸν ὑπὲρ ἀριθμὸν τῇ κατὰ Κοίλην Συρίαν Ἀντιοχείᾳ ἐπιδεδήμηκε καὶ ταύτην πολιορκίᾳ ἑλὼν οὐ μόνον τῶν ὡμολογημένων παραβάτης ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων ἄρασθαι μεμελέτηκεν. ἐπανιέναι δὲ φροντίζων ἐκ τῶν ἑῴων εἰς τὰ ἑσπέρια ἐδεδίει μὴ ἐν τῇ ἐπανόδῳ χώρας Ῥωμαϊκὰς διιὼν κατασχεθείη παρά του τῶν τῶν χωρῶν ἐκείνων τὰς ἀρχὰς ἐμπεπιστευμένων καὶ ἀπαχθείη δεσμώτης, ὡς παραβάτης ᾧ ἔθετο συνθηκῶν. τί γοῦν μηχανᾶται; ἑαυτοῦ καταψεύδεται θάνατον καὶ λάρνακι ἐμβεβήκει, ἐντειλάμενος τοῖς θεράπουσι λέγειν ὡς ἐτεθνήκει καὶ ὁ νεκρὸς ἐκείνου κομίζεται οἴκαδε. οὕτω λαθὼν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ διασέσωστο· ἔνθα πολλὰ κατειπὼν τοῦ βασιλέως πολλοὺς τῶν ὁμοεθνῶν ἆραι κατὰ Ῥωμαίων ὅπλα ἠρέθισεν, ὧν στρατάρχων ἐκεῖνος διεπεραιώθη πρὸς

62. Боемунд обсажда Драч и други съседни градове

Така станаха тези работи, при все че разказът ми избърза и разказа предварително онова, което се случи по-късно. Един от преминалите в източните области латинци, който бил син на споменатия вече в описанието ми Роберт и се наричал Боемунд, пристигнал от Запад със своите хора, обещал подчинение на императора и сключил с него договор, потвърден с клетви, и като взел почти неизброимо множество пари, заминал за Антиохия в Койле Сирия, превзел този град с обсада и след това нарушил не само обещанията си, но дори замислил да повдигне война срещу ромеите.[3] Той решил да премине от Изток в западните области, обаче се страхувал да не би по пътя при преминаването си през ромейските земи да бъде заловен от някой, комуто е поверено управлението на тези области, и да бъде вързан и отведен като нарушител на сключения договор. Какво прочее измислил? Пуснал слух за себе си, че е умрял, и влязъл в един ковчег, като заповядал на слугите си да казват, че е умрял и трупът му се пренася в страната му. По такъв начин той тайно се завърнал в родината си и там, като наговорил много неща срещу императора, той подтикнал мнозина от сънародниците си да вдигнат оръжие срещу ромеите.[4] Като техен военачалник той до-

---

[1] Този бунт бил вдигнат през 1091 г. от Константин или Лъв, който се представил за син на покойния император Роман IV Диоген. [2] Псевдоконстантин Диоген бил заловен с измама в тракийското градче Пуца или Поджа, западно от Родосто. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 215—217. [3] Авторът загатва за първия кръстоносен поход, в който участвували и италиански нормани, предвождани от Боемунд, сина на Роберт Гискар. Норманите преминали през Македония и Тракия през есента на 1096 г. и се съединили с останалите кръстоносци под стените на Цариград през пролетта на 1097 г. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 342—343. [4] Новото нападение на норманите начело с Боемунд срещу Византийската империя станало през октомври 1107 г. Срв. *Ангелов*, История, II, стр. 165 и посочената там литература.

τὴν Ἐπίδαμνον καὶ πολλὴν ἔθετο σπουδὴν ἐκπορθῆσαι τὸ ἄστυ αὐτῆς. χρόνον δὲ διατρίψας ἐν τῇ πολιορκίᾳ μακρὸν καὶ κακώσας μὲν τοὺς ἐν τῇ πόλει, οὐ μείω δὲ καὶ αὐτὸς κακωθεὶς ἀπέγνω μὲν τοῦ Δυρραχίου τὴν ἅλωσιν, προέβη δ' εἰς ἕτερα κἀκείνων διήμαρτεν· ὅθεν διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, συμβάσεις ζητῶν. ὁ δὲ τῇ Θεσσαλονίκῃ ἦν ἐνδημῶν, καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν κατὰ τὴν Εὐρωπαίαν Κολώνειαν τὸν χάρακα ἔθετο, ἔνθα καὶ προσωμίλησε τῷ βαρβάρῳ καὶ τὰς συνθήκας τῶν σπονδῶν ἐποιήσατο.

Ἡ μὲν οὖν τοῦ Βαϊμούνδου μάχη οὕτω πως διαλέλυτο (pp. 749_{5}– 750_{15}).

плувал до Епидамн и много усърдно се заел да разруши неговия главен град. След като го обсаждал дълго време и след като нанесъл големи вреди на жителите на града, а и самият той претърпял немалко злини, той се отказал от превземането на Драч и се упътил към други градове, обаче и там претърпял неуспех. След това изпратил пратеници при императора и поискал мир. Императорът се намирал в Солун и като тръгнал оттам, разположил стана си в Европейска Колонея[1]. Там той влязъл в преговори с варварина и сключили договор за мир.[2]

По такъв начин завършила войната с Боемунд.

63. De Paulicianis in confiniis Philippopolis translatis

Εἶτ' αὖθις ἀποδημεῖ τῆς Βυζαντίδος, φθίνοντος ἤδη τοῦ μετοπώρου· συνῆν δ' ἐκείνῳ καὶ ἡ βασίλισσα καὶ ἡ γυναικωνῖτις συνείπετο, καὶ περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τοῦ Παπυκίου κατασκηνοῖ. ἔνθα τὸ τῆς ὥρας χειμέριον διαγαγὼν πανγενῆ, ἄρτι ἠργμένου τοῦ ἔαρος ἐκεῖθεν ἀπάρας τὴν Φιλιππούπολιν κατέλαβε, περὶ ταύτης οὖν τὰ ὅρια ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος σκηνωσάμενος ἐκεῖ τὸν ἐαρινόν τε καιρὸν καὶ τὸν θέρειον ἤδη δὲ καὶ πολὺ τοῦ μετοπώρου διέτριβε, καὶ ἦν ἔργον αὐτῷ τῆς ἐκεῖσε διατριβῆς ἡ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὓς Παυλικιάνους ἡ δημώδης ὀνομάζει φωνή· πολὺ γὰρ τοῦτο τὸ γένος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατῴκισται, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ μεταγαγόντος ἐκ τῆς ἑῴας αὐτὸ κἀν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος· οἷς διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήνεγκεν. ἤδη δὲ μεσοῦντος τοῦ μετοπώρου ἐπανῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια (pp. 753_{12} – 754_{6}).

63. *За поселените около Пловдив павликяни*

След това, когато есента вече свършвала, императорът[3] отново напуснал Цариград, придружен от императрицата и от прислужничките ѝ, и се разположил в полите на планината Папикий. Там прекарал зимата с цялото си семейство, а в началото на пролетта се вдигнал и пристигнал в Пловдив. Настанявайки се в неговите околности, император Алексий прекарал там пролетта, лятото и голяма част от есента и целта на неговото пребиваване там била да беседва с манихеите, които ежедневният език нарича павликяни. Защото голямо множество от този род населяват тази област, след като император Йоан Цимисхий ги премести от Изтока и ги засели тук. Разговаряйки с тях, той обърна мнозина към православната вяра. Около средата на есента той се завърнал в столицата.[4]

---

[1] Колонея — дн. Колуня в Македония. [2] Норманите претърпели няколко поражения и били принудени да сключат мир с Византия през 1108 г. Срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 344—345. [3] Алексий I Комнин. [4] Опитите на Алексий I Комнин да възвърне павликяните около Пловдив към официалната църква се отнасят към 1111—1115 г. Срв. *Ангелов*, Богомилството, стр. 232—233.

II. LEXICON

Αἷμος. ὄνομα ὄρους (col. 70).

Ἀπραγμοσύνη. ἡ καταφρόνησις, ἡ ἀμέλεια. (ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἄδικον αὐτῶν ἀπεκάλει τὴν ἐς κουτριγούρους ἀπραγμοσύνην) (col. 245).

Γήπαιδες. οἱ Λογγίβαρδοι. οἱονεὶ οἱ Γετῶν παῖδες (col. 434).

Δάκες. οἱ Πατζινάκαι[a] (col. 464).

Ἕβρος. ποταμὸς Θρᾴκης (col. 594).

Ἰλλυρίοι. βάρβαροι. θρακικοί. οἶμαι δὲ, τοὺς Βουλγάρους (col. 1103).

Ἴστρος. ὁ ποταμὸς ὁ παρ᾽ Ἑβραίοις Φεισσὼν, παρὰ δὲ Ἰνδοῖς Γάγγης, παρὰ δὲ Αἰθίοψιν Ἴνδος, παρ᾽ Ἕλλησι δὲ Ἰαγούβιος (col. 1123).

Οὖννοι. οἱ Οὖγγροι (col. 1478).

Παίονες. γένος Λατίνον ἢ ἔθνος θρᾳκικόν. οἱ δὲ Μακεδόνας. τινὲς δὲ τοὺς καλουμένους Παννονίους. Παννόνιοι δὲ οἱ Βούλγαροι (col. 1495—1496).

Παννόνιοι. οἱ Βούλγαροι (col. 1498).

Παννονία, ἡ Βουλγαρία (col. 1507).

Σκλαβινία.[b] ἡ Βουλγαρία (col. 1653).

[a] πεττινάκαι A [b] ἡ Σκλαβανία A

II. РЕЧНИК

Хемус[1]. Име на планина.

Ненамеса. Пренебрежение, бездействие. (Юстиниан нарекъл несправедлива ненамесата им по отношение на кутригурите.)[2]

Гепиди. Лангобардите, като че ли потомците на гетите[3].

Даки. Печенегите[4].

Еврос[5]. Река в Тракия.

Илири. Варвари, траки. Мисля, че са българите[6].

Истър. Реката, наречена у евреите Фисон, у индите Ганг, а у елините — Дунав[7].

Хуни. Унгрите[8].

Пеонци. Латинско племе или тракийски народ; македонците. Според някои те са тъй наречените сега панонци[9]. А панонци са българите.

Панонци. Българите.

Панония. България.

Склавиния. България[10].

[1] Това е тракийското име на Стара планина, което ѝ било давано в античността и средновековието. Вж. *D. Detschew*, Die thrakischen Sprachreste, Wien, 1957, pp. 9—10. [2] Става дума за пасажа у Прокопий., Libri de bellis VII, 18 (срв. ГИБИ, III, стр. 142): Юстиниан обвинява утригурите, загдето като съюзници на ромеите не се намесили срещу кутригурите, които опустошавали ромейските земи. [3] Гетите били тракийско племе, живеещо по Долния Дунав. Вж. *Detschew*, Sprachreste, p. 103. За употребата на името гети като архаизъм срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 111. В същност гепидите и лангобардите са от германски произход. Срв. *C. Diculescu*, Die Gepiden, Leipzig, 1922, p. 8 sq. [4] Даките били тракийско племе и обитавали земите между Днестър, Карпатите и Дунава. Вж. общо *Detschew*, Sprachreste, p. 111. В същност печенегите били от тюркски произход. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, pp. 247—248. Същия текст вж. у *Suidas*, Lexicon, s. v. [5] Тракийското име на р. Марица. Вж. общо *Detschew*, Sprachreste, p. 163. [6] У *Suidas*, Lexicon, s. v., илирийците пък са отъждествени с персите. [7] В средновековието било обичайно да се отъждествява р. Дунав с Фисон, една от четирите реки, които според тогавашните представи извирали от рая. Вж. *Iv. Dujčev*, Le témoignage du Pseudo-Césarre sur les Slaves, Slavia Antiqua, IV (1953), pp. 201—202. Освен това съставителят неправилно е сметнал за гръцко името Дунав, което е келтско или иранско. [8] У византийските автори често се среща като архаизъм отъждествяването на хуните с угрите. Вж. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II. p. 235. [9] Пеонците били от трако-илирийско потекло и живеели в древна Македония и Тракия. Вж. *Detschew*, Sprachreste, pp. 351—353. У средновековните автори често се среща отъждествяване на името пеонци с панонци, т. е. жителите на двете провинции Панонии, които обхващали част от дн. Унгария. За този архаизъм срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 244. У *Suidas*, Lexicon, s. v., ed. Bernnardy, е отбелязано, че отъждествяването на пеонци с българи се намира само в един ръкопис (B) между редовете (inter versus *Βούλγαροι*). [10] У *Suidas*, Lexicon, е отбелязано *Σκλαβῆνον· ἔθνος, πέραθεν τοῦ Ἴστρου.* Там не се намира отъждествяването на България със Склавиния, което в предходните векове било общоприето название на области, населени със славяни.

XIV. ЙОАН КИНАМ

Византийският историк Йоан Кинам, роден около 1143 г., произхождал от знатно семейство. Твърде рано той влязъл в дворцовите кръгове на император Мануил I Комнин (1143—1180), когото придружавал като секретар при многобройните му походи. Предполага се, че се е поминал малко след 1185 г.

Кинам е автор на едно историческо съчинение от седем книги, което предава събития из историята на Византия, обхващащи периода от 1118 до 1176 г. — управлението на Йоан II Комнин и голяма част от царуването на Мануил I Комнин. С това съчинение Кинам се стреми да даде по възможност подробна и цялостна характеристика на управлението на Мануил I Комнин. В панегиричен тон са изразени настроенията на византийската феодална върхушка. Краят на съчнненисто е повреден и основателно се предполага, че изложението е завършвало с 1180 г. Предполага се, че внезапната смърт е попречила на автора да даде последна и окончателна обработка на произведението си. Изложението е просто и кратко до лаконичност. Кинам е, общо взето, добросъвестен при излагане на фактите, но не е напълно обективен, когато описва събитията, свързани с царуването на Мануил I Комнин. Значителна част от съчинението на Кинам засяга водените от византийците войни. То съдържа извънредно ценни сведения за историята на българския народ под византийска власт. Историята на Йоан Кинам е достигнала до нас в едии единствен, и то силно повреден ръкопис.

РЪКОПИС: Codex Vaticanus gr. № 163 (XIII s.).

ИЗДАНИЕ: Ioannis Cinnami epitome, recensuit Aug. Meineke, Bonnae, 1836.

КНИЖНИНА: *В. Н. Златарски*, История на българската държава през средните векове, т. II, София, 1934. — *М. М. Фрейденберг*, Труд Иоанна Киннама как исторический источник, ВВр., XVI (1959), стр. 30 и сл. — *А. П. Каждан*, Еще раз о Киннаме и Никите Хониате, Byzantinoslavica, XXIV, 1, 1963, p. 31 sq. — *Moravcsic*, Byzantinoturcica, vol. I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker, 2 Aufl., Berlin, 1958, pp. 324—328. — *F. Chalandon*, Jean II Comnène (1118—1143) et Manuel I Comnène (1143—1180). Paris, 1912.

IOANNIS CINNAMI HISTORIA

1. Patzinaci regiones Bulgaricas aggrediuntur

Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν μεταβὰς Ἱερακορυφίτην τε εἷλε τὸ φρούριον καὶ πλείστων ἄλλων ἃ τῇδε ἵδρυται τῇ Ἀττάλου ἐπὶ πλεῖστον ἀγχιθυροῦντα, οὕτω τε λοιπὸν ἐς Βυζάντιον ἀνακομίζεται. οὗ δὴ

ЙОАН КИНАМ, ИСТОРИЯ

1. Печенеги нападат българските земи

След като заминал оттам, императорът[1] завзел Йеракорифита и твърде много други крепости, които се намирали тук[2], и най-вече тия крепости, близо до Аталия, след което се завърнал в Цариград. След като престоял

[1] Йоан II Комнин. [2] В областите Пизидия и Памфилия в Мала Азия.

ἐπ᾽ὀλίγον διατρίψας ἐπὶ τὴν Μακεδονικὴν ἐχώρει. Σκύθαι γὰρ πανστρατιᾷ τὸν Ἴστρον διαβάντες εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσέβαλον ὅρια. ἀλλὰ τότε μὲν χειμῶνος ἐπιλαβομένου ἐνταῦθά που περὶ πόλιν Βερόην διεχείμαζε, τὸ μὲν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτύων, τὸ δὲ πλέον ἤθελε τῶν ἐν σφίσι φυλάρχων τινὰς ἑταιρίσασθαι, ὡς ἂν οὕτω τοὺς ἄλλους χωρὶς ἀπολαβὼν οὐ σὺν πόνῳ καταγωνίσηται. ἔαρος δὲ πολλοὺς ἤδη διὰ πρεσβειῶν αὐτῷ προσχωρῆσαι ἀναπείσας ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἐχώρει, πολέμῳ κρῖναι θέλων τὰ πράγματα. συρραγέντων τοίνυν ἀλλήλοις τῶν στρατευμάτων, μέχρι μέν τινος ἰσοτάλαντος ἡ μάχη ἐγίνετο, ὅτε καὶ αὐτὸς βασιλεὺς βέλει τὸν πόδα ἐπλήγη· τῶν δὲ Ῥωμαίων εὐθύμως ἀγωνιζομένων ἡττῶνται κατὰ κράτος οἱ Σκύθαι, καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δὲ ζωγρείᾳ ἑάλωσαν. μοῖρα δέ τις οὐκ ἀγενὴς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐπονιοῦσα οὐκέτι φεύγειν ἠξίου, ἀλλ᾽ αὐτοῦ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις τοῖς αὐτῶν τὸν κίνδυνον ὑποστῆναι εἵλοντο προπονούμενοι τῶν ἁμαξῶν, ἃς βοείοις ἄνωθεν βύρσαις περιλαβόντες ἐς τὸ ἀκριβές τε ἁρμοσάμενοι ἐπ᾽αὐτῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἐνέθεσαν. αὖθις οὖν μάχη συνίσταται καρτερὰ καὶ φόνος ἀμφοτέρωθεν γίνεται. Σκύθαι γὰρ ὥσπερ ἐπιτειχίσματι ταῖς ἁμάξαις χρησάμενοι μεγάλα Ῥωμαίοις ἐλύπουν. ὁ βασιλεὺς ἐννοησάμενος ἤθελε μὲν αὐτὸς τοῦ ἵππου ἀποβὰς πεζῇ σὺν τοῖς στρατιώταις τὸν ἀγῶνα διαθλῆσαι. Ῥωμαίων δὲ οὐδαμῇ ἐπαινούντων ἐκέλευε τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν πελεκυφόροις (ἔθνος δέ ἐστι τοῦτο Βρεταννικὸν βασιλεῦσι Ῥωμαίων δουλεῦον ἀνέκαθεν) πελέκεσιν ἐπιστάντας διακόπτειν αὐτάς. τῶν δὲ αὐτίκα ἔργου ἐχομένων, οὕτω δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σκυθῶν στρατοπέδου ἐγκρατὴς βασιλεὺς γίνεται. ὅτε καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο, οἱ πλείους τῷ φίλτρῳ τῶν ἑαλωκότων αὐτόμολοι βασιλεῖ γεγονότες, εἰς ἤθη τε τὰ Ῥωμαίων ἀπήχθησαν καὶ στρατιωτικοῖς ἐγγραφέντες καταλόγοις ἐπὶ μακρὸν διετέλεσαν (pp. 7_{12}—8_{22}).

там малко време, той заминал за Македония[1]. Защото печенегите[2] били преминали Дунава с всичките си пълчища и нахлули в ромейските предели.[3] Но тъй като тогава настъпила зима, той презимувал там — в околността на град Берoя[4]. От една страна, той се подготвял за войната, а, от друга страна, той по-скоро искал да привлече на своя страна някои от техните племенни вождове, та по този начин да изолира останалите и без трудности да ги надвие. През пролетта посредством пратеници той вече убедил мнозина от тях да минат на негова страна, а срещу останалите предприел поход, желаейки да разреши въпроса с война. Войските влезли в сражение помежду си[5] и до известно време се били при равен успех, когато и самият император бил ранен със стрела в крака. Но тъй като ромеите се борели храбро, печенегите претърпели поражение и едни от тях паднали убити, а други били заловени в плен. Една част от тях, не по-малко храбри, се оттеглили в стана си и не искали вече да бягат, но предпочели да посрещнат опасността на същото това място заедно с жените и децата. Като наредили отпред колите си, покрили ги отгоре с волски кожи и ги съединили плътно една до друга, след което поставили в тях жените и децата си. Отново се завързало ожесточено сражение и от двете страни паднали убити. И то защото скитите използували колите си като укрепление и нанасяли големи загуби на ромеите. Императорът, след като поразмислил, пожелал сам да слезе от коня си и заедно със своите войници да започне пехотно сражение. Но тъй като ромеите по никакъв начин не се съгласявали на това, той заповядал на секироносците, които го заобикаляли (те са от британска народност[6] и от старо време служат на ромейските императори), да се приближат и със секирите си да разбият колите. Те веднага се заловили за работа и по този начин императорът завладял самия лагер на печенегите. Когато пък и по-голямата част от другите, които потърсили спасение в бягство, сами преминали на страната на императора поради привързаност към пленените, те били отведени в ромейски поселища, след това записани във войнишките списъци и дълго време служили във войската.[7]

[1] Тук името е употребено за означение на дн. Източна Тракия. [2] Печенегите, наречени от автора скити. [3] През есента на 1122 г. печенегите нахлули в днешна Северна България, след това преминали Стара планина и нападнали Тракия. За събитията срв. *Златарски*, История, II, стр. 368—369. [4] Дн. Стара Загора. [5] През 1123 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 369—370. [6] Кинам означава така византийската гвардия, в която по това време влизали голям брой нормани от Британия. Срв. *Д. Ангелов*, История на Византия, т. II, стр. 169. [7] Византийските императори, за да увеличат броя на войниците, заселвали на територията на империята пленници от съседни народи и племена и ги превръщали в стратиоти. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 369; *П. Тивчев*, За войнишкото население във Византия през XII в., Изследвания в чест на М. С. Дринов, София, 1960, стр. 573—574.

2. Joannes Comnenus contra Hungaros et Serbos bellum gerit

Ἡ μὲν οὖν τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν ἐς Ῥωμαίων διάβασις ταύτῃ πῃ ἔσχε. βασιλεὺς δὲ καὶ αὖθις τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν εἴχετο πραγμάτων. ἀπροσδόκητος γὰρ τοῖς τῇδε βαρβάροις χειμῶνος μάλιστα ἐπιτιθέμενος ἄρδην ἠνδραποδίζετο πλείστους τε αὐτῶν ἐπὶ τὴν εὐσεβῆ μεταφέρων δόξαν αὔξην στρατευμάτων ἐντεῦθεν Ῥωμαίοις πεποίητο. οὔπω γὰρ γεηπονικοῖς ἐνησκημένοι ἔργοις γαλακτός τε ἀπερρόφουν καὶ κρεῶν ἐσιτοῦντο, κατὰ τοὺς Σκύθας, ἀεὶ σποράδες τε ἀνὰ τὸ πεδίον ἐσκηνημένοι ταύτῃ τοῖς βουλομένοις αὐτοῖς ἐγχειρεῖν προχειρότατοι ἐγίνοντο. Πέρσαις μὲν δὴ οὕτω συνέβαινε βιοῦν πρότερον· Ῥωμαίοις δὲ καὶ Οὔννοις, οἳ ἐπὶ τῆς ὑπὲρ τὸν Ἴστρον χώρας οἰκοῦσι, πόλεμος ἀπ' αἰτίας ἐνερράγη τοιᾶσδε. Λαδισθλάβῳ τῷ Παιονίας ῥηγὶ παῖδες ἄρρενες ἤστην δύο, Ἀλμούζης καὶ Στέφανος. ἀλλὰ Στέφανος μέν, ἐπειδήπερ ὁ πατὴρ αὐτοῖς ἀποθάνοι, τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ἀναλαμβάνει πρεσβύτερος ὤν, ἅτερος δὲ φυγὰς ἐπὶ βασιλέα παραγίνεται. ἔθος γὰρ Οὔννοις ἐστί, τοῦ ἐν σφίσιν ἄρχοντος ἐπὶ παισὶ τετελευτηκότος, ἕως μὲν ὁ τὴν ἡγεμονίαν ἐκ τούτων παραλαμβὼν ἄρρενος οὐκ εἴη πατὴρ παιδός, ξυνεῖναί τε ἀλλήλοις τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τῆς παρ' ἀλλήλων τυγχάνειν εὐνοίας ἐπειδὰν δὲ ἤδη παῖς αὐτῷ γένηται, οὐκέτι ἄλλως τὴν ἐπὶ τῆς χώρας ξυγχωρεῖν αὐτοῖς διατριβὴν ἀλλ' ἢ τὰς ὄψεις ἐκκεντηθεῖσιν. Ἀλμούζης μὲν οὖν τούτου δὴ ἕνεκα παρὰ βασιλέα ἦλθεν. ὁ δὲ ἄσμενός τε τὸν ἄνθρωπον εἶδε καὶ ξὺν φιλοφροσύνῃ ἐδέξατο. ἐτύγχανε γὰρ δὴ βασιλεὺς Ἰωάννης Εἰρήνην τὴν Βλαδισλάβου παῖδα γυναῖκα γαμετὴν ἤδη πεποιημένος, σωφρονεστάτην τε εἴπερ τινὰ καὶ ἀρετῆς ἐς τὰ μάλιστα μεταποιουμένην. ὅσα γοῦν ἐκ βασιλέως τε ξυνοίκου καὶ τῆς βασιλείας ἐπεπόριστο, οὔτε τοῖς παισὶν εἰς κλήρους ἀφώρισεν οὔτε περιττότητι κόσμων ἠνάλωσε καὶ τρυφῇ. εὖ δὲ ποιοῦσα διετέλει τὸν πάντα τῆς ζωῆς αἰῶνα τοὺς ὅσοι ἐφ' ὁτῳοῦν ἐκείνης δεόμενοι ἦσαν. ἣ δὲ καὶ φροντιστήριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ παντοκράτορος ἐν Βυζαντίῳ συνεστήσατο, ἐς κάλλος καὶ μέγεθος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν ἐπισημοτάτων ὄν. ἡ μὲν δὴ Αὐγοῦστα τοιάδε τις ἦν. ὁ δὲ τῶν Οὔννων ῥὴξ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν ἀδελφὸν ἤκουσε, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας γῆς τῆς Ῥωμαίων ἀπελαύνεσθαι τοῦτον ἠξίου. ὡς δ' οὐκ εἶχε πείθειν, ποταμὸν

2. Йоан Комнин воюва срещу унгарци и сърби

Така преминало нашествието на печенежките племена в ромейските предели. А императорът отново се заловил за азиатските работи. Като нападнал неочаквано тамошните варвари[1], най-вече през зимата, той напълно ги покорил, повечето от тях обърнал в православна вяра и по този начин увеличил ромейската войска. Те все още не се занимавали със земеделие, но пиели мляко и се хранели с месо като печенегите, винаги живеели в палатки, разпръснати по полето, и поради това били твърде леснодостъпни за ония, които искали да ги нападнат. Такъв бил прочее предишният начин на живот на турците. А между ромеите и унгарците[2], които живеели отвъд Истър, избухнала война[3] по следната причина. На унгарския крал Ладислав се родили две деца от мъжки пол — Алмош и Стефан.[4] И след като баща им се поминал, Стефан сам поел властта като по-стар, а другият пристигнал при императора като беглец. Наистина у хуните съществува обичай, когато владетелят им умре и остави деца, братята да живеят заедно и да бъдат благосклонни един към друг дотогава, докато този, който е поел властта, не стане баща на мъжко дете; но щом като му се роди момче, не се позволява вече на братята му да пребивават в страната другояче освен след като бъдат ослепени.[5] И Алмош тъкмо поради това дошъл при императора. А той го посрещнал с радост и го приел любезно. И то защото император Йоан бил женен за Ирина, дъщерята на Ладислав[6], жена извънредно разумна и богато надарена с добродетели. Каквото получила от своя съпруг императора и от империята, тя не определила за наследство на децата си, нито го изразходвала в излишни накити и разкош. През целия си живот тя услужвала на тези, които я молели за нещо. В Цариград тя основала манастир, на име Пантократор — един от най-прочутите по красота и големина. Такава прочее била императрицата. А унгарският владетел, като се научил за това, което станало с брат му, изпратил пратеници до императора и предложил той да бъде изгонен от ромейската

[1] Кинам нарича турците ту варвари, ту перси. [2] Унгарците се назовават от автора ту пеонци, ту хуни. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, pp. 224, 235, 242. [3] През 1124 г. [4] Кинам греши, че Алмош и крал Стефан II (1114—1131) са братя, синове на Ладислав (или Владислав). Стефан в същност е племенник на Алмош и син на Коломан I (1095—1114). Срв. *М. М. Фрейденберг*. Труд Йоанна Киннама как исторический источник, ВВр., т. XVI, 1959, стр. 30. [5] Кинам обобщава отделна проява на династичните борби при наследяването на унгарския престол. Срв. *Фрейденберг*, Труд Йоанна Кинама, стр. 30. [6] Още през 1104 г. император Алексий I Комнин оженил сина си Йоан за дъщерята на Ладислав I Свети (1077—1095).

Ἴστρον περαιωθεὶς Βελεγράδα πόλιν παρ' αὐτῷ κειμένην ἐκπολιορκήσας εἷλεν, εἰς ἔδαφός τε αὐτὴν καθελὼν ναυσὶ τοὺς λίθους ἐκεῖθεν μετήνεγκε, δι' ὧν Ζεύγμιν ἐν Σιρμίῳ πόλιν ἀνήγειρεν, ἣ πολλοῖς μὲν ἔκτοτε διήρκεσε χρόνοις, ἐπὶ δὲ τῆς Μανουὴλ βασιλέως αὐτοκρατορίας ἐκ βάθρων κατενεχθεῖσα ὡς ἐκ περιτροπῆς τινος ὕλη πρὸς τειχοδομίαν πόλεως τῆς Βελεγράδων ἐγένετο. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰσέπειτά μοι λελέξεται, ἐπειδὰν ὁ λόγος βαδίζων ἐπ' ἐκείνους ἔλθῃ τοὺς χρόνους. βασιλεὺς δὲ τούτων ἀκούσας πανστρατὶ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο, συμμαχικὸν ἐπαγόμενος ἔκ τε Λιγούρων ἱππέων, οὓς Λωμπάρδους ἡμῖν ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι, καὶ Περσῶν. καὶ ὁ μὲν αὐτοῦ που ἐπὶ ταῖς ὄχθαις ηὐλίζετο τὰ πρὸς τὴν μάχην εὐτρεπιζόμενος· Στεφάνῳ δὲ ξυνέπεσε τὸ σῶμα μαλακισθέντι περί που τὰ τῆς χώρας αὐτῷ μέσα νοσοκομεῖσθαι. οὐ μέντοι οὐδὲ ὡς καταμελεῖν ἤθελεν, ἀλλὰ δυνάμεις ὅπως εἶχε τάχους ἐξέπεμπεν ἐμποδὼν βασιλεῖ ἐς τὴν περαίαν στήσεσθαι σφίσιν ἐγκελευσάμενος. Οὖννοι μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίουν· βασιλεὺς δὲ ὅπως αὐτῷ μὴ ξὺν βίᾳ τὰ τῆς ἀποφάσεως γένοιτο, ἐνενόει τοιάδε. τὸ ξυμμαχικὸν ἀπτεμόμενος ἅπαν ἐκέλευε τοῦ ποταμοῦ κατόπιν ὡς ἐπὶ χωρίον Τέμπον οὕτω καλούμενον ἐλθόντας, ἔνθα βουνός τις ἐκ τῆς τῶν Οὔννων φυόμενος χώρας ἄχρι ἐς τὸν ποταμὸν διήκει, ἐντεῦθεν περαιοῦσθαι· ὃ δὲ σὺν τῷ ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατῷ ἀντικρὺ φρουρίου Χράμου ἑστὼς δόκησιν παρεῖχεν ὡς ἐκεῖθεν αὐτίκα μάλα περαιωθησόμενος. οὗ δὴ γεγονότος ἀμογητὶ Ῥωμαῖοι διέβαινον, Οὖννοί τε μηδὲ τὴν πρώτην αὐτὸς ὑποστάντες ἀνὰ κράτος λοιπὸν ἔφευγον, καὶ ἡ δίωξις ἄχρι ἐς ποταμὸν ἐγένετο, ἔνθα τῶν Οὔννων τῇ γεφύρᾳ ἀθρόον ἢ τὸν ποταμὸν ἐζεύγνυ ξυμπεπτωκότων, αὐτὴν μὲν κατασπασθῆναι ξυνέβη, τῶν δὲ πλείστους μὲν τῷ ποταμῷ παρασυρέντας ἐνταῦθα δὴ τὰς ψυχὰς ἀπερεύξασθαι, πολλοὺς δὲ καὶ χερσὶν ἁλῶναι Ῥωμαϊκαῖς, ἐν οἷς Ἀκούσης κα

земя. Но тъй като не могъл да го убеди да стори това, той преминал реката Истър,[1] обсадил и превзел града Белград, който се намирал край нея. Той разрушил стените до основи, с кораби пренесъл камъните оттам и с тях построил в Сирмий[2] града Зевгмин[3]. Този град просъществувал дълго време след това, но през царуването на император Мануил бил разрушен до основи и тогава той пък на свой ред целият послужил за изграждането на града Белград. Но за това аз ще разкажа по-сетне, когато дойде ред да се говори за това време. Като се научил за станалото, император Йоан Комнин с цялата си войска се отправил към Дунав, водейки със себе си и съюзен отред от лигурийски конници, които нашите хора обикновено назовават „ломбардци“[4], и от турци[5]. Той се разположил на стан там по брега и започнал да се готви за сражение. А на Стефан, който бил с изнежено тяло, се случило да го сполети болест някъде във вътрешността на държавата му. Все пак той не искал да изостави работите, но колкото се може по-скоро изпратил войски, като им заповядал да се установят на отвъдния бряг и да възпрепятствуват императора. Наистина унгарците постъпили, както им било заповядано. Императорът пък, за да постигне без усилие това, в което му се пречело, измислил следното. След като отделил настрана целия съюзен отред, той му заповядал да се придвижи зад реката, като че ли към мястото, наричано Темпон, и да премине реката оттам, гдето един хълм, издигащ се откъм унгарската земя, достигал чак до реката. А императорът заедно с останалата ромейска войска застанал срещу крепостта Храм[6] и давал вид, като че веднага ще се опита да премине реката от това място. След като било изпълнено това, ромеите без труд извършили преминаването. А унгарците, които и в началото не устояли срещу тях, вече започнали стремглаво да бягат и преследването им продължило чак до реката, където се стекли унгарците вкупом, при моста, прекаран през реката. Той обаче се срутил, като повечето от тях били завлечени от реката и там загинали. А мнозина попаднали и в ръцете на ромеите; между тях били Акус и

[1] Според *В. Н. Златарски*, История на българската държава, т. II, войната между унгарци и византийци започнала през 1128 г. В Historija naroda Jugoslavije, I, Zagreb, 1953, стр. 675, началото на войната е отнесено към 1127 г. [2] Славянското име на областта, която се намира между Дунава и Сава, е Срем. [3] Градът се намирал на отсрещния бряг на Сава (старобългарският Землин, сърбохърватският Земун). [4] Т. е. наемници от Северна Италия. Авторът тук употребява архаизиращото название „лигурийци“. [5] Става дума за селджуци. [6] Градът Храм не може да се локализира със сигурност. *Златарски*, История, II, стр. 374, го отъждествява с дн. Нова паланка на унгарския бряг, при устието на р. Караш. Според *К. Я. Грот*, История Угрии и славянства в XII веке, Варшава, 1889, стр. 267, заб. 2, крепостта се намирала при вливането на р. Нера в Дунава, близо до днешния град Базиаш.

Κελαδὴς ἦστην, ἄνδρες ὀνομαστότατοι παρ᾽ Οὔννοισι. ταῦτα κατωρθωκὼς ὁ βασιλεὺς τὸ Χράμον τε αὐτοβοεὶ παραστησάμενος φρούριον αὐτίκα ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων αὖθις μετέβαινε, πόλιν τε Βρανιτζοβὰν στρατιωτῶν ἀσφαλείᾳ κρατηνάμενος, ὧν Κουρτίκιος ἦρχεν, ἐς Βυζάντιον ἦλθεν. Οὖννοι δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον Βρανιτζοβάν τε περικαθίσαντες εἷλον, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ Ῥωμαίων οὓς μὲν ἔκτειναν οὓς δὲ ἐζώγρησαν· ἦσαν δὲ οἳ καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο. ἐφ᾽ οἷς χαλεπήνας βασιλεὺς Κουρτίκιον μὲν προδοσίας ἐγκλήματι ὑποδικάζει καὶ πολλὰς αὐτῷ ξαίνει κατὰ τῶν νώτων, καίτοι οὐ πρότερον ἐκεῖνος τειχέων ἀφίστατο πρὶν ἢ (φασὶν) οἱ πολέμιοι εἰσερρέοντο πανστρατὶ ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ πυρὶ τὰς οἰκοδομὰς ἔφλεγον.

Келад — мъже твърде известни между унгарците. След постигането на този успех императорът още при първото нападение завладял крепостта Храм и веднага [преминал] отново на ромейска земя. След като осигурил града Браничево[1] с гарнизон, чийто началник бил Куртикий, той заминал за Цариград. Унгарците пък не след дълго обсадили и превзели отново Браничево и едни от ромеите, които намерили в него, избили, а други заловили в плен. Имало и такива, които потърсили спасение в бягство. Разгневен от всичко това, императорът обвинил в предателство Куртикий и наредил да му нанесат много удари по гърба, въпреки че той напуснал крепостта чак тогава, когато неприятелят нахлул в града с цялата си войска и започнал да опожарява сградите.

Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Σέρβιοι, ἔθνος Δαλματικόν, ἐς ἀποστασίαν ἰδόντες τὸ Ῥάσον κατεστρέψαντο φρούριον. οὗ δὴ ἕνεκα καὶ Κριτόπλον βασιλεὺς ἀμυνόμενος, ὃς τὴν τοῦ φυλακτηρίου τοῦδε ἐπετρέψατο τήρησιν, γυναικείαν ἐνδεδυκότα στολὴν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἦγεν ὄνῳ ἔποχον. ὁ δὲ ἐν Βρανιτζόβῃ τὸ δεύτερον γεγονὼς ἀνοικοδομεῖν αὐτὴν σπουδῇ ἐποιεῖτο. χρόνου γοῦν ἐς τὸ ἔργον τριβομένου ξυνέβαινε χειμῶνι καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων δυσπαθοῦν τὸ στρατιωτικὸν ἐς ἄγαν ταλαιπωρεῖσθαι. ὃ πυθόμενος ὁ τῶν Παιόνων ῥὴξ ἔγνω τὴν ταχίστην τὸν Ἴστρον διαβὰς οὐδὲ προειδομένοις ἐπιθήσεσθαι τούτοις. ἦν δέ τις ἐν τῇ τῶν Οὔννων χώρᾳ γυνὴ λατίνα μὲν γένος, πλούτῳ δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ περιφανείᾳ διαφέρουσα. αὕτη παρὰ βασιλέα πέμψασα δῆλα καθίστη τὰ μελετώμενα. ὁ δὲ ἐπειδὴ μὴ εἶχεν ἐξ ἀντιπάλου δυνάμεως αὐτοῖς ξυμπλακήσεσθαι, ἅτε νόσῳ καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἧπερ εἴρηται προκατεργασθέντος αὐτῷ τοῦ στρατεύματος, τὴν πόλιν ὅποι δυνατὰ τειχισάμενος ὀπίσω ἐχώρει. ὅπως μέντοι μὴ τῶν Οὔννων στράτευμα συμμῖξαι αὐτῷ γένοιτο, διά τινων ἐρυμνῶν καὶ ἀποκρήμνων χωρίων τὴν πορείαν ἐτίθετο· ἀμέλει καὶ Κακὴ σκάλα ἐγχωρίως ὁ τόπος ὠνόμασται. ἔνθα ὁ τῶν Οὔννων στρατὸς αἰφνίδιος ταῖς οὐραγούσαις ἐπεισπεσὼν φάλαγξιν, ἄλλῳ μὲν οὐδενὶ Ῥωμαίους

По това време сърбите, далматинско племе, въстанали и разрушили крепостта Расон[2]. Поради това императорът наказал и Критопъл, комуто била поверена охраната на тази крепост. Той заповядал да го водят през площада, облечен в женска дреха и възседнал на магаре. След това императорът за втори път отишъл в Браничево и се заловил да го възстанови.[3] Докато времето минавало в изпълнение на тази работа, войската се измъчвала и твърде много страдала от студ и поради липса на необходимите й припаси.[4] Когато владетелят на унгарците узнал това, той решил с най-голяма бързина да премине Дунава и неочаквано да нападне ромеите. А в унгарската страна се намирала една жена, по произход латинка, която се отличавала с богатствата си, но и със знатност. Тя изпратила до императора хора, чрез които му открила това, което се готвело. Но като не бил в състояние да влезе в сражение с тях с равностойна военна сила, тъй като войската му, както се споменава, още преди това била изтощена от болести и от недостиг на необходимите припаси, императорът се оттеглил назад, след като укрепил града, доколкото било възможно. А пък за да не се случи унгарската войска да нападне, той тръгнал. И наистина онова място се нарича от местните жители Каки скàла[5] Там унгарската войска внезапно нападнала ариергардните отреди, но с нищо не напако-

[1] Браничево се наричала областта между Дунава и Морава в дн. Североизточна Сърбия; същото име носел и градът на Дунава, на мястото на античния Виминациум. Споменава се често през XII в. като граничен град между Византия и Унгария, важен стратегически пункт, около който са водени чести военни действия. [2] Днес Нови пазар на р. Рашка. Сръбските племена в Рашка по това време били под властта на Византия. [3] Според мирния договор, сключен между Византия и Унгария в 1129 г., Браничево отново оставал в пределите на Византия. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 374. [4] Срв. *Златарски*, История, II, стр. 373—374; *Стр. Лишев*, Третият кръстоносен поход и българите, ИИБИ, VII, 1957, стр. 213. [5] Букв. „Зла стълба". Според *Златарски*, История, II, стр. 374, това място вероятно се намирало при теснината Ждрело по горното течение на р. Млава.

ἐζημίωσαν, τεμάχια δὲ τῶν τὴν βασιλικὴν ξυμπληρούντων αὐλὴν παραπετασμάτων ὑποζυγίων ἀπορίᾳ περιορραθέντα ἀνελόμενοι ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ Ῥωμαίων στράτευμα ἀσινὲς ἐκεῖθεν διαγέγονεν (pp. 9_1—13_9).

стила на ромеите, освен гдето задигнала част от завесите, изпълващи императорската палатка, които били изоставени поради липса на впрегатен добитък, след което се оттеглила. И ромейската войска невредима преминала оттам.

3. De Moesorum praeda

ἐπειδὴ τὰ εἰρημένα Ῥωμαῖοι παρεστήσαντο φρούρια, μηδενὸς ὅθεν δήποτε ἀντιστατοῦντος αὐτοῖς ἄχρι καὶ ἐς Ἀντιόχου ἦλθον τὴν πόλιν, λείαν Μυσῶν καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐργαζόμενοι (p. 34_{3-6}).

3. За „мизийската плячка“

И тъй, след като ромеите покорили споменатите крепости, без да срещат там никакво противодействие, стигнали чак до град Антиохия, като направили всичко по пътя си „мизийска плячка“[1].

4. Crucesignati regiones Bulgaricas transeunt

Ἐντεῦθεν τὰ ἐξ ἑσπέρας ἀρχὴν ἔσχε. Κελτοὶ γὰρ καὶ Γερμανοὶ καὶ τὸ Γαλατῶν ἔθνος καὶ ὅσα τὴν παλαιὰν ἀμφινέμονται Ῥώμην, Βρίττιοί τε καὶ Βρεττανοὶ καὶ ἅπαν ἁπλῶς τὸ ἑσπέριον ἐκείνητο κράτος, λόγῳ μὲν τῷ προχείρῳ ὡς ἐξ Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβήσονται Πέρσαις τε μαχησόμενοι τοῖς παρὰ πόδας καὶ τὸν ἐν Παλαιστίνῃ καταληψόμενοι νεὼν τόπους τε τοὺς ἱεροὺς ἱστορήσοντες, τῇ γε μὴν ἀληθείᾳ ὡς τήν τε χώραν Ῥωμαίων ἐξ ἐφόδου καθέξοντες καὶ τὰ ἐν ποσὶ καταστρέψοντες. ἦν δὲ αὐτοῖς ἡ στρατιὰ ἀριθμοῦ κρέσσων. βασιλεὺς δὲ ἐπειδὴ ἄγχιστα τῶν Οὐννικῶν ὁρίων γεγονέναι ἐπύθετο τούτους, πρέσβεις ἔστελλε, Δημήτριόν τέ τινα Μακρεμβολίτην καὶ Ἀλέξανδρον ἄνδρα Ἰταλὸν μὲν τὸ γένος Γραβίνης δὲ πόλεως Ἰταλικῆς κόμητα γεγονότα πρός τε τοῦ Σικελίας τυράννου ἅμα πλείοσιν ἄλλοις τῆς τε ἀρχῆς ἀποβιβασθέντα καὶ βασιλεῖ διὰ τοῦτο αὐτόμολον γεγονότα. ἐκέλευε δὲ τῆς τε γνώμης ἀποπειράσασθαι σφῶν, καὶ εἴγε μὴ ἐπὶ τῷ πονηρῷ Ῥωμαίων ἥκουσιν, ὅρκοις τὸ πρᾶγμα βεβαιοῦν. οἳ καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τοὺς τῶν βαρβάρων τούτων ἡγεμόνας ἦλθον, ἔλεξαν τάδε· „ἀκήρυκτον πόλεμον ἄγειν ἐπὶ τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας, οὔτε ὅσιον οὔτε ἄλλως εὐπρεπὲς ἀνθρώποις ἐστὶ γένους τε περιφανείᾳ καὶ δυνάμεως περιουσίᾳ μάλιστα κεχρημένοις. νικῶντες γάρ, ἂν

4. Кръстоносци преминават през българските земи

Оттогава[2] на Запад[3] започнало движение, което обхванало келтите, германците, галското племе, ония, които населяват областта на стария Рим, бритите и бретанците.[4] Изобщо цялата сила на Запада се раздвижила под предлог, че ще преминат от Европа в Азия да се сражават с турците[5], които им се изпречат там, за да завладеят палестинския храм и да посетят светите места. Но действителното им намерение било още с навлизането си да завземат ромейската страна и да опустошат всичко, което се изпречи отпреде им. Войската им била безбройна. Когато узнал, че те се намират близо до унгарските предели, императорът[6] изпратил пратеници — някой си Димитрий Макремволит и Александър[7], по народност италианец, който бил управител на италийския град Гравина[8], но заедно с мнозина други бил лишен от властта си от страна на сицилийския крал[9] и поради това избягал при императора. Той им заповядал лично да разберат техните намерения и ако те не са дошли за зло на ромеите, да потвърдят това с клетви. Когато пратениците пристигнали при вождовете на тия варвари, казали им следното: „За хора, които са от знатен род и превъзхождат със силата си, не е нито позволено, нито въобще прилично да водят война, без дори да я обявяват, срещу ония, които не са им сторили нищо лошо. Защото ако им се удаде да победят, те ще победят

---

[1] Мизи византийските автори обикновено наричат българите. Този пословичен израз е станал синоним на нашествия и пълно унищожение. [2] През 1144 г. селджукският емир Имадедин Зенги завладял гр. Едеса в Месопотамия. Понеже градът бил твърде важно средище на сирийските християни, те отправили енергичен глас за помощ. Така започнал Вторият кръстоносен поход (1147—1149). Срв. *Г. Острогорски*, Историја Византије, Београд, 1959, стр. 359. [3] Става дума за областите в днешна Средна и Западна Европа. [4] Кинам и тук употребява старинни названия за тогавашните западни народи. [5] Авторът нарича селджукските турци перси. [6] Мануил I Комнин, който наследил баща си Йоан след неговата смърт (8 април 1143 г.). [7] Бивш граф на гр. Равена. След несполучлив опит за въстание той избягал в Далмация, откъдето преминал във Византия на страната на император Мануил. [8] Гравина е днешният град Равена. [9] Става дума за Рожер II, крал на норманите в Сицилия (1130—1152).

οὕτω τύχοι, οὐ σὺν ἀνδρείᾳ νικήσουσι, καὶ ἡσσώμενοι οὐχ ὑπὲρ ἀρετῆς κινδυνεύσουσιν. ἄμφω δὲ οὐκ ἐπαινετά. ὑμῖν δὲ οὐδὲ ἄλλως ἐξέσται γῆν τὴν Ῥωμαίων πατεῖν μὴ πρότερον πίστεις περὶ τοῦ μηδὲν ἀδικήσειν δεδωκότας βασιλεῖ. ὥστε εἰ μὴ ψευδορκεῖν μέλλοιτε, τί μὴ ἐν τῷ ἐμφανεῖ τὸν πόλεμον ἄγετε; Ῥωμαίοις γὰρ καὶ ἐκ τοῦ εὐθέος διαπληκτίζεσθαι, χαλεπὸν ὑμῖν ἔσται. εἰ δὲ καὶ σὺν ἐπιορκίᾳ τὸν κατ᾽ αὐτῶν διαφέρετε πόλεμον, πολλῷ δὴ χαλεπώτερον· θεῷ γὰρ καὶ τῇ Ῥωμαίων ἰσχύϊ πολεμεῖν λείπεται ὑμᾶς. εἰ δὲ καὶ ἀληθίζει τὸ φίλιον ἐν ὑμῖν, καὶ δόλος οὐδεὶς ὑποκάθηται, ὅρκοις τὸ πρᾶγμα βεβαιώσασιν ἐξέσται ὡς διὰ φιλίας τῆς βασιλείως μεγάλου ἰέναι γῆς, ὑποδοχῆς τε ἀπολαύοντας εἰς τὸ εἰκὸς καὶ φιλοφροσύνης τῆς ἄλλης.“ οἱ πρέσβεις μὲν τοσαῦτα εἶπον· οἱ δὲ συνῆεσαν γὰρ ἐς ταὐτὸν παρὰ τὴν Κορράδου τοῦ Ἀλαμανῶν ῥηγὸς σκηνὴν ἅτε τὰ πρεσβεῖα τῶν ἀνὰ τὴν ἑσπερίαν λῆξιν λαχόντος ἐθνῶν, ἐπὶ κακῷ μὲν τῷ Ῥωμαίων ἥκειν οὐδαμῇ ἔφασκον, κἂν δεήσοι καὶ ὅρκοις δεήσοι καὶ ὅρκοις τὸ πρᾶγμα πιστοῦσθαι, ἑτοιμότατα καὶ τοῦτο ποιήσειν διετείνοντο. ἐπὶ δὲ Παλαιστίνην αὐτοῖς ὁρᾶν τὴν ὁρμὴν καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν λῃστεύοντας Πέρσας. δόξαν οὖν οὕτω Ῥωμαίοις καὶ εἰς ἔργον τοὺς λόγους ἐξῆγον ὅσοι τε ἐς τοὺς ῥῆγας καὶ ὅσοι ἄλλως ἐπίδοξοι τῶν ἐν αὐτοῖς ἦσαν δουκῶν φημι καὶ κομήτων. ἰδιάζουσαι δὲ ταῦτα ἀρχαὶ καὶ εἰσίν τινες διαιρέσεις ἐκ τοῦ τῆς βασιλείας καθιέμεναι ὕψους, γενικωτάτου τοῦ καὶ ὑπερκειμένου τῶν ἄλλων πράγματος. κόμητι μὲν γὰρ δοὺξ ὑπερανέβηκε, δουκὶ δὲ αὖ ῥήξ, καὶ ῥηγὶ βασιλεύς. καὶ ὑπείκει τὸ καταδεέστερον ἀεὶ φύσει τῷ ἐπέκεινα, πόλεμόν τε συνδιαφέρει τούτῳ καὶ πείθεται τά γε τοιαῦτα. διὸ καὶ βασιλέα μὲν ἰμπεράτορα καλεῖν ἔθος Λατίνοις ἐστὶ τὸν ὑπὲρ ἐπέκεινα αὐτῶν ἀνιστάμενον, ῥῆγας δὲ τοὺς ὅσοι δευτέρας εἰλήχασι τάξεως. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω διῃρήσθω. τελεσθέντων δὲ τοῖς πρέσβεσιν ὧν ἕνεκα παρὰ τοὺς βαρβάρους ἦλθον, αὐτοὶ μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεκομίσθησαν, οἱ ῥῆγες δὲ ὁδοῦ τὸ λοιπὸν εἴχοντο. οὐ μέντοι ἀλλήλοις ἀνεμίγνυντο τὰ στρατεύματα,

ие поради мъжество, ако пък претърпят поражение, те ще понесат беда не в името на някаква добродетел. Но и в двата случая не за похваляване. А на вас не ще ви бъде позволено да стъпите на ромейска земя, ако по-напред не дадете уверения на императора, че няма да вършите беззакония. Ако ли пък нямате намерение да давате лъжлива клетва, защо не водите войната открито? Впрочем трудно ще ви бъде да воювате срещу ромеите дори и открито. Ако ли пък ще водите войната срещу тях, служейки си с клетвонарушения, тогава ще ви бъде много по-трудно: защото в такъв случай вие ще трябва да воювате срещу бога и срещу ромейската сила. Ако пък вие проявите истинско приятелство и в него не се таи някаква измама, след като потвърдите това с клетви, ще ви бъде позволено да преминете през земята на великия император като през приятелска страна и вие ще се ползувате от подобаващ прием и от всякакви други любезности.“ Това казали пратениците. А онези, както се били събрали в палатката на аламанския[1] крал Конрад, понеже той държал първенство сред западните народи, заявили, че съвсем не са дошли, за да сторят зло на ромеите, и че ако ще трябва и с клетва да потвърдят това, ще сторят това с пълна готовност. Те твърдели, че походът им е насочен към Палестина и против турците, които плячкосват Азия. След като ромеите се съгласили на това, казаното било приведено в изпълнение от тия измежду тях, които имали княжеско достойнство, и от други знатни — имам пред вид херцози и графове. Тези длъжности притежават особени привилегии, произтичащи от царското височество, което се придобива по рождение и стои над всичко друго. Така херцогът стои над графа, кралят стои над херцога, императорът — над краля. По природа винаги по-слабият се подчинява на по-силния, понася заедно с него тежестите на войната и го слуша при такива обстоятелства. Ето защо латинците са навикнали да назовават царя „император“, комуто те отдават върховната власт, а „крале“ наричат ония, които стоят на второ място. Така са разграничени тези титли. След като свършили работата, заради която дошли при варварите, пратениците си заминали за Цариград, а кралете продължили пътя си. Обаче войските не се движели заедно. Напред вървял аламанският крал,[2] а много по-

[1] Т. е. германският владетел („аламански“ вм. „германски“). Това е Конрад III Хохенщауфен (1138—1152), който възглавил немското кръстоносно опълчение. Кинам според съществуващата у византийските автори тенденция го нарича тук и по-нататък крал (ῥῆξ) от желание да принизи западните владетели пред Мануил, когото титулува император (βασιλεύς). [2] Сиреч германският крал.

ἀλλ' ὁ μὲν Ἀλαμανὸς πρότερος, πολλῷ δὲ κατόπιν ὁ Γερμανὸς ἐπορεύετο, οὐκ οἶδα ὅτου ἕνεκα τοῦτο ἐπιτηδείοντες, εἴτε καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος ἀξιόμαχος εἶναι φιλοτιμούμενος, εἴτε καὶ τὰ ἐπιτήδεια μὴ ἐπιλιπεῖν σφᾶς προνοούμενοι. ἦσαν δὲ ὅμως ἀνάριθμοι καὶ ὑπὲρ τὴν παρὰ θάλασσαν ψάμμον. οὐ τόσαις ὁ Ξέρξης ἐκαλλωπίσατο μυριάσιν, ὁπότε ναυσὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἔζευγνυ. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τῷ Ἴστρῳ γεγόνασιν, ἐνταῦθα εὐτρεπῆ τὰ πρὸς τὴν διάβασιν ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς καθιστὰς ἐκέλευε τῶν ὑπογραμματέων τοὺς πλείστους ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ ἑστηκότας τὸν ἑκάστης φόρτον ἀπογεγράφθαι νεώς. ἐς ἐννενήκοντα τοίνυν ἀριθμησάμενοι μυριάδας τὸ ἐντεῦθεν οὐχ οἷοί τε ἀριθμεῖν ἐγένοντο.

Τὸ μὲν δὴ πλῆθος τοσοῦτον αὐτοῖς ἦν. ἀγχοῦ δὲ πόλεως Ναϊσσοῦ γεγονόσιν, ἣ μητρόπολις τῶν κατὰ τὴν Δακικὴν τυγχάνει οὖσα, ἐνταῦθα ὁ τὴν τῆς χώρας πρὸς βασιλέως ἐμπεπιστευμένος ἀρχὴν Μιχαὴλ ἐπώνυμον Βρανᾶς προὐνοεῖτο ἤδη τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς, οὕτω προστεταγμένον αὐτῷ. μέχρι μὲν οὖν καὶ ἐπὶ Σαρδικῆς ἐν τούτοις ἦσαν, ἔνθα καὶ ἄνδρε δύο τῶν ἐπὶ δόξης ἠλθέτην παρ' αὐτούς, δεξιωσομένω τε τὰ εἰκότα καὶ τὰ ἀναγκαῖα σφίσιν ἐμποριοσομένω. ἦν μὲν ὁ αὐτῶν Μιχαὴλ σεβαστὸς ἐκ Παλαιολόγων, ἀνὴρ ἱκανῶς συνετὸς καὶ πραγμάτων πολλῶν ἔμπειρος, ὃς βασιλεῖ Ἰωάννῃ οὐκ οἶδ' ὅ τι προσκεκρουκὼς πρότερον ὑπερόριός τε διὰ τοῦτο γεγονὼς πρὸς βασιλέως ἀνεκαλεῖτο Μανουὴλ εὔνους τε αὐτῷ καὶ τοῖς Ῥωμαίων μάλιστα ἐγένετο πράγμασιν. ὁ μὲν δὴ τοιοῦτος ἦν. ἅτερος δὲ χαρτουλάριος μὲν ἀμφοτέροιν ἐχρημάτισε τοῖν βασιλέοιν. τοσούτῳ γε μὴν Ἰωάννῃ βασιλεῖ εὐνούστατος γέγονεν ὡς ὁπότε Ἀλεξίῳ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν υἱέων ἐξ ἀνθρώπων γεγενῆσθαι ξυνέβη, ἐνσκῆψαί οἱ τὸν βασιλέα μετὰ τελευτὴν τὴν αὐτοῦ τὸν Μανουὴλ ἐπὶ τὰ σκῆπτρα καλέσαι καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειρίσαι. οἱ μὲν οὖν τούτων ἕνεκα ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν ἦλθον. οἱ δὲ βάρβαροι μέχρι μὲν ἐν δυσχωρίαις ἦσαν (πολλὰ γὰρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἴστρου ἄχρι καὶ ἐπὶ Σαρδικὴν ὄρη ἀνέχει ὑψηλὰ καὶ δεινῶς ἄβατα), σιγῇ τε ἐπορεύοντο καὶ οὐδὲν

назад следвал германският[1]. Не зная защо било така. Може би защото всеки един от двамата поради честолюбие считал, че и сам е достоен да бъде военачалник, а може би от съображение да не би да им се яви недостиг в хранителни припаси. Наистина те се движели в безчислено множество, което надминавало и морския пясък. И Ксеркс не е могъл да се похвали с толкова десетки хиляди [войници], когато преминавал Хелеспонт с кораби. Когато пристигнали на Дунава, императорът, след като приготвил всичко необходимо за преминаването им, заповядал голям брой писари да застанат на отвъдния бряг на реката[2] и да записват натоварените на всеки кораб хора. Но след като преброили до 90 мириади[3], те не смогнали да броят по-нататък.

Толкова голям бил техният брой. Когато пък наближили до град Ниш, главен град на Дакия[4], тогава Михаил, наречен Врана, комуто било поверено от императора управлението на тази област,[5] се погрижил вече за доставката на необходимите им припаси, понеже така му било заповядано. Те наближили вече и до Сердика, гдето при тях дошли двама знатни мъже, за да ги поздравят, както подобава, и да им доставят необходимите припаси. Единият от тях бил севаст Михаил — от рода на Палеолозите,[6] мъж достатъчно съобразителен и опитен в много работи. Не зная защо той по-преди бил скаран с император Йоан и поради това бил заточен. Но сетне бил повикан обратно от император Мануил, станал негов привърженик и имал присърце ромейските работи. Такъв бил единият от тях. Другият пък изпълнявал длъжността хартуларий[7] и при единия, и при другия. Той дотолкова бил привързан към император Йоан, че когато най-старият му син Алексий се поминал, императорът му възложил задачата след неговата собствена смърт да повика Мануил на престола и да му предаде императорската власт. И тъй във връзка с гореспоменатата им задача тези двамата пристигнали в Сердика. А варварите, докато се намирали сред непроходими местности (наистина от река Дунав чак до Сердика се издигат множество високи и твърде непроходими планини),

1 „Германски" тук е наречен френският крал Людовик VII. Общо за събитията срв. *Острогорски*, Историја Византије, стр. 358 и сл.

2 Дунав. Преминаването е станало при Белград.

3 Едва ли може да се приеме, че тук става дума за 900 000 души. Вероятно *μυριάδας* тук означава *χιλιάδας*, т. е. 90 000, което също може би е преувеличено.

4 Дакия и Македония били диоцези на префектура Илирик. Срв. ГИБИ, т. II, стр. 23, бел. 5.

5 Михаил Врана бил управител на България през това време (1147) с резиденция Ниш.

6 Севаст Михаил Палеолог бил братовчед на император Мануил I Комнин и играл важна роля в управлението на империята. Той бил управител на Солунската област и главнокомандуващ на византийските войски по време на похода в Италия. Срв. *Chalandon*, Jean II Comnène, pp. 218—219.

7 Хартуларият бил висш сановник от финансовото ведомство. Срв. за него *Dölger*, Beiträge, pp. 27—28; *Ангелов*, История на Византия, II, стр. 40

ὅ τι Ῥωμαίοις οὐ κατὰ γνώμην ἐποίουν. ἐπεὶ δὲ ταῖς πεδιάσιν ἤδη ὡμίλουν, αἳ πολλὰ τὰ δυσπρόσοδα τῶν κατὰ τὴν Δακικὴν διαδέχονται χωρίων, παραφαίνειν λοιπὸν τὸ δυσμενὲς ἤρξαντο, τοῖς τε κατ' ἐμπορίαν τὰ ὤνια σφίσιν ἀποδιδοῦσι χεῖρα ἐπέβαλον ἄδικον· κἂν τις ἀπισχυρίσαιτο πρὸς τὴν ἁρπαγήν, τοῦτον δὲ ῥομφαίας ἔργον ἐτίθεσαν. ὅ τε ῥὴξ Κορράδος ἀνεπιστρόφως πάντῃ τῶν γινομένων εἶχε καὶ τοῖς ἐπικαλοῦσιν ἢ οὐδὲ προσεῖχεν ὅλως ἢ καὶ προσχὼν τῇ τοῦ πλήθους ἀλογιστίᾳ τὸ πᾶν ἀπεγράφετο. τούτων βασιλεὺς ἀκηκοὼς στράτευμα ᾗ τάχους εἶχεν ἅμα Προσοὺχ ἀνδρὶ ἐμπειρομάχῳ κατ' αὐτῶν ἔπεμψεν. ὃς καὶ ἐπειδὴ περὶ πόλιν Ἀδριανοῦ τούτοις συνέμιξε, μέχρι μέν τινος ἀπὸ διαστάσεως εἵπετο, τὰς ἀτάκτους τοῦ πλήθους ἀνασειράζων ὁρμάς. ὡς δὲ καὶ ἐπὶ μᾶλλον θρασυνομένους αὐτοὺς ἑώρα, καὶ πολεμίας ἤδη ἐν τῷ ἐμφανεῖ συνέμιξε χεῖρας ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. τῶν τινα ἐπισημοτέρων Ἀλαμανῶν μαλακισθέντα τὸ σῶμα σεμνεῖόν τι εἶχε τῶν ἀρὰ τὴν πόλιν Ἀδριανοῦ σύν τε χρήμασι καὶ ἀποσκευῇ τῇ πάσῃ· ἃ φωράσαντές τινες Ῥωμαίων τῶν ἐκ πεζικῶν καταλόγων πῦρ τε τῇ καταγωγῇ ὑφῆψαν καὶ τὸν ἄνθρωπον οὕτω προσαπολέσαντες τὰ χρήματα ἔσχον. ὡς οὖν εἰς ἀκοὰς Φρεδερίκῳ τὸ γεγονὸς ἦλθε τῷ Κορράδου ἀδελφιδῷ, ἀνδρὶ ὑπ' ἀσυμμέτρου αὐθαδείας τήν τε ὁρμὴν ἀκαθέκτῳ καὶ ἐπιεικῶς φρονηματίᾳ σπουδῇ παλίνορσος ἐπὶ τὴν Ἀδριανοῦ ἦλθε καίτοι δυοῖν ἡμέραιν ὁδὸν Κορράδου προαπιών, πυρί τε τὸ σεμνεῖον φλέξας οὗ δὴ ὁ Ἀλαμανὸς κατέλυε πρότερον, ταύτην πολέμου πρόφασιν Ῥωμαίοις τε καὶ αὐτοῖς ἐντεῦθεν ξυνεπορίσατο. ὁ γάρ τοι Προσοὺχ εἰς χεῖρας διὰ τοῦτο Φρεδερίκῳ ἐλθὼν ἐτρέψατο αὐτὸν καὶ φόνον βαρβάρων πολὺν εἴργαστο. ἦν δὲ Φρεδερίκος οὗτος ὁ μετὰ Κορράδον Ἀλαμανῶν ἄρξας, ἐξ αἰτίας ἣ ἐν τοῖς εἰσέπειτα λελέξεται λόγοις. ἐντεῦθεν τῆς προτέρας Ἀλαμανοὶ καθυφῆκαν ἀλαζονείας ἔργῳ τὴν Ῥωμαίων διδαχθέντες ἰσχύν.

Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο. Ἀνδρόνικος δέ, ὃν καὶ Ὦπον ἐκάλουν, ἐκ βασιλέως τούτων δὴ ἕνεκα πεμφθείς, τῶν τε ὅρκων ἀνεμίμνησκε σφᾶς καὶ ἃ περὶ μηδὲν ἀδικήσειν Ῥωμαίους διωμολο-

вървели спокойно и не вършели нищо, което да е противно на ромеите. Но когато вече иавлезли в равнините[1], които идват след многото непроходими области на Дакия, те оттук нататък започнали да се държат враждебно спрямо тия, които им продавали стоки[2], и да ги ограбват. Ако пък някой оказвал съпротива срещу грабежа, убивали го с меч. А кралят им Конрад гледал съвсем равнодушно това, което се вършело. Той или изобщо ие обръщал внимание на тия, които се оплаквали, или пък, ако ги изслушвал, отдавал всичко това иа необуздаността на тълпата. Когато императорът узнал това, колкото се може по-бързо изпратил срещу тях войска начело с Прозух[3] — мъж опитен във военното дело. След като се сблъскал с тях около град Адриаиопол[4], той до някое време ги следвал на известно разстояние, обуздавайки безредните нападения на пълчищата им. Но като виждал, че те стават все по-дръзки и по-дръзки, той вече започнал открита война, и то поради следната причина. Някакъв знатен германец, обхванат от болест, се бил настанил в един от манастирите на град Адрианопол заедно с парите си и цялото си имущество. Когато някои ромеи от пехотните отреди усетили това, те опожарили убежището и като погубили по този начин този човек, взели парите му. Но станалото стигнало до слуха на Конрадовия племенник Фридрих[5], необикновено себелюбив мъж, неудържимо предприемчив и доста самонадеян. Тогава той бързо се върнал назад към Адрианопол, въпреки че бил изпреварил Конрад с два дни път, опожарил маиастира, където преди квартирувал германецът, и по този начин дал повод за война на самите ромеи. Затова и Прозух нападнал Фридрих, обърнал го в бягство и избил много варвари. Това бил същият онзи Фридрих, който станал нладетел иа аламаните след Конрад, и то по причина, която ще бъде изложена подолу. Тогава вече аламаните изоставили предишното си високомерие, след като на дело се запознали с ромейската мощ.

Така се развивали събитията.[6] Андроник, когото наричали още и Опос, бил изпратен от императора във връзка с тази работа. Той припомнил на аламаните за клетвите им, изтъкиал много от ония неща, за които те преди това се били уговорили — да не увреждат с нищо ромеите, — и пори-

[1] Имат се пред вид равнините в дн. Югозападна и Южна България. [2] За търговията между кръстоносците и местното население срв. *Стр. Лишев*, За стоковото производство във феодална България, София, 1957, стр. 71. [3] Прозух — пълководец от турски произход, получил възпитанието и образованието си във Византия. Срв. *Moravcsik*, op. cit., II, p. 257. [4] Дн. Одрин. [5] Става дума за бъдещия германски император Фридрих Барбароса. [6] Събитията се отнасят към 1147 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 378—382.

γήκασι πρότερον συχνὰ προφέρων ὠνείδιζέ τε τὴν ἀπιστίαν αὐτοῖς, καὶ εἴγε μὴ εἰς προὖπτον κακὸν ἐμπεσεῖσθαι βουλομένοις εἴη, ἐπὶ τὸν Ἀβύδου ξυνεβουλεύετο πορθμὸν ἰέναι κἀκεῖθεν αὐτίκα περαιωσομένους. ἀλλ' Ἀνδρόνικος μὲν τοσαῦτα εἰπὼν ἐπειδὴ μὴ πείθειν εἶχεν, ἄπρακτος ἐς Βυζάντιον ἀνεχώρει. οἳ δὲ εἰς βουλὴν συλλεγέντες περὶ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων ἐσκέπτοντο. δόξαν δὲ τῆς ἐπὶ Βυζάντιον ἔχεσθαι, ἄραντες ἐκεῖθεν ὁδῷ προῄεσαν. οὐδέν τε ἧσσον αὖθις ἐκεῖνοι καὶ μετὰ τὴν πληγὴν ἦσαν οἱ πρὶν ἀλαζόντες. τά τε γὰρ βοσκήματα συνέκοπτον ἀφειδῶς καὶ Ῥωμαίων δὲ τῶν ἀνθισταμένων πολλοὺς ἔκτεινον· ἥ τε μάχη οὐκέτι λοιπὸν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς συνίστατο. ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσε, δεῖν ἔγνω παρασκευάζεσθαι καὶ αὐτός. πόλιν μὲν οὖν τὴν Κωνσταντίνου αὐτίκα στρατόπεδα ἐφρούρει, τὰ μὲν πρὸ τῶν τειχέων αὐλιζόμενα τὰ δὲ καὶ πυλῶν ἔνδοθι διατριβὴν ἔχοντα. Βασίλειον δέ, ὃν καὶ Τζικανδύλην ἐπεκάλουν, πολλοῖς ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἀγῶσι καὶ μάχαις κατὰ βαρβάρων ἐνευδοκιμηκότα τῶν τῇδε [Κωνσταντίνου], ἅμα τῷ Προσούχ, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, Πέρσῃ μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ παιδείας μεταλαχόντι Ῥωμαϊκῆς, ἐπί τινα χῶρον ᾧ Λόγγοι ὄνομα ἅμα στρατεύμασιν ἐλλοχήσοντας ἔστειλλεν, ἐπισκήψας αὐτοῖς, ἐπειδὰν χειρῶν ἀδίκων καὶ πάλιν κατάρχειν πειρῶνται Ἀλαμανοί, ἀντεπεξιέναι σφίσι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν. οἳ καὶ ἐπειδὴ πρὸς τῷ χώρῳ ἐγένοντο, τήν τε Ἀλαμανῶν κατενόουν πληθὺν καὶ ὅπως ποτὲ τάξεως ἢ ἀταξίας τὰ στρατόπεδα τούτοις ἔχοι ἐπιμελέστατα διεσκοποῦντο. τά τε γοῦν σώματα αὐτοῖς μεγάλα τε ὑπερφυῶς καὶ τεθωρακισμένα ἐς τὸ ἀκριβὲς κατενόουν, καὶ τὴν ἵππον δὲ ἥκιστα δρομικὴν οὖσαν, ἔτι τε ἀταξίᾳ πολλῇ ἐς τὴν ὁδὸν κεχρημένους ἰδόντες, εὐχείρωτόν τε Ῥωμαίοις τὴν στρατιὰν αὐτοῖς ἔσεσθαι ὑπειλήφασι ἐπιστήμῃ συμπλεκομένοις, καὶ ἐπὶ βασιλέα πέμψαντες ταῦτά τε ἐδήλουν καὶ ἀνεπυνθάνοντο τὸ πρακτέον. ὁ δὲ τὸ τῶν βαρβάρων καὶ ἔτι εὐλαβούμενος πρόσχημα, φημὶ δὴ τὴν ἐπὶ Παλαιστίνην δῆθεν πορείαν, ὤκνει διὰ τοῦτο τὴν ἐπιχείρησιν, ἐκδηλότερόν τι νεωτερίσειν αὐτοὺς προσδεχόμενος. βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτω γνώμης εἶχεν. οἱ δὲ βάρβαροι ὁδῷ ἰόν-

цал неверността им. Същевременно ги посъветвал, ако не искат да изпаднат в явна беда, да отидат на пролива[1] до Абидос[2] и оттам веднага да преминат морето. Но като не могъл да ги убеди с такива думи, Андроник безуспешно се завърнал в Цариград. А те се събрали на съвет и разгледали настоящото положение на работите. И тъй, като решили да се насочат към Цариград, потеглили оттам и продължили по-нататък пътя си. Но и след поражението си те все пак били не по-малко дръзки от преди: безпощадно унищожавали стадата и избивали мнозина от ромеите, които им оказвали съпротива. И оттук нататък военните действия се водели съвсем открито. Когато узнал това, императорът решил, че е необходимо и самият той да се приготви. Веднага засилил охраната на Цариград с войскови части, едни от които се били разположили на стан пред градските стени, а други пребивавали в самия град. Освен това императорът изпратил Василий, наречен още Цикандил и който се прославил с многото си борби и сражения на Изток срещу тамошните варвари, заедно с Прозух, за когото вече споменах и който бил турк по произход, но получил ромейско възпитание и образование, да застанат в засада заедно с отредите си при мястото, наречено Лонги. Той им заръчал, щом аламаните отново се опитат да вършат беззакония, да излязат насреща им според обстоятелствата. След като пристигнали на определеното място, те забелязали многочислеността на аламаните и найгрижливо разузнавали дали има ред или безредие във войската им. Точно забелязали и това, че телата им са прекомерно едри и покрити с броня. Като видели, че конницата им е твърде мъчноподвижна и върви доста разпръснато, те разбрали, че войската им ще бъде лесно преодолима за ромеите, ако самите ромеи ги нападнат с умение. Изпратили хора при императора, уведомили го за всичко това и запитали какво трябва да направят. А императорът все още следял с предпазливост намеренията на варварите, т. е. именно похода им към Палестина, и поради това се колебаел да предприеме нападение и изчаквал, докато предприемат по-открити действия. На такова мнение бил прочее императорът. А варварите продължавали пътя си и щом като пристигнали в равнините при

[1] Дарданелите. [2] Град Абидос се намирал на малоазийския бряг на Хелеспонт (Дарданелитве) в областта Троада.

τες, ἐπειδὴ ἐς τὰς ἐπὶ Χοιροβάκχων παρῆλθον πεδιάδας (ὑπτιάζει γὰρ ἐνταῦθα ὁ χῶρος καὶ πόαν δαψιλῆ μάλιστα ἐς τὰς ἵππων παρέχεται νομάς), ἐνταῦθα ηὐλίζοντο. ἔνθα τι δυστύχημα λόγου κρεῖσσον αὐτοῖς ξυνενεχθῆναι λέγεται, ἐξ οὗπερ ἄν τις εἰκότως στοχάσαιτο μηνῖσαι τὸ θεῖον αὐτοῖς, τούς τε ὅρκους ἠδικηκόσι καὶ πολλῇ τῇ ἐς τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτοῖς καὶ μηδὲν ἠδικηκότας ἀνθρώπους ἀπανθρωπίᾳ κεχρημένοις. ὄμβρου γὰρ ἐξαισίου καταρραγέντος ἀθρόον οἱ τὸν χῶρον ἐκεῖνον παραρρέοντες ποταμοί, ὧν ὁ μὲν Μέλας, ἅτερος δὲ Ἀθύρας πρὸς τῶν ἐγχωρίων ὠνόμασται, πολλῷ τοῦ συνήθους μᾶλλον ἀνοιδήσαντες μέτρου ἐπὶ πλεῖστόν τε τοῦ πεδίου προχυθέντες πολύ τι μέρος τοῦ Ἀλαμανῶν στρατεύματος αὐτοῖς ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ αὐταῖς παρέσυραν ταῖς σκηναῖς ἐπὶ θάλασσάν τε ἀπὸ γῆς ἐξέπτυσαν φέροντες. ὃ πυθόμενος βασιλεὺς ἐλέῳ τε τῷ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ψυχὴν πεπονθὼς ἄνδρας τῶν ἐπὶ δόξης παραμυθησομένους Κορράδῳ τὴν συμφορὰν ἔστελλε, μετεπέμπετό τε αὐτὸν ὡς λόγου τε κοινωνήσῃ καὶ περὶ μεγάλων αὐτῷ συνδιασκέψαιτο. ὁ δὲ καὶ εἰσέτι μηδαμῇ καθυφεῖναι θέλων τοῦ γαύρου, ὑπαντᾶν αὐτῷ ἐς Βυζάντιον προάγοντι τὸν αὐτοκράτορα ἠξίου, τοιούτων τέ τινων ἄλλων ὁμιλίαν τὴν ἑαυτοῦ σταθμώμενος ἦν. ἐφ᾽ οἷς ὁ βασιλεὺς ἀλαζονείαν ὁρῶν οὐκ ἔχουσαν αὐτοῦ καταγνοὺς τοῦ λοιποῦ παρεῖδε. Κορράδος δὲ πανστρατὶ ὡς ἐπὶ Βυζάντιον ἐφέρετο· ἐν δὲ τῷ καταντικρὺ τειχέων βασιλικῷ γεγονὼς ἐνδιαιτήματι, ὃ Φιλοπάτιον ὀνομάζουσιν οὐκ οἶδα εἴτε τὴν φίλην αἰνιττόμενοι διατριβὴν (ἄνεσιν γάρ τινα παρέχεται καὶ φροντίδων ἀπαλλαγὴν τοῖς ἐκ τῶν ἀστικῶν ταράχων ἐνθάδε ἀπαλλασσομένοις) εἴτε καὶ τὴν φύλλοις κομῶσαν πόαν τε δαψιλῆ ἀνιεῖσαν (ἀμφιλαφὴς γὰρ ὁ χῶρος καὶ ἐπίχλοον ἁπανταχῇ φέρει τὸ πρόσωπον), ἐντεῦθεν τῷ περιβόλῳ προσεῖχε τοῦ ἄστεος. τούς τε οὖν πύργους ἐς ὕψος ἱκανῶς ἀνατρέχοντας κατανοήσας καὶ τάφρου μέγα τι χρῆμα βαθείας κύκλῳ περιθεούσης ἰδὼν ἐν θαύματι μεγάλῳ ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ καὶ γυναικῶν ὅμιλον καὶ δῆμον ἄνοπλόν τινα ἀπερίεργον ἐπὶ τῶν προπυργίων ἱστῶτα εἶδε (πάντες γὰρ ὅσοι πολεμίων εἰώθασι πόνων γεύεσθαι, οἱ μὲν πρὸς τοῖς τείχεσιν ἔνδον φρουροῦντες ἐκάθητο, οἱ δὲ πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ἔστασαν χειρῶν ἄρχειν Ἀλαμανοὺς περιμένοντες), ἐπειδὴ γοῦν ταῦτα κατενόει,

Хировакхи[1] (наистина местността там се снишава и дава изобилна трева за паша на конете), разположили се там на стан. Разказва се, че там им се случило неизразимо голямо нещастие. От това с право би могло да се заключи, че господ се е разгневил над тях, тъй като те нарушили клетвите си и постъпили с голямо безчовечие спрямо свои едноверци, които с нищо не им били напакостили. И тъй поради излелия се необикновено силен дъжд реките, които текат покрай онова място и едната от които е наречена от местните жители Мелас[2], а другата Атира[3], придошли извънредно много. Те залели по-голямата част от полето, завлекли голяма част от аламанската войска заедно с конете, оръжието и палатките им и влачейки ги така, ги изхвърлили чак в морето. Когато узнал това, императорът, обхванат от състрадание към тях, изпратил знатни мъже, за да утешат Конрад за злополуката, и го поканил да поговорят заедно и да разменят мисли за някои важни работи. А онзи все още не искал да изостави гордостта си, предлагал византийският самодържец да го посрещне, когато идва в Цариград, и определял и други такива церемонии като условие за своята среща. По всичко това императорът разбрал, че неговата надменност е безгранична, и не пожелал повече да се занимава с него. Конрад пък с цялата си войска се придвижил към Цариград. Той пристигнал до императорския дворец, който се намира срещу градската стена. Този дворец се нарича Филопатион и не зная дали с това название ие загатват за приятното му местоположение (защото той предлага отдих и освобождение от грижи на тия, които търсят тук успокоение от градския шум) или пък напомнят за изобилната зеленина и за буйната трева, която расте на това място (мястото е просторно и навсякъде покрито със зеленина). Оттук Конрад насочил вниманието си към околовръстната градска стена. Като забелязал издигащите се доста нависоко кули и като видял твърде дълбокия ров, който заобикаля града околовръст, той много се зачудил. Видял и множество жени и тълпа невъоръжени хора спокойно да стоят на укрепленията (защото всички, които носели военна служба, отчасти се били разположили на стража отвътре, покрай стената, а друга част от тях стояли пред градската стена и очаквали аламаните първи да почнат борбата). След като забелязал всичко това, той

[1] Хировакхи — град-крепост северно от езерото Буюкчекмедже, може би дн. Чаталджа. [2] Река Мелас (Черна), днешната Карасу. [3] Атира — малка рекичка, която се влива в р. Мелас.

αὐτίκα ὅπερ ἦν περιουσίᾳ δυνάμεως ἀνέπληκτον τὴν μεῖναι ἐννοήσας, ἐνθένδεν ἀπηλλάττετο, τήν τε γέφυραν, ἣ τὴν ὑποκειμένην ὡς ἂν εἴποι τις ποταμοθάλασσαν ζεύγνυσι, ταχὺ διαβὰς ἐπί τι τῶν ἀντιπέρας Βυζαντίου κατήγετο προαστεῖον, ὃ Πικριδίον ὠνόμασται.

Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Κορράδος δὲ ἐνταῦθα γεγονὼς λόγους ἐς βασιλέα οὐ πόρρω θρύψεως ὄντας πολλῆς ἔπεμψεν. εἶχε δὲ ὧδε τὰ μηνύματα. „χρὴ βασιλεῦ ἐπὶ παντὶ τόν γε νοῦν ἔχοντα οὐ τὸ πρᾶγμα σκοπεῖν καθ᾽ ἑαυτό, τὸν δὲ σκοπὸν ὅθεν γένοιτο πολυπραγμονεῖν μάλιστα. ὃ γὰρ γνώμης ἤρτηταί τινος, οὔτε ἀγαθὸν ὂν ἐπαινεῖται πολλάκις, οὔτε φαῦλον φαινόμενον ψέγεσθαι πέφυκε. καί τις πρὸς ἐχθρῶν μὲν ἀγαθοῦ παρὰ γνώμην ἐνίοτε τυγχάνει, φλαύρου δ᾽ οὐ πρὸς τῶν φίλων πειρᾶταί τινος. μὴ τοίνυν τῶν τῷ πλήθει τῆς ἡμετέρας στρατιᾶς χθὲς περὶ τὴν χώραν ἡμαρτημένων τὴν σὴν τάς αἰτίας ἐφ᾽ ἡμᾶς ἄγε, μηδὲ διὰ ταῦτα χαλέπαινε, ἐπεὶ οὐχ ἡμεῖς αὐτοί σοι τῶν τοιούτων καθέσταμεν αἴτοι ἡ δὲ τοῦ πλήθους φορὰ ἀλόγως ἔνθα ἔτυχε φερομένη αὐτοματίζειν οἶδε ταυτί. στρατεύματος γὰρ ξένου καὶ ἐπήλυδος τὸ μὲν ἐπὶ ἱστορίᾳ τῆς χώρας τὸ δὲ ἐπὶ πορισμῷ τῶν ἀναγκαίων πολλαχόσε πλανωμένου καὶ περιτρέχοντος, τοιαῦτα ἑκατέρωθεν ἁμαρτάνεσθαι ἀπεικὸς οἶμαι οὐδέν." Ἀλαμανοὶ μὲν τοσαῦτα εἶπον. βασιλεὺς δὲ εἰρωνείαν τὸ πρᾶγμα λογισάμενος ἀμείβετο ὧδε. „οὐδὲ τὴν ἡμετέραν λέληθε βασιλείαν ἡ τοῦ πλήθους ῥοπὴ δυσάγωγόν τι οὖσα καὶ δυσήνιον ἀεὶ χρῆμα. ἀμέλει καὶ διὰ φροντίδας ἡμῖν ἦν, πῶς ἂν διὰ τῆς ἡμετέρας ἀβλαβῶς διελθεῖν ὑμᾶς γένοιτο ξένους καὶ ἐπήλυδας ἄνδρας καὶ οὐδὲν ὅ τι ἀδικεῖν ἡμᾶς οὔτε ἐπαγγελλομένους οὔτε ἄλλως δεδυνημένους, ὡς μὴ ξενίαν ἀδικοῦντες δόξαν οὐκ ἀγαθὴν παρὰ ἀνθρώποις ἀπενεγκώμεθα. ἐπεὶ δ᾽ ἡμῖν ἅτε ξυνετωτάτοις οὖσι καὶ τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις καλῶς ἐξετάζειν ἐπισταμένοις ἀνέγκλητα εἶναι δήπου τὰ

веднага разбрал, че градът си остава неуязвим поради голямата си сила, както било и в действителност. Тогава Конрад се оттеглил оттам, бързо преминал по моста, който минавал през намиращата се там „морска река", тъй да се каже, и се отправил към едно от разположените срещу Цариград предградия, което се нарича Пикридион[1].

Така се развивали събитията. Като пристигнал на онова място, Конрад изпратил до императора писмо[2], в което изразявал известна превзетост. Писмото имало следното съдържание: „Необходимо е, императоре, разумният човек при всички случаи да разпорежда нещата не сами за себе си, а да се старае да изследва най-вече тяхната целесъобразност. Защото, когато съдим по предубеждение, често пъти ние не одобряваме нещата дори когато те са добри, а не ги порицаваме, когато са лоши. По такъв начин понякога някои против очакването си получават добро от страна на враговете си, а пък изпитват зло от страна на приятелите си. Прочее недей да стоварваш върху нас вината за греховете, които неотдавна бе извършило множество от нашата войска спрямо твоята страна, и не се гневи поради това, тъй като ние самите не сме виновни пред тебе заради всичко това. Буйната, постъпваща безразсъдно тълпа извърши това. Когато една чужда и нахълтваща войска броди и обикаля на много места било за да опознае страната, било за да си достави необходимите припаси, ако поради тия две причини бъдат извършени такива грешки, в това, струва ми се, няма нищо странно." Такива неща казаха аламаните. А императорът счел, че всичко това са преструвки, и отговорил по следния начин: „И за нашето императорско величество никак не е тайна, че напорът на тълпата винаги е бил нещо, което трудно се ръководи и мъчно се обуздава. Затова и ние бяхме загрижени как би могло да стане, щото вие, мъже чужденци и пришълци, които нито възнамерявате, нито въобще сте в състояние да ни напакостите в нещо, да преминете невредими през нашата земя, за да не би, като накърним гостоприемството, да си спечелим лошо име между хората. А тъй като вие, които сте твърде съобразителни и умеете добре да вниквате в същността на нещата, че ония деяния са съвсем

[1] Така се наричала тази местност по името на манастира Пикридион, построен на Златния рог, между днешното село Хаскьой и Касим паша, от Пикридий, придворен на императрица Ирина, майка на Константин VI. Срв. *Г. Ласкин*, Георгий Кодин о древностях Константинополя, Киев, 1905, стр. 147; *R. Janin*, Constantinople byzantine, Paris, 1950, s. v. [2] Достоверността на кореспонденцията между Конрад и император Мануил, в която императорът отправя явни закани към кръстоносците, се оспорва. Вж. *М. М. Фрейденберг*, Труд Йоанна Киннама, стр. 43 и посочената там литература.

τοιαῦτα δοκεῖ, ἡμεῖς καὶ χάριτας ὑμῖν ὀφλομεν. οὐ γὰρ ἔτι φροντιοῦμεν ὅπως ἂν τὴν ὀχλικὴν τῶν ἡμετέρων ἀναχαιτίσωμεν ὁρμήν, ἀλλ᾽ ἐπιρρίψομεν ταῦτα τῇ τοῦ πλήθους ἀλογιστίᾳ, καθὼς ὑμεῖς εὖ ποιοῦντες ἡμᾶς ἐδιδάξατε. συνοίσει τοίνυν ὑμῖν μηκέτι σποράδας τὴν ὁδὸν ἰέναι, μηδὲ οὕτως ἐπὶ ξένης πλανᾶσθαι. ἐπειδὴ γὰρ οὕτω δέδοκται, καὶ ἀνεῖται τοῖς πλήθεσι παρ᾽ ἀμφοτέρων ταῖς οἰκείαις χρῆσθαι ὁρμαῖς, πολλὰ πρὸς αὐτοχθόνων πεπονθέναι τοὺς ξένους εἰκός.“ ταῦτα εἰπὼν αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμψατο, τὸν δὲ Ῥωμαίων στρατὸν πλήθει μὲν παρὰ πολὺ τοῦ τῶν βαρβάρων ἐλασσούμενον εἰδώς, ἐπιστήμῃ δὲ στρατιωτικῇ καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὰς μάχας τοσούτῳ δὴ μᾶλλον πλεονεκτοῦντα, τοιάδε ἐνενόει. τὸν Προσοὺχ καὶ τὸν Τζικανδύλην καὶ πλείστους ἄλλους τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν ἐκέλευε στράτευμα ἐπαγομένους ἱκανὸν ἀντιμετώπους Ἀλαμανοῖς ἵστασθαι. τάξασθαι μέντοι ὧδε. τὸ μὲν ἀπολεμώτερον καὶ ὥσπερ ἀγελαῖον τοῦ στρατοῦ πόρρωθεν καὶ ὡς ἀπὸ σημείων στῆναι τεττάρων· μετὰ δὲ τοῦτο ὅσον ὁπλιτικὸν καὶ κατάφρακτον· ἑξῆς δὲ τοὺς ὅσοι ταχυπόδων ἐπέβαινον ἵππων. τελευταῖον δὲ καὶ μετὰ μέτωπον Σκύθας ἅμα Πέρσαις καὶ τὸ Ῥωμαίων τοξικόν. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐποίουν, Ἀλαμανοὶ δὲ ὡς εἶδον θυμῷ πολλῷ καὶ θορύβῳ ἐχόμενοι δρόμῳ ἐχώρουν. συνίσταται τοίνυν μάχη καρτερά, καὶ φόνος Ἀλαμανῶν πολὺς γίνεται. Ῥωμαῖοι γὰρ σὺν ἐπιστήμῃ ἐπιόντας αὐτοὺς ὑφιστάμενοι ἔκτεινον. Κορράδος δὲ οὔπω τε πεπυσμένος τῶν γεγονότων σοβαρὸς ἔτι καθῆστο καὶ ἐπὶ μακραῖς ὠχεῖτο ἐλπίσιν. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῆς προτέρας αὐτὸν ἐπικερτομῆσαι θέλων ὑπεροψίας ἀπέστειλε τοιάδε. „ἔδει μὲν ἡμᾶς ἐκεῖνο καλῶς εἰδότας, ὡς οὔτε ἵππος κρείττων φερόμενος χαλινοῦ ὀνήσειεν ἂν τὸν ἐπιβάτην, εἰ μὴ καὶ κατὰ κρημνοῦ τοῦτον πολλάκις συγκατενέγκοι, καὶ στράτευμα δὲ ἐκεῖνο, ὃ μὴ τῶν στρατηγούντων ἐπαΐοι, κινδύνοις περιβάλλειν ὡς ἐπίπαν οἶδε τοὺς ἄρχοντας, μὴ οὕτω στρατεύμασιν ἐφήσειν τοῖς ἑαυτῶν πρὸς τὰς οἰκείας ἑκάτερα φέρεσθαι ὁρμάς. ἐπεὶ δ᾽ οὐκ οὐδ᾽ ὅ τι παθὼν σύ τε πρότερον κατωλιγώρηκας τούτου καὶ τὸ ἡμέτερον δὲ κράτος

безупречни, ние ви дължим и благодарност за това. Така че повече няма да се грижим за това, как да въздържаме влеченията на нашето простолюдие, но ще ги отдадем на безразсъдността на множеството, точно както вие ни научихте и с това ни направихте добро. Във всеки случай полезно ще бъде за вас занапред да не вървите разпръснати, нито да се скитате по такъв начин в чуждата вам страна. А като пък сте решили така да постъпвате и ако е позволено на множеството в двете войски да се отдава на собствения си устрем, естествено е пришълците да понесат много беди от страна на местните жители.“ С тези думи той отправил назад пратениците. А като знаел, че ромейската войска по количество е много помалка от войската на варварите, но по военна опитност и по издръжливост в сраженията толкова повече я превъзхожда, императорът намислил следното. Той заповядал Прозух, Цикандил и много други ромейски военачалници да изведат достатъчно голяма войска и да застанат с лице срещу аламаните. Освен това [заръчал] да се построят по следния начин. По-малко бойките и по-неопитните войници да застанат по-далеч от войската — на около четири мили. След тях да се наредят тежко въоръжените и облечени в брони отреди, след това — бързоподвижната конница; най-сетне като челна верига да застанат скити[1] заедно с турци и ромейски стрелци. Ромеите така и постъпили. Аламаните веднага, щом ги съгледали, със силен устрем и шумно се втурнали срещу тях. Тогава се завързало ожесточено сражение, в което били избити множество аламани. Действително ромеите посрещнали умело тяхното нападение и ги избивали. А Конрад, който още не бил узнал нищо от станалото, все още продължавал да бъде надменен и се вдъхновявал от големи надежди. Императорът пък, като искал да го подиграе заради предишното му високомерие, му изпратил следното писмо: „Трябваше ние добре да знаем, че не би принесъл полза на своя ездач кон, който надвива юздата си — а дори често би го завлякъл надолу по стръмна пропаст, — и че оная войска, която не слуша военачалниците си, обикновено излага на опасност своите вождове. Тогава ние нямаше да позволим на войските да се увличат подир собствените си желания. Но тъй като, не знаем по каква причина, ти пръв пренебрегна всичко това, пък накара и наше императорско величество,

[1] Не може да се каже със сигурност кои именно византийски наемници авторът в случая нарича скити.

ὅσα καὶ φίλῳ προσφερόμενον τῆς αὐτῆς γεγονέναι σοι γνώμης ἀνέπεισας ἤδη συλλόγισαι τίνα ὑμῖν ἡ τοῦ πλήθους προὐξένησεν ἐλευθερία, πυνθάνομαι γὰρ ὡς ὀλίγος Ῥωμαίων στρατὸς Ἀλαμανῶν πλήθει οὐκ εὐκαταφρονήτῳ περιτυχὼν κακῶς αὐτὸ διέθετο. τὸ γὰρ αὐτόχθον καὶ ἐγχώριον ἐπικρατέστερον ὡς ἐπίπαν τῶν ἐπηλύδων καὶ ξένων φιλεῖ γίνεσθαι. ἡμῖν δὲ οὐδὲ κολάζειν ἔξεσται τοῖς πλήθεσι τὴν ἀσέβειαν. πῶς γάρ; οἷς καθάπαξ πρὸς γνώμην ἐνέδομεν φέρεσθαι τὴν αὐτῶν. εἰ τοίνυν αὐτό σοι δοκεῖ, ἀνθεκτέον καὶ πάλιν ἡνίας ἀμφοτέρους τῆς ἀρχικῆς καὶ ἀνασειραστέον τοῖς στρατεύμασι τὰς ὁρμάς. μὴ δοκοῦν δέ σοι, ταῦτα μὲν μενετέον ἐπὶ τῶν παρόντων. τό γε μὴν πεπραγμένον σαφῶς ἡμῖν δεδηλώσθω.“

Τὰ μὲν δὴ τοῦ βασιλέως ἐν τούτοις ἐτελεύτα. Κορράδος δὲ οὔπω τῶν Ἀλαμανοῖς συμπεσόντων ἐνωτισάμενος οὐδὲν τούτων μὲν οὐδ᾽ ἐπεστράφθαι τὸ παράπαν ἐδόκει. δρόμωνα δὲ τὸν βασίλειον καὶ τὰς συνήθεις σταλῆναί οἱ πρὸς βασιλέως ἠξίου τριήρεις, ἐφ᾽ ᾧ πρὸς τὴν διάβασιν αὐτοῖς χρήσαιτο. καὶ εἰ μὴ θᾶττον ἀφίκοντο πρὸς αὐτόν, ἠπείλει πολλαῖς ἐς νέωτα μυριάσι τὴν πόλιν περιβαλεῖν. πρὸς ὃ χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς οὐκέτι μέχρις εἰρωνείας τὸν ἀλαζόνα ἀμείβεσθαι ἤθελεν. ὅθεν καὶ πικροτάτοις αὐτοῦ καθίκετο λόγοις ἐπιστείλας οὑτωσί. „οὐ τῷ πλήθει τὰ πράγματα κρίνειν εἰώθασιν οἷς καὶ σμικρὰ συνορᾶν ἔνεστι, ποιότητι δὲ μᾶλλον καὶ ταῖς ἐντεῦθεν ὑπερβολαῖς τε καὶ ἐλλείψεσιν. οὐκοῦν καὶ τοὺς Ἄρεος ἀθλητὰς οὐ πλήθει διαιρετέον, ἀλλ᾽ ἀρετῇ καὶ πόνοις καὶ τῇ περὶ ταῦτα ἐπιστήμῃ. ἂν καί σοι τοίνυν πλεῖστον ἀκολουθῇ στράτευμα, ἀλλὰ πρὸς τῷ μὴ πολλῷ τὸ ἡμεδαπὸν ὑπεραίρειν, καίτοι τοῦ πλείστου πολλαχῇ τῆς Ῥωμαίων διῃρημένου ἀρχῆς, ἀγελαῖόν ἐστι καὶ τὸ πλεῖστον ἀπειροπόλεμον· προβάτων δὲ ἀγέλαι κἂν εἰς μυριστύας ὅλας ἀριθμοῖντο σχολῇ ἐὰν ἀνάσχοιντο λέοντος ἐπιπηδῶντος αὐταῖς. ἢ οὐκ οἶσθα, ὅτι καθαπερεὶ στρουθίον ὑπὸ ταῖς ἡμετέραις γεγένησαι ἤδη παλάμαις; κἂν θελήσωμεν, οὐκ ἂν φθάνοις αὐτίκα παραπολλύμενος. ἐννόησον ὡς ἐκεῖνοι τὴν χώραν

което се отнасяше с тебе като с приятел, да постъпи според твоите разбирания, сега вече пресметни сам каква полза ви принесе необуздаността на множеството. Научавам се впрочем, че една малка ромейска войска се натъкнала на доста голямо множество алавани и постъпила зле с тях. Обикновено местните, коренните жители имат винаги надмощие над пришълците и чужденците. А нам не ще ни бъде позволено да накажем безчинството на тълпите. Та как ще накажем ония, на които веднъж сме позволили да действуват по своя воля? Ако пък считаш, че трябва да сторим това, ние отново трябва да въздържаме и двете страни с юздите на ръководството и да обуздаваме устрема на войските си. Ако ти не споделяш това мнение, ще трябва да си останем при сегашното положение на нещата. Във всеки случай трябва да сме наясно по това, което е извършено.“

Така завършвало писмото на императора. А Конрад, който още не бе узнал за онова, което се бе случило с аламаните, съвсем не изглеждал да е променил предишния си начин на действие. Той настоявал императорът да му изпрати бързоходния си кораб и обикновени триери, за да ги употреби при преминаването през пролива. При това заплашвал, че на следната година ще обсади града с многохилядна войска, ако корабите не пристигнат по-скоро при него. Затова императорът се разгневил и не искал повече да отговаря дори с ирония на тоя нахалник. Ето защо той го уязвил с най-остри думи, като му изпратил следното писмо: „На ония, които са в състояние поне малко да разбират положението, не е свойствено да съдят за нещата по тяхното количество, но по-скоро по тяхната същност и по произтичащите от нея предимства и недостатъци. Така и за борците на Ареса[1] трябва да се съди не по тяхното количество, а по добродетелите им, по подвизите им и по умението им във военното дело. Макар че след тебе върви огромна войска, а нашата местна войска е твърде малка, тъй като по-голямата част от военната сила е разпределена на много места в ромейската държава, все пак твоята войска е като стадо и в голяма степен е небоеспособна. А стадата овце, ако и да се изчисляват на десетки хиляди, все пак трудно биха се задържали, когато лъвът скочи върху тях. Или ти не знаеш, че вече си попаднал като птичка в нашите ръце и че веднага ще загинеш, ако ние пожелаем това? Помис-

[1] Арес — древногръцкият бог на войната (римският Марс).

κατέχουσι ταύτην, ὧν οἱ πρόγονοι πᾶσαν τὴν γῆν περιῆλθον τοῖς ὅπλοις, ὑμῶν τε αὐτῶν καὶ λοιπῶν ἁπάντων τῶν ὑφ' ἡλίῳ ἐκυρίευσαν ἐθνῶν. ταῦτα ὑπολογίζεσθαί σε χρεὼν καὶ προσέτι ὡς οὔτε νεώς ποτε ἐπιβήσῃ τῆς βασιλείου οὔτε τι ὧν ᾔτησας ἐπιτελὲς ἔσται σοι παρ' ἡμῶν, ἀλλά σε τὴν αὐτὴν καὶ πάλιν οἱ τῶν ἵππων οἴσουσι πόδες. καί οὐ δήπου μεμπτέοι πάντως ἡμεῖς. εἰ μὴ τοῖς ἀδικεῖν βουλομένοις ῥᾴστους ποιοῦμεν ἑαυτούς. οὐ γὰρ ταὐτὸν ἀδικεῖν καὶ ἀμύνεσθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν γνώμης ἤρτηται φαύλης, τῷ δὲ προηγεῖται πάντως ἀσφάλεια. ἡμᾶς δὲ καὶ προλαβὸν ἀξιοῖ τὸ ὑπήκοον ἅπερ ὅσον οὐκ ἤδη Πέρσαις ἀποκερδανθήσεται τοῖς ἐν γειτόνων, ταῦτα δὴ Ῥωμαίους ἀμαχητὶ κτήσεσθαι. ὃ τοίνυν ἀξιούντων οὐκ ἠνεσχόμεθα τῶν ἡμετέρων, τοῦτο νῦν σοῦ προτρεπομένου αὐτίκα ποιεῖν κινδυνεύομεν. ταῦτα Κορράδος ἐνωτισάμενος καὶ ἅμα πυθόμενος ἅπερ ἔναγχος δυστυχῶς συνέπεσεν Ἀλαμανοῖς, λεμβάδιόν τι λυπρὸν αὐτοῦ που, περὶ τὴν θαλάσσης ἀνειλκυσμένον ἀκτὴν ἀναβάς, τὸν Δαμάλεώς τε πορθμὸν διέβη καὶ ἐπὶ τῆς περαίας θᾶττον ἐγένετο, ὀλιγωρίας τινὸς βαρβαρικῆς ἐπειγούσης τὸν ἄνθρωπον. φιλεῖ γὰρ τὸ βάρβαρον εὐημεροῦν μὲν ὑπὲρ μέτρον ἐπαίρεσθαι καὶ αὐχεῖν, δυστυχοῦν δὲ καταβάλλεσθαί τε πλέον ἢ προσήκει καὶ ταπεινοῦσθαι παρὰ τὸ μέτριον. βασιλεὺς δὲ τοῦ καὶ εἰσέτι μᾶλον κατασπᾶν αὐτῷ τὴν ὀφρῦν προνοῶν, τοιάδε ἐποίει. τῶν τινας Ῥωμαίων εἰς τὴν κατόπιν ἰοῦσαν ἐκπέμψας Ἀλαμανῶν στρατιὰν ἀριθμοῦ κρείσσω ἀγγελλομένους εἶναι χρήμασι τῆς ἐς Κορράδον ἀποσχέσθαι ἀνέπειθεν εὐνοίας. ὁ Κορράδος ἐνωτισάμενος οὐκ έτι ἐκεῖνος ὁ πρώην ὑπέροφρυς ἦν. πέμψας δὲ πρὸς βασιλέα ᾐτεῖτο σταλῆναί οἱ Ῥωμαίων τινὰ ὁδοῦ τε αὐτῷ καθηγησόμενον καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ παραπέμψοντα. ἔσταλται τοίνυν ὁ τὸ ἀκολούθου εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν λειτούργημα ἐκπληρῶν. ἐπιτέτραπτο δέ οἱ καὶ συμμαχίας πέρι Κορράδῳ διειλέχθαι. ἦν ἐπειδὴ πολλῷ τῷ διαλλάσσοντι Ῥωμαίους καὶ Ἀλαμανοὺς ξυμβαίνει μάχεσθαι, τὴν μὲν βασιλεῖ δοίη, πολλῷ δὲ ἀντιλάβοι

ли, че тая страна владеят ония, които пребродиха с оръжие цялата земя и властваха над вас самите и над всички останали народи под слънцето. Това ти трябва да вземеш пред вид, а още и това, че нито ще стъпиш някога на императорския кораб, нито пък нещо от това, което искаш, ще ти бъде изпълнено от нас; нозете на твоите коне ще те отнесат обратно по същия път. Наистина ние съвсем не бива да бъдем упрекнати за това, че не сме отстъпчиви към тия, които искат да постъпят несправедливо с нас. Не е едно и също нещо да постъпиш несправедливо и да се защищаваш: едното се дължи на лош умисъл, а другото се налага от предпазливост. А нас и от по-преди ни молят поданиците ни да осигурим на ромеите възможност свободно да стопанисват ония области, които не ще бъдат вече владение на съседните турци. И това, което не допуснахме да стане въпреки молбите на нашите хора, сега вече, подтикнати от тебе, веднага бихме го извършили." След като чул това и същевременно узнал за бедата, която неотдавна бе сполетяла аламаните, Конрад се качил на една жалка лодка, която била довлечена на същото онова място до морския бряг, преминал през Дамалийския проток[1] и бързо пристигнал на отвъдния бряг. Някакво варварско малодушие обзело тоя човек. И наистина обикновено варварите, когато са в благоденствие, прекалено се възгордяват и високомерничат, а когато търпят несполуки, падат духом повече, отколкото трябва, и унижат прекомерно. А императорът, като възнамерявал още повече да скърши гордостта му, извършил следното. Той изпратил някои ромеи при идващата отзад аламанска войска, за която било съобщено, че била многочислена, и с подкуп се опитал да я върне от предаността ѝ към Конрада. Щом Конрад узнал това, престанал вече да бъде оня предишен горделивец. Той изпратил свои хора при императора с молба да му бъде изпратен някой от ромеите, който да му служи за водач по пътя и да го преведе през безопасни места. И наистина бил изпратен онзи, който по онова време изпълнявал длъжността аколут[2]. На него било възложено да преговаря с Конрад и за сключване на съюз. И тъй като условията на воюване за ромеи и аламани били твърде различни, ако Конрад сключел такъв съюз с императора, в замяна на това би получил много повече:

[1] Дамалийски проток се нарича Босфорът, по името на Дамалис, селище във Византия на малоазийския бряг на Босфора. [2] Аколут (букв. придружник) — началник на варягите секироносци от императорските телохранители, които придружавали императора при тържествени процесии. Такъв е Стефан, чието име се споменава по-долу.

πλείονα, εἴ γε αὐτῷ βουλομένῳ ἔσται μάχης κατὰ Περσῶν βασιλεῖ κοινωνῆσαι. ὁδῶν τε σφίσι προκειμένων δυοῖν, ὁποτέρᾳ ἂν αὐτὸς βούλοιτο ἰέναι, ταύτην δὴ ἑλέσθαι. Στέφανος μὲν οὖν Κορράδῳ ταῦτα ἀπάγγελλεν. ὁ δὲ ἐς βουλὴν ξὺν τοῖς αὐτοῦ καταστὰς πρὸς μὲν τὴν ὁμαιχμίαν ἀπεῖπεν, ὁδὸν δὲ ἣ Φιλομήλιον ἄγει αὐτὸς εἵλετο.

Ἀλαμανοὶ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν. ὁ δὲ τῶν Γερμανῶν ῥὴξ (ἠγγέλλετο γὰρ ἤδη τὸν Ἴστρον διαβὰς προσωτέρω χωρεῖν) οὐκέτι κατὰ Κορράδον ὑπὲρ τὸ δέον ἔγνω φρονηματίζεσθαι· τούς τε γὰρ ἐκ βασιλέως ἐπ᾽ αὐτὸν ἥκοντας, φημὶ Μιχαήλ τε σεβαστὸν τὸν Παλαιολόγον καὶ Μιχαὴλ ᾧ τὸ ἐπώνυμον Βρανᾶς ἔκειτο, ἄσμενός τε εἶδε καὶ χάριτας διὰ ταῦτα βασιλεῖ ὡμολόγει δῆλός τε ἦν μηδὲν εἰσέπειτα ἐς Ῥωμαίους κακουργήσων. εἴτε καὶ φύσει τοιοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἦθος ἦν, λέγειν αὐτὸς οὐδαμῇ ἔχω. πλείονος δ᾽ οὖν διὰ ταῦτα τῆς βασιλέως παραπολαύων διετέλει δεξιώσεως. ἐπεὶ δὲ ἀγχοῦ Βυζαντίου ἤδη ἐγένετο, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας φιλίαν τε ἔτι μᾶλλον ὡμολόγει καὶ ἐπὶ μεγάλοις συμπράξειν αὐτῷ συνετίθετο· εἰ δὲ συνέσεσθαι ἀλλήλοις καὶ λόγου κοινωνήσειν ἐν παλατίῳ βουλητὸν αὐτῷ ἔσται, οὐδὲ τοῦτο παραλιπεῖν ἤθελε. βασιλεὺς δὲ ἤκουσε τῶν λόγων οὐκ ἀηδῶς καὶ σὺν πεποιθήσει ἀφικέσθαι τοῦτον ἐκέλευεν. εἰσελαύνοντι τοίνυν ἄνδρες ἐπήντων αὐτῷ ὅσοι τε κατὰ γένος καὶ τύχην βασιλεῖ ἤγγιζον καὶ ὅσοι τὰς ὑπερηφάνους τῷ τηνικάδε διεῖπον ἀρχάς, προπέμψοντές τε μεγαλοπρεπῶς αὐτὸν ἐς τὰ βασίλεια καὶ τὰ εἰκότα τιμήσοντες. ἐπειδή τε εἴσω τῶν ἀνακτόρων ἤδη ἐγένετο ἔνθα βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ μετεώρου καθῆστο, χθαμαλή τις αὐτῷ ἐκομίζετο ἕδρα ἣν σελλίον ῥωμαΐζοντες ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι, ἐφ᾽ ἧς καθιζήσας τὰ εἰκότα τε εἰπὼν καὶ ἀκούσας τότε μὲν ἐς τὸ πρὸ τοῦ περιβόλου ἀπηλλάττετο προάστειον, ὃ Φιλοπάτιον καθάπερ ἤδη ἔφην ὠνόμασται τοῖς πολλοῖς, ἐνταῦθα καταχθησόμενος· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐς τὰ πρὸς νότον τῆς πόλεως σὺν τῷ βασιλεῖ ἦλθεν ἀνάκτορα, ἱστορήσων ὅσα τε

той би могъл според желанието си да води война срещу турците в съюз с императора. При това на разположение на аламаните имало два пътя и той можел да избере тоя от тях, който сам би предпочел. Наистина Стефан съобщил всичко това на Конрад. А той, след като се посъветвал със своите хора, отказал да сключи съюз[1] и сам предпочел пътя, който води за Филомилион[2].

Така постъпили аламаните. А пък германският крал[3] — за него било съобщено, че вече преминал Дунава и напредвал понататък — нямал намерение да проявява такова прекалено високомерие като Конрад. Той приел любезно пратениците на императора, които били дошли при него, а именно севаст Михаил Палеолог и Михаил, по прякор Врана. По тоя начин той завързал приятелство с императора и било ясно, че и понататък не ще причини никакво зло на ромеите. Дали бил вече вразумен от това, което сполетяло Конрад, или пък такъв му бил характерът по природа, това сам не мога да кажа. Във всеки случай поради това той винаги се ползувал от особеното благоразположение на императора. А когато пък пристигнал вече близо до Цариград,[4] изпратил пратеници до императора. Той завързал още по-голямо приятелство с него и обещавал да му помага при важни случаи. Също така той не искал да пропусне случая да се срещне и да поговори с императора в двореца му, ако той пожелае това. Императорът с удоволствие изслушал тия слова и му заръчал да дойде при него с пълно доверие. Когато пък влизал в града, посрещнали го ония мъже, които по произход и по положение стояли близо до императора и които по онова време заемали висшите държавни длъжности. Те били дошли, за да го съпроводят тържествено до императорския дворец и да му окажат подобаващи почести. Когато вече влязъл вътре в двореца, где-то императорът седял на високо издигнат стол, донесли му нисък стол, наречен „села“ от хората, които говорят на латински. След като седнал на него, той водил подходящ разговор и след това се оттеглил в предградието, което се намира пред градските стени и обикновено се нарича Филопатион, както вече споменах, с намерение да отседне там. Малко по-късно той заедно с императора дошъл в дворците, разположени в южната част на града, за да разгледа тамошните за-

[1] Така в края на септември немското кръстоносно опълчение преминало през Босфора и Мала Азия, където при Дорилея претърпяло пълно поражение, от което се спасили малцина. [2] Филомилион — град в Мала Азия, дн. Акшехир. [3] В същност френският крал Людовик VII Млади (1137—1180), син на Людовик VI. Взел участие във Втория кръстоносен поход. [4] Людовик VII се разположил на лагер на няколко километра от Цариград през октомври 1147 г.

ἐνταῦθα θαύματος ἄξια καὶ τοῖς ἐπὶ τὸν τῇδε νεὼν ἐντευξόμενος ἱεροῖς· φημὶ δὴ ὅσα τῷ σωτηρίῳ Χριστοῦ πελάσαντα σώματι Χριστιανοῖς ἐστι φυλακτήρια. τοσαῦτα ἐν Βυζαντίῳ τελέσας ὅρκοις τε τὰ πιστὰ δοὺς ἦ μὴν φίλος διὰ βίου καὶ σύμμαχος βασιλεῖ ἔσεσθαι, ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διέβη καὶ αὐτός.

Ῥογέριος δὲ ἐπειδὴ τοῦ κατὰ σκοπὸν ἔτυχε, πρίσβεις ἐς βασιλέα Ἰωάννην ἔτι περιόντα πέμψας ᾐτεῖτο κήδους τοῦ ἐκ βασιλείων αἱμάτων ἐπὶ παιδὶ τεύξεσθαι τῷ αὐτοῦ. ἀλλ᾿ οὔπω τέλος ἔσχε τὰ τῆς πρεσβείας, καὶ Ἰωάννης τὸν βίον κατέλυε. μετὰ δέ τινα χρόνον Μανουὴλ ἤδη τὴν αὐτοκρατορίαν διέποντος ταὐτὰ καὶ πάλιν πέμψας ἠξίου. ὅθεν καὶ βασίλειός τις ἐπώνυμον Ξηρὸς εἰς Σικελίαν ἀφῖκτο Ῥογερίῳ περὶ τούτου διαλεξόμενος. ἀλλ᾿ ἐκεῖνος χρυσίῳ κλαπεὶς παρ᾿ αὐτοῦ ἀλλόκοτά τινα ὡμολόγει, ὧν δὴ κεφάλαιον ἦν το ἐν ἴσῳ μεγαλείου βασιλέα τε τοῦ λοιποῦ καὶ Ῥογέριον ἔσεσθαι. ὅθεν δὴ τὰς μεγάλας ἀναρραγῆναι ξυμβέβηκε μάχας. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ξηρὸς ἐς Βυζάντιον ἐπανίων τὸν βίον κατέστρεψε, δίκην οὔπω τῶν τετολμημένων δούς, βασιλεὺς ὅσα καὶ ἀθύρμασι ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις προσεσχηκὼς Ῥογέριον αὐτὸν χαίρειν εἴα· θυμομαχήσας δὲ ἐκεῖνος ἐξαπάτην τέ τινα τὸ πρᾶγμα εἶναι οἰηθείς, στόλον ναυπηγησάμενος ἐν παρασκευῇ εἶχε, καιροφυλακῶν τρόπῳ ὅτῳ δὴ Ῥωμαίους ἀμύνεσθαι. καὶ ἔτυχέ γε τοῦ κατὰ σκοπὸν ὁ βάρβαρος. ἐν ἀκμῇ γὰρ τῆς τῶν δυσμικῶν ἐθνῶν ἐς τὰ Ῥωμαίων ἐμβολῆς Κόρινθόν τε καὶ Εὔβοιαν καὶ Θήβας ἐληΐσατο τὰς Βοιωτικάς. ἅτε γὰρ τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ ἐπὶ τοῖς ἀνὰ χεῖρας κατ᾿ ἐκεῖνον ἠσχολημένου τὸν χρόνον, κατὰ πᾶσαν ἄδειαν ταῖς εἰρημέναις οἱ βάρβαροι ἐγκαθίσαντες πόλεσι λαφύρων τὰς ναῦς ἐπλήσαντο. ἐκεῖθέν τε ἐπὶ Κέρκυραν διαβάντες, κατὰ κράτος αὐτὴν εἷλον καὶ ὡς ἤδη οἰκείας μετεποιοῦντο παντὶ κρατυνάμενοι τρόπῳ. ὃ μαθὼν βασιλεὺς ἐν ἀθυμίᾳ πολλῇ ἦν. ἀμέλει καὶ ἐσκέπτετο πῶς ἂν τὸν Ῥογέριον ἀμύνηται καὶ δίκην τῶν τετολμημένων ἐπιθήσει τὴν δέουσαν.

бележителности и да навести светините, които се съхраняват в тамошния храм: имам пред вид светините, които някога са се докоснали до спасителното тяло на Христа и сега служат на християните като защита. След като свършил всичко това в Цариград и след като дал клетвени уверения, че през целия си живот ще бъде приятел и съюзник на императора,[1] кралят също тъй[2] преминал в Азия.

Когато постигнал всичко според желанията си, Рожер изпратил пратеници до император Йоан[3] още докато бил между живите, с молба да получи съпруга от царска кръв за своя син. Но пратениците още не били свършили работата си, когато император Йоан се поминал. След известно време, когато вече Мануил поел върховната власт, той повторно изпратил пратеници със същата молба. Ето защо в Сицилия пристигнал някой си Василий, по прякор Ксирос, за да преговаря с Рожер по тази работа. Но Василий, подкупен от него със злато, се съгласил на някои нередни условия, които по същество се свеждали до това: занапред византийският император и Рожер да бъдат на еднаква степен на владетелско достойнство. И от това произлезли големи сблъсквания. И тъй като Ксирос след завръщането си в Цариград се поминал, преди да бъде наказан за дързостта си, императорът не обърнал внимание на дипломатическите му уговорки, считайки ги за несериозни, и престанал да се занимава с Рожер. А Рожер, като счел цялата работа за измама, бил силно раздразнен, построил флота, която държал в готовност, и дебнел удобен момент, за да си отмъсти на ромеите. И наистина варваринът постигнал целта си. В разгара на нашествието на западните народи в ромейските земи той плячкосал Коринт, Евбея и Беотийска Тива.[4] И тъй като ромейската войска по онова време била заета с належащи работи,[5] варварите съвсем безнаказано се разположили в споменатите градове и напълнили корабите си с плячка. Оттам те преминали в Коркира[6] и след като я завладели напълно, разположили се в нея като в своя собствена страна и я укрепили с всички средства. Когато узнал това, императорът изпаднал в голямо отчаяние и обмислял как да отблъсне Рожер и да му наложи заслужено наказание заради дързостта му.

[1] Така Людовик VII дал ленна клетва на Мануил. [2] Подобно на Конрад Людовик VII преминал в Мала Азия. [3] Йоан Комнин, бащата на император Мануил. [4] Става дума за внезапното нападение на норманската флота през 1147 г., при което били плячкосани много гръцки градове и острови. Срв. *Chalandon*, Jean II Comnène, pp. 314—320. [5] Вниманието на византийските войски било заето с преминаването на немските и френските кръстоносни войски от Втория кръстоносен поход. [6] Коркира — сега о-в Корфу. За събитието вж. *Г. Острогорски*, Историја, стр. 360; *Д. Ангелов*, История на Византия, II, стр. 181.

στόλον οὖν νεῶν τριήρεων μὲν πεντακοσίων, ἱππαγωγῶν δὲ καὶ φορταγωγῶν ἐς χιλιοστὺν ὅλην ἑτοιμασάμενος, αὐτὸς μὲν ᾔει διὰ τῆς ἠπείρου, ὁ δὲ στόλος διαπόντιος ἐφέρετο ἐξαίσιος οἷος (pp. 67_3—83_{13}; 91_{16}—92_{23}).

Той приготвил флота от петстотин триери и хиляда товарни и коневозни кораба, след което самият той тръгнал по суша, а огромната флота се пренесла през морето.

5. Cumani in terras Bulgaricas invadunt

Ἄρτι δὲ περὶ τὴν πόλιν Φιλίππου γεγονότι τῷ αὐτοκράτορι φήμη περιέπτη, ὅτι δὴ στρατεύματα Σκυθικὰ Ἴστρον περαιωσάμενα κείρουσί τε τὰ ἐν ποσὶ καὶ ληΐζονται πάντα, καὶ εἷλόν γε καὶ πόλιν ἀξίαν, τῶν Ἴστρου καὶ αὐτὴν πίνουσαν ναμάτων. τὰ μὲν δὴ τῆς φήμης ἐν τούτοις ἦν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖθεν ἀποκλίνας, τὴν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο, ναῦς ἐκ Βυζαντίου δι' Ἀγχιάλου πόλεως ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἀναχθῆναι κελεύσας. οὔπω δ' ἐκείνων ἀφικομένων, ἐν τούτῳ τὰς ταύτῃ ἐρήμοις παντάπασι καὶ ἀοικήτοις ἐκ παλαιοῦ προκειμέναις ἀγεληδὸν ἀγρίων τι χρῆμα ζώων ἐντρέφεσθαι. ἐν ᾧ δὲ πρὸς τούτοις ἦν, ἠγγέλη αὐτῷ ὅ τι δὴ Σκύθαι λείαν ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἐπαγόμενοι τὸν Ἴστρον ἄρτι που διέβησαν, οὐ μακράν τε ἄποθεν ἐσκηνωκότες αὐλίζονται. ἅπερ ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὡς εἶχε τάχους αὐτίκα ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐφέρετο, ἔνθα λεμβαδίῳ περιτετυχηκώς, ὁποῖα πρὸς ταῖς τῇδε ὄχθαις ἑστάναι εἴθισται ξύλου πεποιημένα ἑνὸς, ἐκέλευεν ἄγεσθαι τοῦτο πρὸς αὐτόν. ἀλλ' ἦν ἰσχυρογνώμων ὁ πορθμεὺς καὶ βασιλέα μεταπέμπεσθαι τοῦτο ἀκούων „εἰ βασιλεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔμελεν“, εἶπεν, „οὐκ ἂν ὅ τε Δεμνίτζικος ἑάλω (οὕτω γὰρ τὸ τοῖς Σκύθαις, ὥσπερ εἴρηται, αἱρεθὲν ὠνομάζετο φρούριον) καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τῶν βαρβάρων κατ' ἐξουσίαν ἤγετό τε καὶ ἐφέρετο.“ λέγεται τοίνυν πρὸς ταῦτα διηγανακτηκότα τὸν βασιλέα „καὶ δὴ“ φάναι „μὴ ἂν αὐτὸς εἴην, ᾧ τὰ Ῥωμαίων θεόθεν ἐπιτέτραπται πράγματα, εἰ μὴ αὐτίκα τῶν τετολμημένον Σκύθαι δίκας“. διὸ δὴ τὸ μὲν λοιπὸν τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ που καὶ ἐπὶ ταῖς ὄχθαις ἐνστρατοπεδευσόμε-

5. Кумани нахлуват в българските земи

Когато византийският император се намирал вече в околностите на град Пловдив,[1] до него достигнала мълва, че кумански пълчища[2] преминали Дунава, опустошили и плячкосали всичко, което се изпречило отпреде им,[3] а при това завладели и един доста забележителен град, който[4] се мие от водите на Дунава. Такива слухове се носели тогава. А императорът се отклонил от пътя си[5] и потеглил по посока към Дунава, след като заповядал да бъдат докарани кораби от Цариград през град Анхиало до Дунава. Докато пристигнали корабите, той пребродил тамошните равнини в ходене на лов. И наистина в тези съвсем пусти и отдавна необитавани равнини живеят огромни стада диви животни. Докато императорът се занимавал с това, било му съобщено, че скитите, откарвайки плячка от ромейската земя, токущо преминали Дунава, разпънали палатките си недалеч оттам и се разположили на бивак. Като чул това, той веднага потеглил към реката колкото може по-бързо. Там той намерил една от ония лодки, които обикновено стоят край тамошния бряг и са направени от едно дърво, и заповядал да я докарат при него. Но лодкарят бил упорит. Като чул, че императорът го вика да се яви при него, той казал: „Ако императорът се грижеше за нашите работи, нямаше да бъде превзет Демничик (така се наричала крепостта, която куманите превзели, както вече се спомена), нито пък варварите щяха свободно да разграбят и отвличат нашите имущества.“ Казват, че при тия думи императорът възнегодувал и рекъл: „Кълна се да не съм този същият, комуто от бога е поверена ромейската държава, ако куманите не бъдат веднага наказани заради дързостта си.“ Поради това императорът оставил част от войската си да се разположи на лагер на съ-

---

[1] Мануил II Комнин потеглил от Цариград срещу норманите начело на сухопътната войска и стигнал до Пловдив. Това станало в края на зимата и началото на пролетта на 1148 г. Срв. *Златарски*, История, II. стр. 384—385. [2] Тук Кинам нарича куманите скити. [3] Може да се предположи, че куманите са достигнали Стара планина. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 385. [4] По-долу се дава името на града-крепост — Демничик (или Демницик). Някои изследователи (например *В. Г. Васильевский*, Из истории Византии в XII веке. Союз двух империй, Труды, т. IV, 1930, стр. 30, заб. 1) виждат в това име гр. Зимница, или Зимнич, на левия бряг на Дунава, срещу Свищов. Но *Грот*, История Угрии, стр. 132, отбелязва, че градът трябва да се търси на десния бряг на Дунава. Той смята, че Демничик може би се е наричал сегашният Свищов. *Златарски*, История, II, стр. 385, предлага този град да се търси около днешния Тутракан или старата Трансмариска. [5] Т. е. от замисления поход срещу Корфу. Островът паднал под властта на империята през 1149 г.

νον ἔλιπεν, αὐτὸς δὲ τῶν νεῶν οὔπω καθάπερ εἴρηται ἀφικομένων τοὺς λέμβους ἀλλήλοις ξυνδήσας καὶ ἁρμοσάμενος σὺν πεντακοσίοις τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὸν Ἴστρον διέβη· μέλλων τε ἐπιπροσθεν ἰέναι δυσὶν ἄλλοις ἐντυγχάνει ποταμοῖς ναυσιπόροις. ὡς οὖν οὐδαμῇ λεμβάδιον ἐνταῦθα διεφαίνετο, ᾧ χρήσαιτο ἄν τις ἐς τὴν περαίωσιν, ἐκέλευε τοῖς περὶ αὐτὸν τοῖς τῶν ἵππων οὐραίοις τὰ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ ἀκάτια ξυνδήσαντας εἰς τοὺς εἰρημένους μετάγειν τῶν ποταμῶν. οὗ γεγονότος ἀμογητὶ διέβαινον, χῶρόν τέ τινα δολιχὸν διαμείψαντες ἄχρι καὶ ἐπὶ ὄρος τένου ὅρμιον ἦλθον, ὅπερ ἀγχοῦ τῶν Ταυροσκυθικῆς ὁρίων ἀνέχει. ἔνθα τὰ τῶν Σκυθῶν στρατόπεδον ἀνδρῶν παντάπασιν ἔρημον εἰρηκότες (ᾤχοντο γὰρ οὐ πολλῷ πρότερον ἀπιόντες) προσωτέρω ἐχώρουν. ἐπεὶ δὲ ἀμφὶ μέσην ἡμέραν ἤδη ἦν καὶ οὐδεὶς οὐδαμῇ πολεμίων διεφαίνετο, Σκύθας τοὺς ὅσοι Ῥωμαίοις ξυνεστράτευον ἀπολεξάμενος βασιλεὺς ὑποστρατηγοῦντι Γιφάρδῳ, ἀνδρὶ πολέμων ἐμπείρῳ πολλῶν, αὐτοὺς μὲν ὀπίσω τῶν πολεμίων ἰέναι ἔπεμψεν, ἰχνοσκοπήσοντάς τε καὶ ὅπῃ δυνατὰ ἔσται μαχησομένους, αὐτὸς δὲ κατόπιν ἐπορεύετο σχολαιότερον. οὐκ εἰς μακρὰν οὖν ὁ Γιφάρδος τοῖς πολεμίοις ἐντετυχηκώς, ἐπειδὴ μὴ ἐθάρρει τῇ συμβολῇ (τὸ γὰρ βαρβάρων πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖσσον αὐτῷ κατεφάνη), πεμψας ἐπὶ τὸν βασιλέα ἥκειν αὐτὸν τὴν ταχίστην ἐδεῖτο. ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, αὐτός τε πρὸς τοῖς ὅπλοις αὐτίκα ἐγένετο καὶ τὸ στράτευμα ἐξώπλιστο ἅπαν. ὀπίσω τε Σκυθῶν διώξαντες εἰς χεῖρας ἤδη ἦλθον αὐτοῖς. Σκύθαι τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἔστησάν τε ὡς ὑποδεξόμενοι σφᾶς καὶ ἐς φάλαγγα ταξάμενοι βοήθειαν σφῶν τε αὐτῶν καὶ ὧν ἐπήγοντο λαφύρων προπονεῖσθαι ἤθελον, ἥ τε ξυμβολὴ ἑκατέρωθεν σὺν ὠθισμῷ καὶ βίᾳ ἐγίνετο. ὅτε δὴ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι Ῥωμαίων ἄνδρες ἐγένοντο ἀγαθοί, βασιλεὺς δὲ πάντων μάλιστα. τῶν γὰρ πολεμίων ἔγγιστα ἐγκειμένων ἰσχυρῶς, αὐτὸς σὺν τῷ δόρατι ἐπελαύνων τὸν συνασπισμὸν αὐτοῖς

щото онова място и покрай брега на реката и тъй като корабите, както вече споменахме, още не били пристигнали, той заповядал да наредят лодки и да ги свържат една с друга и след това с петстотин души свои хора преминал Дунава. И като имал намерение да продължи по-нататък похода си, той попаднал на други две плавателни реки.[1] Но тъй като никъде на това място нямало лодки, които да послужат за превозване, императорът заповядал на хората си да завържат намиращите се на Дунава лодки за опашките на коиете и да ги докарат в споменатите реки. След като изпълнили това, те преминали без труд по-нататък и след като задминали някаква продълговата местност, стигнали чак до планината Тенихорм, която се издига близо до пределите на Тавроскития[2]. И като намерили там лагера на куманите съвсем празен (те се били оттеглили малко преди това), продължили пътя си по-нататък. Но тъй като било вече пладне и отникъде не се появявал никакъв неприятел, императорът отделил настрана скитите, които служели в ромейската войска,[3] и под началството на Гифард, мъж твърде опитен във военните работи, ги изпратил да вървят по следите на неприятелите, да ги дебнат и когато бъде възможно, да влязат в сражеиие с тях. Сам императорът пък се движел побавно по-отзад. Не след дълго Гифард се натъкнал на неприятелите,[4] но тъй като не смеел да влезе в сражение (защото множеството на варварите му се видяло твърде голямо), изпратил до императора хора с искане той да дойде при него с най-голяма бързина. Като чул това, сам императорът веднага се заловил да се въоръжава и вдигнал на оръжие цялата войска. Ромеите се впуснали по следите на скитите и вече влезли в сражение с тях. Скитите отначало се спрели, като че за да посрещнат ромеите, и иаредени във фаланга, поискали помощната им войска да приеме първа сражението, за да защити и тях самите, и плячката, която карали със себе си. И от двете страни сражението се водело с ожесточен напор. Тогава наистина мнозина ромеи се прославили с храброст, но от всички най-много императорът.[5] Когато неприятелите вече твърде отблизо напирали с настървение, самият той се нахвърлял с копието си и разкъсвал бойните им редици, избивайки мнозина от тях,

[1] Вероятно става дума за реките Аржеш и Дъмбовица или за реките Ведра и Аржеш. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 386. [2] С Тавроскития Кинам нарича южноруските земи. [3] Става дума вероятно за печенеги на служба във византийската войска. [4] Близо до южната граница на Галичкото княжество. [5] Кинам преувеличава навсякъде делата на император Мануил II Комнин, като му приписва необикновена храброст. Срв. *А. П. Каждан*, Еще раз о Киннаме и Никите Хониатс, Byzantinoslavica, XXIV, 1, стр. 27.

ἔλυεν, οὐ καθ' ἕνα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ σύνδυο πολλοὺς ἐκείνων ἀποκτιννύς. ὅθεν καὶ τῷ ἀνυποστάτῳ τῆς βασιλέως παρακεκινημένων ὁρμῆς, Ῥωμαῖοι ὁλοσχερέστερον κατ' αὐτῶν ἐπιβρίσαντες λαμπρὰν ἤδη τὴν ἐπαγωγὴν ἐποίουν. πολλοὶ μὲν οὖν βαρβάρων ἔπεσον, ἑάλωσαν δὲ καὶ εἰς ἑκατὸν μάλιστα, ἐν οἷς καὶ Λάζαρος ἦν, ἀνὴρ ἐπὶ πλεῖστον μὲν ἀνδρείας ἥκων, ἐπὶ τοῖς ἐν σφίσι φυλάρχοις ἀπόβλεπτος ὤν· τοὺς δ' ἄλλους ἵππων τε ἀρετὴ καὶ τὸ τῶν ὀρῶν διεσώσατο λάσιον, ἃ τῇδε πολλὰ παρατέταται. Ῥωμαῖοι δὲ τὰ ἐκ προνομῆς ἀνελόμενοι πάντα ὀπίσω λοιπὸν ἀνεχώρουν, ὅτε δὴ καὶ Σότας ἐκεῖνος, ὃν πλούτῳ τε καὶ γένει καθάπερ εἴρηται διενεγκόντα ἀνδραποδισθῆναι Σκύθαις ξυνέβη, ἀδείας λαβόμενος φυγὰς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθε (pp. 93_1—95_{21}).

и то не само по един, а често и по двама наведнъж. Когато те били избити под непреодолимия устрем на императора, ромеите се стоварили върху тях с непокътнати сили и извършили нападението си с бляскав успех. И наистина мнозина от варварите паднали убити и били пленени около стотина от тях, между които бил и Лазар, който се отличавал с мъжеството си и бил един от видните скитски вождове. Останалите се спасили благодарение на ловкостта на конете си и на планинските храсталаци, които там се простират твърде нашироко. А ромеите, като задигнали всичко, което могли да съберат оттам, се оттеглили назад. Тогава и онзи Сота[1], който, както вече споменахме, се отличавал с богатството си и с произхода си и бил взет роб от куманите, издебнал безопасен момент и с бягство дошъл в ромейския лагер.

6. Manuel Comnenus captivos Serborum in confiniis Serdicae collocat

Πυθόμενος δὲ ὅτι δὴ Ἀλαμανοὶ καὶ Δαλμάται καὶ Παίονες ἐπὶ τὸν κατὰ Σικελίας συσκευάζεσθαι πόλεμον μεμαθηκότες αὐτὸν αὐτοὶ μὲν ἐξ ἑσπέρας Ῥωμαίοις ἐπιτεθήσεσθαι εἰς ὁμολογίαν ἀλλήλοις ξυνῆλθον, Ἰαγουπασὰν δὲ ὁ Περσῶν φύλαρχος τῷ σουλτὰν ἅμα Ἀσίαν ληΐζεσθαι ἔγνωσαν, αὐτὸς μὲν ἐπὶ Δαλμάτας ἐφέρετο τὸν ἐν σφίσιν ἀρχιζουπάνον ἤδη καὶ χειρῶν ἄρξαντα τῷ τέως ἀμυνεῖσθαι διὰ σπουδῆς ἔχων, τὸ δὲ ναυτικὸν ἅπαν Ἰωάννῃ τῷ τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἑσπερίων δομεστίκῳ πιστεύσας ἐκέλευε τῷ Ἀγκῶνι προσεσχηκέναι (ἐπίνειον δὲ Ἰταλίας ἐστὶν ὁ Ἀγκὼν) ἐντεῦθέν τε ὡς ἐξ ὁρμητηρίου κατὰ τῆς Ἰταλίας ἰέναι. ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης μέχρι ποταμοῦ Βοόσης ἐλθὼν περαιτέρω ἰέναι οὐδαμῇ ἐφρόντισεν. εἴτε δὲ ἀπειρίᾳ τῇ περὶ τὰ ναυμαχικὰ τοῦτο ξυμβουλαῖς ὡς μὴ Ἰταλίας ἐγκρατεῖς Ῥωμαῖοι γεγονότες χώρᾳ τε ἐν γειτόνων ἤδη καταστάντες τῇ αὐτῶν περιφρονεῖν αὐτοὺς ὡς τὸ εἰκὸς ἔχοιεν καὶ ξυμμαχίας ὀλίγα τῆς ἐξ αὐτῶν χρῄζοιεν· εἴτε οὖν οὕτως εἴτ' ἐκείνως, οὐδὲν ὅμως ὁ δομέστικος ὧν πρὸς βασιλέως ἐντέταλτο πέρατι διδοὺς εἰκῇ τὸν καιρὸν ἔτριβεν, ὅθεν καὶ λαίλαπος ἀθρόον

6. Мануил Комнин заселва пленени сърби около София

Императорът[2], като узнал, че аламаните[3], далматинците[4] и унгарците научили, че той се готви за война срещу Сицилия[5], и че се споразумели помежду си да нападнат ромеите откъм запад, и като узнал също, че турският вожд Ягупасан[6] заедно със султана[7] е решил да плячкоса Азия, сам потеглил[8] срещу сърбите с намерение веднага да отблъсне техния велик жупан[9], който бил почнал вече военните действия. Той поверил цялата флота на Йоан, доместик[10] на източните и западните войски, и му заповядал да се отправи към Анкона (Анкона е пристанище на Италия) и оттам като от военна база да замине срещу Италия. Но Йоан стигнал до реката Бооса[11] и съвсем не мислел да отива по-нататък. Или поради неопитност в морските походи доместикът извършил тази грешка, или пък подведен от съветите на венецианския дож: да не би ромеите, като завладеят Италия и стъпят вече здраво в съседна тям страна, да започнат по всяка вероятност да ги пренебрегват и по-малко да се нуждаят от военната им помощ. Така или иначе, но доместикът не изпълнил нищо от това, което му бил възложил императорът, и пропуснал удобния случай. Поради това и

[1] Кумански племенен вожд, който бил покръстен под името Лазар. [2] Мануил I Комнин. [3] Т. е. германците. [4] С „далматинци" тук са назовани сърбите. [5] Т. е. срещу сицилийските нормани. [6] Ягупасан — турски емир от династията Данишменди (1155—1166). Срв. *Moravcsik*, op. cit., II, p. 135. [7] Т. е. султанът на селджукските турци. [8] Походът се отнася към 1149 г. [9] Великият жупан на Сърбия Урош II Млади, син на Бела Урош. Вж. *Грот*, История Угрии, стр. 149; *Острогорски*, Историја, стр. 360. [10] Главнокомандуващ на византийските войски както в европейската територия на империята, така и в Мала Азия. [11] Бооса, дн. р. Воюса в Албания.

ἐπιγεγονοτος πολλοῦ (ἤδη γὰρ ἀμφὶ τροπὰς ἦν μετοπωρινὰς) συνέβη τῶν νεῶν ὡς πλείστας θραυσθῆναι περιορασθείσας ὀλιγωρίᾳ τοῦ στρατηγοῦ. ἐξὸν γὰρ ἐς τὸν ποταμὸν ἀναχθείσας παρ᾽ ἑκάτερα πάσας ἀνελκυσθῆναι, ὁ δὲ ἐν τῇ τῆς θαλάσσης ἀκτῇ μετεώρους αὐτὰς εἴασεν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐς Δαλματίαν ἐμβαλὼν τὸ Ῥᾶσόν τε κατεστρέψατο φρούριον καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐληΐσατο πάντα· πλῆθός τε ἀνάριθμον ἐν δορυαλώτων μοίρᾳ πεποιηκὼς Κωνσταντίνῳ μὲν σεβαστοϋπερτάτῳ, ὃν Ἄγγελον ἐπεκάλουν, αὐτοῦ σὺν δυνάμεσιν ἔλιπεν, ὁ δὲ προσωτέρω ἐχώρει. Νικαβάν τε καταλαβὼν χώραν ὑπὸ τῷ Ἀρχιζουπάνῳ τελοῦσαν καὶ αὐτὴν φρούρια μὲν τὰ ὅλα ὅσα τῇδε ἵδρυται πόνῳ οὐδενὶ παρεστήσατο· ἐν δὲ Γαλίτζῃ γεγονώς, ἐπειδὴ τοὺς ἐνταῦθα βαρβάρους πλήθει τε καὶ τῇ ἐκ τοῦ τόπου δυσχερείᾳ πεποιθότας οὐκ ἐνδιδόντας αὐτῷ τὸ κρησφύγετον εὗρε, χάρακα πηξάμενος βέλεσι καὶ λίθοις τοῖς ἀπὸ σφενδόνης τοὺς ἐπὶ τῶν προπυργίων βάλλειν ἐκέλευε μηδένα καιρὸν ἀνιέντας οὕτω τε τρίτῃ ὕστερον ἡμέρᾳ καὶ κράτος εἷλεν αὐτό. ἔνθα πλήθει βαρβάρων περιτετυχηκώς, μοίρᾳ τε τῆς ὁπλιτικῆς, καὶ ἄλλως ἀγελαίων τυγχάνοντι, ἐκεῖθεν ἀνάστατον ἦγεν αὐτό. καὶ αὐτὸ μὲν ἐπειδὴ παλινοστήσας ἐπὶ τὸ Ῥᾶσον ἦλθεν, ἔν τε Σαρδικῇ καὶ τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίων χωρίοις ἐγκατοικισθησόμενον ἔπεμψεν, ὁ δὲ πρὸς τοῦ Ἀγγέλου πεπυσμένος ὅτι δὴ καιροφυλακήσας ὁ ζουπάνος μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐνθένδε ἀναχώρησιν ἐπικαταβαίνειν τε Ῥωμαίοις ἤρξατο καὶ τὴν μάχην ἀπὸ χειρὸς ἤδη κρατεῖν, τὴν ταχίστην ἐκεῖθεν ἀπήλαυνε καταλήψεσθαι τοῦτον προθυμηθείς. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἐπιόντας Ῥωμαίους ἀκηκοὼς ἐς τὰς τῶν ὀρῶν ἀνατρίχων ὑπερβολὰς τὸν παρὰ πόδας ἀπεδίδρασκε κίνδυνον· βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὴν χώραν ἐτράπετο, ἀλλ᾽ αὐτὴν μὲν κατ᾽ ἐρημίαν τοῦ κωλύσοντος ἐληΐσατο πᾶσαν καὶ τοὺς ἐνταῦθα τῷ ἀρχιζουπάνῳ εἰς ἀρχεῖον ἀποτεταγμένους δόμους πυρὶ φλέξας παρῆλθεν (pp. $101—103_{19}$).

при избухналата внезапно силна буря (наистина вече настъпила есен) повечето от корабите били разрушени, тъй като били занемарени поради небрежността на пълководеца. Защото, въпреки че имало възможност да бъдат докарани в реката и да бъдат изтеглени всичките по двата ѝ бряга, той ги оставил н открито море, до морския бряг. А императорът нахлул в Далмация, разрушил крепостта Раса[1] и плячкосал всичко, каквото срещнал отпреде си. Той взел в плен и безкрайно множество хора и след като ги поверил на севастоипертата Константин, по прякор Ангел[2], когото оставил на същото място с военна сила, продължил по-нататък похода си. След като стигнал областта Никава[3], която също така се намирала под властта на великия жупан, той без никаква трудност завладял всички намиращи се там крепости. Когато императорът пристигнал в Галица[4] и разбрал, че тамошните варвари, осланяйки се на многочислеността си и на мъчнопроходимата местност, не искат да му предадат убежището си, той се разположил на лагер и заповядал на хората си при всеки удобен случай да обстрелват намиращите се на крепостните кули със стрели и камъни, хвърляни с прашка. По такъв начин той след три дни напълно овладял крепостта. Там намерил голямо множество варвари, част от които били добре въоръжени, а други били помощни отреди, и заповядал всички да бъдат отведени оттам. И така, когато на връщане пристигнал в Раса, императорът изпратил това множество да бъде заселено около Сердика[5] и в други ромейски селища. След като пък бил уведомен от Ангел[6], че след неговото заминаване оттук жупанът издебнал удобен момент и започнал да се спуска срещу ромеите и че сраженията са вече в своя разгар, императорът с най-голяма бързина потеглил оттам с намерение да го покори. Но щом онзи чул, че ромеите пристигат, бързо се оттеглил в планинските височини и избягал от надвисналата опасност. А императорът се втурнал в страната му и тъй като нямало кой да му попречи, плячкосал я цялата и си заминал, след като опожарил тамошния дворец, определен за резиденция на великия жупан.

[1] Тогавашната столица на сръбските жупани. [2] Константин Ангел бил племенник на император Мануил I. [3] *Васильевский*, Из истории Византии, стр. 48, смята, че под Никава трябва да се разбира басейнът на р. Нишава. С това не е съгласен *К. Я. Грот*, История Угрии, стр. 150, според когото този басейн не е бил засегнат от сръбските въстания. *Chalandon*, Jean II Comnène, p. 385, смята, че става дума за долината на р. Нишава. [4] *Златарски*, История, II, стр. 388 и сл., приема мнението на *К. Јиречек*, Историја срба, I, стр. 182, бел. 1, според когото крепостта Галиче била на р. Сочаница при Звечан. Според *Грот*, История Угрии, стр. 150, заб. 1, това е днешният Галичник по горното течение на р. Вардар, между Шар и р. Черни Дрин. [5] За това събитие срв. *П. Тивчев*, За войнишкото население във Византия през XII в., стр. 574. [6] Т. е. от споменатия Константин Ангел.

7. Romani iterum contra Serbos Hungarosque castra movent

Ἐπεὶ δὲ χειμὼν ἤδη κατέσχε δεινός, ὡς τοῦ φύσει θερμοῦ περὶ τὴν καρδίαν ἀντιπεριϊσταμένου τῷ γένει τῷ ζωικῷ πολλοῖς ἤδη λώβην περὶ τοῖς ἄκροις ἐμπεπτωκέναι, τότε μὲν τῆς ἐπὶ Βυζάντιον ἐμέμνητο. ἐς δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος φθινούσης ἤδη τῆς ὥρας, ἡνίκα καὶ μάλιστα εὐέφοδα πολεμίοις τὰ κατὰ τὴν Σερβικὴν γίνεται, ἅτε τοῦ ἀμφιλαφοῦς ἐπιλιπόντος ἤδη τοῖς δένδροις, ἐπὶ Ναϊσὸν τὸ στράτευμα ἤγειρεν. ἔνθα δυνάμεις ἐκ Παιονίας ἐπὶ συμμαχίᾳ Δαλμάταις στέλλεσθαι μαθών, σπουδὴν ἐποιεῖτο διὰ τοῦ Λαγγομηροῦ λεγομένου χώρου διαβιβάζειν τὸ στράτευμα, ὡς τοῖς Παίοσιν ἐν δεξιᾷ πορευομένοις συμμῖξαι γένοιτο τῷ Ῥωμαίων στρατῷ. ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς Σάου ἐγένετο, ἐφ᾽ ἕτερον ἐκεῖθεν μετῆλθε ποταμὸν Δρυνᾶν ὄνομα, ὃς ἄνωθέν ποθεν τὴν ἐκβολὴν ποιούμενος Βόσθναν τῆς ἄλλης Σερβικῆς διαιρεῖ. ἔστι δὲ ἡ Βόσθνα οὐ τῷ Σερβίων ἀρχιζουπάνῳ καὶ αὐτὴ εἴκουσα, ἀλλ᾽ ἔθνος ἰδίᾳ παρὰ ταύτῃ καὶ ζῶν καὶ ἀρχόμενον. ὅθεν γε μὴν Οὔννους Ῥωμαίοις συγκεκρουκέναι ξυνέβη αὐτίκα δηλώσω. ἦν τις ἐν τῷ Δαλματῶν ἔθνει, ὄνομα μὲν οὐκ οἶδα ὅπερ αὐτῷ ἔκειτο, ἀδελφὸς δὲ αὐτῷ Βέλοσις ἦν, ἄμφω λογίμω παρὰ Δαλμάταις ὄντι. οὗτος τοῦ ἀρχιζουπάνου μὲν ἀδελφῇ ξυνοικῶν ἦν, τῷ ὀφθαλμῷ δὲ πηρωθῆναι τυχὼν τρόπῳ ὥπερ αὐτὸς οὐδαμῇ ἐρεῖν ἔχω, ἐς Παιονίαν ἀνεχώρησεν. ἐνταῦθά τε πολύν τινα διατρίψας χρόνον Γειτζᾷ τῷ ῥηγὶ αἰδεσιμώτατος μάλιστα κατέστη, ἅτε τῆς ἐκ παίδων αὐτῷ τροφῆς μεταδοὺς καὶ παιδεύσεως. διὰ δὴ ταῦτα χάριτας ὀφλων Γειτζᾷ Δαλματίαν ὑπόσπονδον αὐτῷ καθιστᾶν ἐπεχείρει, ξυμβουλέων τε ἑκάστοτε περὶ τούτου τῇ ἀειλογίᾳ πείθειν ἔσχε τὸν ἄνθρωπον. ὅθεν ἐπειδὴ τὴν ἐπὶ Δαλματίας Ῥωμαίων ὁ Γειτζᾶς ἤκουσεν ὁρμήν, δυνάμεις ἐπὶ συμμαχίᾳ Δαλμάταις ἔπεμψεν. αἰτία μὲν Ῥωμαίοις τῆς ἐς τοὺς Οὔννους δυσμενείας αὕτη ἦν. τοῦ δὲ Ῥωμαίων στρατοῦ προσωτέρω χωροῦντος οἱ ἐπὶ χορταγωγίαν ἐξιόντες τοῖς Οὔννοις ὁδῷ πορευομένοις ἐντετυχηκότες εἰς χεῖρας ἦλθον. βασιλεὺς δὲ συναισθήσεως αὐτῷ γενομένης Ἰωάννην ἅμα στρατεύματι τὸν πρωτοσέβαστον ἐπιβοηθήσοντα ἔπεμψε. καὶ δὴ συμβολῆς γε-

7. Нови походи на византийците срещу сърби и унгарци

Тъй като настъпила вече страшна зима, така че естествената топлина у животните се събирала около сърцето и у мнозина крайниците премръзнали, императорът замислял да се прибере в Цариград. А към края на лятото през следната година[1], когато шумата по дърветата вече окапвала и местностите в Сърбия стават най-леснодостъпни за неприятеля, той събрал войската си в Ниш. Когато на това място узнал, че от Унгария се изпращат войски като военна помощ за сърбите, императорът побързал да поведе войската си през областта, наречена Лонгомер[2], за да могат ромейските войници да ударят идващите отдясно унгарци. Щом пристигнал близо до Сава, оттам той се придвижил до друга една река, на име Дрин, която се влива някъде по-нагоре и отделя Босна от останалата част на Сърбия. Но Босна не е подвластна на сръбския велик жупан: народът, който я населява, живее и се управлява самостоятелно. А по каква причина се сблъскали унгарците и ромеите, това веднага ще поясня. В племето на сърбите имало един, чието име не ми е известно и чийто брат бил Белозис[3]. И двамата били на почит у племето на далматите. Той бил женен за сестрата на великия жупан, но след като бил ослепен по някакъв повод, за който и аз самият не съм в състояние да кажа нещо, се оттеглил в Унгария. Там той прекарал продължително време и бил твърде уважаван от крал Гейза, тъй като и двамата били заедно отгледани и възпитани още като деца. Поради това от благодарност към Гейза той се заловил да постави Сърбия под негова зависимост. И като го подканял непрекъснато с постоянните си придумвания, успял да го склони към това. Ето защо, когато Гейза чул за похода на ромеите срещу Сърбия, изпратил войски като военна помощ на сърбите. Тази била причината за враждата иа ромеите към унгарците. След като ромейската войска продължавала да напредва по-нататък, войниците, които отивали да събират фураж, срещнали движещите се по пътя унгарци и влезли в сражение с тях. Когато узнал това, императорът изпратил протосеваст Йоан с войска, за да отиде на помощ. И в станалото сражение унгарците

[1] Събитията се отнасят към 1150 г. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 388—389. [2] Лъгомирската област — по долината на р. Лъгомир, ляв приток на р. Морава, в Източна Шумадия. Вж. *Грот*, пос. съч., стр. 162. [3] Споменатият тук Белозис не е бан Белуш, виден унгарски велможа, а крал Бела II Слепи (1131—1141), женен за сестрата на великия жупан Урош. Кинам се е заблудил явно поради близостта на имената на двамата. Вж. *Фрейденберг*, Труд Иоанна Киннама, стр. 33.

νομένης· Οὖννοι πρὸς τῶν Ῥωμαίων ἡττηθέντες φεύγοντες ἐς τὸ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος ῥεῦμα καθῆκαν ἑαυτούς. ἔνθα μετρίους ἀποβαλόντες ᾤχοντο ἀμεταστρεπτί, Ῥωμαῖοι δὲ φεύγουσι κατὰ νώτου ἀεὶ εἵποντο, ἐπὶ Τάραν τε ποταμὸν ἐλθόντες ἐπειδήπερ οὐδένα σφίσιν ἀντεπιξιόντα ἔβλεπον, παλινοδίας ἐμέμνηντο. βασιλεὺς δὲ ἐπὶ μέσης τῆς εἰς Σετζενίτζαν φερούσης τὸν χάρακα πηξάμενος οὐκ ἔχων τε μαθεῖν ἔνθα τὸν ἀρχιζουπάνον εἶναι ξυνέβαινεν, ἐν τῷ τέως μὲν ἐν ἀπόρῳ ἐγένετο, ἐπεὶ δὲ πρὸς τῶν ἁλισκομένων Δαλματῶν δυνάμεις περιμένειν αὐτοὺς ἤκουσεν Οὐννικὰς ἐπὶ συμμαχίᾳ ὅσον οὐκ ἤδη ἀφιξομένας, ἐπὶ τὰ πρόσω λοιπὸν μετῆγε τὸ στράτευμα. μέχρι μὲν ποταμοῦ Τάρα γεγονόσιν οὐδὲν οὐδαμόθεν Ῥωμαίοις διεφάνη πολέμου· ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα ἦλθον, Δαλματῶν ἀνάριθμος ὅμιλος οὔπω ἡλίου τὸν δυτικὸν ὁρίζοντα παραμείψαντος ὅπλοις κατάφρακτος ἐξεφάνη. ὅπερ οἱ θεασάμενοι ἀγωνίᾳ καὶ δέει ἐχόμενοι Ῥωμαῖοι ἦλθον ἀγγέλλοντες. βασιλεὺς δὲ τὴν ἐκ Παιόνων ἀφικέσθαι προσδοκωμένην Δαλμάταις ἰσχὺν ταύτην εἶναι τὴν ὁρωμένην εὐστοχώτατα τεκμηριωσάμενος, ἅμα δὲ καὶ σκοπῷ τῷ Χουρούπῃ πρὸς τοῦτο χρησάμενος „νῦν αἰφνίδιον Δαλμάται Ῥωμαίοις ἐπεισπεσεῖσθαι διανοοῦνται" ἦσαν γὰρ οὐ μακρὰν ἄποθεν ἤδη ποιούμενοι τὴν παρεμβολήν. ἐπειδὴ γοῦν τάχιστα νὺξ ἤδη ἐγένετο, τοιάδε τινὰ ἐνενόει. ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐπὶ πόλεμον ἰοῦσιν, εἴ που διατριβὴν ποιεῖσθαι χρεὼν τὸν στρατόν, σάλπιγγα τῆς ἡμέρας ἀλαλάζειν ὀψέ, καὶ σύνθημα τοῦτο τοῖς πλήθεσι γίνεται τοῦ καὶ τὴν ἑξῆς πρὸς ἐκείνῳ διακαρτερήσειν τῷ χώρῳ. ὅπως οὖν ἐνταῦθα ἀπατηθῆναι γένοιτο τοῦτο δὴ τὸ Ῥωμαίων ἔθος εἰδόσι καὶ αὐτοῖς, σαλπίζειν μὲν ἐν τῷ παραυτίκα παρεκελεύσατο, λαθραιότατα δὲ καθ᾽ ἕνα τοῖς στρατηγοῖς ἐμήνυε τὰ βουλευθέντα, καὶ ὡς χρὴ τούτους ἅμα ἡλίῳ ἀνίσχοντι τῆς περὶ αὐτὸν ἕκαστον φάλαγγος ὁπόσον ὅπλοις τε φράττοιτο καὶ ἐν ἐπιλέκτοις ἐστὶν εὐπρεπὲς ἔχοντα ἡσυχῇ ἵστασθαι καὶ τὴν παρ᾽ αὐτοῦ προσδέχεσθαι κέλευσιν. ὅπως γε μὴν οὐκ ἐπίδηλοι γένοιντο, ἐκέλευσε περιχλαινίσμασι τῶν εὐτελεστέρων περιαμπίσχειν τὴν ὅπλισιν.

Οἱ μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐποίουν· ἐπεὶ δὲ ἤδη ἡμέρα διαφανὴς ἦν, ἔξῄει σὺν αὐτοῖς τοῦ στρατοπέδου ὡς ἐπὶ χορταγωγίαν δῆθεν ἰών. ὅθεν

били разбити от ромеите, побягнали и се нахвърлили във водите на река Стримон[1]. Там те изгубили някои от хората си и се оттеглили, без да се връщат вече назад, а ромеите непрекъснато ги преследвали при бягството им. Като стигнали до река Тара[2] и не виждали никакъв противник да излиза насреща им, ромеите решили да се върнат назад. А императорът се разположил на лагер по средата на пътя, водещ за Сеченица[3], и като не можел да узнае где се намира великият жупан, все още стоял в недоумение. Но когато чул от пленените сърби, че те очакват унгарска войска, която скоро щяла да пристигне на помощ, той отвел войската по-нататък. Ромеите се придвижили чак до река Тара, без да им се изпречи отнякъде някакъв противник. Но когато те пристигнали там, още преди залез слънце ги посрещнали безчислени пълчища сърби в пълно въоръжение. Ромеите, които видели това, дошли да го съобщят, обхванати от тревога и страх. А императорът твърде сполучливо се досетил, че войската, която се е появила, е тъкмо тази военна сила, която сърбите очаквали да им пристигне от Унгария, пък и при тази си догадка той се допитал до своя съгледвач Хуруп, казвайки: „Сега сърбите възнамеряват да нападнат внезапно ромеите." И наистина недалеч от това място те вече строявали войската си. Но тъй като скоро настанала нощ, императорът намислил следното. Когато отиват на война и стане нужда войската им да направи някъде престой, ромеите имат обичай да тръбят късно през деня и това служи като сигнал за множеството, че и на следния ден войската ще се задържи на същото място. С цел да заблуди там неприятеля, който, разбира се, знаел за този ромейски обичай, императорът заповядал веднага да засвирят тръбите и при тайна открил решението си поотделно на всеки един от военачалниците си. Той им съобщил, че е необходимо при изгрев слънце всеки един от тях да вземе със себе си отбрани и въоръжени хора от своя отред, да стои спокойно и да чака заповедите му. А пък за да не бъдат открити, заповядал да обвият оръжието си с обикновените си наметала.

Те направили, както им било заръчано, а когато вече денят настъпил, императорът излязъл от лагера заедно с тях, давайки вид

[1] Днешната река Струма. [2] Тара е една от двете реки, които се сливат и образуват р. Дрина. При нея са били събрани главните сръбски сили и съюзниците им. Битката при Тара се описва много подробно, като авторът особено проследява подвизите на императора. [3] Според *Васильевский*, Из истории Византии, стр. 58, бел. 1 — Ситница. *Грот*, като се позовава на Иречек (*K. Jireček*, Handelsstrassen in Serbien und Bulgarien, Prag, 1879, стр. 77, 78), приема, че важните пътища за Босна, Дубровник и Рашка се кръстосвали не при Ситница, а при Сеченица, която е по-близо до Тара.

καί τινας ἀνόπλους τὸ παράπαν σκαπάναις ἅμα καὶ πτύοις, οἷς ἔθος ἐστὶ τοὺς ὑπογαίους ἀνερευνᾶσθαι σιτῶνας τοῖς τὰ ἐπιτήδεια τῷ στρατῷ ἐσκομιζομένοις, ἔμπροσθεν ἐκέλευεν ἰέναι. ἐπειδὰν μέντοι πολεμίους κατ' αὐτῶν ἰόντας ἴδοιεν, φεύγειν ἐπήγγελεν ἕως τοῖς κατόπιν ἰοῦσι Ῥωμαίων συμμίξαντες ἤδη ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γένωνται. ὡς γὰρ ἐν ἀκαρεῖ τῶν γινομένων αἴσθησις γίνοιτο τῷ στρατηγῷ, ἐκέλευε δύο μὲν τὸ πρῶτον, ἑξῆς δὲ καὶ οὐ πολλῷ ἄποθεν τέτταρας, εἶτα ἓξ καὶ αὖ δέκα καὶ ἑξῆς πλείους χωρεῖν, ἄλλην τε φαρετροφόρον καταστησάμενος φάλαγγα ἑτέρωθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἰέναι προὐτρέπετο· κἂν μὲν Δαλμάται χειρῶν ἄρχοιεν φεύγειν ἐλασσουμένους τῷ πλήθει, ἑστάναι δὲ ἡσυχῇ πρὸ τῆς παρεμβολῆς εἰ μηδεὶς σφίσιν ἀντεπεξίῃ. ἔπραττε δὲ ταῦτα ὡς ἂν εἴ γε αὐτοῦ σὺν τῷ ἄλλῳ ἐπιστάντος στρατεύματι φεύγειν ἐπιβάλλωνται τὸ Δαλματικόν, ὑπὸ τῶν κουφοτέρων τούτων κτείνοιντο καταλαμβανόμενοι. οὔπω τοίνυν μακρὰν ἐγένοντο πορευόμενοι, καὶ τῶν ἐπὶ κατασκοπῇ τινες δρομαῖοι ἐς τὸν βασιλέα ἦλθον, συγκεκομμένοι τε τὴν φωνὴν καὶ δεινῶς ὠχριῶντες ἀριθμοῦ κρείσσω ἔλεγον στρατιὰν ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ φάλαγγος ἵστασθαι, οὐχ ὅσον μόνον ἐγχώριον, ἀλλὰ καὶ μυρίον τι φῦλον συμμαχικὸν ἔκ τε Οὔννων ἱππέων καὶ δὴ καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἑτεροδοξούντων Χαλισίων. Οὔννων γὰρ τὰ Χριστιανῶν πρεσβευόντων, οὗτοι Μωσαϊκοῖς καὶ τούτοις οὐ πάντη ἀκραιφνέσιν εἰσέτι καὶ νῦν διεξάγονται νόμοις. τούτους τε οὖν Δαλμάταις συστρατεύειν ἔλεγον καὶ δὴ καὶ Πετζινάκους. ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, ἐννοησάμενος μή τι καὶ βιασθεῖεν ὀλίγοι πρὸς πολλῶν κυκλωθέντες Ῥωμαῖοι οἳ ἐπίπροσθεν ἐπορεύοντο, συντονώτερον ἤλαυνεν ἐπείγων ἕπεσθαι καὶ τὸν σημειοφόρον· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος κεκμηκότος αὐτῷ τοῦ ἵππου σχολῇ τὴν ὁδὸν ἐποιεῖτο, αὐτὸς βασιλεὺς τὴν σημαίαν ἀναλαβὼν κατετάχει τὸν δρόμον, ἐπί τινός τε περιωπῆς γεγονὼς ἑαυτόν τε ὅστις εἴη καὶ τὸ σημεῖον ἐδίδου γνωρίζειν τοὺς ἀντιπάλους. ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ τοξοφόροι τὸν ποταμὸν κατειληφότες ἀντιμέτωποι Δαλμάταις ἵσταντο. ἐπὶ πλεῖστον δὲ οὐ-

като че отива за набавяне на фураж. Затова и заповядал на неколцина да вървят напред съвсем невъоръжени и снабдени с мотики и лопати, с каквито обикновено разкриват подземните житни складове ония, които събират хранителни припаси за войската. При това им заръчал, щом видят, че неприятелите настъпват срещу тях, да бягат, докато се съединят с идващите отзад ромеи и вече бъдат в безопасност. Той заповядал още, щом началникът им забележи, че нещо се предприема, да настъпят напред отначало двама, след това на неголямо разстояние четирима, след това шестима, после десетина души, а последователно и повече. Освен това императорът стъкмил и друга фаланга от стрелци, на която възложил да настъпи от друга посока срещу неприятеля с поръчение, ако сърбите започнат сражение, те да побягнат като по-малобройни, ако пък никой не ги нападне, да стоят спокойно пред тяхната бойна верига. Императорът постъпил така с намерение, ако сърбите се обърнат в бягство, когато той настъпи с другата част от войската, да бъдат заградени и избити от тия по-леко въоръжени войници. Още не били изминали голямо разстояние, когато някои бързоходци от съгледвачите дошли при императора страшно побледнели и с пресекващ глас съобщили, че на отвъдния бряг на реката безбройна войска се разгъва в боен ред. Тя се състояла не само от местни жители, но и от многочислени съюзни отреди, от унгарски конници и от хализийци[1], които живеят при хуните, но са от друга вяра. Защото, докато хуните още от по-преди бяха станали християни, онези все още се водят по Мойсеевите закони, които у тях все пак не са съвсем неподправени. За всички тия бързоходците съобщили, че воюват на страната на сърбите, а освен това казали, че там имало и печенеги. Щом чул това, императорът размислил да не би ромеите, които вървели напред, като малко на брой, да бъдат обкръжени и притиснати от многобройния противник. Затова той усилил хода, като карал и знаменосеца да следва. Но тъй като онзи поради изтощения си кон трудно напредвал, сам императорът поел знамето и ускорил хода. И като застанал на едно видно място, той дал възможност на противника да разпознае и самия него, и знамето му. В това време и стрелците стигнали до реката и застанали с лице срещу сърбите. Но изобщо

[1] Според едно съобщение на Кинам хализийците изповядвали юдаизъм (вж. малко по-долу), а на друго място (стр. 101_{16}, гл. V_{16}) той съобщава, че те са единоверци с турците. Хализийците са известни и под името кализи в унгарските хроники. Срв. *Moravcsik*, op. cit., II, pp. 338—339 и посочената там литература.

δέτεροι μάχης ἀρχόμενοι ἡσυχῇ ἔμενον. ἐπεὶ δὲ ἤδη ἡ βασιλέως αὐτοῖς διεφάνη σημαία, τῆς τε γεφύρας ἀπέσχοντο Δαλμάται καὶ ἄδειαν Ῥωμαίοις ἐδίδοσαν ἀκροβολισμοῦ. ὁ γνοὺς βασιλεὺς (ἑστήκει γὰρ ἄνωθέν ποθεν, ὥσπερ εἴρηται, τὰ πρασσόμενα κατανοῶν) ᾔλαυνε καὶ αὐτὸς ὡς σὺν αὐτοῖς τὸν ποταμὸν διαβησόμενος. ἦν γάρ, ὥς μοι πολλάκις ἐρρέθη, δαιμόνιόν τινα καὶ ἀνδρείας πρόσω τρόπον τὰ ἐς τὰς μάχας κεκινημένος ἀεί. Δαλμάται δὲ καίτοι ὑπὸ εὐαριθμήτων διωκόμενοι στρατιωτῶν ἔφευγον ὅμως ἕως ἐν δυσχωρίαις ἐγένοντο. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε ἐπιστραφέντες ὁμόσε τούτοις ἐχώρουν, ξυμβολῆς τε γενομένης ὀλίγοι ἐξ ἀμφοῖν ἔπεσον. Δαλμάται γὰρ τῆς βασιλέως αἰσθόμενοι παρουσίας διελύοντο αὖθις, Ῥωμαῖοί τε φεύγουσιν ἀεὶ ἐφεπόμενοι πολλοὺς Παιόνων τε καὶ αὐτῶν ἔκτειναν. ὅτε δὴ Γουρδέσης τε καὶ Βουλτζῖνος, ἄνδρε ὀνομαστοτάτω ἐπὶ Δαλμάταις, ὑπὸ τὰς Ῥωμαίων ἐγενέσθην χεῖρας. βασιλεὺς δὲ περὶ πλείονος τοῦ λοιποῦ ἐποιεῖτο, ὅπως ἂν αὐτῷ πανοπλίαν ὑποδῦναι τὴν αὑτοῦ γένοιτο. χρόνου δέ τινος διὰ τοῦτο τριβέντος αὐτῷ (οὐ γὰρ ἐκ τοῦ σχεδὸν αὐτῷ παρῆσαν οἳ ταύτην ἐκόμιζον) συνέβη τῶν παρὰ Ῥωμαίοις στρατηγούντων τινάς, ἐν οἷς Γιφάρδος τε ἦν καὶ Μιχαὴλ ᾧ ἐπώνυμον Βρανᾶς, καὶ πλεῖστοι ἕτεροι ἄνδρες αὐτουργῆσαι ἱκανοὶ καὶ στρατηγῆσαι δεξιοί, ἐπί τινος δυσπορεύτου καὶ ἀνάντους ἐν τῷ διώκειν γεγονός λοχμῆς ἀγωνιᾶν ἅτε εἰς προῦπτον κίνδυνον ἐληλακότας. Δαλμάται γὰρ πόρρω τῶν ἄλλων Ῥωμαίων γεγονότας αὐτοὺς κατανοήσαντες ἐπεστράφησάν τε καὶ ἀντιμέτωποι ἔστησαν.

9. Οἱ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν. βασιλεὺς δὲ ἤδη τὴν ὅπλισιν περιθέμενος ἀνέτῳ ῥυτῆρι διώκων ἐπ' αὐτοὺς ἦλθεν, ἐν χρῷ τε ἀλλήλοις ἐφ' ἕνα χῶρον συνιόντας εὑρὼν ἐκατηγόρει τε ἀναφανδὰ καὶ πικρότατα ἐλοιδορεῖτο, δειλίαν αὐτοῖς προσονειδίζων καὶ πολεμικῶν ἀμαθίαν ἔργων. τῶν δὲ τοῦ χώρου τήν φύσιν καὶ τὸ τῆς χιόνος προφερόντων ἄμετρον, αὐτὸς τῆς ὁδοῦ κατάρχων ἕπεσθαι σφίσιν ἐκέλευεν. ἤδη γὰρ καὶ ἄλλο αὐτοῖς Ῥωμαίων συνίστατο πλῆθος. ἐν ᾧ δὲ τὴν πορείαν ἐτίθεντο, ἐνέδρα πολεμίων ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐκπηδήσασα τοῖς ἐν ἀριστερᾷ

иито една от двете страни не започвала сражение, а стояли спокойно. Но щом се появило вече насреща им императорското знаме, сърбите се отстранили от моста и дали възможност на ромеите да завържат престрелка. Когато императорът узнал това (той стоял някъде по-нагоре, както се спомена, и наблюдавал военните действия), сам потеглил, за да премине реката с хората си. И наистина, както често съм казвал, той винаги проявявал в сраженията необикиовена и извънредна смелост.[1] А сърбите, въпреки че били преследвани от малобройна войска, все пак се впуснали да бягат, докато стигнали в една мъчнопроходима местност. След това се обърнали и се сблъскали с ромеите, но в станалото сражение малцина паднали убити и от двете страни. Като усетили присъствието на императора, сърбите отново разстроили бойния си ред, а ромеите непрестанно ги преследвали в бягството им и избили мнозина унгарци, а също и много измежду тях. Тогава паднали в ръцете на ромеите Гурдес и Вълчин, мъже твърде прочути между сърбите. А императорът след това считал за по-важно да смогне да надене пълното си бойно въоръжение. Докато той загубил известно време поради това (тъй като не се намирали близо до него ония, които носели оръжията му), някои от ромейските военачалници, между които били Гифард, Михаил, наричан Врана, и мнозина други мъже, предприемчиви и способни стратези, преследвайки неприятеля, се озовали в някакви мъчнопроходими и стръмни места, обрасли с храсталак. Те се притеснявали, тъй като били изпаднали в явна опасност. И то защото сърбите, като ги забелязали, че са се отдалечили от другите ромеи, се върнали назад и се опълчили срещу тях.

9. Оиези се намирали в такова положение. А императорът се въоръжил и като се впуснал в галоп да преследва противника, дошъл при тях. Като ги намерил събрани на едно място и притиснати един до друг, той открито ги обвинил и ги порицал с най-остри думи, упреквайки ги в страхливост и в невежество във военните работи. Когато те започнали да се оправдават с характера на местността и с извънредно дълбокия сняг, той пръв тръгнал напред и им заповядал да го последват. Пък вече и друг ромейски отред се присъединил към тях. Докато вървели, неприятели изскочили из засада и внезапно нападнали намиращите се отляво ро-

[1] Кинам явно преувеличава и изтъква личните военни качества — находчивост, сила и храброст — на императора.

Ῥωμαίοις ἐπετίθετο. ἀλλὰ ταύτην μὲν ἐπειδήπερ ὀλιγανδροῦσαν βασιλεὺς ἔγνω, οὐδὲ ὅσον ἐπεστράφθαι ἠξίωσεν· ἀεὶ γὰρ ἀνεπιστρόφως ἐδίωκεν, εἴ πως ἢ αὐτὸν χειρώσασθαί οἱ γένοιτο τὸν ἀρχιζουπάνον ἢ τὸν παρὰ τοῖς Παίοσιν εἰς ἐκείνην στρατηγοῦντα τὴν ἡμέραν ἀνδρείας εὖ ἥκοντα. οἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐνέδρας μηδὲν ἄξιον λόγου πεπραχότες διελύοντο αὖθις. βασιλεὺς δὲ μικρὰ διώξας, ἐπειδὴ τοὺς ἀμφ' ἔγνω ἐκκακήσαντας ἤδη, αὐτοὺς μὲν παρῆλθε, δύο δὲ ξυγγενῶν παρειληφὼς τῶν αὐτοῦ, ὧν ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ Δούκας ἦν, ἅτερος δὲ ὃς τὴν Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκράτορος ἔγημε παῖδα, ὄνομα Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐπίκλησιν Κανταχουζηνός, σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐχώρει. οἱ δὲ ἐκ τῆς ὁπλίσεως αὐτὸν κατανοήσαντες (χρυσῷ γὰρ κατακόρως ἀλήλιπτο πᾶσα) καὶ τῆς τοῦ σώματος δὲ ἀναδρομῆς τε καὶ εὐφυΐας τεκμηριωσάμενοι μάλιστα (ἥρωσι γὰρ ἀτεχνῶς ἐῴκει, ἅτε τῷ ξένῳ τῆς ἱππασίας καὶ τῆς ἀμφιδεξίου περὶ τὰ ὅπλα κινήσεως πολλῷ διενεγκὼν) νῶτα διδόναι οὐδαμῇ ᾐσχύνοντο. ὁ δὲ φεύγουσιν ἐπιθέμενος λέγεται ὅτι μιᾷ δόρατος προσβολῇ πεντεκαίδεκα τῶν πολεμίων εἰς γῆν ἔβαλλεν. ἐν γὰρ ταράχῳ καὶ συγχύσει φερομένους συγκρούειν ἀλλήλοις οὐδενὶ κόσμῳ συνέβαινεν αὐτούς· τετταράκοντα δὲ τοὺς πάντας ἐπὶ στόμα κατενεγκὼν τοὺς ἄλλους ἐτρέψατο, φεύγουσί τε ἐφεπόμενος συνέκοπτεν ἀεὶ κατὰ νώτου καὶ ξίφει καὶ δόρατι χρώμενος. ὅτε συνέπεσέ τι καὶ τοιοῦτον· τῶν τις προκαταδορατισθέντων αὑτῷ τοῦ πτώματος ἀνενεγκὼν (οὐ γὰρ καιρίαν ἐτύγχανε πεπληγμένος) ἔφευγεν ἐκ ποδὸς τὴν πορείαν ὁ τάλαιος ποιούμενος. ἐπειδή τε ἀγχοῦ βασιλέα γεγονότα εἶδε σπασάμενος τὸ ξίφος ὡς πατάξων ἐφέρετο τοῦτον. ὁ δὲ λὰξ τῷ στήθει ἐπιβὰς αὐτὸν μὲν εἰς γῆν ἤνεγκε, σημειωσάμενος δὲ ἔκ τινος ἐπισήμου περὶ τὸν ὀφθαλμὸν πάθους παρῆλθε. κάμνοντος δὲ τοῦ ἵππου αἰσθόμενος ἤδη τῷ βάρει τῶν ὅπλων, παλινδρομεῖν μὲν οὐδὲ ὣς ἤθελε, τῷ δὲ Κανταχουζηνῷ (ἐτύγχανε γὰρ ἤδη τῶν βασιλέως ἐποχούμενος) ἐκέλευε πρόσω χωρήσαντι συμμίγνυσθαι τοῖς βαρβάροις, ὡς ἂν οὕτω τῇ πρὸς αὐτὸν ἀσχολίᾳ ἐπικαταλαβεῖν σφᾶς καὶ αὐτὸν γένοιτο. καὶ ἔτυχέ γε τοῦ σκοποῦ. ἐπειδὴ γὰρ τάχιστα τῶν πολεμίων ὁ Ἰωάννης ἐγγύθεν

меи. Но като узнали, че те са малобройни, императорът дори не счел за необходимо да се насочи срещу тях. Той непрестанно и неотклонно преследвал неприятеля с намерение да залови самия велик жупан или пък военачалника, който по това време предвождал унгарците и бил твърде храбър. И тъй поставените в засада неприятели нищо не направили и се пръснали. А императорът продължил още малко преследването, но като разбрал, че хората му са вече уморени, изоставил ги и взел със себе си двама от своите сродници. Единият от тях бил Йоан Дука, а другият бил женен за дъщерята на севастократор Андроник, носел също така името Йоан, по презиме Кантакузин. С тях той се втурнал срещу неприятелите. Но те го познали по оръжието (то цялото било плътно позлатено) и се досетили, че е той, най-вече по високия му ръст и по стройното му тяло (той наподобявал на същински герой и наистина твърде много се отличавал с особения начин на яздене и с ловкостта, с която владеел оръжието). Ето защо никак не се посвенили да се обърнат в бягство. Императорът пък ги нападнал, както бягали, и според както се говори, с един удар на копието си свалил на земята петнадесет неприятели. И наистина, движейки се в безредие и смут, те сами се тъпчели един друг в пълно безредие. Той просвал на земята всичко четиридесет души, а останалите обърнал в бягство и се втурнал да ги преследва, както бягали, поразявайки ги непрекъснато в гърба ту с меч, ту с копие. Тогава се случило и следното. Един от тия, които били вече поразени с копие от императора, като се повдигнал от падането си (тъй като не бил ударен смъртоносно), се опитал да побегне, нещастникът. А като видял, че императорът се приближава, изтеглил меча си и се спуснал да го удари. Но той стъпил с крак на гърдите му, повалил го на земята и след като го забелязал, че е получил голяма рана покрай окото, отминал. А като отминал и видял, че коният му вече се уморява под тежестта на доспехите и оръжието, императорът дори и тогава не искал да се върне назад, но заповядал на Кантакузин (той единствен от хората на императора яздел с него) да настъпи по-нататък и да влезе в сражение с варварите, та по този начин, докато те бъдат заети с него, да може да залови и тях, и него. И наистина той постигнал целта си. И така, когато Йоан токущо настигнал неприятелите, той ударил ве-

ἐγένετο, Βακχῖνον τὸν ἀρχιζουπάνον παίει μὲν κατὰ τοῦ μεταφρένου, διελάσαι τὸ δόρυ προθυμηθείς· οὐ μέντοι γε καὶ ἐδυνήθη τῆς ὁπλίσεως ἀντισχούσης. ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς ἔγνω πρὸς ἀνδρῶν διωκόμενος δυοῖν. συμπαρῆν γὰρ βασιλεῖ καὶ θάτερος Ἰωάννης, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην. ἑπτὰ γοῦν τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἐπαγόμενος ξυμπλέκεται τῷ Καντακουζηνῷ, καὶ ἡ μάχη ἀπὸ χειρὸς ἤδη ἐγίνετο. ἐν τούτῳ δὲ τῶν βαρβάρων ἄλλου ἀλλαχόθεν συρρέοντος ἀεὶ ἐν ἐσχάτοις ὁ Καντακουζηνὸς ἦν, καὶ εἰ μὴ βασιλεὺς ἐγγύθεν ἤδη παραφανεὶς ἐξεῖλεν αὐτὸν τοῦ κινδύνου, ἐδέησεν οἶμαι οὐδὲν βαρβαρικῆς ἔργον μαχαίρας γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον. οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς ἔξω κινδύνου ἐγένετο. λογισάμενος γὰρ ὡς εἰ τοῖς τὸν Ἰωάννην κυκλοῦσιν ἑπτὰ τέως οὖσιν αὐτὸς ἀντιτάξοιτο, ἐξέσται τοῖς ἄλλοις εἰς τριακοσίους ἤδη ἀριθμουμένοις κατ' ἀμφοτέρων ἰέναι, δεῖν ἔγνω τῷ πλήθει ξυμπλακήσεσθαι πρότερον· ἐκείνων γὰρ ὑποχωρούντων ξυναποστῆναι καὶ τοὺς τὸν Ἰωάννην περιστοιχίζοντας εἰκὸς ἦν· καὶ δὴ τὸν ἵππον μυωπίσας περὶ μέσους εἰσήλασεν. ἀλλά τινα τούτων παῖσαι τῷ δόρατι προθυμηθεὶς τούτου μὲν διήμαρτεν. ἰσχιάσαντι γὰρ τῷ βαρβάρῳ ξυνέβαινε κενὴν τῆς πλευρᾶς διεκπεσεῖν τὴν αἰχμήν. ἀπὸ χειρὸς δὲ λοιπὸν αὐτῷ συνεπλέκετο. ὅπερ ὁ Βακχῖνός τε αὐτὸς καὶ οἱ περὶ ἐκεῖνον ἰδόντες Ἰωάννην μὲν αὐτοῦ ἔλιπον, ἐπὶ δὲ βασιλέα δρόμῳ ἦλθον. καὶ τὸ πρᾶγμα φρίκης μεστὸν ἦν. ἀλλὰ βασιλεὺς τὸ μὲν δόρυ μεθίει, ὃ δὲ παρήρτητο ξίφος ἑλκύσας πυκνὰ παρ' αὐτοῖς ἐστρέφετο παίων ἀεὶ καὶ παιόμενος, ἕως τῶν ἄλλων σκεδασθέντων εἰς αὐτόν τε καὶ Βακχῖνον τὰ τῆς μάχης ἀπεκρίνατο πάσης, ἀνδρείᾳ τε διαφέροντα καὶ σώματι μεγάλῳ ἐς ἄγαν κεχρημένον. μετὰ πολλὴν γοῦν τινα συμπλοκὴν Βακχῖνος μὲν τῷ βασιλεῖ τῆς σιαγόνος τὸ ξίφος κατενεγκὼν ἔπληξεν, οὐ μὴν καὶ διελάσαι τὸ ἐκ τοῦ κράνους ἐπὶ τὰς ὄψεις ἠρτημένον ἠδυνήθη παραπέτασμα. οὕτω μέντοι ἰσχυρὰ ἡ πληγὴ γέγονεν, ὡς τοὺς κρίκους ἱκανῶς τῇ σαρκὶ ἐνιζήσαντας ἐπὶ πλεῖστον ἐκτυπωθῆναι. ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς χειρὸς τὸν βάρβαρον ἀφελόμενος τῷ ξίφει τῷ ἐξαδέλφῳ παρεδίδου φέρων, ὁ δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐσφά-

ликия жупан Вакхин[1] в гърба с намерение да го прониже с копието си. Но той не могъл да стори това, тъй като бронята попречила. Великият жупан пък, като се обърнал, забелязал, че го преследват двама мъже: наистина заедно с императора бил и другият Йоан, за когото вече споменах. Тогава великият жупан повикал при себе си седмина от хората си и влязъл в сражение с Кантакузин, което се обърнало вече на ръкопашен бой. В това време, когато варварите се стичали от всички страни, Кантакузин се иамирал в крайно опасно положение. И ако императорът не се появил наблизо и не го изтръгнал от опасността, той непременно, струва ми се, би станал жертва на варварския меч. Но дори и самият император ие бил вън от опасност. Той съобразил, че ако сам се опълчи срещу седмината, които обкръжавали Йоан, ще се даде възможност на другите, които наброявали вече до триста души, да се нахвърлят върху двамата. Ето защо решил, че трябва по-напред да влезе в сражение с множинството, тъй като, щом те отстъпят, и ония, които заобикаляли Йоан, естествено биха се отдръпнали заедно с тях. Прочее, като пришпорил коня си, той се втурнал сред тях. Но когато замерил да удари с копието си едного от тях, не го улучил: варваринът кривнал встрани, та копието изпаднало от хълбока му, без да му нанесе вреда. След това императорът влязъл в ръкопашен бой. Като видели това, самият Вакхин и хората му оставили Йоан и бегом се впуснали срещу императора. И работата станала твърде опасна. Но императорът изоставил копието, изтеглил закачения си отстрани меч и го завъртял върху тях с чести удари. Той удрял непрекъснато и получавал удари, докато всички били пръснати и цялото сражение се водело между него и Вакхин, който се отличавал с мъжеството си и с грамадния си ръст. След продължителна борба Вакхин ударил с меч императора по челюстта, но не могъл да пресече мрежата, която се спускала от шлема върху очите. Все пак ударът бил тъй силен, че обръчите на шлема доста дълбоко заседнали и се отпечатали в плътта. А императорът отблъснал с меча си нападението иа варварина и го предоставил на братовчед си, след което отново се спуснал срещу неприятелите. Но

[1] *Е. Голубинский*, Краткий очерк истории православных церквей — болгарской, сербской и румынской, Москва, 1871, стр. 429, 539, намира, че под името Вакхин се крие Первослав; *Васильевский*, пос. съч., стр. 59, бел. 1, счита, че това е ръководителят на спомагателния унгарски отред; *П. Срећковић*, Стане и односи српских архонтија према Угрији и према Византији у половины XII века, Гласник, кн. 54 (1883), стр. 180—186, твърди, че в случая е посочен Стефан Неман, а *Грот*, пос. съч., стр. 166, го отъждествява със сръбския военачалник Вълчин. Срв. *Фрейденберг*, пос. съч., стр. 33, бел. 39.

δαζεν ἰέναι· ἀλλ᾽ ἀμφοτέρω τε τῶ Ἰωάννα καὶ Βακχῖνος ὁ βάρβαρος ἐπισχεῖν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἴσχυσαν. ἤδη γὰρ τὸ εὔνουν ἐκεῖνος δεδουλωμένος ἐσχηματίζετο. τὰς οὖν τῆς κεφαλῆς αὐτῷ τρίχας ὑποδεικνὺς ἐντεῦθέν πως τὸ ὑπαντιάσον αὐτῷ πλῆθος ὑπεσημαίνετο. ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ δυοῖν ὁ Καντακουζηνὸς δακτύλοιν θατέρας ἐστέρητο χειρός. βασιλεὺς δὲ ἀμφὶ τετταράκοντα πολεμίων ἐπαγόμενος δορυαλώτους ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθεν. ὅτε δὴ κἀκείνου εἰς μνήμην ἐλθών, ὃν ἤδη καταβαλὼν ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπισήμου παρῆλθε τεκμηριωσάμενος, ἀνεζήτει τοῦτον ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τὸ σημεῖον εἰπών· ἐγένετο τοίνυν κἀκεῖνος καὶ ἀνεγνώριζε τὸν νενικηκότα καὶ ἀνεγνωρίζετο. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρέσβεις παρὰ τοῦ ἀρχιζουπάνου ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἵκοντο ἀμνηστίαν αὐτῷ κακῶν ἐξαιτούμενοι. καὶ δὴ βασιλέως κελεύσαντος ἧκε μετὰ μικρὸν ὁ ἀνὴρ ἱκέτην ἐλεινὸν ἑαυτὸν παρεχόμενος. καὶ βασιλεὺς μὲν ἱκετεύοντο προσηκάμενος, ἀφῆκε τούτῳ τὴν ἁμαρτάδα. ὁ δὲ τοῦ ἐδάφους μικρὸν ἀνανεύσας, ἔνθα πρὸ τῶν βασιλέως ποδῶν ἰχνῶν ἔκειτο καταβαλὼν ἑαυτόν, ὅρκοις τὰ δεδογμένα ἐπίστου, δοῦλος ἐς τὸν πάντα ἔσεσθαι Ῥωμαίοις αἰῶνα βεβαιῶν· κἂν μὲν ἐπὶ τὴν ἑσπέραν στρατεύοιε, σὺν δισχιλίοις ἕπεσθαι ὡμολογει, πολεμοῦσί γε μὴν ἐπὶ τῆς Ἀσίας πρὸς οἷς τὸ πρότερον εἰώθει τριακοσίοις καὶ διακοσίους ἤδη προσεπιπέμπειν. ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου παλινδρομεῖ. ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ στόλος τῶν ἀμφὶ τῇ Ἰταλίᾳ διαπεπραγμένος οὐδὲν ἐς Βυζάντιον ἦλθε. Δαλμάται μέντοι οὕτω δὴ τὸ ἐς Ῥωμαίους ἐτήρησαν δούλιον, ὥστε χρόνοις πολλοῖς ὕστερον Οὔρεσιν τῆς ἀρχῆς παραλύσαντες, ἐπειδὴ βασιλέως μηδὲν συνειδότος θατέρῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτὴν ἐνεχείρισαν, ἔδεισάν τε ὡς τὸ εἰκὸς μή τι αὐτοῖς χαλεπήνῃ, καὶ Δέσε Οὔρεσιν ἄγοντες παρ᾽ αὐτὸν ἦλθον, ὅτῳ αὐτὸς ἐπιψηφιεῖται ἀναγκαίως ὑπακούσεσθαι λέγοντες. δίκης τοίνυν αὐτοῖς ἀνοιγείσης βραβεῖόν τι ἐκ βασιλέως Οὔρεσις αὖθις τὴν ἀρχὴν ἔσχεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

двамата Йоановци и варваринът Вакхин смогнали да задържат устрема му. И наистина онзи, бидейки пленен, се показвал доброжелателен. Като му сочел космите на главата си, по този начин той означавал множеството неприятели, което ще го посрещне. В това сражение Кантакузин загубил два пръста от едната си ръка. А императорът пристигнал в лагера, като водел със себе си около четиридесет пленени неприятели. Тогава той си спомнил и за оня, когото бил повалил и отминал, след като забелязал явната рана покрай очите му. Като казал за белега му, императорът го търсел в лагера. Наистина и той бил намерен, познал победителя си и бил познат от него. Не след дълго в лагера дошли пратеници от страна на великия жупан, които молели опрощаване за причинените от него беди. И по заповед на императора след малко дошъл и самият той и се представил като молител, достоен за съжаление. А императорът приел да изслуша молбата му и му опростил вината. Тогава онзи се поиадигнал малко от пода, гдето се бил проснал и лежал при краката на императора, потвърдил с клетва споразумението и уверявал, че през целия си живот ще бъде роб на ромеите. При това се съгласил да последва императора с две хиляди души, ако той би воювал на Запад[1], ако пък войната би се водила в Азия — да изпраща[2] допълнително още двеста души към онези триста, които от преди бил навикнал да праща. След като уредил всичко това[3], императорът се завърнал в Цариград. В това време и флотата, която действувала при Италия, пристигнала в Цариград, без да свърши нещо. Все пак сърбите така спазвали покорството си към ромеите, че много време след това, когато отстранили Урош[4] от върховната власт и без знанието на императора я предали на другия от братята му, те се уплашили да не би императорът да им се разсърди, което било естествено в случая. Затова те дошли при него, водейки със себе си Дежа[5] и Урош, като казали, че по необходимост ще се подчинят томува, когото самият той им определи.[6] И след като им било съобщено решението, Урош пак взел властта като награда от страна на императора. Но затова ще стане дума по-късно.

---

[1] Подразбират се европейските владения на империята. [2] Като зависими от Византийската империя сръбските князе трябвало да й изпращат спомагателни отреди. Срв. История Югославии, I, стр. 65—67; *П. Тивчев*, За участието на българи във византийската войска през периода на византийското иго (1018—1185 г.), ИПр., XIX, 1963, кн. I. стр. 81. [3] Войната завършила през 1150 г. [4] Събитието се отнася към 1155 г. Срв. Historija naroda Jugoslavije, I, стр. 268. [5] Дежа, брат на Урош II. [6] Разрешението на въпроса за престолонаследието било предоставено на император Мануил. Той предпочел да върне Урош, за да не се появят в Сърбия династични разпри, които биха предизвикали намесата на унгарците. Срв. *Фрейденберг*, Труд Иоанна Киннама, стр. 33—34 и посочената там литература.

10. *Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν ἐχώρει, τὴν εἰς Δαλμάτας πρότερον καθάπερ εἴρηται συμμαχίαν ὑπόθεσιν πολέμου πεποιημένος αὐτοῖς. οὐ μὴν ἀκηρυκτὶ ἐπ᾽ αὐτοὺς ἦλθεν, ἀλλὰ γράμμασι πρότερον τά τε ἐς αὐτὸν ἡμαρτημένα σφίσιν ἐδήλου καὶ τὴν Ῥωμαίων αὐτίκα ἐμήνυεν ἔφοδον. ἐπειδὴ γοῦν πρὸς ταῖς Ἴστρου ὄχθαις ἐγένετο, νεῶν οὐδαμῇ παρουσῶν ἃς ἐκ Βυζαντίου ἑτοιμασάμενος εἶχεν, ὡς μὴ τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ καταπροήσεται, ὃ καὶ μάλιστα κατορθωτικὸν ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, λεμβάδιόν τι ἀναβάς, ὁποῖα πρὸς ταῖς ἀκταῖς ἐνταῦθα διασαλεύει αὐτόξυλα, ἐπὶ τὴν περαίαν ἐφέρετο ἀπὸ ῥυτῆρος ἑλκόμενον τὸν ἵππον αὐτὸς ἔχων. ἑξῆς δὲ καὶ Ῥωμαίων στρατὸς τρόπῳ τῷ αὐτῷ περαιωσάμενοι τὴν Οὐννικὴν ἐπῄεσαν, ἐνδοτέρω τε προχωροῦντες ἀφειδῶς ἀεὶ τὰ ἐν ποσὶν ἔκειρον. ἦν δέ τι φρούριόν τε τὸ ἐνταῦθα ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ ἱδρυμένον Ζεύγμινον ὄνομα, τειχέων τε καρτερότητι καὶ τῇ ἄλλῃ ἀσφαλείᾳ ἱκανῶς ἔχον. τοῦτο ἐπειδὴ μὴ ἐξ ἐπιδρομῆς ἑλεῖν εἶχεν, αὐτοῦ Θεόδωρον τὸν Βατάτζην σὺν στρατεύματι ἔλιπε γαμβρὸν αὐτῷ ἐπ᾽ ἀδελφῇ γεγονότα· ὁ δὲ τὰς τῆς κώμας περιϊὼν ἄρδην ἠνδραποδίζετο. ὅτε καὶ Οὔννων στρατὸς ἐχώρει μὲν ὡς Ῥωμαίοις ἀντιταξόμενος· ἐπεὶ δὲ ἔργοις ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν μέλλων, προσεχώρει καὶ αὐτὸς τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸ λοιπὸν κατ᾽ ἐξουσίαν ἤγετό τε καὶ ἐφέρετο πάντα. ἦν οὖν ἰδεῖν ἡλικίαν πᾶσαν δορύκτητον ἐλαυνομένην καὶ ἔθνη ὅλα κινούμενά τε καὶ ἀνασταιούμενα, καὶ ἣν Ἴστρος καὶ Σᾶος ποταμοὶ ἐξ Ἄλπεων ῥέοντες ἐπὶ Οὐννικῆς αὐτονησίζουσι νῆσον ἄνωθεν ἐφ᾽ ἑκάτερα σχιζόμενοι καὶ μετὰ πλείστην ὅσην ἐς ταὐτὸ πάλιν ἰόντες περίοδον, κενουμένην πᾶσαν καὶ κατοίκων σπανίζουσαν. ὅτε καὶ αὐτὴν τὴν ῥηγικὴν Ῥωμαῖοι κατεστρέψαντο οἰκίαν, πρᾶγμα ἐν τοῖς Ῥωμαίων μεγίστοις εὐτυχήμασιν ἀναγεγράφθαι ἄξιον. ταῦτα κατορθωκὼς βασιλεὺς ἐπὶ Ζεύγμινον ἦλθεν, ἔνθα ὁ Βατάτζης καθάπερ εἴρηται λειφθεὶς τὴν προσεδρείαν*

10. Императорът потеглил[1] срещу унгарците, считайки като повод за война против тях военната помощ, която те преди, както се спомена, изпратили на сърбите. Все пак той не тръгнал срещу тях, без да ги уведоми за това, а по-напред в едно писмо им изтъкнал това, в което се били провинили спрямо него, и им известил веднага за похода на ромеите. Но когато пристигнал на дунавския бряг, никъде не се явявали корабите, които си бил приготвил от Цариград. И за да не пропусне удобния момент, който обикновено има най-голямо значение за успеха в такива случаи, той се качил на една от ония лодки-еднодръвки, които са привързани към тамошния бряг, и се понесъл към отвъдната страна, като влачел сам своя кон за юздата. След това и ромейската войска по същия начин преминала на отвъдния бряг и нахлула в унгарска земя. Напредвайки навътре, тя непрекъснато и безпощадно опустошавала всичко, което срещала отпреде си.[2] Там, на отвъдния бряг на реката, била разположена някаква крепост, наречена Зевгмин[3], която имала достатъчно яки стени и други защитни средства. И тъй като не можел да я превземе с едно нападение, императорът оставил на същото това място с войска Теодор Ватаци, който бил женен за сестра му. Самият той пък обикалял тамошните селища и ги покорявал напълно. Тогава и унгарската войска потеглила, за да се опълчи срещу ромеите. Но когато разбрала, че се залавя за непостижими неща, тя сама преминала към императора и след това свободно ограбвала и плячкосвала всичко.[4] Можело да се видят там хора от всякаква възраст, карани като пленници, цели племена, взети в плен, да се разселват[5]; можело да се види съвсем опустошено и лишено от жителите си цялото онова пространство, обхванато като остров в унгарската земя от изтичащите из Алпите реки Дунав и Сава, които горе се разделят една от друга и след огромен обход отново се събират в едно. Тогава ромеите разрушили самия кралски дом и това заслужава да бъде отбелязано като един от най-големите успехи на ромеите. След постигането на тези успехи императорът пристигнал в Зевгмин. Там бил оставен Ватаци, както се спомена, който об-

[1] Войната между Византия и Унгария се подновила през 1151 г. Императорът искал да накаже унгарците също за враждебните действия на Гейза II против южноруския княз Владимирко Галички, който бил византийски съюзник, може би и васал. Срв. *Фрейденберг,* пос. съч., стр. 34. [2] Войната започнала с опустошението на Срем — областта между Дунав и Сава. Пак там. [3] Землин, дн. Земун. [4] Това станало през есента на 1151 г. [5] Много пленници били заселвани на византийска територия — някои като стратиоти. За стратиотите срв. *П. Мутафчиев,* Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., СпБАН, кн. XXVII, 1923, стр. 2. 32—37; *П. Тивчев,* За войнишкото население във Византия, стр. 573—574.

ἐποιεῖτο. ἀλλ᾽ οἱ τὸ φυλακτήριον ἔχοντες, ἕως μὲν οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιβεβοηθηκέναι σφίσι τὸν ῥῆγα ἠλπίζετο, ἰσχυρῶς αὐτοῦ μετεποιοῦντο· ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν ἠγγέλλετο παρὼν οὐδαμοῦ, Ῥωμαῖοι δὲ πρὸς τὸ τειχομαχεῖν ἤδη ἐγίνοντο, πρὸς τὸν ἐπηρτημένον κατορρωδήσαντες κίνδυνον ἔχρηζον βασιλέως, ὡς ἐπ᾽ ἀθῴοις ἐντεῦθεν ἀπολλαγησόμενοι σώμασιν ἐνδῶσι τὸ φρούριον αὐτῷ. τοῦ δὲ πρὸς τοῦτο ἀνανεύοντος, σχοίνους τε τῶν τραχήλων ἐξῆψαν καὶ τὰ καλύμματα τῶν κεφαλῶν ἀποθέμενοι ξὺν ἀτιμίᾳ τῷ βασιλεῖ παρεῖχον ἑαυτούς. ὁ δὲ ἀπεῖπε Ῥωμαίοις τούτων μὲν ἀποκτιννύναι μηδένα, τὸ φρούριον δὲ μεγάλων μεστὸν ὂν ληΐζεσθαι ἀγαθῶν.

саждал града. Тези пък, които го защищавали, здраво се държали, докато имало надежда, че кралят скоро ще им дойде на помощ. Но когато станало известно, че го няма никъде, а пък ромеите вече се готвели да щурмуват крепостта, тогава те, уплашени от надвисналата опасност, предложили на императора да му предадат крепостта с условие да се оттеглят невредими оттам. Когато той отказал да приеме предложението им, те се навързали с въжета за шиите, свалили покривалата от главите си и позорно се предали на императора. А той забранил на ромеите да убиват когото и да било от тях, но им позволил да плячкосат крепостта, която била пълна с много блага.

11. *Ταῦτα Ῥωμαῖοι καταπραξάμενοι ὡς ἐπὶ Σάον περαιωσόμενοι ἐφέροντο, πολλῷ στρατοπέδου τοῦ αὐτῶν πλείω τὴν ἀνδραποδισθεῖσαν τῶν Οὔννων ἄγοντες ἡλικίαν. ἀλλ᾽ οὔπω ἐπεραιώσαντο, καὶ διήγγελεν ἡ φήμη τὸν Παιόνων ῥῆγα χεῖρα ἐπαγόμενον βαρεῖαν θυμῷ πολλῷ κατὰ Ῥωμαίων ἥκειν, ἤδη τὸν κατὰ Γαλίτζης χώρας Ταυροσκυθικῆς πόλεμον εὐτυχῶς διενεγκόντα. οὗ δὴ ἕνεκα μάλιστα βασιλεὺς αὐτὸν ἠμύνατο, ἅτε παρὰ γνώμην τὴν αὐτοῦ Βλαδιμηρῷ ἐπιφυέντα (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ Γαλίτζης ἄρχοντι ἔκειτο) ἀνδρὶ ὑποσπόνδῳ Ῥωμαίοις ὄντι. τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα καὶ ὅσον ἐν σκευοφόροις ἦν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ζωγρηθέντων πλήθει ἀριθμοῦ κρείσσω τυγχάνοντα ἐκέλευε διαπορθμευσαμένους ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας μεῖναι ὄχθης· ὁ δὲ τὸ ἀπόλεκτον τοῦ στρατοπέδου ἀναλαβών, καίτοι πολλὰ τῶν στρατηγῶν οὐκ ἐπιψηφισαμένων τοῖς δόξασιν, ἐπείγετο τὴν ταχίστην συμπλακησόμενος αὐτῷ, λύκων οὐ λεόντων εἶναι φάμενος ἔργον τοῦ μὲν τῶν προβάτων κατεπείγεσθαι πλήθους, ποιμένων δὲ ποθὲν ἢ κυνῶν ἐκφανέντων φεύγειν μηδὲν αἰσχυνομένους, μόνῳ τῷ αὐτοὺς καὶ τὰ θηραθέντα περισώζειν μόγις καὶ ἀγαπητῶς ἀρκουμένους, ὅτε λέγεταί τι καὶ τοιοῦτον, ὁποῖον εἰ μὲν καὶ ἀντικρὺς προελομένῳ ἔδοξεν αὐτῷ, οὐκ ἔχω ἐπαινεῖν, εἰ δὲ καὶ προμηθείας τινὸς ὅπερ οἶμαι ἕνεκα καὶ τοῦ εὐψυχότατα*

11. След като извършили това,[1] ромеите потеглили към Сава, за да я преминат, водейки със себе си плененото унгарско население, което било много по-многобройно от самата ромейска войска. Но още не били преминали реката, когато мълвата донесла, че унгарският владетел начело на голяма войска с голямо настървение настъпва срещу ромеите, след като благополучно приключил войната срещу руската земя Галица[2]. Тъкмо заради това най-вече императорът воювал срещу него, защото против волята му се бил опълчил срещу Владимир[3] (това било името на галицкия княз), който бил в договорни отношения с ромеите. Като чул това, императорът заповядал другата част от войската, целият обоз и повечето от пленниците, които били безбройно множество, да бъдат пренесени през реката и да останат на отвъдния бряг. А самият той, като взел със себе си отбрана част от войската си, с най-голяма бързина потеглил, за да влезе в сражение с неприятеля, въпреки че много от военачалниците не одобрили решението му. Той казвал, че е свойствено на вълците, а не на лъвовете да се втурват сред стадо овце, а когато овчарите или кучетата се появят отнякъде, да бягат безсрамно, задоволявайки се на драго сърце само с това да спасят себе си и плячката си. Говори се за него тогава и нещо друго, което аз не мога да похваля, ако и това да му изглеждало за предпочитане. Но ако той взел това решение от някаква съобразителност, в което съм убеден, и е изхождал от това да накара ромеите, които били с него, да се сражават храбро, в такъв случай считам, че постъп-

[1] Става дума за нападенията над унгарска територия — в сегашен Банат. [2] Южноруската област, територия на Галичкото княжество. [3] Става дума за споменатия вече галички княз Владимирко. *М. В. Левченко*. Очерки по истории русско-византийских отношений. Москва, 1956. стр. 479 и сл.; вж. *Д. Ангелов*, История на Византия, II, стр. 183.

Ῥωμαίους ἀμφ' αὐτῷ ἀγωνιεῖσθαι, στρατηγικῆς ἥγημαι ἐπινοίας ἄξιον εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ τῶν Σάου ναμάτων ἀπαίρειν ὡς ὑπαντιάσων τοῖς Παίοσι συνεσκεύαστο ἤδη, παρηγγύα τῷ τὴν στολαρχίαν ἐμπεπιστευμένῳ θατέρᾳ τοῦ ποταμοῦ ὄχθῃ προσεσχηκότα αὐτοῦ σὺν ταῖς ναυσὶν ἵστασθαι, ἢν δέ ποτε Ῥωμαίων τις φυγὰς ἐπὶ τὴν ἑτέραν ἰὼν διαπορθμεύεσθαι ἀξιοίη, τὸν δὲ ἀλλὰ μηδὲ ὁρᾶν προσποιεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. „κἂν αὐτὸς“ ἔλεγε „παρέσομαι βασιλεὺς ἕτερα τῶν παρόντων ἑλόμενος, ἀποπροσποιεῖσθαί σε τοὺς λόγους χρεών, ἢ μὴν μὴ οὕτω ποιῶν τὸν αὐτίκα οὐκ ἐκφεύξῃ ἀνασκολοπισμόν.“ ταῦτα μὲν ὧδε διετάξατο, θάρσους οἶμαι θύραν τοῖς στρατιώταις, ὅπερ ἤδη ἔφην, ἐντεῦθεν ὑπανοιγνύς. τῆς γὰρ ἐκ δειλίας ὀνήσεως οὐδαμῇ παρούσης ἀνάγκῃ ἐς τὴν ἐπὶ τοῦ θάρσους μετασκευάζεσθαι ἀρωγήν. μέλλοντι δὲ ἄρτι που ἐκεῖθεν ἀπελαύνειν ἧκέ τις δορυαλώτων Ῥωμαίων φυγὰς ἐκ Παιόνων τὴν τοῦ ῥηγὸς ὅσον οὐκ ἤδη μηνύων ἔφοδον. τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς οὐκέτι κατέχειν ἑαυτὸν οἷός τε ἐγένετο, ὡς μὴ πρότερον ἀφικόμενον τὸ Οὐννικὸν φεύγουσιν ἐπιθέσθαι δόξειε Ῥωμαίοις. ταξάμενος τοίνυν ἐχώρει πολίμπους. ὡς δὲ ὁ ῥὴξ μὲν οὐ παρῆν, Βέλοσις δὲ ὁ τὰ πρῶτα παρ' ἐκείνῳ φέρων (Μπάνον ταύτην καλοῦσιν Οὖννοι τὴν ἀρχὴν) οὐ μακρὰν εἶναι ἠγγέλλετο, σπουδῇ ἐπ' ἐκεῖνον ἐφέρετο. ἐπειδή τε συνεσκόταζεν ἤδη, τοῦ ἵππου ἀποβὰς αὐτός τε ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ὑπτίου πρὸς τοῖς ὅπλοις ὕπνωσε τοῖς αὐτοῦ καὶ τὸ στράτευμα ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ξυνδιήγαγεν ἅπαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ Βέλοσις μὲν ἐπιόντα βασιλέα πυθόμενος ᾤχετο πανστρατὶ σκήψεις τινὰς οὐχ ὑγιεῖς ἀναπλάσας. πρόφασιν γὰρ τοῦ φεύγειν ἐκποριζόμενος μεμηνῦσθαι αὐτῷ πρὸς τοῦ ῥηγὸς ἔφασκε τῆς προκειμένης ἀποκλίνοντι ὡς ἐπὶ Βρανιτζόβαν πόλιν ἰέναι, ὅπως ἐντεῦθεν μᾶλλον Ῥωμαίοις ἰέναι ἐλθεῖν αὐτὸν γένοιτο. βασιλεὺς δὲ τοῦ καὶ εἰσέτι διώκειν ἀποσχόμενος ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐλθὼν ἐπεραιοῦτο, ἔν Βρανιτζόβῃ τε γεγονὼς ἐνταῦθα ηὐλίζετο. ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ κατ' ἄλλο που τῆς Οὐννικῆς ὠνόμασται,

ката му е достойна да се спомене като военна хитрост. Така, след като вече се бил приготвил да потегли от Сава по-нататък, за да посрещне унгарците, той заръчал на тоя, комуто бе повереио началството на корабите, да се отправи към отвъдния бряг на реката и да стои там с корабите си; и ако някой беглец от ромеите дойде на другия бряг и пожелае да бъде пренесен отвъд, той дори да не си прави труд да го погледне. „Дори ако и аз, самият император — казал той, — дойда при тебе с намерения по-други от сегашните, ти не трябва да обръщаш внимание на думите ми. Ако ли пък не постъпиш така, ти не ще избегнеш наказанието — веднага ще бъдеш набит на кол.“ Така се разпоредил той и по този начин, струва ми се, отворил на войниците си вратата към смелостта, както вече казах. И то защото, когато няма никаква полза от страхливостта, по необходимост човек се променя и търси спасение в смелостта. Когато императорът вече възнамеряваше да потегли оттам, дойде един от пленените ромеи, който бе избягал от унгарците, и съобщи, че кралят им скоро щял да настъпи. Като чу това, императорът не можа повече да се въздържи. Той се боеше да не би да се получи впечатление, че унгарска войска напада бягащите ромеи, преди да е пристигнала. Ето защо, като строи войската си, той поотстъпи иазад. Но когато кралят не се появи, а бе съобщено, че Белосис[1], неговият пръв сановник — унгарците иаричат тази длъжност бан, — се намира недалеч оттам, императорът бързо се понесе срещу него. И тъй като вече се мръкна, той слезе от коня си и легна да спи върху вътрешната страна на щита си заедно с цялото си въоръжение, след като нареди цялата му войска да направи същото. Когато пък на следиия ден Белосис узна, че императорът се приближава, той се оттегли назад с цялата си войска, като скрои някакъв безсмислен предлог за оправдание. За да оправдае бягството си, той твърдеше, че му било съобщено от страна на краля да се отклони от поетия път и да потегли към Браничево, за да може оттам по-лесно да нападне ромеите. Императорът пък се въздържа от по-нататъшно преследване и като дойде при реката, премина я, пристигна в Браничево и там се разположи иа стаи. Малко по-късно той намисли да събере плячка и от друга една област иа унгарската страна, гдето се намира планината, която местните жители

[1] Белосис, т. е. Бела.

προνομεῦσαι διανοηθεὶς Βορίσην ἅμα στρατεύματι ἔπεμπεν, ὃς καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν αὐτῶν ἐλέγετο τῷ Ἰατζᾷ φῦναι σπερμάτων· κατὰ διένεξιν δέ τινα ἐς βασιλέα Ἰωάννην φυγὰς ἔτυχε πολλῷ πρότερον ἐλθών· ὁ δὲ τιμῆς τε μετέδωκεν ἱκανῶς καὶ κῆδος ξυγγενοῦς τινος ξυνῆψε κόρης αὐτῷ. οὗτος δὲ ὁ Βορίσης πρὸς τῷ χώρῳ γενόμενος περιῄει τὰς τῇδε κωμοπόλεις ἀναστατῶν, πλήθεσί τε κατοίκων μονονουχὶ στενοχωρουμένας καὶ παντοίοις περιβριθεῖς οὔσας καλοῖς. ὅτε δὴ καὶ φάλαγξι τρισὶν Οὐννικαῖς εἰς χεῖρας ἐλθὼν ἐτρέψατό τε κατὰ κράτος αὐτὸν βασιλέα παρεῖναι οἰηθείσας, καὶ βαρὺς ταῖς ὠφελείαις ἐκεῖθεν ἀναστρέψας εἰς τὸ Ῥωμαίων ἦλθε στρατόπεδον. ὁ δὲ ῥὴξ γνοὺς ὡς Βορίσης ταῦτα οὐ βασιλεὺς Ῥωμαίων εἰργασμένος ἔτυχε Παιονίαν τὰ δεινά, θυμομαχήσας ὀπίσω ἐδίωκεν. οὐ μὴν καὶ ἐδυνήθη Βορίσῃ συμμῖξαι ἤδη νυκτὸς ὑπὸ λαμπάσι περαιωσαμένῳ, ἃς πολλὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου βασιλεὺς ἐπανῆψεν αὐτῷ. ὅτε καὶ δύο τῶν ἐκ τοῦ πεζῶν καταλόγου ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας ἔτι λειφθέντες ὄχθης τῶν Οὔννων ἀφικομένων τὰς τῇδε ὑπελθόντες λόχμας λαθεῖν ἴσχυσαν. ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς πόλεις τε τὰς Παριστρίους ὡς ἐνῆν κρατυνάμενος ἐνταῦθα διατριβὴν ἐποιεῖτο, σκεπτόμενος τὸν Ἴστρον τε αὖθις διαβῆναι καὶ τῷ ῥηγὶ συμπλακήσεσθαι περὶ θατέραν τοῦ Ἴστρου ὄχθην ἐνστρατοπεδευμένῳ καὶ αὐτῷ. ὅπερ ἐκεῖνος μαθών, πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς τύχης ἀποδειλιάσας ἔκβασιν, μὴ καὶ ἐν τούτῳ δυστυχήσαντος πανωλεθρίᾳ λοιπὸν τὸ Οὐννικὸν ἐκτριβῇ, ἐς βασιλέα πέμψας εἰρηναῖα διελέξατο, τοῦ λοιποῦ τε βασιλεὺς ἐς Βυζάντιον ἦλθεν ὑπὸ θριάμβῳ τε πομπεύσας λαμπρῷ θεῷ τὰ χαριστήρια ἔθυσεν.

наричат Темис, и изпрати натам Борис[1] с войска. За него се говореше, че произхождал от същия род, от който бил и Гейза, но поради някакви раздори още дълго преди това бил дошъл при император Йоан като бежанец. А императорът го бе заобиколил с доста почести и го бе оженил за своя сродница. Като пристигна на онова място, Борис обикаляше наоколо и опустошаваше тамошните селища, които бяха едва ли не препълнени с население и изобилствуваха с всякакви блага. Тогава той влезе в сражение с три унгарски отреда и напълно ги разби, понеже те мислели, че там присъствува самият император. След това той се завърна оттам и пристигна в ромейския лагер претоварен с плячка. А кралят, като узна, че не ромейският император, а Борис е извършил всичко това и е нанесъл огромни опустошения на Унгария, с ожесточение отново се впусна да го преследва. Все пак той не можа да влезе в сражение с Борис, тъй като той през нощта бе вече преминал на отвъдния бряг при факелно осветление: императорът бе наредил да му запалят множество факли откъм лагера. По същото време двама от пехотните отделения бяха изостанали на отвъдния бряг, но когато унгарците пристигнаха, те можаха да се укрият, като се вмъкнаха в тамошните храсталаци. След постигането на тия успехи и след като завладя крайдунавските градове, доколкото му беше възможно, императорът престоя там известно време и замисляше да премине Дунава и да влезе в сражение с краля, който се бе разположил на лагер на отвъдния бряг на Дунава. Когато узна за това, изпадна в страх пред съдбоносния край на своята участ — да не би, ако и тоя път претърпи неуспех, след това унгарците да бъдат напълно изтребени — и затова посредством пратеници влезе в мирни преговори с императора. А императорът след това пристигна в Цариград, мина в триумфално шествие[2] и нареди да бъде отслужен богу великолепен благодарствен молебен.

βασιλεὺς δὲ Ἰατζᾶν τῶν Παιόνων ῥῆγα τοῖς φθάσασιν ὠδίνοντα ἐξαπιναίως ταῖς Παριστρίοις ἐπιτεθήσεσθαι πόλεσι διανοεῖσθαι μαθών, προφθάνειν ἠπείγετο τὴν ἐγχείρησιν. καὶ δὴ πρὸς ταῖς τοῦ Ἴστρου καὶ πάλιν ὄχθαις ᾗ τάχους εἶχε γενόμενος ἀντεκάθητο τῷ Οὐννικῷ ἐπὶ θάτερα ἐνεστρατοπε-

Когато императорът узна, че крал Гейза[3], раздразнен от предишните поражения, възнамерява внезапно да нападне крайдунавските градове, той побърза да го изпревари.[4] И така, колкото се може по-скоро, той отново пристигна до бреговете на Дунава и се настани срещу унгарската войска, която бе

[1] Унгарският принц Борис, син на крал Коломан и Евтимия, дъщеря на Владимир Мономах, известен като Борис Коломан. Относно причините за минаването му на византийска страна вж. следващия текст. През 1151 г. един преден унгарски отред, пратен срещу византийците, преминал заради него към тях. [2] Събитието се отнася към същата 1151 г. [3] Гейза II (1141—1161). [4] Това станало през 1151 г.

δευμένῳ καὶ αὐτῷ. μέχρι μὲν οὖν τινος οὐδέτεροι χειρῶν ἄρχειν ἤθελον, ἄλλως τε καὶ νεῶν οὔπω Ῥωμαίοις ἐν τῷ τέως παρουσῶν. ἐπεὶ δὲ ἡμέραις τισὶν ὕστερον Ῥωμαῖοι ἐκ τῶν παρόντων ναυπηγησάμενοι ἀκάτια ὅτι πλεῖστα καθείλκυσαν εἰς τὸν ποταμόν, γνοὺς τὰ πρασσόμενα τῶν Παιόνων ὁ ῥὴξ δείσας τε, ὅπερ ἔφην, μὴ καὶ δεύτερον ἠτυχηκὼς περὶ αὐτοῦ κινδυνεύσῃ τῇ ἀρχῇ, ἐπὶ συμβάσεις καὶ πάλιν ἐχώρει. πρέσβεις τε πέμψας ᾐτεῖτο χιλιάσιν οὐ πλέον δέκα ζημιωθὲν τὸ Οὐννικόν, τὴν ἄλλην τῶν αἰχμαλώτων πληθὺν ἀπολαμβάνειν αὖθις. οὕτω γὰρ φίλα διὰ βίου Ῥωμαίοις φρονήσειν ἔλεγε καὶ ἐν ὑποσπόνδοις τετάξεσθαι αἰῶνα τὸν πάντα. ἐπὶ τούτοις οὖν τῆς εἰρήνης τελεσθείσης ἐκεῖθεν ὁ Ῥωμαίων ἀνεζεύγνυ στρατός.

разположила лагера си на отвъдния бряг. До известно време нито една от двете страни не искаше да почне сражение, и то особено поради това, че дотогава на ромеите още не им бяха пристигнали кораби. Но когато няколко дни по-късно ромеите построиха ладии от наличния материал и довлякоха в реката твърде голямо количество плавателни съдове, унгарският крал, като узна за това, което се вършеше, се уплаши, както вече казах, да не би в случай на второ поражение да се изложи на опасност престолът му. Ето защо той отново прибягна до споразумение. Като изпрати пратеници, той поиска, щото унгарската войска, която бе загубила вече не по-малко от десет хиляди души, да получи обратно останалото количество пленници. Той твърдеше, че при такива условия ще бъде приятел на ромеите през целия си живот и вечно ще остане в договорни отношения с тях. След като мирът бе сключен на тия условия, ромейската войска се оттегли оттам.

Βασιλεὺς δὲ νεωτερίζειν καὶ πάλιν τὸν Παιονάρχην ἀκούσας (οὐ γὰρ ἠνείχετο τηλικαῦτα περιυβρισμένος), ἤδη τῆς ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ πάλιν φερούσης ἥπτετο. τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἐπέλευσιν ἐκπλαγέντος περὶ εἰρήνης τε καὶ αὖθις διαπρεσβευσαμένου, τότε μὲν ἐλύετο σφίσιν ὁ πόλεμος καὶ τὰ τῆς εἰρήνης ἐγέλα καλά, ὀλίγῳ δ᾽ ὕστερον Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐξαδέλφου τὰς αἰτίας ἐνδόντος κατὰ Ῥωμαίων καὶ αὖθις ἐπολεμώθη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον (pp. 103_{20}—118_{19}; 119_{16}—120_{10}; 121_{11-18}).

Когато узна, че унгарският владетел[1] отново се бунтува (тъй като не можеше да се помири с претърпените поражения)[2], императорът[3] отново пое пътя към Дунава. Но при пристигането му онзи се изплаши и отново изпрати пратеници за мир. И тогава войната помежду им бе прекратена и възсия доброто дело на мира. Впрочем малко посетне по вина на императорския братовчед Андроник[4] отново бе възбудена война срещу ромеите. Но за това ще споменем по-нататък.

8. De Naisso, Branizoba Pelagoniaque notitia

Τοῦτον δὴ τὸν ἀγῶνα πρὸς Ἡρακλείᾳ ποτὲ τῇ Μυσῶν γυμναζομένου βασιλέως, τετύχηκε τὸν Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκράτορος παῖδα Ἰωάννην, περικαλλῆ τινα νεανίαν καὶ ἀγαλματίαν, ἄντικρυς Ἰταλικοῦ τινος δόρατος προσβολῇ θάτερον πηρωθῆναι τοῖν ὀφθαλμοῖν. ὅθεν καὶ παραμυθεῖσθαι αὐτῷ τὸ δυστύχημα θέλων πρωτοβεστιάρχόν τε προὐβέβλητο καὶ ἐς τὸ τῶν πρωτοσεβάστων ἀνεβίβασεν ἀξίωμα. τοῦτο, φασί, μεγάλα τῆς Ἀνδρονίκου καθίκετο ψυ-

8. За градовете Ниш, Браничево, Пелагония

Докато императорът водеше това сражение при Мизийска Хераклия[5], случи се, че Йоан, синът на севастократор[6] Андроник, твърде красив и изящен младеж, беше ослепен с едното си око поради удар в лицето от едно италианско копие. Затова, като искаше да го утеши в нещастието му, императорът го повиши в протовестиарх[7], а след това го въздигна и до чин протосеваст. Казват, че това твърде много засегнало Андроник[8]. Оттогава той страдаше и винаги за-

[1] Става дума за Гейза II. [2] Описаните събития (опитите на Гейза II отново да се приближи до Дунава и отблъскването му от византийците) се датират от септември 1152 г. до септември 1153 г. Срв. *Фрейденберг*, Труд Йоанна Киннама, стр. 34. [3] Мануил I Комнин. [4] Андроник Комнин, бъдещият император (1182—1185), бил братовчед на император Мануил I. Срв. за него *Д. Ангелов*, История на Византия, II, 1963, стр. 199—208; *P. Tivčev*, Le règne de l'empereur de Byzance Andronic Ier Comnène, Byzantinoslavica, XXIII, 1, 1962, pp. 19—40 и посочената там литература. [5] Мизийска Хераклия, или Пелагония, е дн. Битоля в Македония. [6] Севастократор — висша рангова титла, която получавали роднини на византийския император. Била дадена най-напред от император Алексий I Комнин на неговия брат Исак Комнин. Срв. *Bréhier*, op. cit., pp. 139, 142—144. [7] Протовестиарх — началник на императорския гардероб. Срв. *Brehier*, op. cit., p. 130; *Ангелов*, История на Византия, II, стр. 44. [8] Става дума за братовчеда на императора Андроник Комнин.

χῆς. ὠδίνων τοίνυν ἐξ ἐκείνου καὶ δολώσεις ἀεὶ ἐπινοῶν, ὁπότε μὲν προσεχῶς ἐπὶ τῆς Κιλίκων ἐστράτευε σουλτάν· τὴν Ναΐσσοῦ δὲ καὶ Βρανιτζόβης ὥσπερ εἴρηται ἀρχὴν πιστευθείς, γράμμασι τῷ Παιόνων ὑπισχνεῖτο ῥηγί, εἴ γε βουλομένῳ ἐπιθέσθαι τυραννίδι συλλήψοιτο τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῷ, ἐπειδὰν δὲ τοῦ ἐφετοῦ τύχῃ Βρανιτζόβης τε αὐτῷ καὶ Ναΐσσοῦ ὑπεκστήσεσθαι πόλεως. ὅπως μέντοι μὴ ἔκπυστα ταῦτα γεγονότα ὑπαίτιον αὐτὸν τοῦ λοιποῦ καταστήσωνται, ἔγνω ἑτέραν τραπέσθαι. ἐδήλου τοίνυν βασιλεῖ βούλεσθαι τῶν κατὰ Παιονίαν τινὰς δυναστῶν φιλίως αὐτῷ προσφέρεσθαι ἀρξαμένους δόλῳ ὑπελθὼν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ῥαδίως θεῖναι παλάμην. βασιλεὺς δὲ ξυνίει μὲν τοῦ δόλου· ἔφθη γὰρ ἤδη καὶ εἰς χεῖρας αὐτῷ τὰ γράμματα ἐλθεῖν, δι’ ὧν Ἀνδρόνικος τῷ Παιονάρχῃ τὰ προειρημένα ἐτύγχανε διωμολογηκώς. ἐξελέγχειν δὲ θέλων αὐτὸν ἐφίησι ποιεῖν κατὰ ταῦτα μηδὲν ὑποστελλομένῳ. ὁ δὲ πάντα αὐτῷ τοῦ λοιποῦ περιῃρῆσθαι τρόπον ὑποψίας οἰηθεὶς ἀδεῶς ἔς τε Οὔννους καὶ τὸν Ἀλαμανῶν διεπρεσβεύετο ῥῆγα, πρὸς ἐπικουρίαν ἐν καιρῷ καὶ αὐτὸν ἐπισπώμενος. ταῦτα Ἀνδρόνικος ἐσκευωρηκὼς ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθε, τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Οὔννων σπονδὰς ἤδη τῷ φαινομένῳ τετελεκώς. βασιλεὺς δὲ οὐκ οἶδα εἴτε ἡλικιώτην αὐτῷ γεγονότα τροφῆς τε αὐτῷ μεταλαχόντα καὶ παιδείας τῆς αὐτῆς, ἀμέλει καὶ δρόμοις τε αὐτῷ καὶ πάλαις καὶ ἀγῶσιν ἄλλοις συγγυμνασάμενον πολλοῖς) εἴτε καὶ ἄλλό τι ἐννοούμενος, τότε μὲν καὶ ἔτι ἠνείχετο κακουργοῦντος. ἐπεὶ δὲ ποτε καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ Μυσῶν, ἣν Πελαγονίαν τινὶ γλώττῃ κατακολουθοῦντες Ῥωμαῖοι νῦν ὀνομάζουσιν, ἐξῆλθε μὲν πρὸς θήραν ὁ βασιλεὺς ἔννυχος, ὥσπερ εἰώθει τὰ πολλά, κοιτασάμενος. ἡ γὰρ τοῦ σώματος αὐτῷ γενναιότης καὶ πρὸς ἄρκτους ἐξῆγε καὶ πρὸς τοὺς ἀγρίους ἀνθώπλιζε τῶν συῶν πεζῇ τὰ πλεῖστα σὺν ἀκοντίῳ ξυμπλεκόμενον. ἐλέγετο δὲ ὡς καὶ τεθωράκιστο τὰ πρῶτα καὶ σχεδόν τι ἑκάστοτε πρὸς τοῖς ὅπλοις ἦν, τὰς ὡς ἐφέρετο τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου καὶ τοῦ μεγά-

мисляше коварства. Неотдавна, когато воюваше в Киликия, той подмами на своя страна владетеля на Палестина и султана на турците. Когато пък му бе поверено управлението на Ниш и Браничево[1], за което вече се спомена, той чрез писма обещаваше на унгарския крал да му отстъпи градовете Браничево и Ниш, ако онзи го подпомогне в намерението му да овладее императорския престол и ако действително успее да постигне целта си. А пък за да не бъде заподозрян в случай, че това бъде разкрито, той реши да прибегне и до други средства. Той съобщи на императора, че желае да подмами с хитрост някои унгарски князе, които са завързали приятелство с него, и по този начин лесно да ги подчини. А императорът разбра коварството му: още преди това в ръцете му бе попаднало писмото, чрез което Андроник се бе договарял с унгарския владетел, както се спомена по-горе. Но тъй като желаеше да го разобличи, императорът го остави да действува по своему, без да се страхува от нещо. Андроник, като вярваше, че вече всякакъв повод за подозрение е отстранен, безстрашно разпращаше пратеници до унгарците, пък и до аламанския крал,[2] когото също така увещаваше да му окаже помощ в удобно време. След като си нареди всичко това, Андроник пристигна в Цариград: привидно той бе вече сключил договор между ромеи и унгарци. Императорът пък, не зная дали от съжаление към него (наистина той извънредно много го обичаше, тъй като онзи му беше и връстник, двамата бяха заедно отгледани и възпитани, пък и заедно бяха участвували в много надбягвания, борби и състезания) или от друго някакво съображение, тогава все още търпеше злодееца. Когато веднъж се намираше в Мизийска Хераклия, която сега ромеите назовават с наименованието Пелагония[3] според някакъв друг език, императорът отиде на лов през нощта с намерение там да пренощува, което имаше обичай да прави често пъти. Благодарение на добре развитото си тяло той излизаше и срещу мечки, пък се опълчваше и срещу диви свине и повечето пъти пешком с копието си влизаше в борба с тях. Казват, че тогава той за пръв път надянал броня и почти винаги бил въоръжен, предпазвайки се според мълвата от коварствата на севастократор Исак, върховния военачалник, въпреки

[1] Андроник Комнин бил назначен за дук (управител) на споменатите градове с резиденция Ниш в края на 1152 или началото на 1153 г. [2] Става дума за тогавашния германски император Фридрих I Барбароса. [3] Пелагония — дн. Битоля. Оттук императорът могъл по-лесно да наблюдава действията на норманите на запад и на сърбите и унгарците на север.

λον στρατάρχου φυλαττόμενος ἐπιβουλάς, κἂν οὗτος οὐδὲν ἄλλο αὐτὸν μέχρι τέλους ἔδρασεν ἄχρι ὅτι μὴ τὰς βασιλείους ἀφείλετο σφραγῖδας, δι' ὧν ὑποσημαίνεσθαι τὰς δωρεὰς βασιλεὺς εἴωθεν (pp. 126_1—127_{20}).

че онзи и дотогава не му бе сторил никакво друго зло освен това, гдето бе задигнал императорските печати, с които императорът имаше обичай да подпечатва своите дарения.

9. *Andronici Comneni contra Manuelem imperatorem conjuratio*

Ἐπειδήπερ ὁ Ἀνδρόνικος νυκτέρῳ κυνηγεσίῳ βασιλέα διατρίβοντα ἔγνω, ἱκανοὺς Ἰσαύρων τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλισάμενος, οἵπερ ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες, ἵππον τε αὐτοῦ τὸν δρομικώτατον ἐπαγόμενος σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τὸν τόπον ἦλθεν. ἀλλ' αὐτοὺς μὲν ἀποτέρω ἐπὶ λόχμης τὸν ἵππον καθέξοντας ἔστησεν, ὃ δὲ ξὺν ἡμιόνῳ ἐγγὺς τῆς βασιλέως ἦλθε σκηνῆς, ἀποβάς τε ἡσυχῇ ἐπορεύετο βάδην ἐγχειρίδιον ἐπισείων τῇ δεξιᾷ. ὅπως γε μὴν μηδενὶ φωραθείη, Ἰταλὴν ἀντὶ τῆς ἐξ ἔθους ὑπέδυ στολήν. ὡς δὲ ἔγνω καταφανὴς γεγονὼς (ἤδη γὰρ καὶ ξίφη παρεγύμνουν οἱ τὸν βασιλέα ὑπνοῦντα περιεστῶτες, ἐν οἷς καὶ Ἰωάννης ἦν ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς, πρῶτος φασὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἐπιόντα εἰδώς), ὡς οὖν ἔγνω ταῦτα ὁ Ἀνδρόνικος, ἐπὶ γόνυ κλιθεὶς τὸν τῆς γαστρὸς δῆθεν ἀποκρίνειν προσεποιεῖτο σκυβαλισμόν, οὕτω τε κατὰ βραχὺ ὑποποδίσας ᾤχετο ἀπιών. καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης ἐνταῦθα ἐλύετο. ὀλίγῳ δὲ ὕστερον σὺν πλεόσιν Ἰσαύρων ἐξῄει νύκτωρ ἐπὶ βασιλέα στελλόμενος· οὗπερ ἀγγελθέντος τῇ βασιλίδι πρὸς Ἀλεξίου, ὃς τοῖς βασιλικοῖς τηνίκα ἱπποκομίαν ἐφεστὼς ἦν (πρωτοστράτορα τοῦτο καλοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ λειτούργημα), ἐν μὲν τῷ παραυτίκα τῶν τις εὐζωνοτέρων ἐστέλλετο μηνύσων βασιλεῖ τὴν ἐπιβουλήν. εἶτα καὶ Ἰσάκ, ἀνὴρ βαρβαρογενὴς εὔνους δὲ βασιλεῖ μάλιστα, σὺν ὁπλοφοροῦσι τριακοσίοις ἐπέμπετο. ἀλλ' οὔπω τοῦ Ἰσὰκ ἐπὶ τὸν τόπον ἐλθόντος, πυθόμενος ἤδη τὸ πρᾶγμα βασιλεύς, τῶν ἄλλων ἀγωνιώντων καὶ συνταραττομένων ἐφ' ἑαυτοὺς (ἐτύγχανον γὰρ οἱ πλείους ἡμιονίοις οὕτω τυχὸν ἐφεζόμενοι), αὐτὸς χρῆναι ἔλεγε τῆς εὐθείας ἀποσχομένους, ἣ ἐπί τε τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν βασίλειον σκηνὴν ἄγει, τὴν ἀσυνήθη ἐκείνην, ὑποδείξας τῇ χειρί, καὶ ἄστειπτον ἰέναι, μὴ μέντοι κατὰ πλάτος ἀλλ' ἕνα καθ' ἕνα ἐν διαστάσει τὴν πορείαν τιθεμένους. „οὕτω γὰρ" ἔφη „τῶν ἐκ τῆς χορτα-

9. *Заговор на Андроник Комнин срещу император Мануил*

Когато узна, че императорът се намира на нощен лов, Андроник въоръжи достатъчен брой от своите исаврийци,[1] които още преди това бяха дали клетва, че заедно с него ще отидат на бой срещу когото и да било. И след като взе най-бързия си кон, той заедно с тях пристигна на онова място. Хората си той остави по-далеч да държат коня му в храсталака, а сам с едно муле дойде близо до палатката на императора. След това слезе и тихо, дебнешком пристъпи, поклащайки кама в десницата си. А за да не бъде открит от никого, вместо обикновеното си облекло бе надянал италийска дреха. Но щом разбра, че е забелязан (вече извадиха мечовете си ония, които стояха настрана около спящия император, а между тях беше и племенникът на императора Йоан, който пръв, както се говори, забелязал приближаващия се Андроник), та щом Андроник разбра това, клекна на колене и се престори, че уж облекчава стомаха си. А след малко отстъпи назад и си отиде. По такъв начин заговорът му бе осуетен. Малко по-сетне той с по-голям брой исаврийци се насочи нощно време срещу императора. Когато това бе съобщено на императрицата от Алексий, който по онова време беше началник на императорските конюшни (ромеите наричат тази длъжност протостратор), веднага бе изпратен един бързоходец, за да уведоми императора за заговора. След това и Исак, който произхождаше от варварско потекло, но беше особено предан на императора, бе изпратен натам заедно с триста въоръжени мъже. Но Исак още не бе пристигнал на мястото, когато императорът бе вече узнал цялата работа. И когато другите се бояха и бягаха смутени (тогава така се случи, че повечето от тях яздеха на мулета), сам императорът каза, че е необходимо да изоставят правия път, водещ към лагера и към императорските палатки, и да тръгнат по онзи необичаен и неутъпкан път, който той показа с ръката си, и то като вървят не в широк строй, а поединично и на разстояние един от друг. „По такъв начин — каза той — ние

[1] Андроник имал телохранители от исаврите — племе в Мала Азия.

γωγίας ἐπανιόντων δόξωμεν εἶναι τινες ἐπὶ σκηνάς τε τὰς τῇδε φαινομένας χωρεῖν.“ βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτως ἀτρέστως ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἐπορεύετο. Ἰωάννην δὲ οὗπερ ἄρτι ἐμνήσθην σῦς ὑπαντιάσας τοῖς ὀδοῦσι διεσπάραξεν. ὃ τάχιστα πυθόμενος βασιλεὺς ὀπισθόρμητος ἐπ᾽ ἐκεῖνον ἦλθεν ἐπιμελησάμενός τε τὰ εἰκότα ἀπηλλάγη. οὕτω μέντοι μεγαλοψύχως τῷ πράγματι προσηνέχθη, ὡς μηδὲ ἄχρι καὶ βλέμματος Ἀνδρονίκῳ προσενεχθῆναι κακῶς. ὁ δὲ ὥσπερ τῶν πεπραγμένων. οὐδὲν ἑαυτῷ ξυνειδὼς τοῦ τε ἵππου ὃν ἤδη ἔφην ἐς ἄγαν ἐπιμεμέληται καὶ πολὺς ἦν τῷ φαινομένῳ κατὰ Ἰωάννου καὶ λέγων ἀεὶ καὶ φρονῶν, ὅθεν καὶ πυνθανομένου ποτὲ τοῦ βασιλέως τί βούλεται τούτῳ τὰ τῆς τοῦ ἵππου τοῦδε ἐπιμελήσεως: „ὡς ἂν“ ἔφη ἐκεῖνος „τὸν πάντων ἐμοὶ δυσμενέστατον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος οἰχήσομαι ἀπιών“ διὰ τούτων δῆθεν τὸν πρωτοσέβαστον αἰνιττόμενος. ὡς οὖν ἔγνω ἀπονοίαν νοσοῦντα τὸν ἄνθρωπον, κοινωνίας ἐκτεμὼν τῆς αὐτοῦ ἔμφρουρον ἐν παλατίῳ καθίστησιν.

бихме дали вид, че сме някои от ония, които се завръщат от фуражировка, и че отиваме към стърчащите там палатки.“ След това императорът безстрашно си тръгна към палатката. А Йоан пък, за когото току-що споменах, бе срещнат и разкъсан от глиган. Щом узна това, императорът веднага се върна назад при него и след като се погрижи за това, което бе редно да се направи, отстъпи оттам. Все пак той така великодушно понесе всичко това, че дори с поглед не прояви някаква ненавист спрямо Андроник. А той, подобно на човек, който няма никакво отношение към станалото, полагаше извънредно големи грижи за коня, за който вече споменах, пък и в думите си, и в мислите си винаги проявяваше силна омраза спрямо Йоан. А когато императорът веднъж го запита какво означават тези грижи, които полага около коня, той отговори: „За да избягам, след като отрежа главата на моя найголям враг.“ С тези свои думи той повидимому загатваше за протосеваста. Но като разбра, че не е със здрав разум, императорът го отдели от своето общество и го постави под охрана в двореца.

Ὁ μὲν οὖν ἐκ ποδῶν ἐγένετο. ὁ δὲ Παιονίας ῥὴξ μήπω τι πεπυσμένος τῶν Ἀνδρονίκῳ συμπεπτωκότων δυνάμεις ἔκ τε Τζέχων καὶ Σαξόνων ἄλλων τε πλείστων ἑαυτῷ συστησάμενος ἐθνῶν εἰς τὴν Βρανιτζόβης πολιορκίαν καθίστατο, ἐπαρθεὶς οἶμαι οἷς Ἀνδρόνικος αὐτῷ διομολογησάμενος ἔτυχε. τούτων βασιλεὺς ἀκούσας καταπέπληκτο μὲν πρὸς τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν Οὔννων ἐθαύμαζεν ἀπιστίαν, εἰ τῶν ἔναγχος σφίσιν ὀμωμοσμένων ἐξ οὐδεμίας ὀλιγωρήσειαν αἰτίας. ὀξύτητος δ᾽ ὅμως δεῖσθαι τὸ πρᾶγμα βουλευσάμενος, αὐτίκα τὴν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο. εἰδὼς δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ οὐκ ἀξιομάχους ὄντας τῇ Οὔννων στρατιᾷ (αἱ γὰρ Ῥωμαίων δυνάμεις μηδενὸς ὅθεν δήποτε τῷ τέως ἀντιστατοῦντος ἐπὶ χώρας ἑκάστη ἔμενον), ἐνενόει τοιάδε. ἔστι τις χῶρος ἐρυμνότητος ἱκανῶς ἔχων Σμήλης ὄνομα. τοῦτον ἔγνω καταλαβὼν ὁρμητήριον τῆς ἐπὶ τοὺς Οὔννους θέσθαι ἐκδρομῆς. ὅπως μέντοι Βρανιτζοβῖται τὴν πόλιν τῷ τέως αὐτῷ τηρήσωσι, γράμμα χαράξας ὅσον οὐκ ἤδη ἀφίξεσθαι τοῦτον μηνῦον τῶν στρατιωτῶν τινι ἐνεχείρισε, κελεύσας ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὸ διαφεῖναι βέλει ξυνδή-

По този начин Андроник биде отстранен. А унгарският крал, който още не бе узнал нищо от това, което се бе случило с Андроник, събра военна сила от чехи, сакси[1] и много други народи и се залови да обсажда Браничево.[2] Струва ми се, че той бе поощрен към това от съглашението, което Андроник бе сключил с него. Когато узна това, императорът бе поразен от съобщението и се зачуди на вероломството на унгарците, които съвсем безпричинно пренебрегнаха неотдавна сключения от тях клетвен договор. И като съобрази, че работата изисква бързо действие, той веднага пое пътя към Дунава. Но понеже знаеше, че хората му не представляват сила, равностойна на унгарската войска (ромейските военни сили бяха пръснати из страната, тъй като тогава не се явяваше отникъде никакъв противник), той намисли следното. Има там едно доста укрепено място, наречено Смили[3]. И той реши да го завземе, за да го използува като изходна позиция за нападение срещу унгарците. С цел пък да накара жителите на Браничево да защищават града, написа писмо, в което им съобщаваше, че скоро ще пристигне при тях, и го предаде на един войник със заповед да го прехвърли в града, като го прикрепи към една стрела. Наистина

[1] Тук става дума за византийски наемници. [2] Събитията се отнасят към 1154 г. [3] Мястото Смили се намирало между р. Морава и Кучаинската планина.

σαντα. ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίει. τὸ δὲ βέλος πορρωτέρω ἢ ἐρχῆν ἀφεθὲν Οὔννοις εἰς χεῖρας ἦλθεν. εὐθὺς οὖν ταραγμὸς εἰσῆλθεν αὐτούς, καὶ δὴ τάς τε ἑλεπόλεις καὶ ὅσα πρὸς τειχομαχίαν αὐτοῖς παρεσκεύαστο πυρὶ φλέξαντες ἐπὶ τὸν Ἴστρον πορθμὸν ᾔεσαν. πλήθοντι δὲ αὐτῷ ἐντετυχηκότες (χειμὼν γὰρ ἐκ τῶν ἄνωθεν ἤπειγεν), ὡς ἐπὶ Βελέγραδα πόλιν ἐφέροντο. οὗπερ αἰσθόμενος βασιλεύς, πυθόμενος δὲ καὶ ὡς Βορίτζης ὁ Βόσθνης χώρας ἐξάρχων Δαλματικῆς εἰς συμμάχους τῷ Παιονάρχῃ τελέσας ἀναστρέφει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ, τὸ ἀλκιμώτατον τῆς σὺν αὐτῷ ἀπολεξάμενος στρατιᾶς Βορίτζῃ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔστελλεν, ἦρχε δὲ ταύτης τῆς στρατιᾶς Βασίλειος, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, οἰκίας μὲν ἀφανοῦς γεγονώς, χαρτουλάριος δὲ βασιλεῖ χρηματίσας. ὁ δὲ βασιλεὺς κατόπιν σὺν τῷ ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατῷ σχολαιότερον ἔχων. ἀλλὰ Βασίλειος, ὥσπερ οἶμαι λαθόμενος ὅτου δὴ χάριν καὶ τίνι πολεμησείοντα βασιλεὺς αὐτὸν ἔπεμψε, τὸν δρόμον κατατυχήσας ἔγγιστα τοῦ Οὔννων ἐγένετο στρατοῦ, προδρόμοις τέ τισιν ἐντυχών, ἐπειδήπερ ἐτρέψατο τούτους, εἶτα καὶ ἐς μέσην τὴν Οὔννων φάλαγγα ἐμπίπτει μέγα τι κατορθώσειν οἰόμενος, ἂν οὕτω πεφοβημένοις αὐτοῖς προσβαλὼν συνταράξῃ. καὶ τάχα οὐ παντάπασιν ἀπὸ λογισμοῦ ταῦτα ἐποίει. Οὖννοι γὰρ τὸ μὲν πρῶτον αὐτὸν βασιλέα τοῦ πολέμου τοῦδε στρατηγεῖν οἰηθέντες ἔφευγον οὐδενὶ κόσμῳ, πολλοί τε αὐτῶν ἅτε ἀθρόον τοῖς σκάφεσι συμπιπτόντων τῷ ποταμῷ κατεδύοντο. ὡς δ᾽ ἔγνωσαν βασιλέα μὲν κατόπιν χωρεῖν, Βασίλειον δὲ τοῦ στρατεύματος ἐξηγεῖσθαι, ἀνεθάρσησάν τε καὶ ὀπισθόρμητοι γεγονότες Ῥωμαίοις ἀντικαθίσταντο. Ῥωμαῖοι δὲ καίτοι παρὰ πολὺ πλήθει τῶν πολεμίων ἐλασσούμενοι, ὅμως ὑφίσταντο τούτους. φόνος τε ἀμφοτέρων πολύς, ἕως οἱ περὶ Στέφανον τὸν Ἰατζᾶ παῖδα Οὖννοι Ῥωμαίοις στρατεύοντες πρότερον φυγῆς ἦρξαν. παλιντρόπου γὰρ τὸ λοιπὸν γενομένης τῆς διώξεως, Οὔννων μὲν τῶν σὺν τῷ Στεφάνῳ σχεδόν τι ἅπαντες, Ῥωμαίων δὲ πολλοὶ ἔπεσον· οἱ δ᾽ ἄλλοι φυγῇ ἐκεῖθεν ἐσώζοντο, ἐν οἷς

войникът изпълни това, което му бе заповядано. А стрелата, хвърлена по-далеч, отколкото бе необходимо, попадна в ръцете на унгарците. И тутакси ги обзе страх: те изгорнха и обсадните си машини, и всичко онова, което си бяха приготвили за щурмуване на крепостта, и се запътиха да преминат Дунава.[1] Но като го намериха придошъл (тогава бяха се излели проливни дъждове), отправиха се в посока към Белград. Когато императорът разбра и узна, че Борич[2], владетелят на сръбската област Босна, който бе дошъл на помощ на унгарския крал, се завръща вече във владенията си, той избра най-храбрите войници от войската си и ги изпрати да нападнат Борич. Начело на тези войски стоеше Василий[3], за когото вече споменах. Той не произхождаше от знатен род и изпълняваше длъжността хартуларий при императора. Императорът пък следваше подире му в по-бавен ход заедно с останалата ромейска войска. А Василий, който, струва ми се, като че бе забравил за какво и против кого го бе изпратил императорът да се сражава, ускори хода и се приближи плътно до унгарската войска. Той нападна някои нейни авангардни части и като ги обърна в бягство, нахвърли се след това и върху самото ядро на унгарската войска, надявайки се да постигне голям успех, ако ги нападне, както са обзети от страх, и разбърка редовете им. Но това, което той веднага предприе, не бе съвсем добре обмислено. Наистина унгарците отначало помислиха, че сам императорът командува в сражението, и побягнаха в безредие. И тъй като се бяха стекли вкупом в лодките, мнозина от тях се удавиха в реката. Но щом узнаха, че императорът върви по-отзад и че Василий стои начело на отреда, смелостта им се възвърна, те отново настъпиха и се противопоставиха на ромеите. А ромеите, въпреки че бяха много по-малобройни от неприятеля, все пак издържаха нападението им. И от двете страни се извърши голямо кръвопролитие, докато най-после унгарците, които бяха със Стефан[4], син на Гейза, и се сражаваха на страната на ромеите, първи се обърнаха в бягство. И след това, когато преследването бе вече подето от страна на противника, унгарците, които бяха със Стефан, загинаха почти всичките, а и от ромеите мнозина паднаха убити. Останалите пък се спасиха оттам с бягство; между тях беше и военачал-

[1] Това станало през 1154 г. [2] Става дума за босненския бан Борич. [3] Споменатият по-горе византийски пълководец Василий Цинцилук. [4] Стефан, по-късно унгарски крал Стефан IV, бил брат на Гейза II, а не негов син, както съобщава Кинам.

καὶ Βασίλειος ὁ στρατηγὸς ἦν. ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἀγγελθέντα, πρὸς δὲ καὶ ὅτι Βελέγραδα πόλιν Ῥωμαίων ἀφιστᾶν οἱ κάτοικοι διανοοῦνται, πολλὴν ἐνεποίησαν ἀθυμίαν. καὶ δὴ Ἰωάννην μὲν τὸν Καντακουζηνόν, τὸ μὲν στηρίξοντα τὴν πόλιν ἔστελλε λογισμοῖς ἀποστασίας καθάπερ ἔφην ἤδη σαλευομένην, τὸ δὲ καὶ ταφῇ τοὺς Ῥωμαίων δώσοντα νεκροὺς ἀνακαλεσόμενόν τε τοὺς ἐκ φυγῆς, ὅπου δήποτε γῆς τῆς ἐκεῖ κρυπτόμενοι ἦσαν. ὁ δὲ θυμαίνων ἄγαν ἐπὶ τοῖς συμπεσοῦσιν ἐσφάδαξε μὲν καὶ ἤθελεν ὀπίσω Οὔννων διῶξαι, Ῥωμαίων δὲ οὐκ ἐπαινούντων „ἀλλ᾽ αἰσχύνη μοι" ἔλεγεν „ὦ ἄνδρες, πρὸ τραυμάτων οἴχεσθαι ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων ἀγωνιζόμενον εὐκληρίας". ἐπεὶ δὲ πόρρω γεγονέναι τὸ Οὐννικὸν ἤκουσε, τῆς ὁρμῆς ἀνεκόπη. ἤδη δὲ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς τὰ ἐφ᾽ οἷς ἔσταλτο πέρατι δοὺς ἐπανῆκε δεσμώτας ἔχων καὶ τοὺς ὡς εἴρηται ἀποστασίαν ὠδίνοντας Βελεγραδιτῶν. τότε μὲν οὖν ἐκεῖθεν ἀναζεύξας ἀγχοῦ τῆς Βερροιαίων διεχειμέριζε πόλεως. ἔαρος δὲ τὰς δυνάμεις ἁπανταχόθεν ἀγείρας ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν αὖθις ἐχώρει, ὁρμὴν ἔχων ἐς αὐτά που τὰ τῆς χώρας διαβῆναι μέσα. ὁ μὲν οὖν ἄρτι πρὸς ταῖς Ἴστρου πανστρατὶ αὐλισάμενος ἔμενεν ὄχθαις, καὶ αἱ νῆες ἐκ Βυζαντίου ἀναχθεῖσαι ἐστήκεσαν ἀθρόαι ἀναβαίνειν μένουσαι τὸ ὁπλιτικόν. ὁ δὲ Παιόνων ῥὴξ ἐπειδήπερ ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἔγνω, ἐπὶ τὴν πρεσβείαν λοιπὸν ἔβλεψεν. ἄνδρας τοίνυν τῶν παρ᾽ αὐτῷ ἐπισήμων ἐς βασιλέα πέμψας, τούς τε δορυκτήτους Ῥωμαίων ἀποδώσειν αὐτίκα ἐπήγγελε καὶ εἰσέπειτα δὲ πάντα αὐτῷ ὑπηρετήσειν, ὅσαπερ ἂν βουλομένῳ ἔσται. βασιλεὺς δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἀνανεύοντι ἰσχυρῶς ἐῴκει τοὺς περὶ εἰρήνης ἀποπροσποιουμένῳ λόγους, ἔπειτα προσήκατό τε δεομένους καὶ τὴν πρεσβείαν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐπέρανεν. ἤχθησαν οὖν ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατοπέδῳ οἵ τε δοριάλωται μάχῃ τῇ προηγησαμένῃ καθάπερ εἴρηται γεγενημένοι, καὶ ὅπλα καὶ ἵπποι καὶ εἴ τί που ἄλλο πολέμου λάφυρον ἦν. ἵππων μέντοι καὶ ὑποζυγίων τῶν πεσόντων ζωοὺς ἐκ τῶν τοῖς Οὔννοις ἀντεκομίσαντο αὐτοχθόνων. οὕτω τε τὸν πόλεμον λύσαντες ἐπ᾽ οἶκον ἀνεκομίσθησαν (pp. 129_1—134_{10}).

никът Василий. Когато това бе известено на императора, а освен това му бе съобщено, че и жителите на Белград възнамеряват да се отцепят от ромеите, той бе обладан от голямо отчаяние. Тогава той изпрати Йоан Кантакузин с поръчение да затвърди положението в града, който, както вече споменах, клонеше към отцепничество, да се погрижи за погребването на убитите ромеи и да свика при себе си ония, които се бяха изпокрили в тамошните местности. Той пък, като бе твърде много разгневен от случилото се, проявяваше нетърпение и желаеше отново да се впусне да преследва унгарците. А когато ромеите не одобриха това, заяви: „Но срам ме е, о мъже, да се оттеглям оттук, преди да съм получил нито една рана, тогава, когато се боря за благополучието на ромеите." Но щом чу, че унгарската войска се е отдалечила, императорът прекрати нападението. Тогава вече и Кантакузин се завърна, след като изпълни това, за което бе изпратен, и водеше оковани онезн от белградчаните, които, както се спомена, се мъчеха да се отцепят. След това императорът се оттегли оттам и презимува близо до Берoя[1]. А с настъпването на пролетта[2] той събра отвсякъде военни сили и отново потегли към унгарската страна с намерение да проникне вече във вътрешността на страната. И тъй императорът току-що се бе разположил на стан покрай брега на Дунава и се намираше там с цялата си войска, а кораби, докарани от Цариград, стояха там събрани вкупом и чакаха готови да превозват войската. А унгарският крал, като разбра, че положението му става твърде сериозно, най-сетне замисли да преговаря. И тъй той изпрати до императора някои знатни мъже с обещание, че веднага ще му върне пленените ромеи и че след това ще му услужва във всичко, което той пожелае. Отначало явно личеше, че императорът не приема предложението и отхвърля преговорите за мир, но след това ги допусна да изложат молбата си и приключи преговорите, като се съгласи с горереканите условия. И тогава бяха доведени в ромейския лагер ония, които бяха пленени в предишното сражение, за което вече се спомена, а също така бяха докарани и оръжия, коне и всичко друго, което бе взето като плячка във войната. При това в замяна на убитите коне и други впрегатни животни бяха докарани живи от местните унгарски стада. След като приключиха войната по такъв начин, ромеите се завърнаха по домовете си.

[1] Берoя — дн. Стара Загора. [2] Събитията се отнасят към пролетта на 1155 г.

10. De plaustris bovibusque ex regionibus Bulgaricis abductis

χορταγωγίας μέντοι καὶ τῆς ἄλλης ὑπηρεσίας ἕνεκεν ἀμύθητόν τι πλῆθος βοῶν σὺν αὐταῖς ἁμάξαις ἐκ τῶν κατὰ Θρᾴκην ἐκέλευεν ἐλαύνειν χωρίων (p. 199_{19-21}).

10. Събиране на волове и коли от българските земи

Императорът заповяда да докарат от тракийските селища неизброимо множество волове заедно с колите за превозване на фураж, за обслужване и за други нужди.[1]

11. Manuel Comnenus contra Cumanos exercitum ducit

Πυθόμενος δὲ Σκύθας τὸν Ἴστρον διαβῆναι ἐφ᾽ ᾧ Ῥωμαίων καταδραμεῖσθαι, τῆς ἐπὶ Βυζάντιον φερούσης ἀφέμενος ἐπὶ τὸν ἀγχοῦ πόλεως Ἀβύδου ἐχώρει πορθμόν, ἔνθα ἐπιθαλασσίδιόν τι ἐπὶ Θρᾴκης πόλισμα κεῖται, ἀπὸ Καλλίου τοῦ Ἀθηναίων οἶμαι στρατηγοῦ τὴν προσηγορίαν ἐσχηκός. ἐνταῦθα περαιωσάμενος ἐπὶ Σκύθας ἐφέρετο· ἀλλ᾽ οὔπω ἔφθη τὸν Ἴστρον καταλαβεῖν, κἀκεῖνοι τὴν Ῥωμαίων ἀκούσαντες ἔφοδον ταχὺ συσκευασάμενοι ἀνεχώρησαν (pp. 201_{18}—202_{2}).

11. Мануил Комнин воюва с куманите

Като узна, че куманите преминали Дунава с намерение да нахлуят в ромейските предели,[2] императорът[3] се отби от пътя, водещ за Цариград, и се отправи към залива, който се намира близо до град Абидос[4]. Там, в тракийската земя,[5] е разположено едно крайморско градче, което е получило, струва ми се, наименованието си от атинския стратег Калиас.[6] На това място той премина на отвъдния бряг и потегли срещу куманите. Но още не бе успял да достигне Дунава, и онези, като се научиха за пристигането на ромеите, набързо се приготвиха за път и се оттеглиха оттам.

12. Manuel Comnenus Serdicae moratur

ἀλλ᾽ ἔτι περιῆν ἡ παῖς τῇ νόσῳ παλαίουσα, καὶ ὁ βασιλεύς, τῶν ἑσπερίων τῷ τότε καλούντων πραγμάτων, τῶν κατὰ τὴν ἑστίαν ἀφέμενος ἐπ᾽ ἐκεῖνα ἐχώρει. φήμη γάρ τις ἐκράτει τῷ τηνικαῦτα ὡς ὁ τῶν Ἀλαμανῶν ῥὴξ Φρεδερίκος τὸ σύμπαν ἔθνος ἀνακινήσας πανστρατὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων φέρεται γῆν. διὰ ταῦτά τε οὖν καὶ ὡς ὁ τῶν Οὔννων ῥὴξ Ἰατζᾶς τὸν βίον ἀπολίποι ἐπὶ Σαρδικὴν ἦλθεν. ἔνθα ἐφ᾽ ἱκανὸν διατρίψας περὶ πλείστου τὴν τῆς Οὐννικῆς ἐπικράτησιν ἐποιεῖτο (pp. 202_{13}—203_{12}).

12. Престой на Мануил Комнин в София

И още детето[7] му се бореше с болестта си, когато императорът, подбуден от тогавашните събития на Запад,[8] остави домашните си работи и потегли натам. Наистина по онова време се носеше мълва, че аламанският владетел Фридрих[9] дигнал на крак целия народ и с цялата си военна сила настъпвал към ромейската земя. По тази именно причина, пък и по повод смъртта на унгарския владетел Гейза императорът пристигна в Сердика.[10] Там той престоя доста време и най-много го занимаваше мисълта как да завладее унгарската страна.

13. Romanorum exercitus per Philippopolim et Naïssum transit

βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὴν Μακεδονικὴν ἐχώρει πόλιν Φιλίππου τὰ πρὸς τῇ Σερβικῇ καταστησόμενος πράγματα. ὁ γάρ τοι Πριμίσθλαβος, ὃς τῆς χώρας

13. Византийска войска преминава през Пловдив и Ниш

След това императорът замина за македонския град Филипопол, за да се занимае с уреждането на сръбските работи. И то защото Прибислав[11], който тогава управляваше

---

[1] Става дума за подготовката на похода на император Мануил II срещу селджукските турци. Събитията се отнасят към 1160 г. Срв. *Chalandon*, Jean II Comnène, pp. 460—462. [2] През 1160 г. куманите искали да се възползуват от военните действия на византийците с турците, за да нападнат незащитената Придунавска България. Освен това те искали да преминат през Стара планина в Тракия. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 395. [3] Мануил I Комнин. [4] Абидос — град на малоазийския бряг на Мраморно море. [5] Т. е. тракийският Херсонес. [6] Става дума за град Галиполи. [7] Дъщерята на император Мануил Мария. [8] Имат се пред вид събитията в Унгария и Германия. [9] Германският император Фридрих I Барбароса. [10] Мануил I Комнин пристигнал в София през 1161 г., за да следи отблизо династическите борби в Унгария, от които той искал да се възползува. Срв. *Chalandon*, Jean II Comnène, p. 472. [11] Става дума за сръбския велик жупан Първослав.

τότε ἦρχε, καὶ ἄλλοτε μὲν ὥσπερ μοι δεδιήγηται πρότερον, ἀποστασίαν ὠδίνησε καὶ αὐτονόμῳ ἐχρῆτο τῇ γνώμῃ, ἐγγύς τε διὰ τοῦτο ἐλθὼν τοῦ τῆς ἀρχῆς πρὸς βασιλέως ἀποβιβασθῆναι, ἵλεώ τε αὖθις τετύχηκεν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔμεινε. τότε οὖν οὔτε λόγων οὔτε ὅρκων λόγον θέμενος οὐδένα νεωτέροις καὶ πάλιν ἐπεβάλλετο πράγμασι. δι᾽ ἅπερ βασιλεὺς τοῦ ἀνδρὸς καταγνοὺς μεθίστησι μὲν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, Βελούσην δὲ τὸν ἀδελφὸν ἐπ᾽ αὐτῆς καθιστᾶ. Πριμίσθλαβον μέντοι τῆς τύχης κατοικτισάμενος ἐκεῖθεν μὲν ἀπανίστησιν, ὡς μὴ καὶ πάλιν κακουργεῖν δύναιτο, χώρᾳ δὲ πιοτάτῃ δωρεῖται καὶ τὰ ἐς νομὰς ζώων ἀγαθῇ. ἀλλὰ Βελούσης μὲν ἐπ᾽ ὀλίγον ἐμπρέψας τῇ ἀρχῇ τό τε τῆς ἡγεμονίας κατέθετο σχῆμα καὶ τῆς πατρίου μεταχωρήσας ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν ἦλθεν· ἔνθα πολύν τινα ἐπιβιοὺς χρόνον ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο. βασιλεὺς δὲ τὸν ὕστατον ἀδελφῶν μετάπεμπτον θέμενος, ὃς Δεσὲ μὲν ἐκαλεῖτο Δένδρας δὲ χώρας ἦρχεν, ἣ Ναϊσσῷ ἐν γειτόνων ἐστὶν εὐδαίμων καὶ πολυάνθρωπος, τά πιστά τε παρ᾽ αὐτοῦ λαβὼν ὅπως ἀνόθευτον αὐτῷ τὸ τῆς δουλείας σχῆμα ἐς τὸν πάντα τῆς ζωῆς φυλάξῃ αἰῶνα, πρὸς δὲ καὶ ὡς παντάπασι Δένδρας Ῥωμαίοις ὑπεκστήσεται, ἣν καθάπερ ἔφην καρπιζόμενος ἦν, ἀρχιζουπάνον ἀνεῖπεν (pp. 203_{23}—204_{21}).

тази страна, и друг преди това, както вече съм споменавал по-рано, бе замислил да се отцепи и действуваше самовластно. Поради това императорът насмалко щеше да го отстрани от властта му, но онзи пак бе помилван от него и остана на предишното си положение. А тогава пък, без да си дава сметка нито за дадената дума, нито за положената клетва, той отново се залови да крои заговори. Ето защо императорът го осъди и го лиши от властта му, която предаде на брат му Белуш[1]. Все пак той съжали Прибислав в нещастието му, премести го оттам, за да не може отново да прави пакост, и му подари земя, твърде плодородна и годна за пасище на добитък. А Белуш кратко време след поемането на властта свали от себе си знаците на княжеското достойнство, напусна родината си и отиде в унгарската страна. След като преживя там доста дълго време, той се помина. Императорът пък повика при себе си последния от братята, който се наричаше Дежа[2] и владееше областта Дендра[3], която се намира в съседство с Ниш и е богата и гъсто населена област. И като получи от него уверения, че ще му служи предано през целия си живот и при това ще отстъпи напълно областта Дендра на ромеите, която, както споменах, бе негово владение, след това императорът го провъзгласи за велик жупан.

14. Manuel Comnenus exercitum in Philippopoli, Naïssi, Serdicaeque colligit

Ἐν Βυζαντίῳ μὲν ταῦτα ἐπράσσετο. Στέφανος δὲ τοῦ Βλαδισθλάβου τετελευτηκότος τῆς ἀρχῆς ἤδη ἐγκρατὴς γεγονὼς βαρὺς ἐδόκει τοῖς ἀρχομένοις καὶ λίαν ἐπαχθὴς ἦν. ὅθεν καὶ ἐλοιδοροῦντο αὐτῷ Οὖννοι τὰ πολλὰ καὶ ἔνδηλοι ἦσαν ὡς αὐτίκα τῆς ἡγεμονίας αὐτὸν κατασπάσοντες. ἐφ᾽ οἷς ὁ Στέφανος ἐκταραχθεὶς βασιλέως καὶ πάλιν ἐδεῖτο. ἄρας τοίνυν ἰσημερούσης ἤδη τῆς ὥρας ἐπὶ τὴν πόλιν ἐφέρετο Φιλίππου, καὶ αὐτὸς μὲν ἐνταῦθα σὺν τῷ πλείονι τοῦ Ῥωμαίων ἔμεινε στρατοῦ, μοῖραν δέ τινα τοῦ στρατεύματος τῷ ἀδελφιδῷ πιστεύσας Ἀλεξίῳ τῷ Κοντοστεφάνου παιδὶ ἐπὶ Οὐννικὴν ἔπεμψεν. ἐν τούτῳ δὲ Στέφανος Οὔννοις ἤδη διαλλαγῆναι νομίσας οὐκέτι τούτου ἔχρῃζεν, ὅθεν καὶ οἴκοι λοιπὸν ὁ Ῥωμαίων ἀνεζεύγνυ στρατός. ἀλλὰ

14. Мануил Комнин събира войски в Пловдив, Ниш и София

Това се вършеше в Цариград. Стефан[4] пък, който вече бе завзел властта след смъртта на Владислав, си бе навлякъл ненавистта и омразата на своите поданици. По тази причина унгарците го укоряваха за много неща и изглеждаше, че скоро ще го свалят от престола. Обезпокоен от това, Стефан отново потърси помощта на императора. И тъй императорът, когато вече бе настъпило равноденствие, потегли към град Филипопол. Там остана самият той заедно с по-голямата част от ромейската войска; друга пък част от войската повери на племенника си Алексий, син на Контостефан, и я отправи към увгарската страна. Но в това време Стефан счете, че вече се е помирнл с унгарците, и не се нуждаеше повече от помощта му. Поради това и ромейската вой-

[1] Бан Белуш, брат на Първослав. [2] Дежа, брат на Първослав и на бан Белуш. [3] Според *Васильевский*, Из истории Византии, стр. 67, Дендра е гористата местност на запад от р. Морава. Според *Грот*, История Угрии, стр. 194, бел. 4, тя трябва да се търси между Топлица и Южна и Западна Морава. Както личи от текста, тази област още не била присъединена към Византия. [4] Стефан IV станал унгарски крал през февруари 1162 г.

μεταξὺ Οὖννοι αὖθις Στεφάνῳ ἐπισυστάντες ἄλλα τε πολλὰ εἰς αὐτὸν ἀπερρίπτουν καὶ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ τὰ Οὔννων ἀνατετράφθαι ἰσχυρίζοντο πράγματα. διὰ ταῦτα βασιλεὺς μὲν στράτευμα καὶ πάλιν ἤθροιζε, Στέφανος δὲ τὸν κίνδυνον διευλαβηθεὶς τὸ μὲν πρῶτον φυγὰς ἐπί τινα τῶν ἐγγυτάτω Ἴστρου πόλεων ἦλθεν, αἳ βασιλέως ἀνέκαθεν κατήκοοι τυγχάνουσιν οὖσαι, ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ Σαρδικὴν μεταβὰς ἐνταῦθα βασιλεῖ συνεγένετο. ὁ δὲ σφόδρα περιαλγήσας τοῖς ξυμπεσοῦσι τῆς τύχης τε τὸν ἄνθρωπον οἰκτισάμενος χρήμασί τε ἐδωρήσατο καὶ δυνάμεσιν ἀποχρώσαις ἐπὶ τὴν πατρῴαν αὖθις κατῆγεν ἀρχήν. ἦρχε δὲ τῶν δυνάμεων τούτων Ἀλέξιος οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, ὁ Κοντοστέφανος, βασιλεὺς δὲ κατόπιν ὀλίγῳ ἐχώρει. ἐπειδή τε ἐν Ναϊσῷ πόλει ἐγένετο, ἔννοιά τις αὐτῷ ἐπῆλθεν ἐνταῦθα στρατοπεδευσαμένῳ καὶ τῶν ἀμφὶ τῇ Σερβικῇ ἐν παρέργῳ ἐπιμεληθῆναι πραγμάτων. ἄγει γάρ πως ἐφ' ἑκατέρας Παιονικήν τε καὶ Σερβικήν, ὁ χῶρος οὗτος, καὶ ἔστιν ἀμφοτέραις ἐντεῦθεν δέον ἐνιέναι. Δεσὲ γὰρ ὃς βασιλέως δόντος τῆς Σερβικῆς ἦρχε τῷ τότε, ἐπειδὴ τῆς χώρας ἐγκρατὴς ἤδη ἐγένετο, τῶν συνθηκῶν ἀλογήσας Δένδρας τε χώρας εἰσαῦθις μετεποιεῖτο καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀφηνιάζων ἀρχῆς ἔς τε Ἀλαμανοὺς ἔπεμψε, κῆδος ἐντεῦθεν ἑαυτῷ συνάψαι διανοηθείς, καὶ πᾶν ὃ μὴ κατὰ γνώμην Ῥωμαίοις ἦν τρόπῳ παντὶ ἔπρασσε· τότε δὴ καὶ βασιλέως αὐτὸν μεταστελλομένου ἐφ' ᾧ κατὰ Παιόνων αὐτῷ συστρατεύσει, ὁ δὲ δύστροπός τις καὶ ἰσχυρογνώμων ἐφαίνετο ἐπὶ μακροτέραις τε ταῖς ἐλπίσιν ᾠχεῖτο καὶ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν τὴν ἄφιξιν ἐπισχνεῖτο. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ πρὸς τῇ Ναϊσῷ ἐγένετο, ἔνθα ταῖν ὁδοῖν ἀμφοτέραιν ἡ μὲν ἐπὶ τὴν Σερβικὴν ἄγει, θατέρα δὲ ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ γῆν τὴν Παιονικήν, ἐν μεταιχμίῳ τὴν στρατοπεδείαν ἐπήξατο, Δεσὲ δὲ τὸν ἐπικρεμάμενον ἤδη κίνδυνον αὐτῷ συνιδὼν τὸ περὶ αὐτὸν ἀναλαβὼν στράτευμα ἐς τὸ Ῥωμαίων ἀφικνεῖται στρατόπεδον. βασιλεὺς δὲ εὐμενῶς τε αὐτῷ προσηνέχθη καὶ τὰ εἰκότα τετίμηκεν. ἀλλ' ἔοικεν ἀκολάστου γλώσσης μηδὲν αἴσχιον εἶναι κακόν. Δεσὲ γάρ, ἐπειδὴ μηδὲν ἐξ ἀβουλίας αὐτῷ τῆς προτέρας ξυνενεχθὲν ἔγνω κακόν, ἐπῆρτό τε τὴν διάνοιαν καὶ μείζω κακουργήσειν ἢ πρότερον ἐς Ῥωμαίους διενοεῖτο· εἶχε δὲ ὅμως ἐν ἀπορρήτῳ τὸ σκέμμα. οὕτω

ска се завърна в страната си. А между това унгарците отново се надигнаха срещу Стефан, укоряваха го в много неща и упорито твърдяха, че при неговото управление унгарските работи били пропаднали. Поради това императорът отново се залови да събира войска. Стефан пък, предотвратявайки опасността, най-напред избяга в един от близките до Дунава градове, които още от старо време са подвластни на императора. Оттам той замина за Сердика, където се срещна с императора. Императорът, твърде огорчен от случилото се, съжали Стефан в нещастието му, дари го с парични средства и с достатъчно военна сила го отправи обратно за бащиното му царство. Начело на този отред стоеше Алексий Контостефан, за когото вече споменах, а императорът вървеше малко поназад. И когато пристигна в град Ниш и се разположи там на лагер, хрумна му мисълта да се занимае между другото и със сръбските работи. И то защото през това място минава пътят за двете земи — и за Унгария, и за Сърбия — и оттам може да се навлезе и в двете, ако стане нужда. Пък и Дежа, който с позволението на императора бе взел по онова време върховната власт в Сърбия, след като бе вече закрепил властта си в страната, пренебрегна договора[1] и отново си присвои областта Дендра. Отхвърляйки подчинението си под ромейска власт, той изпрати пратеници до аламаните с намерение да си вземе оттам жена и по всякакъв начин вършеше всичко против волята на ромеите. И тогава, когато императорът го призоваваше да воюва с него против унгарците, той се показваше неотстъпчив и упорит и хранеше в себе си големи надежди и обещаваше да дойде чак на следния ден. Поради това императорът пристигна при Ниш — там, гдето се събират двата пътя, единият от които води за Сърбия, а другият — за Дунава и унгарската земя, разположи лагера си в пространството помежду им. Дежа пък, като видя надвисналата вече опасност, взе със себе си войската си и пристигна в ромейския лагер. Императорът се отнесе към него благосклонно и го прие с подобаващи почести. Но, изглежда, че няма по-срамно зло от необуздания език. Наистина Дежа, когато разбра, че никакво зло не го е сполетяло от предишната му безразсъдност, повиши дързостта си и намисли да стори на ромеите по-голямо зло от предишното. Все пак той държеше в тайна намере-

[1] В случая условието да стане велик жупан било, че ще служи на императора предано през целия си живот и ще отстъпи областта Дендра. *Фрейденберг,* Труд Иоанна Киннама, стр. 36.

φιλανθρωπίας ὑπόθεσις τοῖς τῶν ἀνθρώπων πονηροτάτοις ὕλη μειζόνων ἀδικημάτων ὡς τὰ πολλὰ γίνεσθαι εἴωθεν. ἧκον μὲν γὰρ ὀλίγῳ ὕστερον πρέσβεις ἐς βασιλέα παρὰ τοῦ Παιόνων ἔθνους· ὁ δὲ κατά τινα τύχην αὐτοῖς συναντώμενος ὅπη τε τὰ κατ᾽αὐτὸν ἔχοι πρὸς αὐτῶν ἠρωτημένος, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἀπαρακαλύπτως ἔφησεν ὡς καλῶς καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαξίως τοῦ σφῶν ῥηγὸς εὐμενείας, κύριον αὐτὸν διαφανῶς ὀνομάσας. ταῦτα πυθόμενος βασιλεὺς οὐκ τι μέλλειν ἔγνω, καὶ τοίνυν ἐπὶ δίκην καλέσας αὐτόν, ἐπειδὴ περ ἐκράτει, τῶν κατηγόρων αὐτῷ καὶ συνειδότων κατὰ πρόσωπον ἱσταμένων ἤδη καὶ θεατριζόντων τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀπιστίαν, τότε μὲν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ οὐ σὺν ἀτιμίᾳ τοῦτον ἔσχε· τοφρείᾳ γὰρ τὴν σκηνὴν αὐτῷ περισχὼν κατὰ τὸν ἐν τοῖς χαρακώμασι νόμον ἐτήρει, ὡς ἀπ᾽ἐκείνου λοιπὸν Δεσὲ χάρακα τὸν τόπον ὀνομασθῆναι (οὕτω γὰρ τὴν ταφρείαν ἰδιωτίζοντες ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί)· ὀλίγῳ δ᾽ὕστερον ἐς Βυζάντιον πέμψας ἔμφρουρον ἐν παλατίῳ κατεστήσατο. ταῦτα μὲν τῇδε ἐγένετο, βασιλεὺς δὲ τοῖς ἐκ τῶν Παιόνων ἀφικομένοις χρηματίσας πρέσβεσιν, ἐπειδὴ μηδὲν ὑγιὲς αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντας ἔγνω, ἐκέλευεν εὐθυωρὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἀπαλλαγέντας στρατοπέδου τὴν αὖθις πορεύεσθαι. οἱ μὲν οὖν ἀπῄεσαν, ὁ δὲ ἐπὶ Βελέγραδα πόλιν ἐλθὼν ἐνταῦθα ηὐλίσατο, ἣν καθάπερ εἴρηται Ζεύγμινον καθελὼν ὁ Ῥωμαίων ἐδείματο στρατός, συναιρομένους τῶν πόνων καὶ Οὔννων πολλοὺς ἔχοντες παίγνιον δὴ τοῦτο τύχης τὰ ἀνθρώπεια διαχλευαζούσης ἀεὶ πράγματα· κἂν γὰρ ἐπεγγελάσῃ τις τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας δομήτορας, αὖθις οἰκιστὰς καθορῶν.

Ἔφ᾽οἷς ἀπειρηκὼς βασιλεὺς Νικηφόρον μὲν τὸν Χαλούφην αὐτοῦ ἔλιπεν ἅμα στρατεύματι, συμπαρεσόμενόν τε τῷ Στεφάνῳ καὶ τὰ παραπίπτοντα συνδιοικησόμενον. ὁ δὲ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ἦλθεν. οὐ πολὺ τὸ μεταξύ, καὶ πυθόμενος ὁ τῶν Οὔννων ῥὴξ ἐπὶ Οὐννικῆς Στέφανον εἰσέτι διατριβὴν ποιεῖσθαι, δυνάμεις ἔτι μᾶλλον ἀγείρας πολέμῳ τὸ πᾶν διακρῖναι ἠπείγετο, ἐν δὲ τούτῳ πολλοὶ τῶν σὺν Στεφάνῳ ἐπὶ τὸν ῥῆγα μετατιθέμενοι ἑκάστοτε ψιλοῦσθαι τοῦτον ἐποίουν. ὃ γνοὺς ὁ Χαλούφης βουλὴν προσῆγεν αὐτῷ τῆς Οὐννικῆς ἀποσχομένῳ ἐπὶ Σίρμιον ἀφικέσθαι. τῆς γὰρ ἐνταῦθα χώρας ὑπὸ βασιλεῖ κει-

нията си. Така човеколюбието обикновено дава почва на лошите хора да извършват още по-големи пакости. И наистина малко по-сетне дойдоха пратеници при императора от страна на унгарците. Когато Дежа случайно се срещнал с тях и те според обичая го попитали как отиват работите му, той откровено им казал, че е добре, и то дотолкова, доколкото е заслужил благоволението на техния крал, когото нарекъл открито господар. Когато узна това, императорът реши да не се бави повече и го призова, за да го осъди. И след като бе доказана вината му, когато и обвинителите, и съучастниците му, застанали лице с лице срещу него, вече разобличиха вероломството му, тогава императорът го задържа под стража, но без да го подлага на унижения. Той нареди да обкръжат палатката му с ров и да го пазят като във военен лагер. Поради това оттогава онова място се нарича Дежев окоп. (Така нарича тоя ров по-голямата част от простия народ.) Малко по-сетне императорът го препрати в Цариград и го задържа в двореца под стража. Такива неща станаха тогава. А императорът, след като изслуша дошлите от Унгария пратеници и разбра, че не предлагат нищо целесъобразно, заповяда веднага да напуснат ромейския лагер и да си заминат обратно. И тъй те си заминаха, а той пристигна[1] при Белград и там се разположи на стан. Ромейската войска, както вече се спомена, съгради тоя град, след като бе разрушила Зевгмин, използувайки при строителната работа и помощния труд на много унгарци. Наистина това е игра на съдбата, която винаги се надсмива над човешките работи. Действително някой би се присмял на древните, загинали вече основатели на градове, когато вижда отново строители на градове.

Императорът се отказа да се занимава повече с него и остави там Никифор Халуфа с войска, за да помага на Стефан и да му съдействува в уреждането на текущите работи. А самият той се прибра в ромейските предели.[2] Не след дълго унгарският крал, като узна, че Стефан все още се намира на унгарска земя, събра още по-голяма войска и бързаше изцяло да разреши въпроса чрез война. А в това време мнозина от хората на Стефан преминаваха на страната на краля и причиняваха непрекъснато намаляване на силите му. Като узна това, Халуфа го посъветва да напусне унгарската земя и да дойде в Сирмий. Той му казваше, че тъй като

[1] Това станало в началото на 1163 г. [2] Описваните събития се отнасят към 1164 г.

μένης ἐξεῖναι αὐτῷ ἔλεγε κατ᾽ἐξουσίαν οἷς ἂν βούλοιτο ἐγχειρεῖν. ὡς δ᾽ἰσχυρῶς ἐκεῖνος ἀνένευεν, ὁ δὲ τοιάδε ἐνενόει. σκηψάμενος γράμματα ἐκ βασιλέως ἥκειν αὐτῷ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐχώρει, τοῖς ταῦτα κομίζουσιν ἐντευξόμενος ἐνταῦθά που παρὰ τὸν Ἴστρον δέει τῷ ἐκ τῶν Οὔννων διατριβὴν ποιουμένοις. ἐπειδή τε ἐνταῦθα ἐγένετο, περαιωσάμενος ἐπὶ Σίρμιον ἦλθεν. ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ Στέφανος ἐγγὺς ἁλῶναι τοῖς πολεμίοις ἐλθὼν φυγὰς ἐς αὐτὸν παραγίνεται. τούτων ἀκούσας βασιλεὺς στράτευμα λόγου ἄξιον ἐπὶ Σίρμιον ἔπεμψε, τὸ μέν τι τὴν χώραν αὐτῷ τηρῆσον (ὑποψίᾳ γὰρ ἐς τοὺς Οὔννους ἐχρῆτο πολλῇ μή τι καὶ πάλιν νεωτερίσαιεν), τὸ δὲ καὶ τῷ εὐπροσώπῳ τῆς τῶν οἰκείων ἀσφαλείας καὶ Στεφάνῳ τὴν σωτηρίαν πραγματευσόμενον. ἦρχε δὲ ταυτησὶ τῆς στρατιᾶς Μιχαὴλ ἐπίκλησιν Γαβρᾶς, ὃς καὶ αὐτὸς βασιλέως γήμας ἀδελφιδῆν σεβαστὸς σὺν τῷ Χαλούφῃ τετίμηται. βασιλεὺς δὲ ἣν ἐκ τοῦ Σιρμίου Προκοπίου τοῦ μάρτυρος ἀνελόμενος ἔτυχε χεῖρα ἐπὶ τον ἐν Ναϊσῷ νεὼν ἄγων τῷ λοιπῷ ταύτην ἀπέδωκε σώματι, παλαιοῦ τοῦ χρόνου ἀπ᾽αἰτίας ἀπορραγεῖσαν τοιᾶσδε. τὸ τῶν Οὔννων ἔθνος πολλὰ μὲν πολλάκις τὴν Ῥωμαίων κατέδραμε γῆν, ὀλίγῳ δὲ ἔμπροσθεν τῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ βασιλείας Σίρμιόν τε εἷλε καὶ πολλὰς τῶν Παριστρίων ἀνδραποδισάμενος πόλεων ἄχρι καὶ ἐπὶ Ναϊσὸν ἦλθεν. ἔνθα τῇ τοῦ μάρτυρος τοῦδε ἱερᾷ περιτετυχηκότες σορῷ ὅλον μὲν ἀφαιρεῖσθαι τὸ σῶμα κεκρίκασιν οἶμαι ἀπάνθρωπον, τήν γε μὴν χεῖρα διελόμενοι ἀπεχώρησαν· ἐν Σιρμίῳ δὲ γεγονότες ἐπὶ τον τῇδε τοῦ μάρτυρος Δημητρίου κατέθεντο νεών, ὃν ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ὁ τὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ διέπων ἐδομήσατο ἀρχήν. ἔνθα ταύτην εὑρὼν βασιλεὺς ἀνέλαβέ τε ἐκεῖθεν καὶ τῷ λοιπῷ, καθάπερ εἴρηται, φέρων ἀπέδωκε σώματι.

тамошната област е подвластна на императора, ще има възможност свободно да предприеме там, каквото поиска. Но тъй като Стефан упорито отказваше да се съгласи, той намисли следното. Под предлог, че за него било пристигнало писмо от императора, замина към Дунава уж да се срещне с ония, които носели писмото и поради страх от унгарци били отседнали там някъде край Дунава. След като пристигна там, той премина след това в пределите на Сирмий. Малко след това и Стефан, който насмалко щеше да бъде заловен от неприятелите си, дойде при него като бежанец. Като се научи за това, императорът изпрати в Сирмий значителна войска, от една страна, за да охранява земите му (тъй като имаше подозрение към унгарците да не би отново да предизвикат там безредици), а, от друга страна, за да осигури безопасността на подвластното иаселение и спасяването на Стефан. Тази войска се предвождаше от Михаил, по прякор Гавра. Самият той бе женен за племенницата на императора и заедно с Халуфа бе удостоен със званието севаст. А императорът заиесе в църквата на Ниш и придаде към останалата част от тялото ръката на мъченик Прокопий, която бе взел от Сирмий. Тази ръка твърде отдавна бе откъсната от тялото поради следната причина. Унгарското племе твърде често нападаше ромейските земи. Малко пък преди царуването на Алексий Комнин то превзе Сирмий, подчини под властта си много от крайдунавските градове и стигна чак до Ниш. Там унгарците попаднаха на светия ковчег на тоя мъченик, но като счели, струва ми се, за безчовечно да задигнат цялото му тяло, откъснали ръката му и с нея се оттеглили. А като пристигнали в Сирмий, те я положили в тамошния храм на мъченика Димитрий. Този храм бе построен дълго време преди това от управителя на Илирик. Там императорът намери ръката и като я взе, занесе я, както вече се спомена, и я придаде към останалата част от тялото.

Ὁ δὲ τῶν Παιόνων ῥὴξ Σίρμιόν τε αὖθις Ῥωμαίοις ἀφελόμενος ἔσχε καὶ Ζευγμίνου αὐτοῦ ἤδη μετεποιεῖτο. ταῦτα πυθόμενος βασιλεὺς ἐπέστειλεν αὐτῷ τοιάδε. „οὐ δίκαια ποιεῖς, ὦ εὐγενέστατε, ὅρκους ἀτιμάζων, οὓς ἔναγχος κράτει τῷ ἡμετέρῳ Σιρμίου τε ἕνεκα καὶ τῶν ἄλλων ὀμωμοκὼς ἔφθης. ἴσθι τοίνυν (τὸ γὰρ μακρολογεῖν ὑποτέμνει τῶν σοι πεπραγμένων ἡ ἐπίδειξις) ὡς εἰ

А унгарският крал отново отне Сирмий[1] от ромеите и дори вече посягаше към Зевгмин. Като узна това, императорът му изпрати следното писмо: „Постъпваш несправедливо, преблагородни, щом не зачиташ клетвите, които неотдавна си дал на наше величество заради Сирмий и други селища. Знай впрочем (и то защото е излишно да ти отговоря надълго и нашироко пред вид на това, което си извършил), че ако ти по-ско-

[1] Това станало, след като византийската войска се била оттеглила от Сирмий.

μὴ θᾶττον ὧν οὐδέν σοι προσήκει ἀπαλλαγῆς, οὐ τόσα δράσεις Σίρμιον ἀφελών, ὅσαπερ ἂν αὐτίκα πείσῃ, ὁπότε Ῥωμαῖοι πᾶσαν καὶ πάλιν τοῖς ὅπλοις ἐπιτρέχοιεν τὴν σήν. ἢ λέληθέ σε ὁπόσων Οὐννικὴ μυριάδων ἐψίλωτο πρότερον πρὸς πατρὸς τοῦ σοῦ τῇ Ῥωμαίων προσκεκρουκότος ἀρχῇ: ἀλλ' ἐκείνων μὲν ἡ τῶν πεπραγμένων μετάνοια σώτειρα γέγονε φθάσασα, σοὶ δὲ ὅρα μή ποτε οὐχὶ καὶ μεταμέλῳ γεγονότι ὄνησις ἔσται οὐδεμία. τὸ γὰρ τῆς δίκης ξίφος διὰ πολλῶν ἤδη τεθηγμένον διὰ τοσούτων δὴ καὶ πρὸς ἀμβλύτητα στρέφεσθαι πέφυκε. καὶ οὐκ ἄν τις οἶμαι πρότερον ἁπάντων τὴν τομὴν ἐκφεύξοιτο." τὰ μὲν δὴ τοῦ βασιλέως ἐν τούτοις ἦσαν, Στέφανος δὲ ἐν ὀλιγωρίᾳ τοὺς λόγους ποιούμενος ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς καὶ πάλιν ἦν. διὸ δὴ καὶ πᾶσι τρόποις ἐπὶ τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον ὁ βασιλεὺς ἔβλεψεν, Στέφανόν τε τὸν πατράδελφον, οὐ πρότερον τοῦτο βεβουλημένος, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὖθις καθιστᾶν ἤθελε (pp. 211_{14}—214_{14}; 225_{21}—227_{14}; 231_{6}—232_{3}).

ро не се откажеш да вършиш неща, които не ти подобават, ще сполучиш не толкова да заграбиш Сирмий, колкото да си навлечеш незабавно беда, когато ромеите отново нападнат с оръжие цялата ти земя. Или не ти е известно колко хиляди хора загуби унгарската страна по-преди, при твоя баща, който бе във враждебни отношения с Ромейската империя? Но разкаянието в ония деяния се оказа спасително за него, а ти внимавай да не би и от разкаянието си да не получиш никаква полза. И то защото мечът на справедливостта, наострян вече при много други случаи, поради такива дела може да бъде и притъпен. Но все пак, струва ми се, никой досега не е избягнал острието му." Такова бе съдържанието на императорското писмо. А Стефан, пренебрегвайки словата му, продължаваше да действува по същия начин. Ето защо императорът с всички средства се залови да се подготви за война срещу него и поиска да възстанови на престола чичо му Стефан[1], въпреки че по-преди не бе пожелавал това.

15. Sirmium in potestatem Hungarorum venit

κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ Βλαδίσθλαβος, εἷς ὢν τῶν ἐν Ταυροσκυθικῇ δυναστῶν, σὺν παισί τε καὶ γυναικὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει τε τῇ πάσῃ αὐτόμολος ἐς Ῥωμαίους ἦλθε, χώρα τε αὐτῷ παρὰ τὸν Ἴστρον δεδώρηται, ἣν δὴ καὶ Βασιλίκᾳ πρότερον τῷ Γεωργίου παιδί, ὃς τὰ πρεσβεῖα τῶν ἐν Ταυροσκυθικῇ φυλάρχων εἶχε, προσελθόντι βασιλεὺς ἔδωκε.

βασιλεὺς δέ, ἐπειδὴ μηδέπω τὰ πρὸς τὴν παρὰ πόδας ἐξαρτυσάμενος ἔτυχε μάχην, δείσας περὶ τῇ πόλει Ζεύγμῃ ἐπὶ πλεῖστον ἤδη πρὸς τοῦ Στεφάνου πυργηρουμένῃ, πρὸ τοῦ τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐκρῆξαι πόλεμον, στράτευμα λόγου ἄξιον βοηθήσον αὐτῇ ἔστελλεν, ὑπὸ στρατηγοῖς Μιχαήλ τε τῷ Γαβρᾷ καὶ τῷ Βρυεννίῳ Ἰωσήφ, ἐφ' οὓς ἐτέλουν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ῥωμαίοις ἐπιφανεστέρων, καὶ Ἰωάννης ὃν Ἄγγελον ἐπεκάλουν, ἀνὴρ ἐμπειροπόλεμος, καὶ Ἰωάννης ὁ Ἰσής, Πέρσης μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαίτης μεταλαχὼν Ῥωμαϊκῆς. ἐπὶ πλέον γε μὴν τῇ πόλει ἐπαρκέσαι βουληθεὶς ναῦς ὡσεὶ πλείστας στρατιωτῶν τε καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐμπλησάμενος ἐκέλευε τὸν Ἴστρον παραπλεούσας τοῖς ἔνδοθι παρέχειν τῶν ἀναγκαίων, ἕως αὐτὸς πανστρατὶ ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν ἀφίκηται. Οὖννοι δέ, ἐπειδὴ πολύν τινα χρόνον ἀμφὶ τῷ περιβόλῳ

15. Сирмий преминава под властта на унгарците

По това време Владислав, един от князете в Тавроскития, заедно с децата си, със своята жена и с цялата си войска премина доброволно на страната на ромеите. На него му беше подарена земя по Дунава, която императорът беше дал преди на Василик, син на Георги, който имаше старшинство между князете в Тавроскития.

А императорът, тъй като още не беше подготвил всичко за предстоящото сражение,[2] от страх за град Зевгмин, който Стефан[3] вече беше обградил отвсякъде, преди да започне главните действия, изпрати там на помощ значителна войска, предвождана от пълководците Михаил Гавра и Йосиф Вриений. Под тяхно началство служеха и други знатни ромеи — както опитният във военното дело Йоан с прозвище Ангел, така и Йоан Изес, от турски произход, който беше получил образование и възпитание сред ромеите. И понеже императорът желаеше да помогне значително на града, заповяда много кораби, натоварени с войници и продоволствие, да отплават през Дуиава и да доставят провизии на обсадените, докато той пристигне с цялата си войска в унгарската страна. Унгарците пък, понеже дълго време

[1] Става дума за изгонения от престола Стефан IV. [2] Това станало през зимата на 1164/1165 г. [3] Унгарският крал Стефан III.

ἐνδιατρίψαντες πολλάκις τε αὐτοῦ ἀποπειρασάμενοι ἔγνωσαν ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν (αἱ γὰρ Ῥωμαϊκαὶ νῆες ἐπὶ τὴν ἐχομένην ποταμοῦ Ἴστρου πλευρὰν ὁρμιζόμεναι μεγάλα τοῖς ἔνδον Ῥωμαίοις συνεβάλλοντο, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τραυματίας γεγενημένους ἀπολαμβάνουσαι ἑτέρους ἀκραιφνεῖς τοῖς σώμασιν ἀντιπαρεῖχον αὐτοῖς), νῆας καὶ αὐτοὶ συλλεξάμενοι, μήπω τοῦ σὺν τῷ Γαβρᾷ καὶ τῷ Βρυεννίῳ στρατεύματος ἀφικομένου ἐπὶ Οὐννικήν, διὰ τοῦ ποταμοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐφέροντο ὡς καταδύσοντές τε αὐτὰς καὶ μάχῃ οὐ σὺν πόνῳ περιγενησόμενοι, εἰ καὶ ταύτης τῆς πείρας ἠλέγχοντο δεύτεροι. αἱ γὰρ αὐτῶν νῆες, ἅτε ἥκιστα τοῦ ναυπηγεῖσθαι δεξιῶς ἐς ἀσύμμετρόν τι διατεινόμεναι εὖρος, τὰ δευτεραῖα ἐπὶ ταχύτητι κομίζονται τῶν Ῥωμαϊκῶν. ᾔεσαν μὲν γὰρ διὰ τοῦ ποταμοῦ, Ῥωμαῖοι δὲ παρατάξεως σχῆμα ποιησάμενοι κατὰ μέσον ἀπολαμβάνουσιν αὐτοὺς συχνά τε τοῖς τοξεύμασιν ἔβαλλον, ἐφ᾿ οἷς ἀπειρηκότες ἐκεῖνοι πρύμναν ἐκρούσαντο. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι νῆες αὐτῶν θατέρᾳ τοῦ ποταμοῦ πελάσασαι ὄχθῃ τὸν κίνδυνον ἔφυγον, μία δὲ αὐτῶν ἀνδρῶν πλέα τῶν παρ᾿ αὐτοῖς στρατηγούντων ὑποχείριος Ῥωμαίοις ἐγένετο σκευαστῷ πυρὶ καταπλήξασι ταύτην. Οὖννοι τοίνυν, ἐπειδὴ καὶ ταύτης ἀπετύγχανον τῆς πείρας, ἐφ᾿ ἑτέρας ἐτράποντο. τῶν γὰρ τῷ Στεφάνῳ διυπηρετουμένων Οὔννων χρήμασί τινας ὑποκλέψαντες δηλητήριον τῷ ἀνθρώπῳ κεράσαι ἀνέπεισαν. κἀντεῦθεν ἥ τε πόλις ἑάλω καὶ Σίρμιον ἅπαν ὑπὸ Οὔννους αὖθις ἐγένετο. οἱ μέντοι ἔνδον Ῥωμαῖοί τε καὶ Οὖννοι, ὅσοι σὺν τῷ Στεφάνῳ ἐτάττοντο, ἀσινεῖς διεγένοντο, ἅτε ὁμολογίᾳ τοιαύτῃ τὴν πόλιν ἐνδόντες αὐτοῖς. Οὖννοι δὲ τῷ τοῦ Στεφάνου ἐνυβρίζοντες νεκρῷ τὸ μὲν πρῶτον οὔτε ὁσίας μετέδωκαν οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἐπὶ τεθνεῶσι νομίμων ἠξίωσαν, πρὸ δὲ τῶν τῆς πόλεως ἔκθετον ποιησάμενοι πυλῶν, ἄταφον μένειν ἐδικαίουν. ὀψὲ δ᾿ οὖν ὑπὸ τῆς φύσεως παρακληθέντες ἐς τὸν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἄγουσι νεών, ἔνθα τῷ χώματι τοῦτον ἔδωκαν (pp. 236_{18}—237_{1}; 238_{6}—240_{3}).

се застояха около стените на града и често правеха несполучливи опити, разбраха, че мъчно ще превземат крепостта, защото ромейските кораби, спрели на близкия бряг на река Дунав, подпомагаха значително обсадените ромеи, освен това изтегляха тия, които бяха получили рани през време на сраженията, и докарваха вместо тях нови, свежи сили. Унгарците също събраха кораби и преди още да пристигнат войските на Гавра и Врионий в унгарската страна, се устремиха по реката срещу ромейските кораби, за да ги потопят и да ги надвият в битка без много усилия. Техните кораби, съвсем неудобни по направа и несъразмерни по ширина, отстъпваха пред ромейските по бързина. Още докато се носеха по реката, ромеите с наредените в боен строй кораби ги нападнаха по средата и ги обсипаха с много стрели. Смутени от тях, онези обърнаха корабите си обратно. Останалите им кораби, като достигнаха другия бряг на реката, избягнаха опасността, но един от тях, в който се намираха техни военачалници, бе заловен от ромеите и те с приготвен огън го опожариха.[1] Ето защо унгарците, след като претърпяха несполука и в този си опит, се насочиха към друг. Те подкупиха някои от тези унгарци, които бяха на служба при Стефан[2], и ги склониха да го умъртвят с отрова.[3] По този начин и градът беше превзет, и целият Сирмий[4] мина отново под властта на унгарците. Но тия ромеи и унгарци в града, които бяха на служба при Стефан, останаха невредими, понеже с такова условие предадоха града. А с трупа на Стефан унгарците се погавриха, първо, като го лишиха от дължимите обреди и не му отдадоха никаква друга почит, която се дължи на мъртвците, след това, като го захвърлиха пред вратите на града и го оставиха непогребан. По-късно, заставени от природата, те го занесоха в храма на първомъченик Стефан, където го заровиха.

16. Romani exercitum Serdicae ad bellum cum Hungaris gerendum colligunt

Τούτων ἀκούσας βασιλεύς, καίτοι τῆς βασιλίδος νόσῳ βαρείᾳ τῷ τηνικάδε πιεζομένης, αὐτὸς δαιμονίᾳ τινὶ ὥσπερ εἰώθει κεκινημένος

16. Византийците събират войска в София за война срещу Унгария

След като императорът узна това, макар че по това време императрицата беше измъчвана от тежка болест, възпламенен от някакъв божествен огън, както се случваше [с него], всецяло се отдаде на войната. Той

[1] С помощта на т. нар. гръцки огън. [2] Бившият унгарски крал Стефан IV, преминал на страната на император Мануил, ръководил защитата на гр. Землин. [3] Никита Хониат (Nic. Choniatae Historia, ed. Bonn, кн. IV, pp. 167—168) съобщава, че един от слугите на Стефан превързал рана на господаря си, като я намазал с отрова. Това станало, преди още да пристигнат войските на Гавра и Врионий, през април 1165 г. [4] Т. е. цялата Сремска област.

ὁρμῇ καθίστατο πρὸς τὸν πόλεμον. ἐν Σαρδικῇ τοίνυν τῇ Ἰλλυριῶν γενόμενος μητροπόλει ἐνταῦθα τὸν στρατὸν ἤθροιζεν. Ἰουνίου δὲ φθίνοντος ἐκεῖθεν ἄρας ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἦλθε. μέλλων δὲ ἤδη περαιοῦσθαι κατὰ τάδε ἐποίει. ὁπόσον ἐν τῷ στρατεύματι ὁπλίσει τε διαφέρον καὶ μαχιμώτερον ἦν, ἀντικρὺ Χράμου πόλεως ἔστησεν Οὐννικῆς, δόκησιν παρέχων ὡς αὐτίκα ἐκεῖθεν περαιωσόμενος. ὅθεν καὶ ἐπειδὴ ἀντίπορθμον ἐνταῦθα τὸ Οὐννικὸν ἑστὼς εἶδεν, ἐπὶ Βελέγραδα μεταβὰς ὄρθρου ἐκεῖθεν ἀπέπλει. ἐντεῦθέν τε διῃρῆσθαι συνέβαινε τοὺς πολεμίους ἑκατέροις ἀντιτάξασθαι διανοουμένους μέρεσι. πλὴν ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὀκνήσει πολλῇ ἐς τὴν διάβασιν εἴχοντο, ὃ γνοὺς βασιλεὺς αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων, ὁποῖα πολλάκις ἤδη τολμήσας ἔτυχε, λεμβαδίῳ ἐπιβὰς ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἐφέρετο ὄχθην, ἑξῆς δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων στρατὸς τὴν βασιλέως ὁρμὴν αἰδεσθέντες ἐπὶ τὰς ναῦς ἐχώρουν. Οὖννοι δὲ ἐπειδὴ βασιλέα περαιωσάμενον εἶδον, ἔλυόν τε παρ' αὐτὰ τὸν συνασπισμὸν καὶ ἀνεχώρουν ὀπίσω. ὅτε συνέβη τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ πρὸς τὴν πολεμίαν ἀποβάσει πλέον ἢ ἐχρῆν ἁλομένῳ (οὐδὲ γὰρ συνεχώρει τὸ τεναγῶδες τῇ χέρσῳ διοκεῖλαι τὴν ναῦν) θάτερον παρασφήλαντα τοῖν ποδοῖν πονήρως αὐτὸ διατεθῆναι. ὁ δὲ οὐδὲ ὣς τῆς ἄγαν ἤθελε λήγειν προθυμίας, ἀλλά τινα τοῦ ποταμοῦ γὰρ οὖν ἐπειγόμενος ἐκτροπήν, ἐν τούτῳ τε διημερεύσας τῷ πόνῳ εἰς ὄγκον ἐπῆρε τὸ πεπονηκὸς αὐτῷ τοῦ ποδὸς μέρος. τῶν δὲ τὴν Ζεύγμιν φρουρούντων βαρβάρων ὡς πλεῖστοι τειχέων ἐκδραμόντες ὡς ἀντιταξόμενοι ἔστησαν. ἀλλ' ἅμα τε βασιλέα εἶδον καὶ ἄλλος ἄλλον προφθάνειν ἐπειγόμενοι ταραγμῷ καὶ θορύβῳ ἐς τὴν πόλιν εἰσέπιπτον ἐπεξιέναι τε οὐκέτι ἐτόλμων. καὶ λοιπὸν Ῥωμαῖοι τὰ πρὸς τειχομαχίαν ἐξηρτύοντο. τρίτῃ δὲ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ καὶ ἔργου εἴχοντο. οἱ δὲ βάρβαροι ἐκ τῶν ἐπάλξεων ἀμυνόμενοι κεκραγμῶν τινων καὶ ἀσήμων ἀλαλαγῶν τὸν ἀέρα ἐπλήρουν ἔβαλλόν τε διηνεκὲς καὶ ἐβάλλοντο. ἀλλ' ἐπὶ τοιούτοις μὲν ἡ αὐτίκα καὶ ἡ μετ' ἐκείνην ἠνάλωτο, καὶ οὐδὲν οὔτε Ῥωμαίοις οὔτε Οὔννοις προὐχώρει. ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλα μὲν τῶν εἰς ἐκείνην τετελεσμένων θαυμάζειν ἔχω τὴν πολιορκίαν, τήν γε μὴν τοῦ βασιλέως τόλμαν, εἰ μὴ παρὼν ἐτύγχανον τῇδε τῶν πραττομένων αὐτόπτης

отиде в Сердика,[1] столицата на илирийците, и събра там войска. Оттам, след като бе изминал месец юни, вдигна лагера си и стигна до Дунава. Като възнамеряваше да го премине веднага, намисли следното. Колкото отлични по въоръжение и храброст мъже имаше във войската, постави ги пред унгарския град Храм, като даваше вид, че веднага ще премине от това място. Когато видя оттам разположената на отсрещната страна унгарска войска, той се отправи за Белград и щом се развидели, отплува оттам. Поради това стана така, че неприятелите се разделиха, докато се опитваха да се противопоставят на две страни. Но освен това не помалко се изплашиха от преминаването и ромеите. Императорът, щом забеляза това, сам пред другите, както вече често се случваше да проявява смелост, влезе в ладия и премина на отсрещния бряг. Веднага след него ромейските войници, засрамени от смелата постъпка на императора, се качиха на корабите. Унгарците пък, след като видяха, че императорът е преминал реката, веднага разстроиха бойния си ред и отстъпиха назад. Тогава случайно императорът при слизането си на неприятелска земя скочи повече, отколкото беше нужно (защото някакво блато пречеше корабът да се приближи до брега), отплесна си единия крак и го навехна силно. И при този случай той не пожела да отслаби своето усърдие: докато участвуваше в опитите да се отклони по някакъв начин реката и в тази работа прекара целия ден, навехнатата част на крака му се поду. Много от варварите, които отбраняваха Зевгмин, излязоха вън от стените и се приготвиха да се сражават. Но когато видяха императора, разбягаха се един през друг в надпревара, в безредие и уплаха се завърнаха в града и вече не се осмеляваха да излязат. След това ромеите се приготвиха за обсада на крепостта и на третия ден се заеха с тази работа. Варварите, които се сражаваха от крепостните стени, изпълваха въздуха с някакви викове и неясни възгласи, хвърляха непрекъсвато стрели и бяха замервани. В такива действия премина този и следният ден, без да напреднат нито ромеите, нито унгарците. Аз се учудвам и на други извършени през време на тази обсада подвизи, но особено [се учудвам] на безстрашието на императора. Ако не бях случайно присъствувал[2] там и

[1] В София бил сборният пункт на императорските войски. С императора бил отнсво Бела, младият син на унгарския крал. Срв. *Тивчев*, За участието на българи във византийската войска, стр. 90. [2] Подробното описание показва, че Кинам е бил очевидец на тези събития. *Ф. И. Успенский*, История Византийской империи, т. III, Москва, 1948, стр. 270,

γινόμενος, σχολῇ ἂν ἀφηγουμένοις ἐπίστευσα. Ῥωμαῖοι γὰρ ξύλινον τεκτηνάμενοι πύργον ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν διενοοῦντο, ὡς ἀπὸ χειρὸς τοῖς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἀντικαταστησόμενοι βαρβάροις. ὁ δὲ πρῶτος τῶν ἄλλων ἀναβαίνειν ἠξίου „ταύτην δέ μοι“ λέγων „ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μείζω τῶν ἄλλων χαριεῖσθε τὴν εὔνοιαν, εἴ γε ἀναβαίνοντα κωλύετε μηδέν.“ οὐ μέντοι καὶ ἐξέπραξε τὸ ἐπιθύμημα. οἱ γὰρ προὔχοντες τῶν στρατηγῶν περιστάντες αὐτῷ ἰσχυρότατα διεκώλυσαν. ὁ δὲ κύκλῳ τὸ τεῖχος περιιὼν αὐτό τε ὅθεν ἐπίμαχον μάλιστα ἦν διεσκοπεῖτο καὶ τὰς τάφρους, αἳ τὴν πόλιν ἐζώννυον, βάθους τε καὶ εὔρους ἱκανῶς ἔχουσαι, φακέλλων τινῶν καὶ φρυγάνων ἀπορίᾳ λίθων ἐκέλευε πληροῦν οὕτω τε διαββάζειν τὰ μηχανήματα· ἤνυστο δὲ ὅμως ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως ἁλώσει οὔπω οὐδέν. Οὖννοι γάρ, καίτοι μεγάλα πρὸς Ῥωμαίων βιαζόμενοι στρατιωτῶν, ἐπαιάνιζόν τε μᾶλλον ἢ πρότερον καὶ ἐλπίσιν ὠχοῦντο παρὰ πόδας αὐτοῖς τὸν ἄλλον ἰέναι τῶν Οὔννων στρατόν.

Ἐπὶ τοιούτοις τῶν πραγμάτων ἠρτημένων, προσιόντες οἱ Ῥωμαίων σκοποὶ μεγάλου ἔφοδον ἐμήνυον στρατεύματος αὐτοῖς. κόνιν γὰρ ἐπὶ πλεῖστον τοῦ ἀέρος ὀρθιάζουσαν ἰδέσθαι. ἀλλὰ καὶ τῶν τις Οὔννων τύχης ἐπιφανοῦς Βασάκης ὄνομα Ῥωμαίοις προσχωρήσας οὐ μακρὰν ἄποθεν εἶναι τὸν Παιόνων ἰσχυρίζεται ῥῆγα, ἄλλους τε ἀριθμοῦ κρείσσους καὶ δὴ καὶ Σκύθην ὁμοῦ καὶ Ταυροσκύθην ἄγοντα στρατόν, πρὸς οἷς καὶ τὸν Τζέχων ἔλεγε δυνάστην πανστρατὶ καὶ πάλιν σὺν αὐτῷ ἥκειν. τούτων ἐπειδήπερ ὁ βασιλεὺς ἤκουσε, βουλὴν σὺν τοῖς μεγιστᾶσι καθίζει, ὅπως δήποτε χρὴ τὰ παρόντα διοικεῖσθαι ζητῶν. „ἄνδρες ἀμέλει“ ἔφη „Ῥωμαῖοι οὐ τοῦτο μόνον ἡ τῶν πραγμάτων οἶδε φύσις, ἵνα τις μόνον τολμᾷ, ἀλλ᾽ ὡς ἂν τῇ τόλμῃ μὴ ἀξύμβατα καὶ τὰ ἔργα ἐπιτιθῇ, μάλιστα ἔγωγε τῷ καὶ κατὰ βραχὺ σωφρονοῦντι περὶ πλείστων εἶναι οἰόμενος. μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τοῦτο ἐκ παραλόγου τινὸς ἄνωθεν τύχης εὐημερῆσαν δυσαντίβλεπτον τῇ Ῥωμαίων κατέστη ἀρχῇ, διὰ ταῦτα ἀποχρῆν ἡμῖν οἰηθῶμεν, εἰ μόνον ἐπὶ γῆς στρατεύοιμεν τῆς αὐτῶν. ἀλλ᾽ ἀπονεμητέον ἑκάστῳ καιρῷ τὸ προσῆκον καὶ ἀποδοτέον καταστάσει τῇ παρούσῃ πρᾶξιν τὴν δέουσαν. οὐ γὰρ ταὐτὰ εὐημε-

не бях видял с очите си това, което се вършеше, мъчно бих повярвал на чуждите разкази. Ромеите бяха замислили да построят дървена кула и да се прехвърлят по нея в града, за да се сражават в ръкопашен бой със защитниците на крепостта. Той пръв от всички пожела да се прехвърли с думите: „Ще ми отдадете, ромеи, по-голямо благоволение, отколкото на другите, ако не ме възпрете да се покача.“ Но не можа да изпълни желанието си, защото по-видните военачалници го обградиха и най-твърдо се възпротивиха. Той пък обходи наоколо стените и разгледа откъде са те най-леснодостъпни и заповяда рововете, които опасваха града, доста дълбоки и широки, да се запълнят с камъни поради липса на съчки и клони и така да се пренесат [през тях] обсадните машини. Но и това не допринесе никак за превземането на града. Защото унгарците, макар и притискани здраво от ромейските войни, надаваха още по-силни викове, отколкото преди, и се крепяха с надеждата, че веднага ще им дойде на помощ друга унгарска войска.

При този развой на нещата ромейските съгледвачи съобщиха, че настъпва срещу тях голяма войска. Те видели, че се вдига прах нависоко във въздуха. Също и един от знатните унгарци, на име Васак, който беше преминал на страната на ромеите, уверяваше, че унгарският крал се намира на немного далечно разстояние и води със себе си друга безбройна войска, сред която имало и скитски, и тавроскитски отреди.[1] Васак казваше, че с него идвал отново сега и чешкият владетел с цялата си войска. След като императорът чу това, свика съвет на велможите и пожела да узнае мнението им за това, какво трябва да се прави. „Естествено, мъже ромеи — каза той, — не само природата на нещата ни принуждава да проявяваме смелост, но и да не прибавяме към смелостта си необмислени неща и според мене това важи най-вече за този, който набърже трябва да се съобразява с много неща. И така, понеже това племе неочаквано, облагоприятствувано поради някаква милост на съдбата, нападна ромейската държава, нека да не смятаме, че е достатъчно за нас, ако само водим война на тяхна земя. Трябва да се има пред вид необходимото при всеки удобен случай и да се извърши това, което се изисква от настоящото положение. Защото аз не смятам, че едни и същи работи подхождат и за тези, които имат благопо-

[1] По всяка вероятност става дума за спомагателния отред от кумански и руски войници. По-нататък не се споменава нищо за тази войска.

ροῦσιν οἶμαι καὶ δυσπραγοῦσιν ἁρμόσαιεν ἂν πράγματα· καὶ τῇ Ῥωμαίων τοίνυν ἀρχῇ, εἰ καὶ τῆς παλαιᾶς οὔπω τετύχηκεν εὐκληρίας, ἀλλὰ (σὺν θεῷ φάναι) πολλῷ βελτίονι ὑφ' ἡμῖν ἀναφανείσῃ προασπισταῖς, εἰς εὐδοξίαν περιστήσεται πάντως ἐκ ποδῶν τῷ Οὔννων γενέσθαι ῥηγί, σὺν πολλῷ μὲν ὥς φασι καὶ τῷ αὐτόχθονι ἐπιόντι στρατῷ, πλείονι δὲ καὶ τῷ ἀπὸ συμμαχίδος συγκροτουμένῳ χειρός. ὅπως οὖν ἀμφότερα ταύτῃ περισωθείη, δόξα τε ἣν εἰς τὸ βέλτιον ἤδη μεταβαλοῦσαν ἔσχε, καὶ δύναμις ἡ αὐτῆς ἀκραιφνὴς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγείη, βουλευτέον ὡς ἔνι μάλιστα." βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα εἶπε. Ῥωμαίων δὲ τῶν ἐκ βουλῆς τοῖς μὲν μεταστρατοπεδεύσασθαι ἐντεῦθεν ἐπὶ Σάόν τε τὸν χάρακα πήγνυσθαι ἐδόκει, ὅπως ἐντεῦθεν σὺν τῷ ἀσφαλεῖ τοῖς πολεμίοις ἀντιφέρεσθαι δύναιντο, τοὺς δὲ τοῦτο μὲν οὐδαμῇ ἤρεσκε, τῆς πολιορκίας δ' ἀφεμένους ἐδόκει δυνάμει τῇ πάσῃ ἐπιὸν ὑποστήσεσθαι τὸ πολέμιον. ἀλλὰ βασιλεὺς ἀμφότερα οὐκ ἐπῄνει· τὸ μὲν γὰρ δειλίαν, τὸ δὲ καὶ ἀβουλίαν ἀπεψήφιστο ἄντικρυς. „ἐξέσται γὰρ" ἔλεγε „τῆς πολιορκίας ἀποσχομένων ἡμῶν, δύναμίν τε πολλὴν τῆς νῦν μείζω καὶ τὰ ἐπιτήδεια διαρκῶς ἐσκομίσασθαι Οὔννους, οἳ ἀμφὶ τῇ πόλει φρουρὰν ποιοῦνται." ἐδόκει δὲ αὐτῷ τὸ μὲν ἀχρειότερον τοῦ στρατοῦ καὶ ὅσον οἰκετικὸν ἦν ὅπλα περιθέμενον αὐτοῦ πρὸς τῇ πόλει μεῖναι ὑπὸ στρατηγοῖς τισι τῶν οὐ λίαν ἐπισήμων, τὸ δ' ἄλλο ἅπαν ἅμα αὐτῷ ἐπὶ Οὔννους τοὺς ἄλλους ἰέναι μαχησόμενον. ὡς οὖν ἐκράτει ταῦτα, παρεσκευάζοντο μὲν τῆς ἐπιούσης ἐκεῖθεν ἀναστησόμενοι, ἐπεὶ δὲ οὐδὲν οὐδέπω σαφὲς αὐτοῖς ἀπηγγέλη, ἐξοπλισάμενοι ἕωθεν καὶ τρίτην ἤδη πεῖραν προσῆγον τῇ πόλει. μάχη τοίνυν αὖθις συνίσταται, καὶ Οὖννοι μὲν οἱ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων λίθοις καὶ βέλεσι καὶ παντὶ τῷ παρατυχόντι τὸν Ῥωμαίων ἠμύνοντο στρατόν, οἱ δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον ὑπώρυσσόν τε τὰ κρηπιδώματα καὶ τοῖς πετροβόλοις τὰς τῶν λίθων διεσπάραττον ἐμβολάς, παρακελευσμοί τε συχνοὶ καὶ παραινέσεις ἑκατέρων ἠκούοντο, καὶ βοὴ καὶ ἀλαλαγμὸς ἦν, καὶ θροῦς ἠγείρετο ἄσημος. Οὖννοι τοίνυν τοὺς ἐπὶ τῶν θεμελίων ὑπομοχλεύοντας θεώμενοι Ῥωμαίων τοιάδε ἐποίουν. λίθος μέγα τι χρῆμα ἐντὸς τειχέων κείμενος ἦν· τοῦτον ὑπὸ ξυλώμασιν ἐνθέμενοι σχοίνους τε ἀνάψαντες σφῶν ἐπὶ τὸ ξύλινον ἀνεῖλκον προπύργιον ὅπερ αὐτοῖς κατεσκεύαστο τειχέων ὑπεριστάμενον, ὡς

лучия, и за тези, които търпят несполуки. Ето ромейската държава, макар че още не е достигнала някогашната си слава, все пак (нека го кажа с божие позволение), доведена под наша закрила до по-добро състояние, ще бъде изложена на опасност, ако отстъпим пред унгарския крал, който настъпва, както казват, с голяма местна войска, подпомогнат и от многобройни съюзни войски. Затова трябва да се погрижим колкото се може повече да спасим и двете неща — и славата, която вече тръгна към по-добро, и войската ѝ, която трябва да се спаси непокътната оттук." Императорът каза тия думи. Някои ромеи, които присъствуваха на това съвещание, предложиха да се премести[1] лагерът оттам към Сава и да се укрепи, за да могат оттам да се противопоставят сигурно на неприятеля. Други пък никак не одобряваха това; те предлагаха да се изостави обсадата и с цялата войска да се насочат към приближаващия неприятел. А императорът не одобри нито едното, нито другото мнение. Той отхвърли открито едното като страх, а другото — като безразсъдство. „Ако ние вдигнем обсадата — каза той, — унгарците, които сега отбраняват града, ще имат възможност да съберат по-голяма войска от сегашната и да се снабдят изобилно с храна." Той предложи по-слабата част от войската и обозът да се въоръжат и да останат около града под командуването на някои не твърде известни военачалници, а цялата друга войска да тръгне заедно с него да се сражава срещу останалите унгарци. След като надделя това предложение, започнаха да се готвят да тръгнат на поход през следния ден. Но понеже не им беше известно нищо определено, те се въоръжиха на разсъмване и предприеха вече трето нападение срещу града. Отново се завърза сражение и унгарците от зъберите на крепостните стени с камъни, стрели и с всичко, каквото им попадне, отблъсваха ромейската войска. Те пък повече от преди подриваха основите и с каменометните машини рушаха каменните прегради. Чуваха се много насърчения и окуражавания и от двете страни, настана шум и олелия, вдигна се и безреден крясък. А унгарците, като гледаха, че ромеите подравят основите, направиха следното. Отвътре крепостните стени имаше грамаден камък. Те го поставиха върху дървени греди, като го привързаха с въжета, и го издигнаха на дървена кула, която бяха изработили по-висока от стените, за да го

[1] Това означавало византийците да отстъпят значително на юг от Землин.

ἐκεῖθεν ἐπὶ Ῥωμαίους ἀφήσουσιν. ἀλλ' ἄρτι ὁ λίθος ὡμίλει τῷ πυργίῳ, τὸ δὲ οὐκ ἐνεγκὸν τὴν ὁλκὴν (μέγας γὰρ ὑπερφυῶς ἦν) ἐξαπιναίως ῥαγὲν εἰς γῆν ἠνέχθη σὺν τῶν Οὔννων πολλοῖς, καὶ αὐτῶν οὐδεὶς τὸν κίνδυνον ἔφυγε. θροῦς τοίνυν καὶ πάλιν ἠγέρθη καὶ ἡ μάχη ἔτι μᾶλλον ἐμαίνετο. ὅτε λέγεται, ὡς Ῥωμαίων τινὰ εὐστοχώτατα ἐπιτοξαζόμενον βασιλεὺς κατανοήσας ἐπέδραμέ τε καὶ τὴν ἀσπίδα προτείνας ἀπαθῆ βελῶν συνετήρει τὸν ἄνθρωπον.

хвърлят оттам срещу ромеите. Но току-що беше вдигнат камъкът върху куличката, тя не можа да издържи такава тежест (защото беше прекомерно голям), неочаквано се прекърши и се срути на земята заедно с много унгарци, от които никой не избягна опасността. Отново се вдигна голяма олелия и сражението се ожесточи още повече. Казват, че тогава императорът, след като забелязал някого от ромеите точно улучен със стрела, му се притекъл на помощ, протегнал отпред щита си и спасил човека, без да пострада от стрелите.

Οὖννοι δέ, ἐπειδήπερ ἐν στενῷ κομιδῇ περιστῆναι σφίσι τὰ πράγματα ἔγνωσαν, πέμψαντες ἔχρῃζον βασιλέως, ὡς ἐνδόντες τὴν πόλιν αὐτῷ ἀθῷοι ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀπαλλάξωσιν. ὁ δὲ οὐ πρότερον ἔφη τοῦτο ποιήσειν πρὶν ἂν καλώδια τῶν τραχήλων Γρηγόριός τε καὶ τῶν ἐν σφίσι ζουπάνων οἱ ἄλλοι ἀναψάμενοι γυμνωθεῖσι ποσὶ καὶ ἀκαλυφέσι ταῖς κεφαλαῖς ταῖς αὐτῶν ἔλθοιεν. ὁ μὲν δὴ ἐπὶ τοιούτοις αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, Ῥωμαῖοι δὲ σφοδρότερον ἐπιβρίσαντες τὴν πόλιν εἷλον, ἧς ἤδη ἁλισκομένης, Γρηγόριός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ στρατηγοὶ τῶν Οὔννων σὺν ἀτιμίᾳ τρόπον τὸν εἰρημένον ἐλεεινοὶ τῶν σχημάτων βασιλεῖ προσιόντες ἔκλαον. ὁ δὲ μέχρι μέν τινος οὐδὲ προσβλέπειν ἠξίου, ὀψὲ δὲ πολλὰ τοῦ Βελᾶ παραιτησαμένου, τὸν μὲν φόνον ἀφῆκεν, ἐς δὲ φρουρὰν αὐτίκα ἔπεμψε. Ῥωμαῖοι δὲ θυμῷ μεγάλῳ εἰς τὴν πόλιν εἰσιόντες ἅτε ἄρνας τοὺς τῇδε κατέθυον ἀνθρώπους. ὅτε μοι καὶ δακρῦσαι ἐπῆλθε βίον ἐννοουμένῳ τὸν ἀνθρώπειον ὅσοις τε τὸ δείλαιον τοῦτο γένος ἑκουσίοις ἑαυτὸ ξυνέδησε κακοῖς. ἤγοντο κειμήλια καὶ ἱματισμοὶ καὶ ἀργυρώματα, καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ἐληΐζετο ἀγαθά. ὅπλοις τοῖς ἐχθρῶν ἠμπίσχετο ἕκαστος καὶ τῶν ψιλῶν τούτων καὶ ἀνόπλων μαχητῶν, ὅτε δὴ καὶ γύναιόν τι εὕρετο δύστηνον διεληλαμένην ἀκίδα τῆς ἕδρας ἔχον. πόθεν δὲ αὐτῷ τοῦτο συνέβη, αὐτίκα δηλώσω. αὕτη, ὁπηνίκα ἔτι ἀνάλωτος ἦν ἡ πόλις, ὑπὲρ τῶν τειχέων ἑστῶσα σποδόν τε κατέσειε καὶ τὰ ἱμάτια κόσμῳ οὐδενὶ ἀναστρέψασα τὴν ἕδραν παλιντρόπῳ τῷ προσώπῳ ἐς τὸν Ῥωμαίων ἐδείκνυε στρατόν, ἀπέραντόν τέ τινα βαττολογίαν ἐπιψάλλουσα δαιμονιώδει τινὶ μαγγανείᾳ Ῥωμαίους ξυνδεῖν ᾤετο. ἀλλά τις στρατιωτῶν βέλος ἐπ' αὐτὴν ἀφεὶς κατατυχεῖ τῆς ταλαιπώρου, ἔνθα τὸν τοῦ σκυβαλισμοῦ παράπομπον ἡ φύσις αὐλῶνα ἵδρυσεν. εὕρετο δὲ καί τις Ῥωμαίων δεσμώτης ὁ τλήμων ἐπὶ σκολιώδους τι-

Унгарците, след като разбраха, че положението им е съвсем безнадеждно, изпратиха пратеници да молят императора, след като му предадат града, да се оттеглят оттам здрави и читави. Той отговори, че не ще се съгласи на това, преди да дойдат Григорий[1] и другите техни жупани вързани с въжета за шиите, боси и гологлави. И така той ги отпрати с такъв отговор, а ромеите още по-силно нападнаха града и го превзеха.[2] След неговото превземане Григорий и унгарските пълководци, които бяха заедно с него, дойдоха пред императора безславно по указания начин, в окаян вид и с ридания. А той известно време не желаеше да ги удостои с поглед, по-късно обаче, след намесата на Бела,[3] им подари живота и веднага ги задържа под стража. Ромеите влязоха в града с голямо настървение и колеха хората в него като овце. Тогава очите ми се напълниха със сълзи, като наблюдавах човешкия живот — какви нещастия навлече сам на себе си този нещастен народ! Задигаха се съкровища, дрехи и скъпоценности, разграбваха се всичките им имущества. Всеки задигаше неприятелски оръжия — бойците бяха оставени без тях и невъоръжени. Тогава беше открита една нещастна жена, чието седалище беше улучено от стрела. Как ѝ се е случило това, ще изложа сега. Преди още да бъде превзет градът, тя стояла върху стените и хвърляла пепел, без никакъв срам съблякла дрехите си и с извърнато лице показвала седалището си на ромейските войници, като дърдорела и бръщолевела безкрайно. Тя мислела, че чрез някакво дяволско заклинание ще направи магия на ромеите. Но някой от войниците пратил по нея стрела, която улучила нещастницата там, където природата е поместила канала, отвеждащ изпражненията. Беше открит също един ромейски пленник, бутнат в ня-

[1] Вероятно главнокомандуващият на унгарските защитници на града. [2] Превземането на Землин и Сирмий станало в 1165 г. [3] Бъдещият унгарски крал Бела се застъпил за своите сънародници.

νὸς καὶ ἀνηλίου καθειργμένος δωματίου ἀπ᾽ αἰτίας τοιᾶσδε. τοῦτον Οὖννοι αἰχμάλωτον ἤδη πεποιημένοι, ἅτε τοξείας εὖ εἰδότι Ῥωμαίοις ἐκ τοῦ περιβόλου ἐπιτοξάζεσθαι ἀνάγκην προσῆγον. ὁ δὲ οὐ σὺν γνώμῃ μὲν ἠφίει δ᾽ ὅμως πυκνά, πάντα δὲ ἁμαρτεῖν ἐποίει. ὅπερ Οὖννοι κατανοήσαντες ξαίνουσί τε τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ νώτου πολλὰς καὶ σὺν ἀσφαλείᾳ καθείρξαντες εἶχον. οὕτω μὲν δὴ Ζεύγμη καὶ πάλιν ἑάλω· ὅτε πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι λόγου καὶ ἀρετῆς εἰργάσαντο ἄξια, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Δούκας. ἐπειδὴ γὰρ Ῥωμαίους διὰ κλίμακος ἀναρριχωμένους ἐπὶ τὸ τεῖχος εἶδεν, Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλέως ἐξαδέλφῳ προσιών, ἐφ᾽ ὃν τελεῖν ἔλαχεν ἤδη ἐκ Ταυροσκυθῶν ἀφικόμενον ἵλεώ τε τοῦ βασιλέως τυχόντα, ἠξίου ἐνδοθῆναι αὐτῷ τῆς ἀνόδου πειρᾶσθαι, τοῦ δὲ ἐπιτρέψαντος σπουδῇ πολλῇ ἐς τοῦτο ἐχώρει. ἐπειδὴ δέ τινες Λατίνων κατόπιν ἰόντες παρελθεῖν ἐφιλονείκουν αὐτόν, ὁ δὲ ἀντέπραττε σφίσι πολλὰ καὶ οὐδαμῇ τοῦ κλέους συγχωρεῖν ἤθελεν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο, ἡ κλῖμαξ αἰφνίδιον εἰς γῆν ἠνέχθη κατασπασθεῖσα. ἀλλ᾽ ὁ Ἀνδρόνικος τοῦ συνήθους καὶ πάλιν ἀντέκειτο θράσους. ἐπειδὴ γὰρ ἑτέρας ἐνεχθείσης ἀναβαίνοντάς τινας αὖθις εἶδε, δραμὼν ἐπέβαινε καὶ αὐτός. ταῦτα μὲν τῇδε ἐχώρησε. Στέφανος δὲ ὁ ῥὴξ τῇ τῆς πόλεως πεποιθὼς ἀσφαλείᾳ (πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ ὀχετός αὐτὴν ἐκ τῶν Ἴστρου ἐπότιζε ναμάτων, ὃς τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ ἐμφανὲς ἔκειτο ὕπαιθρος ἐπὶ τὴν πόλιν ἀνατείνων, εἶτα βασιλέως Στεφάνῳ ἐκείνῳ συναραμένου ὑπόνομος ἤδη κατέστη) πιστεύειν οὐκ εἶχεν εὐπετῶς οὕτω Ῥωμαίοις ἁλώσεσθαι ταύτην. ὡς δὲ βασιλεὺς ἐκεῖθεν μεταβὰς ἕτερόν τι φρούριον ἐνεούργει, ἐν ᾧ πολλοὺς τῶν ἐν Σιρμίῳ φέρων ᾤκίσατο Οὔννων, οὓς παρ᾽ αὐτοῖς Χαλισίους ἔθος καλεῖν ἐστι (καί εἰσιν ἑτερόδοξοι, καθάπερ ἤδη ἔφην, Πέρσαις ταυτοφρονοῦντες), τότε δὴ τὰ ἀμφὶ τῇ πόλει Ζεύγμῃ ξυμπεπτωκότα μαθὼν ἀκριβῶς πρέσβεις ἐς τὸν βασιλέα πέμπει ἄνδρας τε τῶν περιφανῶν καὶ δὴ καὶ τὸν τὴν ἐπίσκοπον τῇδε λαχόντα ἀρχήν, Σίρμιόν τε ἀποδιδόναι Ῥωμαίοις ἐσαῦθις διομολογῶν, πρὸς δὲ καὶ Δαλματίαν πᾶσαν. οἳ καὶ ἐπειδὴ βασιλεῖ εἰς ὄψιν ἦλθον, ἐπεῖπόν τε ὅσα αὐτοῖς ἐπέσταλτο καὶ δὴ ἱκέτευον ἀνεῖναι λοιπὸν βασιλέα τοῦ χόλου. ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶ-

какъв мръсен и тъмен затвор по следната причина. След като унгарците го пленили, понеже умеел точно да хвърля стрели, принудили го да отправя от крепостната стена стрели срещу ромеите. Той все пак изпращал много стрели, но без желание и нарочно не улучвал. След като унгарците забелязали това, силно наложили човека със сопи по гърба и го затворили на сигурно място. Така беше отново превзет Зевгмин. Мнозина други извършиха тогава дела, достойни за похвала на смелостта, но не по-малко и Андроник Дука. Когато той видя, че ромеите се опитват със стълба да се изкачат на стената, приближи се до Андроник, братовчеда на императора, под чието предводителство бил воювал, когато той се завръщал от Тавроскития[1] и бил получил милостта на императора, и го помоли да му се даде възможност да се изкачи. След като той му позволи, зае се за това с голямо усърдие. Когато пък някои латинци, които го следваха, искаха да го изпреварят, той се възпротиви силно и по никакъв начин не желаеше да им отстъпи славата. Докато ставаше това, стълбата внезапно се строши и се сгромоляса на земята. Но Андроник отново се възвърна към обичайната си смелост. Когато видя, че някои се изкачват отново на друга вдигната стълба, той се завтече и самият се изкачи. Там той сполучи в това. А крал Стефан[2], убеден в сигурността на града (освен другото пояха го отбити от Дунава води, които течаха към града най-напред явно и на открито, а след това, когато императорът започна война против онзи Стефан, се втичаха вече през подземен канал), не можеше да повярва, че той ще бъде превзет така лесно от ромеите. След като императорът се отдалечи оттам, построи друга крепост, в която пресели много от унгарците в Сирмий, които обикновено се наричат сами хализийци (има и друговерци, както вече казах, които изповядват една вяра с турците). Тогава Стефан, като узнал какво точно е станало с град Зевгмин, изпрати пратеници при императора — мъже знатни, между които беше също и епископът на тази област — и обеща да върне след това на ромеите Сирмий, освен това и цяла Далмация[3]. Щом те дойдоха пред очите на императора, разказаха това, което им беше заръчано, и молеха императора да смекчи

[1] Става дума за бъдещия император Андроник Комнин. Той се бил върнал от престоя си при галицкия княз Ярослав. Срв. *Фрейденберг*, Труд Иоанна Киннама, стр. 40—41. [2] Стефан IV, който бил крал по това време. [3] Тук наименованието Далмация е употребено в по-широко значение; то означава предишната Хърватия (на юг от р. Сава), т. нар. Рама, дори и цяла Босна, а още и същинска Далмация.

τον ἀπέλεγε· „πολλοῦ μένταν ἄξιον εἴη“ λέγων „ἄνδρες πρεσβευταί, εἴ τις ἅπερ ἀφῄρηται ἤδη, ταῦτα διδόναι ἀξιοίη. ἔχομεν Σίρμιον, ἐξείλομεν Ζεύγμιην, Δαλμάτας ἤδη κρατοῦμεν, πάντων καθάπαξ γεγόναμεν κύριοι, ὧν αὐτοὶ διδόντες εἶτα ἀφείλεσθε. ἆρα τοίνυν ἔστι παρ' ὑμῖν Σίρμιον ἕτερον; ἔστι που Ζεύγμη καὶ Δαλματία ἄλλη, ἃ διδόντες νῦν ἡμῖν ἥκετε; εἰ μέν ἐστι, δείξατε δή, ὡς ἡμεῖς γε ὑπτίαις αὐτίκα ὑποδεξόμεθα ταῦτα χερσίν, εἰδότες μέν, ὡς οὐδὲ ταῦτα ὅσον τὸ ἐφ' ὑμῖν καθέξομεν ἀσφαλῶς (μέλησις γὰρ ὑμῖν οὐδεμία πάντα παρανομεῖν), αὐτῇ δ' ὅμως ἰσχύϊ σὺν θεῷ φάναι τῇ ἡμῶν ὥσπερ καὶ τούτων κρατήσοντες. εἰ δὲ ταῦτα μὲν παρ' ἡμῖν ἄρτι κεῖται, ὑμῖν δ' οὐδὲν ὑπολέλειπται ὧν ἄρτι δώσειν φατέ, ἐπὶ τίσιν ἡ σύμβασις; ἢ τί τὸ διαλλάξον ἡμᾶς ἔσται;“ τὸ μὲν δὴ πρῶτον οὕτως αὐτοὺς ἠμείψατο, μεταβαλὼν δ' ἔπειτα „ἀλλ' ἵνα“ ἔφη „γνῶτε, ὡς προῖκα ὑμῖν σπείσασθαι θέλομεν Χριστιανοῖς οὖσιν, ἄγε γινέσθω τὰ ὅρκια.“ ὁ βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα εἶπεν, οἱ δὲ διώμοτα πάντα θέμενοι ἀπηλλάγησαν, καὶ ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθεν.

гнева си. Най-напред той не се съгласяваше. „Би било твърде достойно нещо, пратеници — каза им той, — ако някой желае да даде това, което вече му е отнето. Владеем Сирмий, превзехме Зевгмин, държим вече Далмация[1], станахме веднъж завинаги пълни господари на всичко, което сами ни дадохте, а после взехте. Или може би имате друг Сирмий, имате ли друг Зевгмин или Далмация, та сте дошли да ни ги давате? Ако имате, покажете ни ги, за да ги приемем веднага с две ръце, макар че знаем, че поради вас не ще ги владеем със сигурност (защото вие не се стеснявате да действувате противозаконно!), но все пак с божия помощ ще ги владеем с нашата сила, както и първите. Ако положението у нас сега е такова, вие нямате власт над това, което казвате, че ще дадете, но на какви условия ще стане споразумението? А и какво можете да ни отстъпите?“ Той се обърна към тях така, но след това промени речта си и каза: „Но знайте, че с готовност желаем да сключим договор с вас като с християни, затова нека се обвържем с клетва.“ Императорът каза това, а те потвърдиха всичко с клетва и се оттеглиха. Императорът се завърна след това в Цариград.[2]

βασιλεὺς δέ, ὥσπερ ἐλέγομεν, ἐς Βυζάντιον ἐπανιὼν θρίαμβον ἐξ ἀκροπόλεως ἄχρι καὶ ἐς τὸ τῆς Σοφίας μέγα κατήνεγκεν ἱερόν. ἐνταῦθα τε τὰ χαριστήρια θύσας καὶ χρυσίῳ τοὺς ἱεροπόλους δωρησάμενος, ὃ ἐκ Σιρμίου φορολογηθὲν Ῥωμαίοις ἔτυχεν, ἐν παλατίῳ ἡσύχαζεν.

Императорът, както казахме, се завърна в Цариград и премина триумфално от акропола чак до великия храм Света София. Там принесе благодарствени дарове и надари свещенослужителите със злато, което ромеите бяха взели като дан от Сирмий, и след това се оттегли в двореца.

— — — οὔπω δὲ συχνὸς ἐξῆκε χρόνος, καὶ αὖθις Σερβίους τε ὠδίνειν καὶ Παννόνων τὸ ἔθνος μεμαθηκὼς προφθάνειν ἠπείγετο τὴν ὁρμήν. ἀλλ' ἄρτι προσιόντα τοῦτον ἤκουσαν, καὶ τῆς ὁρμῆς ἀνακοπέντες ἀπαράλυτα τὰ δεδογμένα ἐτήρησαν (pp. 240_4—248_{18}; 249_{9-13}; 249_{18-22}).

— — — Не мина много време и той научи, че сърбите и унгарците въстават отново, и побърза да изпревари техните опити. Но те веднага, щом чуха, че той се отправя към тях, се отказаха от кроежите си и запазиха договора необезсилен.

17. Manuel Comnenus iterum exercitum in regionibus Bulgaricis colligit

17. Мануил Комнин отново събира войска в българските земи

οἷα δὲ εἰκὸς συντάσεως ἐκ τῆς ὁδοιπορίας γεγενημένης τινὸς ὄγκος αὖθις ἀνέβη καὶ ὀδύναι τοῦτον ἐκέντουν συχναί. καὶ δὴ ἀμφὶ πόλει Σηλυβρίᾳ τὰς πασχαλίους διαγαγών, ἐπειδήπερ ᾔσθετο ἐν καλλίονι γεγονώς, ἐπὶ τὴν Φιλίππου ἐφέρετο. ἔνθα δὴ πρέσβεσι χρηματίσας ἐκ Παιόνων ἀφικομένοις, ἐπειδὴ μηδὲν ὑγιὲς αὐτοὺς ἀπαγγέλλειν ἔγνω, ἐκεχει-

И както е естествено, настъпи някаква умора от пътя и отново произлезе вълиение и отново го[3] безпокояха много мъки. И след като прекара така в град Силиврия пасхалните дни, щом се почувствува по-добре, той се отправи към Филипопол. Там се срещна с пратеници на унгарците, но след като разбра, че те не му предлагат нищо приемливо,

[1] Приморска Далмация, наричана още Бяла Хърватия, която имала свои крале, различни от сръбските, със столица Салона. [2] Той оставил, преди да замине, в Сирмий част от войската си заедно с Михаил Гавра и Михаил Врана. Областта останала под византийска власт чак до смъртта на император Мануил (1180).
[3] Става дума за Мануил I Комнин.

ρίων δὲ μόνον καὶ ἀνοχήν τινα τοῦ πολέμου ἐκ παντὸς τρόπου πειρῶντας λαβεῖν, αὐτοὺς μὲν ἀπράκτους ἀπεπέμψατο, συνεκπέμψας αὐτοῖς καὶ Ῥωμαίων τινά, ἐφ᾽ ᾧ τόν τε Χαλούφην αἰτήσαιτο καί, εἰ μὴ τοῖς δεδογμένοις ἀγαπῷεν αὐτίκα, καὶ πάλιν ἀπειλῆσαι βασιλέα καὶ τὸν Ῥωμαίων στρατὸν ὄψεσθαι. ὁ δὲ ἐπὶ Σαρδικῆς γεγονὼς ἐνταῦθα τὰς δυνάμεις ἤθροισεν.

Ἔνθα διατριβὴν ποιουμένου συνέπεσέ τι τοιοῦτον. Ἀλέξιος, ὃς τὴν πρωτοστράτορος τότε, ὡς πολλάκις μοι ἐρρήθη, διεῖπεν ἀρχήν, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀποστασίαν ὤδινε, τότε δὲ καταφανὴς γεγονὼς τὴν τρίχα ἐκάρη καὶ ἐς τοὺς μοναχοὺς μεταθέμενος ἐπί τι τῶν ὀρεστέρων ἀπήχθη σεμνείων, ἅπερ ἐπὶ Στρυμόνος ἐν ὄρει Παπικίῳ ἵδρυνται πλεῖστα. ἔνθα ἐφ᾽ ἱκανὸν διαγαγὼν ἀπεβίω.

Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὸν Ἀλέξιον ἐνταῦθα τύχης ἐτελεύτησε. βασιλεὺς δὲ Οὐννικῶν στρατευμάτων ἐπὶ Σίρμιον διαβάντων δυνάμεις ἐνταῦθα ἔπεμψεν, ὧν ἦρχον ἄλλοι τε τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν καὶ δὴ καὶ Ἀνδρόνικος ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς ᾧ Κοντοστέφανος ἐπώνυμον ἔκειτο, αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου τοῦδε πρὸς βασιλέως καταστάς. ἀπέσταλτο δὲ αὐτῷ ὅπως τε τάξασθαι χρεὼν καὶ ὅπῃ τὸν πόλεμον τόνδε διαθέσθαι, καθάπερ ἐν πίνακι ἀνεζωγράφηται. Ἀνδρόνικος οὖν ἐπὶ Σάον διαβάς, ἐπειδὴ ἄγχιστα τοῦ Οὔννων ἐγένετο στρατοπέδου, τοιάδε τινὰ ἐποίει. κατοπτῆρας μὲν καὶ σκοπούς, ὁποῖα εἴθισται, εἰς τὸ τῶν πολεμίων καθιέναι στράτευμα ἥκιστα σύμφορον ἔγνω. τῶν δέ τινας Ῥωμαίων ἐκέλευε πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐλθόντας πειρᾶσθαι ὅπως ζωγρείαν τινὰ πολεμίων ἑλόντες ἀγάγοιεν. οἱ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐν χερσὶ πολέμιον ἔχοντες ἐπανῆλθον, ὁ δὲ ἀνεπυνθάνετο τοῦτον ὅποις τε δυνάμεως ἔχοντες ἐπὶ Σίρμιον ἀφίκονται Οὖννοι, καὶ τί ποτε βουλομένοις αὐτοῖς ἐστι (pp. 265_{1-20}; 270_{1-16}).

но само се опитват да получат по всякакъв начин примирие и отлагане на военните действия, ги върна, без да постигнат те нищо, само им даде за спътник някой си ромей, на когото [поръча] да изиска Халуфа[1] и ако те не се покажат склонни, да ги заплаши, че отново императорът и ромейската войска ще ги нападнат. А той отиде в Сердика и събра там войска.[2]

Докато пребиваваше там, се случи следното: Алексий, който тогава изпълняваше длъжността протостратор, както споменах на много места, отдавна замислял да въстане, но тогава бил открит, [затова] се подстригал и отишъл монах в един от планинските манастири, каквито има построени много близо до Струма в планината Папикий[3]. След като прекарал там доста време, починал.

Такъв край отреди там съдбата на Алексий[4]. А императорът, когато унгарската войска преминаваше към Сирмий, изпрати за там военни сили, на които началствуваха както други ромейски пълководци, така и Андроник, племенник на императора, който носеше прозвището Контостефан и който беше получил от императора неограничени военни пълномощия.[5] На него беше съобщено как трябва да се води, да се завърши тази война — беше му начертано като на карта. И така Андроник, след като премина Сава и след като дойде много близо до лагера на унгарците, извърши следното. Реши, че съвсем не е изгодно да праща разузнавачи и съгледвачи по посока на неприятелската войска, а заповяда на няколко ромеи да се приближат до лагера [им] и да се опитат да хванат и доведат някой пленник от неприятелите. Те наистина съгласно със заповедта се завърнаха с пленен неприятел, а той го разпита с каква войска са дошли унгарците срещу Сирмий и какво възнамеряват да вършат.

18. De servitute notitia

οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἔθος τι τῶν ἀτοπωτάτων μικροῦ καὶ εἰς νόμον τελέσαι δεῆσαν ἐκ μέσου τῆς Ῥωμαίων ἐποιήσατο πολιτείας. ὁποῖον δὲ τοῦ-

18. За робството[6]

Този император премахна от ромейската държава един ужасен обичай, който насмалко не стана закон. Нека кажем какъв беше той. Неумолимата необходимост на хората

[1] Никифор Халуфа — византийски военачалник, пленен от унгарците в Далмация. [2] Събитията се отнасят към 1167 г. Срв. *Тивчев*, За участието на българи във византийската войска, стр. 90. [3] Пл. *Παπίκιον* — дн. Пеперуда планина. [4] Става дума за споменатия по-горе протостратор Алексий. [5] Събитията се отнасят към юли 1167 г. Срв. *Chalandon*, Jean II Comnène, p. 489. [6] Откъсът описва робството в цялата Византийска империя. Явно описанието се отнася и до българските земи. Вж. *Ив. Сакъзов*, Една новела на Алексия Комнин за роби-българи, Сборник В. Н. Златарски, София, 1925, стр. 367—372; *Д. Ангелов*, Робството в средновековна България, ИПр., II, 1946, кн. 2, стр. 151 и сл.; *П. Тивчев*, Към въпроса за селското население във Византия, ГСУфиф, 1960, стр. 520—523; *В. Браунинг*, Робство в Византийской империи (600—1200), ВВр., т. XIV, 1958, стр. 52—55.

το ἦν ἤδη λέγομεν. ἡ τοῦ ζῆν ἀπαραίτητος τοῖς ἀνθρώποις ἀνάγκη πολλά τε κατὰ τὸν βίον ἐκαινοτόμησεν ἄλλα καὶ δὴ καὶ μισθοῦ τὴν ἐλευθερίαν ἀποδόσθαι πολλοὺς ἀναγκάζει. θητεύουσι τοίνυν τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς τε καὶ ἀξιώμασι καὶ τῶν εὖ γεγονότων, ἂν οὕτω τύχῃ, μὴ ὅτι ἀγελαῖοί τινες καὶ ὀχλικοί. ὁποῖον τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη κακὸν πλεονεξία; παραλαμβάνοντες τοὺς ἀθλίους οἱ τὴν σφῶν ἐωνημένοι δουλείαν ὅσα καὶ ἀργυρωνήτοις αὐτοῖς προσεφέροντο, καὶ ἦν τὸ τριώβολον ἴσως καταβαλλόμενον μίσθωμα ἐλευθέρων ἀνθρώπων ὠνὴ καὶ συμβόλαιον οὕτω κακοτυχές. ἀμέλει καὶ εἴ ποτε τῇ ἐκ τῆς θητείας ἀχθόμενοι ἐργασίᾳ ἀπωθεῖσθαι βουληθεῖεν αὐτήν, οἱ δὲ καθάπερ δραπέτας συσχόντες αὐτοὺς καὶ δίκας ἐπετίθουν τῆς τόλμης. καὶ ἦν τότε κατὰ τὸ Αἰσώπου μυθάριον, ἐν ᾧ λέων ἐπὶ τοῦ σπηλαίου νοσεῖ καὶ ζῷα παρ᾽ αὐτὸν εἴσεισιν, ἐλευθέρων μὲν εἰσιόντων ἀνθρώπων ἴχνη καὶ μάλα πολλά, ἐξιόντων γε μὴν ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἥκιστα οὐδενός. τὸ μὲν δὴ ἔθος οὕτω δεινὸν ἦν, βασιλεὺς δὲ πρόρριζον ἀπὸ μέσης ἐξεσπακέναι τῆς πολιτείας αὐτὸ βουληθεὶς γράμμασι τὴν ἐλευθερίαν οἷς φύσει τὸ ἐλεύθερον ἐπεψήφιστο. ἐλευθέρων γὰρ ἄρχειν Ῥωμαίων, οὐ μὲν οὖν ἀνδραπόδων αὐτὸς ἤθελεν (pp. 275_{10}—276_{9}).

да живеят е донесла в живота им много други неща и принуждава мнозина да се лишават срещу заплащане от свободата си. Защото робуват на високопоставените и на сановниците не само обикновени и бедни люде, но ако се случи — и някои от благородниците. Колко голямо зло е човешката алчност! Онези, които са ги купили да им служат, след като приемат тези нещастници, се отнасят с тях като към купени с пари роби. Възнаграждението, заплащането за свободни хора, било около 3 обола — позорна цена и сделка! Разбира се, ако някои, измъчени от тежестта на наемната работа, биха пожелали да се отклонят от нея, те биват улавяни като бегълци и биват наказвани за своята дръзка постъпка. Тогава, както в Езоповата басня, в която животните влизат при болния лъв в пещерата, има твърде много следи на хора, които влизат в нея, а никак на такива, които излизат. Този обичай беше [така] ужасен, че императорът пожела да го изтръгне из корен от държавата и подари с грамота свободата на всички, които бяха по рождение свободни. Той искаше да управлява над свободни ромеи, а не над роби

19. Henricus Leo, Saxoniae dux, per Serdicam transit

ὑπὸ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Σαξόνων ὁ δούξ, ἔθνους πολυανθρωποτάτου καὶ εὐδαίμονος, σὺν μεγίστῃ παρασκευῇ ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθεν ἐφ᾽ ᾧ τὸν ῥῆγα Ἀλαμανῶν διαλλάξειεν (ὑποψίᾳ γὰρ πολλῇ ἐς ἀλλήλους ἐχρῶντο), πάντα τε ὧν ἕνεκα ἦλθε διαπεπραγμένος ἀπηλλάσσετο. ἐν τούτῳ δὲ Σέρβιοι, Οὐεννέτων αὐτοὺς πρὸς τοῦτο παρορμησάντων, εἰς ἀποστασίαν εἶδον, Στεφάνου δὲ ὃς τῆς Οὐννικῆς ἦρχε τὸν βίον ἀπολιπόντος, ταράχου πλέα τὰ τῇδε κατέστησαν. ὑφ᾽ ὧν κινηθεὶς βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν ἀφικνεῖται. ἔνθα διατριβὴν ποιουμένου, πέμψαντες Οὖννοι Βελᾶν ᾐτοῦντο σφίσι ῥῆγα πεμφθῆναι. ἐπ᾽ αὐτὸν γάρ, Στεφάνου τετελευτηκότος, ὁ τοῦ δικαίου θεσμὸς ἔβλεπεν. ἐτύγχανε δὲ ὁ Βελᾶς εἰς γαμβρὸν τῷ βασιλεῖ ἀφορισθεὶς πρότερον, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθέν μοι ἐρρήθη. νόμου δὲ ξυγγενείας ἐμποδὼν αὐτῷ γεγονότος, τὴν Αὐγούστης ἔγημεν ἀδελφήν. καῖσαρ δὲ διὰ τοῦτο ἀναρρηθεὶς ἀξιώματι τῶν ἐν Βυζαντίῳ τηνικάδε ἐκρατίστευε μεγιστάνων.

19. Хенрих Лъв, саксонски дук, преминава през София

През това време дукът на саксонците, племе твърде многобройно и богато, дойде с най-голяма свита в Цариград, за да помири с [императора] краля на аламаните (един към друг те се отнасяха с голямо недоверие), и след като извърши всичко, заради което беше дошъл, се завърна.[1] Между това сърбите, подбудени към това от венецианците, се готвеха да въстанат. Но Стефан, който управляваше Унгария, се прости с живота си и настъпи там голям смут.[2] Обезпокоен от тези събития, императорът пристигна в Сердика. Там през време на неговия престой унгарците изпратиха пратеници с молба да им бъде изпратен за крал Бела. Защото към него гледаше, след като Стефан бе умрял, по справедливост законът. А същия този Бела императорът преди това си го беше избрал за зет, както разказах по-горе. Но понеже законът за сродяването му пречеше, той се ожени за сестрата на императрицата. Затова той беше провъзгласен за кесар и тогава по достойнство надмина велможите в Цариград. И така импе-

[1] Хенрих Лъв, саксонски дук, преминал през София на път за Ерусалим през 1172–1173 г. Той се спрял в Цариград с цел да изглади отношенията между Мануил Комнин и Фридрих Барбароса. Срв. Caroli du Fresne Domini du Cange in Joannis Cinnami Historiarum libri VII Notae; Ioannis Cinnami Hist., ed. Bonn., pp. 393—394; *Chalandon,* Jean II Comnène, pp. 596—597 и посочената там литература. [2] Стефан III починал през 1173 г.

ῥῆγα τοίνυν αὐτὸν ἀνειπὼν ἐπὶ Οὐννικῆς σὺν τῇ γυναικὶ ἔπεμψεν ὅρκοις τηρήσειν ἐπαγγειλάμενον ὅσα βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις συνοίσειν τοῦ παντὸς ἔμελλον αἰῶνος. εἵποντο δὲ αὐτῷ ἐκ βασιλέως οἱ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κατάξοντες Ἰωάννης τε ὁ πρωτοσέβαστος καὶ τῶν ἐπὶ δόξης ἄλλοι. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπειδὴ Βελᾶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς κατεστήσατο, ἐπὶ τὸ Σερβίων ἐτράπετο ἔθνος, ἀμυνεῖσθαι τῆς τόλμης αὐτοὺς προθυμούμενος. ἀλλ᾽ ὅπερ θαυμάζειν ἀεὶ ἔχω, οὔπω τὸ στράτευμα ἤθροιστο πᾶν, καὶ βασιλεὺς χιλιάσιν ὀλίγαις διά τινων ἐρυμνῶν καὶ ἀποκρήμνων χωρίων εἰσελάσας ἐπὶ τὴν χώραν τῷ ἀρχιζουπάνῳ συμμίξειν ἠπείγετο. ὁ δὲ καίτοι μυρίαν πανταχόθεν ἑαυτῷ χεῖρα συστησάμενος σύμμαχον ἔφευγε μὲν τὸ πρῶτον, ὡς δὲ τὸ δέος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐπολιόρκει, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας κακῶν ἀμνηστίας ἐδεῖτο τυχεῖν. πείθειν δ᾽ οὐκ ἔχων, ἀλλὰ τῆς ες αὐτὸν ᾐτεῖτο παρόδου τέως ἀκινδύνου τυχεῖν. ἧκε τοίνυν βασιλέως ἐπινεύσαντος, καὶ εἰσῄει παρὰ τὸ βῆμα, ἀκαλυφὴς τε κεφαλὴν καὶ χεῖρας εἰς ἀγκῶνα γυμνούμενος, ἀνυπόδετος μὲν πόδας, σχοῖνος δέ οἱ τοῦ τραχήλου ἐξῆπτο, καὶ ξίφος κεχείριστο, ὅπῃ βούλοιτο χρῆσθαι βασιλεῖ ἑαυτὸν παρεχόμενος. ἐφ᾽ οἷς οἰκτείρας αὐτὸν ἀφῆκε τὸ ἔγκλημα. ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἔξῄει τῆς Σερβικῆς, ἑπόμενον αὐτῷ καὶ τὸν ἀρχιζουπάνον ἔχων (pp. 286_{13}—288_{3}).

раторът обяви Бела за крал на Унгария и го изпрати със съпругата му в Унгария, след като той обеща с клетва, че ще съблюдава през целия си живот това, което ще бъде от полза за императора и ромеите.[1] Следваха го от страна на императора, за да го поставят на престола, протосеваст Йоан и други славни мъже. А императорът, след като Бела зае властта, се насочи срещу сърбите с желание да ги накаже за тяхната дързост. Но — на което аз винаги се учудвам — преди още да се беше събрала цялата войска, императорът само с няколко хиляди навлезе през стръмни и недостъпни места в тяхната страна и побърза да влезе в сражение с великия жупан.[2] Той пък, макар че беше си осигурил многобройна съюзническа войска, най-напред побягна, а след като страх обхвана душата му, изпрати пратеници при императора и поиска да получи прошка за провиненията си. След като не можа да склони императора, той поиска да получи поне безопасен достъп до него. И тъй, когато императорът се съгласи, той дойде и се приближи до неговия трон без шлем, с голи ръце до лактите и с боси крака. За шията му беше привързано въже, носеше меча си в ръка и се предаваше на императора, за да прави с него, каквото си иска. А той, като се смили от всичко това, му опрости вината. Завършил това благополучно, императорът излезе от Сърбия заедно с последвалия го велик жупан.

20. Manuel Comnenus bellum adversus Turcos parat

ἀλλὰ βασιλεὺς τοὺς λόγους οὐκ ἀποδεξάμενος αὐτὸν μὲν ἀπεπέμψατο, δυνάμεις δὲ ἔκ τε Σερβίων καὶ Οὔννων μετεπέμπετο πολλὰς καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιμελέστερον ἐξηρτύετο. ὥστε μὴν ἵπποις τε καὶ ἀνθρώποις οὐδαμῇ τὰ ἐς τὸ ζῆν ἐπιλείψοι, καὶ βοῶν ἀμύθητόν τι πλῆθος ἐκ τῶν κατὰ Θρᾴκην ἠλαύνετο χωρίων ἅμαξαί τε ὑπὲρ τὰς τρισχιλίους. ὁ μὲν οὖν ἦρι φανέντι ἐπὶ Ἀσίαν διέβη καὶ τὰς δυνάμεις ἐπὶ Ῥυνδακοῦ κατὰ τὸ ἔθος ἤθροιζεν. Οὖννοι δὲ ξύμμαχοι καὶ Σέρβιοι, οἳ Ῥωμαίοις κατήκοοι τυγχάνουσι ὄντες, οὐκ ἐν δέοντι ἀφικόμενοι θέρους ὥρᾳ στρατεύειν ἐποίησαν, ἐφ᾽ οὗ δὴ μάλιστα τὰ πράγματα ἔφθαρτο. σκοπιμώτατον γὰρ εἴπερ τι ἔργοις πολέμων ὁ χρόνος ἐστίν (p. 229_{12-23}).

20. Мануил Комнин се готви за поход срещу селджуците

Но императорът, без да изслуша думите му, го върна, а нареди да доведат много войски както от Сърбия, така и от Унгария и започна да се готви по-грижливо за война.[3] И за да не му липсва никак храна за конете и за хората, заповядва да докарат безчислено множество волове от Тракия и над 3000 коли. И тъй рано напролет премина в Азия и, както обикновено, събра войските при Риндак[4]. Но съюзниците унгарци и сърби, които бяха подвластни на ромеите, не дойдоха навреме и станаха причина да се води войната през лятото, поради което се навреди твърде много на работите. Защото ако трябва нещо да се спазва най-строго, то е времето за военните действия.

[1] Тъй като Бела III се възцарил с помощта на Мануил Комнин, той обещал да води провизантийска политика. [2] Събитията се отнасят към 1173 г. Срв. *Тивчев*, За участието на българи във византийската войска, стр. 90. [3] Става дума за усилената подготовка на Византия за похода срещу селджукските турци през 1176 г., който завършил с поражението на византийците при Мизнокефалон. Срв. *Chalandon*, Jean II Comnène, pp. 618—623; *Ангелов*, История, II, стр. 189. [4] При р. Риндак в Мала Азия имало постоянен византийски военен лагер, в който обикновено били съсредоточавани византийските войски за поход на Изток.

XV. ГРИГОРИЙ АНТИОХ

Григорий Антиох е византийски ритор от втората половина на XII в. Подробни данни за неговия живот и дейност не са запазени. Отделни моменти от биографията му се разкриват от неговите писма. Знае се, че е заемал висши длъжности при византийския двор — до 1175 г. бил дворцов съдия, а след това велик друнгарий. Своята литературна дейност Григорий Антиох започнал около 1160 г. Последните сведения за него са от 1196 г., когато се споменава като велик друнгарий в един документ от архива на лаврата „Св. Атанасий“.

От Григорий Антиох са стигнали до нас няколко речи и писма. Той бил ученик и близък приятел на магистъра на риторите Евстатий Катафлорон, бъдещия митрополит Евстатий Солунски. Между тях съществувала оживена кореспонденция, от която има запазени четири писма на Григорий Антиох. Около 1174—1175 г. той бил изпратен със специална мисия от император Мануил I Комнин (1143—1180) в Сердика, където прекарал доста дълго време, а след това се преместил заедно с византийската войска на северозапад към Сърбия и Унгария. От Сердика и от новото си местопребиваване Григорий изпратил няколко писма до Евстатий Солунски. В тях той дава ценни сведения за бита и положението на българското население през последните десетилетия на византийското владичество. Излезли изпод перото на един непосредствен наблюдател, тези сведения допълват известията на други византийски извори от това време.

В неиздадено слово на Григорий Антиох се съдържа едно упоминание за въстанието на Асен и Петър и последвалите нападения на българите върху Византийската империя.

Въпреки че произведенията на Григорий Антиох са изпълнени с риторика и не са лишени от някои субективни преценки, данните в тях са достоверни и при критично използуване могат да бъдат ценно градиво за българската история.

РЪКОПИСИ: E = Cod. Escorialensis gr. Y II 10 (XIV s.). — M = Cod. Marcianus, XI, 22 (a. 1235).

ИЗДАНИЯ: *M. Bachmann — F. Dölger*, Die Rede des *μέγας δρουγγάριος* Gregorios Antiochos auf den Sebastokrator Konstantinos Angelos, BZ, 40 (1940), 353—405. — *J. Darrouzès*, Deux lettres de Grégoire Antiochos, écrites en Bulgarie vers 1173, Byzantinoslavica, XXIII/2, 1962, pp. 276—278; XXIV/1, 1963, pp. 65—86. — *А. П. Каждан*, Григорий Антиох, ВВр., XXVI, 1965, стр. 94—99.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 472. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 292. — *J. Darrouzès*, Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196). REB, XX, 1962, pp. 61—92. — *Г. Цанкова—П. Тивчев*, Нови данни за историята на Софийската област през последните десетилетия на византийското владичество, ИИИ, т. 14—15, 1964, стр. 315—325. — *А. П. Каждан* — Вопросы истории, № 3, 1964, стр. 214—215. — *Каждан*, Григорий Антиох, Жизнь и творчество одного чиновника, ВВр., XXVI, 1965, стр. 77—99. — *P. Wirth*, Untersuchungen zur Byzantinischen Rhetorik des XII Jahrhunderts, München, 1960, pp. 10—12, 22 sq. — *Wirth*: BZ, 56, 1963, pp. 105—108, 339 sq. Дадените тук откъси са взети от изданието на Дарузе (отк. 1 и 2) и на Каждан (отк. 3).

GREGORII ANTIOCHI OPUSCULA

1. Τῷ γεγονότι μαΐστωρι τῶν ῥητόρων κυρῷ Εὐσταθίῳ τῷ Θεσσαλονίκης ἀπὸ Τριαδίτζης σταλεῖσα

Πρώτην σοι ταύτην, θεσπέσιε δέσποτα, καὶ ἐπιστολὴν διαχαράττω καὶ τραγῳδίαν ὧν ἀνέτλην ἐν Σαρδικῇ κακῶν ἀναβάλλομαι. „Ἥ τε γὰρ παροικία μου ἐμακρύνθη“ κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην καὶ εἰς τόδε καιροῦ φίλης πατρίδος ἄθλιος ἀποξένωμαι καὶ γλυκυτάτου πατρὸς καὶ ὑπὲρ πολλοὺς τῶν φυσάντων, ὅσα ἐμὲ εἰδέναι, φιλόπαιδος καὶ τῶν ἄλλων μοι προσηκόντων καὶ ὁμηλικίης ἐρατεινῆς, εἰπεῖν δέ, καὶ βιβλίων καὶ λόγων καὶ ἀναγνώσεως ὧν αὐτός με καθηγησάμενος ἔχεις, ἱερὰ κεφαλή.

Καὶ οὐ ταῦτα μόνον ἀνιαρά, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τὸ τῆς κάκιστ᾽ ἀπολουμένης Βουλγαρίας ἀπαραμύθητον, καὶ μάλιστα τὸ περὶ αὐτὴν τῆς ὥρας ἀνώμαλον, ὡς ἐοικέναι τοῦτο μόνον τῆς οἰκουμένης μέρος μὴ οἰκεῖσθαι θέρει καὶ μετοπώρῳ καὶ ἔαρι, μόνῳ μὲν οὖν χειμῶνι τῇ πικροτέρᾳ ὡρῶν καὶ ἀλγεινοτέρᾳ. Ἔν τε γὰρ ἀκμαίῳ τῷ παρ᾽ ἡμῖν θέρει κρυμὸς ἐνταῦθα καὶ πάχνη καὶ πηγυλίς, καὶ χειμῶνος τὸ ψῦχος ἄντικρυς Τάρταρος. Ὁ δ᾽ ὑπὲρ κεφαλῆς ἀὴρ ἀεὶ συννεφὴς καὶ τὸ περιέχον τὰ πρόσωπα σκυθρωπόν, οὐδ᾽ ἥσθεταί τε γελάσαντος αἰθρίου, ἀλλὰ πενθεῖ τοῖς ὄμβροις καὶ ὁπόσα καὶ δάκρυα καταστάλαζει τὸν ὑετόν, ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς λυπρότητος καὶ τῆς περὶ τὸ καρποφορεῖν ἀφυΐας τὴν ὑποκειμένην ἀποκλαιόμενον γῆν. Αἱ δὲ νεφέλαι, πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς τ κετοὺς ὑδάτων ῥηγνύμεναι, πάλιν ἐγκυμονοῦσι, πάλιν ὠδίνουσι καὶ ὅπερ ταῖς ἄλλαις ἠπείροις τὰ διφοροῦντα ἑκάστου ἔτους φυτὰ καὶ τῶν βοσκημάτων τὰ διδυμεύοντα, καὶ ὄγχνη μὲν ἐπ᾽ ὄγχνῃ, σῦκον δὲ ἐπὶ σύκῳ καὶ ἀρνὸς γαλαθηνὸς ἐπ᾽ ἀρνῷ, τοῦτο τῇ Βουλγάρων ἑκάστης ἡμέρας μυριοτόκος νεφέλη καὶ ὄμβρος ἐπ᾽ ὄμβρῳ καὶ ἐπὶ νιφάδι νιφάς· κἂν εἰ λάθῃ ποτὲ φανεῖσα ῥοδοδάκτυλος ἠώς, αὐτίκα μάλα, τοῖς ὁρῶσιν ὥσπερ φθονοῦσα τῆς θέας κατὰ τοὺς ἀλαζόνας καὶ κατωφρυωμένους καὶ ἀνέραστους μείρωτας μείρακας, ἐπεσύρατο νέφη χιτώνιον τοῖς δακτύλοις καὶ μέλασι φαρέεσι χρόα καλὸν ἐκαλύψατο.

Οἵ γε μὴν τὴν χώραν νεμόμενοι, ἀλλ᾽ ἴδοις ἂν τούτους ἀεὶ σισυροφοροῦντας καὶ ἀρνακίσιν ἐσταλμένους καὶ πίλοις τὰς κεφαλὰς καλυπτομένους ναστοῖς καὶ, ὅ φησιν ὁ Ἀπόστολος, „ἐν μηλωταῖς περιϊόντας ἐν αἰγείοις δέρμασιν“ — αἰχμαλωτιστέον γάρ μοι, κατ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον ἐρεῖν, εἰς τοὺς Βουλγάρους τὸ νόημα· Τοιγὰρ καὶ ὅτι ἐν δυσχειμέρῳ

ПИСМА НА ГРИГОРИЙ АНТИОХ

1. Писмо до бившия магистър на риторите Евстатий Солунски, изпратено от София

Уважаеми господине, изпращам ти това писмо, за да ти опиша злините, които претърпях в Сердика.[1] Защото поселението ми се отдалечи според казаното от пророка и в настоящото време аз, нещастният, съм далеч от милото си отечество, от любимия си баща, който, доколкото зная, обича сина си повече от другите родители, далеч съм и от останалите си близки, от приятни разговори, така да се каже, от книги, беседи, четене, на които неща ти, свята глава, си ме научил.

Обаче не само това е тягостно. Най-неутешителното в тази прокълната България най-вече е несъразмерността в годишните времена. Изглежда, че само тази част на вселената не е устроена с лято, есен и пролет, но само със зима — най-тежкото и най-мъчителното годишно време. Защото в разгара на лятото у нас, там има мраз и скреж и лед и зимният студ е като в ада. А въздухът над главите и около лицата ни е мъглив и влажен и не познава усмивката на ведро небе, но жали с проливни дъждове и като сълзи текат дъждовните капки, както ми изглежда, оплаквайки земята под тях заради нейната бедност и липсата на плодородие. Често през деня облаците се разразяват в поройни води и пак се сгъстяват, и пак се мъчи да вали. И докато в други страни всяка година растенията дават двоен плод и добитъкът близни и има круша върху круша, смокиня върху смокиня и млечно агне след агне, в страната на българите има непрекъснато дъждовни облаци и дъжд след дъжд, и сняг върху сняг. И ако понякога скритом се появи розовопръстата зора, веднага подобно на горделив, навъсен и безчувствен юноша навлича с пръстите си було от облаци и покрива с тъмен плащ хубавото си тяло.

А жителите на страната могат да се видят винаги облечени в ямурлуци и агнешки кожи.[2] Главите им са покрити с дебело кече и, както казва апостолът, „те са в овчи и кози кожи“ и за да се изразя като него, мисълта ми трябва да бъде насочена към българите. И тъй Сердика е разположена в

[1] Писмото се датира между 1173 и 1175 г. Това се оспорва от Каждан, който смята, че засега дадените тук две писма от Григорий Антиох не могат да се датират точно, тъй като този въпрос се нуждае от специално изследване. За неговите съображения вж. статията му „Григорий Антиох“, стр. 96—98. През средновековието София се е наричала освен Сердика (Сардика) още Срѣдець и Трıадица. [2] За облеклото на българите, направено от овчи кожи, съобщава в едно от писмата си Теофилакт Охридски. Срв. *Митрополит Симеон,* Писмата на Теофилакт Охридски, архиепископ български. СбБАН, кн. XXVII, София, 1931, стр. 188.

τόπου λάχοι θέσιν ἡ Σαρδική, οὔτε κηπεῦσαι φυτηκόμοις ἐστὶν ἀγαθὴ καὶ ὑπὸ πρασιαῖς λαχανηφορῆσαι καὶ δένδρων ὀπώραν ἐξενεγκεῖν, οὔτε ἀμπελοκόμοις κλῆμα δέξασθαι καὶ βλαστῆσαι καὶ ὑπὸ πυκνοῖς ὀρχατοῖς πολὺν τὸν βότρυν ἐκθρέψασθαι. Ἐμοὶ δὲ καὶ ἄλλως δοκεῖ μήτε τοὺς τῆς Δήμητρος πόδας ἐπιβῆναι τοῦ τόπου, ὅταν ἐκείνη περιπλανῷτο πᾶσαν τὴν γῆν, ζητοῦσα τὴν κόρην, καὶ διανέμοι τὰ ἑαυτῆς τὰ καλὰ τοῖς ἑκάστοτε συμμίσγουσι τῶν ἐθνῶν, μήτε τὸν Διόνυσον ἐπισεῖσαι ταύτῃ τὸν θύρσον, ἕλικας ἀμπέλων αὐτοῖς βότρυσιν ἀναδούμενον καὶ μετὰ Πανὸς καὶ Σατύρων τῷ τόπῳ βακχικὸν καὶ μανικὸν ἐπορχούμενον· καὶ διὰ ταῦτα μήτε ὀπωροφόρα δένδρα τὴν χώραν ἴσχειν μήτε ἀμπέλους ὅσαι τε περὶ γῆν ἕρπουσι καὶ ὅσαι ἀναδενδράδες εἰσί, στερεαῖς ὑπανεχόμεναι κάμαξιν. Εἰ δ' αὐτοῦ που καὶ ὀπώραις ἐντύχῃς, ἃς ἐκ τῶν πέλας ἠπείρων ὁπόσα καὶ αἰχμαλώτους εἰς τὴν χώραν ἀπάγουσιν οἱ ὀπωριζόμενοι, ἀπεσκληκότας καὶ νενοσηκότας καὶ πολὺν τὸν ὦχρον τῆς ἐπιφανείας προφαίνοντας· τὰ μῆλα δὲ ῥυτίδων ὅλα καὶ ὡς παρὰ δεσμωτηρίοις γεγηρακότα ταῖς πήραις καὶ τοῖς φορμοῖς, βραχὺ μὲν ἢ οὐδὲν τοῦ τῶν νεοδρέπτων ἐρεύθους τοῖς προσώποις ἐπιδεικνύμενα, τὸ γῆρας δὲ βαθὺ καὶ πρεσβύτατον· τοὺς ἀπίους, ἀτεχνῶς παγκρατιστὰς τῇ πρὸς ἀλλήλους συγκρούσει πὺξ ἐοικότας διαγωνίσασθαι, κἀντεῦθεν στιγματίας τὴν μορφὴν δεικνυμένους καὶ πολὺν τοῦ χρωτὸς προβεβλημένους τὸν μώλωπα· τὰ σῦκα ἔγγυς ἰσχάδας καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνυσθεῖσαν μακρὰν ὁδοιπορίαν ἰλλιγιάσαντα, τὸ πλεῖστον ἐκβεβηκότα τοῦ μέλιτος· τοὺς βότρυας, τὰς ῥάγας ἰσχνοὺς καὶ ἄτερ ληνοῦ καὶ ποδῶν τεθλιμένους καὶ ὅτι πόρρωθεν ἀφίκοιντο καὶ αὐτοί, ἐκ ταλαιπωρίας περιστάντας εἰς ὀστοῦν καὶ δοράν.

Οὕτω κατέφαγε τὰ ὡραῖα τῆς Σαρδικῆς οὐ πῦρ φλογίζον, ὡς λόγος, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον ψῦχος καὶ τοῦ κρυμοῦ τὸ πολύ. Ἀλλ' οὐδ' ἂν σε τὴν ὁδὸν παριόντα καταθέλξειεν ἀηδὼν κελαδοῦσα καὶ χελιδὼν τιττυβίζουσα καὶ οἱ μουσικοὶ τῶν ὀρνίθων καὶ ὅσα τῶν πτηνῶν φιλῳδὰ καὶ μουσικὸν φορούντων ἐπὶ τοῦ στήθους τὸ βάρβιτον, οὔ τι νεκραῖς ἐντεταμένον νευραῖς, ἀλλ' ἐμψύχοις καὶ αὐτοπλήκτοις καὶ οἴκοθεν ἐχούσαις τὴν κίνησιν. Εἰκότως· τί γὰρ ἂν καὶ περιλαλήσαιεν ἄλσος Τίσιν ἐπικαταπταῖεν λειμῶσιν ἀνέντες ὅλον πτερόν; Τίσιν ἐπικαθεδοῦνται τοῖς δένδροις; Ποίοις ἐπαναπαύσονται πτόρθοις; Τίνα πέτηλα τούτοις ὄμβρον ἀπείρξει καὶ καύσωνα; Ἄδενδρος

място с неблагоприятен климат, което не е добро нито за плодоиосни зеленчукови, нито за плодородни овощни градини, нито да се отглеждат лози и от гъстите редове на лозите да пораснат големи гроздове. На мене изобщо ми се струва, че нито кракът на Деметра[1] е стъпил на това място, когато тя е обикаляла цялата земя, търсейки дъщеря си, и е разпределяла благата си на смесените навред племена, нито пък Дионис е размахвал там своя жезъл, обвит с лозови пръчки заедно с гроздовете, когато е играл на това място лудешкия си вакхически танц, придружен от Пан и сатири. И затова земята няма нито плодоносни дървета, нито лози, които пълзят по земята, или такива, които са високи като дървета и са подпрени със здрави подпори. И ако някъде намериш плодове, тези, които ги носят, ги докарват като пленници в тази страна от близки области и те са набръчкани, свити и безцветни на вид. Ябълките са целите набръчкани и като остарели в тъмница в торбите и кошниците и показват на лицето си не червенина на новооткъснати плодове, а дълбока и пълна старост. А крушите изглеждат напълно като борци, които са се борили помежду си с юмруци и от това са им се появили белези и много грапавини по кожата. Смокините, подобни на сушено грозде, стегнати като че ли за да предприемат далечен път, са изгубили по-голямата част от сладостта си. А гроздовете с изсушени зърна и сякаш стъпкани с крака в лин, като че ли пристигат отдалеч, останали от мъка само кожа и кости.

Така, както се казва, плодовете на Сердика ги изяде не пламнал огън, но равностоен студ и силен мраз. И тъй, когато минаваш по пътя си, песен на славей или чуруликане на ластовица не ще погали слуха ти, нито пък музикални птици и обичащи песента птички, които носят в гърдите си лира, направена не от мъртви струни, но от одушевени, самодвижещи се струни, които сами от себе си свирят. И нищо чудно. Коя гора те ще огласяват? На кои ливади ще кацнат, след като престанат да летят? На кои дървета ще кацнат? На кое клонче ще си починат? Кои листа ще ги подслонят от дъжд и жега? Защото страната е без дървета, без градини,[2] едва ли не поле на уни-

[1] Деметра — богиня на плодородието. Според гръцката митология тя обикаляла цялата земя, за да търси дъщеря си Персефона, отвлечена от Хадес (Плутон). [2] Авторът на писмото, попаднал в чужда за него страна и живял дотогава при по-благоприятни условия, се увлича на места в субективни преценки, които се опровергават от други автори. Така например Идриси съобщава, че София била разположена „в низина, с многобройни квартали и многобройни сгради, с непрекъснато следващи обработени полета и овощни дървета". Вж. *Б. Недков*, България и съседните ѝ земи през XII в. според „Географията" на Идриси, София, 1960, стр. 41; срв. *Д. Ангелов*, По въпроса за стопанския облик на българските земи през XI—XIV в., ИПр., VII, 1951, кн. 4—5, стр. 429.

γὰρ ἡ χώρα καὶ ἄκηπος καὶ πεδίον μονονουχί, κατὰ τὸν προφήτην, ἀφανισμοῦ. Κἂν τῷ ποτε συνείροντι λόγον ἀνεῖναί σε δέοι τὸ οὖς, ἔνθεν μὲν βληχὴ προβάτων παρενοχλεῖ, ἐκεῖθεν δὲ μηκασμὸς αἰγῶν καὶ βοῶν ἑτέρωθεν μύκημα καὶ ἄλλοθεν δελφάκων ἐκ συφεοῦ γρυλλισμός.

Τό γε μὴν μοχθηρὸν τῆς διαίτης κομιδῇ σχετλιώτερον. Ὅ τε γὰρ ἄρτος πιτυρίας ἢ κεγχρίας καὶ οὗτος ἡμιόπτος, οὐκ ἀποχρώντως ὁμιλήσας πυρὶ καὶ κατὰ τὸν τῆς Σουναμίτιδος ἐγκρυφίαν αἰθαλόεις καὶ ἀναπεπλησμένος σποδοῦ· καὶ οἶνος ὀξίνης καὶ ἐκτροπίας καὶ τῷ στομάχῳ πολέμιος, δόρυ κατ᾽ αὐτοῦ προβεβλημένος, εἶπεν ἄν τις, ὀξύ· καὶ τὰ ὥρα ταρίχη σηπεδόνος μεστὰ καὶ πολὺν τὸν εὐρῶτα σφίσιν ἐμβόσκοντα. Εἰσί δὲ καὶ λιμνῶν καὶ ποταμῶν νεαλῆ βορβόρου πλήρη καὶ ταῦτα καὶ ἰλυώδη καὶ χάζειν ποιοῦντα τὸν προσφερόμενον. Πῶς γὰρ ἂν ⟨τὰ⟩ λιμναῖα τῶν ὑδάτων χρηστόν τι γεννώη καὶ ἄμεινον βατράχων τε καὶ βδελλῶν ὁποῖα τούτοις ἐντίκτονται; Καὶ — ὃ δὴ χείριστον, ὅτι φαυλότατον — ἰχθύων πλείονος ἐκτιμᾶται ἡ βοῦς, τὸ τῶν τετραπόδων ἁδρότατον· τοῦτο μόνον εὔωνον κομίζειν οἶδεν ὁ τόποις ὅλους μὲν γαυλοὺς καὶ κισσύβια πλήρη γάλακτος ἀποδεδομένα δραχμῶν, ὅλους τε ταρσοὺς τυροῦ πλήθοντας ἀρτιπαγοῦς καὶ σαλεύοντος ἀσσαρίων τιμωμένους καὶ λεπτῶν κερμάτων καὶ ὀβολῶν, κιναβρῶντας καὶ τούτους καὶ πολλῷ τῷ γράσῳ λυποῦντας τοῦ προσφερομένου τὴν αἴσθησιν.

Ἐῶ λέγειν τὰς πνιγηρὰς καὶ χορτορόφους καλύβας καὶ τὰ ἐκ βουτόμου καὶ παπύρων καὶ τοῦ λοιποῦ φορυτοῦ ἐσμικρολογημένα τὰς διαστάσεις κελλύδρια φειδωλῶν οἶμαι τινων καὶ μικροπρεπῶν οἰκοδόμων ἔργα, πάντη ἀγνοησάντων τὸ μέτριον, ἢ πάρεργα μᾶλλον καὶ παιδιᾶς ἀλλ᾽ οὐχὶ σπουδάσματα. Τὰ μὲν ἐπεσχατιασμένα τῆς γῆς.... (pp. 278—280).

2. Τῷ Θεσσαλονίκης κυρῷ Εὐσταθίῳ τῷ τοῦ Καταφλῶρον

Ἀεὶ τὰ πέρυσι βελτίω· ταύτην τὴν παροιμίαν, ἀγχίθεε δέσποτα, οὐ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἢ τοῖς ἤδη τε ἡμῖν συμπεσοῦσι καὶ ὁσημέραι συμπίπτουσιν ἀποπερατουμένην ἔχω εὑρών. Ἐξ οὗ γὰρ ὑμεῖς οἱ Ἑρμοῦ θιασῶται, οἱ τάχα περὶ τὸν λόγιον ἔχοντες, οἱ σκίμποδος ἄξιοι καὶ γωνιᾶς, ἐκστρατεύειν εἱλόμεθα καὶ περὶ τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ὑπερορίαν περινοστεῖν καὶ τὴν κοιλάδα τῶν ἐν στρατοπέδῳ

щожението, както казва пророкът. И ако понякога слухът ти трябва да почине от отегчителен разговор, тук ще ти додява блеене на овце, там — врещене на кози, на трета страна — мучене на волове, а другаде — грухтенето на свиня в кочина.

А мъката на ежедневния живот е напълно достойна за оплакване. Защото хлябът се прави от трици или от просо, и то полуопечен, тъй като малко е стоял в огъня. Той е покрит със сажди и пълен с прах,[1] като хляба, печен в пепелта на Синамит. Виното е кисело и отвратително, неприятел на стомаха, което изпраща, би казал някой, остро копие срещу него. Осолените риби са вмирисани и вътре имат кал. Пресносолните пък риби от езерата и реките са изпълнени с тиня и мирищат на блато и карат да се отдръпва този, който ги приближи. Защото как в блатни и в тям подобни води би се родило нещо благородно и по-добро от жаби и пиявици? А това, което е най-лошо и най-глупаво, то е, че кравата, най-голямото от четириногите, се цени повече от рибата. В това място може да се доставят[2] на ниска цена цели ведра и котли, пълни с мляко, продавани за драхми, цели кошници, пълни с прясно и невтвърдено сирене, струващо грошове или дребни монети и оболи, което също мирише на пръч и с лошия си дъх измъчва обонянието на приближаващия.

Да не говоря за задушните и покрити със слама колиби, за малките хижи от тръстика, папур и всякакви други храсти, с малки размери, дело на пестеливи и неуки майстори, които изобщо не познават съразмерността, и по-скоро са нещо несериозно и едва ли не детинска работа. А отдалечените части на страната .....[3]

2. До господин Евстатий Солунски, син на Катафлорон

„Винаги това, което е минало, е по-добро." Тази поговорка, боголюбими господарю, намирам, че се отнася не толкова за другите, колкото за това, което ние преживяхме и всеки ден преживяваме. Защото засега ние, почитателите на Хермес[4], които очевидно държим за красноречието и ни подобава легло и тих кът, се заехме да воюваме, да

---

[1] За това, че хлябът, който употребявали българите, бил долнокачествен, се споменава и у Никифор Грегора (Nicephori Gregorae Historia, ed. Bonn., I, pp. 378—379). Срв. *Цанкова — Тивчев*, Нови данни, стр. 322. [2] Тези данни са указание за наличието на търговски обмен в София през XII в. Срв. *Стр. Лишев*, Третият кръстоносен поход и българите, ИИБИ, VII, 1957, стр. 210—212. [3] Краят на писмото не е запазен. [4] Хермес бил бог на търговията, също така и на ловкостта, изкуството, остроумието. Авторът се смята за почитател на Хермес, понеже самият се занимавал с литература и реторика.

σκηνῶν ⟨. . . . .⟩ διαμετρεῖν, Μούσαις μὲν Πιερίαι συγχορεύειν ἀποστερήσαντες, Ἄρει δὲ συγκινεῖν ⟨. . . . τὴν ἐνόπλιον ὄρχησιν ἀγαπήσαντες καὶ τὴν θρυλλουμένην πυρρίχην μεταμαθόντες ἀπὸ τῆς περιφανοῦς ῥητορικῆς ἧς τῇ φλογὶ συγκαθαιρεῖν ἡμᾶς οἱ φίλοι ἕνας οὐκ οἶδ᾿ ὅπως ἠξίωσαν. ἐς δὴ τοσοῦτον οὔποτε τῆς ἐπὶ τὰ χείρω λήξαντες οἴδαμεν προκοπῆς, ἀλλ᾿ ἀεὶ τοῖς τῆς ἐκστρατείας κακοῖς προσαπαντώμενοι, καὶ τὰ φθάσαντα τοῖς παρεστῶσιν εἰς λήθην μακρὰν ἀποκρύπτεται καὶ γοῦν χρόνον πεπειραμένοι μικροῖς περιβαλλόντων κακοῖς, τὰ πρότερα καὶ μὴ χείρω τῶν ἑπομένων πάντως ἐγκρίνομεν τοῖς βελτίοσι, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκβεβηκότων καὶ εἰς πεῖραν ἤδη πεσόντων οὐκ ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀποφαινόμεθα.

обикаляме чужда и далечна земя[1] и да споделяме теснотата на военните шатри ⟨. . . . .⟩, отказвайки се от изкуството на пиерийските музи[2] и тръгвайки заедно с Арес ⟨. . . .[3]⟩, след като предпочетохме изкуството на войната и се проникнахме от сегашния военен дух вместо от огнената риторика, чийто пламък нашите приятели ни смятаха, не зная защо, достойни да поддържаме. Никога досега не сме изпадали в толкова лоша участ, като сме изложени постоянно на злините на войната, и по-ранните злини са покрити със забрава пред настоящите. И прочее, след като сме преживели времена, които са ни подлагали на по-тежки злини, ние преценяваме като по-добро по-ранното, което не е по-лошо от следващото: от онова, което преминахме и което изпитахме, не ни се вижда добро и онова, на което се надяваме.

Πρώην γὰρ καὶ οὐ πάνυ τι πρώην περὶ τὴν Σαρδικὴν ποιούμενοι τὰς διατριβάς, γῆν ἐκείνην Βουλγάρων αὔχημα, χώραν ἐκείνην ἡμῖν τό γε νῦν εὐκταῖον κατάλυμα, κἂν εἰ σμικρὰ ἐν ἀποτροπαίοις ἠρίθμητο, μακρὰν ἴσμεν ταύτης τὸν ἥλιον, ὡς οὐκ ἔδει, καταχεάμενοι ἐν οἷς τηνικαῦτά σοι ἐπεστέλλομεν ἦμεν περὶ τῶν καθ᾿ ἡμᾶς καὶ ὥσπερ μηδαμῶς ἡμᾶς χρηστόν τι ἐργασαμένης, μήτε τι τῶν ὅσα φέρουσιν ὧραι φιλοφρονησαμένης, μηδὲ τοῖς ἐκδήμοις ἡμῖν φανείσαν ἀγαθὴν ξεναγόν, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ τὰ πάντων διαθεμένην οἰκτρότατα, ἀφανισμοῦ πεδίον ἀπεκαλοῦμεν, προφητικὴν ταύτην πρόσρησιν ἐπάρατον καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν ὀνομάτων χερσομανίαν ἠπείρου κατηγορεῖ, καὶ ὁ περὶ καρποτοκίαν κομιδῇ ἀφυὲς αὐτῇ συνεφοροῦμεν ἐπὶ χλεύῃ τε καὶ μυκτηρισμῷ.

Защото по-рано, и то немного отдавна, когато пребивавахме в Сердика, земя, която е гордост за българите и която сега за нас е желано убежище, тогава я смятахме за отвратителна.[1] Сега добре знаем, че сме били несправедливи към нея и че се отнасяхме пренебрежително, както не би трябвало, в писмото, което тогава ти изпратихме за нашите работи. Като ни изглеждаше, че не ни е сторила нищо добро и че не ни е дарила с нищо от това, което предлагат годишните времена, и че не се е показала гостоприемна към нас, чужденците, но, напротив, е проявила най-голяма неприязън, ние я нарекохме „поле на унищожението". Нарекохме я с такова пророческо проклятие и с всякакво друго име, което определя една земя като дива, и прибавяхме към нашите насмешки и подигравки обвинение в пълно неплодородие.

Τὸν ἐκεῖθεν γὰρ ἐδυσχεραίνομεν ἄρτον, ὅτι μὴ εὖ πεφυραμένος καὶ ὠπτημένος μηδὲ ἠλιβάτης καὶ κάπυρος, ὡς λόγος, γελῶν, γεγηθώς τε ὥσπερ καὶ τοῖς προσώποις ἐπιφαίνων τὸ χαῖρον, ὅτι μόνος κόσμος ἐστὶ τραπέζης ὑπὲρ τὰ λοιπὰ τῶν τρωκτῶν, πιτυρίας μὲν οὖν καὶ ἀδρὸς καὶ πολλῷ τῷ τοῦ μέλανος στυγνῷ σκυθρωπάζων καὶ προσήκων οὐχ ὡς ἑορτίοις τραπέζαις ἢ θαλίαις οἷς τὰ πάντα λαμπρὰ καὶ τῷ τοῦ πράγματος ἀγαλλιῶντι συγγέγηθεν, ἀλλ᾿ ἐπιταφίων ἄξιος δείπνων καὶ τῶν ἐπὶ

Прочее ние се оплаквахме от тамошния хляб, че не беше добре умесен и опечен и че не се смееше ведро и звънко, както е думата, весел и като че ли със своя вид издаваш радостта си, така че сам е украса на трапезата измежду другите храни.[5] Той е пълен с трици и е като начумерен под покрова на саждите, подхожда не за тържествени или сватбени трапези, на които всичко блести и сияе с празничен блясък, но поприлича за погребални трапези или надгробни

[1] В коя страна точно се е преместил Григорий Антиох, не е установено. Може да се предполага, че той заедно с византийските войски е отишъл на северозапад от София, в Сърбия или Унгария. *Каждан*, Григорий Антиох, стр. 97, смята, че това писмо е писано от безводните динарски планински места. [2] Пиерия е област в Северна Гърция, в подножието на пл. Олимп. Там според преданието били родени и почитани музите и затова се наричали пиерийски музи. [3] Текстът е повреден. [4] Авторът тук коригира своята пораншна отрицателна преценка за България. За значението на София като един от важните български градове през тази епоха срв. *Йорд. Иванов*, Средновековна София, Юбилейна книга на гр. София, София, 1928. [5] Общо за хляба в българските земи по това време срв. *В. Н. Златарски*, Големината на българския хляб. Известия на Народния етнографски музей I, 1—2, 1922, стр. 12—13.

νεκροῖς συσσιτίων οἷς τὰς πάντα πενθικὰ καὶ στυγνὰ καὶ τῷ τοῦ πράγματος κατηφιῶντι συνεσκυθρώπακε. Καὶ δὴ καὶ περὶ τὸν οἶνον ἦμεν οἱ χάζοντες, ὅτι τοι μὴ ἀνθοσμίας μηδὲ τὴν ὄψιν ἢ τὴν γεῦσιν διαυγὴς καὶ ἡδύς, ἐκτροπίας μὲν οὖν καὶ τὴν θέαν γλευκίας καὶ θολερός, ὥσπερ ἄρτι τοῦ προληνίου προκύψας. καὶ ἀηδὴς τὴν ὀσφρὰν καὶ δριμύσσων τὸ αἰσθητήριον.

Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὰς ὀπώρας πρόφασιν μειρακυλλίων δίκην ἐναπεσπαίρομεν τοῖς κλαυθμοῖς, ὅτι μήτε σικυὸς ἡμῖν νεόδρεπτος εἰς χεῖρας ἀφῖκτο ἀκάνθαις μαλθακαῖς τισι φρίσσων καὶ ταύταις πολλὰς ὑποβάλλων περὶ ἑαυτοῦ τὰς ἐννοίας ὡς, ἢ βασκαίνων τοῖς θεωμένοις τῆς αὐτοῦ ἐδωδῆς καὶ αὐτόθεν ἴσχων ὀξυβελῆ τὰ δόρατα τούτοις καὶ τοὺς ψαύοντας ἀπείργων δακτύλους μὴ καὶ πληγέντες ἀπέλθοιεν, ἢ τοὐναντίον καὶ ζητῶν τὸν ἁψόμενον καὶ οἱ τοῖς φυσικοῖς κεντρίοις ὑποκνίζων τὴν ὄρεξιν κατὰ νόμους ἐρωτικούς· ἢ — ᾧ καὶ μάλιστα τίθεμαι τυραννίδικατὰ τῶν ἄλλων ἐπιτιθέμενος ὀπωρῶν καὶ αὐτόθεν πολὺ τὸ δορυφορικὸν ἐπαγόμενος, γνήσιον αὐτῷ καὶ ὂν ⟨......⟩. Οὐδὲ μέντοι μῆλον οὐδ᾽ ὁποτέρας φύτλης ὀφθαλμοῖς παρειλήφειμεν, ὅσον τε συνῇ ⟨..... ἐκ⟩ προσθήκης ἀπὸ τῆς ἐνεγκούσης χώρας κικλήσκεται καὶ ὅσον τοῦ κατ᾽ αὐτὸ τὸ μῆλον καὶ ἔστι τὴν προσηγορίαν ἀσύναπτον, οὔτε δὲ σῦκον ἢ ῥόαν, ἀρτιδρεπῆ καὶ ταῦτα καὶ νεαρά· καὶ τοῦτο μὲν αὐτοβαφεῖ πυρσαινόμενον μίλτῳ, τὸ μῆλον, καὶ στίλβον, ἐπαγωγὸν ὀφθαλμοῖς καί φυσικῷ τῷ κάλλει τέρπον καὶ ἀκομψεύτῳ καὶ σώφρονι καὶ μὴ κατὰ τὰς μάχλας τῶν ἑταιρουσῶν ἐντριβόμενον — — —

Τί χρὴ τοῖς τηνικαῦτα ἐπεσταλμένοις ἐπεξιέναι, δέον τῷ ἐπιστολίῳ περιτυχόντα γνῶναι σαφῶς ὁπόσα τηνικάδε τῆς Σαρδικῆς κατηδολεσχήσαμεν, λῆροι τῆς ματαίας ἐκείνης λέσχης καὶ φλήναφοι ἢ μᾶλλον ἄπληστοι καὶ ἀχάριστοι, μήτε τοῖς αὐταρκῶς ἐκεῖθεν κεχορηγημένοις ἡμῖν ἀγαπῶντες, ἀλλ᾽ εἰ μὴ καὶ πρὸς τρυφὴν διαζῷημεν μηδὲ τὰ Συβαριτικὰ παρὰ μέσοις Βουλγάροις δειπνοίημεν, οἰόμενοι μηδὲ τὸ παράπαν βιῶν, μήτε συνιέντες ὡς οὐ τοσοῦτον Φρυγῶν τὸ μεταξὺ καὶ Μυσῶν ὁπόσον ἄρα Βουλγαρία καὶ Σύβαρις διεστήκατον, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εὐγνωμονεῖν εἰδότες κατὰ τὸν ἀχάριστον Ἰσραὴλ εἴπερ, ἐκεῖ που τοσούτοις ἐνσπαταλῶντες τοῖς ἐδωδίμοις καὶ οὕτω φλεγμαινούσας τραπέζας παρατιθέμενοι, εἶτα γογγύζουσαν γλῶσσαν κατὰ τῆς τρεφούσης ἐθήγομεν. Ἐμέλλομεν δὲ ἄρα μεμνῆσθαι γῆς ἐκείνης καὶ τῶν

гощавки, на които всичко е тъжно, печалио и помрачено от нерадостната обстановка. А също тъй бяхме недоволни и от виното, че не беше ароматно, нито пък искрящо и приятно на вид и на вкус. То беше противно, непрекипяло и мътно на вид, като че ли току-що бе излязло от лина, неприятно на мирис и тръпчиво на вкус.

Не само това, но като деца ние обсипахме с оплаквания и растенията; че нито една прясноотkъсната краставица, настръхнала с нежни бодли и внушаваща с тях много желания, не ни е попадала. Тя подканя тия, които я гледат, да я изядат и сякаш държи пред тях островърхи копия и пречи на докосващите я пръсти да се отстранят дори и ранени. Или пък, напротив, търсейки кой ще я вземе и възбуждайки желанието му със своите естествени бодли съобразно със законите на Ерос или пък — нещо, което аз смятам за най-насилническо, — като се насочи срещу другите плодове, повежда оттам цяла свита копиеносци, за да получи законно ⟨.....⟩. Не се мерна пред очите ни нито ябълка от какъвто и да било вид ⟨....⟩, получила допълнително името си от мястото, което я е родило, или пък изобщо ябълка без определено название, или пък смокиня, или нар, скоро откъснати и пресни. И то ябълка зачервена и блестяща със собствена руменина, която примамва и радва очите с природната си красота, простота и скромност, без да се труфи подобно на хетера. — — —

Защо прочее трябва да се връщаме към писаното тогава и онзи, който попадне на писмото, ясно да разбере какво сме набъбрали там за Сердика — какви глупости и празнословия — по-скоро като хора алчни и неблагодарни, неодобряващи доставеното ни в достатъчно количество. Но ако и да не живеехме разкошно и да не ядяхме сред българите сибаритски ястия, мислейки дори, че изобщо не живеем, и не разбирайки, че разликата между България и Сибарис[1] не е толкова голяма, колкото между Фригия[2] и Мизия[3], като не можехме да бъдем признателни, подобно на неблагодарния Израил, въпреки че там се наслаждавахме на толкова много ядене, седнали на такава изобилна трапеза, все пак точехме езика си, мърморейки срещу тази, която ни хранеше. И тъй ние трябваше да си спомним за оная земя и за тамошните блага и да я наречем „земя

[1] Сибарис — древна гръцка колония в Южна Италия. Жителите на Сибарис поради своето богатство живеели в голям разкош и затова името „сибарити" станало синоним за човек, който се храни с най-изтънчени храни. [2] Фригия — област в централната част на Мала Азия. Според легендата в древността в нея имало големи количества злато. [3] Мизия — област в Северозападна Мала Азия, която в древността била известна като бедна планинска страна с пастирско население.

ἐκεῖθεν καλῶν καὶ γῆν μακάρων οὔ τί τοι Βουλγάρων ταύτην μεταμαθεῖν. Τὸ γὰρ ἀπ᾿ ἐκείνου καὶ ἐς τόδε καιροῦ ἐν οὕτως ἀπόρῳ τόπου μονονουκὶ καὶ ⟨. . . . . μετα⟩ σκηνούμεθα — ἵνα καὶ τοῖς περὶ τούτου λόγοις ἐνευκαιρήσω, ἐκεχειρίας λαβόμενος —, ὡς μὴ ὅτι τῶν περι⟨ττῶν ἢ τῶν ὑπ⟩ὲρ τὴν χρείαν ἐφίεσθαι, ἀλλ᾿ εἰ καὶ τὰ πρὸς ἀνάγκην καὶ ὅσα ἂν πρὸς τὸ ζῆν μόνον ἀπέχρησε ποριζοίμεθα ἐν εὐχῆς μοίρᾳ τίθεσθαι.

Ὅτε γὰρ ἄρτος ἡμῖν ἐνίοτε πολυζήτητος καὶ ἀνεύρητος, ἢ εὑρημένος παντάπασιν ἄβρωτος, ὅλος ὢν ἀθέρες καὶ λέμματα καὶ ἅλωνος συρφετός· καὶ τὸ δὴ χεῖρον, ὅτι καὶ αὖός ἐστι καὶ ἀτεχνῶς εἰς λίθον ἀπέσκληκεν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ πάλιν αἰτησαμένου τοῦ πειράζοντος πνεύματος λίθους γενέσθαι τοὺς ἄρτους ἐναντίως ἢ ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν· ὁ δὲ αὐτομάτως ἀπολελίθωται, πάντως ἵν᾿ ἡμεῖς καὶ εὐωχούμενοι πειραζώμεθα. Εἰς τοῦτο γὰρ ἀδρότητος ἐξηγρίωται, ὡς ἡμῖν καὶ τὴν ὑπερῴαν ἀμύσσειν καὶ τὴν γλῶσσαν λυπεῖν καὶ τῇ καθόδῳ τὸν φάρυγγα παραξέειν, ὡς λίθον τραχὺν ὠθούμενον εἰς βίαν κατὰ πρανοῦς, πολλάκις δὲ καὶ εἰς φραγμὸν ἑστάναι τῷ τοῦ πνεύματος ὀχετῷ καὶ εἰς πνίγμα τῷ προσφερομένῳ ἐστηρίχθαι κατὰ λαιμοῦ καὶ τιθέναι τοῦτον ὑπὸ στενοχωρίας ἀσχήμονα, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκεκροῦσθαι δοκοῦντα πρὸ τῶν βλεφάρων ἑστηκότας αὐτῷ τῆς οἰκείας ἕδρας ἀπολιμπάνοντας. Καὶ τὸ ὅλον πάσχομεν Κρονικά, λίθων καταπόσεσιν ἡμέρας ἑκάστης τὸν οἰσοφάγον δρυπτόμενοι πρὸς ἀνάγκην, πάντως οὐ πρὸς ἀπάτην ὁποῖα λόγος τὸν μισότεκνον Διὸς πατέρα Κρόνον παθεῖν, ἀλλ᾿ οὐδὲ πρὸς μῦθον καὶ ἀστοργίαν, πρὸς πόθον μὲν οὖν καὶ τοῦτον τυραννικόν. Λιμῷ γὰρ παλαίειν ἀμηχανοῦντες, καὶ ὃ μισοῦμεν ποθοῦμεν καὶ πρὸς ὃ δυσορεκτοῦμεν τούτου καὶ ὀριγνώμεθα καὶ τὸ ἀπόστοργον ἡμῖν οὕτω στέργομεν καὶ ἀμφέπομεν καὶ οὕτω κοιλαῖς χερσὶ δεχόμεθα καὶ ἀγκαλιζόμεθα, ὡς ἐν ἀφορήτῳ τιθέναι μὴ οὐχὶ καὶ τοῖς σπλάγχνοις τοῦτο ἐγκαταθέσθαι καὶ οἱ τὴν μέσην χώραν τῆς καρδίας χαρίσασθαι. Τοίγαρ αὐτὸ καὶ ἄσμενοι κατὰ τὰ φίλτατα πρώτως τῷ χείλει προσενεγκόντες κἶτα καὶ τοῖς ἔνδον εἰσοικιζόμεθα.

Οὕτως ἐκπολιορκούμεθα τῷ κακῷ, οὕτως ἡμῖν ὁ τοῦ στομάχου πύργος λιθοβολεῖται! Καὶ δέος μή, τοῦ τειχίου ῥαγέντος τῷ τοῦ παταγμοῦ θαμινῷ, βάρβαρός τις νόσος ἐπεισπηδήσοι τῷ πολιχνίῳ τοῦ σώματος καὶ τῆς ἀκροπόλεως κατακρατήσασα κεφα-

на блажени“, а не земя на българи. Защото оттогава и до ден днешен ние сме настанени в толкова неплодородно място, едва ли не ⟨. . . . .⟩, за да си послужа с подходящи думи за това и да се изразя сполучливо и подходящо, ние трябва да се задоволяваме само с това, което е потребно. И бихме се смятали за щастливи, ако бихме получили потребното и това, което е необходимо само за поддържане на живота.

Ние понякога трябва дълго да търсим хляб, без да намерим, или ако намерим, той изобщо не може да се яде, пълен с цели класове, люспи и плява, а още по-лошо е, че той е и сух и изобщо твърд като камък, така че ако един изпитващ дух би поискал хлябовете да станат камъни, обратно на това, което сме чули в евангелието, то те от само себе си са се вкаменили, та да бъдем подложени на изпитание дори когато се угощаваме. Той е толкова прост и долнокачествен, че ни издрасква небцето и ни измъчва езика и при преглъщане ни остъргва гърлото също като грапав камък, тласкан със сила надолу. Често той образува преграда за дихателната тръба и засяда в гърлото до задушаване на онзи, който го яде, и го прави грозен поради затруднението. Той изглежда сякаш че очите му са изскочили, изхвръкнали от клепачите и излезли от собственото си място. И преживяваме изобщо участта на Кронос, като си дерем всеки ден гърлото с поглъщане на камъни по необходимост, а съвсем не поради измама, както се казва, че правел Кронос — детененавистният баща на Зевс;[1] но не според легендата и поради омраза, а поради нужда, и то неотменна. Защото, като не знаем как да се борим с глада, ние желаем и това, което ненавиждаме, и се стремим към това, от което се отвращаваме, обичаме и търсим онова, което ни е омразно, и така го приемаме с отворени обятия, че бихме сметнали за невъзможно да не го приютим в душата си и да не му дарим цялото си сърце. Прочее, след като го слагаме с радост и удоволствие първо на устните си, след това го подслоняваме вътре в себе си.

Така сме обсадени от злото, така е обсипана с камъни крепостта на стомаха ни! И има опасност, след като крепостта рухне от честите удари, някаква варварска болест да не се промъкне в твърдината на тялото ни и след като завладее акропола — главата, —

[1] Според гръцката митология Кронос, който бил пръв между боговете, за да запази върховната си власт, поглъщал децата си, тъй като му било предсказано, че ще бъде свален от своя син. Обаче когато дошло време да бъде погълнат Зевс, вместо него му бил подаден камък, обвит с пелени.

λῆς ἢ ζώγριον εἰς χώραν μακράν, τὴν τῆς ὑγείας ἀπῳκισμένην καὶ ὑπερορίαν ἀσθένειαν, αἰχμαλώτους ἡμᾶς ἀπαγάγοι, ἢ κατὰ καρδίας ἐς τὸ καίριον ὀδύνης διατορήσασα δόρατι, ἢ τοῦ ἥπατος ὀξεῖαν ἀλγηδόνος σπάθην κατενεγκοῦσα, ἐκ τοῦ σχεδὸν ἁρπάσειε καὶ τοῦ ζῆν. Μὴ γὰρ κατὰ τοὺς πελεκᾶνας ὁ φάρυγξ ἡμῶν διοργάνωται ὡς πρὸς τηλικαύτην ἀντέχειν ἄρτου ἀντιτυπίαν τε καὶ σκληρότητα. ὥσπερ ἀμέλει κἀκεῖνοι, τὰς κόγχας αὐτοῖς ὀστράκοις ἀναλεγόμενοι, ἀλύπως εἰς τὸν λαιμὸν καθιᾶσι καὶ τὸ τραχὺ τῶν λεπύρων ὁμαλῶς διαφέρουσι. Ἀτάρ τοι καὶ χρεὼν ἢ τὸν τηλικοῦτον ἄρτον εἰς ἀνάπλασιν ἄγοντας καὶ εἰς τὸ πρότερον κατεσθηκὸς ἀναλύοντας, ἐπαλήθοντας τὸ καὶ ἐπαναφυρῶντας εὖ πάλιν καὶ ἀναπτῶντας ἐξ ὑπαρχῆς, εἶτα καὶ δὴ τοῦτον προσφέρεσθαι, ἢ λιμῷ θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἄλλως αὐτὸν ὀδοῦσιν ὑπεῖξαι ἢ τέμνουσιν ἢ ἀλήθουσιν. Εἰ δ' ἄρα καὶ ὀψὲ γοῦν ὑπονοστήσει τῷ ἐνδακόντι, ὃ δὲ ἀλλ' ὥσπερ λάκκον ὀρυξάντων αὐτῷ τῶν ὀδόντων καὶ ἐμπεσόντων εἰς ὃν εἰργάσαντο βόθρ⟨ον . . . ἢ . . .⟩ αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀνέσπασεν, ἢ κάθηται ἀτροφῶν καὶ φυλακὴν τῷ στόματι φέρων ⟨. . . . μ . . . .⟩ καὶ σιγὴν ἀσκῶν πυθαγόρειον καὶ φιλοσοφῶν ἐν κακοῖς, ἄθλιος ἐν ἀνθρώποις, ἑτέρως ἢ κατὰ Τάνταλον δίκην ὑπάρχων Ταντάλειον· ὁ μὲν γὰρ παρὰ μέσαις πηγαῖς τὸ νᾶμα δαψίλεσιν ἑστηκὼς καὶ πίνων διψᾷ, ὁ δὲ ἐσθίων οὐδὲν ἧττον πεινᾷ καὶ λιμαγχονεῖται σιτούμενος καὶ „τῆς βρώσεως οὔσης ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ" ὅ φησι περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ θεῖος Δαυὶδ „ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτὸν ἀνάβαινε" ἕτερον τρόπον· καὶ δὴ τρώγων ἐξ αἰτίας ἀπόλωλεν· Οὐδὲ γάρ, οὐδ' ἔστιν αὐτῷ διαμασσητέα, οὐδέ τις μηχανὴ τὸν ἄρτον λεαίνουσα. Οὕτως ὁ καλὸς ἄρτος λίθος ἡμῖν προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, δι' ὧν ἄρα περὶ αὐτὸ τὸ ζῆν καὶ προσκόπτομεν καὶ σκανδαλιζόμεθα.

или да ни отведе пленници като своя плячка в далечна страна, чужда на здравето и място на немощта, или като ни прободе в сърцето с копието на смъртоносна болка или като пронижe черния ни дроб с острата сабя на болката, изведнъж да ни отнеме живота. Да не би нашето гърло да е като на пеликаните, така че да понася толкова противен и корав хляб! И наистина те поемат миди заедно с черупките и без мъка ги спускат в гърлото си и лесно понасят грапавината им. Обаче трябва такъв един хляб отново да го приготвяме, да го връщаме към първоначалното му състояние, след като го стрием, отново хубаво го умесим и пак го опечем и след това да го поднасяме, или пък да умрем от глад и да търпим мъка. Защото не е възможно, не е, не е възможно иначе да се сложи между зъбите, за да се сдъвче и стрие. И ако най-после хлябът стигне до този, който го отхапва, сякаш зъбите му копаят яма и падат в дупката, която са направили ⟨. . . . .⟩, той или ги измъква оттам, или остава гладен, поставя стража за стомаха си ⟨. . . . .⟩, като пази питагорейско мълчание и философствува в бедите, нещастен между хората, подложен на танталови мъки по друг начин от Тантал. Защото онзи, застанал сред извор, изобилен с вода, опитвайки се да пие, остава жаден, а този, искайки да яде, не по-малко гладува и хранейки се, страда от глад и „когато яденето е в устата му — както казва божественият Давид за Израил, — божият гняв се надига срещу него", или, казано по друг начин, ядейки, в действителност умира от глад. Прочее не, няма как да го сдъвчи, нито начин да раздроби хляба, защото този „прекрасен" хляб е за нас камък на претковението и скала на съблазънта, поради които ние сме огорчени и отвратени от самия живот.

Καὶ τί ἂν λέγοιμι περὶ οἴνου; ὡς ἔσθ' ὅτε καὶ οὗτος πάνυ τι ἐξητημένος οὐχ εὕρηται, ἢ σχολῇ καὶ εὑρημένος οὐ πέποται, μήτε τὸ εὔπνουν ἔχων ἐπαγωγὸν καὶ ἀηδίζων τῷ θολερῷ, Καὶ ὀπώρων δὲ πέρι, ὡς οὐδὲ εἰς ὄψιν ἡμῖν ὅλως πίπτουσιν. Ὅπου γὰρ ὁ „στηρίζων ἀνθρώπου καρδίαν ἄρτος" ἐπιλελοίπει, τί ἂν τις ἐκεῖθεν οἴσει ἕτερον ἀγαθόν; Κἂν δὲ καὶ ἐκ περιουσίας αἱ ὧραι τὰ αὐτῶν προχειρίζοιντο καὶ τοὺς σφῶν δωρήμασι δεξιοῖντο, ἀλλὰ τῆς πρὸς ἀνάγκην καὶ φυσικῆς ἀνθρώπῳ μὴ παρούσης τροφῆς, ἐρρόντων τὰ πρὸς τρυφὴν καὶ ὅσα θέλγητρα τῶν αἰσθητηρίων καὶ ἐν τοῖς περιττοῖς ἐστι καὶ ἀνόνητα. Πῶς δὲ ὅτι τὴν καρδίαν ἀλγοῦμεν, ὁπηνίκα πεφεισμένως καὶ τοῦ ὕδατος ἔχομεν καὶ οὐκ ἔστιν εἰς τὸ ἄφθονον οὐδ' ὑδροποτεῖν, ἀλλὰ σμικρολογεῖσθαι κἂν τούτῳ καὶ ἐν μέτρῳ καὶ

А какво да кажа за виното? Че и то понякога, когато го търсим, мъчно се намира или ако се намери лесно, не може да се пие. Нито има хубав дъх, а е неприятно и мътно. А относно плодовете — те изобщо дори не са ни попаднали пред погледа, защото, където „липсва хлябът, който крепи сърцето на човека, какво друго благо би могъл някой да донесе"? Ако и годишните времена да доставят изобилно своето и да ни удостояват със своите дарове, ако липсва храната, необходима за човешката природа, прощавайте, лакомства, и съблазните за сетивата са излишни и безполезни. Помисли си колко се измъчва сърцето ни, когато трябва да пестим и водата и нямаме доста-

στάγδην μεταλαγχάνειν αὐτοῦ, ἐς χεῖλος μήποτε πληροῦντας τὸ ἔκπωμα μηδ' ἐπιτρέφοντας τοῦ ποτοῦ, ἀλλ' ὅσον ἐπικαλύψαι τὸν πυθμένα μόνον ἐγχέοντας, ὡς πολλοῦ τιμᾶσθαι καὶ τὸ τῆς σταγόνος βραχὺ καὶ πλείονος ἢ τὴν κοτύλην τοῦ νέκταρος ὁ φιλοπαίγμων ῥήτωρ χαριεντίζεται, ἐλευθεριάζων τὸ στόμα καὶ τῇ γλώττῃ τρυφῶν.

Εἰσὶ γάρ τινες τῶν χωρῶν οἳ σύν γε τῇ λοιπῇ σφῶν ἀκαρπίᾳ τε καὶ λυπρότητι οὕτω καὶ δυστυχήσασαι λειψυδρεῖν, ὡς μηδεμιᾷ τὸ παράπαν διοικεῖσθαι φλεβὶ καὶ τὸ πολυδίψιον Ἄργος ἀποκρύπτειν εἰς ἀνικμότητα. Καί μοι δοκεῖ μὲν τοὺς τηλικούτους τῶν τόπων αὐτοὺς μὲν τὴν κοινὴν ἁπάντων καὶ σφῶν μητέρα τὴν γῆν οὔ τι βραχέα λυπῆσαι καὶ φορητά, οὐκ οἶδ' ὅτι ταύτην διαθεμένους κακόν, ταυτὴν δὲ σφᾶς ἀντιστυγῆσαι καὶ ἀπεχθῆραι τῆς ἐξ αὐτῶν λύπης καὶ τῆς κακώσεως καὶ ἄσπλαγχνον διαμεῖναι περὶ τούτους καὶ ἄστοργον αὐτόθεν ἐκ τοκετοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μήτε τὸ θρυλλούμενον οὖθαρ ἀρούρης αὐτοῖς ὑποτεῖναι καὶ θηλάσαι τούτους καὶ θρέψαι καὶ πιᾶναι ὡς καρποφόρους εἶναι καὶ τοῖς ὡραίοις ἐνευθηνεῖσθαι μήτε σπαργάνοις ποταμίων. ὁλκῶν αὐτοὺς περιελίξαι μητροπρεπῶς, μηθ' ὑγραῖς ὠλέναις περιρρεόντων ὑδάτων ἀγκαλίσασθαι τούτους καὶ περιπτύξασθαι, ἀλλ' ἐκθέσθαι τούτους ἀτημελήτους τὸν τρόπον τοῦτον καὶ αβ ⟨. . . . .⟩ κατὰ τὰ νόθα τῶν νεογνῶν καὶ ἀπόβλητα. Ὅθεν οὔτε αὐτόχθον αὐτοῖς ἀποβλύζει τὸ ὕδωρ καὶ ἰθαγενὲς καὶ ἐγχώριον ἀπὸ γνησίων φλεβῶν, οὔτε ἄλλοθεν ἥκει ξένον καὶ ἔπηλυ, ἐπ' ἀλλοδαπῆς μὲν ἴσχον τὰς ἐκβολὰς κἀκεῖθεν πρώτως ἀναπιδύον, αὐτοῖς δὲ παροδεῦον καὶ παρεπιδημοῦν καὶ μέτοικον ἐπερχόμενον καὶ τὸ οἰκεῖον νᾶμα τούτοις κιχρῶν καὶ δανεῖζον εἰς χάριν οἰμενοῦν ἔντοκα.

Καλά γε, ὦ πρὸς τῶν λόγων, θεσπέσιε δέσποτα, εὖ ἡμῖν, ὦ πρὸς τῶν βιβλίων, βεβούλευται τηλικαύτην ἑλομένοις τὴν βιότην! Ὀρθὰ περὶ σφῶν αὐτῶν πεφρονήκαμεν, οὕτως ἀθλίως διαζῆν δοκιμάσαντες καὶ ἐν στρατοπέδοις ἀεὶ περισεσαλπίσθαι καὶ ὑπὸ κώδωνι τῆς κλίνης ἀνίστασθαι ἅμ' ἠοῖ φαινομένῃ φρικτὸν ἐγερτήριον ὀρθριάζοντι, ὥσπερ ἂν εἰ ἐκ πρώτης τριχὸς καὶ ὀνύχων ἀρτιφυῶν τὸν στρατιώτην ἐπιτηδεύειν ἐλάχομεν ἢ ταῖς γραφίσι καὶ καλαμίσιν εἰς δόρυ κεχρῆσθαι καὶ βέλος, καὶ τοῖς ἀφαυροῖς χαρτιδίοις εἰς ἀσπίδα καὶ θώρακα, ἄνθρωποι ταλαιπωριότατα φοροῦντες σαρκία καὶ ἰσχνὰ τὰ μέλη καὶ ῥικνὰ περικείμενοι καὶ ῥᾴω πρὸς πᾶσαν νοσήματος ἐκβολὴν καὶ μὴ τὰ στρατιωτικὰ σωμασκοῦντες μηδὲ κατασαρκούμενοι, ἀλλὰ τὸ δέρμα τοῖς κρεϊλλίοις περιτεταμένοι καὶ λεβηρίδος λεπ-

тъчно дори вода за пиене, но трябва да правим сметка и за нея и да я получаваме по малко и капка по капка! Никога не напълваме съда догоре и не разсипваме течността, но наливаме само колкото да покрием дъното, тъй като и най-малката капка е извънредно ценна и струва повече от чашата нектар, с която се услажда красноречивият ритор, облекчавайки устата си и угощавайки езика си.

Защото има някои области, които освен поради своето неплодородие и беднота са нещастни и поради липсата на вода, като нямат никаква рекичка и по суша си съперничат на многожадния Аргос[1]. Струва ми се, че тези места немалко са огорчили общата на всички и тяхна майка — земята, — и то тежко, не знам какво зло са й сторили, че тя ги е презряла и намразила поради мъката и злините, причинени от тях. Тя е останала безчувствена към тях и ги е намразила още от самото им рождение и не им е протегнала благословената си гръд, не ги е накърмила, нахранила и напоила, за да изобилствуват с плодове през годината. Не ги е повила и оградила майчински с пелените на реките, нито пък ги е обкръжила и приютила във влажните прегръдки на течащи води, но ги е оставила без грижи по начин ⟨. . . . .⟩, подобно на незаконни и подхвърлени деца. В тия земи водата не блика от земята естествено на самото място и от собствени извори, нито пък идва отдругаде — чужда и далечна, — вземайки начало от друга страна и изтичайки първо оттам, да премине и странствува през тях като чужденец и да им заеме своите потоци, предоставяйки им ги като че ли под лихва.

Хубаво е за словата, пресветли господарю, добро е за книгите нашето решение да изберем такъв начин на живот! Добре благоразсъдихме за тях, след като сме подложени на такова жалко съществуване: да ни звучи винаги в лагера бойна тръба и да ставаме от леглото под медни звуци заедно с появата на зората, възвестяваща ужасно събуждане. Като че ли от първата поява на косата и поникването на ноктите сме избрали военен жребий, перата и писалките сме употребили за копия и стрели, а тънката хартия за щит и ризница, хора, които имат немощно тяло, тънки и слаби крайници и лесно са изложени на всякакъв пристъп на болест, без да имаме калено за военна служба тяло и мускули. Кожата, която покрива плътта ни, е по-тънка от ципата на

[1] Аргос — главен град на сухата и безводна област Арголида в Северен Пелопонес.

τότερον καὶ τὰς πλευρὰς ἐς τὸ ἀκριβὲς ἠριθμεμένοι, διαφαινούσας τῆς μονονοὐκ ἐπαλειφούσης ταῦτα δορᾶς, καὶ τοὺς πήχεις περιεπτισμένοι καὶ τοὺς δακτύλους, ὁποίως ἄρα καὶ ἐσχήκασι φύσεως οἱ τὰ σώματα ἑκουσίως ἐκνευρίσαντες πόνοις καὶ ἐξίτηλα θέμενοι καὶ τοῖς περὶ λόγους ἱδρῶσι κατειργασμένοι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀγκτῆρσι τῆς φύσεως καὶ τῷ μὴ ἀνακύπτειν βίβλου βρεφόθεν μονονοὺχ ἁπάσης ἡμέρας καὶ ἁπάσης νυκτός, ἐμπεπῆχθαι δὲ τῷ ἀναγνωστηρίῳ καὶ συνερράφθαι τῷ σκίμποδι· οὓς ὁ περὶ τὴν παιδείαν κατέφαγε, ζῆλος καὶ ἐξεμύζησε, „τὰ τούτων ἐκμυελίσας πάχη“ κατὰ τὸν φάμενον (pp. 65_1—66_{51}; 66_{69}—68_{180}).

тимпан, ребрата ни се броят, като се показват от кожата, която едва ги покрива, лактите и пръстите са изтънели. Такава е природата на онези, които доброволно са отслабили, обезсилили и изтощили тялото си с умствен труд и напрежение; а също така и поради останалите изпитания на природата и поради това, че почти цял ден и цяла нощ още от детинство не са вдигали глава от книгата, приковани на масата и неподвижни на стола, които ги е погълнал и изсмукал стремежът към образованието, „като е размекнал тялото им“ според поговорката.

3. Ἡ τῶν Βουλγάρων ἀποστασία

Τοῖς δὲ φυγαδίαις ἐκείνοις καὶ ἀποστάταις ἄνετοι τοῦ λοιποῦ πόδες, ὁπόσα καὶ συάγρων πόδες ἀγριοθύμων, Ῥωμαΐδος ἀμπέλου κατασκιρτῶντες καὶ συχνὸν συμπατοῦντες καὶ ἀποχρειοῦντες βότρυν αὐτῆς. Καὶ τὸ κατ᾽ αὐτοὺς πρὸς ἀφηνισμὸν κακεκτοῦν ἐς τὸ τῶν ἀνιάτων κακόηθες ἀπηγριῶται. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τραῦμα τοῦτό φησιν ὁ λέγων, οὐ μώλωψ, οὐ πληγὴ φλεγμαίνουσα, ὡς ἔκ τινος δὲ πρωτοπαθοῦς μέλους, τῆς αὐτῶν πονηρᾶς ἀδελφικῆς ξυνωρίδος, καὶ τοῦ φυλετικοῦ τούτοις ἔθνους παντὸς τὸ δεινὸν καθέρπει, ὅσα καὶ σώματος εὐπαθοὺς προὐχώρησεν εἰς ὁλομελές (ВВр., XXVI, 1965, стр. 95—96).

3. Въстание на Асен и Петър

А на онези бегълци и бунтовници[1] нозете вече бяха развързани също както краката на разярени глигани. Те се нахвърлиха върху ромейското лозе и често тъпчеха и грабеха неговото грозде. И тяхното гибелно неподчинение започна да се превръща в неизлечимо зло.[2] То не би могло да се нарече нито обикновена рана, нито язва, нито гнойно възпаление, тъй като първият заразен крайник на този братски болен впряг, злото, пропълзя към родствения тям иарод и обхвана всички членове на податливото тяло.[3]

---

[1] Авторът има пред вид вождовете на въстанието от 1185 г. — Асен и Петър. На този откъс обръщат внимание *Darrousé*, Notice, p. 72, и *Каждан*, Григорий Антиох, стр. 95—96. [2] С тези думи Григорий Антиох отразява успехите на въстаналите българи, които предприели редица нападения на юг от Стара планина. За събитията вж. *Ф. И. Успенский*, Образование второго болгарского царства, Одесса, 1879: *Златарски*, История, II, стр. 410—483; *Литаврин*, Болгария и Византия, стр. 427—464; *Ангелов*, История на Византия, II, стр. 209—213. [3] В края на словото, което засега не е издадено изцяло, авторът моли Йоан Кръстител да дари на император Исак Ангел победа над българите (*Κατὰ Μυσῶν*) и да върне в робство този народ, който е дръзнал да иска свобода. Срв. *Каждан*, Григорий Антиох, стр. 96 и посочената там литература.

ПОКАЗАЛЕЦ — INDEX NOMINUM ET RERUM

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

библ. = библейски
бълг. = български
вел. = велик
виз. = византийски
вр. = връх
гр. = град
дн. = днес
ез. = езеро
зал. = залив
имп. = император, императорски
креп. = крепост
м. = местн. = местност
мадж. = маджарски, унгарски
ман. = манастир, манастирски
митол. = митологически
нар. = народ
неут. = неуточнено
обл. = област
окр. = окръг
о-в = остров
пл. = племе
прабълг. = прабългарски
пров. = провинция, провинциален
р. = река
рим. = римски
с. = село
сел. = селище
слав. = славянски
сръб. = сръбски
трак. = тракийски
унг. = унгарски
христ. = християнски
царигр. = цариградски
църк. = църковен
южнослав. = южнославянски

Показалецът е съставен по българската азбука. Гръцките и латинските думи са подредени според произношението им на съответните езици. Цифрите посочват страниците. Получерните цифри означават, че на тази страница към думата има обяснителна бележка

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

СПИСАНИЯ И ПОРЕДИЦИ

БИБ = Българска историческа библиотека
БмПр = Беломорски преглед
БС = Български старини
БСМ = Йорд. Иванов, Български старини из Македония
ВДИ = Вестник древней истории
ВИ = Вопросы истории
ВВр = Византийский временник
ВИИНJ = Византиски извори за историју народа Југославије
ВИСб = Военно-исторически сборник
Всб = Византийский сборник
ГИБИ = Гръцки извори за българската история (Fontes graeci historiae Bulgaricae)
ГлСАН — Гласник Српске академије наука — Београд
ГНМ = Годишник на Народния музей в София
ГПлНБМ = Годишник на Народната библиотека и музей в Пловдив
ГСУбф = Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски", Богословски факултет
ГСУифф = Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски", Историко-филологически факултет
ГСУфиф = Годишник на Софийския университет „Климент Охридски", Философско-исторически факултет
ГСУфмф = Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски", Физико-математически факултет
ЖМНПр — Журнал Министерства народного просвящения
ЗбИЕКСН = Зборник за историју, език и књижевност српског народа
ЗбРСАН = Зборник радова Српске академије наука — Београд
ЗРАО = Записки Русского Археологического Общества — Санктпетерсбург
ЗКО = Записки Классического Отдела Русского Археологического Общества — Санктпетерсбург
ИАД = Известия на Археологическото дружество — София
ИАИ = Известия на Археологическия институт при БАН (след XV том)
ИБАИ = Известия на Българския археологически институт (до XV том)
ИБГД = Известия на Българското географско дружество в София
ИБИД = Известия на Българското историческо дружество в София
ИБИкД = Известия на Българското икономическо дружество в София
ИВАД = Известия на Варненското археологическо дружество
ИЕИМ = Известия на Етнографския институт с музей при БАН
ИзОРЯСлИмпАкНаук = Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук — Санктпетерсбург
ИИБЕ = Известия на Института за български език при БАН
ИИБИ = Известия на Института за българска история при БАН (до том 8)
ИИБЛ = Известия на Института за българска литература при БАН
ИИГА = Известия на Института за градоустройство и архитектура при БАН
ИИД = Известия на Историческото дружество в София
ИИИ = Известия на Института за история при БАН (от том 8)
ИНЕМ = Известия на Народния етнографски музей в София
ИРАИК = Известия Русского Археологического Института в Константинополе
ИСИффСУ = Известия на семинарите при Историко-филологическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски"
ИПр = Исторически преглед
КСИСАНСССР = Краткие сообщения Института славяноведения Академии наук СССР
ЛИБИ = Латински извори за българската история (Fontes latini historiae Bulgaricae)
МПр = Македонски преглед
НВр = Ново време
ПСп = Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Средец
РПр = Разкопки и проучвания
СбБАН = Сборник на Българската академия на науките
СбНУНК = Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
СпБАН = Списание на Българската академия на науките
СпЮД = Списание на Юридическото дружество в София
УчЗапИСАНСССР = Ученые записки Института славяноведения Академии наук СССР
УчЗапВЛГПИ = Ученые записки Великолукского государственного педагогического института
УчПр = Училищен преглед
ЧИОИДРМУ = Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете

AHR = American Historical Rewiew
AEMÖ = Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn
Arch. f. Sl. Ph. — Archiv für slavische Philologie
AOASH = Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae
BA = Byzantinisches Archiv

BB = ByzBulg. = Byzantinobulgarica
ByzGSchr = Byzantinische Geschichtschreiber
BCH = BulCH = Bulletin de correspondance hellénique
BNgJb = Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher
BSl = Byzantinoslavica
BulClScmpAcRBelg = Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie Royale de Belgique
BulSHAR = Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine
Byz = Byzantion
ByzBulg = Bizantinobulgarica
BZ = Byzantinische Zeitschrift
DOP = Dumbarton Oaks Papers
EB = Études Byzantines
GBL = K. Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen Litteratur
H = Hellenica
KCsA = Körön Csoma-Archiv — Budapest
LB = Linguistique balkanique
NA = Neues Archiv
PGr = J. P. Migne, Patrologia Graeca
PL = J. P. Migne, Patrologia Latina
PhW = Philologische Wochenschrift
PWRE = Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus, K. Zeigler
RA = Revue archéologique
REB = Revue des études byzantines
REG = Revue des études grecques
RES = Revue des études slaves
RH = Revue historique
SA = Slavia Antiqua
SBAW = Sitzungsberichte der Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosoph-historische Abteilung
StudByz = Studi Bizantini e neoellenici
ZOrtsn = Zeitschrift für Ortsnamenforschung
ZSPh = Zeitschrift für slavische Philologie

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА — INDEX LIBRORUM ADHIBITORUM

Ангелов Д., По въпроса за стопанския облик на българските земи през XI—XIV в., ИПр, VII (1951), кн. 4—5

Ангелов Д., Принос към поземлените отношения във Византия през XIII в., ГСУфиф, кн. II (История) (1952)

Ангелов Д., Робството в средновековна България, ИПр, II (1946), кн. 2

Ангелов Д., Аграрните отношения в Северна и Средна Македония през XIV в., София, 1958

Ангелов Д., История на Византия, т. I (1959), II (1963) и III (1967)

Ангелов Д., Богомилството в България, София, 1962

Андреев М., Д. Ангелов, История на българската държава и право, София, 1959

Андреев М., Ватопедската грамота и българското феодално право, София, 1965

Баласчев Г., Нови известия за черковното ведомство на Видинската и Софийската епархия през първите години на тяхното завладяване от турците, СбНУК, XVIII (1906)

Баласчев Г., Българите през последните десетилетия на X в., I, София, 1929

Безобразов П., Патмоская писцовая книга, ВВр, VII (1900)

Бешевлиев В., Надписите около Мадарския конник, сб. Мадарски конник. Проучвания върху надписите и релефа, София, 1956

Бешевлиев В., К вопросу о награде, полученой Тервелом от Юстиниана II в 705 г., ВВр, XVI (1959)

Браунинг Р., Рабство в Византийской империи (600—1200 гг.), ВВр, XIV (1958)

Васильевский В. Г., Рецензия Ф. Успенского Образование второго болгарского царства, Одесса, 1879, ЖМНПр, т. 204 (1879)

Васильевский В. Г., Советы и рассказы византийского боярина XI века, СПб, 1881 [отделен отпечатък от ЖМНПр., т. CCXV, CCXVI]

Васильевский В. Г., Из истории Византии в XII веке. Союз двух империй, Труды, т. IV, Москва, 1930

Византиски извори за историју народа Југославије, I—II, Београд, 1955—1959

Гильфердинг А., История сербов и болгар, Сочинения, т. I, Москва, 1868

Горянов Б. Т., Византийское крестьянство при Палеологах, ВВр, III (1950)

Горянов Б. Т., Поздневизантийский иммунитет, ВВр, XI (1956)

Гошев Ив., Нови данни за историята и археологията на Бачковския манастир, ГСУбф, VIII (1930—1931)

Гошев Ив., Правилата на Студийския манастир, ГСУбф, XVII (1940)

Грацианский Н., Деятельность Константина и Мефодия в Великоморавском княжестве, ВИ, 1945, кн. 1

Грот К. Я., История Угрии и славянства в XII веке, Варшава, 1889

Гръцки извори за българската история (Fontes graeci historiae Bulgaricae), I—VI, София, 1954—1958—1961—1962—1964—1965

Дмитриевский А., Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока, т. I. *Τυπικά*, ч. I, Киев, 1895

Дмитриевский А., Труды Киевской Духовной академии, 1895, авг., 1896, дек.

Дринов М. С., Нов паметник за българската история, ПСп, I (1882) (Съчинения, I, София, 1909)

Дуйчев Ив., Нови житийни данни за похода на Никифор I през 811 г., СпБАН, LIV (1936)

Дуйчев Ив., Из старата българска книжнина, I—II, София, 1943—1944
Дуйчев Ив., Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, XLI (1949)
Дуйчев Ив., Няколко бележки към Кекавмен, ЗбРСАН, LIX, Византолошки институт, кн. 5 (1958)
Дуйчев Ив., Последният защитник на Срем в 1018 г., ИИИ, 8 (1960)
Дуйчев Ив., Славянски местни и лични имена във византийските описни книги, ИИБЕ, VIII (1962)
Златарски В. Н., Де се намирал гр. Девол, ИБИД, V (1922)
Златарски В. Н., Големината на българския хляб, ИНЕМ, I, 1—2 (1922)
Златарски В. Н., Устройство Болгарии и положение болгарского народа в первом время после покорения их Василием II Болгаробойцею, Seminarium Kondakovianum, IV (1931)
Златарски В. Н., История на българската държава през средните векове, I, 1—2; II, София, 1918—1934
Иванов Йорд., Епархиите на Охридската архиепископия, СпБАН, I (1911)
Иванов Йорд., Беласицката битка, 29 юли 1014 г., ИБИД, III (1911)
Иванов Йорд., Аксиос—Велика—Вардар, МПр, I (1924), кн. 3
Иванов Йорд., Български старини из Македония, София, 1931
Иванов Йорд., Асеновата крепост над Станимака и Бачковският манастир, ИАД, II (1912)
Иванов Йорд., Средновековна София, Юбилейна книга на град София, София, 1928
Иречек К. Й., История болгар, Одесса, 1878
Иречек К. Й., Княжество България, II. Пътувания из България, Пловдив, 1898
Јиречек К., Историја срба, I, Београд, 1911
Иречек К., История на българите. Поправки и добавки от самия автор, под редакцията на Стоян Аргиров, София, 1939
История на България, т. I, второ издание на БАН, София, 1961
История Югославии, т. I, Москва, 1963
Иширков Ан., Областното име Загория или Загора в миналото и сега, ИНЕМ, V (1925)
Каждан А. П., Византийское сельское поселение, ВВр, II (1949)
Каждан А. П., Аграрные отношения в Византии в XIII—XIV вв., Москва, 1952
Каждан А. П., К вопросу о начала второй болгаро-византийской войны при Симеоне, Славянский архив, I, Москва, 1959
Каждан А. П., Деревня и город Византии IX—X вв., Москва, 1960
Каждан А. П., Деревня и город Византии IX—X вв., Москва, 1960
Каждан А. П., Экскуссия и экскуссаты, Византийские очерки, Москва, 1961
Каждан А. П., Г. Г. Литаврин, По поводу книги П. Лемерля о „Советах и разсказах Кекавмена", ВВр, XX (1961)
Каждан А. П., Еще раз о Киннаме и Никите Хониате, BSl, XXIV, 1 (1963)
Каждан А. П., ВИ, 1964, № 3
Каждан А. П., Григорий Антиох, Жизнь и творчество одного чиновника, ВВр, XXVI (1965)
Карышковский П. О., О хронологии русско-византийской войны при Святославе, ВВр, V (1952)
Кацаров Г. Ил., Тракийските беси, ИБИД, VI (1929)
Коледаров П. Ст., Народностният състав на Драмско до средата на XIX в., ИИИ, 10 (1962)
Коледаров П. Ст., Към въпроса за развитието на селищната мрежа в средищната и източната част на Балканския полуостров, ИИИ, 18 (1967)
Кулаковский Ю., История Византии, I—III, Киев, 1912—1915
Кънчов В., Македония. Етнография и статистика, София, 1900
Лавров П., Югославянская переделка Зонары, ВВр, IV (1897)
Лазарев В. Н., Живопис XI—XII века в Македонии, XIIe Congrès international des études byzantines, Rapports, V, Beograde, 1962
Ласкарис М., Ватопедската грамота на Иван Асен II, Български старини, кн. XI, София, 1930
Ласкин Г., Георгий Кодин о древностях Константинополя, Киев, 1905

Левченко М. В.: ВВр, VII (1913)
Левченко М. В., Очерки по истории русско-византийских отношений, Москва, 1956
Липовский А., Из истории греко-болгарской борьбы в X—XI веках, ЖМНПр, т. 278 (1891)
Липшиц Е. Э., Очерки истории византийского общества и культуры (VIII — первая половина IX вв.), Москва—Ленинград, 1961
Литаврин Г. Г., Налоговая политика Византии в Болгарии 1018—1085 гг., ВВр, X (1956)
Литаврин Г. Г., Крестьянство Западной и Юго-Западной Болгарии в XI—XII вв., УчЗапИСАНСССР, XIV (1956)
Литаврин Г. Г., Восстание болгар и влахов в Фессалии в 1066 г., ВВр, XI (1956)
Литаврин Г. Г., Болгария и Византия в XI—XII вв., Москва, 1960
Литаврин Г. Г., Был ли Кекавмен, автор Стратегикона, феодалом?, сб. Византийские очерки, Москва, 1961
Лишев Стр., Към въпроса за неуспеха на въстанието в Македония през 1072 г., ИПр, XII (1956), кн. 1
Лишев Стр., За стоковото производство във феодална България, София, 1957
Лишев Стр., Третият кръстоносен поход и българите, ИИБИ, 7 (1957)
Лишев Стр., За проникването и ролята на парите във феодална България, София, 1958
Милев Ал., Житието на Климент Охридски, превод на ..., София, 1955
Милетич Л., По въпроса за произхода на името Охрид, МПр, II (1926), кн. 2
Милчев Ат., Ранносредновековни български накити и кръстове енколпиони в Северозападна България, Археология, V (1963), кн. 3
Митрополит Симеон Варненски — Писмата на Теофилакт Охридски, архиепископ Български, СбБАН, XXVII/15, Клон историко-филологичен и философско-обществен (1931)
Миятев Кр., Манастирът „Св. Богородица Петричка“ при Бачково, БИБ, кн. I (1942)
Мутафчиев П., Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., СпБАН, 27 (1923)
Мутафчиев П., Серсем кале и Мория, ИИД, VII—VIII (1928)
Мутафчиев П., Русско-болгарские отношения при Святославе, Seminarium Kondakovianum, IV (1931)
Мутафчиев П., Маджарските и българо-византийските отношения през третата четвърт на X в., ГСУифф, XXXI, 8 (1935)
Мутафчиев П., История на българския народ, I—II, София, 1943—1944
Недков Б., България и съседните ѝ земи през XII в. според „Географията“ на Идриси, София, 1960
Осипова К. А., Система класм в Византии в X—XI вв., сб. Византийские очерки, Москва, 1961
Острогорски Г., Пронија, Прилог историји феудализма у Византии и јужнославянским земљама, Посебна издания Византолошког институт САН, Београд, 1951
Острогорски Г., Историја Византије, Београд, 1959
Острогорски Г., Византийские писцовые книги, BSl, IX, 2 (1948)
Острогорский Г., К истории иммунитета в Византии, ВВр, XIII (1958)
Острогорски Г., Радоливо, ЗбРСАН, VII (1961)
Пападимитриу С. Д., Феодор Продром, Историко-литературное исследование, Одесса, 1905
Петров П., Въстанието на Ивайло (1277—1280), ГСУфиф 49,1 (1955)
Петров П., О титулах „севаст“ и „протосеваст“ в средновековном болгарском государстве, ВВр, XVI (1959)
Петров П., Образуване и укрепване на западната българска държава, ч. 1, ГСУфиф, LIII, 2 (1959)
Потапов П. О., Судьба хроники Зонары в славяно-русской литературе, ИзОРЯСлИмп АкНаук, XXII, 2 (1918)
Примов Б., Българи, гърци и латинци в Пловдив през 1204—1205 г., ИБИД, XXIII—XXIV (1948)
Примов Б., Богомилският дуализъм, Произход, същност и обществено-политическо значение, ИИИ, 8 (1960)

Рајковић М., О порекло Томе, вође устанка 821—823, ЗбРСАН, XXXVI, Византолошки институт, 2 (1953)
Романски Ст., Имената на някои македонски градове, Охрид, МПр, V (1929), кн. 3
Сакъзов Ив., Една новела на Алексия Комнин за роби-българи, Сб. в чест на В. Н. Златарски, София, 1925
Селищев М., Славянское население в Албании, София, 1931
Скабаланович Н., Византийское государство и церковь в XI в., СПб, 1884
Снегаров Ив., История на Охридската архиепископия, I, София, 1924
Снегаров Ив., Град Охрид. Исторически очерк, МПр, IV (1928), кн. 1—2—3
Соловјев А., В. Мошин, Грчке повеље српских владара, ЗбИЕКСрП, III, 7 (1936)
Срећковић П., Стане и односи српских архонти а према Угриј и према Византији у половини XII века, ГлСАН, LIV (1883)
Сюзюмов М. Я.: ВВр, V (1952)
Сюзюмов М. Я., Внутренняя политика Андроника Комнина и разгром пригородов Константинополя в 1187 году, ВВр, XII (1957)
Сюзюмов М. Я., Византийская книга Эпарха, Москва, 1962
Тивчев П., Към въпроса за селското население във Византия през XII в., ГСУфиф, LIII, 2 (1959)
Тивчев П., Нарастването на едрото земевладение във Византия през XII в., ИИИ, 9 (1960)
Тивчев П., За войнишкото население във Византия през XII в., Изследвания в чест на М. С. Дринов, София, 1960
Тивчев П., За класовата борба във византийското село през XII в.,ИПр., XII (1961), кн. 1
Тивчев П., За участието на българи във византийската войска през периода на византийското иго (1018—1185), ИПр, XIX (1963), кн. 1
Трайчев Г., Манастирите в Македония, София, 1933
Тъпкова-Заимова В., Съобщения за харистикии в нашите земи, ИИБИ, 5 (1954)
Успенский К. Н., Экскуссия-иммунитет в Византийской империи, ВВр, XXIII (1923)
Успенский Ф. И., Образование Второго болгарского царства, Одесса, 1879
Успенский Ф. И., Следы писцовых книг в Византии, ЖМНПр, т. 225 (1883), 231 (1884), 240 (1885)
Успенский Ф. И., Акт отвода земли монастырю Богородицы Милостивой, ИРАИК, I (1896)
Успенский Ф. И., Константинопольский Серальский кодекс — Восьмокнижия, ИРАИК, XII (1907)
Успенский Ф. И., История Византийской империи, т. III, Москва, 1948
Фрейденберг М. М., Экскуссия в Византии XI—XII вв., УчЗапВЛГПИ, III (1958)
Фрейденберг М. М., Труд Иоанна Киннама как исторический источник, ВВр, XVI (1959)
Фрейденберг М. М., Монастырская вотчина в Византии XI—XII вв., УчЗапВЛГПИ, IV, 2 (1959)
Цанкова-Петкова Г., За похода на Василий II срещу крепостта Мория, ИИБИ 3—4 (1953)
Цанкова-Петкова Г., Югозападните български земи през XI в. според „Стратегиконът“ на Кекавмен, ИИБИ, 6 (1956)
Цанкова-Петкова Г., Българо-византийските отношения при управлението на Тервел и Кормесий, Изследвания в чест на М. С. Дринов, София, 1960
Цанкова-Петкова Г., Феодалното земевладение в южните и югозападните български земи под византийско владичество, ИИИ, 8 (1960)
Цанкова-Петкова Г., О территории болгарского государства в VII—IX вв., ВВр, XVII (1960)
Цанкова-Петкова Г., Феодальная рента в болгарских землях под византийским владичеством, ВВр, XIX (1961)
Цанкова-Петкова Г., Социальный состав населения болгарских земель в период византийского господства, ВВр, XXIII (1963)
Цанкова-Петкова Г., За аграрните отношения в средновековна България през XI—XIII в., София, 1964
Цанкова-Петкова Г., П. Тивчев, Нови данни за историята на Софийската област през последните десетилетия на византийското владичество, ИИИ, 14—15 (1964)

Ц а н к о в а - П е т к о в а Г., Петър Делян през погледа на неговите съвременници, ИПр, XXII (1966), кн. 4
Ш а н и д з е А. А., Страница из историята на грузино-българските културни взаимоотношения, ИПр, XIV (1958), кн. 4
Я к о в е н к о П. Я., К истории иммунитета в Византии, Юрьев, 1908

*

A m a n t o s K., *Β' χειρογράφα...*, *Θρακικά*, 10 (1938)
B a c h m a n n M., F r. D ö l g e r — Die Rede des *μέγας δρουγγάριος* Gregorios Antiochos auf den Sebastokrator Konstantinos Angelos, BZ 40 (1940)
B ă n e s c u N., Changements politiques dans les Balkans après la conquête de l'Empire Bulgare de Samuel, BulSHAR, X (1923)
B ă n e s c u N., A propos de Kékauménos, Byz, 13 (1938)
B e c k H. G., Vademecum des byzantinischen Aristokraten, Das sogenannte Strategicon des Kekaumenos, Übersetz, eingeleitet und erklärt, ByzGSchr, V (1956)
B e e s N. A., *Εἰς τὸν βίον καὶ πολιτείαν Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε*, BB, 20 (1913)
B e e s N. A., *Εἰς τὸ τυπικὸν Γρηγορίου Πακουριάνου πρὸς τὴν παρ' αυτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τῆς Πετριτζονιτίσσης*, BBp, 20 (1913)
B e e s N. A., *Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν τζάρον Συμεὼν καὶ τὰ σχετικὰ σχολία τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας*, *Ἑλληνικά*, I (1928)
B i b i c o u H., Recherches sur les douans à Byzance, Paris, 1963
B r é h i e r L., Les institutions de l'Empire byzantin, Paris, 1949
B r o w n i n g R., Unpublished correspondence between Michael Italicus, archbishop of Philippopolis, and Theodor Prodromos, ByzBulg. I (1962)
B r o w n i n g R., The Patriarchal School at Constantinople in the Twelfth Century, Byz, XXXIII (1963)
B u c k l e r G., Autorship of the Strategicon of Cecaumenos, BZ, XXXVI (1936)
B u r y J. B., The Imperial Administrative System, London, 1911
C a n k o v a - P e t k o v a G.: BSl, XXIV, 1 (1963)
C a n k o v a - P e t k o v a G., La survivance du nom des Besses au Moyen Âge, LB, VI (1963)
C a r l s s o n G., Idéologie et cérémonial dans l'epistolographie byzantine, Uppsala, 1959
C h a l a n d o n F., Essai sur le règne d'Alexis Comnène, Paris, 1900
C h a l a n d o n F., Jean II Comnène (1118—1143) et Manuèl II Comnène (1143—1180), Paris, 1912
C u m o n t F., L'uniforme de la cavalerie orientale et le costume byzantin, Byz., II (1925)
D a r r o u z è s J., Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196), REB, XX (1962)
D a r r o u z è s J., Deux lettres de Grégoire Antiochos écrites en Bulgarie vers 1173, BSl, XXIII, 1 (1962), XXIV, 2 (1963)
D e t s c h e w D., Vardarios, ZOrtsn., VIII (1932)
D e t s c h e w D., Die thrakischen Sprachreste, Wien, 1957
D i c u l e s c u C., Die Gepiden, Leipzig, 1922
D ö l g e r F r., Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jahrhunderts, BA, Heft 9 (1927)
D ö l g e r F r., Das *ἀερικόν*, BZ, XXX (1930)
D ö l g e r F r., Die Chronologie des grossen Feldzüges des Kaisers Johannes Tzimiskes gegen die Russen, BZ, XXXII (1932)
D ö l g e r F r., Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München, 1948
D ö l g e r F r., Ein Beitrag zur Byzantinischen Lexicographie, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, 1959, 9
D u C a n g e, Familiae Augustae Byzantinae, I (1680)
D u j č e v I v., Le témoignage du Pseudo-Césare sur les slaves, SA, IV (1953)
D u j č e v I v.: BZ, LIV (1961)
E m m a n u e l I. S., Histoire des Israélites de Salonique, Paris, 1935
F l o r o v A., Les noms des monnais dans le typicon de Pantocrator, BSl, X, 1 (1949)

Gedeon M., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, 1898
Gelzer H., Ungedruckte und wenigbekannte Bistümverzeichnisse der orientalischen Kirche, BZ, I (1892)
Gelzer H., Der Patriarchat von Achrida, Abh. der philologisch-historischen Cl. Königlisches Sächsisches Gesellschaft der Wissenschaften, Bd. XX, Leipzig, 1902
Grégoire H., Origine et étymologie de la Hanse, BulClScmpAcRBelg, 5ᵉ s. XL, 1—3 (1954)
Gyóni M., L'œuvre de Kékauménos, source de l'histoire roumaine, Révue d'histoire comparée, III (1945)
Hadjinicolaou-Marava A., Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin, Athènes, 1950
Historia naroda Jugoslavije, I, Zagreb, 1953
Janin R., Constantinople byzantine, Paris, 1950
Janin R., La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, Paris, 1953
Jireček K., Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel und die Balkanpässe, Prag, 1877
Jireček K., Das christlische Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer, BBWA, Bd CXXXVI, Wien, 1887
Jorga N., Médaillons d'histoire litteraire byzantine, Zonaras, Byz., II (1925)
Kauchtschischvili S., Typicon Gregorii Pacuriani, edidit..., Georgica, t. V, Thbilisiis, 1963
Kiriakides Sp., *Ἡ πρώτη μνεία τῆς ἐπισκοπῆς Βαρδαριωτῶν Τουρκῶν ὑπὸ τὸν Θεσσαλονίκης*, *Θεολογία*, XXIII (1952)
Kondakov N. P., Les costumes orientaux à la cour de Byzance, Byz., I (1925)
Krumbacher K., Geschichte der byzantinischen Literatur, II Aufl., München, 1897
Lampsides O., *Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψελλοῦ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Σωναρᾶ*, Athen, 1951
Lampousiades G., *Ἀπρῶς-Κεριμέν*, *Θρᾳκικά*, II (1922)
Laurent V.: Echo d'Orient, 33 (1934)
Laurent V., L'œuvre géographique du moine sicilien Nil Doxopatros, EO, XXXVI (1937)
Laurent V., *Ὁ Βαρδαριωτῶν ἤτοι Τουρκῶν*. Perses, Turcs asiatiques ou Turcs hongrois? Сборник в памет на професор Петър Ников (=ИБИД, XVII—XVIII), София, 1940
Laurent V., Une métropole serbe éphémère, Byz., XXXI (1961)
Leib B., Nicéphore III Botaniatès (1078—1081) et Marie d'Alanie, Actes du VIᵉ congrès des études byzantines, I (1950)
Lemerle P., Prolégomènes à une édition critique et commentée des „Conseils et Récits de Kékaumènos", Bruxelles, 1956
Lemerle P., Recherches sur le régime agraire à Byzance: la terre militaire à l'époque des Comnènes, Cahier de Civilisation médiévale, Université de Poitiers, II année, № 3, 1959
Leroi-Molinghen A., Trois mots slaves dans les lettres de Théophylacte de Bulgarie, Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientale et slave, Bruxelles, VI (1938)
Meineke A., Zu griechischen Schriftstellern, Hermes, 3 (1893)
Miklošic M., Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae, 1866
Miller K., Itineraria Romana, Stutgart, 1916
Moravcsik Gu., Byzantinoturcica, I². Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker, 2 Aufl., Berlin, 1958
Niderle L., Slovanské Starošitnosti, I, Praha, 1906
Nunzio U., Alcune pagine di storia Bulgara secondo me note del traduttore slavo di Constantino Manasse. Bessarione, Ser. II, anno VI, vol. I (1901), II (1902), III (1902)
Obolenski D., The Bogomils. A Study in Balkan Neomanichaeism, Cambridge, 1948
Ostrogorsky G., Pour l'histoire de la féodalité byzantine, Bruxelles, 1954
Ostrogorsky G., Quelques problèmes d'histoire de la paysannairie byzantine, Bruxelles, 1956
Parthey G., Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatuum, Berolini, 1866
Petit L., Le monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine, ИРАИК, VI (1900), вып. 1
Petit L., Typikon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Pétritzos (Bačkovo) en Bulgarie, ed. ..., Приложение № 1 към ВВр, XI (1904)
Petit L., Typikon du monastère de la Kosmosotira près d'Aenos (1152), ИРАИК, XIII (1908)
Prokić D., Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, München, 1906
Rouillard G., L'épibolé au temps d'Alexis Comnène, Byz., X (1935)

Rouillard G., P. Collomp, Actes de Lavra, Paris, 1937
Seger J., Byzantinische Historiker des Zehnten und Elften Jahrhunderts, 1. Nikephoros München, 1888
Snegarov Iv., Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochrida, ByzBulg., I (1962)
Stein E., Spätbyzantinische Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte, Hannover, 1952
Svoronos N. G., Récherches sur le cadastre byzantin, Bul CH, LXXXIII, 1959 — I
Tarchnišvili M., Les récentes découverts épigraphiques et litteraires en Géorgie, Muséon, LIII (1950)
Tarchnišvili M., Typicon Gregorii Pacuriani, Corpus Scriptorum Christianorum orientalium (143—144), Louvain, 1954
Tivčev P., Sur les cités byzantines aux XIe—XIIe siècles, ByzBulg., I (1962)
Tivčev P., Le règne de l'empereur de Byzance Andronic Ier Comnène, BSl, XXIII, 1 (1962)
Tivčev P., G. Cancova-Petkova, Au sujet des relations féodales dans les territoires bulgares sous la domination byzantine ByzBulg., II (1966)
Tomaschek V., Zur Kunde der Hämus Halbinsel, I, Wien, 1882
Valdenberg V., Nikoulitza et les historiens byzantins contemporains, Byz., III (1926)
Vasmer M., Die Slawen in Griechenland, Berlin, 1941
Vryonis S. Junior, The Will of a Provincial Magnat Eusthatios Voilas, DOP, XI (1957)
Wartenberg G., Leo Diakonos und die Chronisten, BZ, VI (1897)
Weingart M., Byzantiské Kroniky v literature cercovnoslovanské, Bratislava, 1922
Wirth P.: BZ, LVI (1963)
Wirth P., Untersuchungen zur Byzantinischen Rhetorik des XII. Jahrhunderts, München, 1960
Xanalatos D., Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens, München, 1937
Zakythinos A., *Περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει*, *'Επετηρίς, ΙΘ'* (1948)
Zepos I. et P., Jus graeco-romanum, ed...., I, Athenis, 1931
Ziliacus N., Untersuchung zu den abstrakten Anredeformen und Höflichkeitstiteln in Griechen, Helsingfors, 1919

СЪДЪРЖАНИЕ — HOC VOLUMINE CONTINENTUR